

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ і НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Г У М А Н І З А Ц І Я
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

(Випуск LXVI)

Слов'янськ – 2013

ISSN 2077–1827
УДК 371.13
ББК 74.202
Г. 94

Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць / [За заг. ред. проф. **В.І. Сипченка**]. – Вип. LXVI. – Слов'янськ : ДДПУ, 2013. – 417 с.

Редакційна колегія:

- Сипченко В.І.** – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний редактор)
Борисов В.В. – доктор педагогічних наук, професор (заступник відповідального редактора)
Євтух М.Б. – академік АПН України, доктор педагогічних наук, професор
Солодухова О.Г. – доктор психологічних наук, професор
Бадер В.І. – доктор педагогічних наук, професор
Гавриш Н.В. – доктор педагогічних наук професор
Гриньова В.М. – доктор педагогічних наук, професор
Григоренко В.Г. – доктор педагогічних наук, професор
Золотухіна С.Т. – доктор педагогічних наук, професор
Плахотнік О.В. – доктор педагогічних наук, професор
Омельченко С.О. – доктор педагогічних наук, професор
Пономарьова Г.Ф. – кандидат педагогічних наук, професор
Панасенко Е.А. – кандидат педагогічних наук, доцент

У збірнику наукових праць представлені результати досліджень науковців, які працюють над проблемами розвитку сучасної освіти та науково-педагогічної думки у теоретичному, історичному та практичному аспекті.

Для науковців, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів педагогічних навчальних закладів, практичних працівників системи освіти.

The following miscellany shows the result of the researches of the scholars, who work at the problems of the developing modern science and scientific-pedagogical thought in t historical and practical aspects.

For scientists, teachers, doctorates, graduate students, students of teacher training institutions, practitioners of education system.

Збірник наукових праць є фаховим виданням із педагогічних наук

(Бюлетень ВАК України № 3, 2010 р.).

**Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 8844, видано 09.06.2004 р.**

Видано Державним комітетом телебачення і радіомовлення України

Друкується за рішенням Вченої ради
Донбаського державного педагогічного університету
(протокол № 3 від 04.12.2013 р.)

ISSN 2077-1827

© Кафедра педагогіки вищої школи ДДПУ

ВИЩА ШКОЛА

Бондаренко В.

*кандидат технічних наук, доцент, декан технологічного факультету,
Донбаський державний педагогічний університет*

Курчій О.

*кандидат педагогічних наук, Донбаський державний педагогічний
університет*

Штерєб В.

*асистент кафедри промислових технологій, Донбаський державний
педагогічний університет*

УДК 331.548:378.096

**СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ВИЩОГО
НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З АБІТУРІЄНТАМИ ЯК СПОСІБ
ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ВЧИТЕЛЯ**

У статті розглянуті питання організації роботи з професійної орієнтації випускників середніх навчальних закладів освіти. Проаналізовано актуальність проблеми вибору професії вчителя майбутніми абітурієнтами та формування позитивного іміджу вчителя технологій. Висвітлено досвід систематизації профорієнтаційної роботи технологічного факультету вищого навчального закладу з абітурієнтами.

Ключові слова: *абітурієнт, професійна орієнтація, профорієнтаційна робота, імідж вчителя.*

Бондаренко В.

*кандидат технических наук, доцент, декан технологического факультета
Донбасский государственный педагогический университет*

Курчий О.

*кандидат педагогических наук, Донбасский государственный
педагогический университет*

Штерєб В.

*ассистент кафедры промышленных технологий, Донбасский
государственный педагогический университет*

**СИСТЕМАТИЗАЦИЯ ПРОФОРИЕНТАЦИОННОЙ РАБОТЫ
ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ С АБИТУРИЕНТАМИ КАК
СПОСОБ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЗИТИВНОГО ИМИДЖА УЧИТЕЛЯ**

В статье рассматриваются вопросы организации работы по профессиональной ориентации выпускников средних учебных заведений. Проанализирована актуальность проблемы выбора профессии учителя

будуцими абитуриентами и формирования позитивного имиджа учителя технологий. Освещен опыт систематизации профориентационной работы технологического факультета высшего учебного заведения с абитуриентами.

Ключевые слова: абитуриент, профессиональная ориентация, профориентационная работа, имидж учителя.

Bondarenko V.

candidate of the Technology Sciences, docent Technology faculty, Donbass State Pedagogical University

Kurchiy O.

candidate of the Pedagogical Sciences, Donbass State Pedagogical University

Shtereb V.

assistant of the Industrial Technology Department, Donbass State Pedagogical University

SYSTEMIZATION OF THE VOCATIONAL WORK OF THE HIGHER EDUCATION INSTITUTION WITH THE ENTRANTS AS A METHOD OF THE TEACHER POSITIVE IMAGE FORMATION

The questions of vocational work organizing with the graduates of secondary schools were considered in the article. The relevance of the problem of the choice of the teaching profession by future entrants and increase of the technology teacher image were analyzed. The experience of the vocational work systemization of the technology department of the higher education institution with the entrants was studied.

Key words: *the vocational guidance, the vocational work, the entrant, the teacher image.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. У сучасних умовах становлення національної системи освіти, на засадах її модернізації та оновлення змісту, зусилля з боку державних установ спрямовані на створення умов для всебічного розвитку особистості та підготовку висококваліфікованих досвідчених фахівців.

Демографічна криза, що відбувається в країні та зміни ціннісних орієнтирів сучасної молоді, коли особливого значення набуває матеріальне забезпечення, суттєво зменшують чисельність абітурієнтів у педагогічні вищі навчальні заклади. Нажаль, сьогодні особливо гостро відчувається те, що професія вчителя не викликає інтересу у молоді, стає менш привабливою та не користується попитом на ринку праці. Отже, професія вчителя не сприймається молоддю як соціально значима, хоча, як відомо, користь її не можна недооцінювати. Одна із умов розв'язання даної проблеми – формування позитивного іміджу учителя технологій ще на етапі вступу до навчання у педагогічні вищі навчальні заклади.

Відтак, сьогодні виникла об'єктивна потреба щодо систематизації роботи з професійної орієнтації молоді та пошуку обґрунтованих чинників, які б сприяли появі бажання у школярів опонувати професію вчителя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз літературних джерел з проблеми професійної орієнтації молоді свідчить про те, що питання вибору професії та профорієнтаційної роботи з випускниками завжди привертали увагу вчених, педагогів, дослідників нашої країни та країн зарубіжжя й знайшли відображення у працях: А. Вайсбурга, А. Вороб'єва, І. Гусєва, В. Ендальцева, М. Іванова, Л. Йовайши, М. Калашнікова, А. Качанова, Є. Климова, В. Колобашкіна, С. Кохтева, А. Куценко, В. Куценко, Ю. Меліхова, О. Олеярника, Є. Павлютенкова, К. Платонова, В. Симоненко, Г. Соловійова, Л. Турчини, В. Федоришина, В. Харламенко, М. Янцура та ін.

Важливість даного питання означена у публікаціях педагогів та дослідників в сучасних періодичних виданнях: В. Галюти, В. Герасимчука, Л. Макарова, А. Миколаєнко та ін.

Важливо зазначити, що чисельні дослідження щодо проблеми вибору професії випускниками загальноосвітніх закладів не висвітлюють всіх аспектів підготовки до даного вибору. Інтерес викликають питання систематизації роботи вищого навчального закладу з абітурієнтами щодо профорієнтаційної спрямованості на педагогічну діяльність та формування позитивного іміджу вчителя технологій.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статі є висвітлення досвіду систематизації профорієнтаційної роботи окремого факультету педагогічного вищого навчального закладу з абітурієнтами із метою формування позитивного іміджу вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У сучасному суспільстві державні вищі навчальні заклади країни вдосконалюють роботу з учнями випускних класів загальноосвітніх закладів й знаходять нові, більш ефективні шляхи роботи з абітурієнтами.

Згідно Національної доктрини розвитку освіти у XXI столітті, пріоритетне завдання трудового навчання полягає у формуванні технологічно грамотної особистості, забезпеченні її підготовки до трудової діяльності в умовах високотехнологічного інформаційного суспільства. Відтак, важливості набуває підготовка спеціалістів у галузі трудового навчання, яка потребує реалізації цілісної системи врахування різних факторів розв'язання проблеми підвищення іміджу вчителя технологій.

Сьогодні одним з факторів підвищення ефективності підготовки вчителя технологій є оптимізація проведення роботи з професійної орієнтації, тому як саме питання правильного вибору майбутньої професії має великого значення у життєвому самовизначенні учнів.

У вищому навчальному закладі профорієнтаційна робота повинна виконуватися на основі науковообґрунтованої системи засобів, форм та методів, завданням якої є вивчення індивідуальних особливостей абітурієнтів, різниці у здібностях, їх професійний відбір на спеціальності та спеціалізації й своєчасне залучення учнів до отримання вищої освіти.

У зв'язку зі зростанням вимог сучасного виробництва щодо рівня професійної підготовки кадрів останнім часом надзвичайно актуальною стає проблема професійної орієнтації молоді. Слід підкреслити, що професійні наміри більшості учнів загальноосвітніх шкіл частіш за все не відповідають потребам суспільства у кадровому забезпеченні з деяких професій. За своїм призначенням професійна орієнтація впливає на раціональний розподіл трудових ресурсів, вибір життєвого шляху молоді та адаптацію до обраної професії. Щодо означеного питання М. Янцур у своїй праці виказує думку, що молода людина повинна зупинити свій вибір на професії, яка важлива для людства і яка відповідає її можливостям і вподобанням [10, с. 8].

Український педагогічний словник визначає поняття *професійної орієнтації* як «комплексу психологічно-педагогічних і методичних заходів, спрямованих на оптимізацію процесу працевлаштування молоді згідно з бажанням, нахилами і сформованими здібностями та з урахуванням потреби в спеціалістах народного господарства й суспільства в цілому» [5, с. 274].

Аналізуючи погляди науковців, ми з'ясували, що поняття «професійна направленість» трактується ними як цілеспрямоване сполучення професійних цінностей, інтересів, нахилів, а під здібністю свідомо обирати професію – самоусвідомлення і знання професійної дійсності, обґрунтоване рішення щодо вибору у конкретних ситуаціях.

Відтак, сьогодні, як у минулому, в житті кожної молодої людини основним пріоритетом є вибір майбутньої професії. На думку дослідників: «Вибір професії старшокласниками – це процес, при якому інтегральна властивість учнів старших класів обумовлена наявністю внутрішніх мотивів, потреб та інтересів до певного виду професійної діяльності на основі системного зовнішнього впливу. Результатом такої діяльності повинна стати особистість випускника, яка сформована до вибору професії» [8].

Дослідження відомих вчених та науковців щодо проблем профорієнтаційної роботи із закладами освіти говорять про те, що вже у 20-ті роки минулого століття, така робота проводилась й була обумовлена необхідністю індустріалізації та масової роботи з підбору кадрів. Протягом

певного часу, поступово, було визначено наступну проблему – вибір професії окремо взятою людиною.

У 60-ті роки ХХ століття профорієнтація стає проблемою державного значення. У чисельних наукових працях вчених і дослідників країни «було зроблено спробу визначення вихідних теоретичних позицій системи профорієнтації та організації системи профорієнтації в країні» [10, с. 9].

У наступному десятиріччі профорієнтаційна робота посилювалась на основі наукового обґрунтування, що виявлялося шляхом створення кабінетів профорієнтації при загальноосвітніх школах та лабораторій профорієнтації – у міжшкільних комбінатах. Про це свідчать дослідження В. Симоненко, який зазначає, що у ці роки, в країні розширилися наукові дослідження з проблем професійної орієнтації [6]. Але, значні успіхи педагогічної науки з даного питання обумовлюють посилення практичного застосування цих досліджень.

У 80-ті роки минулого століття важливого значення щодо систематизації профорієнтаційної роботи вищих навчальних закладів з учнями загальноосвітніх шкіл набувають дослідження науковців та вчених Московського інженерно-фізичного інституту: І. Гусєва, М. Калашнікова, А Качанова, В. Колобашкіна, С. Кохтева, Г. Соловйова [7], які наводять досвід роботи з абітурієнтами, що передбачав три етапи. До них входили заходи з: професійної орієнтації школярів та формування контингенту, шефської роботи в загальноосвітніх школах та ін., підготовки до вступу у вищий навчальний заклад; прийом документів, проведення вступних іспитів та зарахування студентів. Провідними вченими МІФІ було зроблено спробу щодо систематизації накопиченого досвіду профорієнтаційної роботи з приймання студентів до вищого навчального закладу.

У сучасному освітньому просторі суспільна, загальнопедагогічна та професійна значущість профорієнтаційної роботи вищих навчальних закладів освіти з випускниками загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, коледжів зумовила проведення дослідження та систематизації цієї роботи.

Безумовно, робота вищого навчального закладу з професійної орієнтації повинна проводитись згідно розробленого та затвердженого плану. Досвід роботи говорить про те, що більшу ефективність має проведення роботи, коли вона систематизована й ведеться не тільки у ВНЗ, але й у стінах загальноосвітніх закладів. Великого значення набуває налагодження тісного контакту між викладачами вищого навчального закладу з вчителями загальноосвітніх шкіл, викладачами коледжів та ліцеїв. Зауважимо, що роботу з професійної орієнтації учнів необхідно проводити тактовно, без «натискань», бо любий натиск вбиває інтерес в учнів, без якого профорієнтація не можлива. На думку вчених: «Організація прийому

студентів на перший курс залежить від першого уявлення, що склалося про університет в абітурієнтів та їх батьків» [7, с. 7].

Для проведення профорієнтаційної роботи на технологічному факультеті сформовано профорієнтаційну групу у складі викладачів.

Нами визначено, що увесь процес профорієнтаційної роботи вищого навчального закладу повинен проводитися у три етапи. А саме:

Перший етап має проводитися у другій половині вересня – початок листопада місяця. Вибір такого періоду безумовно пов'язаний: з кліматичними умовами (уся робота проводиться за допомогою автотранспорту на відносно далекі відстані) та проведенням напередодні реєстрації випускників на пробне загальне незалежне оцінювання.

При визначенні першого етапу проведення профорієнтаційної роботи ми спирались на: планування та виявлення методики проведення профорієнтаційної роботи; ознайомлення з потенційними абітурієнтами; налагодження зв'язку із загальноосвітніми закладами; підписання договорів про співпрацю із загальноосвітніми закладами.

Тому, перший етап профорієнтаційної роботи викладачів технологічного факультету здійснювався шляхом: розробки плану роботи (вересень м-ць); виявлення методики профорієнтаційної роботи з учнями випускних класів (розробка анкет і тестів); співпраці з відділами освіти міськ-, райісполкомів та управлінням освіти облісполкомів; розповсюдження знань про факультет та його спеціальності за допомогою друку інформаційних буклетів та листів з метою надання абітурієнтам інформації щодо спеціальностей та спеціалізацій; встановлення і постійного контакту з колективами закладів середньої освіти; збору інформації про контактні зв'язки зі школами за допомогою технічних засобів та Інтернету з метою подальшої співпраці; організації роботи із батьками учнів загальноосвітніх шкіл (відвідування батьківських зборів); встановлення постійного контакту із колективами закладів професійно-технічної і середньо-спеціальної освіти (розробка та підписання договорів про співпрацю); організації виїзних зустрічей у заклади загальної середньої освіти; організації днів відкритих дверей факультету для учнів загальноосвітніх шкіл та їх батьків; проведення майстер-класів; реклама технологічного факультету за допомогою розміщення оголошень у людних місцях; участь у виставках-ярмарках та фестивалях професій; проведення олімпіад учнів загальноосвітніх шкіл міста та району.

Другий етап профорієнтаційної роботи проводився у період реєстрації абітурієнтів на зовнішнє незалежне тестування (січень – березень) і здійснювався шляхом: допомоги випускникам навчальних закладів щодо оформлення документів для реєстрації на зовнішнє незалежне тестування; організації консультативних пунктів викладачів

факультету щодо підготовки майбутніх абітурієнтів до іспиту з фізики або хімії; відвідування батьківських зборів у загальноосвітніх школах; організації днів відкритих дверей факультету для учнів загальноосвітніх шкіл та їх батьків; проведення майстер-класів викладачів технологічного факультету та святкового вечору зустрічі випускників минулих років з майбутніми абітурієнтами.

Третій етап профорієнтаційної роботи здійснювався у червні-серпні місяці шляхом: розповсюдження оголошень щодо роботи приймальної комісії; організації роботи приймальної комісії (підготовка документів; підготовка необхідних технічних засобів організації праці); прийому документів від абітурієнтів; проведення, у разі потреби, вступних іспитів; складання рейтингу вступників та зарахування студентів.

Досвід проведення профорієнтаційної роботи з випускниками загальноосвітніх навчальних закладів доводить, що для інформування абітурієнтів та їх позитивного ставлення до факультету доцільно проводити дні відкритих дверей. Ці зустрічі – вагомий компонент профорієнтаційної роботи з учнями загальноосвітніх шкіл. При знайомстві учнів з факультетом ними розглядається потенційне майбутнє, що допомагає уявити всю важливість рішення свого професійного вибору, налаштовує до навчання у вищому навчальному закладі та надає більш яскраве уявлення щодо особливостей студентського життя.

Під час проведення днів відкритих дверей на технологічному факультеті стало традиційним відкриття майстер-класів, які на сьогоднішній день є однією з найефективніших форм профорієнтаційної роботи викладачів факультету з абітурієнтами.

Відомо, що майстер-клас сьогодні є однією з ефективних, пріоритетних та перспективних форм навчання й отримання нових знань, ознайомлення з новими технологіями та методиками народної прикладної творчості, опанування техніками певних виробів народних промислів.

Профорієнтаційна спрямованість таких заходів полягає у тому, що на майстер-класах присутні й приймають активну участь студенти і викладачі технологічного факультету та університету, учні технологічного класу педагогічного ліцею, випускники загальноосвітніх шкіл міста, району та регіону. В організації майстер-класів приймають участь також й інші заклади регіону (станції юних техніків). Метою проведення таких заходів організатори вбачають не тільки налагодження співпраці та обміну досвідом між вишем та іншими позашкільними закладами регіону, але й задля популяризації різних видів декоративно-прикладної творчості.

Проведення таких заходів для майбутніх учителів технологій є дуже корисним та ефективним у професійному самовизначенні і поглибленні спеціальних практично-орієнтованих знань, формуванні позитивного

іміджу сучасного вчителя. Таким чином, участь у майстер-класах випускників загальноосвітніх шкіл є спробою викриття їх власної професійної спрямованості.

Запроваджуючи саме такий підхід до здійснення профорієнтаційної роботи вищого навчального закладу з випускниками загальноосвітніх шкіл, ліцеїв та коледжів ми прагнули показати значення системного підходу та його ефективність.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Аналіз окресленої проблеми підтвердив необхідність та доцільність проведення роботи вищого навчального закладу з абітурієнтами з професійної орієнтації, допомоги випускникам загальноосвітніх навчальних закладів знайти єдине вірне рішення у професійному самовизначенні. Планування, організація та проведення роботи з їх професійної підготовки, зниження ролі стихійного обрання професії є важливішою задачею у проведенні профорієнтаційної роботи.

Таким чином, науково-педагогічний колектив факультету зацікавлений у тому, щоб до навчання вступали ті випускники шкіл, які мають хист до навчання і особисті переконання щодо правильності обраної професії та довіру вищому навчальному закладу. На нашу думку, саме технологічний факультет є провідним у сфері підготовки фахівців, які здатні втілювати творчі здібності у сфері виробництва, побуту, декоративно-ужиткового мистецтва й на освітянській ниві.

Для успішного вирішення питання щодо орієнтації випускників загальноосвітніх закладів на професію педагога (а саме – вчителя технологій), ознайомленню зі змістом, характером та умовами праці сприяють заходи, що проводяться на факультеті. Вони передбачають роботу з абітурієнтами на факультеті (екскурсії на факультет; проведення днів відкритих дверей, майстер-класів, зустрічей з випускниками минулих років), у стінах загальноосвітніх навчальних закладів (зустрічі з учнями на класних годинах, зустрічі із батьками учнів на батьківських зборах, участь у ярмарках професій тощо).

Підсумовуючи все вищезначене, зазначимо, що науковообґрунтована, систематизована та бездоганно організована профорієнтаційна робота вищого навчального закладу може сприяти вибору майбутніми абітурієнтами професії педагога задля забезпечення їх професійної здатності.

Література

1. Миколаєнко А. Професійна орієнтація та професійне самовизначення учнів загальноосвітніх навчальних закладів / Андрій Миколаєнко, Віктор Герасимчук // Рідна школа. – 2012. – № 11. – С. 66–69.
2. Макарова Л.М. Мотив интересной деятельности в выборе профессии / Л.М. Макарова // Якість життя: проблеми, пріоритети і перспективи : матеріали

- II Загальноукр. наук.-практ. конф. (3 груд. 2008 р., м. Донецьк). – Донецьк : Вебер, 2008. – С. 68–69.
3. Галюта В.Н. Профорієнтаційна робота серед школярів на основі компетентнісного підходу / В.Н. Галюта // Ціннісні пріоритети освіти у XXI столітті: орієнтири та напрямки сучасної освіти : матеріали IV Міжнародної наук.-практ. конф. (3–5 жовт. 2007 р., м. Луганськ). – Луганськ : Альма-матер, 2007. – Ч. 2. – С. 87–93.
 4. Олеярник О.В. Ідея професійної спрямованості навчання старшокласників (історичний аспект) / О. В. Олеярник // Ціннісні пріоритети освіти у XXI столітті: орієнтири та напрямки сучасної освіти : матеріали IV Міжнародної наук.-практ. конф. (3–5 жовт. 2007 р., м. Луганськ). – Луганськ : Альма-матер, 2007. – Ч. 2. – С. 216–222.
 5. Український педагогічний словник. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
 6. Симоненко В.Д. Профессиональная ориентация учащихся в процессе трудового обучения: Книга для учителя / В.Д. Симоненко. – М. : Просвещение. – 1985. – 223 с.
 7. Профессиональная ориентация молодежи и организация приема в высшие учебные заведения / [Гусев И.Т., Калашников Н.П., Качанов А.В. и др.] – М. : Высш. школа, 1982. – 128 с.
 8. Турчина Л.О. Педагогічні умови підготовки старшокласників до вибору професії в умовах профільного навчання. : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Л. О. Турчина. – Луганськ, 2011. – 20 с.
 9. Выбор профессии / [Воробьев А.Н., Мелихов Ю.Ф., Куценко В.Н. и др.] ; под ред. И.А. Болотова. – Новокузнецк. – 1990. – 278 с.
 10. Янцур М.С. Професійна орієнтація і методика профорієнтаційної роботи. Курс лекцій : навч. посібник / Янцур М.С. – К. Видавничий Дім «Слово», 2012. – 464 с.

Благодетєєва В.

асистент кафедри іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету

Ледняк Г.

старший викладач кафедри іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету

УДК 811.161. 2 (7)

**НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ЛІНГВІСТІВ ІДІОМАТИЧНОСТІ
ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ**

В роботі проведено аналіз навчання студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів ідіоматичного іншомовного спілкування. Конкретизовано розуміння сутності міжкультурної комунікативної компетенції та ідіоматичного мовлення як феномена, що проявляє себе в діалогічній комунікації. Визначено роль ідіоматичного іншомовного спілкування у розвитку практичних мовних здібностей студентів та їх міжкультурної комунікації, навичок зіставлення іншомовної та власної культур для глибшого осягнення нерідної.

Розглянуто деякі ефективні методи та прийоми навчання ідіоматичного іншомовного спілкування.

Ключові слова: ідіоматичне спілкування, міжкультурна діалогічна комунікація, ідіоматичне мовлення, іншомовна комунікативна компетенція, мовна картина світу.

Благодетелева В.

ассистент кафедры иностранных языков Донбасского государственного педагогического университета

Ледняк А.

старший преподаватель кафедры иностранных языков Донбасского государственного педагогического университета

ОБУЧЕНИЕ СТУДЕНТОВ-ЛИНГВИСТОВ ИДИОМАТИЧНОСТИ ИНОЯЗЫЧНОЙ РЕЧИ

В работе произведён анализ обучения студентов филологических специальностей вузов идиоматическому иноязычному общению. Конкретизировано понимание сущности межкультурной коммуникативной компетенции и идиоматической речи как феномена, который проявляет себя в диалогической коммуникации.

Ключевые слова: идиоматическое общение, межкультурная диалогическая коммуникация, идиоматическая речь, иноязычная коммуникативная компетенция, языковая картина мира.

Blagodeteleva V.

assistant of the subdepartment of foreign languages, Donbass State Pedagogical University

Ledniak H.

senior teacher of the subdepartment of foreign languages Donbass State Pedagogical University

TEACHING IDIOMATIC FOREIGN LANGUAGES COMMUNICATION TO STUDENTS-LINGUISTS

The analysis of the teaching foreign idiomatic communication to philological students of higher educational institutions was done; here the essence of intercultural communication is concretized; the article gives the concept of intercultural communicative competence and idiomatic speech as a phenomenon that manifests itself in dialogical communication

Keywords: idiomatic communication, intercultural dialogical communication, idiomatic speech, foreign language communicative competence, linguistic picture of the world.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Існує багато курсів з вивчення англійської та німецької мов і багато методик навчання. Мови змінюються, та загальною тенденцією сучасної мови є перехід до

більш широкого використання мовних засобів. Живий процес спілкування не може відбуватись без використання ідіоматичних конструкцій, і знання ідіом є запорукою вдалої міжкультурної комунікації (МКК), на знанні ідіом базується повноцінне спілкування, розуміння розмовної мови.

Успішність комунікативної взаємодії та комунікативний провал залежать від комунікативної компетентності учасників комунікативної події, тобто, від того, наскільки збалансовані спільне й відмінне у процесах сприйняття і символічних системах комунікантів [13, с. 9].

Все це потребує від фахівця професійної компетентності, невід'ємними показниками якої є не тільки високий рівень практичного володіння іноземною мовою, а й хороша обізнаність у соціокультурній специфіці мов, що взаємодіють у комунікації.

Як показує освітня практика, сучасні підходи до навчання іноземної мови студентів філологічних спеціальностей не завжди враховують національно-культурну специфіку мови і комунікації, що призводить до смислових і культурних непорозумінь у спілкуванні. У зв'язку з цим перед вищою школою постає завдання пошуку підходів до навчання іноземних мов, які б відповідали нинішнім вимогам суспільства. Аналіз сучасної літератури з питань мовної освіти свідчить про необхідність розгляду проблеми удосконалення навчання іноземних мов у тісному зв'язку з культурою та МКК.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Основні лінгводидактичні й лінгвістичні аспекти МКК досліджуються у працях В. В. Сафонової, С. Г. Тер-Мінасової, В. П. Фурманової та ін. Іншим аспектам проблем взаємодії мови і культури, культурно-маркованої лексики, універсального і культурно-специфічного в комунікації, національно-культурної специфіки мовленнєвого спілкування присвячені праці В. В. Красних, В. В. Ощепкової, Д. Г. Мальцевої та ін.

Питання про необхідність лінгвокраїнознавчого і соціокультурного наповнення змісту навчання іноземним мовам представлений у роботах Є. М. Верещагіна та В. Г. Костомарова, П. В. Сисоєва, Г. Д. Томахіна [7]. Необхідність міжкультурного професійного становлення фахівця, формування вторинної мовної особистості, підвищення МКК студентів аналізуються Т. М. Астафуровою, М. Г. Корочкіною [1] та ін. Особливого значення в дослідженнях Г. В. Єлізарової, О. А. Леонтовича [5] набуває проблема оволодіння культурним кодом мови, вивчення культурного компонента мовних одиниць і національної специфіки комунікації.

Мета статті (постановка завдання). Мета даного дослідження - аналіз методів та прийомів навчання студентів філологічних спеціальностей ідіоматичного іншомовного спілкування.

Для досягнення зазначеної мети необхідно визначити поняття ідіоматичного мовлення як феномена, що проявляє себе в комунікації; обґрунтувати необхідність навчання студентів ідіоматичного мовлення, проаналізувати прийоми навчання ідіомам.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «міжкультурна комунікація» запропонований американськими вченими Е. Холлом і Д. Трагером. Основні положення та ідеї МКК розвинув Е. Холл, який вказав взаємозв'язок між культурою і комунікацією [11, с. 243]. Поняття МКК ґрунтується на взаємодії культур, їх носіїв і результаті цієї взаємодії.

Ідіоматичність характерна для будь-якої конкретної мови, це культурно-специфічний феномен. Носії різних мов у своїх висловлюваннях по-різному відображають навколишню дійсність, свої думки, почуття, емоції, вживаючи спеціальні вирази, які надають спілкуванню певною мовою її культурно-специфічний характер, або ідіоматичність. Ідіоматичне мовлення характеризується такими якостями, як культурна зумовленість, специфічність, узуальність, відносність. У найбільш загальному випадку «ідіоматичність означає деяке ускладнення способу вираження змісту – ускладнення не в значенні максимального ускладнення мовних форм як таких, а «концентрованості» вираження і складності розуміння» [12, с. 517].

Під ідіоматичними висловами ми розуміємо ідіоми, колокації, прислів'я та приказки, крилаті вислови, фразеосхеми, кліше, що відображають особливе бачення світу певної лінгвокультурної спільності, визначають національно-культурну специфіку мови, яка вивчається, і характерні для природного мовлення носіїв мови у стереотипних комунікативних ситуаціях. Ідіома – це декілька окремих слів, які в певній сукупності можуть позначати зовсім інше від того, що є в індивідуальних поняттях їхніх складових. Те, яким чином вони зібрані разом, буває підчас дивним, нелогічним, а інколи граматично невірним [3, с. 6].

Наприклад, англ. *to be in the black* – бути в плюсі, не мати боргів; *to be in the red* – нести збитки. Походження цих двох ідіом безпосередньо пов'язано з використанням червоних і чорних чорнил при складанні балансу. Підраховуючи заборгованості і доходи своїх клієнтів, бухгалтера виділяли червоним кольором перші, залишаючи в чорному кольорі другі. Таким чином, червоний колір і зокрема вираз *to be in the red* стало асоціюватися зі скрутним фінансовим становищем або наявністю боргів, у той час як *to be in the black* означало протилежне.

Англ. *let your hair down* - розслабитися, вести себе невимушено. У XVII столітті жінки носили різноманітні зачіски, збираючи і заколюючи волосся. Увечері ж, в спокійній і невимушеній обстановці, звичною процедурою було розплітання і розчісування волосся. Тепер же вираз *let your hair down* стало використовуватися в трохи іншому значенні.

Нім. *den Teufel an die Wand malen* - (розм.) малювати всілякі жахи (лякаючи когось), (букв.) намалювати чорта на стіні. В основі вислову – старовинне повір'я, згідно з яким накликати біду або викликати демона можна, промовляючи його ім'я. Цей вислів уживається з XVI ст.

Нім. *den Stab über jmdn brechen* – винести вирок кому-небудь, (букв.) розламати над кимось палицю. Цей зворот пов'язаний із давньогерманським судочинством. Засудженому до смерті перед втратою ще раз урочисто зачитувався вирок, і суддя, розламавши дерев'яну палицю на три частини, кидав її до ніг засудженого зі словами Приговореному к смерті перед казньою ще раз зачитувався торжественно приговор, и судья, разломив деревянную палку на три части, бросал их к ногам осужденного со словами: «*Nun hilf dir Gott, ich kann dir nicht mehr helfen*». Ця дія означала закінчення суду.

Аналіз спеціальних словників англійських та німецьких ідіом дозволив зробити висновок про те, що одним зі шляхів досягнення ідіоматичності англійських чи німецького мовлення є вживання фразеології у широкому розумінні цього слова. Оволодіння цими шляхами є умовою розвитку діалогічного іншомовного спілкування, впритул наближене до мовлення носія мови.

Ідіоматичні вирази можуть розглядатися як національно-специфічні і культурнозумовлені одиниці, збережені у свідомості мовної особистості, що містять у собі відображення іншосоціокультурної картини світу. Їх навчання сприяє формуванню вторинної мовної особистості, без чого неможлива успішна МКК. Таким чином, навчання ідіоматичного діалогічного мовлення можна вважати однією з актуальних проблем методики викладання іноземних мов у межах навчання МКК.

Ідіоматичні вирази відображають культурну основу картини світу іншого лінгвосоціуму, тому вони відіграють особливу роль у формуванні міжкультурної комунікативної компетенції.

При навчанні комунікативним ідіоматичним виразам і формуванні усно-мовних вмій у студентів за допомогою даних мовних одиниць перед викладачем постають наступні задачі: викликати інтерес до ідіом, бажання знати їх і використовувати у процесі спілкування іноземною мовою; допомогти студентам зрозуміти зміст в цілому; навчити розпізнавати й зрозуміти ідіоматичні вирази в усному мовленні; забезпечити їх запам'ятовування.

Метафоричні значення іншомовних ідіом не можна просто вгадати через аналіз значення окремих слів. І це не дивно, А. Бухвальд, наприклад, відзначає: «Проблема з іноземцями в цій країні [Америці] в тому, що вони сприймають усе, що кажуть американці, буквально» [10, с. 104].

Ми розглянули деякі прийоми та вправи для навчання ідіоматичного мовлення. Головним прийомом вивчення ідіом є використання контексту. Лінгвістична контекстуальна інформація посилює трактування ідіоми. Саме контекстуальні знаки навколо певного слова можуть допомогти зрозуміти значення фрази [13], а не заучування окремих виразів. Цікаві розкази можуть стати гарним контекстом для вивчення ідіоматичних фраз. А якщо тексти супроводжуються ілюстраціями, то процес сприйняття та запам'ятовування відбувається набагато ефективніше. Іншим засобом закріплення вивчених ідіом може стати групова дискусія з приводу їх значення, використання у повсякденному житті, власні історії пов'язані з фразою. При цьому свідомо чи підсвідомо студенти будуть вчитися один від одного.

Проаналізувавши та випробувавши на практиці навчальний посібник «English Idioms» Вінаревої Л. А. та Янсон В. В. [3], ми з'ясували, що існує безліч доцільних вправ, що сприяють коректному поданню та закріпленню ідіоматичної бази. Даний посібник оперує більш ніж 500 виразами, що згруповані у тематичні підрозділи, має розгорнуті дефініції ідіом та завдань на їх закріплення.

Так, наприклад, окрім класичного перекладу речень з стійкими фразами, вправи на підбір ідіоми до відповідного визначення, або підстановка в речення правильної ідіоми, або її частини, переказ тексту, використовуючи вивчені кліше, виявились дуже ефективними при роботі з фразеологічним матеріалом. Особливий інтерес викликала вправа на перероблення тексту на ідіоматичну мову. Тобто учням пропонується, читаючи кожне речення, обміркувати, яку сталу фразу можна використати натомість.

Цікаві вправи, що сприяють засвоєнню студентами німецьких ідіом включено, наприклад, до підручника Івлевої Г. Г., Пророкової В. М. та Раєвського М. В. «Практический курс немецкого языка» [4]. Є, зокрема, завдання на вибір ідіоми для конкретної мовленнєвої ситуації; пропонуються твори-мініатюри за прислів'ями.

За умови регулярного використання даних прийомів роботи з фразеологізмами можна досягти позитивних результатів у навчанні основних комунікативних одиниць з метою формування усно-мовленнєвих умінь студентів.

Звичайно, традиційним методом закріплення певних мовних одиниць є діалог. Імпровізовані діалоги (*role-play; Rollenspiel*) на життєві ситуації з обов'язковим використанням вивчених ідіом є чи не найефективнішим засобом їх закріплення.

Підсумковим видом роботи можуть стати написання есе або розповіді з максимальним використанням ідіоматичних виразів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ідіоматичне іншомовне спілкування сприяє розвитку у студентів уміння аналізувати і виокремлювати те чи інше явище іншомовної культури, з яким вони можуть зіткнутися у процесі контакту з іншомовною культурою; гнучкого підходу до інших культур для визнання і приймання іншої понятійної системи; навичок зіставлення іншомовної та власної культур для глибшого осягнення нерідної. Навчаючи студентів ідіоматичного іншомовного мовлення, ми формуємо міжкультурну комунікативну компетенцію.

Отже, що проблема підготовки студентів до МКК є актуальною у педагогічній теорії та практиці і потребує подальшої розробки. Існує необхідність підготовки студентів мовних факультетів до МКК, тобто вивчення ідіоматичного іншомовного діалогічного мовлення. Нами конкретизовано суть МКК як педагогічного феномена, що сприяє створенню міжкультурної спрямованості навчання, орієнтованого на діалогічність суб'єктів спілкування відповідно до норм культури мови, що вивчається, визначено поняття міжкультурної комунікативної компетенції та ідіоматичного мовлення як феномена, що проявляє себе в комунікації.

Література

1. Астафурова Т. Н. Профессиональная межкультурная коммуникация: английский язык: учеб.-метод. комплекс / Т. Н. Астафурова. – 2-е изд. Доп.. – Волгоград: Волгоград. гос. ун-т, 2008. – 170 с.
2. Бинович Л. Э. Немецко-русский фразеологический словарь / Л. Э. Бинович. – М.: Аквариум. – 768 с.
3. Винарева Л. А. English Idioms : учебное пособие / Л. А. Винарева, В. В. Янсон. – К.: ООО «ИП ЛОГОС», 2005. – 384 с.
4. Ивлева Г.Г., Пророкова В.М., Раевский М.В. Практический курс немецкого языка для студентов-германистов фил. факультетов. Часть 2. Учебник. – М.: Издательство МГУ, 1997. – 400 с.
5. Леонтович О. А. Введение в межкультурную коммуникацию: учеб. пособие / О. А. Леонтович. – М.: Гнозис, 2007. – 368 с.
6. Мальцева Д. Г. Страноведение через фразеологизмы / Д. Г. Мальцева. – М.: Русский язык., 1991. – 123 с.
7. Сысоев П. В. Концепция языкового поликультурного образования: монография / П. В. Сысоев. – М.: Еврошкола, 2003. – 406 с.
8. Сарапулова А. В. Из истории фразеологических оборотов немецкого языка / А. В. Сарапулова // Иностранные языки в школе. – 2006. - №2. – С. 72.
9. Buchwald A. Don't say 'Let's Get Together' to a foreigner. Building reading fluency: Words in focus / in S. K. Cohen ed. - Singapore: Thomas Learning, 2000. - P.104-105.
10. Clyne M. Intercultural communication at work: Cultural values in discourse / M. Clyne. – Cambridge University Press, 1994. – 217 p.
11. Hall E. T. The Silent Language. - Garden City, NY: Anchor Books, 1973. – 243 p.
12. Kramsch C. Language Ecology in Multilingual Settings. Towards Theory of Symbolic Competence / C. Kramsch, A. Whiteside. // Applied Linguistics. - 2008. - 29 (4). - P. 645–671.

13. Kramersch C. Third Places in Applied Linguistics / C. Kramersch. // Keynote Speech at the 15th World Congress of Applied Linguistics. - Essen, Germany. - 2008. - August 24–29. – P. 9.
14. Nippold M. A. Idiom interpretation in isolation versus context: A developmental study with adolescents. / M. A. Nippold., S. T. Martin // Journal of Speech and Hearing Research. – 1989. - №32. – P. 59-66.

Бурица Ю.

к.п.н., доц., докторант Інституту вищої освіти НАПН України

УДК 371.134

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ПРОПЕДЕВТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглядається питання формування готовності вихователів дошкільних навчальних закладів до пропедевтичної підготовки дітей до школи. Визначається актуальність та ефективність використання інтерактивних технологій у процесі формування професійної готовності майбутніх вихователів та в навчально-виховному процесі дітей дошкільного віку. Аналізується стан вивчення проблеми у сучасній педагогічній теорії та практиці. Дається визначення поняттям “готовність” та “формування готовності”. Виокремлюються умови, в процесі яких використання інтерактивних технологій буде активним та ефективним. В даному дослідженні подається типізація інноваційних процесів у сучасному дошкільному закладі. Акцентується увага на збереженні наступності між дошкільною ланкою освіти та початковою. Аналіз сучасної нормативної бази дошкільної освіти дає виявити низку протиріч, які представлені у дослідженні.

Ключові слова: *вихователі, готовність, дошкільне виховання, інтерактивні технології навчання, пропедевтична підготовка до школи, формування готовності.*

Бурица Ю.

*канд.пед.н., доц. докторант Інституту вищого образования НАПН
України*

ГОТОВНОСТЬ БУДУЩИХ РАБОТНИКОВ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ К ПРОПЕДЕВТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКЕ ДЕТЕЙ К ШКОЛЕ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье рассматривается вопрос реализации интерактивных учебных технологий в системе формирования готовности воспитателей дошкольных учебных заведений к пропедевтической подготовке детей к школе. Определяется актуальность и эффективность употребления этих технологий в процессе формирования профессиональной готовности

будущих воспитателей и в учебно-воспитательном процессе детей дошкольного возраста. Дается определение понятиям “готовности” и “формирования готовности”. Определяются условия, в процессе которых использование интерактивных технологий будет активным и эффективным

Ключевые слова: воспитатели, готовность, дошкольное образование, интерактивные учебные технологии, пропедевтическая подготовка к школе, формирование готовности.

Burtseva J.

PhD, Institute of Higher Education doctoral NAPS of Ukraine

THE WILLINGNESS OF PROSPECTIVE EMPLOYEES PRESCHOOL EDUCATION PROPAEDEUTIC TO PREPARE CHILDREN FOR SCHOOL: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS

These articles devoted to the introduction of interactive teaching techniques into the system of formulate willingness of pre-school educators propaedeutical schools to prepare children for school. Determine the relevance and effectiveness of these technologies in the process of professional willingness of future teachers and the educational process in pre-school children. Give a definition of „willingness” and „formation of willingness”. Defined conditions during which the use of interactive technologies will be an active and effective.

Keywords: *pre-school educators, willingness, pre-school educations, interactive technologies of training, propaedeutical schools to prepare children for school, formation of willingness.*

Постановка проблеми. Модернізація системи освіти України зумовлена змінами в соціально-економічній та соціокультурній сферах життя суспільства. У сучасних умовах, коли освіта набуває високого статусу вже зі своєї першої ланки – дошкільної, зростає роль педагога-вихователя. Це викликає потребу в підвищенні вимог до якості підготовки майбутніх вихователів до педагогічної діяльності. Адже рівень їх готовності впливає на успішність становлення особистості дошкільника, засвоєння дитиною не стільки системи галузевих знань, скільки розкриття перед нею науки життя у доступній формі – формування практичних і життєво необхідних умінь, навичок орієнтуватися у нових умовах життя, знаходити своє місце серед інших, відчувати межу відповідної поведінки, ініціювати добротність, що має важливе значення у формуванні соціальної активності й духовного потенціалу особистості [3]. Саме отримання цих знань, умінь та навичок полегшить навчальну діяльність дошкільнят у наступній ланці освіти – початковій, так як одним із важливих змістовних модулів професійно спрямованих навчальних дисциплін у вищих навчальних закладах (ВНЗ) є проблема підготовки дитини до навчання у школі. Відповідно до цього особливий наголос при підготовці майбутнього вихователя слід робити на системному підході як

методологічному інструменті організації педагогічного процесу у дошкільному навчальному закладі (ДНЗ).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На необхідності підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх педагогів з дошкільного виховання наголошується в Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про вищу освіту», пріоритетних напрямках Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Коментарі до Базового компонента дошкільної освіти в Україні та інших програмних документах.

Підготовку до педагогічної діяльності та готовність до неї на психолого-педагогічному рівні вітчизняні й зарубіжні вчені розглядають з різних позицій: основи загальнопедагогічної підготовки та становлення професіоналізму особистості педагога (О. Абдулліна, В. Андрущенко, Ю. Бабанський, Г. Балл, А. Бойко, В. Володько, Н. Гузій, К. Дурай-Новакова, І. Зязюн, А. Кузьмінський, З. Курлянд, О. Мороз, В. Сластьонін та ін.); виявлення сутності й змісту формування готовності майбутніх педагогів до педагогічної діяльності (О. Біда, Л. Кондрашова, М. Коць, Н. Кузьміна, С. Литвиненко, А. Ліненко та ін.); обґрунтування психологічної готовності педагогів до праці (М. Дьяченко, Л. Кандибович, П. Перепилиця, В. Рибалко та ін.); упровадження нових педагогічних технологій навчально-виховного процесу в закладах освіти (П. Автономов, І. Бех, А. Белкін, А. Вербицький, О. Дубасенюк, О. Падалка, О. Пехота, О. Пометун, Г. Селевко, С. Сисоєва, О. Сухомлинський та ін.); становлення професіоналізму вихователя дошкільного навчального закладу (Л. Артемова, Г. Беленька, Р. Буре, О. Кононко, Т. Поніманська, С. Русова, Л. Семушина та ін.).

Проблема формування готовності й підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів до педагогічної діяльності висвітлюється в працях таких дослідників, як С. Будакевич (до навчання іноземної мови), К. Волинець (інтеграція загальнопедагогічної підготовки), Н. Грама (до економічного виховання), Н. Ємельянова (до роботи над засвоєнням дітьми народознавчої лексики), Н. Ковальова (до навчання техніки читання дітей 6–7 років), О. Кучерявий (організація професійного самовиховання майбутніх вихователів), Л. Машкіна (до використання інноваційних технологій), Т. Танько (до музично-педагогічної діяльності) та ін.

Незважаючи на те, що формування готовності педагогів до професійної діяльності стало предметом дослідження багатьох науковців, проблема використання інтерактивних технологій у формуванні готовності майбутніх вихователів до пропедевтичної підготовки дітей до школи ще не одержала сьогодні всебічного висвітлення.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є визначення актуальності, ефективності та особливостей реалізації інтерактивних технологій навчання в процесі формування готовності вихователів дошкільних навчальних закладів до пропедевтичної підготовки дітей до школи.

Виклад основного матеріалу. Сьогодення настійно потребує педагога-новатора, здатного вносити у власну діяльність прогресивні ідеї, запроваджувати нововведення, винаходити щось корисне, замінювати віджиле новим. Такий педагог гнучкий, відкритий інноваціям, постійно поліпшує навчально-виховний процес, раціоналізує його. Новаторство успішного педагога стосується змісту, форм, методів, прийомів організації життєдіяльності дітей і реалізується в пошуку шляхів оновлення, осучаснення педагогічної діяльності, дослідництва та експериментування з метою створення пілотних проектів, авторських програм, раціоналізаторських пропозицій [5, с.5-6]. Саме на такого педагога, якому тісно в жорстких рамках приписів і регламентованих вимог, і який потребує права на власний вибір, прояв творчості та винахідництва, зорієнтована Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” і саме таким має бути майбутній вихователь дошкільного закладу освіти. Особливо, коли важливим для сучасного ДНЗ є забезпечення розвитку інноваційних процесів, які за основними компонентами освітнього процесу поділяються на:

- педагогічні (тобто навчальні і виховні), що передбачає розробку й упровадження авторських освітніх програм, уведення активних (інтерактивних) діалогових форм і методів навчання й виховання дітей;

- організаційні (управлінські) – сучасні економічні, психологічні, діагностичні, інформаційні технології, що дають змогу створювати відповідні умови для оперативного й ефективного прийняття керівником управлінських рішень [7].

Оскільки провідним видом діяльності дітей шестирічного віку є гра, яка відіграє визначальну роль у розвитку особистості старшого дошкільника: в ній формуються довільні увага і пам'ять; розвивається розумова діяльність; вдосконалюється уява; відбувається подальший соціальний розвиток; розвиваються почуття; вольова регуляція поведінки; мовлення дошкільника [1; с. 191-192]. А також завдяки грі у дітей формуються ті початкові знання, які знадобляться їй під час навчання у школі.

За словами С. Максименка, навчання дітей шестирічного віку має базуватися на таких принципах:

- перевага ігрових методів;
- пріоритет комунікативно-діалогічних форм навчальної взаємодії; - індивідуалізація;

- перевага мікрогрупових форм організації процесу навчання [2; с.72-73].

Враховуючи все вище сказане, можна зробити висновок, що сучасний дошкільний навчальний заклад потребує від майбутніх фахівців готовності до використання таких технологій навчання, які б змогли задовольнити усі вимоги сучасності щодо підготовки дітей до школи. До таких технологій можна віднести інтерактивні технології навчання, які наразі здобули великого визнання під час навчально-виховного процесу інших ланок освіти (початкова школа, вища школа, післядипломна освіта тощо).

Інтерактивні технології навчання – це технології навчання, які здійснюються шляхом активної взаємодії всіх учасників процесу навчального пізнання. Тобто інтерактивні технології навчання можна розглядати як систему суб'єктно-суб'єктних відносин. Значення інтерактивних технологій навчання полягає в тому, що вони дозволяють досягти таких важливих завдань, як:

- стимулювання інтересу і мотивації до самонавчання та самопізнання; - підвищення рівня активності і самостійності;

- розвиток навичок аналізу та рефлексії своєї діяльності, а також вміння взаємодіяти; - розвиток прагнень до співробітництва та емпатії [7].

Проблемами класифікації інтерактивних технологій навчання займався ряд вчених таких, як: Н. Суворова, О. Ісаєва, Л. Півень, А. Гін, Г. Сиротенко, О. Пометун та Л. Пироженко. У навчальному процесі слід керуватися класифікацією, яку запропонувала О. Пометун:

- технології кооперативного навчання (робота в парах, робота в малих групах тощо);

- технології колективно-групового навчання (“мікрофон”, “незакінчені речення” тощо); - технології ситуативного моделювання (імітаційні ігри, рольова гра, драматизація тощо);

- технології опрацювання дискусійних питань (метод ПРЕС, “займи позицію”, “неперервна школа думок” тощо) [6].

Проаналізувавши кожен з перелічених методів ми бачимо, що кожен з них можна використати під час формування професійної готовності майбутніх вихователів. Але які ж цих методів ми можемо запропонувати студентам для пропедевтичної підготовки дітей до школи?

Робота в парах – технологія, яку можна використовувати для досягнення будь-якої дидактичної мети: засвоєння, закріплення, перевірка знань тощо. Вона дає можливість кожній дитині висловитись, не ухиляючись від виконання завдання, подумати, обміняти ідеями з партнером і лише потім озвучувати свою думку перед іншими дітьми. Дана технологія сприяє розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватись, критично мислити, вміння переконувати й вести дискусію. Наприклад: гра “Знайди пару”, під час якої діти повинні до

карток з друкованими буквами дібрати відповідні рукописні літери, назвати букви, звуки, які вони позначають, скласти з ними слова. Для заняття з “Цікавої математики” можна запропонувати гру “Засели будиночок”, під час якої дитина отримує картку у формі будиночка, з одного боку який з порожніми віконцями, а з другого – повністю заселений. Діти, які працюють у парі по черзі заселяють будиночки, контролюючи і виправляючи один одного.

Також можна запропонувати технології ситуативного моделювання: рольова гра “Розмова по телефону”. Дітям роздають іграшкові телефони і вони розмовляють один з одним, тим самим відпрацьовуючи мовний етикет.

Ефективність використання даних технологій залежить від підготовленості вихователя, особливо коли інноваційні процеси в закладах дошкільної освіти розвиваються стихійно. Готовність майбутнього вихователя до діяльності сучасними дослідниками розуміється по-різному: Грузинська школа Д. Унадзе розуміє її як установку, Г. Рудик – як виражений часовий ситуативний стан; В. Алаторцев, А. Ганюшкін, О. Пуні, О. Чернігова – як стан перед стартом спортивних виступів; Ф. Генон – як стан мобілізації всіх психофізичних систем людини, що забезпечують ефективне виконання певних дій, мобілізація сил на подолання перешкоди; Б. Ананьєв, С. Рубінштейн – як сукупність здібностей; Ю. Кулюткін, Г. Сухобська – як сукупність здібностей людини ставити мету, вибирати способи її досягнення, здійснювати самоконтроль, будувати плани і програми; К. Платонов – як інтегровану якість особистості тощо.

У цілому, в розумінні готовності до діяльності простежується два підходи: функціональний, де вона розглядається як стан психологічної функції, який зумовлює якісне виконання певної активності, та особистісний, де готовність виступає цілісним особистісним утворенням, що інтегрує сукупність внутрішніх суб’єктивних чинників окремої діяльності та досліджується переважно в контексті професійної підготовки до неї [4; с. 77-78].

Отже, під готовністю ми розуміємо систему здібностей майбутнього вихователя (вчителя, педагога) до активної взаємодії з оточуючим світом. Що ж до формування готовності вихователя до використання інтерактивних технологій, то це створення таких

організаційно-педагогічних умов реалізації системи здібностей майбутніх вихователів для активної та ефективної взаємодії їх з дітьми дошкільного віку у процесі гармонійного розвитку дошкільнят засобами інтерактивних технологій навчання.

Як показує практика, існує проблема недостатнього рівня підготовленості майбутніх спеціалістів до використання у своїй професійній діяльності інноваційних технологій в цілому та інтерактивних технологій

зокрема. Так як упровадження інновацій – це складний процес, який у різних вихователів відбувається по-різному. Тому є суто об'єктивні речі, з приводу яких потрібно надавати педагогам методичні консультації, а саме: як включити розробку до навчально-виховного процесу; які прийоми, методи, форми роботи слід використовувати, впроваджуючи ту чи іншу технологію. Говорячи про суб'єктивну сторону даного процесу, то викладачам вищих навчальних закладів можна запропонувати створити такі умови, при яких формування готовності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до використання інтерактивних технологій пропедевтичної підготовки дітей до школи буде ефективною. До таких умов можна віднести:

- обґрунтування теоретико-методологічних засад змісту та моделі формування готовності вихователів дошкільних навчальних закладів до використання інтерактивних технологій пропедевтичної підготовки дітей до школи, узгоджених із запитами ринку праці та сучасними світовими стандартами професії;

- розробки моделі та методичного забезпечення інтерактивних технологій пропедевтичної підготовки дітей до школи в процесі професійної підготовки вихователів;

- організації активної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу;
- забезпечення сприятливого поля педагогічних можливостей для формування готовності майбутніх вихователів до використання інтерактивних технологій пропедевтичної підготовки дітей до школи.

Висновки. У контексті сказаного стає зрозуміло, що процес пропедевтичної підготовки дітей дошкільного віку до школи на сучасному етапі має бути максимально орієнтованим на саму дитину; будуватися на найкращих освітніх технологіях, маючи на меті не тільки подання навчального матеріалу, а й гармонійний розвиток особистості дошкільника. А це можливо завдяки впровадженню інтерактивних технологій навчання, ефективна реалізація яких можлива за умов дотримання певних вимог, які суттєво впливають на підготовку майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Література

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” / Наук. кер. та заг. ред. О.Л. Кононко. – 3-тє вид., випр. – К.: Світич, 2009. – 430 с.
2. Бондаренко Т. Проблеми підготовки дітей до школи в історії зарубіжної і вітчизняної педагогічної думки // Рідна школа. – 2003. - № 9. – С. 70-73.
3. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” / О.Л. Кононко, З.П. Плохій, А.М. Гончаренко [та ін.]. – К.: Світич, 2009. – 208 с.
4. Машкіна Л.А. Підготовка студентів педагогічних училищ та коледжів до використання інноваційних технологій в дошкільних закладах: Дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Л.А. Машкіна. – Рівне, 2000. – 268 с.

5. Освітній менеджмент: Навчальний посібник / За ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – К.: Шкільний світ, 2003. – 400 с.
6. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007. – 144 с.
7. Шаманская Н. Интерактивные методы / Н. Шаманская // Дошкольное воспитание. – 2008. – № 8. – С. 24–27.

Гутарева Н.

кандидат медичних наук, доцент, зав. кафедри валеології та корекційної медицини ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

Мусхаріна Ю.

старший викладач кафедри валеології та корекційної медицини ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

Бабак В.

старший викладач кафедри валеології та корекційної медицини ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

Мусенко Є.

старший викладач кафедри валеології та корекційної медицини ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

УДК 378.015.3:613.86

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ЗДОРОВ'Я МАЙБУТНІХ
ВЧИТЕЛІВ**

У статті досліджуються причини порушення та проблема формування професійного здоров'я майбутнього вчителя. Пропонується можливість профілактики синдрому емоційного вигорання в умовах педагогічного університету шляхом збагачення досліджуваних дисциплін інформацією про діагностику, методи збереження й зміцнення професійного здоров'я.

Ключові слова: здоров'я, вчителі, формування, вигорання.

Гутарева Н.

кандидат медичних наук, доцент, зав. кафедри валеології та корекційної медицини ГВУЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

Мусхаріна Ю.

старший викладач кафедри валеології та корекційної медицини ГВУЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

Бабак В.

старший викладач кафедри валеології та корекційної медицини ГВУЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

Мусенко Е.

*старший преподаватель кафедры валеологии и коррекционной медицины
ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»*

**ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ЗДОРОВЬЯ
БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ**

В статье исследуются причины нарушения и проблема формирования профессионального здоровья будущего учителя. Предлагается возможность профилактики синдрома эмоционального выгорания в условиях педагогического университета путём обогащения изучаемых дисциплин информацией о диагностике, методах сохранения и укрепления профессионального здоровья.

Ключевые слова: *здоровье, учителя, формирование, выгорание.*

Gutareva N.

*candidate of medical sciences, associate professor, head of the department of
valeology and correctional medicine Donbass State Pedagogical University,*

Muskharina Y.

*senior teacher of the department of valeology and correctional medicine
Donbass State Pedagogical University,*

Babak V.

*senior teacher of the department of valeology and correctional medicine
Donbass State Pedagogical University,*

Musenko E.

*senior teacher of the department of valeology and correctional medicine
Donbass State Pedagogical University*

**FORMATION OF THE PROFESSIONAL HEALTH OF FUTURE
TEACHERS**

The article examines the reasons for the breach and the problem of the formation of a professional future health teacher. Offered the opportunity to prevent burnout in Normal University by enriching the disciplines studied information about the diagnosis, methods of preserving and strengthening the health professional.

Keywords: *health, teachers, forming, burning.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Людина – найдосконаліше творіння природи. Однак, для того, щоб насолоджуватися скарбами природи, вона повинна задовольняти принаймні одній вимозі – бути здоровою. Це аксіома, про яку ми у плинності і марності днів, на жаль, забуваємо [5].

Здоров'я, як сутність організму людини, завдяки якій він може повноцінно проявляти свої фізіологічні та соціальні функції, було, є і буде реальною передумовою задоволення індивідуальних, колективних і

суспільних матеріальних і духовних потреб... Здоров'я - соціальна цінність і передумова соціалізації особистості, її участі в суспільному житті. У цьому зв'язку основну роль у формуванні культури здоров'я повинна відігравати система неперервної освіти, яка охоплює всі ланки – від дошкільної до післядипломної.

Професія педагога, як відомо, входить до переліку професій типу «людина – людина», що пов'язане з високими емоційними витратами. Учитель у професійному відношенні є представником однієї з основних груп ризику щодо захворюваності [2; 4].

У порівнянні з іншими професійними групами серед педагогів найбільш високий ризик виникнення соматичних проблем, невротичних розладів, неврозів. Емоційне вигорання та синдром професійного вигорання вчителів стали проблемними явищами сучасних навчальних закладів [4].

Проблему професійного здоров'я вчителя за ступенем значущості слід розглядати в контексті загальної концепції охорони здоров'я нації, тому що саме від учителя в більшому ступені залежить здоров'я підростаючого покоління.

Актуальність дослідження синдрому емоційного вигорання серед вчителів пов'язана із тим, що від стану психологічного благополуччя вчителя безпосередньо залежить ефективність його виховного впливу на учнів: емоційний стан вчителя відображається на якості всього навчально-виховного процесу [4].

Сліди нервових стресових переживань педагога проявляються в негативному ставленні до роботи, постійному виснаженні, неухвальному, зниженні результатів праці, незадоволеності професійною діяльністю.

Більшість педагогів, які на певному етапі професійної діяльності відчують на собі не тільки професійну втому, а й всі риси синдрому психологічного вигорання, не розуміють, що з ними відбувається та не володіють інструментами уникнення синдрому або позбавлення від його наслідків. Проте, є вчителі, які справляються зі стресами, зберігають власне фізичне та психічне здоров'я та вдало виконують професійні обов'язки. Отже, подолання негативного впливу стресів можливе навіть при такій емоційно виснажливій роботі, як вчительська. Вважаємо, що профілактика та мінімізація професійної деформації педагога потребує системного підходу на етапі підготовки майбутнього вчителя.

Дослідження виконувалось згідно з напрямком наукової роботи кафедри валеології та корекційної медицини «Медико-біологічна реабілітація у валеології (методи, чинники, засоби впливу на психічну, фізичну та розумову працездатність)» (№ державної реєстрації 0103U000516).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення

невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Основними концептуальними передумовами виникнення теорії емоційного вигорання є праці Г. Сельє та його послідовників щодо вивчення загального адаптаційного синдрому (Р. Лазарус, Р. Розенман, І. Фрідман) [6; 7].

Багато науковців розглядають проблему чинників виникнення професійного стресу, професійних деформацій, деструкцій, дисгармоній (О. Баранов, Н. Водоп'янова, Е. Симанюк та інші), окремих чинників, що впливають на професійне здоров'я педагога (О. Анісімова, М. Доброрадних, Р. Хусанінова), психолого-педагогічних умов збереження здоров'я учителя (Є. Белолобська, З. Дудченко, О. Гевко, Т. Глухова, А. Гордєєва, Г. Мітін, О. Панченко), факторів професійного здоров'я вчителів (Г. Зайцев, Г. Мешко та інші), але майже відсутні дослідження, пов'язані з формуванням професійного здоров'я майбутнього вчителя в умовах педагогічного університету.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування необхідності та можливості формування професійного здоров'я майбутнього вчителя в умовах педагогічного університету.

Завдання роботи: дослідження причин порушення професійного здоров'я сучасних вчителів та профілактики професійного вигорання майбутніх вчителів у процесі навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Професійне здоров'я вчителя — інтегральна характеристика функціонального стану організму людини за фізичними та психічними показниками з метою оцінки його здібності до професійної діяльності, стійкості до несприятливих факторів, що супроводжують цю діяльність [4].

Аналізуючи дослідження деяких учених [3; 4] та в результаті власного досвіду, зазначаємо, що чинниками ризику для професійного здоров'я вчителя виступають висока емоційна затратність і стресовість педагогічної діяльності, відсутність в школах умов для зняття психоемоційної втоми, недостатня компетентність у питаннях збереження і зміцнення здоров'я.

У науковій літературі майже відсутній комплексний аналіз чинників, що сприяють погіршенню професійного здоров'я педагога. Їх розрізненому дослідженню присвячені роботи валеологів, фізіологів, психологів, педагогів. Окремо вивчаються фактори працездатності фахівців; детермінанти психічної, емоційної стійкості; чинники стресостійкості, психологічного благополуччя вчителів тощо [4].

Г. Мешко виділяє наступні «групи факторів професійного здоров'я вчителів:

- індивідуальні (генетичні чинники, вік, стать, спосіб життя, стаж роботи, тривожність, особливості характеру, мислення, рівень професіоналізму);
- соціально-психологічні (коло спілкування, психологічний клімат у педагогічному колективі, рівень соціальної підтримки, стан емоційної сфери, особливості психоемоційних переживань, здатність до саморегуляції);
- організаційно-педагогічні (умови праці, режим праці і відпочинку, навчальне навантаження, тривалість робочого дня, наявність здоров'язберігаючого освітнього простору у навчальному закладі)» [4, с. 45].

Професійне нездоров'я вчителя залежить від багатьох факторів, на які він, на жаль, не здатен вплинути. До таких факторів належить феномен емоційного вигорання як результат невідповідності між особистістю та роботою, синдром фізичного й емоційного виснаження, який бере початок зі стресу міжособистісної взаємодії та включає розвиток негативної самооцінки, негативного ставлення до роботи, втрату розуміння та співчуття.

Психологи вважають, що синдром емоційного чи професійного вигорання – процес, за яким неможливо моніторити. Це природний стан людей, котрі повністю віддають себе роботі.

Аналізуючи погляди вітчизняних (Т. Форманюк, Г. Ложкін, Н.Амінов, В. Орел, В. Бойко, Т. Ронгинська) та зарубіжних вчених (К. Маслач, М. Лейтер, Х.Дж. Фройденбергер, М. Буріш, М. Чернісс, І. Фрідмен та ін.) щодо природи синдрому емоційного вигорання, його компонентів та динаміки, ми спираємося на концепцію В. Бойка, який розглядає синдром вигорання з позицій теорії загального адаптаційного синдрому Г.Сельє. Враховуючи виділені К. Маслач компоненти вигорання (емоційне виснаження, деперсоналізацію та редуцію професійних досягнень), В. Бойко розглядає вигорання як процес, що складається з трьох фаз: напруження, резистенції та виснаження [2].

Н. Буталевич було проаналізовано дві групи можливих причин виникнення вигорання, що вивчались переважно зарубіжними дослідниками: причини індивідуального характеру (соціально-демографічні та особистісні) та причини організаційного характеру. Серед соціально-демографічних чинників вигорання вчителя вивчались вік, стать, стаж роботи, рівень освіти, сімейний статус. В якості особистісних передумов виникнення вигорання серед вчителів досліджувались: опікунська ідеологія по відношенню до учнів, емпатійна Я-концепція, психофізіологічні передумови педагогічних здібностей, локус контролю, особистість типу А чи В, кар'єрні орієнтації (М. Чернісс, Н. Амінов, Дж. Хоффмен, Г. Моллой та інш.) [2].

Чинники організаційного характеру: великий розмір класів, обмежені можливості кар'єрного зростання, необхідність виконання великої кількості

паперової роботи, недисциплінованість учнів, відсутність соціальної підтримки та суспільного визнання, низька заробітна плата, стиль керівництва адміністрації школи (П. Мазур, С. Герман, П. Гільмонте та інш.).

За дослідженнями Н. Буталевич, наслідками вигорання вчителя є погіршення якості роботи; значні проблеми у реалізації його творчого потенціалу в роботі з дітьми; негативна інтерпретація поведінки учнів; погіршення стану психічного та соматичного здоров'я вчителів (фобічні розлади, соціальна тривожність, проблеми з серцево-судинною системою та гастроентерологічні проблеми); збільшення кількості прогулів; зростання незадоволеності роботою; зниження впевненості в собі (Д. Шулер, П. Белькастро, М. Файн, Г. Моллой та інш.) [2].

Суперечливість результатів досліджень, проведених в різних країнах світу, щодо специфіки впливу того чи іншого чинника на формування синдрому емоційного вигорання свідчить, з одного боку, про необхідність їх дослідження у вітчизняному соціокультурному контексті. З іншого боку, дослідження феномену вигорання в педагогічній діяльності на сучасному етапі розробки проблеми потребує цілісного підходу до становлення та реалізації особистості вчителя в професійній діяльності.

На думку Н. Буталевич, синдром емоційного вигорання вчителів – психогенний розлад, пов'язаний з професійною дезадаптацією. В своїй динаміці він проходить низку фаз: напруження, резистенцію та виснаження. На фазі напруження вигорання проявляється переважно у формі надмірного переживання психотравмуючих обставин, тривоги та депресивних проявів, на фазі резистенції – у формі неадекватного вибіркового емоційного переживання та редукції професійних обов'язків. Фаза виснаження характеризується психосоматичними та психовегетативними порушеннями. На статистично значущому рівні всі три фази емоційного вигорання діагностуються у 38,3% зі 132 опитаних вчителів, що свідчить про ризик виникнення синдрому у третини педагогів, які працюють в середніх школах та ліцеях [2].

Вчителям з різною мірою виразності вигорання властиві різні стилі поведінки у навчальному середовищі. Так, вчителям з низькою мірою виразності вигорання властива активна стратегія розв'язання та подолання проблем, почуття успіху в професійній діяльності. У спілкуванні з оточуючими вони схильні до лідерства та відсутності конформності. У поведінці вчителів з високою мірою виразності синдрому емоційного вигорання домінує стратегія уникнення в ситуації невдачі, незадоволеність кар'єрним зростанням. У спілкуванні з оточуючими вони проявляють компромісність та конформність.

Вивчення чинників, що породжують виникнення вигорання у вчителів, дозволяє говорити про дві групи причин: причини індивідуальні та причини,

пов'язані з організаційними умовами роботи. Індивідуальні причини є первинними, до них належать соціально-демографічні характеристики, особистісні властивості та міра сформованості педагогічної майстерності вчителя. Причини, пов'язані з організаційними умовами діяльності, є вторинними. Вони діють, переломлюючись крізь призму особистісних чинників, і виступають в якості провокуючих та підсилюючих чинників виникнення та розвитку вигорання серед вчителів. Так, міра виразності вигорання вчителів, які викладають у ліцеях та гімназіях, виявилася нижчою, ніж у вчителів загальноосвітніх середніх шкіл. Існує значущий зв'язок між високою мірою виразності вигорання та недостатньою методичною забезпеченістю вчителів необхідними засобами навчання.

Особистісні властивості вчителів визначають різну міру виразності синдрому емоційного вигорання, саме вони виступають його базовими передумовами виникнення. Так, вищі показники міри виразності вигорання діагностуються у вчителів, які демонструють схильність до тривожності, сензитивності та інтровертності, найменші показники – у вчителів, схильних до спонтанності та ригідності.

За даними наших досліджень, в якому приймали участь 187 студентів 4 курсів педагогічного університету – майже 17% майбутніх вчителів вже мають ознаки синдрому емоційного вигорання.

Згодні з думкою Г. Мешко, що «у педагогів потрібно формувати систему знань про особливості професії в контексті здоров'язбереження та про чинники професійного здоров'я-нездоров'я, починаючи з етапу вибору професії, продовжуючи у процесі фахової підготовки, удосконалюючи і поглиблюючи її протягом всієї професійної кар'єри. Це дозволить знизити втрати здоров'я за час педагогічної діяльності, сприятиме професійному довголіттю» [4, с. 47].

З цією метою в процесі професійної підготовки студентів різних факультетів педагогічного університету пропонується провести ряд заходів щодо формування професійного здоров'я майбутніх педагогів, а саме:

- збагачення та доповнення змісту дисциплін «Психологія», «Введення в спеціальність», «Основи сугестопедії», «Охорона праці в галузі та основи медичних знань» інформацією щодо професійного здоров'я учителя, синдрому «емоційного вигорання педагогів», його ознак; методики діагностування синдрому, методів профілактики та подолання синдрому; створення умов для розвитку емоційної культури поведінки як складової частини культури здоров'я та професійного здоров'я;

- проведення занять-тренінгів з метою виявлення «синдрому емоційного вигорання» у студентів, використовуючи методики діагностики рівня емоційного вигорання В. Бойко, самооцінки психічних станів особистості за Г. Айзенком, методики виявлення емоційного

вигорання К. Маслача та С. Джексона, методику Р. Плутчика, Г. Келермана «Механізми психологічного захисту» і т. інш.;

- проведення семінарів, круглих столів та конференцій, на яких обговорюватимуться питання емоційної культури вчителя, емоційного інтелекту особистості, методів подолання стресу, саморегуляції в сучасних реальних умовах професійної діяльності педагогів тощо.

Під час проведення освітніх заходів щодо подолання та профілактики професійного вигорання, студенти сумісно з викладачами вивчають та розробляють власні методики подолання стресу, готують матеріали до методичних рекомендацій «на кожен день» для педагогів щодо саморегуляції, які включають методи психофізичної гімнастики, дихальних технік, точкового самомасажу, візуалізації, аутогенного тренування, релаксаційні заходи, фізіотерапевтичні процедури, нетрадиційні методи психологічного розвантаження.

Очікуваними результатами проведеної роботи є підвищення рівня знань, умінь та навичок студентів педагогічного університету щодо формування, зміцнення та збереження професійного здоров'я учителя, а саме – профілактики професійного вигорання в процесі подальшої професійної діяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Вивчаючи складові фактори та причини порушення професійного здоров'я вчителів, вважаємо за необхідне проведення ряду додаткових освітніх заходів щодо подолання та профілактики професійного вигорання вчителів, а саме: збагачення та доповнення дисциплін інформацією щодо професійного здоров'я вчителів, дослідження та виявлення наявності схильності до синдрому професійного вигорання, закріплення знань, умінь та навичок профілактики та подолання професійного вигорання, що є вкрай необхідним для подальшої професійної діяльності вчителя та освітньо-виховного процесу взагалі.

Звичайно, запропонований захід щодо профілактики синдрому професійного вигорання є одним із варіантів рішення проблеми формування професійного здоров'я майбутніх учителів. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку полягають у пошуках нових засобів валеологічного впливу на підвищення психічної, фізичної та розумової працездатності студентів педагогічного університету.

Література

1. Апанасенко Г. Л. Валеология : состояние и перспективы развития : обзор литературы / Г. Л. Апанасенко, Л. А. Попова // Журнал АМН Украины. – 1997. – Т. 3, № 3. – С. 426 – 436.
2. Буталевич Н. М. Синдром емоційного вигорання вчителя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.04 «Медична психологія» / Н. М. Буталевич. – Київ, 2004. – 20 с.

3. Зайцев Г. К. Валеология. Культура здоровья : учебник [для учит. и студ. пед. спец.] / Г. К. Зайцев, А. Г. Зайцев. – Самара : Бахрах-М, 2003. – 268 с.
4. Мешко Г. М. Комплексний аналіз факторів професійного здоров'я вчителів сучасної школи / Г. М. Мешко // Педагогічні науки. – 2011. – С. 44 – 47.
5. Самойлович В. А. Валеологічна культура особистості – джерело здоров'я / В. А. Самойлович // Донецьк : Донбас, 2005. – 160 с.
6. Селье Г. Очерки об адаптационном синдроме / Г. Селье. — М. : Медгиз, 1960. — 255 с.
7. Селье Г. Стресс без дистресса / Г. Селье. — М. : Прогресс, 1979. — 123 с.

Гусаченко Л.

старший викладач кафедри музики і хореографії ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”

Жидкова О.

асистент кафедри музики і хореографії ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”

УДК 378.015.31: 793.3

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ДИТЯЧИХ ХОРЕОГРАФІЧНИХ КОЛЕКТИВІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті висвітлена актуальна проблема сучасної мистецької освіти – формування професійної компетентності майбутніх хореографів – керівників дитячих танцювальних колективів. Проаналізовані сучасні науково-педагогічні підходи до змісту професійної компетентності майбутніх педагогів-хореографів. Сформульоване власне розуміння професійної компетентності майбутніх хореографів, виокремлено його структурно-змістові компоненти та критерії.

Ключові слова: компетентність, компетенція, професійна компетентність вчителя, майбутній керівник дитячих хореографічних колективів.

Гусаченко Л.

старший преподаватель кафедры музыки и хореографии Донбасского государственного педагогического университета

Жидкова Е.

ассистент кафедры музыки и хореографии Донбасского государственного педагогического университета

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ РУКОВОДИТЕЛЕЙ ДЕТСКИХ ХОРЕОГРАФИЧЕСКИХ КОЛЛЕКТИВОВ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Статья освещает актуальную проблему современного художественного образования – формирование профессиональной

компетентності *будущих хореографов – керівників дитячих танцевальних колективів. Автори аналізують сучасні науково-педагогічні підходи до вивчення поняття професійної компетентності *будущих педагогів-хореографів, формують його особисте розуміння, виділяють структурно-вмістові компоненти та критерії.**

Ключові слова: *компетентність, компетенція, професійна компетентність вчителя, майбутній керівник дитячих хореографічних колективів.*

Gusachenko L.

senior lecturer, Department of music and choreography, Donbas state pedagogical University

Zhydkova O.

assistant professor, Department of music and choreography, Donbas state pedagogical University

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE FUTURE LEADERS OF CHILDREN'S DANCE GROUPS AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

The article deals with the topical problem of modern art education - formation of professional competence of future choreographers - leaders of the children's dance groups. The authors analyze the modern scientific and pedagogical approaches to the content of the concept of professional competence of the future teachers-choreographers, formulate his own understanding, isolated structural components and criteria.

Keywords: *competence, professional competence of the teacher, the future leaders of the children's choreographic groups.*

Постановка проблеми. Глибокі соціальні й духовні перетворення, що відбуваються в житті українського суспільства на початку ХХІ століття, призводять до утвердження нових ціннісних пріоритетів у системі освіти. У її центрі сучасної освіти постає особистість, її здібності й особливості, що вимагає від педагога як носія загальнолюдських цінностей і вихователя нових творчих якостей високого рівню професійної компетентності й загальної культури. Про це йдеться у Педагогічній Конституції Європи, галузевій Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. На цьому акцентують увагу й нові Державні стандарти початкової загальної освіти та повної загальної середньої освіти, закони України “Про освіту”, “Про вищу освіту” тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі педагоги-науковці приділяють велику увагу розробленню вимог до педагогічної професії (І. Зязюн, М. Левківський, Н. Ничкало, В. Орлов та ін.), професіограми

(Г. Падалка, О. Рудницька, В. Сластьонін), моделі діяльності вчителя (Н. Кузьміна, М. Солдатенко та ін.) тощо. Важливість формування професійної компетентності майбутніх учителів у педагогічному виші зумовлена багатьма факторами: запитами ринку праці та загальносвітовими тенденціями розвитку освітньої системи; необхідністю ефективного функціонування системи підготовки фахівців та створенням умов для формування професійних якостей особистості, що визначатимуть теоретичні засади досягнення якісно нового рівня підготовки вчителя, здатного до діяльності у сучасному соціокультурному просторі.

Компетентнісний підхід є дієвим у підготовці майбутнього керівника дитячих хореографічних колективів. Структура й зміст професійної компетентності майбутнього хореографа визначаються специфікою його діяльності, її мистецькою складовою, яка враховує емоційно-образний світ мистецтва, історичні традиції й сучасні інновації, особистісні творчі прояви, що загалом визначає нестандартність професійної підготовки студента-хореографа у педагогічних вишах.

Різним аспектам роботи з дитячим хореографічним колективом та підготовки майбутніх хореографів присвячені численні сучасні дослідження (С. Акішев, Т. Баришнікова, О. Бурля, Ю. Гончаренко, Л. Каміна, В. Кирилук, О. Мартиненко, Т. Сердюк, А. Тараканова та ін.). Крім того, у галузі мистецтвознавства вже накопичений чималий фонд наукових досліджень, який стосується теорії й практики підготовки танцівника – фахівця у галузі народно-сценічної, класичної, сучасної хореографії (А. Ваганова, Н. Базарова, В. Писарєв, К. Василенко, В. Верховинець, А. Гуменюк та ін.). При цьому завважимо, що професійна компетентність керівника хореографічного колективу і особливості її формування в педагогічній науці розглядалося здебільшого опосередковано.

Метою статті є визначення сутності поняття професійної компетентності майбутнього хореографа – керівника дитячих колективів, яка формується під час фахової підготовки майбутніх спеціалістів у вищих педагогічних закладах освіти.

Виклад основного матеріалу. Вивчення численних педагогічних праць з проблеми формування й розвитку професійної компетентності майбутніх учителів (робот сучасних науковців І. Зязюна, І. Зимньої, А. Хуторського, О. Савченко, І. Закір'янової, К. Пономарьової та ін.) дозволило дійти висновку, що сформована професійна компетентність є показником високого рівня ефективності роботи педагога.

При цьому зазначимо, що у сучасній науці разом з поняттям “компетентності” використовується термін “компетенція”. У їх тлумаченні ми спираємось на визначення вітчизняних дослідників Н. Бібік, О. Овчарук, О. Савченко та ін., які вважають, що компетенція – це

об'єктивна категорія, суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень тощо у певній сфері діяльності людини як абстрактного носія. Компетентність вони розуміють як інтегровану характеристику якості особистості, сформовану через знання, уміння і навички, ставлення, поведінкові реакції та здатність самостійно вирішувати завдання у конкретній діяльній сфері [2; 6].

Для нашого дослідження важливою виявилася позиція І. Зязюна, який розглядає поняття професійної компетентності вчителя у структурі педагогічної майстерності та виокремлює у числі її складових:

- професійні знання;
- педагогічну спрямованість особистості вчителя на систему цінностей, набутих у процесі життєдіяльності людини;
- здібності до педагогічної діяльності (комунікативні, перцептивні, динамічні, емоційні, креативні, оптимістичне прогнозування);
- педагогічну техніку, необхідну для виконання професійних функцій тощо [1].

Зрозумілим також є визначення М. Михаськової, на думку якої компетентність майбутнього вчителя – це комплексна характеристика його особистості, яка вбирає в себе результати навчання, виховання та розвитку в закладах педагогічної освіти: знання, вміння, особистісні якості, необхідні для виконання професійної діяльності у відповідності з суспільними вимогами та ціннісними орієнтаціями [4].

Виходячи із загальнопедагогічних визначень професійної компетентності вчителя, можна сформулювати власну думку щодо професійної компетентності майбутніх керівників дитячих хореографічних колективів – це готовність до здійснення хореографічної діяльності на основі наявних знань, умінь, навичок і професійно-особистісних якостей, компонентами якої є ціннісно-мотиваційний, когнітивний, творчо-діяльний.

У структурі професійної компетентності майбутніх хореографів виокремлюють різні складові. Приміром, Д. Корабельнікова акцентує знання, які є основою когнітивного компоненту [3]. Вона виділяє ключові знання (ті, що відображають найбільш загальні явища хореографічного мистецтва, зокрема знання щодо пластично-рухової мови, історичного розвитку хореографічного мистецтва й закономірностей композиційної будови танцю тощо) та часткові (знання основних рухів різних танцювальних напрямків, біографічних відомостей життя та творчості видатних хореографів, балетмейстерів і виконавців, історії створення найвідоміших хореографічних постановок, елементарні знання теорії музики тощо).

До складу творчо-діяльного компоненту професійної компетентності майбутнього вчителя хореографії зазвичай додають хореографічно-виконавські уміння і навички, до яких належать сформованість і

відпрацьованість різних видів танцювальної техніки, артистизм, володіння процесом виконання, вміння перевтілюватись та передавати художні образи, навички хореографічної імпровізації та ін.

Російські науковці М. Юрьєва та Л. Макарова [8] розробили компетентністну модель випускника-хореографа на основі бінарної класифікації основних компетенцій: універсальних (загальнонаукової, соціально-особистісної, загальнокультурної, інструментальної) та професійних (загально професійних та профільно спеціалізованих). Названі компетенції формуються у процесі засвоєння загально-педагогічних та спеціальних дисциплін.

О.Філімонова [7] розробила критерії професійної компетентності майбутніх педагогів-хореографів, до яких віднесла:

- рівень розвитку ціннісно-мотиваційної сфери оволодіння спеціальністю (професійно-змістовне й відповідальне ставлення до своєї професії, розуміння її соціальної значущості, цілей, умов і завдань);
- усвідомлення себе як професіонала, потреба у професійному самовдосконаленні, мотивація до високих творчих досягнень у вирішенні завдань різного характеру складності;
- повноту й системність теоретичних знань (загально професійних та спеціальних);
- розвиненість професійних умінь (рухових, перцептивно-рефлексивних, комунікативних, організаторських тощо) та професійних якостей педагога (цілеспрямованість, саморегуляція, самоорганізація, креативність, працездатність, комунікабельність, здатність освоювати нові технології та ін.);
- високий рівень саморегуляції (здатність самоналагодження на професійну діяльність, уміння вчасно мобілізувати свій професійний потенціал, оцінка й переоцінка своїх здібностей, олодіння способами професійно-особистісного самовираження, саморозвитку й самовдосконалення).

Формування професійної компетентності майбутнього керівника дитячих хореографічних колективів передбачає залучення студентів вищих педагогічних закладів до вивчення цілого спектру спеціальних курсів, спрямованих на формування основних якостей як педагога-балетмейстера, так і хореографа-виконавця. Студенти мають опанувати “Теорію і методику класичного танцю”, “Теорію і методику народно-сценічного танцю”, “Теорію і методику історико-побутового танцю”, “Історію хореографічного мистецтва”, “Мистецтво балетмейстера”, “Методику роботи з дитячим хореографічним колективом” тощо. Саме ці дисципліни входять до навчального плану напряму підготовки 6.010102 та

спеціальності 7.01010201 – “Початкова освіта”, спеціалізація – “Хореографія” ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”, студенти якого набувають професію вчителя початкових класів та керівника дитячих хореографічних колективів.

Висновки. Професійна компетентність майбутніх керівників дитячих хореографічних колективів – складне системне утворення, яке включає в себе готовність до здійснення професійної діяльності на основі наявних знань, умінь, навичок і професійно-особистісних якостей. Його структурно-змістовими компонентами є ціннісно-мотиваційний, когнітивний, творчо-діяльний. Кожний із компонентів формується у процесі засвоєння загально професійних та спеціальних дисциплін освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ) та освітньо-професійної підготовки (ОПП) майбутнього керівника дитячих хореографічних колективів у педагогічному виші.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження. Пріоритетним напрямком подальших досліджень вважаємо розгляд питання формування професійної компетентності майбутніх хореографів у процесі засвоєння українських національних музично-хореографічних традицій.

Література

1. Зязюн І. Особливості професійної підготовки педагога / І. Зязюн // Педагогічна газета. – 2001. – № 2. – С. 5.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: “К.І.С.”, 2004. –112 с.
3. Корабельнікова Д. Сутність і структура фахової компетентності вчителя хореографії / Д. Корабельнікова // Наукова періодика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua.
4. Михаськова М.А. Формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / М.А. Михаськова. – К., 2007. – 234 с.
5. Никитин В. Профессионально-педагогическая подготовка балетмейстера в учебных заведениях культуры и искусств. Автореф. дисс... доктора пед. наук: 13.00.08 – теория и методика профессионального образования / В. Никитин. – М., 2007. – 54с.
6. Савченко О.Я. Компетентнісний підхід як чинник модернізації змісту освіти / О.Я. Савченко // Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів: дидактико-методичні аспекти. Дайджест 2 / Укл. О.В. Онопрієнко. – Донецьк: Каштан, 2012. – С.3-9.
7. Філімонова О. До питання про критерії професійної компетентності майбутніх хореографів / О. Філімонова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conferences.neasmo.org.ua/node/538>.
8. Юрьева М., Макарова Л. Компетентностная модель выпускника-хореографа / М. Юрьева, Л. Макарова // Высшее образование сегодня. – 2010. – №4. – С.50-53 [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.hetoday.org/arxiv/2010/arxiv_0410.html.

Грищенко Т.

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музики і хореографії ДВНЗ
“Донбаський державний педагогічний університет”*

УДК 37.015.31:7

ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА: ІСТОРИКО- ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена ретроспективному аналізу щодо понятійного навантаження терміну “виховання засобами мистецтва” в системі естетичного виховання. Доведено, що важливим фактором цілеспрямованого впливу на особистість є мистецтво, яке бере участь у здійсненні як ціннісно-орієнтованої, так і творчої функції естетичного виховання.

Ключові слова: мистецтво, музична педагогіка, образотворче мистецтво, театр.

Грищенко Т.

*кандидат педагогических наук, доцент кафедры музыки и хореографии
ГВУЗ “Донбасский государственный педагогический университет”*

ВОСПИТАНИЕ СРЕДСТВАМИ ИСКУССТВА: ИСТОРИКО- ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Статья посвящена ретроспективному анализу в отношении понятийной нагрузки термина “воспитание средствами искусства” в системе эстетического воспитания. Доказано, что важным фактором целенаправленного воздействия на личность выступает искусство, которое осуществляет ценностно-ориентированную, творческую функцию эстетического воспитания.

Ключевые слова: искусство, музыкальная педагогика, изобразительное искусство, театр.

Grishchenko T.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor of the department music
and choreography SHEI “Donbass State Pedagogical University”*

EDUCATING THROUGH ART: THE HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ASPECT

The article is devoted to a retrospective analysis for the conceptual load of the term "education through art" in the system of aesthetic education. It is proved that an important factor of targeting personality is an art that provides value-oriented, creative function of aesthetic education.

Key words: art, music pedagogy, visual arts, theater.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних

умовах значно актуалізується проблема виховання підростаючих поколінь, від рівня якого залежить стан вихованості людей в суспільстві, їх культури і гуманістичного ставлення до різних явищ оточуючої дійсності. Естетичне виховання втілює в собі всі могутні резерви зовнішнього і внутрішнього перетворення особистості як естетичної і духовно-моральної цінності. Естетичне виховання органічно пов'язане з іншими видами виховання і складає цілісний процес емоційно-образного впливу на підростаючу індивідуальність.

Очевидним сьогодні є те, що педагогічна наука знаходиться у стані переосмислення духовних та художніх цінностей, які були створені впродовж усього історичного розвитку людства. Як в історії нашої країни, так і в усьому світі вчених цікавить розвиток теорії і практики естетичного виховання підростаючого покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Увага до різних аспектів естетичного виховання простежується у вчених-естетиків, педагогів, психологів. Проблеми теорії естетичного виховання плідно розроблялися провідними вченими: Ю.Борєв, О.Буров, В.Ванслов, М.Какаг, М.Кіященко, Л.Левчук, В.Малахов, Л.Печко, О.Семашко, Р.Шульга та ін.

Питання впливу різних естетичних факторів на естетичну свідомість та емоційно-почуттєву сферу підростаючих поколінь досліджували Л.Виготський, Г.Костюк, О.Леонтьєв, Д.Леонтьєв, і С.Рубінштейн, Б.Теплов та ін.

Значне місце посідають вирішення проблем естетичного виховання в контексті розвитку духовності особистості (З.Гіптерс, О.Олексюк, О.Рудницька, Г.Сагач, Г.Шевченко, Ж.Юзвакта ін.).

Проблеми естетичного, морально-естетичного та естетико-екологічного виховання учнів різних вікових груп засобами мистецтва, формування естетичної культури, естетичного ставлення до природи досліджувалися В.Бутенком, М.Вербом, І.Гончаровим, Б.Лихачовим, Б.Неменським, Л.Масол, Н.Миропольською, Н.Волошиною, Н.Калашнік, Л.Печко, Г.Тарасенко та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у ретроспективному аналізі історико-педагогічних джерел щодо понятійного навантаження терміну «виховання засобами мистецтва».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Доведено, що з давніх часів різні види мистецтва застосовувались для виховання підростаючого покоління. Значення їх обумовлювалось певними

завданнями, які реалізувалися кожною епохою щодо дітей тих чи інших суспільних угруповань. Одним з найпоширеніших засобів формування гармонійно розвиненої особистості виступало музичне мистецтво.

Вивчаючи історію стародавньої Індії, дізнаємось про погляди, відповідно до яких музика та музичне виховання сприяють духовно-естетичному збагаченню, спонукають до благочестя. Так, герой індійської міфології навчався мистецтву співу у мудрого птаха - міфічного персонажу. За досягнуті у цій справі успіхи вона звільняє його від поганих відчуттів та бажань. На той час в Індії були вироблені певні ставлення та вимоги до засобів музичного виховання, які б диференційовано впливали на людей різного віку. Весела музика у швидкому темпі вважалась корисною для дітей молодшого віку, романтична в середньому темпі - для юнацтва, а для людей зрілого віку - у повільному, святковому ключі.

Розглядаючи історію Стародавнього Сходу, дізнаємось, як поширювалась китайська культура по „Шовковому шляху”, інтегруючись в культури країн Європи та інших частин світу. У Стародавньому Китаї музичне виховання належало до відання держави. Феноменом того часу була постать філософа Конфуція, роки життя якого припадають на кінець V - початок IV ст. до нашої ери. У його діяльності та вченні музика підкорялась суворій регламентації, він розповсюджував на музичне виховання державно-політичну точку зору, забороняв виконувати музику, яка б змогла переслідувати іншу мету, ніж виховувати моральність.

Історія музичної педагогіки засвідчує, що в естетиці античного періоду одним з елементів демократичної системи виховання була музика, яка використовувалась як засіб гармонійного розвитку особистості. Це говорить про те, що питанню музичного виховання в Стародавній Греції приділялась неабияка увага. Обов'язковою вимогою до громадян Аркадії віком до 30 років було навчання співу та гри на музичних інструментах, а у Спарті, Фівах та Афінах молодь брала участь у хорі, навчалась гри на давньогрецькому народному духовому інструменті – авлосі, який і був розповсюджений в країнах Середньоморського басейну.

Епоха Відродження знаменується більш посиленням формуванням та розвитком музичної педагогіки. Серед інших актуальних запитів сучасників виникає неабиякий інтерес до музичного мистецтва. Захоплення поряд з музикою поезією, античною літературою, живописом пов'язували людей різних нахилів, які входили в музично-поетичні співтовариства – академії.

Видатний французький просвітитель Жан-Жак Руссо у своєму педагогічному романі „Еміль, або Про виховання”, поціновує спів як найбільш повне виявлення музичного відчуття, властивого навіть дикуну. Він вважав, що музичне виховання виходить з творчого почину, тому домагався

від героя свого роману, аби той сам складав пісні, удосконалюючи якість голосу, який мав бути рівним, гнучким та звучним, привчаючи слух до ритму музики та гармонії. Руссо з метою спрощення музичної мови запропонував ідею цифрової нотації, що мала послідовників у різних країнах. Педагогічні ідеї Жан-Жака Руссо підхопили педагоги-філантропісти в Німеччині, де в шкільному навчальному процесі поряд з церковними вводились народні пісні, а також гра на музичних інструментах [3, с. 221-253].

Великого значення надавалося вихованню підростаючого покоління засобами музичного мистецтва в Україні. Музичне виховання учнівської молоді здійснювалось упродовж багатьох століть і відбувалось на засадах, що мали глибокі історичні корені, ґрунтувалось на педагогічних традиціях, які склалися у рідній українській народній, світській та духовній культурі. Історичні документальні факти, музична народно-пісенна творчість сягає етнопедагогічних джерел давньоруської спадщини, де в українських родині діти залучалися до музики завдяки участі в народних обрядах і святах, насичених пісенними, інструментальними і танцювальними жанрами. Це сприяло практичному, природному опануванню азбуки музичного мистецтва.

Необхідно підкреслити, що ще за часів Київської Русі існували співці, які виконували твори на історичні теми, а саме: легендарний Боян, співці Мануйло, Митус. Отже, це - українські пракобзарі, а кобзарі часів козаччини - прямі їх спадкоємці.

Загальновідомо, що унікальною постаттю в історії української культури є Г.Сковорода. Філософські погляди мислителя органічно втілювались у музично-поетичні твори, а його пісні, духовно споріднені та інтонаційно близькі до національних, природно вливались у процес шліфування музичного мислення нації, часто втрачаючи при цьому авторство.

У навчальних закладах дореволюційної Росії кінця XIX – початку XX століть музика цінувалась перш за все як засіб морально-релігійного виховання. Тому в народних школах музичне виховання обмежувалось в основному церковним співом, де використовувались, але дуже рідко, народні пісні після „педагогічної обробки”: спрощувалась мелодія, оригінальний текст змінювався на більш „пристойний”. А для виховання дітей привілейованого прошарку суспільства широко використовувалась і світська музика. Змістом такого музичного виховання було індивідуальне навчання вокалу, гри на музичних інструментах, участь у світському та духовному хоровому співі, різноманітних ансамблях: вокальних, інструментальних, вокально-інструментальних [1, с. 16-17].

Після Жовтневих подій 1917р. розпочалась перебудова всього суспільного життя. У документі перших післяреволюційних років „Положення про єдину трудову школу” (1921) вказувалось на необхідність

загального естетичного та, зокрема, музичного виховання підростаючого покоління [4, с. 169]. Цей документ був розроблений Н.Крупською та А.Луначарським і відіграв певну позитивну роль. Для введення в школу уроків музики необхідно було створити умови для підготовки фахівців з даного предмету, тому невдовзі вийшла постанова „Про доступ народних учителів до спеціальних учбових закладів”, де вказувалось, що музичний відділ Народного комісаріату з питань освіти вважає впровадження в єдиній школі викладання музики разом із загальноосвітніми предметами одним з головних завдань підвищення культурного рівня музичної освіти народних вчителів.

З початком Великої Вітчизняної війни і воєнного стану у країні учбові плани в народній освіті були дещо змінені. Уроки музики офіційно були збережені лише в початкових класах і, як правило, проводилися учителями початкових класів. В умовах воєнного часу, коли регулярна робота школи в ряді випадків порушувалась, музичне виховання здійснювалось поза школою. Таким чином, музичне виховання стало для школярів другорядним та й не завжди обов'язковим.

У середині 70-х років авторську систему музичного виховання розробив та апробував на базі однієї з московських загальноосвітніх шкіл Д.Кабалевський. У концепції даної системи музичного виховання школярів музика розглядається як частина самого життя з використанням найбільш розповсюджених та масових музичних жанрів – пісні, маршу, танцю. Три кити – пісня, марш, танець, на думку Кабалевського, сприяють не тільки розвитку музичного виховання, але й формуванню музичного мислення.

Музичне виховання є однією із складових національної системи виховання, яке спирається на невичерпні можливості навколишнього світу, народного і класичного мистецтва. Важливе значення у змістовному музичному вихованні відіграє багате і розмаїте фольклорне мистецтво українського народу, в якому відображено весь його культурно-історичний і мистецький шлях розвитку. Фольклорне мистецтво українського або іншого народу розглядається як синтез багатьох видів народного мистецтва та жанрів окремо взятого мистецтва, нерозривно пов'язаних між собою. Беручи до уваги розвиток музичного виховання підростаючого покоління за кордоном, бачимо, як програми з музики будуються на глибоко народній, національній основі.

Є очевидним, що вагомою складовою художньо-естетичного впливу на учнів загальноосвітньої школи є виховання засобами образотворчого мистецтва. Можливість розвивати емоційну пам'ять, відтворювати уяву, образне бачення, творчі здібності, художні смаки, отримувати значний обсяг знань з основ естетичної культури в цілому дає всебічне та багатогранне

введення образотворчого мистецтва в навчально-виховний процес на уроках, у побуті, в праці, сприймаючи природу і навколишній світ в цілому.

Ще в Давньому Єгипті у школах поряд з кресленням вчили малюванню. Юнак, закінчивши школу, повинен був уміти виміряти та накреслити площу поля, намалювати план приміщення, намалювати та накреслити схему каналу. Таким чином, малювання як загальноосвітній предмет вперше зустрічається у давніх єгиптян. Навчаючи дітей грамоті, малюванню приділялась основна увага, тому що сам характер ієрогліфічного письма вимагав зображення самого предмета. Єгиптяни започаткували теоретичне обґрунтування практики малювання. Вони першими почали встановлювати закони зображення та навчали цьому нове покоління. Але навчання малюванню будувалось не на основі пізнання навколишнього світу, а на заучуванні схем та канонів, на копіюванні зразків. Навчаючи малюванню, художник-педагог не спонукав учня спостерігати та вивчати природу, а змушував заучувати правила зображення форм предмета згідно з установленими шаблонами. У цьому і полягає певна історична обмеженість давньоєгипетської методики навчання малюванню [5, с. 2-3].

Зовсім по-новому підійшли до навчання та виховання підростаючого покоління засобами образотворчого мистецтва в Давній Греції, збагативши методи його викладання. Молодих художників закликали вивчати реальну дійсність, знаходити в ній прекрасне і стверджували, що найпрекраснішим прекрасним у житті є людина. Малювання починає розглядатись як загальноосвітній предмет.

Дуже давнім був інтерес до малювання як до навчальної дисципліни в Київській Русі. Вже на межі XI-XII століть книжкова графіка та мініатюра досягає дуже високого ступеня розвитку: „Изборник Святослава”, „Повість минулих літ” та ін. Майже у всіх рукописних книгах зустрічаємо малюнки та розмальовані заголовні літери. Всі ці відомості говорять про те, що разом з вивченням грамоти учні оволодівали і малюнком, який допомагав виробляти каліграфічний почерк.

Тільки в епоху Відродження відкривається нова ера і в історії розвитку образотворчого мистецтва, і в галузі методів навчання малюванню. Хоча малювання як навчальний предмет не було включене до шкільного курсу, все ж епоха Відродження внесла величезний вклад в теорію і методику викладання малювання як для професійного, так і для загальноосвітнього рівнів підготовки.

Положення про користь малювання як загальноосвітнього предмета було обґрунтовано великим чеським педагогом Я.Коменським в його „Великій дидактиці”. Але він ще довго не наважувався включати малювання до курсу шкільного навчання як обов’язковий предмет. Цінність його думок про малювання зводилась до того, що вони були тісно пов’язані з питаннями

педагогіки. У ХХІ розділі „Великої дидактики” - „Метод мистецтв” – Я.Коменський вказував, що, навчаючись мистецтву малювати, необхідно виконувати три вимоги: правильного використання; розумового спрямування; частого вправлення з малювання. Він вимагав, „щоб учня навчали, де і як треба застосовувати кожну з цих вимог”, та керували ним; щоб завжди була „в наявності певна форма і норма, що повинна виконуватись”, і показ того, як треба виконувати, і, нарешті, „форми для виконання повинні бути найдосконалішими”, „бо ніхто не може провести прямі лінії, користуючись кривою лінійкою, так ніхто не може добре виконати копії по неточному оригіналу” [2, с. 313; 3, с. 90-181].

Одним із видів мистецтва, яке має найбільш безпосередній вплив на молодь, її смаки та уподобання, є театральне мистецтво. Завдяки засобам масової інформації - телебаченню, радіо, кіно, аудіо-, відеостудіям - фактично досягнуто того, що воно стало часткою повсякденного побуту мільйонів людей. У процесі навчання та виховання молодого покоління засобами мистецтва театру належить особливе місце, оскільки він володіє унікальними можливостями впливу на розвиток особистості.

Вивчаючи елементи театру в усній народнопоетичній творчості, дослідники історії театру часто не розмежовують народного обряду і народної гри. Тим часом обряд і гра не одне й те ж, хоч елементи гри наявні, наприклад, у так званій купальській або у весільній обрядовості.

Вагомий виховний вплив на підростаюче покоління спричиняла розповсюджена форма народного театру в 40-х роках ХVІІІ ст. розвиток якого йшов по лінії поглиблення демократичних принципів, що були у свій час характерні для мистецтва скоморохів, і отримав назву балаган. В основному цей жанр народного театрального мистецтва реалізовував свої творчі можливості на міських та селищних ярмарках.

Можна стверджувати, що введення театрального мистецтва в духовний світ школярів надзвичайно важливе у формуванні їхнього художньо-естетичного смаку. Не всі види мистецтва здатні справляти з самого початку таке сильне враження, як театральне мистецтво. Воно дає відчуття радості співучасті та співтворчості, радості безпосереднього залучення до прекрасного та пізнання нового. Саме з театральним мистецтвом часто пов'язані найбільш яскраві і світлі враження дитинства. Театральне мистецтво при перебуванні дитини-глядача у становищі „третього творця” пробуджує в ній художнє творче начало, яке „дрімає” в душі кожної людини.

Естетичне виховання здійснюється за допомогою багатьох засобів. Це і побутове середовище життя людини, і обстановка його трудової діяльності, і естетичний бік моральних відносин., спорту і т.п. Дуже важливим фактором цілеспрямованого естетичного впливу на особистість є мистецтво, оскільки в ньому концентрується і матеріалізується естетичне ставлення. Тому художнє

виховання – виховання потреби в мистецтві, розвиток його відчуття і розуміння, здатності до художньої творчості - є невід'ємною частиною естетичного виховання в цілому. Призма мистецтва спрямовує сприйняття естетичних цінностей життя. Звертаючись до мистецтва, людина мовби входить в лабораторію творчої діяльності. Інакше кажучи, мистецтво бере участь у здійсненні як ціннісно-орієнтаційної, так і творчої функцій естетичного виховання. При цьому естетичне виховання за допомогою мистецтва не зводиться лише до художнього виховання. Воно значно ширше, оскільки має на меті вплив на естетичні аспекти праці, побуту людей, їх поведінки, а також формування естетичного ставлення до самої дійсності.

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Ретроспективний аналіз історико-педагогічних джерел дає змогу стверджувати, що в цілому понятійне навантаження терміну „виховання засобами мистецтва” відображає на філософському рівні - систему поглядів щодо художньо-творчої діяльності суспільства в естетичному ставленні до навколишнього світу; на історико-педагогічному рівні - удосконалення процесу виховання підростаючого покоління різними видами мистецтва, а саме: виховання засобами музичного, образотворчого, театрального, хореографічного, кіно-теле мистецтва, що неодмінно впливає на рівень гармонійного розвитку особистості; на соціально-культурному рівні - впровадження засобів виховання через такі носії, як рідна мова, культура, традиції тощо.

Література

1. Дмитриева Л.Г., Черноиваненко Н.М. Методика музикального виховання в школі. / Л.Г.Дмитриева, Н.М. Черноиваненко - М.: Просвещение, 1989. - 210 с..
2. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения. / Я.А.Коменский – М.: Учпедгиз, 1955. – 651 с..
3. Пискунов А.И. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики. / А.И.Пискунов / [Сост. и авт. ввводных статей чл.-корр. Акад. пед. наук СССР, проф. А.И.Пискунов]. - М.: Просвещение, 1971. – 560 с.
4. Революция – искусство – дети: Из истории эстет. воспитания в сов. шк. Материалы и документы: Кн. для учителя: В 2 ч.– М., 1987. – Ч.1. – 240 с.
5. Ростовцев Н.Н. Методика преподавания изобразительного искусства в школе: Учебник для студентов худож.-граф. фак. пед. ин-тов. / Н.Н.Ростовцев – [2-е изд., доп. и перераб.] - М.: Просвещение, 1980. - 239 с.

Глазова В.

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри геометрії та методики викладання математики ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Чуйко О.

кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри геометрії та методики викладання математики ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

УДК 378.091.12-051 : 004

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ ДО
ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ КОМПЕТЕНЦІЙ БЕЗПЕЧНОГО
КОРИСТУВАННЯ РЕСУРСАМИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ**

У статті розглядаються шляхи розв'язання проблеми, пов'язаної з формуванням в учнів компетенцій безпечного користування ресурсами мережі Інтернет. Окреслені знання, якими повинен оволодіти студент на заняттях зі «Шкільного курсу інформатики та методики її навчання» з питань інформаційної безпеки учнів. Наводиться можлива система заходів, розроблених для всіх учасників освітнього процесу: вчителів, учнів, батьків і спрямованих на забезпечення умов для створення безпечного Інтернету.

Ключові слова: *шкільний курс інформатики, методика навчання інформатики, компетенції, інформаційна безпека учнів, Інтернет.*

Глазова В.

кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры геометрии и методики преподавания математики ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

Чуйко Е.

кандидат физико-математических наук, доцент кафедры геометрии и методики преподавания математики ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

**ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНФОРМАТИКИ К
ФОРМИРОВАНИЮ У УЧАЩИХСЯ КОМПЕТЕНЦИЙ
БЕЗОПАСНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕСУРСОВ СЕТИ ИНТЕРНЕТ**

В статье рассматриваются пути решения проблемы, связанной с формированием у учащихся компетенций безопасного использования ресурсов сети Интернет. Обозначены знания, которыми должен овладеть студент на занятиях дисциплины «Школьный курс информатики и методика ее обучения» по вопросам информационной

безпеки учасників. Приведена можлива система заходів, розроблених для всіх учасників освітнього процесу: вчителів, учасників, батьків і спрямованих на забезпечення умов для створення безпечної Інтернету.

Ключові слова: шкільний курс інформатики, методика навчання інформатики, компетенції, інформаційна безпека учасників, Інтернет.

Glazova V.

candidate of pedagogical sciences, senior lecturer of department of geometry and mathematics teaching methods of Donbas State Pedagogical University

Chuiko E.

candidate of physical and mathematical sciences, assistant professor of department of geometry and mathematics teaching methods of Donbas State Pedagogical University

FUTURE INFORMATION TECHNOLOGIES TEACHERS TRAINING OF FORMING THE PUPILS' COMPETENCE OF SAFE WORLD WIDE WEB RESOURCES USING

The article deals with solving the problem concerned with forming the pupils' competence of safe world wide web resources using. The knowledge of information safety that pupil should master at School course of Information technologies and methodology of teaching is brought out. There is given the possible system of events which is created for all members of educational process: teachers, pupils, parents, the events are aimed at providing with conditions for safe internet creating.

Key words: school course of Information technologies, methodology at teaching information technologies, competences, pupils' information safety, the Internet.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку складно уявити життя суспільства без інформаційно-комунікаційних технологій. Комп'ютери та телекомунікаційні системи використовуються у всіх сферах життєдіяльності – від вирішення проблем національної безпеки, охорони здоров'я та управління транспортом до торгівлі, фінансів, освіти і просто міжособистісного спілкування. Однак розвиток процесу інформатизації всіх сфер людської діяльності, зокрема освіти, стає причиною виникнення нової проблеми – інформаційної безпеки людини і суспільства. Очевидно, що різні види використання інформаційно-комунікаційних технологій впливають на поведінку, процес формування моральних норм, на психіку і життя майбутніх поколінь. Педагоги, психологи, соціологи, що спеціалізуються в області інформатизації освіти, підкреслюють важливість подолання негативного впливу (на психічне,

моральне і фізичне здоров'я), що виникає при використанні інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Так, наприклад, в мережі Інтернет користувачам легкодоступний широкий обсяг інформації загрозливого і непристойного змісту, невід'ємною частиною життя сучасного учня є «віртуальне спілкування» (чати, ІСQ, блоги або Інтернет-щоденники, електронна пошта), популярними серед молоді є мережні співтовариства, знайомства. Активне використання інформаційних технологій у повсякденному житті вимагає розуміння учнями необхідності застосування основних правил інформаційної безпеки.

У зв'язку з цим зростає роль школи як провідної організації в навчанні правильному і безпечному користуванню мережею Інтернет та в інформуванні школярів та батьків про можливі негативні впливи засобів ІКТ. Таким чином, все більшої гостроти набуває питання, пов'язане з педагогічними аспектами забезпечення безпеки у діяльності, опосередкованої застосуванням ІКТ та ресурсів мережі Інтернет. Отже, актуальною є проблема підготовки високопрофесійних педагогів, що володіють високим рівнем компетентності безпечного користування ІКТ та ресурсами мережі Інтернет.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблеми негативного впливу ІКТ на особистість розглядалися в наукових дослідженнях та працях психологів Ю. Бабаєва, Л. Бабаніна, Н. Бугайової, О. Войскунського, А. Жичкіної, Л. Пережогін та ін. За кордоном проблема несприятливого впливу Інтернет на особистість людини висвітлюється в роботах Т. Белсейра, В. Бреннера, І. Голдберга, Д. Грінфілда, О. Еггера, М. Раутерберга, К. Сурратт, К. Янга та ін.

У педагогічній науці питання інформаційної безпеки і безпечного користування мережею Інтернет є досить новими і недостатньо дослідженими. Обґрунтування і необхідність організації освітнього процесу для отримання якісно вищого рівня в підготовці майбутніх учителів інформатики у сфері підготовки підростаючого покоління до життя в інформаційному соціумі висвітлено в працях педагогів М. Бочарова, Н. Гуціної, О. Зеркіної, І. Калініна, В. Ковальчук, А. Кочаряна, П. Ломаско, В. Полякова, О. Спіріна, Г. Чусавітиної та ін. Аналіз педагогічної літератури засвідчив, що випускники вузів, вчителі шкіл недостатньо знайомі з особливостями забезпечення інформаційної безпеки особистості, недостатньо компетентні в питаннях підготовки дітей, підлітків, молоді до діяльності в інформаційному суспільстві, не готові використовувати у своїй діяльності методи виявлення і попередження виникнення в учнів негативних наслідків користування ІКТ та ресурсів мережі Інтернет.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розкриття особливостей підготовки майбутнього вчителя інформатики до формування учнів компетенцій безпечного користування ресурсами мережі Інтернет.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для того щоб бути успішним у сучасному суспільстві людина повинна володіти високим рівнем інформаційної компетентності, компонентами якої є: вміння грамотно формулювати свої інформаційні потреби і запити; працювати з різними джерелами інформації, знаходити і вибирати необхідний матеріал, класифікувати його, узагальнювати, критично до нього ставитися; ефективно використовувати комп'ютерні та телекомунікаційні технології; на основі отриманого знання конкретно і ефективно вирішувати будь-яку інформаційну проблему. Інформаційну компетентність розуміють як інтегровану якість особистості, яка об'єднує мотиваційну, теоретичну та практичну готовність і здатності школяра до здійснення інформаційної діяльності, заснованої на засвоєнні способів набуття знань з різних джерел інформації. Складником інформаційної компетентності є компетенції безпечного користування мережею Інтернет.

Головна роль у формуванні інформаційної компетентності належить вчителю інформатики. Педагог, який усвідомлює актуальність питання безпеки дітей в Інтернеті та сам вільно володіє як теоретичним, так і практичним матеріалом, зможе сформувавати у дітей стійку мотивацію до безпечної поведінки під час перебування у мережі Інтернет [1, с. 29]. Компетентність можна сформувавати тільки на практиці. Отже, найбільша увага з боку вчителя повинна приділятися практичній спрямованості навчальних матеріалів. Питання інформаційної безпеки розглядаються на уроках інформатики. Однак часто вчителі використовують традиційні форми і засоби навчання даної теми (читання та переказ підручника), таким чином, матеріал стає для учнів нудним і нецікавим, і, як наслідок, учні погано засвоюють матеріал і надалі мають «прогалини» в області інформаційної безпеки.

На лекційних заняттях зі «Шкільного курсу інформатики та методики її навчання» розглядаються питання, які безпосередньо стосуються безпечного користування мережею Інтернет і вивчення їх студентами буде сприяти їх обізнаності та підготовці до формування в учнів компетенцій безпечного користування ресурсами мережі. До таких питань належать: знайомство учнів з поняттям інформаційна компетентність; знайомство учнів з правилами відповідальної і безпечної поведінки в сучасному інформаційному середовищі, способами захисту від протиправних посягань в мережі Інтернет; ознайомлення учнів з тим, як критично ставитися до повідомлень у засобах

масової інформації (зокрема електронних); як відрізнити достовірні відомості від недостовірних, як уникнути шкідливої і небезпечної для них інформації; як розпізнати ознаки зловживання їх довірливістю і зробити більш безпечним своє спілкування в мережі Інтернет; ознайомлення учнів з тим, як спілкуватися в соціальних мережах (мережевий етикет), не ображаючи своїх віртуальних друзів; недопустимість викладення в мережу компрометуючої інформації або образливих коментарів; сприяння формуванню в учнів поняття про принципи безпечної поведінки в мережі; як допомогти визначити основні види небезпеки, що підстерігають дітей в мережі Інтернет; сприяння формуванню навички правильного реагування на небезпеки мережі Інтернет; визначення культури поведінки в Інтернеті (самому не створювати спірні небезпечні ситуації тощо), навчити розрізняти громадські та особисті сторінки мережі, познайомити учнів з сайтом безпечної поведінки в Інтернеті Он-ляндія [http:// http://disted.edu.vn.ua/media/bp/html/etusivu.htm](http://http://disted.edu.vn.ua/media/bp/html/etusivu.htm), формування в учнів практичних навичок захисту свого інформаційного простору.

Закріплення теоретичних знань відбувається на семінарських, практичних та лабораторних заняттях з дисципліни «Шкільний курс інформатики та методика її навчання». Розглядається можлива система заходів, розроблених для всіх учасників освітнього процесу: вчителів, учнів, батьків, і спрямованих на забезпечення умов для створення безпечного Інтернету не тільки в школі, але і вдома.

Під час вивчення проблем безпечного користування школярами ресурсами мережі Інтернет студенти зустрічаються з новою інформацією, яка вимагає глибокого осмислення, самостійної розумової роботи і може бути найбільш ефективно засвоєна за допомогою методу проектів. Студентами самостійно вибиралася цікава їм тема проекту (наприклад, «Інтернет – корисно, цікаво, безпечно», «Безпечний Інтернет у школі, «Інтернет. Інформація і ми», «Захист дітей в Інтернеті» тощо), яка при необхідності коректувалася викладачем. Далі кожним учасником проектної групи формулювалися гіпотези, відбувалося їх обговорення, викладалися теоретичні міркування. На наступному етапі група визначала правильні формулювання, розглядала шляхи теоретичних та емпіричних доказів. У разі неповної інформації студент мав можливість самостійно знайти необхідну інформацію, звертаючись за допомогою до системи навчальних об'єктів, джерел всесвітньої комп'ютерної мережі, бібліотечних ресурсів. Для найбільш успішної реалізації проекту, студентам доводилося самостійно набувати інформаційні навички (створення документів, медіафайлів, різних інформаційних об'єктів тощо), вивчати можливості, надані популярними соціальними сервісами, їх технологічні особливості, вчитися отримувати необхідну інформацію в учасників мережевих спільнот специфічних напрямків, обробляти її і застосовувати у своїх

проектах. Завдяки величезній кількості інформації, що надає Інтернет, і можливостям мережевих спільнот в плані консультацій, постановки нових цікавих проблем, майбутні вчителі отримують і засвоюють більшу кількість інформації. Використання проектів на основі соціальних сервісів готує майбутніх учителів до професійно-педагогічному спілкуванню в комп'ютеризованому суспільстві і формує інформаційні вміння та навички, які використовуються в подальшій практиці.

Робота з формування безпечної поведінки і мережі Інтернет окремо тільки з учнями не принесе бажаних результатів, тому завданням вчителів є проведення освітньої роботи серед батьків для сприяння он-лайн безпеці підростаючого покоління. Спільне вирішення поставленої задачі з боку школи і сім'ї дозволить значно скоротити ризики заподіяння різного роду збитку дитини з боку мережі Інтернет. Інформування батьків про ризики може відбуватися під час батьківських зборів і мати три напрями – захист власного комп'ютера, захист дитини в он-лайн, дотримання правил безпечного користування Інтернетом. До питання захисту комп'ютера належать наступні аспекти: періодичне оновлення операційної системи, використання антивірусних програм, брандмауерів, створення резервних копій важливих файлів, обережність під час завантаження вмісту. Захистити дитину в он-лайн допоможуть батькам наступні поради: обережно надавати особисту інформацію в Інтернеті, думати, про те з ким розмовляєте у мережі, пам'ятати, що не всі джерела інформації є надійними і не всі люди чесні. Дотриманню правил безпечного користування мережею батькам стануть у нагоді правила: розміщати комп'ютер у кімнаті, яку використовують всі члени родини; використовувати будильник для обмеження часу перебування дитини в Інтернеті; використовувати технічні засоби захисту; створити сімейні правила он-лайн безпеки для дітей; проводити більше часу з дитиною, заохочувати її до обговорення тем, пов'язаних з Інтернетом; навчити дітей критично ставитися до інформації і не повідомляти особистих даних [2].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Якщо слідувати нескладним вищезазначеним рекомендаціям, то вчителі і батьки, зможуть реально забезпечити безпеку дітей у віртуальному світі. Сьогодні світове професійне співтовариство прийшло до єдиного розуміння того, що проблема дитячої безпеки в Інтернеті потребує скоординованого вирішення на всіх рівнях – від родини до держави. Вирішення цієї проблеми вимагає системи дій: необхідно використовувати не тільки правову базу, а й норми звичаїв і моралі, досягнення науки в галузі Інтернет-досліджень тощо.

Література

1. Виховання культури користувача Інтернету. Безпека у всесвітній мережі : навч.-метод. посіб. / А. Б. Кочарян, Н. І. Гущина. – К., 2011. – 100 с.
2. Оп-ляндія безпечна веб-країна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://disted.edu.vn.ua/media/bp/html/vanhemmille.htm>.

Нікітіна Н.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ
„Донбаський державний педагогічний університет”

УДК 37.017.4:37.011.3-051

ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ У СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті досліджено місце громадянської позиції в системі цінностей педагогічної діяльності і громадянських якостей маюбтніх вчителів. В основу покладено педагогічні цінності як норми, вимоги, що регламентують професійно-педагогічну діяльність вчителя. Перевагу надано цінностям-якостям, цінностям-вимогам, що розкривають особистісний потенціал майбутнього учителя.

Ключові слова: педагогічні цінності, цінності-якості, цінності-вимоги, громадянська позиція, педагогічна діяльність.

Никитина Н.

кандидат педагогических наук, доцент кафедры иностранных языков ГВУЗ
«Донбасский государственный педагогический университет»

ГРАЖДАНСКАЯ ПОЗИЦИЯ В СИСТЕМЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

В статье исследовано место гражданской позиции в системе ценностей педагогической деятельности и гражданских качеств будущего учителя. За основу взяты педагогические ценности как нормы, требования, которые регламентируют профессионально-педагогическую деятельность учителя. Приоритет отдан ценностям-качествам, ценностям-требованиям, которые раскрывают личностный потенциал будущего учителя.

Ключевые слова: педагогические ценности, ценности-качества, ценности-требования, гражданская позиция, педагогическая деятельность.

Nikitina N.

Candidate of pedagogical sciences, assistant professor of department of foreign languages department State Higher Educational Establishment
“Donbas State Pedagogical University”

THE CIVIL POSITION IN THE SYSTEM OF PEDAGOGICAL VALUES OF FUTURE TEACHER

The place of civil position in the system of values of pedagogical activity and civil qualities of future teachers is examined in the article. The pedagogical values as norms, demands regulating of the professional- pedagogical teacher's activity are in the foundation. The advantage is preferred to the values-qualities, the values- demands which open the personal potential of the teacher.

Key-words: *pedagogical values, values-qualities, values- demands, civil position, pedagogical activity.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розбудова України як незалежної, суверенної держави вимагає сформованості громадянина з активною громадянською позицією, що свідчить про ступінь її зрілості, рівень її розвитку як громадянина, дає уяву про характер ставлення особистості до країни, суспільства, народу, Батьківщини, усвідомлення нею свого місця і ролі у процесі державотворення, стимулює самореалізацію особистості, прояв громадянських чеснот та їх формування, розвиток тощо.

Разом з тим, сьогодні спостерігаються прояви соціальної та моральної деградації частини молоді, зростає злочинність, характерними стають нехтування загальнолюдськими моральними цінностями, знищення духовних ідеалів, творчої праці тощо.

Одним із конструктивних шляхів подолання доруйнації особистості є, на наш погляд, виховання громадянина освіченого, активного, творчого, готового самовіддано захищати Батьківщину, який знає і любить свій народ, переконаний в необхідності, доцільності й можливості розбудови України як суверенної, незалежної, демократичної, правової і соціальної держави. Саме це обумовлює соціальну актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Формування громадянина є надзвичайно актуальною науково-педагогічною проблемою. Так, концептуальні засади громадянського виховання обґрунтовано в працях М. Євтуха, П. Ігнатенко, В. Кузя, О. Любара, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, О. Сухомлинської та ін.

Громадянська позиція як вимога-цінність до особистості вчителя школи і викладача вищого навчального закладу знайшла своє відображення в дослідженнях історико-педагогічного спрямування О. Бенци, Т. Завгородньої, М. Євтуха, І. Курлянд, В. Майбороди, О. Рацула, М. Стельмаховича, М. Чепіль, Я. Яціва та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Разом з тим проблема формування громадянської позиції у системі педагогічних цінностей майбутнього вчителя – студента педагогічного вищого навчального закладу – є недостатньо

розробленою і потребує якнайбільшої уваги, бо саме від громадянської позиції вчителя залежить формування майбутнього громадянина.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є з'ясування місця громадянської позиції в системі цінностей педагогічної діяльності і громадянських якостей мабутній вчителів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Педагогічна діяльність динамічна за своєю сутністю: вона повертається до вчителя новими сторонами, ставить перед ним нові проблеми й вимагає від нього творчої, інтелектуальної, громадянської активності.

Жива педагогічна діяльність, як відомо, завжди багатша, значніша, цікавіша й складніша за концептуальні моделі, схеми, обставини. Поєднуючи в собі і універсальні якості педагогічної діяльності, і унікальні особистісні риси, вона вимагає від майбутнього вчителя не тільки суто професійно-педагогічних знань, умінь, загальної культури, а й виявлення громадянської позиції.

Остання ціннісна характеристика педагогічної діяльності набула особливого значення з побудовою України як незалежної, правової, демократичної держави.

Важливість громадянської позиції майбутнього вчителя обумовлено його роллю і місцем у системі формування особистості, а саме, в тому що:

- педагог є втіленням і носієм духовної і моральної культури;
- педагогічна діяльність обов'язково морально вмотивована;
- спілкування і взаємодії учителя й учнів обов'язково повинні мати високоморальний, гуманний, демократичний характер;
- саме вчитель цілісно впливає на особистість учня, що вимагає від нього емпатії, мистецтва оцінки іншої людини;
- саме вчитель має здатність (і повинен її мати) передбачати, оцінювати не тільки моральні наслідки своїх дій, рішень, вчинків, експериментів, а й подій, зрушень, реформ, що відбуваються в різних сферах життя країни (соціальной, політичній, освітній тощо).

Нормами, вимогами, що регламентують професійно-педагогічну діяльність вчителя виступають цінності, як пізнавально-діюча система, що визначає відносини між поглядами на проблеми освіти і виховання в професійно-педагогічній діяльності вчителя.

Цінності педагогічної діяльності об'єктивні, бо вони формуються в ході історичного розвитку суспільства, системи освіти і фіксуються в педагогічній науці у формі ідей, концепцій, теорій, вимог.

Отже, педагогічні цінності, як зазначає І. Ісаєв [1], виступають в якості відносно стійких орієнтирів, з якими педагоги співвідносять своє життя і педагогічну діяльність. Педагогічні цінності є умовами і результатом

діяльності, мають різні рівні існування. Цінності загальнолюдські (добро, краса, справедливість, обов'язок, честь, гідність) також складають палітру цінностей педагогічної діяльності (див. табл. 1).

Таблиця 1

Підходи до класифікації освітніх цінностей [1]

№ п/п	Ф. І. О. автора	Класифікація освітніх цінностей
1	З. І. Равкін	Соціально-політичні цінності; інтелектуальні; моральні, цінності професійно-творчої діяльності
2	Б. М. Ліхачев	Духовно-космічні, загальнонаціональні; державно-суспільні, соціально-адаптивні, морально-естетичні, екологічні, індивідуально-особистісні цінності
3	Г. І. Чижанова	Домінантні, нормативні, стимулюючі і співпутні цінності
4	С. Г. Вергілієвський	Соціально-економічні, морально-психологічні цінності тощо
5	Американські вітчизняні педагоги	Цінності, що розкривають професійний статус педагога; цінності, що свідчать про ступінь залученості особистості в педагогічну професію; цінності, які відображують мету педагогічної діяльності
6	Е. М. Шиянов	Цінності, пов'язані з утвердженням особистості в суспільстві, у соціальному середовищі; цінності, що пов'язані із задоволенням потреб у спілкуванні; цінності, пов'язані із самовдосконаленням; цінності, пов'язані з самовираженням, а також цінності утилітарно-прагматичні. Цінності цільові і цінності інструментальні
7	І. Ф. Ісаєв	Суспільно-педагогічні цінності; професійно-групові цінності, індивідуально-особистісні цінності; професійно-педагогічні цінності (цінності-цілі; цінності-засоби; цінності-відносини; цінності-знання; цінності-якості)

Особливе місце в системі цінностей займають цінності-якості, цінності-вимоги, що розкривають особистісний потенціал майбутнього учителя, його сутнісні й професійної сили. Професійно-педагогічна діяльність має свої особливості, які набувають форму вимог до особистості вчителя. У той же час учитель мобілізує свою активність, будує і перетворює діяльність, виступає її суб'єктом, пристосовуючи до завдань професійно-педагогічної діяльності свої індивідуальні особливості.

Безкорисливе служіння Батьківщині, своєму народові, міцне та відповідальне виконання педагогічної праці, усвідомлення свого обов'язку перед суспільством, використання всіх своїх можливостей і здібностей

заради блага свого народу та своєї держави – це далеко не повний перелік вимог до майбутнього вчителя-громадянина.

Аналіз вимог до вчителя, цінностей професійно-педагогічної діяльності дозволив констатувати, що сьогодні є принаймні дві позиції. Так, одні автори [3] серед численних вимог і цінностей прямо не називають громадянськість вчителя як особистісну якість, як професійно необхідну якість тощо. Однак, комплекс якостей, що визначають вчені, педагоги, що необхідні для професійного зростання вчителя, для ефективного виконання своїх обов'язків і реалізації освітньо-виховних функцій, вміщує такі, що є основою громадянськості (чесність, принциповість, вміння відстоювати власну думку тощо). Інші, – зокрема, В. Кукушкін, безпосередньо вказують на необхідність, важливість саме сьогодні вчителю мати громадську позицію, бути активним громадянином. Так, він зазначає, що такими цінностями-вимогами є активна педагогічна позиція, професійно-педагогічна спрямованість особистості; ставлення до педагогічної праці; інтереси і духовні потреби; професійно-моральні якості; професійні знання, уміння аналізу і самоаналізу, уміння морально-вольової саморегуляції тощо [2, с.137-140].

У сучасній освітній ситуації гуманітарна культура майбутнього педагога набуває особливу цінність, сприяє підвищенню інтересу до технології навчання. На наш погляд, першочерговим є посилення уваги до гуманітарної сутності педагогічної діяльності, яка завжди орієнтована на людину.

Гуманітарна культура вчителя знаходить вияв:

- в усвідомленні ним глибокої духовної сутності процесів становлення людини, процесів виховання і навчання;
- у розумінні філософсько-світоглядного сенсу загальних цілей освіти, що є важливим для розуміння мети професійної діяльності;
- у здатності задавати питання самому собі, самостійно шукати на них відповіді;
- в оволодінні педагогічними знаннями як основою теоретичної компетенції.

Отже, як зазначають дослідники, майбутній вчитель повинен чітко відповісти на питання:

- чи готовий він працювати з людьми: маленькими, підлітками, старшокласниками, чи готовий він усвідомити ті труднощі, з якими можна зіткнутися в процесі професійної діяльності (різність характерів, темпераментів, прагнень, інтересів, рівень підготовленості до навчання тощо);
- чи є в нього здібності спілкуватися з дітьми різного віку (комунікативні здібності);

- чи знає вчитель, що викладає, чи є в нього повага до предмету, чи має він широкі пізнання в галузі викладання (методичні уміння);
- чи готовий він самовдосконалюватися і сприяти удосконаленню, самовихованню дітей;
- чи готовий він активно, сміливо палко, віддано захищати надбання культури народу, Батьківщину тощо.

Відповіді на ці питання й зумовлюють визначення вимог до майбутнього вчителя, що й складають певні цінності педагогічної діяльності і місце громадянської позиції в їх системі. Зупиняючи свій вибір на педагогічній діяльності особистість повинна бути готовою займатися саме цією важкою діяльністю, розуміти її багатоцільовий характер, складність структури і змісту педагогічних знань і умінь, необхідність постійної самоосвіти, самовиховання, а також вміти спілкуватися, взаємодіяти з учнями – “бути поруч і трошки попереду”.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, цінності педагогічної діяльності об’єктивні, бо вони формуються у ході історичного розвитку суспільства, виступають у якості відносно стійких орієнтирів, з якими вчителі співвідносять свою педагогічну діяльність.

Педагогічна діяльність вимагає від майбутнього вчителя не тільки суто професійно-педагогічних знань, умінь, загальної культури, а й виявлення громадянської позиції.

Громадянська позиція є вимога-цінність до особистості майбутнього вчителя, важливість якої обумовлена його роллю і місцем у системі формування особистості.

Особливою значущості і необхідності дослідження та пошуку набуває проблема технології формування громадянської позиції майбутніх вчителів у системі педагогічних цінностей.

Література

1. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Изд-ий центр “Академия”, 2002. – 208с.
2. Кукушкин В.С. Дидактика (теория обучения): Учебное пособие. – Москва: ИтЦ “МарТ”, Ростов н/Д.: Издательский центр “МарТ”, 2003. – 368с.
3. Рацул О.А. Проблема формування громадянськості студентів вищих навчальних закладів України в другій половині XIX – початку XX століття: Дис. ... канд. пед. наук. / ХНПУ імені Г.С.Сковороди. – Х., 2005. – 186с.

Коваленко В.

старший викладач кафедри іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету.

УДК 37, 015, 3 : 159, 952, 13

ПРОБЛЕМА СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ «ІНТЕРЕСУ»

Стаття звертається до проблеми визначення сутності категорії «інтересу». Багатогранність цього поняття завжди викликала неоднозначне тлумачення його природи. Питання трактування інтересу, формулювання вичерпної дефініції й досі залишається актуальним. Особливу складність у вирішенні проблеми викликає те, що термін широко вживається в різних суміжних науках. Стаття аналізує спроби наукового визначення категорії «інтересу» через призму філософського, психологічного, соціологічного, педагогічного академічного аспекту. Разом з тим автор виділяє ряд проблем в спробах вивести уніфіковану дефініцію. Потребують також пильної уваги науковців дослідження тісного зв'язку інтересу з поняттями «мотив», «потреба», «цінності».

Ключові слова: *категорія «інтересу», мотивація, потреба, цінності, спрямованість особистості, пізнавальна діяльність.*

Коваленко В.

старший преподаватель кафедры иностранных языков Донбасского государственного педагогического университета.

ПРОБЛЕМА СУЩНОСТИ КАТЕГОРИИ «ИНТЕРЕСА»

Статья обращается к проблеме определения сущности категории «интереса». Многогранность этого понятия всегда вызывало неоднозначное толкование его природы. Вопрос трактования интереса, формулирования исчерпывающей дефиниции до сих пор остается актуальным. Особую сложность в решении проблемы вызывает то, что термин широко употребляется в различных смежных науках. Статья анализирует попытки научного определения категории интереса через призму философского, психологического, социологического и педагогического академического аспекта.

Ключевые слова: *категория «интереса», мотивация, потребность, ценности, направленность личности, познавательная деятельность.*

Kovalenko V.

Senior Lecturer of Foreign Languages Department of Donbass State Pedagogical University.

THE PROBLEM OF THE NATURE OF THE CATEGORY OF “INTEREST”

The article turns to the problem of defining the nature of the category of “interest”. Its many-sidedness always brings about versatile interpretations of its nature. The question of its treating, wording its comprehensive definition still remains rather vital. A special difficulty lies in the fact that the term is widely applied in various adjacent fields of science. The article analyses the attempts of scientific definition of the category of “interest” in the light of philosophical, psychological, sociological and pedagogical academic aspect.

Key words: *category of “interest”, motivation, need, values, directness of individuality, cognitive activity.*

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз стану проблеми визначення сутності терміну «інтерес». У завдання дослідження також входить обґрунтування потреби наукового визначення категорії «інтерес», бо тлумачення поняття науки – основна складова її методології, яка дає змогу окреслити напрями дослідження педагогічних процесів.

Соціальна детермінація визначає соціальний розвиток особистості людини, та цим не зменшує роль і значення розвитку самої людини, її індивідуальності. Потреби, мотиви, прагнення людини, її активна життєва позиція можуть змінювати, удосконалювати, перетворювати навколишню дійсність. Людина не просто залучена до різних відносин, вона вибіркова у своєму ставленні до них: «Психологічно відношення людини в розвивальному вигляді являють собою інтегральну систему вибірових усвідомлених зв'язків особистості з різними сторонами об'єктивної дійсності, що впливає з усієї історії її розвитку й внутрішньо визначає її дії та переживання» [12, с. 143].

Загальновідомо, що інтерес належить до рушійних сил поведінки особистості. Усі існуючі наукові дослідження розглядають його як один з основних елементів структури особистості, своєрідний показник особистісних прагнень, активної життєвої діяльності індивідуума.

Через інтерес встановлюється зв'язок людини з об'єктивним світом. Усе, що становить предмет інтересу, почерпнуте людиною з об'єктивної реальності, але далеко не все становить її інтерес, а лише те, що для неї має необхідність та значущість. «Інтерес, – писав С.Л. Рубінштейн, – завжди набуває характеру двосторонніх відносин. Коли мене цікавить який-небудь предмет, це значить, що цей предмет для мене цікавий» [12, с. 524].

Складність та багатогранність феномену «інтерес» породжували різноманітні суперечливі та неоднозначні судження щодо його природи, надаючи йому, тим не менш, високої оцінки: «На землі інтерес – великий чародійник, що змінює в очах усіх істот вигляд всякого предмета». (Гельвецій) [3, с. 101].

Сутність інтересу як загального феномену та соціального явища полягає в його об'єктивно-суб'єктивній основі. У ньому відбивається об'єктивна дійсність, з якої людина вибирає те, що вона вважає цінним і значущим.

Нагальним питанням категорії інтересу виступає єдність у ньому об'єктивного та суб'єктивного: інтереси людини – не продукт її волі й свідомості, вони обумовлені суспільними відносинами. Інтерес виступає як своєрідна орієнтація людини в її зв'язках з дійсністю. «Інтерес характеризує, – визначив Г. Ващенко, – спрямування, або зміст активності людини» [2, с.374]. Щоб людина виявляла готовність, прагнення до діяльності та реалізовувала їх в конкретній діяльності, необхідні відповідні потреби, мотиви, інтереси.

Аналіз джерел і публікацій з проблематики дослідження. Останні роки у вітчизняній психології, соціології та педагогіці увага до проблеми визначення сутності категорії «інтерес» не слабне. Про це свідчить велика кількість публікацій та досліджень, спрямованих на обґрунтування значення терміну, який широко вживається в різних суміжних областях науки.

Інтерес, як надзвичайно складне й значуще для особистості утворення, має численні найрізноманітніші трактування:

- як вибіркова направленість людини, її уваги (Т. Рибо, М.Ф.Добринін), її думок і помислів (С.Л. Рубінштейн);
- як прояв розумової й емоційної активності (Є.К. Стренг, С.Л.Рубінштейн);
- як форма емоційного вияву потреб особистості (П. Кряжев, А.В.Петровський, М.Ф. Добринін). Саме на базі потреб, як відзначав М. Ф. Добрині, виростають інтереси особистості, що пов'язані з її прагненнями до певних предметів, до певної діяльності;
- як активатор різноманітних почуттів (Д. Фрезер) і як своєрідна чуттєвість (Ш. Бюлер);
- як соціальний зміст особистості, що виходить із потреб (П.Є.Кряжев) і структура, що складається з потреб (Ш. Бюлер);
- вибіркова спрямованість особистості, як її ставлення до об'єкта (В.М. М'ясищев), до умов свого існування, яке в ході пізнання стає суб'єктивним інтересом і породжує прагнення оволодіти умовами свого існування (М.В. Дьомін);
- об'єктивне явище, яке може існувати, будучи навіть не усвідомленим людиною (Г.І. Гак);
- активне, пізнавальне (В.М. М'ясищев, В.Г. Іванов), емоційно - пізнавальне (Н.Г. Морозова) ставлення людини до світу;

- суб'єктивний стан як психічне явище (А.Г. Здравомислов);
- специфічне ставлення особистості до об'єкту, викликане усвідомленням її життєвого значення й емоційною привабливістю (А.Г. Ковальов).

Таким чином, поняття «інтерес» відбиває багаточисельні значимі процеси – від поодиноких (увага, пам'ять, воля) до сукупності їх, воно виражається в прагненнях потребах, устремліннях. Отже, інтерес є формою виявлення потреб, і він детермінований мотивами діяльності, відбиваючи потреби та мотиви.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Наразі інтерес як наукова категорія досліджується в різних аспектах: психологічному, соціологічному, філософському, педагогічному.

Розкриттю сутності інтересу зумовлює логіко-семантичний аналіз поняття «інтерес», чому сприяє вивчення словників, енциклопедій. Семантичний аналіз терміну робить можливим наближення до наукового визначення поняття. За визначенням, яке дається у «Великому тлумачному словнику української мови» [К., 2001] «Інтерес – те, що становить зміст якихось думок і турбот; прагнення, потреби» [3. с. 401]. У «Психологічному тлумачному словнику найсучасніших термінів» [Х., 2009] знаходимо таке визначення: «Інтерес – форма прояву пізнавальної потреби, що забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення цілей діяльності і тим сприяє орієнтації, ознайомленню з новими фактами, кращому відображенню дійсності» [10, с. 170]. Багатогранність та розмаїття поняття підкреслює множина, у якій подається термін у «Великому тлумачному соціологічному словнику» [М., 1999]: «Інтереси – специфічні соціальні результати, що приносять користь окремому індивіду або групі. Такі інтереси можуть усвідомлюватися та переслідуватися людиною чи групою, а також устанавлюватися іншими, зокрема соціальними вченими, у якості основних або «об'єктивних», які не усвідомлюються людьми, що їх переслідують» [1, с. 225].

Загальний, широкий логіко-семантичний аналіз статей словників свідчить, що інтерес визначається через відбиття дійсності, через усвідомлену діяльність, яку забезпечує спрямованість особистості, що виявляється в прагненнях, потребах, мотивах.

Разом з тим сутність інтересу й дотепер викликає суттєві розбіжності в психологів, соціологів та педагогів.

Аналізуючи стан проблеми інтересу в психології, необхідно відзначити надзвичайно важливе прагнення сучасної психології розглядати інтерес не відособлено, окремо, а в цілісній структурі особистості. «Тільки будучи розглянутим як цілісне явище, інтерес може бути переведений у

площину власне психологічного аналізу. Завдання психологічного вивчення полягає в тому, щоб описати форми його вияву в психіці, усвідомити закономірності становлення загального ставлення індивіда до світу, його розвиток у різних видах діяльності» [7, с. 14].

У межах категорій, які визначають особистість, на основі фактів, психічної діяльності, які спостерігались саме різноманітні психічні процеси, серед яких найчастіше виділяються емоційні, інтелектуальні, регулятивні (увага, воля) і розвивають природу феномену інтересу. Та перелік аспектів, що сприяють його розумінню, був би досить не повним, якщо не додати найголовніший – його частку в найважливіших особистісних утвореннях – відношеннях, потребах, спрямованості особистості, активні процеси свідомості та діяльності. Найважливішою характеристикою загального явища інтересу є його присутність, як інтегративна складова властивостей особистості в життєдіяльності людини. М.В. Дьомін вважає, що «інтерес можна назвати провідним збудником діяльності людини... через інтерес ми проникаємо в процеси взаємодії суб'єкта й об'єкта, у механізми діяльності й розглядаємо її, начебто ззовні» [6, с. 93 – 94].

«Інтерес, у свою чергу, – визначає С.Л. Рубінштейн, – ...специфічний мотив культурної... пізнавальної діяльності людини» [12, с. 525].

Сергій Леонідович Рубінштейн вніс чи не найвагомий внесок у дослідження проблеми інтересу. Йому належить ґрунтовне визначення поняття в психологічному аспекті: «Інтерес у психологічному смислі слова є специфічною спрямованістю особистості...» [12, с. 525]. Учений розвинув діяльнісний підхід до трактування інтересу: діяльність особистості опосередковано виявляється через специфічні закономірності – потреби, мотиви, інтереси тощо. С. Л. Рубінштейн розробив оригінальне розуміння інтересу через багатогранну призму аспектів, органічно пов'язаних з ним – емоції, увага, пам'ять, мислення, схильність особистості до певного виду діяльності.

Учений підкреслює основні характеристики інтересу: його «предметність»:.. «зовсім безпредметних інтересів не існує...» [12, с. 526] та його усвідомленість: «...точніше, це два боки того самого, в усвідомленості предмета, на який спрямовано інтерес, і виявляється... свідомий характер інтересу» [12, с. 526]. І, підсумовуючи це, С.Л. Рубінштейн дає резюмувальне визначення: «Інтерес – це мотив, який діє в силу своєї усвідомленої значущості та емоційної привабливості». [12, с. 526].

Надзвичайно важливим є включення в поняття «інтерес» категорії «відношення». Цьому, як відомо, першорядного значення надавав В.М.М'ясищев: «...виникають інші види (відношень), які мають особливе генетичне коріння, які виступають у людини завдяки високому розвитку її

інтересу як відносно самостійні утворення. Сюди, перш за все, слід віднести інтереси, які приваблюють особливу, значну увагу педагогів і психологів...» [9].

Особистість з навколишнім світом пов'язують найрізноманітніші відношення – з навколишнім середовищем, оточуючими. Кожне з цих відношень реалізується опосередковано через відповідні потреби та мотиви. Відкриття й усвідомлення свого ества відбувається одночасно з усвідомленням своєї причетності та цілісності з іншим утворенням, іншою цілісністю більш високого порядку, бо до неї вже залучено індивід – до світу. Пізнання предметного світу, свого ставлення до нього, смислу свого існування, свого місця в ньому.

Крім того, саме інтерес сприяє активному формуванню світосприйняття, світогляду, світовідчуття.

«Інтерес як вираження безпосередньої потреби пізнавального оволодіння знаходиться у відомому співвідношенні з усвідомленістю загальної обов'язковості навчання з формуванням відповідального відношення...» [9].

Психологами вже не одноразово робилася спроба ґрунтовного аналізу всебічного відношення особистості до світу як проблеми психологічного дослідження. «...Узяти людину в усіх для неї притаманних зв'язках і відношеннях до світу, з'ясувати всі її якості, характеристики, у яких вона в кожному з цих зв'язків і відношеннях виступає» [11, с. 343].

«Психологічно відношення людини в розвинутому вигляді являють інтегральну систему вибіркового усвідомлених зв'язків особистості з різними боками об'єктивної дійсності, що витікає з усієї історії її розвитку й внутрішньо визначає його дії та переживання. Ми говоримо «інтегральну» тому, що людина відноситься до дійсності в цілому» [9].

Таке визначення інтересу як загального відношення індивіда до світу, де він реалізує себе як цілісність, як інтегральність, з іншого боку дає зрозуміти, що будучи цілісністю сам по собі – є інтегральним утворенням особистості. Будучи найскладнішою структурою, складовими якої є окремі психологічні процеси: інтелектуальні, емоційні, регулятивні, мнемічні разом з об'єктивними та суб'єктивними зв'язками особистості зі світом, виражені у відношеннях, інтерес являє собою інтегративну властивість особистості. Спроби «розщепити» його на окремі складові була здійснена психологом С.А. Анан'їним (1915). Він піддав ізольованому аналізу інтелектуальні, емоційні та вольові процеси як такі, що не входять до психологічної структури інтересу. Така спроба представити інтерес сукупністю окремих психологічних процесів привела його до висновку, що інтересу як особливого утворення не існує.

Насправді інтерес подібний «сплаву» як багаточисельних психічних процесів, «влитих» у нього, так і різноманітних станів: зацікавленості, допитливості, питливості.

Отже, з психологічної точки зору «інтерес» це – :

1. вибіркова спрямованість особистості на предмети реальної дійсності (С.Л. Рубінштейн);
2. устремління, потреба особистості займатися діяльністю, що приносить задоволення (М.Ф. Добринін);
3. потужний збудник активності психічних процесів (О.М.Леонт'єв);
4. специфічне відношення людини до навколишнього світу, сповнене емоціями, вольовими устремліннями, активними замислами (В.М. М'ясищев).

Першоджерела інтересу містяться в суспільстві, у якому існує індивід. Поза відносинами з життєвим середовищем та його суспільною діяльністю формування, розвиток і реалізація інтересу особистості неможливий. Дослідження інтересу окремо від реальної дійсності, яка створює умови його формування, унеможливають вивчення напрямів його розвитку, важелів впливу і управління ним. В інтересі знаходимо відбиття об'єктивного і суб'єктивного.

Соціальне підґрунтя проблеми інтересу розглядалось багатьма філософами та соціологами: О. С. Айзиковичем, Г. І. Гаком, Г. Є. Глейзерманом, М. І. Заозеровим, А. Г. Здравомисловим, Г. П. Карамішевим, В. Г. Нестеровим, М. В. Дьомінім та ін.

Питання соціології інтересу має особливо важливе значення стосовно проблеми інтересу в педагогіці, що посилається на психологію в цьому питанні. Сфера проблематики інтересу в соціологічному аспекті надзвичайно широка, вона розповсюдилась на соціальний, етичний і естетичний бік суспільного життя людини. До вивчення проблеми інтересу залучено дослідження спільності й розвитку інтересів різних соціальних груп, динаміку розвитку структури суспільства взагалі, відносини людини та суспільства й багато іншого.

Оскільки інтерес особистості не є продуктом її волі чи свідомості, оскільки вони обумовлені суспільними відносинами, то єдність об'єктивного та суб'єктивного в ньому – найважливіше питання категорії «інтерес». «...Інтерес – єдність вираження ...внутрішньої суті суб'єкта відбиття об'єктивного світу, сукупності матеріальних і духовних цінностей людської культури у свідомості цього суб'єкта» [8, с. 29].

Через призму інтересу в соціології розглядається значна кількість проблем:

- тенденції розвитку, інтереси людей і суспільства;

- структура інтересу та співвіднесеність мотивів у галузі соціальної психології (почуття, бажання, настрої); у сфері ідеології (цілі, ідеї, принципи);
- проблеми протиріч в об'єктивній і суб'єктивній сфері інтересів;
- класифікація інтересів й отриманий аналіз зарубіжних соціологічних теорій інтересів;
- місце його в суспільному розвитку;
- роль суспільних інтересів як корінних;
- значення класових інтересів, що об'єднують людей;
- можливості розвитку інтересів людей різних соціальних груп усередині суспільних інтересів.

Соціологічні та філософські дослідження проблеми інтересу з точки зору суспільного явища вбачають у цій проблемі тісний зв'язок з потребами та цінностями, вплив яких на різні сфери життя суспільства та діяльність людини виявляється у його можливостях, що важко переоцінити. Як стверджують соціологи, існує послідова низка відношень збудного характеру: потреби – інтереси – цінності.

Такий зв'язок потреб-інтересів пояснюється:

- іншим цілком природнім зв'язком подій суспільного життя з інтересом подій, які їх породжують;
- спільною діалектикою об'єктивно-суб'єктивного характеру;
- тим, що економічні та політичні потреби й інтереси є базові для суспільних і політичних потреб.

Навіть розмежування соціологами суб'єктивних та особистих інтересів не залишає сумнівів, що інтерес людини – суто особистісне утворення, яке, тим не менш, є породженням суспільства. Саме наближення індивідуальних інтересів до суспільних надає змогу певною мірою брати участь особистості в житті суспільства.

Не менш актуальним є зв'язок з цінностями. Стійкі ціннісні орієнтації виявляються у вигляді діяльності та моделі поведінки й забезпечують спрямованість потреб й інтересів.

Саме інтерес допомагає узгоджувати особисті й суспільні цінності. Тільки згідно з особистими інтересами людина вибирає з усього розмаїття суспільних інтересів саме те, що має для неї свою особисту цінність. Тобто, особисті цінності є частиною цінностей суспільства. Предметом направленості людини є те, що може задовольнити потреби, а саме – та цінність, на яку інтерес сфокусовано.

Отже, поняття «інтересу» в соціології надзвичайно актуальне та визначається як:

- «одна з категорій причинного пояснення пізнання, ідеології, практичної діяльності» [13, с. 11];
- категорія об'єктивно–суб'єктивного характеру, де розмежовуються реальні інтереси людей і їхні уявлення про них (Г.Є. Глейзерман);
- єдність об'єктивного та суб'єктивного, що пов'язані з процесом реалізації інтересів діяльності мас й окремих особистостей (А.С. Айзикович);
- феномен розвитку інтересів людей різних соціальних груп усередині суспільних інтересів.

Про неабияку складність цього поняття в суміжних галузях науки (психологія, педагогіка) свідчать протиріччя, властиві інтересу в суспільстві. Це, насамперед, складні взаємовідносини різних видів суспільного інтересу, різний характер відбиття в інтересі суспільного буття (справжнє та викривлене). Проблема суспільного інтересу розглядає інтерес в аспекті особистих і суспільних цінностей: мати на увазі особистість і її цінності – значить мати на увазі суспільство, його розвиток і досягнення та долю кожної людини (В.П. Тугарінов).

Але існує ще одна проблема в спробах дати дефініцію поняттю «інтерес», викликана спробами звужити його, надати специфічності в психології, соціології й інших суспільних науках.

Так, соціологи, не погоджуючись з трактовкою інтересу як суто психологічного явища, чітко розмежовували сферу його вживання: в соціології інтерес – як об'єктивну категорію, у психології – його суб'єктивну трактовку (О.К. Дусавицький).

Для усунення такого протиріччя вірну думку мають ті вчені, які, досліджуючи поняття інтересу в різних суспільних науках, не поєднують, не розмежовують його, уважаючи, що не існує «різних» інтересів.

Як феномен, що реально має місце, інтерес «може вивчатися з різних боків різними науками, але при цьому не повинен розсікатися на обособлені частини» [5, с. 31]. Отже, розглядати явище інтересу потрібно в його цілісності. Такий цілісний аналіз провів О.К. Дусавицький: «...інтерес потрібно розуміти не просто як направленість особистості, її вибіркоче відношення до чого-небудь, навіть не як суму відношень, а як певну ієрархію відношень, що відбиває відношення індивіду до світу, у якому виявляється його цілісність» [7, с. 12].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, предметом інтересу є сама людина в її цілісності, у її зв'язку зі світом, що насправді є зв'язком з суспільством.

Багатство духовної сфери людини складає багатогранний і різнобічний характер суспільних цінностей. Тому розширення кола інтересів особистості – найважливіше завдання її всестороннього розвитку.

Розглядаючи інтерес як педагогічну проблему через призму цінностей, цілком справедливо можна стверджувати, що будь-який інтерес, а саме – соціально корисний, за своїм предметним змістом і спрямованістю, становить значну цінність для особистості, яка формується і розвивається, саме завдяки інтересу об'єктивний світ наближається до людини, стає для нього не байдужим, а цікавим, необхідним, цінним для розвитку й існування.

Особисті цінності людини, які вона відбирає з огляду на потреби й інтереси, примножуються протягом життя завдяки творчому ставленню до них, що, в свою чергу збагачує, суспільні цінності (культуру, мистецтво, науку). Тому процес виховання, спрямований на формування і розвиток інтересу, являє собою процес залучення до суспільних цінностей.

Чим багатогранніші інтереси людини, тим різноманітнішим і багатшим є її суспільне життя. Отже, виховання та навчання – процеси задіяні у формуванні різносторонніх інтересів особистості.

Література

1. Большой толковый социологический словарь (Collins) [пер. с англ.]. – М.: Вече, АСТ, 1999. – т. 1 (А–О); 544 с.
2. Ващенко Г. Загальні методи навчання / Г.Ващенко: посібник для педагогів. – К., 1997. – 410 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови [укл. і гол. ред. В. Бусел]. – К.: Ірпінь: ВТОР «Перун», 2001. – 1440с.
4. Гельвецій К.А. Про людину, її розумові здібності та її виховання / К.А. Гельвецій; [пер. з франц В. Підмогильний]. – К., Основи, 1994. – 416с.
5. Демин М.В. К вопросу о природе интереса / М.В. Демин // «Философские науки»: (научн. докл. высш. шк.), 1972. – №3. – с. 30–36.
6. Демин М.В. Проблемы деятельности в теории личности / М.В.Демин. – М., 1977. – с. 93–94.
7. Дусавицкий А.К. Развитие личности в учебной деятельности / А.К.Дусавицкий. – М.: «Дом педагогики», 1996. – 208 с.
8. Здравомыслов А.Г. Проблемы интересов в социологической теории / А.Г. Здравомыслов. – Изд-во ЛГУ, 1964. – с. 29.
9. Мясищев В.Н. Проблема отношений человека и ее место в психологии / В.Н. Мясищев // Вопросы психологии. – 1957. – № 5. – с. 142-154.
10. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів [авт. кол.: В. Шапар та ін.]. – Х.: Прапор, 2009. – 627с.
11. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М.: Педагогіка, 1973. – 424 с.
12. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Изд-во «Питер», 1999. – (Серия «Мастера психологи»).
13. Щукина Г.И. Педагогические проблемы познавательных интересов учащихся / Г.И. Щукина. – Педагогіка, 1988. – 208 с.

Kiselyova O.

Senior teacher of the Foreign Languages Department in Donbas State Pedagogical University

Kyselyov O.

Senior teacher of the Foreign Languages Department in Donbas State Pedagogical University

UDC 373.5.016:81'25

TEACHING TRANSLATION AT SECONDARY SCHOOLS

The article researches different approaches towards the creation of methods aimed at teaching proper translation of fiction and non-fiction texts at secondary schools. The authors offer a system of exercises which embrace three stages of the work with texts: pre-translational, while-translational and post-translational exercises. It is emphasized that translation is a creative work and it should be assessed by the teacher respectively. The article may be useful for foreign language teachers both at schools and universities.

Key words: *pre-translational, while-translational, post-translational, system of exercises, TL, distortions, inexactness, ambiguity.*

Кісельова О.

старший викладач кафедри іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету

Кисельов О.

старший викладач кафедри іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету

У статті досліджуються різні підходи до створення методів метою яких є навчання адекватному перекладу художніх та нехудожніх творів учнів середньої школи. Автори пропонують систему вправ, яка охоплює три стадії опрацювання тексту для перекладу: доперекладна, перекладна та післяперекладна. Наголошується, що переклад – це творча робота і оцінюватись вона повинна належним чином. Окремо розглядається питання помилок у перекладі та підкреслюється необхідність ознайомлення учнів з теоретичними основами перекладу. Стаття може бути корисною для вчителів середніх шкіл, а також викладачів педагогічних університетів.

Ключові слова: *доперекладні, перекладні, післяперекладні вправи, МП (мова перекладу), спотворення змісту, неточність, неясність.*

Киселёва Е.

Старший преподаватель кафедры иностранных языков Донбасского государственного педагогического университета

Киселёв О.

Старший преподаватель кафедры иностранных языков Донбасского государственного педагогического университета

В статье рассматриваются различные подходы к созданию методов, целью которых является обучение адекватному переводу художественных и нехудожественных текстов учеников средних школ. Авторы предлагают систему упражнений, которая охватывает три стадии работы над текстом для перевода: допереводная, переводная и послепереводная. Подчеркивается, что перевод – это творческая работа и она должна оцениваться соответственно.

***Ключевые слова:** допереводные, послепереводные, переводные упражнения, искажения смысла, неточности, неясности.*

The General Problem of the Research. Since the necessity to communicate with English speakers keeps growing and integration of economics and cultures is inevitable the proper translation (or interpretation) is becoming more required than ever. It is obvious that pupils, especially of senior forms, must have the habit of translation which enables them also to see deep into the meaning of words and expressions. We consider teaching translation in secondary schools very important. Pupils should be taught the main principles of translation and assessed in the end of each term in this aspect of learning a foreign language.

Recent Researches of the Problem. The problem of teaching how to translate has been touched upon in the works of the most outstanding Russian and Ukrainian scholars L.S. Barkhudarov, V.N. Komissarov, L.K. Latyshev, I. V. Korunets', V.I. Karaban. Some new ideas are suggested in the work by T.Y. Nekryach and Y.P. Chala [6]. Very helpful are the recommendations of Kharkiv school of translation. The methods of teaching translation for university students have been proposed and developed in their works and some ways of tackling the problem may be applied to secondary school pupils as well as younger pupils who cannot but refer to translation in their regular work with languages.

The Objectives of the Research. Our objectives can be formulated as finding the ways of improving pupils' understanding of authentic English texts as well as quick and proper rendering them into their own language. We tried to create a system of exercises which can lead to this goal and help in analyzing the vocabulary of any text from different positions.

The Main Body. Teaching translation has always aimed at preserving the unity of the form and content of an original text in its translated variant. This basic principle of translation is mentioned in practically all works by the most outstanding scholars [1]. Putting every effort for speaking encouragement we

sometimes forget about a very helpful role of translation which may not only give the clearer idea of words' meaning but also show the better way of formulating thoughts in a foreign language. Therefore some basic notions of translation theory should be put through to even younger pupils. They should understand the drawbacks of their translations which can be provoked by *distortions* of the meaning, *inexactness* or *ambiguity* of their translated texts [5, 134]. It is necessary to explain the difference between distortions, which are very serious mistakes leading the reader into errors as for the subject of the information or utterance, and inexactness. Very often distortions come out of polysemantics that forms itself in the same language circulating in different countries, e.g. the word "hotel" can be differently understood in the USA, Australia and South Asia. Therefore, it is translated into Ukrainian also differently: 1) готель(США), 2) бар (Австралія), 3) ресторан (Південна Азія).

Very frequent are distortions in the translation of pseudo-internationalisms or social-cultural realia [4, 168], e.g. *artist* – художник (не артист), *compositor* – складальник тексту в типографії (не композитор), *decade* – десять років (не десять днів), etc.

Inexactness in translation is not so misinforming. It may be caused by an omission of a ST word or structural transformation of a sentence or part of it.

Ambiguities may be caused by stylistic mistakes, poor knowledge of the TL which breaks the norm of it producing a funny or unpleasant impact upon the reader.

All types of mistakes should be assessed by the teacher. We suggest that the maximum for the written translation is 12 as the process itself is creative, it involves good knowledge of both SL and TL. Every distortion should subtract 1 point, other mistakes should be differentiated and the subtraction is done by 0.5 points or less.

Undoubtedly, not only drawbacks should be pointed out by the teacher but good translations as well. The best ones may be awarded by adding 1 point or more [5,143].

Since the final goal of translation is an adequate TL text the teacher has to introduce the general principles of translation and types of transformations, both lexical and grammatical, to the pupils. We consider it useful to teach translation with the help of exercises which can be presented as a system. The system includes *pre-translational*, *while-translational* and *post-translational* exercises. The order of the assignments is based on the principle of gradually increasing difficulty.

So, *pre-translational exercises* may include the following tasks:

- pick out the proper names from the text and translate them without a dictionary;

- pick out the international words from the text and translate them without the dictionary;

- look for the new words in the text and translate them using the dictionary;

- translate the phraseological expressions of the text;
- translate the realia of the text.

The teacher must have different types of dictionaries at his disposal and introduce them to his pupils (bi-lingual, explanatory, phraseological dictionaries, the dictionary of language and culture). With computers available this task can be easily solved. The aim of pre-translational exercises is to prepare the pupils for the difficulties which may occur in understanding of the text before rendering it into the TL.

While-translational exercises accumulate the theoretical knowledge of pupils about the methods of translation and are aimed at the production of the most adequate translation. The following tasks may be set up for pupils:

- translate sentence 1 changing the word order for a more appropriate one;
- translate the complex object of sentence 2 by a clause;
- use antonymous translation in sentence 3;
- give a foot-note for the realia in sentence 4;
- render the contextual meaning of the word instead of its dictionary meaning in sentence 5;
- choose the stylistically correct translation of the phraseological expression;
- render the colloquial expression by means of the TL, etc.

These exercises are practically the guide for achieving the best results.

Post-translational exercises can be of two types: those aimed at eliminating mistakes in translation and those aimed at developing speech habits of pupils. The former group of assignments is based on the comparison of the pattern translation and the translation produced by a pupil. The teacher may translate the text himself or use some good piece of work by a respected translator. We recommend the recently published translator's companion by T.Y. Nekryach and Y. P. Chala [6, 66,69] for senior pupils where you can find professional translations of excerpts from English and American fiction books,

e.g. "There were only two Americans stopping in the hotel. They did not know any of the people they passed on the stairs on their way to and from the room. Their room was on the second floor facing the sea. It also faced the public garden and the war monument. There were big palms and green benches in the public garden. In the good weather there was always an artist with his easel. Artists liked the way the palms grew and the bridge colors of the hotels facing the gardens and the sea. Italians came from a long way off to look up at the monument. It was made of bronze and glistened in the rain." (Ernest Hemingway "Cat in the Rain")

«Американців було тільки двоє. Вони не знали нікого з тих, кого зустрічали на сходах, ідучи із свого номера чи повертаючись до нього. Їхній номер був на третьому поверсі й виходив на море. З вікна було видно й громадський парк та пам'ятник героям війни. У парку росли великі пальми й стояли зелені лави. За доброї погоди там завжди сидів якийсь художник з мольбертом. Художникам подобалися пальми та яскраві фасади готелів, звернені до парку й моря. Італійці приїздили здалеку поглянути на той пам'ятник. Він був бронзовий і блищав на дощі.» (Ернест Хемінгвей «Кішка на дощі». Переклад В. Митрофанова)

The text is not difficult for understanding but its literary translation may be rather tough for pupils. The author's name and the title of the text should also be translated. The tasks for post-translational exercises may look as follows:

- compare the pattern translation with that of your own. Find distortions and inexact translation in your work;
- compare the pattern translation with that of your own. State which lexical and grammatical transformations could improve your translation;
- compare the pattern and your variant of translation. Pick out the pieces of your translation which could be better than those of the pattern, etc.

It is advisable to ask the pupils to correct and analyze the works of their classmates. It is also useful to compare some translations and choose the most adequate of them. The teacher may choose the best translated sentences and produce the translation as a result of the collective work [5,143].

Another type of post-translational exercises may be directed at the development of the pupils' speaking skills:

- give all possible TL equivalents for the word/expression (including idioms);
- paraphrase the equivalents you have chosen;
- compose dictionary entries for the equivalents you have chosen;
- give antonyms/synonyms to the chosen words from the text;
- make up sentences with the chosen words from the text;
- formulate the main idea of the text;
- translate your variant of translation into English, etc.

It is necessary to emphasize that teaching technical translation is extremely important nowadays. We recommend that not only fiction and scientific texts be used at translation lessons but also maintenance instructions of home electric appliances which creates much interest and can be used as early as in the middle school.

Conclusions and Perspectives. Being a part of necessary work in developing speech habits translation may become a separate and enjoyable direction in teaching a foreign language where pupils always feel a support of their mother tongue and can reveal their gifts in literary work or interpretation.

The systems of exercises offered in this article can only be a starting point in teaching translation to school pupils. The creative imagination of a teacher will help in making up other systems the final goal of which is deep understanding and proper usage of a foreign language.

References

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод./Л.С. Бархударов. – М.: Международные отношения, 1975. – 240 с.
2. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение./В.Н. Комиссаров. – М.: «ЭТС», 2001. – 424 с.
3. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури./В.І. Карабан. – Вінниця: «Нова книга», 2004. – 576 с.
4. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу./І.В. Корунець – Вінниця: «Нова книга», 2003. – 448 с.
5. Латышев Л.К. Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания./Л.К. Латышев. – М.: «Просвещение», 1988. – 160 с.
6. Некряч Т.Є., Чала Ю.П. Через терни до зірок: переклад художніх творів/Т.Є. Некряч, Ю.П. Чала. – Вінниця: «Нова книга», 2008. – 200 с.

Карпенко О.

к. т. н., старший викладач кафедри «Загально-технічних дисциплін та технічної графіки» Донбаського державного педагогічного університету (ДДПУ)

Бондаренко В.

кандидат технічних наук, декан, доцент кафедри «Промислові технології» Донбаського державного педагогічного університету (ДДПУ)

Блудова А.

пр. доцент кафедри «Хімічних та харчових технологій» Навчально-наукового професійно-педагогічного інституту Української інженерно-педагогічної академії (УІПА)

УДК 372.833

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ СПОСОБІВ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЗНАНЬ, НАВИКІВ, ТВОРЧОСТІ І ДИСЦИПЛІНИ СТУДЕНТІВ

У статті надані рекомендації щодо удосконалення методів оцінювання результатів навчального процесу у ВНЗ.

***Ключові слова:** кредитно-модульна система, оцінювання знань і навиків, компетентність студентів.*

Карпенко А.

к. т. н., старший преподаватель кафедры «Общетехнических дисциплин и технической графики» Донбасского государственного педагогического университета (ДГПУ)

Бондаренко В.

кандидат технических наук, декан, доцент кафедры «Промышленные технологии» Донбасского государственного педагогического университета (ДГПУ)

Блудова А.

пр. доцент кафедры «Химических и пищевых технологий» Учебно-научного профессионально-педагогического института Украинской инженерно-педагогической академии (УИПА)

**РЕКОМЕНДАЦИИ ПО УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ СПОСОБОВ
ОЦЕНИВАНИЯ УРОВНЯ ЗНАНИЙ, НАВЫКОВ, ТВОРЧЕСТВА И
ДИСЦИПЛИНЫ СТУДЕНТОВ**

В статье даны рекомендации по усовершенствованию методов оценки результатов учебного процесса в ВУЗе.

Ключевые слова: кредитно-модульная система, оценивание знаний и навыков, компетентность студентов.

Карпенко А.

Cand., Senior lecturer in "General Engineering disciplines and technical graphics" Donbass State Pedagogical University (DDPU)

Bondarenko V.

Ph.D., Dean, Associate Professor of "Industrial Technologies" Donbass State Pedagogical University (DDPU)

Bludova A.

pr. docent of "Chemical and Food Technology" Scientific-Research Institute of Professional Education of the Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy (UIPA)

**COSAN RECOMMENDATIONS TO IMPROVE METHODS OF
ESTIMATION THE LEVEL OF KNOWLEDGE, SKILLS, CREATIVE
WORK AND DISCIPLINE OF STUDENTS**

The paper provides recommendations to improve the assessment of the results of the educational process at the university.

Keywords: credit-modular system, the evaluation of knowledge and skills, competence of students.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Одною із основних проблем методики навчання у ВНЗ є неадекватне оцінювання рівня знань студентів і їх інтелектуального потенціалу як в процесі навчання так і при їх працевлаштуванні, після закінчення ВНЗ.

Ця проблема загострилась у зв'язку з відмовою від традиційних національних методів оцінювання, щоб зробити навчальний процес ідентичним світовій практиці, і щоб дипломи випускників ВНЗ України були рівноцінними дипломам студентів Європейського Союзу, США та іншим економічно розвинутим державам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Багато науковців, педагогів–практиків розглядають проблему удосконалення способів оцінювання рівня знань, навиків, творчості і дисципліни студентів (И.Б. Васильев, М.Л. Карпенко, С.С. Шарабан, В.Г. Кремень, О.П. Микуляк, Л.А. Сварська, Б.Б. Потапов, Л.М. Романишина та ін.).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є удосконалення способів оцінювання рівня знань, навиків, творчості і дисципліни студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Удосконалення навчального процесу здійснюється поступово в зв'язку з досягненнями фундаментальних і прикладних наук, а також з зростанням виробничих і економічних можливостей суспільства.

На цьому етапі розвитку суспільства навчальний процес в Україні має значні успіхи в удосконаленні професійної підготовки кадрів для народного господарства завдяки піклуванню держави і досягненням в цій галузі науки і техніки, а саме:

- удосконалюється концепція педагогічної освіти [3, 5];
- впроваджено кредитно-модульну систему навчання [8, 10];
- використано результати системно-морфологічних досліджень резервів ВНЗ [4];
- удосконалюються методи оцінки компетентності студентів [9, 11];
- здійснюється постійна професійна підготовка і перепідготовка кадрів [3];
- здійснюються пошуки перспективних факторів зростання професійної підготовки кадрів [1, 2].

Після впровадження МОН України кредитно-модульної системи (КМС) навчання накопиченого досвіду про якісні і негативні фактори впливу на підготовку молодих кадрів.

Основними позитивними факторами впливу КМС на навчальний процес у ВНЗ є:

- стандартизація вимог до оформлення і змісту навчальних програм і навчально-методичних комплексів з дисциплін;

- інтегральна школа оцінок результатів навчального процесу, яка включає:
 - а) національну оцінку – відмінно (A) – при сумі балів від 90 до 100;
 - б) національну оцінку – добре (BC) – при сумі балів від 75 до 89;
 - в) національну оцінку – задовільно (DE) – при сумі балів від 60 до 74;
 - г) національну оцінку – незадовільно (FX) – при сумі балів від 26 до 59;
 - д) національну оцінку – погано (F) – при сумі балів від 0 до 25;
- створено умови для навчання студентів відповідно до вимог КМС як за кордоном так і в Україні.
- нормовані межі інтервалів потрібної кількості балів для допуску студентів до звичайного заліку – від 50 до 70 балів, до диференційного заліку і до екзамену – від 55 до 74 балів.

Цю кількість балів студент може отримати за рахунок більшої кількості оцінок зменшивши їх номінал, ось чому важливо нормувати не тільки кількість балів, а і кількість оцінок.

Основними недоліками КМС при оцінюванні рівня знань і навичок є:

- трьохкратна оцінка одного і того ж результату навчання, а саме: національна, ECST і бальна в інтервалі від 0 до 100 балів, що є додатковою незручністю і навантаженням на викладача, а також викликає сумніви у самого студента про достовірність оцінки його результатів навчання.

Сумніви виникають тому, що не співпадають межі національних оцінок і оцінок згідно з ECST, що наглядно видно з таблиці 1.

Таблиця 1

Національні оцінки	1	2	3	4	5
Еквіваленти їх по 100 бальній системі	0-20	21-40	41-60	61-80	81-100
Оцінки по ECST (шифри)	F	FX	DE	BC	A
Теж, бали	0-34	35-59	60-74	75-89	90-100
Невідповідність меж національних оцінок і оцінок згідно КМС	0-14	14-19	19-14	14-9	9-0

Невідповідність меж оцінок КМС національним у одних студентів визиває байдужість, у інших - агресію, що впливає також на дисципліну в процесі навчання.

- не взаємозалежні поточні оцінки і підсумкові в кінці семестру, а саме:
 - а) при складанні звичайного заліку максимальна оцінка може бути 26 балів;

б) при складанні диференційного заліку або екзамену максимальна загальна оцінка може бути 100 балів, а оцінка за відповідь на запитання – до 25 балів, а за вирішення задачі – до 50 балів;

в) ці оцінки також не мають математичного обґрунтування.

Для усунення цих недоліків пропонується:

- при поточному опитуванні знань студентів використовувати тільки національні оцінки: 5(відмінно), 4(добре), 3(задовільно), 2(незадовільно) і 1(погано), і тільки при узагальненому оцінюванні використовувати одночасно як національну, ECST і 100 бальну оцінку;
- національні оцінки 1 і 2 признати браком і їх не враховувати як оцінки при поточному і узагальненому оцінюванні знань і навиків студентів;
- для математичного обґрунтування узагальнених оцінок пропонується в робочих програмах дисциплін призначати загальну планову кількість оцінок, яку студент за звітній період повинен обов'язково отримати (N_n), яка включає: кількість оцінок для лекцій (N_l), для лабораторних чи практичних ($N_{лп}$), для розрахунково-графічних чи курсового проекту ($N_{рп}$), контрольних робіт ($N_{кр}$) і для поточного опитування (тестування, тощо)- ($N_{по}$), а також кількість оцінок для заліку чи екзамену ($N_{зе}$).

Тоді загальна планова кількість оцінок по дисципліні дорівнює

$$N_n = \sum_{i=1}^n N_i, \text{ де } n\text{- кількість складових загальної оцінки;} \quad (1)$$

Теж, загальна кількість балів отриманих студентом

$$B\phi = \sum_{i=1}^n B_i \quad (2)$$

Теж, середній бал поточних оцінок по дисципліні

$$\overline{A\delta} = \frac{A\delta}{N_i} \quad (3)$$

Середній бал поточних оцінок – це математично обґрунтована національна оцінка, а щоб перейти до оцінок згідно з КМС потрібно скористатись графіком (див. рис.1)/

Для ілюстрації запропонованої методики оцінювання знань, навиків і дисципліни студентів розглянемо приклад у якому $N_n=10$.

Студент А отримав узагальнену оцінку незадовільно в зв'язку з тим, що він пропустив 5 занять і не виконав всю програму з даної дисципліни. До заліково-екзаменаційної сесії він не допускається (див. рис. 1).

Студент Б виконав всю програму, отримав заплановану кількість оцінок, кожна із яких не менше 3х балів і отримав узагальнену оцінку добре – допускається до заліково-екзаменаційної сесії.

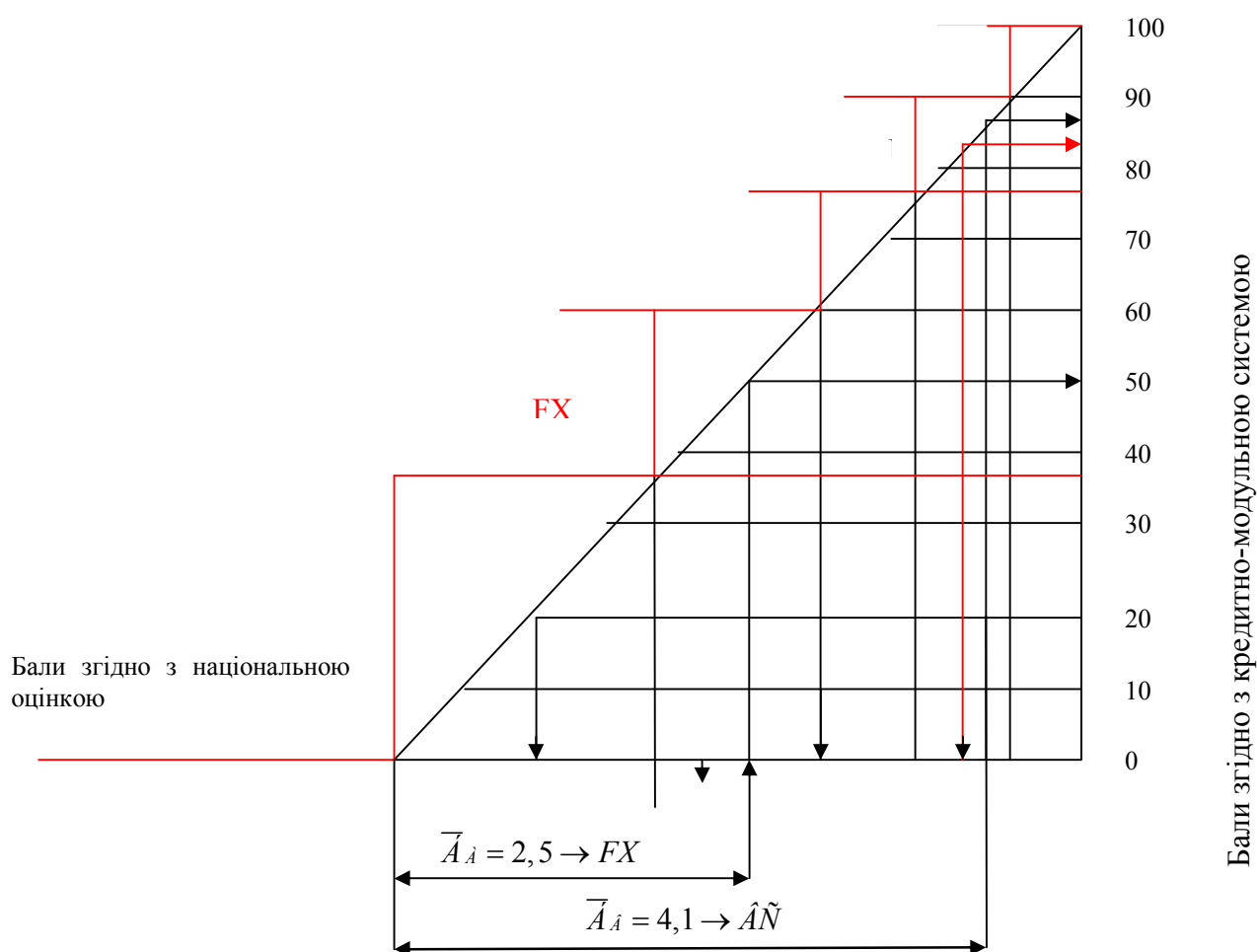

Рис. 1 Графік переходу від національних оцінок до оцінок згідно з КМС

Апробація цієї методики здійснена при вивченні дисциплін «Планування експериментів і патентознавство», «Машини в технологічних системах», «Нарисна геометрія та креслення», а також лабораторних та контрольних робіт по дисципліні «Гідравліка та гідравлічні машини». У студентів не було і не виникало сумнівів в об'єктивності оцінювання рівня їх знань, що стимулювало їх до підвищення рівня знань. Студентам надавалась можливість покращити оцінку, виконавши додаткове завдання підвищеної складності, а також стимулювало до підвищення рівня дисципліни в зв'язку з тим, що за пропуск і не звітність знань виставлялася оцінка 0 балів, що суттєво вплинуло на кінцеву оцінку навчання (див. табл.2)

Один із суттєвих недоліків КМС є також повна відсутність методики оцінки результатів творчої діяльності студентів, як у сфері виробництва так і у гуманітарній сфері (розвитку культури і мистецтва).

Таблиця 2

Планова послідовність оцінок дисципліни	Nn=10	Номера планових оцінок з дисципліни										$\Sigma \text{Бф}$	$\Sigma \text{ф}$	ECTS
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
Поточні оцінки, отримані студентом А	$\Sigma \text{Ба}=5$	0	5	0	5	0	5	0	5	0	5	25	2,5	FX
Поточні оцінки, отримані студентом Б	$\Sigma \text{Бб}=10$	4	5	3	4	5	3	4	5	3	5	41	4,1	BC

На практиці не тільки студенти, а також окремі учні старших класів мають творчі досягнення які заслуговують не тільки оцінки, але і відповідного спеціального признання їх досягнень. Для усунення вказаного недоліку пропонується графічна модель (див. рис. 2) у якій зображена методика сумісного оцінювання досягнень студентів як у сфері навчання згідно з робочими програмами дисциплін ВНЗ, так і оцінку творчого потенціалу у сфері виробництва так і в гуманітарній сфері. Зрозуміло, що це перша спроба і що для її офіційної оцінки потрібно продовжити процес досліджень і удосконалення практичної апробації.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Запропоновані рекомендації щодо удосконалення методів оцінювання знань, навиків і творчості, дисципліни і інтелекту студентів у ВНЗ забезпечують об'єктивне оцінювання, яке зрозуміле як викладачам, так і студентам. Вони спрощують роботу викладачів при поточному і загальному оцінюванні завдяки уніфікації цього процесу, математичного обґрунтування узагальнених оцінок не визивають сумніву у студентів в об'єктивності оцінювання їх знань і інтелекту, навиків, що сприяє зростанню зацікавленості студентів до кращого навчання так і до кращої дисципліни в навчальному процесі, до технічної та інтелектуальної творчості.

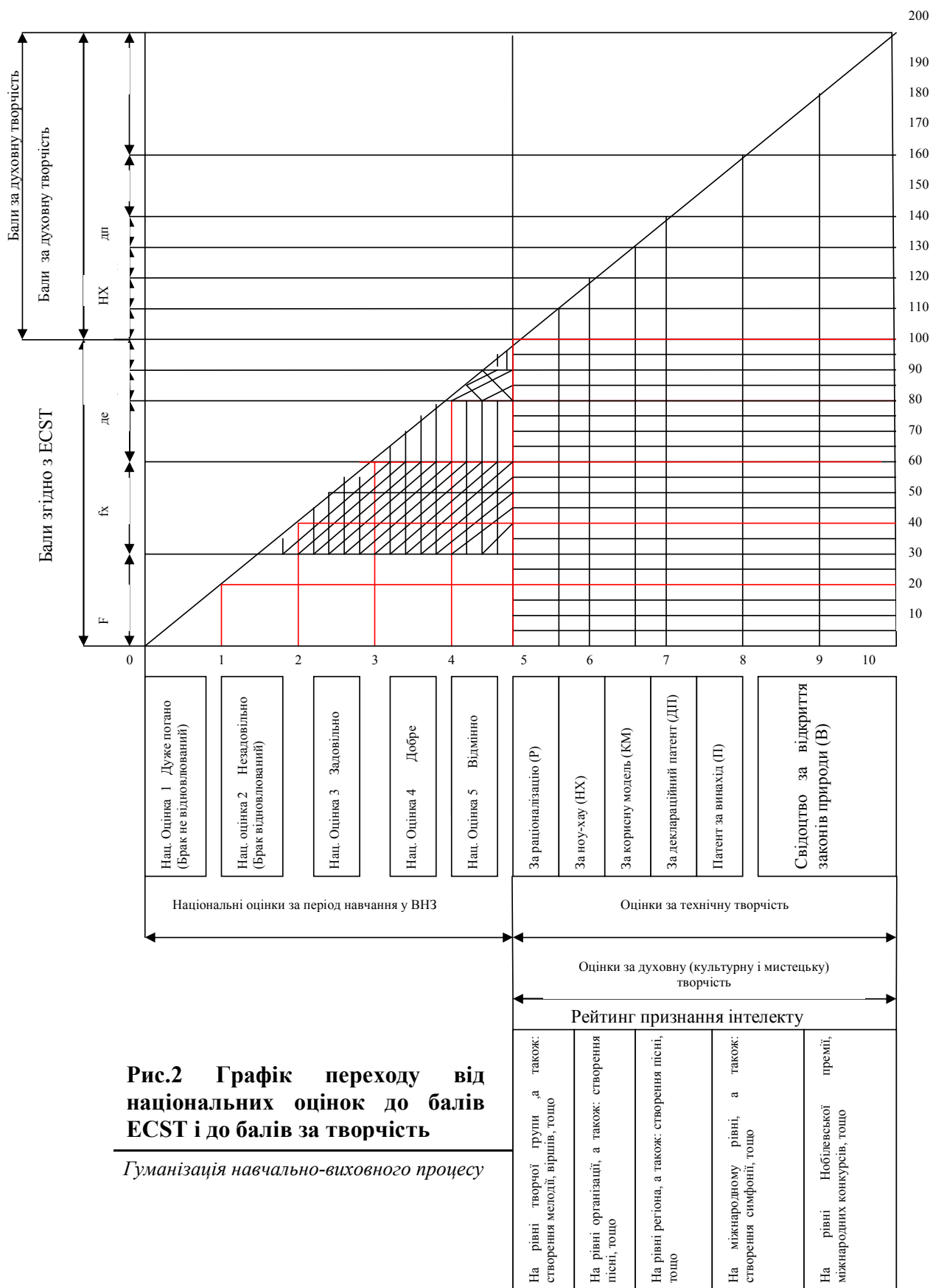

Рис.2 Графік переходу від національних оцінок до балів ECST і до балів за творчість

Гуманізація навчально-виховного процесу

Література

1. Блудова А.А. Інтелектуальна власність /А. Блудова. – УПА. -2013.-с.140
2. Васильев И.Б. Акмеологические перспективы профессионального образования Украины // Проблемы інженерно – педагогічної освіти.-2003.-№5.- с.169-175
3. Карпенко О.О. Концепція безперервної технології підготовки кадрів для безвідхідної технології для підготовки кадрів // Проблемы інженерно - педагогічної освіти. -2007.-№16.-с.8-15
4. Карпенко О.О., Шарабан С.С. Методичні основи системного методу пошуку резервів ВНЗ при підготовці кадрів // Проблемы трудової і професійної підготовки. Вип.14.-с.180-186
5. Концепція педагогічної освіти. Схвалено колегією Міністерства освіти України 23.12.1998р.-К.-20с.
6. Кремень В.Г. Сучасний стан, проблемні питання діяльності та перспективи розвитку професійно-технологічної освіти // Проблемы інженерно-педагогічної освіти.-2003.-№5.-с.7-12
7. Микуляк О.П. Концепція неперервної професійної освіти керівних кадрів професійно- технологічних навчальних закладів України // Проблемы инженерно-педагогічної освіти.-2003.-№5.-с.46-51
8. Сварковська Л.А. Удосконалення форм і методів оцінювання в контексті використання кредитно-модульної системи // Проблемы инженерно-педагогічної освіти.-2005.-№14.-с.86-90
9. Потапов Б.Б. Компетентність, як характеристика якості навчання студентів у вищому учбовому закладі // Теорія і практика.-2008.-№4.-с.74-76
10. Романишина Л.М. Система контролю знань и учений студентов при работе по модульной технологи. Тернопіль: СМП. Детон.-1997.-180с.
11. Хударковський К.І., Комишан А.І. Компетентнісний підхід, як основа стратегії управління якістю освіти // Проблемы инженерно-педагогічної освіти.-2007.-№16.-с.44-51

Полякова С.

старший викладач кафедри технологій виробів легкої промисловості та дизайну Державний вищий навчальний заклад “Донбаський державний педагогічний університет”

УДК 378. 147

**ЗАСВОЄННЯ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ ТЕХНОЛОГІЙ КУРСУ
«КОЛЬОРОЗНАВСТВО» В УМОВАХ ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ**

В статті розглядаються шляхи засвоєння майбутніми вчителями технологій навчального курсу «Кольорознавство», особливості вивчення студентами засобів композиції, а саме кольору. Складові навчальної програми спрямовані на формування знань та вмінь студентів в межах дизайн-освіти педагогічних ВНЗ. Складений навчально-методичний комплекс дає можливість грамотно створювати гармонійні кольорові композиції, виконувати лабораторно-практичні та самостійні творчі роботи відповідно законів краси.

Ключові слова: дизайн, колір, кольорова гармонія, кольорознавство, формування художніх здібностей.

Полякова С.

старший преподаватель кафедры технологий изделий легкой промышленности и дизайна государственное высшее учебное заведение «Донбасский государственный педагогический университет»

УСВОЕНИЕ БУДУЩИМИ УЧИТЕЛЯМИ ТЕХНОЛОГИЙ КУРСА «ЦВЕТОВЕДЕНИЕ» В УСЛОВИЯХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ.

В статье рассматриваются пути усвоения будущими учителями технологий учебного курса «Цветоведения», особенности изучения студентами законов композиции, особенно цвета. Составные части учебной программы, направлены на формирование знаний и умений студентов в пределах дизайн-образования педагогических вузов. Программа дает возможность грамотно создавать гармоничный цветовые сочетания, выполнять самостоятельные творческие работы в соответствии с законами красоты.

Ключевые слова: дизайн, цвет, цветовая гармония, цветоведение, формирование художественных способностей.

Polyakova S.

Senior teacher in Donbas State Pedagogical University

THE ACQUISITION OF FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGY OF THE COURSE "CHROMATICS" IN PEDAGOGICAL INSTITUTES

The article considers the ways of mastering the course "chromatics" by future technology teachers, discusses the features of students studying the of funds of composition, namely the color, proposes curriculum, approaches to the implementation of laboratory and practical training and requirements for independent creative work, devoted to encircle the body of knowledge acquired during training. The knowledge gained by the course "chromatics" contributes to the formation of artistic taste and creativity of future teachers of technology.

Key words: design, chromatics, color, color harmony, formation of artistic abilities.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Новий напрямок освіти, щодо підготовки майбутніх вчителів технологій, спрямований на науково-технічний прогрес, вимагає нові підходи до технологічної освіти. В зв'язку з цим переглядається зміст навчальних програм, збільшується обсяг знань, виникає необхідність вдосконалення методик навчання. У професійному навчанні майбутніх вчителів технологій вводиться в програму дисципліна "Кольорознавство". Колір є одним з головних засобів композиції, який має за мету формування естетичних і функціональних якостей предметного середовища, сприяє розвитку особистості сучасної

людини, вихованню його художнього смаку. Навчально-методичне забезпечення навчального процесу підготовки вчителів технологій спрямоване на формування дизайнерських здібностей, художнього мислення, рішення проектних завдань.

У традиційному навчальному процесі минулих років переважали методики передачі знань. Ті самі методики переважають і зараз, хоча головним підсумком навчання стає результат.

Слід відмітити, що в межах навчальних планів технологічної освіти починаючи з першого року навчання окремі модулі і елементи програми слугують подальшому розвитку дизайн-освіти в цілому, тому що саме в освіті здійснюється масштабний процес розвитку творчої особистості.

аким чином, дуже актуальною є проблема підготовки майбутніх вчителів технологій до проектної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема кольорознавства займаються дуже давно в тому числі такі фундаментальні науки як філософія, естетика, історія, теорія мистецтва, етнографія. Як бачимо багатогранність пізнання цього унікального явища базується на поєднанні в кольорі об'єктивного (світлого) та суб'єктивного (почуття) початків. З'ясування цих питань допомагає наблизитись до розуміння кольорової гармонії при створенні образної цілісності будь-якого твору. Але сьогодні залишається проблема відсутності в вітчизняній бібліографії спеціальних науково-теоретичних та навчально-методичних праць.

Донедавна українська мистецька освіта спиралась здебільшого на російськомовні видання: навчально методичні праці С. Алексєєва, М. Степанова, Л. Миронової, а також окремі розділи праць з фізики, психології, фізіології (Ж. Агостон, С. Кравков, М. Мінарт і т.п.).

Відомі праці німецьких дослідників Й. Іттена "Мистецтво кольору", Л. Гертке та К. Щоне "Феномен фарби".

Активний розвиток дизайну в останні роки вплинув на появу практичних посібників українських авторів. Особливо виділяється підручник автора Т. Печенюк Львівської національної академії мистецтв. У книзі окреслені основні категорії теорії кольору, виявлені закономірності прояву об'єктивних та суб'єктивних чинників існування кольору. Розглядаються базові поняття: світло, колір, закони, зміщення і кольоросприйняття. Підручник корисний для фахівців мистецтва текстилю, дизайнерів а також для тих, хто надає перевагу кольору в творчому самовираженні.

Що стосується кольору в одязі, то деякі свідомості про колір є в підручниках Ф.М. Пармон, Т.В. Козлової, В.В. та Д.Ю. Ермілових; Є.І. Рачинської, В.І. Сидоренко.

Формування цілей статті (постановка завдання). Проаналізувати роль і місце “Кольорознавства” в системі дизайнерської підготовки вчителів та розглянути навчально-методичне забезпечення для ефективного засвоєння запропонованого курсу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасному суспільству потрібні фахівці найрізноманітніших професій, але кожен повинен мати творчий підхід до своєї професії. Майбутні вчителі технологій повинні бути не тільки виконавцями, а й творцями. Важлива задача полягає в тому, щоб підготувати творчого вчителя, який вміє самостійно аналізувати різні методичні і практичні матеріали, альтернативні програми, будувати свою роботу відповідно вимогам розвиваючого навчання.

Вивчення “кольорознавства” є фундаментальною основою художньої творчості дизайнера. Створюючи композицію, дизайнер керується крім теоретичних знань, витонченим відчуттям кольору.

Кольорознавство — наука про колір, яка має велике значення в усіх галузях декоративно-прикладного мистецтва, адже колір є одним з найпотужніших засобів створення художньої форми. Саме тому навчальна дисципліна кольорознавство посідає чільне місце серед базових дизайнерських дисциплін.

Важливе місце у програмі з кольорознавства займають окреслення його основних категорій, виявлення закономірностей прояву об'єктивних, та суб'єктивних чинників існування кольору та проекція цих питань на творчу практику проектування одягу.

Першочерговим питанням програми з кольорознавства є:

- вивчення властивостей кольорів, способів та законів змішування з метою застосування у художній практиці;
- фізіологічні основи кольору;
- визначення засад кольорової гармонії, як важливого чинника образно-емоційної основи твору;
- психологічний вплив кольору на людину;
- гармонічні колористики у народному одязі та інтер'єрі.

Практичні заняття з курсу спрямовані на формування художнього мислення, здібностей створювати гармонійні кольорові композиції, вирішувати проектні завдання в межах проектування сучасного одягу.

Теми практичних занять сприяють уявленню світлових характеристик хроматичних кольорів шляхом співставлення з аналогічним за світлотою рядом ахроматичних кольорів.

Велика увага приділяється одночасному світловому та кольоровому контрасту, а також кольоровим асоціаціям, пов'язаним з відповідністю колористичних композицій до певних емоційних станів людини.

В навчальному курсі з “Кольорознавства” на практичних заняттях приділяється увага використанню кольору у народному одязі. Зацікавленість народним мистецтвом в останні роки помітно збільшилась серед молоді. Народний одяг є невичерпаним джерелом натхнення для сучасних і майбутніх дизайнерів, тому що це вічна цінність. Багато українських та закордонних дизайнерів використовують у своїй творчості елементи та ідеї народного українського одягу, тому що робота художника над зовнішнім виглядом свого сучасника захоплююча, вона потребує постійних пошуків для створення гармонійного вигляду людини.

Щоб охопити всі розділи програми і дати можливість студентам втілити у життя свої проектно-художні здібності пропонується творча самостійна робота. Звичайно, для студентів технологічного факультету найбільш притаманним є проектування саме одягу. Одяг є компонентом іміджу людини, при виборі кольорового рішення ансамблю студентам пропонується здійснити пошуки кольорових сполучень до ансамблю в декількох варіантах та вибрати з них найкращий для виготовлення ескізу. Згідно з обраного кольорового рішення здійснюється підбір доповнень аксесуарів, макіяжу. Пропонується обґрунтувати асоціативні почуття та емоційний стан людини, пов'язані зі створеною моделлю.

Перед захистом останньою частиною творчого проекту є комплексний аналіз художньої системи, який містить у собі аналіз геометричного виду форми моделі і її головних характеристик, формоутворюючих властивостей матеріалів і їх вплив на формування моделі, об'ємів частин виробу, ритмічної організації елементів моделі, її пропорційних характеристик, напрямків руху конструктивних, конструктивно-декоративних ліній, кольорових сполучень моделі та визначення композиційного центру.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Вивчаючи кольорознавство студенти краще розуміють композиційні основи дизайну, приєднуються до процесу художнього проектування. Курс “Кольорознавство” який спрямований на підготовку майбутнього вчителя технологій до роботи в школі, сприяє набуттю студентами знань та вмінь з теорії кольору, вихованню художнього смаку, залучає до використання народного мистецтва у сучасному костюмі.

Курс “Кольорознавства” сприяє доповненню базових дисциплін “Дизайн”, “Основи формоутворення, тектоніка”, “Художнє проектування”, “Малюнок”.

Проте складна та багатогранна проблема формування знань та вмінь з дизайнерської діяльності у професійній підготовці майбутніх вчителів технологій потребує подальшого дослідження.

Література

1. Вдовченко В.В. Основи дизайну: підручник для 10 класу загальноосвітніх навч. закладів (профільний рівень). /В.В. Вдовченко, Т.О.Божко., А.С. Сімоніко., Ю.Б. Шведова. З.В. Вдовченко, В.П. Тименко . - К.: Педагогічна думка, 2010.- 304с.
2. Коньшева.Н.М. Методика трудового обучения младших школьников (Основы дизайнообразования), / Н.М. Коньшева. - М. : Академия, 1999. – 192 с.
3. Печенюк Т. Кольорознавство: підруч. для студ. вищ. навч. закл. - К.: Грані-Т, 2010. - 192. - іл.
4. Агостон Ж. Теория цвета и ее применение в искусстве и дизайне. - М.: Мир, 1982.
5. Атутов П.Р. Связь трудового обучения с основами наук (кн.. для учителя). / П.Р. Атутов - М. : Просвещение, 1983. - 128 с.
6. Тарасова О.А. Подготовка учителя к обучению младших школьников художественно-трудовой деятельности в образовательной области «Технология». Автореф. дис. канд. пед. наук – Армавир, 1999 – 17 с.

Глиняная Н.

*кандидат химических наук, доцент кафедры химии и охраны труда
Донбасской государственной машиностроительной академии*

УДК 378.147 : 004

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ УЧЕБНИКОВ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ В ВУЗЕ

Проведен анализ проблемы, касающейся поиска наиболее эффективных форм и методов организации учебного процесса в вузе. Рассмотрены методические особенности использования электронных учебников в курсе «Химия» при организации самостоятельной работы студентов вузов нехимического профиля.

Ключевые слова: *высшее образование, эффективность методов обучения, электронные учебники, самостоятельная работа студентов.*

Глиняна Н.

*кандидат хімічних наук, доцент кафедри хімії та охорони праці
Донбаської державної машинобудівної академії*

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПІДРУЧНИКІВ В УЧБОВОМУ ПРОЦЕСІ В ВУЗІ

Здійснено аналіз проблеми, що стосується пошуку більш ефективних форм і методів організації учбового процесу в вузі. Розглянуто методичні особливості використання електронних підручників в курсі «Хімія» при організації самостійної роботи студентів вузів нехімічного профілю.

Ключові слова: вища освіта, ефективність методів навчання, електронні підручники, самостійна робота студентів.

Glinyanaya N.

is a candidate of chemical sciences, associate professor of department of chemistry and labor safety, Donbass state machine-building academy

METHODOLOGICAL FEATURES OF USE OF ELECTRONIC TEXTBOOKS IN EDUCATIONAL PROCESS IN HIGH SCHOOL

The analysis of the problem concerning search of the most effective forms and methods of the organization of educational process in high school is carried out. Methodological features of use of electronic textbooks of training Chemistry for the organization of independent work of students of high schools of not chemical direction are considered.

Keywords: higher education, efficiency of methods of training, electronic textbooks, independent work of students.

Постановка проблеми в общем виде. Современная система образования все активнее использует информационные технологии и компьютерные телекоммуникации, этому способствует развитие сообщества глобальных сетей и все более широкое оснащение образовательных учреждений мощной компьютерной техникой. В связи с этим актуальным становится совершенствование дидактической теории обучения применительно к новым образовательным условиям [1; 2; 3, с. 6].

Углубление реформы образования требует педагогически обоснованной стратегии. Проблема будущего образования, основанная на использовании новых информационных технологий, не сводится к развитию только техники (хотя зачастую новые информационные технологии обучения подменяются одной лишь компьютерной техникой), в данном случае создание электронных учебников является одним из аспектов совершенствования образовательных возможностей [3].

Однако нельзя не отметить, что на сегодняшний день недостаточно разработана практическая методика применения электронных ресурсов при обучении химии в вузах нехимического профиля. Необходимым является разработка и освоение эффективных методов использования электронных учебников как в процессе преподавания химии в вузе, так и на этапе самостоятельной работы студентов по изучению данной дисциплины [4].

Анализ последних исследований и публикаций. Анализ литературных публикаций показывает, что проектирование и создание электронных учебников является одним из важных условий повышения качества обучения, при этом компьютер должен использоваться в обучении не только как демонстрационное устройство, а как постоянный инструмент для постижения закономерностей и процессов. Последние научные исследования, посвященные системным подходам к решению

дидактических проблем, свидетельствуют, что с внедрением электронных учебников меняется не только методика преподавания дисциплин, но и существенно меняется содержание обучения [1; 2; 3].

Педагогические аспекты создания и использования электронных учебников изложены в работах В. Стрельникова, М. Цоя, М. Левшина, В. Заболотного, Л. Коношевского, А. Чертополоха, Г. Лазарука.

Формулировка целей статьи. Цель данной статьи – изучить дидактические особенности использования электронного учебника в учебном процессе, выявить влияние информационных технологий на эффективность обучения химии в вузе, разработать методические подходы к применению электронного учебника при организации самостоятельной работы студентов в ходе изучения курса химии.

Изложение основного материала исследования. До двадцатого столетия печатная книга была практически единственным источником знаний, но информационный век внес значительные изменения во все сферы нашей жизни, и образование здесь не является исключением. Все более широкое применение находят сегодня электронные обучающие системы, которые позволяют сократить время и затраты на изучение определенной дисциплины, уменьшить нагрузку на преподавателя, повысить степень усвоения учебного материала, предоставить доступ к этому материалу самым разным категориям пользователей [1; 2; 3].

Современный педагогический процесс сложно представить без использования компьютерной техники и специально разработанных электронных учебных материалов, к которым можно отнести электронные учебники, Интернет-сайты, специализированные педагогические программные средства и некоторые другие виды электронных изданий.

Электронный учебник как программное средство учебного назначения можно представить в качестве системы, состоящей из двух подсистем: информационной (содержательная часть) и программной (программная часть). В информационную часть электронного учебника могут входить: четко структурированные учебные материалы; мультимедийные иллюстрации; практикум с примерами выполнения заданий и анализом наиболее часто встречающихся ошибок; система диагностики и контроля; методические рекомендации по изучению курса; дополнительные материалы; сервис (помощь, словарь и т.п.); сведения об авторах. В программную часть электронного учебника, как правило, входят такие составляющие как система регистрации, модули учебного материала, коммуникационная система (обеспечение взаимодействия преподавателя и учащихся), сервис (помощь, словарь, система поиска и т.п.), система защиты [3].

Современные электронные учебники являются программными продуктами, но для их создания требуется привлечение различных

специалистов, т.е. необходимы педагог-ученый или преподаватель-предметник, как автор содержательной части; специалист по методам контроля результатов обучения; программист; дизайнер форм или web-мастер; психолог; сценарист; специалист по эргономике; диктор и др.

Создание электронного учебника – более трудоемкая задача, чем создание нового полиграфического учебника, так как необходима детальная проработка действий преподавателя и учащихся в новой информационной предметной среде [1; 3].

Анализ понятий, что собой должен представлять электронный учебник, позволяет сформулировать представление об электронном учебнике как мультимедийном средстве обучения, включающем в себя дидактический, методический, информационно-справочный комплекс по учебной дисциплине, содержание которого соответствует Государственному образовательному стандарту и учебной программе [3].

Для обеспечения требуемой педагогической эффективности при создании электронных учебников необходимо, чтобы они реализовали не только соответствующие принципы классической дидактики, но и в достаточно полном объеме учитывали психолого-дидактические особенности познавательного процесса и специфические принципы, такие как принцип интерактивности, потенциальной избыточности учебной информации, нелинейности информационных структур и процессов, комбинированного использования различных форм обучения, комплексного использования средств мультимедиа и виртуальной реальности.

В настоящее время электронный учебник является дополнительным средством при организации учебного процесса в рамках традиционной образовательной системы. Однако результаты анализа особенностей работы с электронным учебником показывают очевидные преимущества последнего особенно на этапе самостоятельной работы над учебным курсом, а именно возможность обеспечения обратной связи в процессе обучения (организация контекстных подсказок, ссылок); повышение наглядности учебного процесса (компьютерные модели, которые могут представить объекты и процессы в динамике); большая мобильность (электронный учебник можно свободно переслать по сети или передать на любом цифровом носителе); компактность (один CD-ROM может уместить целую библиотеку и при этом почти не занимает пространства); поиск необходимой информации из любой части электронного учебника с помощью гиперссылок (можно найти любое слово в тексте или его фрагмент по слову, фразе, названию, автору, что затруднительно при работе с обычной книгой); обеспечение индивидуализации учебного процесса (темп, последовательность, возможность настройки шрифтов и цветов под свои вкусы и потребности и т. д.); оперативный самоконтроль

знаний пользователя при выполнении им упражнений и тестов; моделирование изучаемых процессов или явлений; копирование и печать текстов и иллюстраций; другие возможности [1; 2; 3].

Исходя из выше сказанного, можно заключить, что именно электронный учебник создает реальные предпосылки для организации процесса самообучения, формирует умения самостоятельного представления и извлечения знаний, инициирует развитие аналитического мышления и формирует элементы творческого мышления, способствует интеллектуализации учебной деятельности.

Однако, анализируя очевидные достоинства применения электронных учебников, нельзя не упомянуть их определенные недостатки. К таковым можно отнести специфические особенности работы с информацией на электронных носителях, например, чтение с экрана менее удобно, чем с бумажного носителя информации, так как вызывает повышенную утомляемость органов зрения, кроме того, для работы с электронным учебником требуются соответствующие технические средства и др.

Химия, как базовая естественнонаучная дисциплина, изучаемая в вузах нехимического профиля, кроме традиционных методов обучения требует и специфического подхода. Это диктуется, в первую очередь, тем, что химия, являясь экспериментально-теоретической наукой, определяет незаменимость лабораторного эксперимента с использованием реактивов, применением химической посуды, экспериментальных установок и т.п.

С другой стороны, реальные свойства веществ и закономерности химических процессов, как правило, невозможно объяснить без знания закономерностей микромира, понять которые, в свою очередь, возможно только, пользуясь теоретическими и модельными представлениями. В этом случае программные продукты на электронных носителях дают большие возможности, а именно моделировать и исследовать закономерности, которые в обычных условиях невозможно воспроизвести; проиллюстрировать сложные химические эксперименты, производственные технологические процессы (например, реакции с взрывчатыми или ядовитыми веществами, редкими или дорогостоящими реактивами, процессы, протекающие слишком медленно, и др.) [4].

Использование электронного учебника повышает эффективность занятий в целом, особенно на этапе самоподготовки, так как появляется возможность использовать анимацию, видеофрагменты, звук, что делает содержание учебного материала более наглядным, понятным; позволяет сопровождать учебный материал динамическими рисунками, т.е. рассматривать изучаемое явление с различных сторон и на различных уровнях. Важным является возможность проведения самоконтроля (студентом) и контроля (со стороны преподавателя) по усвоению учебного

материала с помощью тестирования, а также возможность организации дистанционного обучения (например, при заочной форме обучения в вузе).

Однако при всех положительных моментах современные информационные технологии полностью заменить изучение химии стандартными методами не могут, они могут быть лишь полезным дополнением к аудиторным занятиям, средством самоподготовки студентов и преподавателей. И главная из причин этого заключается в том, что диалог учащегося с компьютером никогда не сможет заменить общения с настоящим педагогом, умеющим заинтересовать словом и учесть индивидуальные особенности каждого студента. Еще достаточно весомыми причинами, могут являться отсутствие в химических лекционных и лабораторных аудиториях компьютера и мультимедийного проектора, недостаточная обеспеченность вузов электронными учебниками по химии, недостаточность методического опыта преподавателей по использованию информационных технологий в учебном процессе.

Выводы. Таким образом, из выше сказанного следует, что в учебном процессе электронный учебник служит источником информации, средством создания проблемных ситуаций, общения, является инструментом, который позволяет контролировать действия обучающегося, предоставляет ему новые познавательные возможности. Электронные учебники могут и должны использоваться в качестве средства обучения, как для коллективной работы, так и для индивидуальной самостоятельной работы – в зависимости от дидактических целей и изучаемой дисциплины.

Литература

1. Стрельников В.Ю. Інформаційні технології навчання / В.Ю.Стрельников // Проблеми освіти. – К., 2004.– Вип. 35.– С. 84-94.
2. Левшин М. Електронний підручник у системі навчально-методичного забезпечення ВЗН / М. Левшин, Ю. Прорух, О. Муковіз // Вища освіта України. – К., 2007. – № 1. – С. 60-67.
3. Цой М.Н. Создание электронных учебников : теория и практика [Электронный ресурс] / М.Н. Цой, Р.Х. Джураев, Н.И. Тайлаков. – Т. : ГНИ «УзМЭ». – 2007. – 160 с. – Режим доступа : <http://rudocx.exdat.com/docs/index-374566.html>.
4. Калин Т.І. Поєднання інноваційних освітніх технологій з традиційними засобами навчання в курсі «Хімія» для студентів технічних ВНЗ / Т.І. Калин // Зб. наук. праць Міжнародної науково-практичної конференції «Ефективні технології навчання та виховання в контексті Болонського процесу». – Макіївка, 2013. – С. 95-98.

Олійник Р.

доцент кафедри фізики Донбаського державного педагогічного
університету

Калимбет А.

старший викладач кафедри фізики Донбаського державного педагогічного
університету

Белошапка О.

старший викладач кафедри фізики Донбаського державного педагогічного
університету

УДК 37:069:[378.016:5]

**ЗАСОБИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ ПРИ ВИВЧЕННІ
ПРОФІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН**

Стаття присвячена проблемі застосування музейної педагогіки у викладанні фахових дисциплін фізико-математичного факультету. Розглянуто дидактичні та психолого-педагогічні особливості засобів музейної педагогіки, культурно творчі можливості викладача.

Ключові слова: музейна педагогіка, культурно-історичний матеріал, творчо-пошукова діяльність.

Олейник Р.

доцент кафедри фізики Донбасского государственного педагогического
университета

Калимбет А.

старший преподаватель кафедры физики Донбасского государственного
педагогического университета

Белошапка А.

старший преподаватель кафедры физики Донбасского государственного
педагогического университета

**СРЕДСТВА МУЗЕЙНОЙ ПЕДАГОГИКИ ПРИ ИЗУЧЕНИИ
ПРОФИЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ДИСЦИПЛИН**

Статья посвящена проблеме использования музейной педагогики в преподавании профиориентированных дисциплин физико-математического факультета. Рассмотрены дидактические и психолого-педагогические особенности музейной педагогики. Раскрыты культуротворческие возможности преподавателя.

Ключевые слова: музейная педагогика, культурно-исторический материал, творческо-поисковая деятельность.

Olejnik R.

reader of the Chair of Physics of HEY «Donbas State Pedagogical University»

Kalimbet A.

senior lecturer of the Chair of Physics of HEY «Donbas State Pedagogical University»

Beloshapka A.

senior lecturer of the Chair of Physics of HEY «Donbas State Pedagogical University»

MEANS OF MUSEUM PEDAGOGY AT STUDING PROFESSIONAL SUBJECTS

The article deals with the problem of usage of museum pedagogy at teaching professional subjects (Physico-Mathematical Department), there are studied didactic and psychology pedagogical peculiarities of means of museum pedagogy, creative abilities of a teacher.

Key words: *museum pedagogy, cultural-historical material, creative-searching activity.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Одним із вагомих чинників у підвищенні рівня професійної підготовки майбутніх вчителів фізики є застосування інноваційних засобів навчання. Серед тих, що передбачають активну пізнавальну діяльність і самостійну індивідуальну пошукову роботу студентів назвемо засоби музейної педагогіки. Упроваджуючи їх до навчально-виховного процесу з фізики, викладач реалізує цілі розвивального навчання – розвиток фізичних знань, формування вмій їх самостійного отримання, саморозвиток і самовдосконалення особистості з урахуванням індивідуальних особливостей. Аналіз психолого-педагогічних джерел довів, що проблема використання засобів музейної педагогіки в процесі навчання фізики є маловивченою, хоча деякими викладачами вона здійснюється неусвідомлено.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Основні методологічні й теоретичні положення музейної педагогіки розглядалися у роботах вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема А. Кунтс, В. Хільгерс, К. Патувала, Й. Аве, Б. Столярова, Т. Юренева, В. Воронович, О. Караманова, Т. Попової, О. Класової та інших. Вони сформулювали визначення даної галузі науки, її завдання, дидактичні принципи, освітньо-розвивальні функції, внутрішні та зовнішні зв'язки музейної педагогіки та освітнього процесу.

Метою нашої статті вбачаємо визначення ряду дидактичних і психолого-педагогічних особливостей застосування музейної педагогіки у

викладанні профільних навчальних дисциплін майбутнього вчителя, а саме «Загальної фізики», «Методики навчання фізики» та «Історії фізики».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Музейна педагогіка як галузь педагогічної науки, за ствердженням Б. Столярова [1], виникла у 1934 році. Її засновником вважається німецький педагог К. Фрезен, який об'єднав педагогічний, посередницький та міждисциплінарний аспекти психолого-педагогічної науки. Безперечно, назва цієї галузі ґрунтується на понятті «музей», тобто відповідно установи, що займається збиранням, вивченням та зберіганням предметів духовної та матеріальної культури, освітянською діяльністю. В ХХ столітті до функцій музеїв додалася науково-дослідна робота, а з розвитком комп'ютерної техніки в Інтернеті з'явилися віртуальні музеї. Саме до їх фондів звертаються наші студенти під час підготовки до фахових навчальних дисциплін, які потребують знаходження відповідної інформації. Аналіз визначень «музейна педагогіка» дав нам підстави для ствердження про їх неоднозначність. Ми підтримуємо дефініцію Д. Масленнікової та Т. Попової, які формулюють музейно-педагогічний процес як системно організовану і чітко спрямовану взаємодію учнів (студентів) із культурною та науково-історичною спадщиною людства, яка за посередницькою діяльністю вчителя (викладача) зорієнтована на формування навчального музейного середовища, в колі якого проходить розвиток творчої особистості, її знань та навичок пошуково-дослідницької діяльності [2, с. 183].

Об'єктом музейної педагогіки у навчанні фізики є навчально-виховний процес, під час якого розвиваються культурно-освітні аспекти музейної комунікації в умовах діалогу і розвивального навчання, виконуються завдання формування вільної, творчої особистості, встановлюються новітні технології, засоби, способи і форми навчання, засновані на наукових методах пізнання [2, с. 184].

Засоби музейної педагогіки виконують такі освітньо-розвивальні функції навчально-виховного процесу: психолого-педагогічні, пізнавальні, культурно-творчі, світоглядно-філософські, соціологічні, міжпредметні, інформаційно-комунікативні, еколого-природничі, естетичні, соціально-історичні. До засобів музейної педагогіки більшість авторів [1, с.20] відносять наступні навчально-пізнавальні, творчо-наукові, музейностворювальні та відтворювальні діяльності викладачів та студентів:

- створення віртуальних музеїв з історії науки і техніки;
- підготовка різноманітних презентацій для використання в навчальному процесі;
- багатобічне вивчення біографій і творчої діяльності видатних вчених (діячів науки);

- використання історичних наукових дослідів і приладів;
- повернення приладам імен їх авторів;
- відтворення та розв'язування історичних задач;
- дослідження історії вивчення фізичних явищ;
- проведення навчальних предметних та міжпредметних екскурсій фізико-технічної, природничо-наукової, культурно-історичної спрямованості [3, с.121].

Майже всі означені види діяльності організуються викладачами кафедри фізики Донбаського державного педагогічного університету при вивченні «Історії фізики»; багатьом з них знайшлося місце в курсах «Методики навчання фізики» та «Загальної фізики» (деякі плануються). Це відбувається під час складання вступних та заключних оглядів історичних епох розвитку науки, виступів з рефератами, захисті курсових робіт, мікрОВикладанні, моделюванні навчально-виховного процесу з фізики у загальноосвітній школі, педпрактики. Кожний розділ, тема означених предметів містить неабиякі можливості для використання засобів музейної педагогіки, а у подальшому, для екстраполяції набутих пізнавальних навичок на подібні умови професійної діяльності при фаховій роботі в школі.

Наведемо варіант застосування засобів музейної педагогіки при вивченні оптики (розділ «Загальної фізики»). Вчення про світло починається з розгляду історичних фактів про вимірювання його швидкості. За планом, наданим викладачем, студенти готують повідомлення (реферати) про досліди Галілея, Физо, Ремера: вони повідомляють мету експериментів, задачі, гіпотези, схеми установок, хід лабораторного та астрономічного експериментів, результати. Виступи ілюструються слайдами, схемами, фото, комп'ютерними матеріалами. Створюється наочність історичного матеріалу, деталі якого збагачуються презентаціями на семінарах з «Історії фізики». На практичних заняттях з «Загальної фізики» при розв'язуванні історичних задач підраховуються кількісні данні результатів наукових дослідів.

Важливий дидактичний матеріал майбутні вчителі придбають при ознайомленні з теоріями природи та властивостей світла: корпускулярної Ньютона, хвильової Гюйгенса, квантової Планка та Ейнштейна. При виконанні дослідів Юнга з інтерференції світла, дослідженні кілець Ньютона, призм Френеля, дзеркал Ллойда студенти відчують себе причетними до праць великих вчених. Набуті фізичні знання, вміння, відомості про працю та життя творців науки, матеріали з історії досліджень сприяють культуротворчим можливостям викладачів. На ґрунті систематизації знань з історії науки, пізнання всесвіту у студентів виховуються пізнавальні інтереси, мислення, психологічні якості людини: почуття, уява, адекватне сприйняття світу, зв'язок минулого та сучасного.

Це робить навчально-виховний процес з фізики гармонійним, гуманітаризованим та розвивальним. Набуті надбання вони «покладуть» на полиці своєї пам'яті, в якій, як в музеї, будуть накопичуватися риси професіоналізму та майбутньої майстерності педагога.

Не викликає заперечень той факт, що залучення студентів (а потім їх учнів) до реалізації засобів музейної педагогіки через ознайомлення з матеріалами культурно-історичної та наукової спрямованості, діалогове навчання, музейно-пошукову діяльність позитивно впливає на розвиток знань майбутніх вчителів, міжособистісних комунікацій, творчу чуттєво-емоційну та світоглядну сферу їх особистості.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Використання нами засобів музейної педагогіки в навчально-виховному процесі з фізики є відображенням інтеграції різних сфер знання з творчою діяльністю, поглибленням взаємодії засобів музейної педагогіки з фізичною освітою та розвитком фізичних знань студентів і їх особистих якостей. Наша робота дозволяє констатувати про широкі можливості засобів музейної педагогіки, їх перспективності та подальше докладне вивчення і застосування.

Література

1. Столяров Б. А. Музейная педагогика. История, теория, практика: Учеб. пособие / Б. А. Столяров. – М.: ВШ, 2004. – 216 с.
2. Масленнікова Д., Попова Т. Методологічні і дидактичні засоби використання засобів музейної педагогіки в навчанні фізики /Д. Масленнікова, Т. Попова // Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченко, 2013. – Вип. 4.–4.1. – С.181 – 186.
3. Карамазов О. Музейна педагогіка як засіб формування професійних цінностей студента / Олексій Карамазов // Вісник Львівського університету. – Серія: Педагогічна. – Вип. 21. – 4.2. – Львів, 2006. – 312 с. – С. 119–125.
4. Кучерук І. М., Дущенко В. П. Загальна фізика. Оптика. Квантова фізика. Навчальний посібник / І.М. Кучерук, В.П. Дущенко. – К. : Вища шк., 1991. – 463 с.

Шумілова Е.

*кандидат технічних наук, доцент кафедри Промислових технологій
Донбаського державного педагогічного університету*

Перепічаєнко Є.

*кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри Промислових
технологій Донбаського державного педагогічного університету*

Пліско Ю.

*асистент кафедри Промислових технологій Донбаського державного
педагогічного університету*

УДК 378.016 : 621.31

ВИВЧЕННЯ ЗАСОБІВ ЕЛЕКТРОБЕЗПЕКИ В НИЗЬКОВОЛЬТНИХ МЕРЕЖАХ СТУДЕНТАМИ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

В статті розкрито деякі аспекти методики викладання основ електробезпеки на заняттях з курсу «Охорона праці». Розглядаються заходи і засоби захисту від ураження електричним струмом. Приводиться принципова електрична схема розробленої та виконаної навчальної установки з використанням пристрою захисного відключення (ПЗВ).

Ключові слова: *електричний струм, електробезпека, електротравматизм, пристрій захисного відключення (ПЗВ), диференційний трансформатор, навантаження, змінний опір, струм витоку.*

Шумілова Э.

*кандидат технических наук, доцент кафедры Промышленных технологий
Донбасского государственного педагогического университета*

Перепичаенко Е.

*кандидат технических наук, доцент, заведующий кафедры
Промышленных технологий Донбасского государственного педагогического
университета*

Плиско Ю.

*асистент кафедры Промышленных технологий Донбасского
государственного педагогического университета*

ИЗУЧЕНИЕ СРЕДСТВ ЭЛЕКТРОБЕЗОПАСНОСТИ В НИЗКОВОЛЬТНЫХ СЕТЯХ СТУДЕНТАМИ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА

В статье рассмотрены некоторые аспекты методики преподавания раздела «Основы электробезопасности» на занятиях по дисциплине «Охрана труда». Раскрывается тема изучения защитных мероприятий и электрических защитных средств от поражения электрическим током. Приводится принципиальная электрическая схема

разработанной и выполненной учебной установки с использованием устройства защитного отключения (УЗО).

Ключевые слова: электрический ток, напряжение, электробезопасность, электротравматизм, устройство защитного отключения (УЗО), дифференциальный трансформатор, нагрузка, переменное сопротивление, ток утечки.

Shumilova E.

Ph.D., Associate Professor, Department of Industrial Technology Donbaskogo State Pedagogical University

Perepichaenko E.

Ph.D., Associate Professor, Head of Department of Industrial Technology Donbaskogo State Pedagogical University

Plisko Yu.

Assistant of the Department of Industrial Technology Donbaskogo State Pedagogical University

LEARNING OF ELECTRICAL SAFETY TOOLS BY STUDENTS OF THE TECHNOLOGICAL FACILITY IN THE FIELD OF LOW VOLTAGE ELECTRICAL NETWORK

The article describes aspects of teaching Fundamentals of electrical safety in the course of labor protection. The article gives a schematic diagram of the training facility for implementation of laboratory work at the educational stand. The article presents modern protective equipment against electrical shock.

Keywords: *electrical current, voltage, electrical safety, electrical resistor, leakage current.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Науково-технічний прогрес характеризується насиченням виробництва електрообладнанням, електрифікованими інструментами, електричними машинами тощо. Крім того, істотна електрифікація спостерігається в навчальному процесі, у сфері обслуговування та побуту. Як показують статистичні дослідження серед усіх нещасних випадків на виробництві зі смертельними наслідками 6,5% припадає на ураження електричним струмом, а в побуті – 16 % від усіх не виробничих електротравм серед населення [1,2].

До причин електротравматизму переважно відносяться такі:

- порушення трудової, виробничої та побутової дисципліни;
- незадовільний технічний стан електроустановок;
- монотонність праці чи процесу (виробничого) навчання;
- порушення правил технічної експлуатації електрообладнання й електроінструментів;
- порушення інструкцій з охорони праці та безпеки життєдіяльності;
- стресові ситуації, в тому чи хворобливий стан людини та ін.

Разом з тим, результат ураження людини електричним струмом залежить від великого числа об'єктивних і суб'єктивних чинників. До них належать:

- категорія приміщення за небезпекою електротравм (без підвищеної небезпеки, з підвищеною небезпекою, особливо небезпечні);
- проміжок часу протікання струму Δt ;
- шлях струму через тіло людини («петля струму»);
- опір тіла людини, який залежить від багатьох факторів (наявність порезів, забруднення шкіри та ін.);
- частота струму f ;
- вид прикладеної напруги U (зі збільшенням U зменшується опір людини);
- індивідуальні особливості людини;
- стан здоров'я людини тощо.

Все це дає підставу більше уваги приділяти викладанню попереджувальних заходів і засобів електробезпеки майбутнім вчителям, щоб вони могли доступно донести учням актуальність питань електробезпеки на конкретних прикладах, узятих з лекційних і практичних занять з курсу «Охорона праці».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями з питань електробезпеки і пожежної безпеки з курсу Охорони праці, займалися А.Кузік, В.Кучерявий, Ю.Павлік, і інші вчені. Засоби електрозахисту і системи заземлення низьковольтних мереж повинні відповідати вимогам електробезпеки. Ці вимоги висловлені в роботах Харечко Ю.В., Монойлова В.Є., Карякіна Р.М., Костюченко М.П. а також нормативних документах. Застосування міжнародних стандартів для систем заземлення в умовах нашої країни вимагають застосування нових і більш ефективних електро-захисних засобів, до яких відносяться пристрої захисного відключення (ПЗВ), характеристики яких досліджуються в даній роботі.

Формулювання цілей статті. Ознайомити студентів з основами електробезпеки і навчити їх використовувати необхідні заходи і засоби захисту людини від ураження електричним струмом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно програми вивчення розділу «Основи електробезпеки» курсу «Основи охорони праці» студентами технологічного факультету на лекціях розглядаються основні стандартизовані терміни і визначення з електробезпеки, основні системи заземлення, аналізуються причини і види електротравм, системи нормування допустимих напруги дотику і сили змінного струму, вивчаються заходи і засоби попередження ураження електричним струмом, а також правила надання першої долікарської допомоги потерпілим.

Необхідні знання і навички з питань електробезпеки студенти отримують на лабораторних і практичних заняттях з курсу. Темою однієї з лабораторних робіт є «Вивчення заходів електробезпеки від ураження електричним струмом з використанням пристроїв захисного відключення (ПЗВ)».

Процес виконання лабораторної роботи починається з первинної інструкції, яка фіксує заборонені дії студентів з метою виключення помилок, які можуть привести до травм при виконанні роботи. При цьому приділяється увага заземленню корпусу електроустановки, що є одним з захисних заходів для електробезпеки при коротком замкненні на корпус.

Потім студенти вивчають електрообладнання, з якого складається навчальна установка. При цьому студенти пізнають принцип дії і устрій ПЗВ, в системі заземлення типу TN-C. Вони узнають, що у електроустановці з таким типом захисту при пробі ізоляції на корпус електроприймача у випадку, якщо цей корпус не заземлений (холодильник або пральна машина на ізолюючій основі), ПЗВ вмонтований в ланцюг живлення електроприймача не спрацює, оскільки відсутній шлях протікання струму витоку і відповідно відсутній диференціальний струм. При цьому на корпусі електроприймача виявиться небезпечний потенціал відносно землі. Однак, якщо до корпусу, що опинився під потенціалом, доторкнеться людина, то через її тіло на землю потече струм, що перевищує номінальний диференціальний струм ПЗВ (струм уставки). ПЗВ зреагує та вимкне електроустановку від мережі, в результаті життя людини буде врятоване [3]. При цьому, організм людини відреагує на струм, що протікає через його тіло, але не без наслідків для його здоров'я. В результаті студенти підводяться до висновку, що в електроустановках з системою заземлення TN-C застосування ПЗВ також може бути виправданим, оскільки цей устрій і в таких електроустановках забезпечує захист від електроураження, хоча з можливими ускладненнями для людини. Через це застосування ПЗВ в системі TN-C допускається у вигляді винятку. В даній лабораторній установці пристрій відстежує різницю значень електричного струму між фазним і нульовим проводом (принцип диференційного трансформатора) [4]. При виконанні роботи студенти досліджують залежність струму витоку, якій протікає через опір навантаження, від величини опору. В якості навантаження використовується азбестовий резистор, опір якого змінюється при зволоженні його нагрітим паром. Вимірюється струм витоку через кожні 2 хвилини до спрацювання ПЗВ. З метою забезпечення вимог охорони праці перед початком роботи на електроустановці проводиться обов'язкова перевірка працездатності ПЗВ в режимі «ТЕСТ».

Після проведення експерименту студенти заповнюють таблиці, аналізують результати і роблять висновки по роботі, відповідають на контрольні питання, оформлюють звіт, в якому надають електричну принципову схему навчальної установки, описують принцип дії ПЗВ і динаміку зростання струму витoku через навантаження.

Після виконання лабораторної роботи студенти виконують практичне завдання з вивчення систем заземлення TN-S і TN-C-S. Вони засвоюють, що системи заземлення TN-S і TN-C-S мають значні переваги в ситуації при пробі ізоляції на корпус - ПЗВ миттєво відключить електроживлення, оскільки всі корпуси мають надійне з'єднання з захисним провідником і доторкання до них буде повністю безпечним. В процесі виконання завдання студенти з порівняльного аналізу виявляють, що найбільш перспективною для наших умов є система TN-C-S, яка дозволяє в комплексі з широким упровадженням ПЗВ забезпечити високий рівень електробезпеки в електроустановках без їх корінної реконструкції.

Висновки. Таким чином, у процесі вивчення розділу «Основи електробезпеки» курсу «Охорона праці» студенти отримають необхідні знання з питань рівня електробезпеки в аварійному і нормальному режимах роботи електроустановки, вивчають види травм і причини електротравматизму, заходи і засоби попередження ураження електричним струмом, правила надання першої долікарської допомоги. Крім того, лабораторні і практичні заняття передбачають придбання навичок і умінь роботи з захисними засобами електроустановки у випадку аварійної ситуації, знайомлять студентів з засобами орієнтації в електроустановках (попереджувальні сигнали, знаки, плакати електробезпеки та ін.).

Отримані студентами початкові навички та вміння при експлуатації електроустановок з використанням захисних засобів від ураження електричним струмом сприяють підвищенню рівня професійної підготовки.

Література

1. Єсипенко А. С. Рекомендації щодо впровадження заходів з профілактики виробничого травматизму / А. С. Єсипенко, Т. М. Таїрова, О. А. Сліпачук // Охорона праці. Додаток (На допомогу спеціалісту з охорони праці) – 2010. – № 12 – С. 2 – 47.
2. Правила устройства электроустановок. Раздел 1. Электрооборудование специальных установок. – М. : НТЦ НАС, 2002. – 184 С.
3. Карякин Р.Н. Нормативные основы устройства электроустановок / Р.Н. Карякин – М. : ЗАО Энергосервис, 1998. – 236 С.
4. Костюченко М. П. Попереджувальні заходи електробезпеки на уроках профільного технологічного навчання / М. П. Костюченко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2001. – № 11. – С. 16 – 20.

Савінкова І.

старший викладач кафедри фундаментальних економічних дисциплін державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

УДК 339.138:338.124.4

РОЛЬ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ МАРКЕТИНГУ В ЕКОНОМІЧНІЙ КРИЗІ

Стаття продовжує цикл публікацій, присвячених економічному вихованню майбутнього вчителя. Майбутній вчитель – це учасник економічних відносин, споживач, громадянин, який повинен орієнтуватися в економічній політиці суспільства. Автор наголошує, що в такій ситуації вчитель відіграє провідну роль у формуванні сучасного «обличчя» нації.

Формування ринкового попиту широких верств населення забезпечувала виробнича концепція маркетингової діяльності. Ця концепція орієнтувала фірми на удосконалення процесу виробництва, зниження витрат виробництва та цін на продукцію.

На сьогодні перед виробництвом виникли інші завдання: задовольнити потреби у вищій якості продукції та більшій кількості модифікацій виробу. Якщо на вихідному рівні маркетингової діяльності існував маркетинг виробника, то після суттєвих змін і створення системи маркетингу новий, вищий рівень є маркетингом споживача. Він передбачає активну взаємодію маркетингологів з населенням – покупцями, клієнтами.

Однією з причин фінансово-економічної кризи є криза відносин, втрата довіри між учасниками економічних відносин. Аналіз потреб людини, її цінностей, культури призвів до появи багатьох нових концепцій – маркетингу взаємовідносин, екологічного маркетингу, гуманістичного маркетингу тощо.

У статті на основі аналізу попередніх маркетингових концепцій розглянуті тенденції розвитку сучасної концепції маркетингу відносин та визначено її роль в умовах економічної кризи.

Ключові слова: *концепція маркетингу, система маркетингу, маркетинг виробника, маркетинг відносин, маркетинг споживача.*

Савінкова І.

старший преподаватель кафедры фундаментальных экономических дисциплин государственного высшего учебного заведения «Донбасский государственный педагогический университет»

РОЛЬ СОВРЕМЕННОЙ КОНЦЕПЦИИ МАРКЕТИНГА В ЭКОНОМИЧЕСКОМ КРИЗИСЕ

Вопросы экономического воспитания личности будущего учителя и его экономической грамотности продолжают быть актуальными в Украине. Сегодня, ввиду необходимости интеграции Украины в мировое содружество, роль маркетинга, как инструмента решения разнообразных проблем общества, приобретает особенную актуальность. И в этих условиях особенно важна экономическая грамотность всех участников экономических отношений.

Автор исследовала основные подходы для решения данной проблемы, подчеркнула необходимость появившихся новых требований и разработки новых современных концепций маркетингового управления.

В статье проанализирована роль маркетинга как инструмента решения экономических вопросов общества. Подчеркнуто значение использования всего комплекса маркетинга для достижения развития экономики Украины.

Ключевые слова: *концепция маркетинга, система маркетинга, маркетинг производителя, маркетинг отношений, маркетинг потребителя.*

Savinkova I.

a senior teacher of department of fundamental economic disciplines of state higher educational establishment the «Donbas state pedagogical university»

A ROLE OF MODERN CONCEPTION OF MARKETING IN AN ECONOMIC CRISIS

The questions of economic education of future teacher's personality and his economic literacy continue to be actual in Ukraine. Today, because of necessity of Ukraine integration for a world concord, marketing role, as an instrument of decision of various problems of society, acquires the special actuality. And economic literacy of all participants of economic relations is especially important in these terms.

Author probed basic approaches for the decisions of this problem, the necessity of appearing new requirements and development of new modern conceptions of marketing management underlined. In the article a marketing role is analyzed as an instrument of decision of economic questions of society. The value of drawing on all complex of marketing is underline for achievement of development of Ukraine economy.

Keywords: *marketing conception, marketing system, marketing of producer, marketing of relations, marketing of user.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна криза маркетингу спричинена глобалізаційними процесами, посиленням конкуренції, прискоренням НТП, зміною поведінки та стилю життя споживача, зниженням ефективності традиційних маркетингових комунікацій, зростанням очікувань суспільства

щодо компаній, які володіють обсягами ресурсів і економічною владою. Світ змінився, змінились умови та можливості маркетингової діяльності.

В економічній літературі висловлюються пропозиції, що основою антикризових планів підприємств мають бути маркетингові заходи, які дозволяють підприємству пом'якшити наслідки кризи та полегшити вихід із кризи [1]. Чи є підстави для таких тверджень?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До аналізу концепцій маркетингу останнім часом економісти звертаються дуже рідко. Вважається, що класичний аналіз, здійснений Ф. Котлером, вичерпав проблему [3]. Але у поглядах маркетологів на інші концепції спостерігаються значні розбіжності [4], окрім загальноприйнятих – виробнича, товарна, збутова.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Мета дослідження: проаналізувати два цикли розвитку маркетингу – виробничий та соціальний, обґрунтувати необхідність та основні риси третього циклу – маркетингу споживача, який започаткований сучасною концепцією маркетингу відносин. Також слід з'ясувати, в якій мірі варто покладати на маркетинг сподівання виходу підприємств із кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Концепція маркетингу – це основний принцип ефективної маркетингової діяльності на певному етапі економічного розвитку. Концепція розкриває мету діяльності та механізм її досягнення, дозволяє охопити всю сукупність маркетингових засобів і спрямувати їх на досягнення цілей певного етапу економічного розвитку.

Формування ринкового попиту широких верств населення забезпечувала виробнича концепція маркетингової діяльності (період 1870–1920 рр.), яка орієнтувала фірми на удосконалення процесу виробництва та зниження витрат виробництва й цін на продукцію. Але перед виробництвом постали інші завдання. Виникає потреба у вищій якості продукції, більшій кількості модифікацій виробу.

Товарна концепція маркетингової діяльності (30–40-і роки ХХ ст.) орієнтувала виробництво на удосконалення товару, забезпечення його високої якості, поліпшення його властивостей, поширення кількості різновидів. Формується потреба у комплексному задоволенні запитів. Оскільки внутрішні можливості виробництва, пов'язані з масовим випуском продукції, були майже вичерпані, увага зосереджувалася на резервах збуту.

Збутова концепція (в 40–50-х роках ХХ ст.) орієнтувалась на активний збут вироблених товарів. Вона здійснила прорив до потреб споживачів на новому рівні – розвивається сервісне обслуговування, поширюються засоби стимулювання збуту. На цьому етапі набувають

розповсюдження переважно виробничі послуги – упаковка, ремонт, гарантії якості продукції.

Проаналізовані концепції утворюють цикл **виробничого маркетингу**, який головну увагу приділяв удосконаленню виробництва і його продукту. Але з'являються **елементи** майбутнього маркетингу, і з середини 50-х років минулого століття формується **система маркетингу**, яка швидко розповсюджується в розвинутих країнах. Причинами такого розвитку стали революційні зрушення в економіці за активної участі маркетингу:

1. **Індивідуалізація потреб у матеріальних благах.**
2. **Розвиток потреб у послугах та у сфері послуг.**
3. **Значне загострення конкуренції виробників.**

Нові розвинуті потреби середнього класу вимагали повороту економіки до виявлення потреб споживачів шляхом вивчення ринку та подальшого спрямування виробництва на їх задоволення. Це завдання могло бути вирішене лише на основі маркетингу.

Формування системи маркетингу відбувається у три етапи, яким відповідають такі концепції.

1) Концепція ринкового маркетингу (50–70-ті роки ХХ ст.) основну увагу приділяє споживачам продукції фірми, всебічному вивченню існуючих у них потреб та найповнішому їх задоволенню. Проте переважає комплексне, системне використання маркетингових інструментів: дослідження ринку, його сегментація, розробка маркетингової, товарної, цінової, збутової політики та політики просування.

2) Концепція стратегічного маркетингу (70–80-ті роки ХХ ст.) полягає в активному впливі з боку фірми на ринок шляхом передбачення майбутніх потреб і підготовки виробництва до їх задоволення, а також шляхом формування нових потреб і попиту покупців, використовуючи маркетингові засоби: рекламу, стимулювання продажу тощо.

Ці дві концепції не забезпечують дотримання бізнесом етичних норм, повагу до людини та її прав.

3) Концепція соціально-етичного маркетингу (80–90-ті роки ХХ ст.) передбачає виявлення індивідуальних і суспільних потреб споживачів та їх задоволення з дотриманням моральних норм, підвищення добробуту окремого споживача і суспільства в цілому. Ця концепція передбачає повагу бізнесу до прав особистості, не обмежується врахуванням поточних потреб споживачів, а спрямована на забезпечення їхнього довгочасного благополуччя, комплексне задоволення потреб людини як індивідуума, члена трудового колективу та суспільства в цілому.

Ці три концепції утворюють цикл соціального маркетингу, де головна увага приділяється споживачам та їхнім потребам. На відміну від

виробничого маркетингу, принцип соціального полягає у вивченні потреби в товарах, а потім у їхньому виробництві виробимо. За таких умов відбувається активний вплив маркетингу не лише на ринок, а й на виробництво.

4) Концепція маркетингу взаємовідносин (90-ті роки і до цього часу) спрямована на створення довіри, взаємовигідних відносин із клієнтами та іншими партнерами (постачальниками, посередниками) на довгострокову перспективу. Необхідність і умови взаємного зближення виробників і клієнтів створив розвиток сфери послуг. На відміну від товарів-речей, товар-послуга – це трудова діяльність, яка задовольняє потреби людини [3]. Надання і споживання послуг нерозривні, вони виникають в момент їх виробництва (наприклад, концерт, лекція, транспортні, туристичні послуги). Необхідною є активна участь покупця у процесі надання послуги для гарантування її високої якості. Розвиток такої кооперації із клієнтом дедалі більше стає умовою успішної діяльності як окремих фірм, так і відповідних галузей.

За цими етапами зближення та співробітництва виробника зі споживачем можна передбачити такий етап їхньої взаємної діяльності, який охопить також матеріальне виробництво.

Однією з причин сучасної фінансово-економічної кризи вважається криза відносин, втрата довіри між учасниками економічних відносин [2]. Маркетинг раніше за інші сфери чутливо зафіксував актуальність цієї проблеми, ще з 1990-х років висунув та розробив для її розв'язання концепцію маркетингу взаємовідносин [1]. Але, на відміну від попередніх, вона повною мірою не спрацювала. Криза довіри поглиблювалась з роками у фінансовій, кредитній, податковій, валютній та ін. сферах, а потім охопила відносини підприємств і держави, між підприємствами і банками, персоналом підприємств та їхніми власниками, між населенням і банками. Упродовж кризи стратегія маркетингу не переглядається. Вона залишається такою ж, і завдяки цьому підприємство не втрачає інтересу до перспективи свого розвитку, в тому числі і в післякризовий період. В умовах кризи підприємства прагнуть наблизитись до покупця – широкі можливості розвитку стосунків виробників зі споживачами відкриває маркетингова політика просування [5]. Складовою антикризового плану стають заходи для утримання клієнтів. Під час кризи набуває особливого значення твердження про те, що для залучення нового клієнта необхідно в декілька разів більше часу, енергії та коштів, ніж для утримання старого. З метою закріплення постійних клієнтів розробляються спеціальні заходи: привілейовані знижки, додаткові сервісні послуги тощо. Прискорився перехід до персоніфікованої реклами; фірми створюють бази даних постійної клієнтури і надсилають рекламу саме їй.

Розвитку маркетингу відносин в кризовий період сприяють скорочення дорогої безадресної реклами на телебаченні, у друкованій пресі, поширення Інтернет-реклами, адже вона має таку перевагу, як інтерактивність – можливість спілкування зі споживачами.

Поглибленню відносин довіри сприяє поширення особистого продажу (персоніфікованого, або дірект-маркетингу) – продаж товарів представниками фірми конкретним, визначеним покупцям. У цій формі покупець придбає не лише товар, а й поради в особі торгівельного агента, що сприяє встановленню довірливих, дружніх стосунків.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проаналізувавши виробничий та соціальний цикли розвитку маркетингу можна констатувати, що маркетинг вступив у третій цикл свого розвитку – маркетинг споживача, започаткований сучасною концепцією маркетингу відносин. Це дійсно є необхідністю часу. Якщо тривалий час ринок регулював виробництво стихійно, то зараз починається ера свідомого регулювання ринком: покупцями через їхню безпосередню участь у маркетинговій діяльності фірм.

Отже, аналіз концепцій маркетингу засвідчує, що уявлення про маркетингові заходи як основу плану виходу підприємств із кризи, можна вважати перебільшеними [5]. Проте ці заходи залишаються важливим напрямком антикризового регулювання виробництва.

Література

1. Гаркавенко С.С. Маркетинг: Підручник / С.С. Гаркавенко. – К.: Лібра, 2007. – 720 с.
2. Клишина М. Как стать лидером рынка в трудные времена / М. Клишина // Маркетинг и реклама. – 2009. – №2. – С. 34–38.
3. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер. – М.: Прогресс, 1991. – 736 с.
4. Лабурцева О. Дослідження історичної генези сучасної концепції маркетингу / О. Лабурцева // Маркетинг в Україні. – 2007. – №6. – С. 57–61.
5. Лиходій В.Г. Сучасна концепція маркетингу та економічна криза / В.Г.Лиходій // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №12(102). – С. 6–12.

Сьомкін В.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри геометрії та методики викладання математики ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

УДК 37.01:007

**ДИСТАНЦІЙНИЙ СУПРОВІД ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ
СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ**

У статті розглядаються питання, пов'язані з організацією дистанційного супроводу навчально-виховного процесу у загальноосвітньому навчальному закладі через застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій.

Ключові слова: *дистанційне навчання, мережа Інтернет, інтернет-технології, соціальні мережі, Skype, блог, сайт учителя, e-mail.*

Сёмкин В.

кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры геометрии и методики преподавания математики Донбасского государственного педагогического университета

**ДИСТАНЦИОННОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ПРОЦЕССА ОБУЧЕНИЯ
СТАРШЕКЛАСНИКОВ СРЕДСТВАМИ ИНТЕРНЕТ-
ТЕХНОЛОГИЙ**

В статье рассматриваются вопросы, связанные с организацией дистанционного сопровождения учебно-воспитательного процесса в общеобразовательном учебном заведении путем применения информационных и телекоммуникационных технологий.

Ключевые слова: *дистанционное обучение, сеть Интернет, интернет-технологии, социальные сети, Skype, блог, сайт учителя, e-mail.*

Semkin V.

candidate of pedagogical sciences, associated professor of department of geometry and mathematics teaching methods of Donbas State Pedagogical University

**A DISTANT ACCOMPANIMENT FOR AN EDUCATIONAL PROCESS
OF SENIOR PUPILS VIA INTERNET TECHNOLOGIES**

The present paper considers issues surrounding the organization of a distant accompaniment for a teaching and educational process in comprehensive educational institutions via an application of informational and telecommunicational technologies.

Keywords: *distant educational process, telecommunicational technologies, Skype, teacher's internet site, e-mail*

Постановка проблеми. Глобальна мережа Інтернет увійшла в усі сфери людської діяльності і є складовою інформаційн-технічної революції сучасної цивілізації. Вона дала можливість організувати інтернет-зв'язки, інтернет-шопінг, інтернет-банкінг, інтернет-освіту, роботу в мережі Інтернет.

Всесвітня павутина дає великі можливості для розвитку освіти: дистанційне навчання, доступ до великої кількості інформації. Міжнародна комісія з питань освіти, науки і культури при ООН (ЮНЕСКО) проголосила два основні принципи сучасної освіти: "освіта для всіх" та "освіта впродовж життя".

Реалізація цих принципів великою мірою залежить від організації дистанційної освіти як способу реалізації процесу навчання, заснованого на використанні сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій.

За прогнозами ЮНЕСКО в XXI ст. учні середньої школи будуть проводити в школі лише 30 - 40% навчального часу, 40% буде відведено на дистанційне навчання, а решту часу на самоосвіту. Звідси зрозумілий зростаючий інтерес до дистанційного навчання - університетського, шкільного, в системі підвищення кваліфікації,- тобто всіх ланок неперервної освіти [3].

Дистанційна освіта надає можливість учням поповнювати свої знання з різних предметів, знаходячись при цьому не в класній кімнаті, а вдома або в будь-якому іншому місці, оснащеному персональним комп'ютером.

Зрозуміло, що дистанційна освіта в умовах класно-урочної системи і перевантаження учнів навчальним матеріалом не може бути альтернативною формою навчання, але за умов ефективного її використання може відкрити для вчителя нові можливості для удосконалення цього процесу. Тому доречніше говорити тут не про дистанційне навчання взагалі, а, скоріш, про дистанційний супровід навчального процесу з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

В останні роки спостерігається тенденція до коригування режиму роботи навчального закладу впродовжнавчального року, що пов'язано з санітарно-епідемічними, погодними умовами тощо. Важливо пам'ятати і про тих учнів, які через хворобу змушені пропускати велику кількість уроків. У цьому випадку і стає актуальною організація дистанційного супроводу навчання учнів з різних предметів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Поява Інтернет розкрила можливості онлайн-навчання (e-learning), що стало активно використовуватися у системі як вищого так і загальної середньої освіти.

Десмонд Кіган узагальнив поняття «дистанційна освіта» і сформулював важливі особливості та характеристики дистанційного навчання [4].

Дидактичні основи дистанційного навчання розглядаються у наукових працях відомих російських учених: О.Андрєєва, Т.Добудько, Ю.Дьоміна, Е.Полат, А.Петров, В.Солдаткіна, І.Хохлова, А.Хуторського, та ін

У роботах вітчизняних дослідників М.Жалдака, В.Бикова, Н.Морзе, Ф.Ривкінда, М.Гольцмена, Н.Кухаренка, В.Олійника та зарубіжних дослідників: Т.Оппенхеймера, Д.Клементса, К.Хохмана та інших розглянуто проблеми організації дистанційної освіти через запровадження інформаційних технологій.

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати можливості використання мережі Інтернет в організації дистанційної підтримки навчального процесу учнів старших класів.

Виклад основного матеріала дослідження. Дистанційне навчання більшою мірою сьогодні пов'язується з організацією навчального процесу студентської молоді. Передбачається цілеспрямована і контрольована інтенсивна самостійна робота останніх, можливість їх учитися в зручному для себе місці, за індивідуальним розкладом, маючи при собі комплект спеціальних засобів навчання і узгоджену можливість контакту з викладачем через електронну пошту та інші електронні комунікації [1].

У рамках загальноосвітньої школи, особливо у старших класах, використання комп'ютера і комп'ютерних мереж для управління процесом навчання є перспективним напрямом модернізації і вдосконалення системи освіти. Замінити процес очного шкільного навчання дистанційне навчання, зрозуміло, не може, але під керівництвом досвідченого вчителя надасть можливість організувати діяльність учнів, спрямовану на отримання знань.

Розглянемо лише деякі форми інтернет-спілкування, які вчитель-предметник може використати для підтримки викладання свого предмета, але спочатку виділимо основні причини, що дають підстави для використання такого спілкування:

- ~ підтримка інтереса учнів до навчального предмета;
- ~ супровід матеріалу, що вивчається, додатковим матеріалом;
- ~ організація неперервного навчання під час карантину чи інших форс-мажорних обставин;
- ~ підтримка навчання учнів, що з різних причин вимушені пропускати велику кількість уроків;
- ~ підготовка до іспитів з предмету;
- ~ підготовка до зовнішнього незалежного оцінювання;
- ~ підготовка учнів до олімпіад;
- ~ організація інтернет-консультацій.

Багаторічний досвід викладання математики у класах з поглибленим вивченням цього предмета, дає нам підстави говорити про важливість кожного із факторів навчання, наведених вище. Дійсно, і складність

програми з математики, і 8-9 годин на тиждень у розкладі уроків, потребують від учня граничної фізичної і психологічної концентрації й уваги. У таких умовах фіксація і засвоєння матеріалу учнем іде не завжди рівномірно і стабільно. Спостерігаються певні спади, що супроводжуються прогалинами у знаннях. Якщо вчитель своєчасно не допоможе учневі справитися з проблемою, то процес накопичення таких «прогалин» буде нагадувати «снігову кулю». Процес навчання хворих унів у період їх реабілітації також може бути неперервним за рахунок системи онлайн-навчання, коли навчальний матеріал доставляється від учителя до учня в різний час, можливо, на вимогу самого учня.

Щоб уникнути перевантаження учнів у післякарантинний період, учитель має можливість організувати безперервне навчання в період самого карантину. Педагог розміщує в мережі Інтернет відповідні матеріали, за необхідності проводить консультації, учні опрацьовують отриманий матеріал і таким же шляхом звітують перед учителем. Учитель має змогу оцінити роботу учнів і через електронний журнал довести оцінку як до учня, так і до його батьків.

Маючи на увазі різні варіанти організації дистанційного навчання, описані в літературі, найбільш реальною є організація дистанційного навчання на базі комп'ютерних телекомунікаційних мереж з різними дидактичними можливостями в залежності від використовуваних конфігурацій.

Технологічною основою використання комп'ютерних телекомунікацій можуть бути:

- ~ обмін текстовими файлами;
- ~ обмін текстовими і графічними, звуковими файлами, використання всіх можливостей та інформаційних ресурсів Internet;
- ~ широке спілкування в мережах [2].

Таким чином, нами реалізується така форма дистанційного навчання, коли учні навчаються очно в традиційній школі, але крім очних форм навчання епізодично або безперервно застосовуються дистанційні. Заняття проводяться за допомогою e-mail, chat, web-ресурсів і мають на меті поглиблене вивчення будь-якого предмета.

Серед основних ресурсів, задіяних у процесі дистанційного навчання, виділимо: соціальні мережі, Skype, блог або сайт учителя, e-mail.

Найпростішою формою on-line спілкування є соціальні мережі, до яких учні адаптуються ще в ранньому віці і використовують їх сайт як універсальний засіб для спілкування і обміну даними. Зараз не знайдеш жодного учня, який не мав би своєї сторінки у мережі «ВКонтакте». Учителю залишається тільки зареєструватися в цій мережі, створити групу з учнів свого класу, встановити код доступу - і майданчик для плідної

роботи готовий. У рамках групи в мережі нами передавалися різні текстові і графічні файли, подавалися посилання на існуючі освітні інтернет-ресурси; до батьків доводилися рейтингові діаграми успішності учнів класу. За необхідності йшла переписка як в реальному часі, так і з відкладеною відповіддю. У період карантину учні отримували довгострокові завдання, виконання яких перевірялося нами по завершенні карантину. По ходу виконання таких завдань учні мали можливість отримати від учителя консультацію як у данній мережі, так і за допомогою програми Skype у формі чат-занять, тобто занять, що проходять за допомогою чат-технологій. На жаль, переважно таке спілкування обмежувалося спілкуванням учителя з кожним учнем наодинці, бо форма телеконференції передбачає додаткової оплати, що не для кожної сім'ї прийнятно. Але це не є великою перешкодою, бо правильно спланований і вчасно доведений графік спілкування до учнів обходить ці труднощі.

У ході онлайн-спілкування акцент робиться на самостійне навчання школярів, учитель лише координує роботу і допомагає в важких проблемних ситуаціях. При цьому формуються уміння і способи діяльності, важливі для активізації дослідницького і творчого потенціалу учнів.

Однією з дієвих форм дистанційного навчання для вчителя-предметника є створення і розміщення в інтернеті власного сайту або блогу. Сайт вчителя надає змогу істотно збільшити кількість додаткового методичного і довідкового навчального матеріалу, підвищити якість освітніх послуг, здійснити на практиці індивідуальний підхід, урахувати інтелектуальні потреби учня. Через свій сайт учитель має змогу організувати: самостійне навчання, навчання з різним темпом, поєднання різних форм спілкування вчителя і учня. Для учня передбачено два способи діяльності: інформаційна (ознайомча) і дієва (активна). У першому випадку учень заходить на сайт, знайомиться з розміщеними вчителем матеріалами, опрацьовує їх и використовує або для вивчення нової теми, або для розв'язування якихось задач. В другому випадку, тобто при активній формі діяльності, учневі пропонується виконувати контрольні завдання (наприклад тести), які перевіряє або сама тестова програма, або вчитель, що перевіряє по e-mail. Ми практикуємо й індивідуальні довгострокові тематичні контрольні домашні завдання, тексти яких учні здають у письмовому вигляді.

Таким чином, сайт учителя:

- ~ значно розширює змістову складову предмета, що вивчається, за рахунок додаткового матеріалу, різних підходів до його подання;
- ~ збагачує методичний супровід навчального матеріалу за рахунок презентацій, текстових, аудіо та відео файлів;

- ~ надає можливість ширше використовувати індивідуальні форми навчання;
- ~ робить процес навчання більш демократичним і з точки зору обсягу навчального матеріалу, і з точки зору вибору місця і часу для його вивчення;
- ~ надає можливість вести планову спрямовану роботу з успішними учнями для підготовки їх до олімпіад;
- ~ сприяє накопиченню оцінок навіть у ситуації, коли очне навчання не відбувається;
- ~ підтримувати зворотній зв'язок з батьками учнів.

Висновок. Тендеції в освіті свідчать про подальше зменшення часу очного навчання і збільшення його на використання дистанційних форм з посиленням самостійності в навчанні. Дистанційне навчання - це специфічний навчальний процес, який будується відповідно до логікою пізнавальної діяльності, як і будь-який інший, але реалізується засобами інтернет-технологій та іншими інтерактивними засобами.

Використовуючи такі інтернет-технології як e-mail, chat, соціальні мережі, сайти і блоги учитель збагачує традиційний процес навчання, надає йому змістову, методичну й емоційну привабливість.

Посилення подібних досліджень з боку вчителів і вчених засвідчує найбільшу перспективу пошуків форм і методів організації дистанційного навчання саме на базі комп'ютерних телекомунікацій, як регіональних, так і глобальних.

Література

1. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України В.Г.Кременем 20 грудня 2000 р.) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html> – Заголовок з екрану.
2. Полат Е.С., Петров А.Е. Концепция дистанционного обучения на базе компьютерных телекоммуникаций в России. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://distant.ioso.ru/library/publication/concept.htm>
3. Полат Е. С Петров А. Е. Дистанционное обучение: Каким ему быть? // Педагогика. - 1999. - № 7
4. Вступ до відкритого та дистанційного навчання/ Освітній портал [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/distance/intro/>

Прун А.

*кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри фізики
Донбаського державного педагогічного університету*

Дудченко І.

*кандидат фізико-математичних наук, старший викладач кафедри алгебри
Донбаського державного педагогічного університету*

Ткаченко В.

*кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри фізики
Донбаського державного педагогічного університету*

УДК 53(07)

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ РОБОТИ ФІЗИЧНОГО ПРАКТИКУМУ

В статті описана експериментальна лабораторна робота фізичного практикуму, яка охоплює тему «Закони постійного струму». Викладені короткі теоретичні відомості електричних властивостей провідників першого роду. Наведено експериментальні результати температурної залежності опору вольфраму, який використовується в лампочках в якості нитки розжарення. Надано аналіз залежності струму від напруги, а також, аналіз залежності опору і потужності від сили струму. Наведено розрахунок температури вольфрамової нитки розжарення в робочому режимі.

Ключові слова: *опір, температурна залежність, лампа розжарення.*

Прун А.

*кандидат фізико-математических наук, доцент кафедры физики
Донбасского государственного педагогического университета*

Дудченко И.

*кандидат физико-математических наук, старший преподаватель
кафедры алгебры Донбасского государственного педагогического
университета*

Ткаченко В.

*кандидат физико-математических наук, доцент кафедры физики
Донбасского государственного педагогического университета*

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫЕ РАБОТЫ ФИЗИЧЕСКОГО ПРАКТИКУМА

В статье описана экспериментальная лабораторная работа физического практикума, которая охватывает тему «Законы постоянного тока». Изложены краткие теоретические сведения электрических свойств проводников первого рода. Приведены экспериментальные результаты по изучению температурной зависимости сопротивления вольфрама, который

используется в лампочках в качестве нити накала. Дан анализ зависимости тока от напряжения, а также, зависимости сопротивления и мощности от силы тока. Приведен расчет температуры вольфрамовой нити накала в рабочем режиме.

Ключевые слова: сопротивление, температурная зависимость, лампа накаливания.

Prun A.

candidate of physical and mathematical sciences, associated professor of the physics department of Donbas State Pedagogical University

Dudchenko I.

candidate of physical and mathematical sciences, assistant professor of the algebra department of Donbas State Pedagogical University

Tkachenko V.

candidate of physical and mathematical sciences, associated professor of the physics department of Donbas State Pedagogical University

EXPERIMENTAL LABORATORY WORKS IN PHYSICS

The paper describes the experimental laboratory work in physics that covers the topic "The Laws of DC". Presented a brief theoretical information of the electrical properties of conductors of the first kind. Presented experimental results for the Study of the temperature dependence of the resistivity of tungsten, which is used in light bulbs as a filament. The current-voltage characteristic, resistance versus current and power versus current are analyzed. It is shown a calculation of the temperature of tungsten filament in operation.

Keywords: resistance, temperature dependence, incandescent.

Постановка проблеми. Як зазначається в методичній літературі дидактична роль експериментальних робіт надзвичайно велика.

При виконанні лабораторних робіт учні навчаються користуватися фізичними приладами як знаряддям експериментального пізнання, набувають навичок практичного характеру. Виконання лабораторних робіт фізичного практикуму сприяє поглибленню знань з певного розділу фізики, набуттю нових знань, ознайомленню з експериментальною технікою.

Кожен викладач фізики у своїй роботі (при проведенні фізичного практикуму) використовує не лише промислові прилади і установки, а й саморобні, або придумує прилади з підручного матеріалу. Досить важко рекомендувати який-небудь прилад або установку, з наявних у продажу, які були б найбільш відповідними для вирішення певної задачі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням конструювання, застосування і методики використання фізичних приладів і установок навчального призначення присвячені роботи Є. Коршака, О. Покровського, В. Букова та ін. [1, 2]. Автори звертають увагу на те, що саморобні прилади часто більш надійні, простіші і володіють більшою

дидактичною віддачею, ніж деякі прилади, що випускаються промисловістю.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є розробка і постановка лабораторної роботи по експериментальному дослідженню температурної залежності опору провідників першого роду

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Фізичний практикум, як правило, проводиться в кінці навчального року. Його завдання охоплюють великі теми курсу і вимагають для свого виконання складної фізичної апаратури та експериментальних установок.

В якості прикладу пропонується одна із робіт фізичного практикуму, яка охоплює значну тему фізики «Закони постійного струму», не потребує складної фізичної апаратури і може бути організована в будь-якому навчальному закладі.

Лабораторна робота

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕМПЕРАТУРНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ОПОРУ ПРОВІДНИКІВ ПЕРШОГО РОДУ

Обладнання: лампочка на 12 В з вольфрамовою ниткою розжарювання, вольтметр, амперметр, джерело живлення, потенціометр.

Теоретичні відомості

До провідників першого роду відносяться метали. Носіями електричних зарядів у них являються вільні електрони, які приймають участь у тепловому хаотичному русі. Якщо до провідника прикладена напруга, то на хаотичний рух накладається їх упорядкований рух. З підвищенням температури тепловий рух іонів становиться більш інтенсивним. При цьому носії струму стикаються з іонами металу, що коливаються відносно положення рівноваги у вузлах кристалічної решітки. Зіткнення також відбуваються з атомами домішок. В обох випадках ці зіткнення являються причиною існування електричного опору.

З підвищенням температури амплітуда коливань іонів збільшується. Це призводить до збільшення неоднорідності густини провідника (флуктуації густини), на яких розсіюється енергія електронів провідності і опір провідника зростає.

Температурна залежність опору провідника характеризується температурним коефіцієнтом опору α , який являє собою відносну зміну опору при зміні температури на один градус:

$$\alpha = \frac{1}{R} \frac{dR}{dT}$$

У загальному випадку α являється функцією температури [3]:

$$R_t = R_0(1 + \alpha_1 t + \alpha_2 t^2 + \alpha_3 t^3 + \dots)$$

де R_0 – опір при 0°C , t – температура провідника в градусах Цельсія.

Коефіцієнти $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3, \dots$ зменшуються із збільшенням показника степеня температури. Для температур менше температури плавлення доданками з показником степені температури вище першого можна знехтувати. Тоді:

$$R_t = R_0(1 + \alpha t \text{ } ^\circ\text{C})$$

Температурний коефіцієнт опору залежить від матеріалу провідника і визначається експериментально.

Порядок виконання роботи

1. Скласти схему (рис. 1).
2. За допомогою потенціометра виставити напругу 1 В. Записати значення U і I .
3. Виміри повторити через 1 В, збільшуючи напругу до максимального значення 12 В.
4. На основі одержаних даних розрахувати опір лампочки і потужність споживану лампочкою. Експериментальні результати занести в таблицю 1.

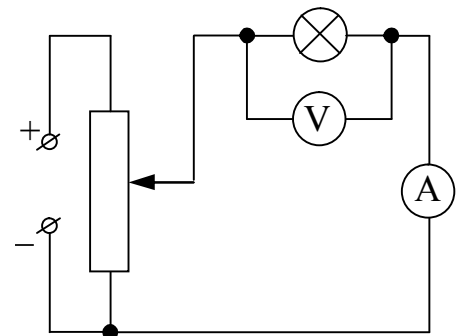

Рис. 1

Таблиця 1

№	I , А	U , В	$R = \frac{U}{I}$, Ом	$P = IU$, Вт
1				
2				
...				
n				

1. Побудувати графіки $I = f(U)$, $R = f(I)$, $P = f(I)$ (рис. 2, а-в).
2. Провести аналіз графіків:
 - а) як залежить зміна струму I від напруги U ;
 - б) як збільшується опір R при збільшенні струму I ;
 - в) як змінюється потужність P при збільшенні струму I .
3. По графіку $R = f(I)$ знайти коефіцієнт пропорційності k ($R = kI$) (1), так як $P = I^2 R$, то з урахуванням (1) $P = kI^3$.
4. За розрахунковими значеннями $P = kI^3$ побудувати графік $P = f(I)$. Порівняти його з графіком, побудованим за експериментальними даними $P = IU$.

Контрольні запитання

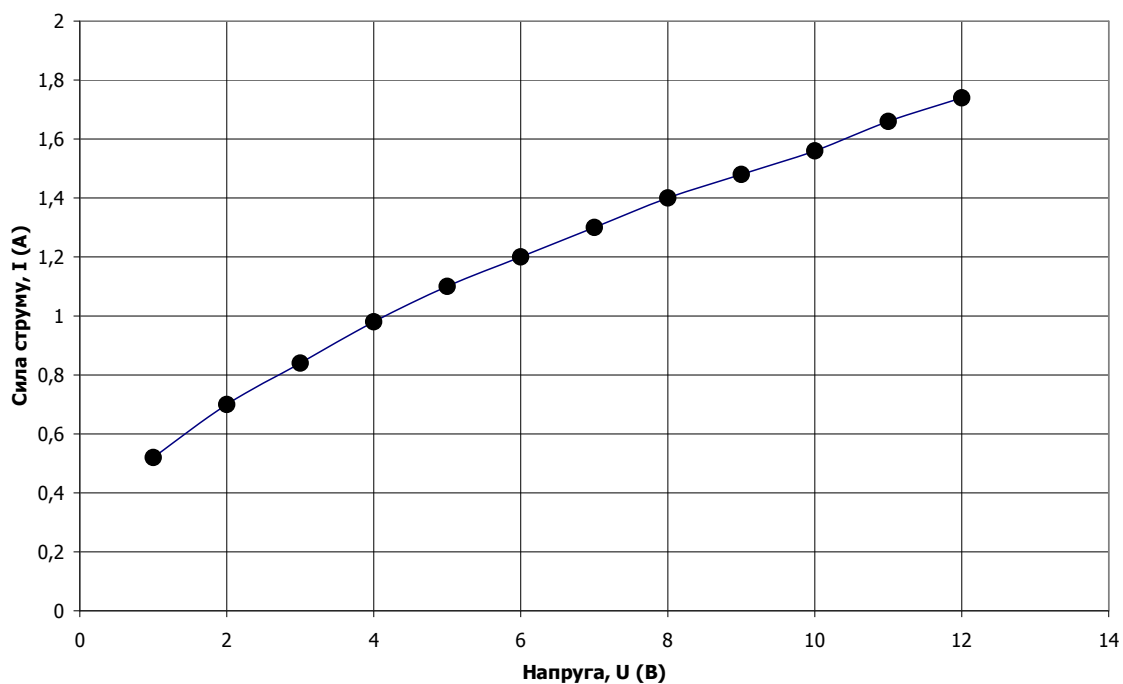
1. Назвіть умови існування електричного струму.

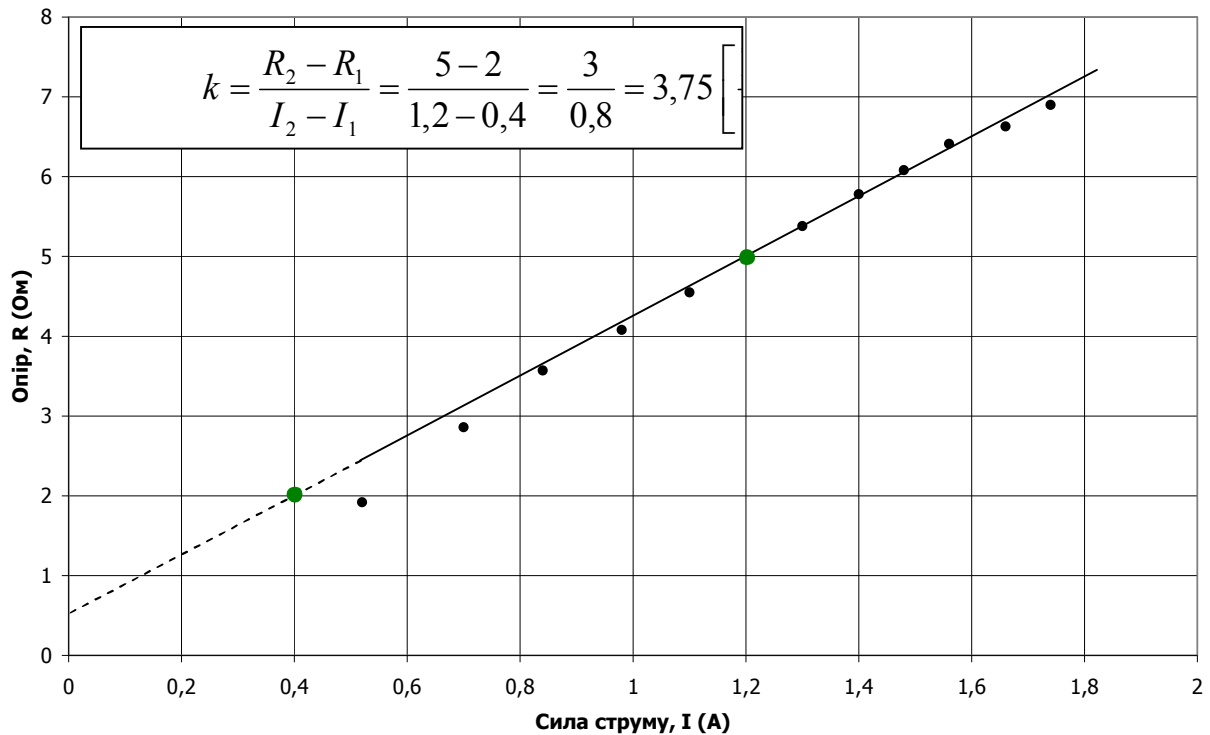
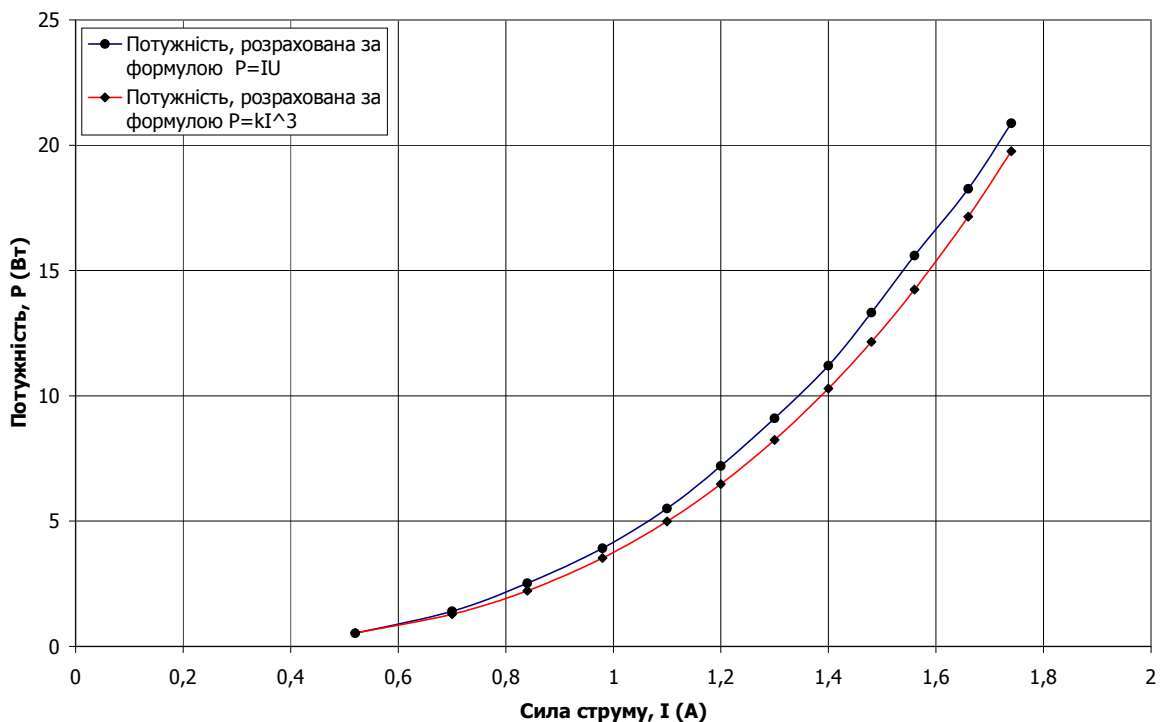
2. Сформулюйте закон Ома для однорідної ділянки кола.
3. Сформулюйте закон Ома для повного кола.
4. Дайте означення роботи і потужності електричного струму.
5. Сформулюйте закон Джоуля-Ленца.
6. Назвіть причини існування опору провідників першого роду.
7. Як залежить опір провідників від температури
8. Назвіть фізичний зміст коефіцієнта опору.

Наводимо експериментальні результати дослідження лампочки на 12 В з вольфрамовою ниткою розжарення

Таблиця 1

№	I , А	U , В	$R = U/I$, Ом	$P = IU$, Вт
1	0,52	1	1,92	0,52
2	0,70	2	2,86	1,40
3	0,84	3	3,57	2,52
4	0,98	4	4,08	3,92
5	1,10	5	4,55	5,50
6	1,20	6	5,00	7,20
7	1,30	7	5,38	9,10
8	1,40	8	5,78	11,20
9	1,48	9	6,08	13,32
10	1,56	10	6,41	15,60
11	1,66	11	6,63	18,26
12	1,74	12	6,90	20,88

Рис. 2, а. Залежність зміни струму I від напруги U

Рис. 2, б. Залежність опору R від сили струму I Рис. 2, в. Залежність потужності P від сили струму I .

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Із наведених графіків потужностей можна зробити висновок, що експериментальні значення потужностей в межах

похибки співпадають з розрахунковими. Із графіка $R = f(I)$, шляхом екстраполяції, знаходимо опір при температурі $t = 20^{\circ}\text{C}$ ($R = 0,6$ Ом). Користуючись наближеною формулою $R_t = R_{20}[1 + \alpha(t^0 - 20^0)]$ і знаючи температурний коефіцієнт α для вольфраму $\left(\alpha \approx 5 \cdot 10^{-3} \frac{1}{\text{град}}\right)$ можна знайти температуру нитки розжарення лампочки при різних струмах.

При напрузі 12 В (робочий режим) температура нитки розжарення дорівнює приблизно $2\ 120^{\circ}\text{C}$.

Примітка. В лабораторній роботі практикуму можуть використовуватись лампочки з вольфрамовою ниткою розжарювання розраховані на будь-яку напругу і потужність.

Аналогічну за простотою, що не потребує складної фізичної апаратури і може бути організована в будь-якому навчальному закладі, можна поставити роботу по експериментальному дослідженню температурної залежності опору провідників другого роду – провідників з іонною провідністю (електролітів).

Література

1. Демонстрационный эксперимент по физике в старших классах средней школы. Ч. II. Электричество, оптика и физика атома. Пособие для учителей. Под ред. А.А. Покровского. Изд. 2-е, перераб. М., «Просвещение», 1972. – 448 с.
2. Коршак Є.В., Миргородський Б.Ю. Методика і техніка шкільного фізичного експерименту. - К.: Рад. школа, 1981. - 280 с.
3. Рублев Ю.В., Куценко А.Н., Кортнев А.В. Практикум по электричеству с элементами программированного обучения. Учеб. пособие для втузов. М., «Высш. школа», 1971. – 312 с.

Топольник Я.

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

УДК 004.91:37

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ТА СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА

У статті розглянуті аспекти проблеми підготовки та створення електронного навчального посібника. Звертається увага на те, що на сучасному етапі розвитку інформаційних технологій все більш актуальним стає розробка і використання в навчальному процесі електронних навчальних посібників. Зазначено, що ЕНП покликані забезпечити єдність навчального процесу і сучасних інноваційних наукових досліджень. Наведено групи електронних посібників. Вказано чинники

використання ЕНП. Розглянуто і проаналізовано існуючі підходи до визначення етапів розробки, проектування і створення ЕНП. Відмічено вимоги до ЕНП і до методики його створення. Зазначено, що під час розробки ЕНП слід враховувати індивідуальні особливості розвитку особистості того, хто навчається. Вказано, що визначальною характеристикою ЕНП є засвоєння інформації окремими, логічно завершеними фрагментами. Відмічено, що ЕНП в цілому спрощують роботу викладача, водночас роблячи процес засвоєння нового матеріалу доступним і наочним.

Ключові слова: інформаційні технології, електронний навчальний посібник, інформація, етапи проектування, вимоги, навчальний процес, освіта.

Топольник Я.

кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры педагогики высшей школы ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

В статье рассмотрены аспекты проблемы подготовки и создания электронного учебного пособия. Обращается внимание на то, что на современном этапе развития информационных технологий все более актуальным становится разработка и использование в учебном процессе электронных учебных пособий. Отмечено, что ЭУП призваны обеспечить единство учебного процесса и современных инновационных научных исследований. Приведены группы электронных пособий. Указаны факторы использования ЭУП. Рассмотрены и проанализированы существующие подходы к определению этапов разработки, проектирования и создания ЭУП. Отмечены требования к ЭУП и методике его создания. Указано, что при разработке ЭУП следует учитывать индивидуальные особенности развития личности обучаемого. Отмечено, что определяющей характеристикой ЭУП является усвоение информации отдельными, логически завершенными фрагментами. Указано, что ЭУП в целом упрощают работу преподавателя, одновременно делая процесс усвоения нового материала доступным и наглядным.

Ключевые слова: информационные технологии, электронное учебное пособие, информация, этапы проектирования, требования, учебный процесс, образование.

Topolnik Ya.

PhD, Assistant Professor of the department of Pedagogic of higher education of higher educational establishment «Donbass State Pedagogical University»

In the article considers aspects of the problem of training and the creation of the electronic manual. It is noted that at the present stage of development of information technology is becoming increasingly important to develop and use

in the educational process electronic training manual. Indicated that ETM are designed to ensure the unity of the educational process and modern innovative research. The groups of electronic manual are showed. The factors of use ETM are noted. Reviewed and analyzed the existing approaches to the definition of stages of development, design and construction of ETM. The requirements of ETM and methods of its creation are marked. Indicated that the development of ETM should consider specific features of the development of the individual of student. Noted that the defining characteristic of ETM is assimilation of information by individual, logical completion fragments. Indicated that the ETM generally simplify teacher's work while making the process of assimilation of new material accessible and compelling.

Keywords: *information technology, electronic training manual, information, design stages, requirements, educational process, education.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку інформаційних технологій все більш актуальним стає розробка і використання в навчальному процесі електронних навчальних посібників, що розробляються із застосуванням гіпертекстових і мультимедійних технологій, які дозволяють не тільки підвищити інтенсивність і ефективність процесу навчання, але й істотно розширити аудиторію потенційних слухачів навчальних курсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У педагогічній літературі актуальні проблеми інформатизації суспільства й освіти досліджувалися в працях: Р. Герцога, А. Єршова, В. Извозчикова, С. Каракозова, Ч. Кларка, К. Коліна, М. Лапчика, В. Монахова, С. Полат, А. Ракитова, І. Роберт, Д. Севедж, О. Тихонова, В. Тихомирова, О. Уварова та ін. Ефективність дистанційної освіти, використання нових інформаційних і комунікаційних технологій у навчанні розглянуті в дослідженнях: Я. Ваграменко, Ц. Григор'єва, Т. Лавіна, М. Лапчика, М. Пака, І. Роберт, І. Рум'янцева, Є. Хеннера та ін. Теоретичні основи використання інформаційних технологій в освіті досліджували В. Биков, А. Гуржій, В. Гапон, М. Плескач, Р. Осіпа та ін.

Здійснений аналіз праць науковців засвідчив, що в педагогічній науці накопичено певний досвід дослідження проблем використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні загалом та створення електронних навчальних посібників зокрема, який потребує узагальнення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є з'ясування й узагальнення особливостей підготовки та створення електронного навчального посібника.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналіз літературних джерел показав, що більшість перших електронних навчальних видань являли собою електронні копії друкованих видань і, здебільшого, не враховували комп'ютерних можливостей подачі матеріалу. Однак останнім часом значна увага приділяється розробці комп'ютерних посібників, роботу над якими можна розглядати як спробу зробити серйозний крок до рішення проблеми створення посібників нового покоління.

Подання різного роду електронних навчальних посібників на комп'ютері має ряд важливих переваг. По-перше, це автоматизація як самого процесу створення таких, так й зберігання даних в будь-якій необхідній формі. По-друге, це робота з практично необмеженим обсягом даних. Використання комп'ютерних технологій у навчанні поряд з виданням електронних навчальних посібників нової генерації, що відповідають сучасним потребам особистості того, хто навчається. Навчальні видання нової генерації покликані забезпечити єдність навчального процесу і сучасних, інноваційних наукових досліджень, тобто доцільність використання нових інформаційних технологій в навчальному процесі і, зокрема, різного роду електронних навчальних посібників. Ефект від застосування засобів комп'ютерної техніки в навчанні може бути досягнутий лише тоді, коли фахівець предметної області не обмежується в засобах представлення інформації, комунікацій та роботи з базами даних і знань.

Для того, щоб електронний навчальний посібник (ЕНП) щонайкраще відповідав пропонованим вимогам, необхідно, щоб він сполучав в собі функції підручника і вчителя, довідково-інформаційного посібника і консультанта, тренажера і контролюючої знання програми.

О. Жосан виділяє 3 групи електронних посібників:

1) навчальні посібники, що сприяють засвоєнню матеріалу програми;
2) розвивальні ігрові посібники, що сприяють пізнавальному розвитку тих, хто навчаються, і спонукають їх до самостійної творчої діяльності;

3) посібники з діагностичними вправами, що застосовуються для виявлення рівня розвитку у тих, хто навчаються, розумових здібностей, пам'яті, уваги, які в основному використовуються фахівцями для рішення специфічних задач, зокрема в процесі роботи з обдарованими дітьми і молоддю та у корекційній педагогіці.

Вчений вважає, що кожний електронний посібник, незалежно від його змістового наповнення й типології, повинен відповідати певним вимогам, а саме: оптимальному забезпеченню взаємодії оператора з комп'ютером; досягненню мети і завдань навчання; адаптації до індивідуальних особливостей суб'єктів навчання; проблемному поданню

матеріалу завдань; спрямованості на інтенсивне керування процесом пізнання. Крім того, при застосуванні електронних посібників необхідно враховувати такі чинники: ступінь відповідності інформаційного і технологічного забезпечення посібника навчальній програмі з даної навчальної дисципліни; позитивність впливу мотиваційних орієнтацій на формування у тих, хто навчаються, знань та вмінь більш високого рівня; варіативність індивідуалізованих і диференційованих навчальних завдань; інтенсивність використання інноваційних методів навчання.

Проте, ЕНП може бути лише доповненням до інших засобів навчання та використовуватися на етапах повторення, систематизації, узагальнення матеріалу, поглиблення і розширення знань [5].

Як зазначають сучасні дослідники Р. Гуревич та М. Кадемія широке використання електронних навчальних посібників в освітньому процесі обумовлене наступним:

- інтерактивністю комп'ютерних та інформаційних технологій;
- можливістю анімаційного моделювання та активного сприйняття навчального матеріалу;
- можливістю оперативного, поетапного контролю знань за допомогою тестів;
- можливістю постійного доповнення та коригування навчального матеріалу;
- можливістю використання будь-яких методів: метод проектів, метод інтерактивності, самоконтролю та ін. [6, с. 63].

При цьому слід враховувати вік, інтелектуальний рівень, психологічні та інші фактори розвитку особистості того, хто навчається.

Вчені виділяють наступні етапи проектування електронного навчального посібника:

- 1) побудова моделі змісту навчального матеріалу;
- 2) розробка сценарію для посібника;
- 3) побудова сценаріїв та алгоритмів для навчальних пакетів [4, с. 117].

Таким чином, на сучасному етапі комплексом навчальних засобів може стати інформаційно-освітнє середовище електронного навчального посібника, головне призначення якого – формування та закріплення знань, умінь та навичок певної предметної галузі в певному обсязі та індивідуальному режимі праці [3].

I. Кузбит виокремлює такі етапи роботи над підготовкою та створенням ЕНП:

- 1) визначення бібліографії з теми роботи, здійснення аналізу джерел і узагальнення матеріалу;
- 2) розробка структури посібника;

3) робота із середовищем Delphi (Visual Studio) та оволодіння необхідними знаннями та вміннями для створення ЕНП;

4) розробка дизайну, створення основних елементів управління, меню, створення заставки, компоновання, зв'язок програми з необхідними додатками;

5) аналіз і оцінка якості та ефективності підготовленого ЕНП.

Також дослідник зазначає, що ЕНП повинен максимально полегшити процес вивчення та розуміння навчальної дисципліни, задіюючи в процесі навчання інші можливості людського мозку, зокрема слухову, зорову та емоційну пам'ять. Електронні посібники в цілому спрощують роботу викладача, водночас роблячи процес засвоєння нового матеріалу доступним і наочним [7].

А. Грітченко виділяє такий ряд послідовних етапів розробки ЕНП:

1) визначення мети та завдань, які необхідно реалізувати за допомогою ЕНП;

2) розробка структури та алгоритмічних структурних схем ранжування інформаційного матеріалу ЕНП;

3) розробка змісту блоків ЕНП за модулями та темами;

4) візуалізація структур ЕНП;

5) пошук програмного забезпечення для створення ЕНП та реалізація проекту розробки ЕНП;

6) розробка методичних рекомендацій для користувача ЕНП;

7) апробація ЕНП в навчально-виховному процесі;

8) корегування змісту та виявлених недоліків ЕНП [2].

В. Волинський вказує на те, що ЕНП може створюватись у двох варіантах – з використанням систем «on-line» або «off-line». Перший варіант передбачає можливість використання базової інформації при тривалому знаходженні у глобальній чи локальній комп'ютерній мережі. Другий варіант – «off-line», передбачає можливість дискретного входження користувача у комп'ютерну мережу. При цьому база інформації ЕНП, як правило, зафіксована на лазерних (CD) дисках, які видаються безпосередньо користувачам. Можливі варіанти, коли базова інформація ЕНП розміщується на одному із сайтів у системі Інтернет у вигляді архівного, одного або декількох файлів з можливостями їх копіювання [1].

Основними вимогами до методики створення ЕНП є:

1) навчальний матеріал повинен бути розбитий на блоки;

2) кожен блок повинен містити детальні ілюстрації;

3) ілюстрації повинні підбиратися таким чином, щоб більш детально і просто пояснити матеріал, який важко сприймається слухачами;

4) основний матеріал блоку повинен об'єднуватися в одне ціле за допомогою гіперпосилань. Гіперпосилання можуть зв'язувати і окремі блоки електронного посібника;

5) доцільно доповнити матеріал посібника впливаючими підказками.

За функціональною значимістю матеріал ЕНП повинен складатися з презентаційної частини, із основного матеріалу з вправами, задачами, контрольними питаннями, проміжними тестами, що дозволяють оцінити одержані знання і відкрити доступ до наступного рівня навчання (інших більш складних блоків навчального матеріалу). При складанні проміжних та підсумкових тестів, що проводяться в рамках конкретного ЕНП, рекомендується брати за основу педагогічні вимірювальні матеріали, які використовуються в системі дистанційного навчання.

Визначальна особливість ЕНП полягає в тому, що у ньому реалізується «дозована» («покрокова») процедура засвоєння навчального матеріалу, за якою інформація опановується окремими, логічно завершеними фрагментами. Під час роботи з ними забезпечується здійснення всього циклу засвоєння навчального матеріалу (сприйняття-усвідомлення-закріплення-застосування-контроль). Перехід до роботи з наступним фрагментом навчального матеріалу той, хто навчається, може здійснювати тільки у разі досягнення позитивного результату в роботі над попереднім фрагментом.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Електронний навчальний посібник відкриває доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищує ефективність самостійної роботи, надає абсолютно нові можливості для творчості, знаходження і закріплення знань, умінь та навичок, дозволяє реалізувати принципово нові форми і методи навчання. ЕНП не тільки подає інформацію, але й визначає послідовність та обсяг її опрацювання, створює можливість визначати проміжні та підсумкові результати навчальної роботи. ЕНП є більш ефективним засобом послідовного та повного навчання, але й значно складнішим за побудовою та технологією створення.

Дослідження даного питання дозволяє планувати ряд заходів, спрямованих на вивчення особливостей використання ЕНП в якості одного з основних засобів навчання при дистанційному одержанні освіти, критеріїв відповідності ЕНП освітнім цілям і задачам, оцінки його дидактичної ефективності, що, в свою чергу, впливає на результативність навчально-виховного процесу.

Література

1. Волинський В. Дидактичні призначення і характеристики комп'ютерних електронних навчальних посібників і підручників [Електронний ресурс] / В. Волинський. – Режим доступу : <http://www.ukrlit.vn.ua/article1/1947.html>

2. Грітченко А. Г. Методичні аспекти розробки електронного посібника з курсу «Технології аграрного виробництва» професійної підготовки вчителя трудового навчання [Електронний ресурс] / Анатолій Григорович Грітченко. – Режим доступу : <http://www.ime.edu-ua.net/em9/content/09gagtp.htm>
3. Гуревич Р. С. Використання електронного навчального посібника у вивченні спеціальних дисциплін [Електронний ресурс] / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія. – Режим доступу :
4. <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2006/46-33-6.pdf>
5. Гуревич Р. С. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях : навчальний посібник для студентів педагогічних ВНЗ і слухачів інститутів післядипломної педагогічної освіти / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія. – Вінниця : ТОВ «Планер», 2005. – 365 с.
6. Жосан О. Е. Електронний посібник у школі : дидактичні можливості [Електронний ресурс] / Олександр Едуардович Жосан. – Режим доступу : <http://intkonf.org/kand-ped-nauk-zhosan-oe-elektronniy-posibnik-u-shkoli-didaktichni-mozhливosti/>
7. Захарова И. Г. Информационные технологии в образовании : учеб. пособие для студ. высш. пед. учебн. заведений / Ирина Гелиевна Захарова. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 192 с.
8. Кузбит І. М. Створення та використання електронних посібників у навчальному процесі / І. М. Кузбит // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2009. – № 1. – С. 19 – 20.

Шурыгина Л.

доцент кафедри фізики Донбасського державного педагогічного університета

Шурыгин Е.

асистент кафедри геометрії та методик преподавания математики Донбасського державного педагогічного університета

УДК 37.013 : 530.192

ПРОБЛЕМЫ ГУМАНИТАРИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ И СИНЕРГЕТИКА

В статье обосновывается утверждение, что при решении проблем гуманитаризации образования следует учитывать гуманитарный аспект современного естественно-математического знания. Взаимопроникновение «двух культур» соответствует идее целостности и фундаментальности образования в духе постнеклассического этапа развития науки. Ярким примером наведения мостов между точным, естественнонаучным и гуманитарным знанием является синергетика (теория сложных систем различной природы). Опираясь на опыт преподавания будущим магистрам-физикам основ синергетики иллюстрируются богатые возможности этого курса для формирования целостного миропонимания. Гармоничное сочетание естественнонаучного и гуманитарного подходов к изучению

реальності проісходить, наприклад, при примененні методів синергетики к глобальним демографічеським проблемам, при изученні фрактальної геометрії природи, детермінованого хаосу, антропоного принципа и т.д.

Ключевые слова: гуманітаризація образования, синергетика, междисциплінарность, фундаментальная наука (образование).

Шуригіна Л.

доцент кафедри фізики Донбаського державного педагогічного університету

Шуригін Є.

асистент кафедри геометрії та методики викладання математики Донбаського державного педагогічного університету

ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРИЗАЦІЇ ОСВІТИ І СИНЕРГЕТИКА

У статті обґрунтовується твердження, що при вирішенні проблем гуманітаризації освіти слід враховувати гуманітарний аспект сучасного природничо-наукового знання. Взаємопроникнення «двох культур» відповідає ідеї цілісності і фундаментальності освіти в дусі постнекласичного етапу розвитку науки. Яскравим прикладом наведення мостів між точним, природничим і гуманітарним знанням є синергетика (теорія складних систем різної природи). Спираючись на досвід викладання майбутнім магістрам-фізикам основ синергетики ілюструються багаті можливості цього курсу для формування цілісного світорозуміння. Гармонійне поєднання природничо-наукового і гуманітарного підходів до вивчення реальності відбувається, наприклад, при застосуванні методів синергетики до глобальних демографічних проблем, при вивченні фрактальної геометрії природи, детермінованого хаосу, антропоного принципу і т.д.

Ключові слова: гуманітаризація освіти, синергетика, междисциплінарність, фундаментальна наука (освіта).

Shurygina L.

associate Professor of Physics Donbass State pedagogical University

Shurigin E.

assistant Professor of geometry and mathematics teaching methods Donbass State Pedagogical University

HUMANITARIZATION PROBLEMS OF EDUCATION AND SYNERGY

The article substantiates the claim that in the solution of problems of humanization of education the humanitarian aspect of modern exact science and the humanitica knowledge should be taken into account. The interpenetration of the "two cultures" corresponds to the idea of integrity and fundamental education in the spirit of postnonclassical stage of scientific development. A striking example of building bridges between the exact sciences and the humanities knowledge is synergy (the theory of complex systems of different nature). The rich possibilities of the course to born a holistic understanding of

the world are illustrated on the basis of the experience of teaching the intending masters to physics foundation of synergy. A harmonious blend of science and human approaches to the study of reality occurs, for example, in the application of the methods of synergy to global population issues in the study of fractal geometry of nature, deterministic chaos, the anthropic principle, etc.

Keywords: *humanization of education, synergetic, interdisciplinary, basic science (education).*

Изолированное знание, которое получено группой специалистов в узкой области, не имеет само по себе никакого рода ценности. Оно приобретает ценность только в теоретической системе, которая соединяет его со всем остальным знанием, и только в той мере, в которой оно вносит реальный вклад в рамках этого синтеза, в поиске ответа на вопрос: «Кто мы?»

Э. Шредингер

Постановка проблемы в общем виде и ее связь с важными научными или практическими задачами. Важнейшая задача воспитания и образования в настоящее время – такая его организация, которая позволит реализовать идею устойчивого развития общества. Одним из условий этого является гуманитаризация и, следовательно, экологизация образования. Необходим междисциплинарный, трансдисциплинарный подход к анализу процессов в природе и обществе. Междисциплинарность образования мы понимаем, в соответствии с постнеклассическим этапом развития науки, как условие его фундаментальности. Такое образование должно формировать целостное видение природы, общества и человека.

Нужны не косметические меры, а модернизация образования. На данном этапе развития цивилизации необходимо включение в содержание образования всех уровней основных идей, представлений и методов теории развития сложных систем различной природы.

Анализ последних исследований и публикаций, в которых начато решение данной проблемы и на которые опирается автор, выделение нерешенных ранее частей общей проблемы, которым посвящается данная статья. Проблемы гуманитаризации образования начали интенсивно обсуждать в последних десятилетиях XX века. Они анализировались в работах Разумовского В.Г., Тарасова Л.В., Гончаренко С.У. и многих других исследователей. Выходили постановления о необходимости гуманитаризации, защищались диссертации. Предлагались различные способы гуманитаризации естественнонаучного и математического образования, чаще всего связанные с методами организации занятий. Например, при изучении точных наук предлагалось использование гуманитарных способов активизации познавательной деятельности (произведений литературы,

искусства и т.д.). Признавалась полезность историко-методологического подхода, когда наука предстает не как свод законов и правил, а как процесс и результат творческого поиска многих поколений ученых. Предлагалось также изучение человека как объекта физического познания (строение органов зрения, слуха и т.д.).

Эти методы полезны и интересны, но недостаточны для решения проблемы. Кроме того, призыв к гуманитаризации образования при поверхностном подходе приводил к сокращению часов на точные науки, что абсолютно недопустимо. Гуманитаризация образования не должна сводиться к увеличению удельного веса гуманитарных дисциплин за счет естественнонаучных. Кроме того, гуманитариям также необходимы естественнонаучные знания и соответствующие им формы мышления, как представителям точных науки – гуманитарные.

Формулирование целей статьи (постановка задачи). Цель данной статьи – показать, что гуманитаризацию образования следует рассматривать, прежде всего, как отражение гуманитарного аспекта современного естественнонаучного, точного знания и как необходимое условие для устойчивого развития общества в эпоху демографического перехода. Быстро развивающаяся теория сложных систем является ярким примером наведения мостов между точными и гуманитарными науками.

Изложение основного материала исследования с полным обоснованием полученных научных результатов. Разделение естественнонаучного и гуманитарного познания реальности наметилось в XVII-XIX в. и особенно усилилось в XX веке. Это связано с колоссальным увеличением объема информации, углублением дифференциации умственного труда, разделением труда в сфере материального производства. На определенном этапе развития цивилизации это было необходимо. Однако, как убедительно показал английский писатель и философ Ч. Сноу, поляризация культуры ведет к серьезным потерям для представителей как естественнонаучного, так и гуманитарного полюсов.

Проблема гуманитаризации образования в настоящее время является актуальной, поскольку сближение «двух культур» в последние десятилетия происходит в самой науке. Особенность данного этапа развития науки – появление междисциплинарных исследований: кибернетики, теории систем, нанонауки, теории катастроф, синергетики (науки о сложных системах) и т.д. Связь между «двумя культурами» соответствует идее целостности и фундаментальности образования в духе постнеклассического этапа развития науки.

Развивающаяся нелинейная наука о сложных системах выявила единство мира на более глубоком уровне, чем представлялось ранее:

- процессы различной природы могут описываться одними и теми же математическими моделями;
- уравнения могут быть различны, а установившиеся режимы функционирования систем (аттракторы) – одними и теми же;
- для самых разнообразных систем существует всего несколько универсальных сценариев перехода к хаосу, который является необходимым этапом развития сложных систем, источником обновления.

«Сложность и нелинейность является наиболее замечательным свойством эволюции материи, разума и человеческого общества. Наука о сложности сейчас ставит своей целью объяснить возникновение порядка в природе и мозге, а также в экономике и обществе, исходя из общих принципов» [1, с. 21] – пишет К. Майцнер¹.

Наличие аналогий между явлениями и процессами разной природы – проявление основных принципов развития сложных систем в многообразии закономерностей частных наук. Синергетика как бы надстраивается над различными науками, выделяя основные общие закономерности развития сложных систем в природе и обществе.

Один из основателей синергетики Г. Хакен, предложивший это название данному научному направлению, начал им интенсивно заниматься, обнаружив аналогии между свойствами кооперации подсистем различной природы. «Начав с физики, я перешел затем к рассмотрению проблем химии и биологии. Совсем недавно мои коллеги, занимающиеся другими вопросами, обратили мое внимание на то, что в таких дисциплинах как социология и экономика, уже давно изучали совместную работу различных частей коллектива с точки зрения производительности труда. Уже сейчас ясно, что, образно выражаясь, мы пробиваем туннель с двух сторон большой горы, которая до сих пор разделяла различные области исследования, в особенности «точные» и «неточные» науки.

Можно надеяться, что синергетика внесет свой вклад в дело взаимопонимания и дальнейшего развития кажущихся совершенно различными наук.» [2, с. 381]

Таким образом, существует связь между гуманитаризацией образования и междисциплинарной методологией. Потребность в междисциплинарном подходе на данном этапе развития науки вызвана появлением огромного количества научных дисциплин, со взрывным увеличением количества информации. С одной стороны, узкая специализация способствует быстрому развитию отдельных дисциплин, с другой – приводит к незнанию специалистами происходящего даже в

¹ Клаус Майцнер – президент Немецкого общества по исследованию сложных систем и нелинейной динамики, директор Академии им. Карла фон Линде, профессор.

смежных областях науки. За деревьями не стало видно леса. Кроме того, высокие технологии создаются и развиваются только на основе междисциплинарного синтеза. Например, нанотехнологии – на стыке физики, химии, биологии, медицины, материаловедения и т.д. Возникла острая потребность в целостном миропонимании. В документе ЮНЕСКО о необходимости реформы образования его автор, Э Морен, президент Ассоциации сложного мышления во Франции, утверждает: «Познание мира, как мира целостного становится одновременно интеллектуальной и жизненной необходимостью...»

Чтобы уметь соединять и организовывать накопленные знания и тем самым осознать и познать проблемы мира во всей их глубине, необходима реформа мышления...

Эта универсальная проблема встает перед образовательными системами в будущем, ибо наши разьединенные по дисциплинарным областям знания глубоко, даже чудовищно неадекватны для постижения сегодняшних реальностей и проблем, которые становятся все более глобальными, трансдисциплинарными, многомерными и планетарными» [3, с. 73-74]

Основываясь на читаемом нами курсе синергетики, проиллюстрируем возможности теории сложных систем в решении проблем формирования целостного миропонимания и гуманитаризации образования.

1. После вывхода теоремы И. Пригожина о минимуме производства энтропии и анализа критериев эволюции и устойчивости далеких от равновесия систем обращаемся к идеям Вернадского В.И. и Моисеева Н.Н. об эволюции биосферы и специфических особенностях «живого вещества» (закон Вернадского-Бауэра). Это дает возможность, вслед за И. Пригожиным, сделать вывод, что в современной науке наблюдается растущее согласие наших знаний о человеке и природе – согласие, а не разрыв и противопоставление, что «... жизнь предстает перед нами как своеобразное проявление тех самых условий, в которых находится наша биосфера, в том числе нелинейных химических реакций и сильно неравновесных условий, налагаемых на биосферу Солнечной радиацией [4, с. 56].

2. Основываясь на работах С.П. Капицы рассматриваем применение методов синергетики к глобальным демографическим проблемам. В модели, разработанной С.П. Капицей [5, с. 206-284], все население Земли рассматривается как эволюционирующая, самоорганизующаяся система. Проведено математическое моделирование роста численности всего человечества на всем пути его развития (Обосновывается допустимость применения в данном случае понятия открытой системы).

В синергетике для объяснения процессов самоорганизации сложных систем используется принцип подчинения. Это означает, что при осреднении исключаются быстро релаксирующие переменные и остается

небольшое число главных, которое Г. Хакен назвал параметрами порядка. Все остальные величины как бы подстраиваются под этот параметр, но, в то же время, влияют на него (циклическая причинность).

В рассматриваемой модели параметром порядка является число людей на Земле. Именно численность населения выражает суммарный результат всей экономической, социальной и культурной деятельности – действует принцип кольцевой причинности. Суммарный эффект всех факторов, влияющих на рост населения, выражается кооперативным нелинейным механизмом развития. Уравнение роста численности населения планеты имеет вид

$$\frac{dN}{dt} = \alpha N^2 \quad (1)$$

Здесь время $t = \frac{T_1 - T}{\tau}$ выражено в единицах характерного для жизни человека времени $\tau = 42$, T_1 – опорное значение времени, N – число людей.

Модель применяется не только к историческим событиям прошлого, но и к явлениям современности и предвидимого будущего. С.П. Капица убежден, «что без установления взаимопонимания между гуманитарными и точными науками невозможен прогресс в изучении общества» [5, с. 207]

Решение уравнения (1):

$$N = \frac{200 \cdot 10^9}{2 \cdot 025 - T} \quad (2)$$

Значения постоянных в соотношениях (1) и (2) определяются из данных демографии. Соотношение (2) прекрасно описывает рост населения Земли в течении многих тысяч лет, согласуется с данными демографии. Оно может быть получено и другим способом, на основе гипотезы о постоянстве относительной скорости роста системы. Таким образом, рост населения Земли, в соответствии с соотношением (1), происходит динамически самоподобным образом. Такие режимы имеют ограниченную область применения. При $T = 2 \cdot 025$ г население Земли, в соответствии с соотношением (2), должно обратиться в бесконечность.

Однако, в течение последних нескольких десятилетий закон роста (1) перестал выполняться. Скорость роста народонаселения уже не увеличивается в прежнем темпе, поскольку система уже не может развиваться в самоускоряющемся режиме. В рассматриваемой модели приводится объяснение этого факта.

Мы живем в эпоху демографического перехода, когда закон роста народонаселения меняется. Согласно модели – это период с 1965 по 2049 г, после чего скорость роста стабилизируется.

«Эпоха демографического перехода – это время нестационарного развития и распада установившегося за миллионы лет истории человечества

самоподобного механизма роста» [6, с. 281] Изменение закона роста численности народонаселения в силу принципа подчинения сказывается на других процессах в обществе (социальных, экономических и т.д.)

При неизменном законе роста цивилизация была ориентирована на воспроизводство сложившихся социальных структур, на стабилизацию сложившегося на протяжении столетий образа жизни. В эпоху демографического перехода происходит изменение образа жизни на протяжении одного-двух поколений. Нет времени на процессы адаптации к изменяющимся условиям, увеличиваются стрессовые нагрузки на человека. Это – время разнообразных кризисов, время бифуркаций. Наверное, не случайно, что проблема гуманитаризации образования была осознана именно в этот период.

Рассматриваемая модель естественно объясняет ускорение хода истории, сжатие исторического времени. Например, длительность эпохи Древнего мира – 2 500 лет, Средневековья – 1 000 лет, Нового времени – 300 лет.

3. При изучении эволюции сложной системы – нашей Вселенной – естественно обсуждение так называемого антропного принципа. Это понятие недавно было включено в программу астрономии для средней школы. Поскольку антропный принцип не имеет общепризнанного научного объяснения, нами были подготовлены соответствующие учебные и методические материалы [7, с. 208-216] При объяснения антропного принципа мы учитывали идеи чилийских нейробиологов У.Р. Матураны и Ф.Х. Варелы о биологических корнях человеческого познания, о том, что когнитивный опыт познающего коренится в его биологической структуре.

Приведенными примерами далеко не исчерпываются возможности гармоничного сочетания естественнонаучного и гуманитарного знания при изучении синергетики. Прекрасные возможности для этого появляются при знакомстве с понятиями фрактала и фрактальной геометрии природы, детерминированного хаоса, золотой пропорции как кода устойчивости структур и процессов в живой и неживой природе.

Выводы из данного исследования и перспективы дальнейших исследований в данном направлении. При формировании содержания образования следует, кроме дисциплинарного подхода, использовать и междисциплинарный. Наличие такого подхода необходимо для взаимопроникновения «двух культур», естественнонаучной и гуманитарной, и является условием фундаментальности образования в духе постнеклассического этапа развития науки. Наиболее соответствует состоянию современной науки и потребностям практики междисциплинарное направление изучения сложных систем различной

природи – синергетика. Її вивчення необхідно і можливо при підготовці учителів всіх спеціальностей.

Литература

2. Майцнер К. Сложносистемное мышление: Материя, разум, человечество. Новый синтез / К. Майцнер // Синергетика: от прошлого к будущему. – М.: Либроком, 2009. – 464 с.
3. Хакен Г. Синергетика / Г. Хакен. – М.: Мир, 1980. – 404 с.
4. Морен Э. Образование в будущем: семь неотложных задач / Э. Морен, пер. с фр. Е.Н. Князевой // Синергетическая парадигма. Синергетика образования. – М.: Прогресс-Традиция, 2006.
5. Пригожин И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс. – М.: Мир, 2002. – 461 с.
6. Капица С.П. Синергетика и прогнозы будущего / С.П. Капица, С.П. Курдюмов, Г.Г. Маменецкий. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – с. 206-284.
7. Капица С.П. Синергетика и демография / С.П. Капица // Режимы с обострением: эволюция идеи. – М.: Физматлит, 2006. – с. 274-281.
8. Шурыгина Л.С. Антропный принцип в науке и содержании образования / Л.С. Шурыгина, Е.Г. Шурыгин // Зб. Наукових праць фізико-математичного факультету СДПУ. – Вип. №2. – С. 208-215.

Ябурова О.

*старший викладач кафедри теорії та практики початкової освіти
Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний
педагогічний університет»*

УДК 316.454.52-057.87:81'243+37.064.3

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ, ФІЛОСОФСЬКИХ ТА СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті розглядаються педагогічні, психологічні, соціально-філософські аспекти міжкультурної комунікації, створюються подальші передумови для оптимізації методів та напрямків соціально-педагогічного дослідження явища міжкультурної комунікації у навчальній діяльності та поза нею. Автор підсумовує основні структурні особливості мультикультурної комунікації та виділяє серед них акультурацію, культурну експансію, культурну дифузю та синтез культур. На думку автора необхідною умовою ефективної міжкультурної комунікації є володіння учасниками комунікативного акту наступними системами знань: знання символічної системи, в термінах якої має місце комунікація, базові фундаментальні знання про навколишній світ та інші знання, які має людина, завдяки приналежності до певного етносу культури та релігії.

Ключові слова: *культура, спілкування, взаємодія, ефективність, інформація, міжкультурна комунікація, мова, соціальне оточення.*

Ябурова Е.

старший преподаватель кафедры теории и практики начального образования Государственного высшего учебного заведения «Донбасский государственный педагогический университет»

**СОДЕРЖАНИЕ И СТРУКТУРА МЕЖКУЛЬТУРНОЙ
КОММУНИКАЦИИ В СОВРЕМЕННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ,
ФИЛОСОФСКИХ И СОЦИОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ**

В статье рассматриваются педагогические, психологические, социально-философские аспекты межкультурной коммуникации, создаются дальнейшие предпосылки для оптимизации методов и направлений социально-педагогического исследования явления межкультурной коммуникации в учебной деятельности и вне её. Автор обозначает основные структурные особенности мультикультурной коммуникации и выделяет среди них аккультурацию, культурную экспансию, культурную диффузию и синтез культур. По мнению автора необходимым условием эффективной межкультурной коммуникации является владение участниками коммуникативного акта следующими системами знаний: знание системы символов, в рамках которой происходит коммуникация, базовые фундаментальные знания про окружающий мир и другие знания, которые имеет человек, принадлежащий к определённому этносу, культуре и религии.

Ключевые слова: *культура, общение, взаимодействие, эффективность, информация, межкультурная коммуникация, язык, социальное окружение.*

Iaburova O.

senior teacher of primary education theory and practice department of the State higher educational establishment "Donbasky State Pedagogical University"

**THE CONTENT AND STRUCTURE OF INTERCULTURAL
COMMUNICATION IN MODERN PEDAGOGICAL, PHILOSOPHICAL
AND SOCIAL RESEARCHES**

The article reveals pedagogical, psychological, social and philosophical aspects of intercultural communication, make further conditions for optimizing methods and directions of researching social and pedagogical event of intercultural communication both in the studying process and beyond. The author depicts main structural peculiarities of multicultural communication and points out cultural expansion, cultural diffusion and the combination of cultures. The author stresses the necessity for participants of communication to obtain the systems of the following knowledge: the knowledge of the system of symbols in the range of which communication happens, basic fundamental knowledge about the surrounding world and other knowledge belonging to the definite ethos, culture and religion a person has.

Key words: culture, communication, interaction, effectiveness, information, intercultural communication, language, social surrounding.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. За останні два десятиріччя термін «міжкультурна комунікація» став дійсно широко розповсюдженою, загально визнаною та по-справжньому міждисциплінарною науковою дефініцією. Він розглядається з різних точок зору у працях провідних вітчизняних та зарубіжних філософів, психологів, соціологів, лінгвістів тощо. Цілком природно, сучасна педагогічна наука не є виключенням у цьому дисциплінарному ряді. Проблеми міжкультурної комунікації у процесі навчальної, виховної та професійної трудової діяльності є предметом соціальної педагогіки як галузі педагогічної науки та сучасної наукової дисципліни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання зазначеної проблеми й на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Перш ніж розглядати основні погляди та проблеми міжкультурної комунікації, її феноменологію та методологію, слід звернути увагу на соціально-педагогічні та загальнонаукові особливості змісту, покладеного у дану наукову дефініцію. Що ж, власне, розуміється під міжкультурною комунікацією, яким є семантичний простір даного явища сучасної науки та культури, які основні теорії та концепції закладають передумови її вивчення та якими науковими перспективами може бути наділений у найближчому майбутньому її фундаментальний розгляд?

Дійсно значущий вихідний матеріал для аналізу цього явища дає сучасна філософська наука. І. Ю. М'язова, досліджуючи у своїй дисертації за темою «Міжкультурна комунікація: зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз)» теоретико-методологічні засади міжкультурної комунікації, стверджує, що «...визнаючи за основу міжкультурної комунікації культуру, зазначимо, що в сучасних гуманітарних науках поняття «культура» є фундаментальним і виступає в якості чинника соціального розвитку, засобу гармонізації стосунків між людиною і природою, особистістю і суспільством. Культура, що є предметом дослідження багатьох областей гуманітарного знання, відображає основоположні сторони і явища людського буття: матеріальні та духовні надбання людства, поведінку людей та їх взаємодію, прояви власне людської сутності» [9, с. 10].

Науковець зазначає зокрема наступне: «Культура є важливим чинником соціально-економічного життя суспільства. Варто удосконалювати моделі та практики культурного сектору, що дозволить вивести його на передній план національної модернізації. В цьому випадку

показовим є досвід європейських країн, де ключовими принципами культурної політики є сприяння розвитку культурної ідентичності, культурному різноманіттю, творчості та участі як окремих індивідів, так і суспільства в цілому у культурному житті, що досягається, на нашу думку, завдяки ефективній міжкультурній комунікації» [9, с. 171].

В той же час А. Л. Свенцицький, розглядаючи культуру як міждисциплінарний, загальнонауковий феномен, а саме «...як сукупність матеріальних та духовних цінностей, притаманних різним спільнотам, соціальним групам відносно конкретних історичних періодів...», зміщує акцент у бік саме духовної діяльності представників окремих спільнот та етносів, стверджуючи, що культуру доцільно розглядати і як «...явище, що відноситься до сфери духовної діяльності людей, як сукупність духовних цінностей та норм, притаманних тим чи іншим соціальним спільнотам» [13, с. 202].

Що стосується питання про комунікацію та її науковий зміст, значна кількість відомостей про неї накопичена у споріднених науках, зокрема у психології. Таким чином, комунікація розглядається як «...змістовна сутність соціальної взаємодії, яка характеризує структуру міжособистісних та ділових зв'язків між людьми, особливості обміну інформацією у людському спілкуванні» [13, с. 172]. При цьому комунікацію за ознакою засобів її реалізації розділяють на вербальну та невербальну. Під вербальною розуміють «...цілеспрямований процес передавання інформації за допомогою мови, завдяки мові у процесі комунікації відбувається оволодіння суспільно-історичним досвідом людства та окремих культур» [13, с. 173].

Як відмічає Б. В. Слющинський у своїй докторській дисертації за темою «Міжкультурна комунікація у багатонаціональному регіоні України» «...в останні десятиріччя у зв'язку із розширенням міжнародних відносин особливий теоретичний і практичний інтерес стали являти проблеми міжкультурної комунікації. Сьогодні міжнародні відносини не обмежуються лише зустрічами на високому державному рівні, а все частіше стають частиною повсякденного життя людей, і не обов'язково це пов'язано із туризмом, обміном делегаціями або комерційною діяльністю».

На думку автора, сучасна міжкультурна комунікація характеризується тим, що при зустрічі представників різних культур кожний з них діє у відповідності до своїх культурних норм. Тому міжкультурну комунікацію можна визначати як адекватне взаєморозуміння двох учасників комунікативного акту, що відносяться до різних культур. Як відмічає автор, тут переважно малися на увазі різні культури у розумінні етнонаціональних особливостей [14].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті - з'ясування можливих основних особливостей змісту міжкультурної комунікації, її оптимальної структури, закономірностей та функцій. Основним завданням нашого дослідження виступає розробка вихідних передумов для подальшого теоретичного та методичного забезпечення дослідження міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. С. В. Дрожжина у своїй статті «Праксеологічні виміри мультикультурної комунікації» зазначає, що наразі «...виформовується нова парадигма міжкультурних комунікацій, яка стає новою онтологією аналізу не тільки мовної, а взагалі культурної свідомості, онтологією сучасної мультикультурної освіти. Дана парадигма має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, оскільки процес комунікації індивідів з різною культурною ідентифікацією, щоб бути безконфліктним має спиратися не на відмінності, а на загальне для представників єдиної спільноти – людства» [5].

До необхідних складових міжкультурної комунікації дослідниця схильна відносити:

- відкритість до пізнання чужої культури та сприйняття психологічних, соціальних та інших міжкультурних відмінностей;
- психологічний настрій та спілкування з представниками іншої культури;
- вміння розмежовувати колективне та індивідуальне в комунікативній поведінці представників інших культур; здібність долати соціальні, етнічні, культурні стереотипи, забобони;
- оволодіння набором комунікативних засобів і правильний їх вибір в залежності від ситуації спілкування; додержання етикетних норм в процесі комунікації.

Виходячи з цього авторка підсумовує, що основними структурними особливостями мультикультурної комунікації можна вважати зокрема наступні:

- метою комунікативного процесу є прагнення до порозуміння із партнерами по комунікації через максимально повно і точно донесену інформацію, досвід, знання тощо;
- підґрунтям діалогу культур в умовах полікультурності є універсальні людські цінності;
- для оволодіння міжкультурною комунікацією необхідно оволодіти комплексом специфічних та загальних знань (знання про конкретні культури, толерантність, емпатія, знання про загальнокультурні універсалії тощо) [5].

В той же час В. В. Бушкова, розглядаючи у своїй дисертації за темою «Основні тенденції взаємодії української та американської культур

(соціально-філософський вимір)» основні тенденції взаємодії української та американської культур, зауважує, що у даному контексті «..враховуючи складність та багатоплановість проблеми комунікації як соціальної форми розвитку міжкультурної взаємодії, а також міждисциплінарний характер багатьох досліджень західних науковців, можна виокремити низку напрямків: соціально-філософський, соціологічний, культурологічний, соціолінгвістичний»[3].

На думку авторки, процес взаємодії культур може відбуватися в двох аспектах, а саме:

- в площині взаємовпливів і трансформацій контактуючих систем світоглядних, етнічних, а також соціонормативних культурних цінностей;
- як безпосередній комунікативний діалог представників різних культурних соціумів.

На думку К. С. Мальцевої, висловлену у ході дослідження на тему «Міжкультурні непорозуміння і проблема міжкультурного перекладу» важливу роль в міжкультурній комунікації відіграють специфічні символи, стереотипи, упередження, національний мовний етикет, які власне і характеризують специфічні для певної етнічної групи форми поведінки (на відміну від універсальних для людства в цілому), а саме [8]:

1) Комунікативні стратегії різних культур формуються у співвідношенні до поведінкових норм даної культури і у відповідності до припустимої і бажаної комунікативної поведінки всередині культури.

2) Комунікативні канали культури відображають її пріоритети у певній ієрархії цінностей, що можуть суттєво відрізнятися в різних культурах і спричиняти проблеми у порозумінні між представниками різних культурних груп.

3) Суттєві розбіжності між комунікативними налаштуваннями різних культур не можуть вичерпуватися сферою лінгвістики та поведінки, вони стосуються розбіжностей у культурному досвіді різноманітних культурних спільнот, що впливає певним чином на структуру та особливості побудови і функціонування складних систем комунікативних установок, що притаманні даним спільнотам.

Як зазначає А. Несвіт у статті «Проект Ради Європи «Політика та практика викладання в умовах соціокультурного розмаїття» як нове бачення міжкультурної освіти», основною метою втілення проекту Ради Європи «Політика та практика викладання в умовах соціокультурного розмаїття» є формування у сучасних учнів, студентів та дорослих людей здатності співіснувати в умовах культурного розмаїття, вчитися жити разом у гармонії та забезпечувати якісну освіту різним верствам населення». З метою реформи освіти загальноосвітніх навчальних закладів шляхом створення відкритого освітнього простору та забезпечення рівного

доступу до якісної освіти всім учням, необхідно вивчати основні напрямки підготовки вчителів, розробку та презентацію європейських рекомендацій щодо викладання в Європі в умовах культурного розмаїття [10].

На думку І. Іванової, що розглядає у статті «Сформувати інформаційне тло міжкультурної комунікації» необхідність створення професійно орієнтованого підручника у процесі підготовки майбутнього фахівця, реалізація культурологічного підходу у професійно спрямованому підручнику насамперед передбачає наступне:

- виховання у студентів позитивного ставлення до країни, лінгвокультура якої ним вивчається;
- високий ступінь інформаційної цінності, насамперед у масиві лексичних одиниць;
- забезпечення умов для автентичного спілкування на міжкультурному рівні;
- добір культурологічного змісту підручника з ілюстрацією функціонування певних явищ на тлі широкого соціального контексту;
- порівняння культур в опорі на рідну мову і культуру;
- оцінку і аналіз явищ, що дасть змогу майбутньому фахівцю орієнтуватися в нормативних і ненормативних ситуаціях міжкультурного спілкування;
- урахування професійних потреб того, хто навчається;
- урахування досвіду студентів, яким вони володіють на певному етапі оволодіння новою лінгвокультурою [6].

І. Самойлюкевич у статті «Назустріч інформаційному суспільству», розглядаючи шляхи набуття інтеркультурного досвіду в процесі професійної підготовки вчителів іноземних мов, зазначає, що «...нагальна потреба у формуванні інтеркультурного досвіду майбутніх вчителів іноземних мов у процесі професійної підготовки в умовах інформаційного суспільства потребує реформування мовної педагогічної освіти в Європі, зокрема, в Україні засобами гуманізації та культурознавчої соціалізації її змісту. У перспективі вважається доцільним спрямувати дослідження на вивчення особливостей реалізації інтеркультурної компетентності вчителів іноземної мови у процесі самостійної педагогічної діяльності» [12].

Як зазначає М. А. Богатирьова у своїй дисертації за темою «Социокультурный компонент содержания профессионально ориентированного учебника английского языка (в неязыковых вузах)» у процесі дослідження соціокультурного компоненту змісту навчання іноземних мов виникає необхідність створення професійно орієнтованого підручника, за допомогою якого з'являється можливість моделювати інформаційний фон міжкультурної комунікації [2, с. 109].

Як зауважує Т. Копетчук у власній програмній статті «Соціокультурні завдання як засіб поповнення загальнокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови», якість професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови значною мірою залежить від рівня сформованості його загальнокультурної, соціокультурної та комунікативної компетентностей. Оволодівши в стінах ВНЗ соціокультурною компетентністю, як важливим компонентом професійної компетентності, майбутній вчитель значно підвищить рівень власної загальнокультурної компетентності і не буде мати труднощів при формуванні соціокультурної компетентності у своїх учнів [7].

Як відмічає О. Першукова у своїй публікації «На шляху до міжкультурної свідомості», досліджуючи основні етапи розвитку соціокультурного компоненту змісту навчання іноземних мов, досконале опанування іноземною мовою в сучасному розумінні передбачає глибоке знання соціокультурного компоненту країни її походження. В сучасних умовах європейської інтеграції та інтернаціоналізації багатьох сторін життя особливої актуальності набуває проблема спілкування за допомогою іноземної мови з усіма, хто цією мовою володіє. Тому сучасний підхід до структурування соціокультурного компоненту змісту навчання характеризується наповненістю елементами міжкультурного виміру, що означає розвиток в учнів міжкультурної свідомості та передбачає володіння міжкультурними навичками [11].

Як підкреслює О. М. Ваченко у статті «Організація комунікативного середовища у професійній підготовці майбутніх вчителів іноземних мов», у структурі професійної компетентності вчителя іноземної мови основним компонентом виступає іншомовна комунікативна компетенція, яка охоплює мовну, мовленнєву та соціокультурну компетенцію [4].

На думку М. Сідун, висловлену у програмній статті «Формувати професійну компетентність вчителя іноземної мови» сам по собі загальний мовленнєвий розвиток майбутнього вчителя іноземної мови визначається якісним рівнем його мовленнєвої діяльності, та і в процесі його самореалізації як форми самопрояву, досягнення окремої мети, осмислення сутності професійної мовленнєвої діяльності. Соціальний компонент, на думку автора, полягає у розумінні вчителем сутності проблем суспільства, громадській зрілості та громадянській відповідальності тощо [15].

Т. Бабенко у своїй статті «Розкривати культуру як глобальне явище» наголошує, що формування мовних і мовленнєвих компетенцій повинно відбуватись на основі навчальних матеріалів, яким притаманна науковість, пізнавальна цінність і культурологічна спрямованість. Авторка вважає, що завдяки добору навчальних матеріалів, що містять екстралінгвістичну інформацію про культуру країни, мова якої вивчається, кожне заняття

перетворюється з граматики англійської мови буде впливати на формування комунікативної культурологічної компетенції [1].

Як відзначає А. Шемякіна у своїй оглядовій статті «Лінгвокультурологія та лінгвокраїнознавство: особливості та відмінності» «... сьогодні перевага надається комунікативній компетентності, для якої оволодіння спільним для комунікантів мовним кодом не є достатнім. Сучасність рекомендує лінгвістам вдаватися до дослідження людського фактору в мові, тобто мови у зв'язку з людською діяльністю, людини в мові і мови в людині» [16].

Висновки: За результатами проведеного дослідження, у відповідності до поставленої мети та завдань дослідження, можемо зазначити наступне:

1) у структурі міжкультурної комунікації виділяють аккультурацію, культурну експансію, культурну дифузію, конфлікт культур та синтез культур;

2) Необхідною умовою ефективної міжкультурної комунікації є володіння учасниками комунікативного акту наступними системами знань: знання символічної системи, в термінах якої має місце комунікація; знання про основні принципи устрою навколишнього світу, що складаються у особистісному досвіді індивіда; базових фундаментальних знань про світ, що є у всіх людей; інших знань, які має людина, завдяки приналежності до певного етносу, культури, релігії тощо; 3) до необхідних складових міжкультурної комунікації, що дозволяють її відокремити від інших видів комунікації та адекватно класифікувати відносяться зокрема наступні: відкритість до пізнання чужої культури та сприйняття психологічних, соціальних та інших міжкультурних відмінностей; психологічний настрій та спілкування з представниками іншої культури; вміння розмежовувати колективне та індивідуальне в комунікативній поведінці представників інших культур; здібність долати соціальні, етнічні, культурні стереотипи, забобони; оволодіння набором комунікативних засобів і правильний їх вибір в залежності від ситуації спілкування; додержання етикетних норм в процесі комунікації.

Література

1. Бабенко Т. Розкрити культуру як глобальне явище / Т. Бабенко // Іноземні мови у навчальних закладах. – 2009. – № 1. – С. 94-100.
2. Богатырёва М. А. Социокультурный компонент содержания профессионально ориентированного ученика английского языка (в неязыковых вузах) : диссертация на соискание ученой степени канд. педагогических наук: 13.00.02. «Методика преподавания (английский язык)» / М. А. Богатырёва. – М.: 1998. – 221 с.
3. Бушкова В. В. Основні тенденції взаємодії української та американської культур (соціально-філософський вимір) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня

- канд. філософ. наук: 22.00.06 «Соціальна філософія та філософія історії» / В. В. Бушкова. – К., 2001. – 19 с.
4. Ваченко О. М. Організація комунікативного середовища у професійній підготовці майбутніх вчителів іноземних мов / О. М. Ваченко // Науковий часопис НПУ імені Драгоманова. – Серія 16. – Творча особистість учня: проблеми теорії і практики. – К.: НПУ, 2004. – Випуск 2 (12). – С. 71-75.
 5. Дрожжина С. В. Праксеологічні виміри мультикультурної комунікації / С. В. Дрожжина // Вісник Донецького національного університету. – Серія Б: Гуманітарні науки. – 2009. – Випуск 1. – С. 180-184.
 6. Іванова І. Сформувати інформаційне тло міжкультурної комунікації / І. Іванова // Іноземні мови у навчальних закладах. – 2008. – № 1. – С. 46-50.
 7. Копетчук Т. Соціокультурні завдання як засіб поповнення загальнокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови / Т. Копетчук // Іноземні мови у навчальних закладах. – 2008. – № 1. – С. 56-59.
 8. Мальцева К. С. Міжкультурні непорозуміння і проблема міжкультурного перекладу: автореферат дис... на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук: 09.00.04 / К. С. Мальцева / Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2002. – 20 с.
 9. М'язова І. Ю. Міжкультурна комунікація: зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук: 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / І. Ю. М'язова. – К., 2008. – 20 с.
 10. Несвіт А. Проект Ради Європи «Політика та практика викладання в умовах соціокультурного розмаїття» як нове бачення міжкультурної освіти / А. Несвіт // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2007. – №4. – С. 25-27.
 11. Першукова О. На шляху до міжкультурної свідомості / О. Першукова // – 2008. – № 1. – С. 60-68.
 12. Самойлюкевич І. Назустріч інформаційному суспільству / І. Самойлюкевич // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2008. – №4. – С. 51-54.
 13. Свенцицкий А. Л. Краткий психологический словарь / А. Л. Свенцицкий. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. – 512 с.
 14. Слющинський Б. В. Міжкультурна комунікація в багатонаціональному регіоні України: автореферат дис... на здобуття наук. ступеня доктора соціологічних наук: 22.00.04 / Б. В. Слющинський / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. – Харків, 2010. – 30 с.
 15. Сідун М. Формувати професійну компетентність вчителя іноземної мови / М. Сідун // Іноземні мови у навчальних закладах. – 2008. – № 4. – С. 115-124.
 16. Шемякіна А. Лінгвокультурологія та лінгвокраїнознавство: особливості та відмінності / А. Шемякіна // Іноземні мови у навчальних закладах. – 2010. – № 3. – С. 100-106.

Ягупець Ю.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загально технічних дисциплін і технічної графіки ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Нікітенко А.

студент магістратури технологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

УДК 371.01

ПРОБЛЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА ТЕХНОЛОГІЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ

Автори статті виділяють для обговорення деякі проблеми, які можуть бути значимими для становлення системи дистанційного навчання, після спроб впровадження її елементів на заочному відділенні технологічного факультету вищого навчального закладу.

Ключові слова: *дистанційна освіта, система дистанційного навчання, кейс-технології, соціальні мережі, медіа інформація.*

Ягупець Ю.

кандидат педагогических наук, доцент кафедры общетехнических дисциплин и технической графики ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

Никитенко А.

студент магистратуры технологического факультета ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ПРОБЛЕМЫ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ НА ТЕХНОЛОГИЧЕСКОМ ФАКУЛЬТЕТЕ

Автори статті виділяють для обговорення деякі проблеми, які можуть бути значимими для становлення системи дистанційного навчання, після спроб впровадження її елементів на заочному відділенні технологічного факультета вузу.

Ключевые слова: *дистанционное образование, система дистанционного обучения, кейс-технологии, социальные сети, медиа информация.*

Yagupets Y.

an Associate Professor an Educational Sciences, assistant professor of technical disciplines and technical graphics Donbass State Pedagogical University

Nikitenko A.

an undergraduate of the Faculty of Technology Donbass State Pedagogical University

DISTANCE LEARNING PROBLEMS ON TECHNOLOGY FACULTY

The authors allocated to discuss some of the issues that may be important for the development of a system of distance learning, after attempts to implement its elements in the correspondence department of technological faculty of the university.

Keywords: *distance education, distance learning system, case-based technologies, social networks, media information.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Важко не помітити, що цифрові технології змінили за останні роки практично усі сторони нашого життя. Вплив комп'ютерних технологій змінив не лише технічні науки, виробництво, зв'язок, але і такі «гуманітарні сфери», як медицину або політичні технології. Усе більш помітним стає і «перехід від кількості до якості» і в освіті. З'явилося багато суперечностей один одній точок зору на те, як комп'ютерні технології і інтернет змінять саму основу (вищої) освіти. Деякі [3] дослідники запевняють, що новітні технології в області інформатики і телекомунікацій вже породили «цифрове цунамі» і приведуть до обов'язкового руйнування традиційної системи освіти (особливо вищої). Інші [1] ж вважають, що нові технічні засоби не змінять основ системи освіти, а впроваджуватимуться поступово, тобто переважним сценарієм буде не революція, а еволюційний розвиток. Інтерес до цього питання представляється зовсім не дозвольним, оскільки він визначає стратегію розвитку кожної конкретної освітньої установи, успіхи в конкурентній боротьбі на ринку освітніх послуг. Основна проблема: чи дійсно комп'ютерні технології породжують нову парадигму освіти або аргументи на користь цієї точки зору неспроможні? З одного боку досвід, накопичений за десятки років, а з іншої - усе більш численні приклади успішності нових підходів. Зовсім непросте питання, оскільки стають очевидними наївність і марність віри в те, що цифрові технології є самодостатніми і без зусиль вирішать багато проблем освіти. Так, нами за останній час були зроблені спроби впровадження елементів дистанційного навчання на заочному відділенні технологічного факультету (оскільки сама форма заочного навчання в епоху загальної комп'ютеризації представляється анахронізмом), проте при цьому очікуваних результатів ми не отримали, що і послужило приводом для детальнішого розгляду проблем дистанційного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наш час відрізняється значними культурними, економічними і технологічними змінами, які стають складовою частиною нашого повсякденного життя (сфера вищої освіти у тому числі). У цьому контексті проблеми утворення активно досліджуються, проте ці дослідження далеко не закінчені, навіть засадничі терміни не устоялися - наприклад, «e-learning» (на жаль немає адекватного терміну в російській або українській мові, див. [http:// ru.wikipedia.org/wiki/ E-learning](http://ru.wikipedia.org/wiki/E-learning)) і «дистанційне навчання» часто розуміється по-різному.

Автори дослідження [1, с.12] запропонували і глибоко обґрунтували наступну схему укладення структури інформаційних ресурсів в сучасному суспільстві, причому, як бачимо, поява нових видів ресурсів не відмінняє вже наявних, які існують і розвиваються паралельно.

Інформаційні ресурси навчання				
Безпосереднє спілкування	Тверді копії (книги, бібліотеки і інше)	Медіа інформація (телебачення, радіо, фільми, аудіозаписи)	Комп'ютерні мережі	Хмарні технології, соціальні мережі, віртуальні середовища.
				Дистанційне навчання, e-Learning
			Програмоване навчання, широке використання технічних засобів навчання	
		Заочне навчання, самостійна підготовка		
Традиційні форми навчання				

В той же час, перерозподіл «питомої ваги» (тобто відносної долі інформації, що отримується людиною за допомогою того або іншого ресурсу) викликає до життя і нові системи методів і засобів навчання, наприклад реалізація індивідуалізації в методі «програмованого навчання» вимагає досить розвинених технічних засобів для контролю знань і організації самого процесу навчання.

Можливо, зв'язок методів навчання з формами і способами отримання і аналізу інформації ще глибший. Приведемо в якості цитати ще одну таблицю [4, с.9]

Період	Концепція (модель)	Тематичне ядро концепції	Особова компонента
1920 – 1930 рр.	Традиційно-консервативна освіта	Практико-орієнтована система знань, умінь і навичок	Розвиток самостійності і активності навчаємих, їх здібностей до самонавчання і творчості.
1930 — 1960-е рр.	Когнітивно-орієнтована освіта	Система наукових предметних знань і умінь	Акцент на свідомості і активності в навчанні. Облік індивідуальних пізнавальних можливостей навчаємих.

1960 — 1970-е рр.	Оптимізація учбового процесу	Цілісний підхід до навчання, його змісту, організаційних форм і методів .	Формування пізнавальних здібностей, досвіду творчої діяльності і емоційно- ціннісного відношення до життя
1970- 1990-е рр.	Розвиваюче навчання	Взаємозв'язок навчання і розвитку на основі організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії навчаємих і тих хто навчає	Розвиток узагальнених способів розумових дій, саморегуляції, рефлексії і розумових здібностей навчаємих.

Порівнюючи терміни появи відповідних інформаційних ресурсів зі змістом першої колонки представленої таблиці, бачимо дуже вірогідну кореляцію концепцій освіти з видами інформаційних ресурсів.

Таким чином, електронне навчання, на наш погляд дійсно є новою парадигмою навчання, яка розвиватиметься у напрямі використання хмарних технологій і віртуальних середовищ і співіснувати, взаємно збагачуючись з традиційними моделями навчання.

Становлення технологій дистанційного навчання відбувається повільно і важко, причому головними проблемами є зовсім не технічні можливості, а - людський чинник. Так, згідно з опитуванням (<http://www.timeshighereducation.co.uk/storyasp?storycode=406838>) співробітників більше 125 університетів, багато викладачів розглядають дистанційне навчання як дороге і яке вимагає більше часу: "вимагається значно більше часу для підготовки високоякісних учбових матеріалів в порівнянні з традиційними формами навчання для досягнення порівнянного рівня підготовки студентів. Або ДН не так добре як очне навчання, проте іноді воно потрібне". Як бачимо, у викладацькому середовищі великого ентузіазму не спостерігається. Але чому ж тоді саме дистанційне навчання нині розвивається випереджаючими темпами. На думку автора роботи [2], з яким ми повністю згодні:

1. Технології породжують сильний тиск як на зміст, так і методики навчання «E-Learning» звичайно не панацея, але схоже, що відповідає духу цих змін. Надлишок ресурсів легко доступних через інтернет швидко змінює наші уявлення про роль викладача.
2. Люди чекають, що вони зможуть працювати, вчитися і відпочивати коли і де вони хочуть.
3. Технології стають усе більш "хмарними" і інформація усе більш децентралізується.
4. Навчання, що спочатку розуміється як співпраця, переростає в традиційні форми співпраці.

Формулювання цілей статті. Виділення і обговорення деяких проблем, які можуть бути значимими для становлення системи дистанційного навчання на технологічному факультеті вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основні особливості електронного навчання кілька років тому виділені в роботі [6] і представлені як 10 гіпотез «E-learning» :

1. «E-learning» - спосіб навчання, який може бути реалізований у рамках різних моделей освіти (як традиційною, так і дистанційною) і філософських підходів (біхевіоризм і конструктивізм).

2. «E-learning» робить можливою єдині форми навчання, які узгоджуються як з традиційною парадигмою, так і з дистанційним навчанням.

3. Вибір інструментів «E-learning» має бути обумовлений головним чином методикою курсу, а не технічними особливостями. Методика важливіша за технологію.

4. «E-learning» розвивається за допомогою успішної реалізації педагогічних інновацій.

5. «E-learning» може застосовуватися двома способами: як представлення інформаційного контенту, так і полегшення самого процесу навчання.

6. Кращі інструменти «E-learning» - це ті, які розроблені разом з учбовим курсом і інтегровані з ним.

7. Інструменти «E-learning» повинні використовуватися тільки тоді, коли вони мають переваги перед традиційною формою навчання

8. «E-learning» буде ефективним, якщо користувачі будуть упевнені в його перевагах.

9. Використання «E-learning» виправдане, якщо при цьому не змінюються цілі навчання.

10. Тільки педагогічні переваги виправдовують реалізацію «E-learning».

За час, що пройшов з часу публікації цієї роботи досвід дистанційного навчання переосмислений і гіпотези 1, 2, 5 і 6 сьогодні представляються сумнівними, тоді як інші - переважно вірними. Аналіз справедливості приведених положень ускладнений розмитістю поняття «E-learning», тобто «електронного навчання».

Поняття «Дистанційне навчання» і «E-learning» (навчання з допомогою Інтернет і мультимедіа - згідно ЮНЕСКО) у Вікіпедії визначені як синоніми, але дуже багато фахівців вважають інакше. Дійсно, як визначити долю часу на роботу в інтернеті, щоб навчання віднести до «E-learning» або чи можна

вважати дистанційним навчання, якщо в якості джерела інформації використовується комп'ютер, але основний час студент працює в аудиторії?

Розглянемо, як виглядає в історичному контексті справедливість перших двох гіпотез, які, як легко бачити - взаємозв'язані. Історія свідчить, що перші університети (University of Bologna - 1088) був організований за ініціативою студентів, які наймали майстрів для навчання тому, що ним, - студентам здавалося цікавим. В результаті, італійські університети основну увагу приділяли практичним професіям - медицині, адвокатурі, теології. Університети Oxford, Cambridge Paris утворені священниками, які стали вчити тому, що пізніше стало відоме як «сім вільних мистецтв». В цьому випадку точка зору засновників на предмет навчання домінувала і процес навчання полягав в регулярних бесідах студента і професора на заздалегідь задану тему. При цьому викладач ніс повну відповідальність за студента (не лише за його академічну успішність). Цю традицію поколивали тільки в 19 столітті ідея Університету Гумбольта, яка декларувала свободу студента вибирати самому свою програму навчання залежно від своїх інтересів. Викладач при цьому «звільняється» від відповідальності за долю студента.

Практика дистанційного навчання (успіх якого сильно залежить від самомотивації студентів) свідчить про повернення до «болонської моделі» і, на наш погляд, саме з цим пов'язані труднощі організації дистанційного учбового процесу в нашому ВНЗ. Ця обставина і примушує припустити, що для успішного становлення дистанційного навчання знадобляться серйозні зміни в організації навчального процесу.

Реалізація онлайн-навчання вимагає від викладача не лише розробки і викладання курсу, але і цілого ряду особливих професійних умінь. У типовому випадку (наприклад University of British Columbia), учбові курси веде команда, що включає редактора, дизайнера учбової графіки, фахівця з інтерактивного відео, системного адміністратора (що відповідає за засоби комунікації) і менеджера проекту. Такі умови роботи сильно відрізняються від традиційних і, очевидним чином стають потрібні зміни, як структури учбового закладу, так і вимог до кадрового складу.

Trucano встановив [5], що викладачі найчастіше використовують нові технології для адміністративних завдань, таких як зберігання текстів, розробка і планування занять, нескладний пошук інформації в Інтернеті, але набагато менш компетентні у використанні цих технологій чим їх студенти. Це в цілому негативно відбивається на навчальному процесі в його традиційному варіанті, але для дистанційного навчання негативний ефект значно більше.

Abel (2005) вивчав досвід онлайн-навчання в США (навчальний заклад різних напрямів і масштабів) і встановив, що заклади, які

підтримують повні курси набагато успішніші по відношенню до тих, які використовують дистанційну підтримку окремих рівнів учбової дисципліни (за опитуваннями). Відзначається вирішальний вплив цілісності, продуманості курсу і підтримувальних технологій, ретельний облік індивідуальності навчання, а також наявність спеціальної методики підготовки дистанційних курсів, включаючи розробку внутрішньоуніверситетських вимог і проведення викладацьких семінарів. В той же час автор відмічає великі відмінності методик розробки дистанційних курсів, прийнятої в різних університетах.

Таким чином, реалізація дистанційного навчання значно міняє характер діяльності викладача.

Звичайно, виникає питання, як вплинуть відповідні організаційно-методичні зміни на ефективність навчання. Не претендуючи на усебічний розгляд цих проблем, відмітимо наступне.

У США прийнято оцінювати практику викладання в університетах відповідно до документу, що називається «сімма принципами вірної практики» (Seven Principles of Good Practice in Undergraduate education). Цей документ був розроблений під патронажем Американської Асоціації Вищої Освіти і державною Комісією за освітою (Education Commission of the States) і опублікований у березні 1984 року. Документ потім доповнювався (останнє доповнення датується 2005 роком). Згідно з цим документом в учбовому процесі університету необхідно реалізувати (перелік в порядку важливості);

1. Максимальне сприяння спілкуванню студент-викладач.
2. Створення умов «найбільшого сприяння» кооперації студентів.
3. Впровадження методів активного навчання.
4. Реалізація різноманітності способів зворотнього зв'язку.
5. Ефективне використання часу, витраченого на учбові завдання.
6. Навчання повинне максимально відповідати очікуванням студентів.
7. Диверсифікація способів навчання відповідно до здібностей студента.

Третій пункт пов'язаний з психологією конструктивізму, згідно якої знання з'являються тільки в процесі взаємодії нової інформації і попереднього досвіду, що опирається на вже наявні знання. Кардинально поліпшити положення тут може тільки використання розвинених технологій: комп'ютерне моделювання, віртуальна реальність і тому подібне.

Зворотній зв'язок в контексті даного документу означає постійну перевірку знань студента, яка повинна використовуватися для корекції процесу навчання і виявлення труднощів шляхом аналізу учбової діяльності студента. Легко бачити, що використання інструментів дистанційного навчання здатне полегшити реалізацію усіх семи перерахованих пунктів.

Що ж до інструментів дистанційного навчання (гіпотеза б), то це складні і дорогі інформаційні системи і, на жаль, не видається можливою розробка цих інструментів спільно зі змістом учбового курсу. Тому на практиці учбовий контент погоджують з вимогами інформаційної системи, а не навпаки.

«E-learning» - це передусім нова модель учбового процесу, а не просто перенесення в online звичних практик, разом з відсканованими методичками, набитими на швидку руку тестами і додаванням функції інтернет-магазину.

З технічної точки зору «E-learning» передусім інфраструктура, що забезпечує базові і додаткові сервіси :

1. Аутентифікація і авторизація користувачів;
 - ведення реєстру користувачів;
 - інтеграція із зовнішніми базами даних і системами управління навчанням;
2. Розподіл повноважень;
 - контроль доступу;
 - гнучке налаштування ролей;
 - призначення і відміна повноважень, доступів до матеріалів і функцій системи;
 - інтеграція із зовнішніми базами даних і системами управління навчанням;
3. Майданчик для викладення матеріалів, що підтримує специфічні види контенту :
 - тексти, веб-сторінки, аудіо, відео і довільні файли;
 - тести з автоматичною перевіркою;
 - інтерактивні учбові матеріали, що взаємодіють з платформою через API;
 - глосарії з автопідсвічуванням;
 - підключення зовнішніх освітніх ресурсів по одному із стандартів взаємодії;
4. Комунікація між користувачами:
 - розсилки;
 - прямі текстові повідомлення;
 - форуми;
 - збір, облік, перевірка на плагіат, рецензування і оцінювання робіт учнів;
 - опитування і анкетування;
 - вебінари і відеоконференції;
 - взаємодія у віртуальних всесвітах;
5. Аналіз і зберігання результатів навчання;
 - журналювання дій користувачів в системі;
 - збереження оцінок і обчислення підсумків;

- ведення портфоліо учнів;
 - обмін даними з портфоліо із зовнішніми системами;
 - облік компетенцій;
 - передача результатів навчання в зовнішні системи управління навчанням;
 - формування звітів, надання API для підключення власних звітів;
6. Взаємодія з мобільними клієнтами.

Цей список слід доповнити засобами управління учбовим процесом.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Для реалізації успішної системи дистанційного навчання потрібні серйозні зміни в організації і методиці учбового процесу. Ці зміни неможливо здійснити миттєво, тому потрібна програма поступового переходу від заочного до дистанційного навчання. Доцільне використання хмарних технологій, оскільки саме в цьому варіанті система буде найближчими роками найбільш ефективною.

Архітектура інструментів «E-learning» представляється в наступному вигляді: базова платформа, з якою інтегруються управлінські бази даних, а також специфічні сервіси і учбові матеріали, такі як вебінари, інтерактивні лабораторії і так далі. Актуальні вимоги відкритості, масштабування, стабільності, розширюваності, документированності і стійкості розвитку базової платформи.

Література

1. Pachler, Norbert, Caroline Daly. Key issue sin e-learning: research and practice.- London: Continuum International Publishing Group, 2011.- 180p.
2. Mark J.W. Lee, Catherine Mc Loughlin. Web 2.0 - Based E - Learning: Applying Social Informatics for Tertiary Teaching. Information science reference. - Hershey – New York, 2011. - 518p.
3. Guri – Rosenblit Sarah. Digital technologies in higher education: sweeping expectations and actual effects. – Nova Science Publishers, Inc. New York, 2009.-192p.
4. Зеер З.Ф. Особово-розвиваючі технології початкової професійної освіти. - М.: Видавничий центр «Академія», 2010. - 176с.
5. Trucano M. Knowledge Maps : Ict in Education. -Washington D.C. : Info dev. World Bank : The Information for Development Program. 2005
6. Nichols, M. (2003) "A theory for e-Learninging". Educational Technolog & Society 6 (2): 1-10. Доступно через <http://projects.edte.utwente.nl/pi/papers/LearningTheory.html>.

Пащенко З.

доцент кафедри алгебри, кандидат фізико-математичних наук, ДВНЗ
«Донбаський державний педагогічний університет»

Пилипенко В.

старший викладач кафедри алгебри, ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Рябухо О.

доцент кафедри алгебри, кандидат фізико-математичних наук, ДВНЗ
«Донбаський державний педагогічний університет»

УДК 378.147:512

ОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЮ ТА САМОКОНТРОЛЮ РЕЗУЛЬТАТІВ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ІКТ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті висвітлено сучасний стан організації самостійної роботи студентів, специфіка та проблеми організації контролю та самоконтролю результатів самостійної роботи засобами інформаційно-комунікаційних технологій навчання.

Ключові слова: контроль, самостійна робота студентів, самоконтроль, вища школа, програмні засоби, комп'ютерна математика, системи комп'ютерної математики, методика навчання математичних дисциплін.

Пащенко З.

доцент кафедри алгебры, кандидат физико-математических наук, ГВУЗ
«Донбасский государственный педагогический университет»

Пилипенко В.

старший преподаватель кафедры алгебры, ГВУЗ «Донбасский
государственный педагогический университет»

Рябухо Е.

доцент кафедры алгебры, кандидат физико-математических наук, ГВУЗ
«Донбасский государственный педагогический университет»

ОРГАНИЗАЦИЯ КОНТРОЛЯ И САМОКОНТРОЛЯ РЕЗУЛЬТАТОВ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ СРЕДСТВАМИ ИКТ В ВЫСШИХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

В статье описано современное состояние организации самостоятельной работы студентов, специфика и проблемы организации контроля и самоконтроля результатов самостоятельной работы средствами информационно-коммуникационных технологий обучения.

Ключевые слова: контроль, самостоятельная работа студентов, самоконтроль, высшая школа, программные средства, компьютерная математика, системы компьютерной математики, методика обучения математических дисциплин.

Pashchenko Z.

assistant professor of the department of algebra, candidate of physical and mathematical sciences, SHEI «Donbass State Teaching's Training University»

Pylypenko V.

senior lecturer of the department of algebra, SHEI «Donbass State Teaching's Training University»

Ryabukho O.

assistant professor of the department of algebra, candidate of physical and mathematical sciences, SHEI «Donbass State Teaching's Training University»

ORGANIZATION OF CONTROL AND SELF-CONTROL OF THE RESULTS OF THE STUDENTS INDIVIDUAL WORK BY MEANS OF ICT IN HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

In the article there is described the modern state of the organization of the students individual work, the specifics and problems of the organization of control and self-control of the results of the students individual work by means of informational-communicative technologies of training.

Keywords: *control, students individual work, self-control, higher school, programming facilities, computering mathematics, systems of computering mathematics, methods of teaching mathematical disciplines.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах євроінтеграції національної системи освіти та впровадження кредитно-модульної системи навчання набуває особливого значення проблема ефективної організації і розвитку навичок самостійної роботи студентів (СРС) вищих навчальних закладів різних рівнів.

Самостійна робота студентів – це процес активного, цілеспрямованого набуття нових знань і умінь без безпосередньої участі викладачів. Вона є невід'ємною частиною навчальної роботи студента, основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від аудиторних навчальних занять, який дозволяє навчити студентів учитися, сформуванати у них уміння самостійної пізнавальної діяльності, знайомить зі стратегіями, що дозволяють раціонально організовувати свій навчальний процес. СРС повинна бути конкретною за своєю спрямованістю і супроводжуватися ефективним контролем і оцінкою її результатів. Спостерігаємо, що відсутність належного контролю СРС з боку викладача, спричиняє відсутність стимулювання самостійної навчальної діяльності студентів, внутрішньої мотивації щодо самостійного навчання і самостійної освіти взагалі.

В умовах модернізації та інформатизації сучасна освіта вимагає всебічного і різнопланового використання інформаційних технологій як у процесі навчання, так і у різних компонентах професійної діяльності вчителя. Залучення інформаційно-комп'ютерних технологій у навчальний процес (в тому числі і в організацію самостійної роботи) майбутніх вчителів оптимізує витрати зусиль в досягненні навчальних завдань та формує у них нові моделі діяльності, засновані на використанні інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), готуючи до творчого системного використання ІКТ у професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з розв'язання даної проблеми. Проблемі формування самостійності студентів у процесі навчання у закладах освіти різних типів присвячено багато педагогічних досліджень. У працях вітчизняних і зарубіжних учених висвітлено такі аспекти проблеми організації самостійної роботи: розглянуто сутність самостійної роботи студентів, а також її наукові, теоретичні та методичні засади, визначено підходи до організації самостійної роботи студентів. Так в працях Ю.К. Бабанського, Б.П. Єсіпова, Т.І. Шамова, П.І. Підкасистого, Н.Ф. Тализіної та інших розглядався зміст поняття “самостійна робота” та пов'язані з ним питання. Організацію самостійної роботи студентів у традиційній моделі навчання розглядали у своїх працях Б.П. Єсіпов, В.А. Козаков, П.І. Підкасистий та ін. Залучення інформаційних технологій у процес формування вмінь та навичок самостійної роботи студентів розглядається в роботах В.А. Козакова, О.В. Співаковського, М.А. Федотової, С.М. Яшанова.

Проблеми створення і впровадження в навчальний процес комп'ютерно орієнтованих методичних систем навчання природничо-математичних дисциплін в школах і ВНЗ досліджували М.І. Жалдак, В.І. Клочко, С.А. Раков, О.В. Співаковський, М.С. Львов, Ю.В. Триус, С.М. Яшанов та ін.

Проте, незважаючи на великий обсяг наукової літератури з питань організації самостійної роботи студентів, питання впровадження сучасних ІКТ в систему організації самостійної роботи та самоконтролю повністю невичерпана і потребує подальшого дослідження.

Невирішеними залишаються питання організації самостійної роботи першокурсників при вивченні дисципліни “Лінійна алгебра”, а також впровадження ефективних засобів перевірки стану виконання індивідуальних завдань за допомогою хмарних технологій, зокрема, бази знань та набору обчислювальних алгоритмів WolframAlpha від компанії Wolfram. Пошук ефективних ІКТ є необхідним, оскільки вони постійно розвиваються і дають нові можливості, які ще декілька років тому не були задіяні в навчальному процесі. Наприклад, “хмарні технології” такі як

WolframAlpha. З іншого боку, поява нових ІКТ стимулює розробку нових більш ефективних форм організації самостійної роботи студентів.

Формулювання цілей статті. Необхідність пошуку нових підходів щодо організації контролю та самоконтролю самостійної роботи студентів у сучасних умовах, де інформаційні технології є надійною допомогою, пов'язана з розв'язанням наступних протиріч:

– між зростаючою часткою часу в навчальному процесі, що відводиться на самостійну роботу, і обмеженою часткою часу на перевірку її результатів;

– між процесом виконання самостійної роботи і необхідністю своєчасного зворотного зв'язку результатів контролю чи самоконтролю цієї роботи;

– між потребами в інтенсифікації контролю самостійної роботи та відсутністю інформаційних технологій, які б сприяли цьому.

Розв'язання цих протиріч визначає предмет нашого дослідження – практику організації контролю та самоконтролю самостійної роботи студентів на основі застосування інформаційних технологій.

Мета даної статті – розглянути специфіку і проблеми організації СР бакалаврів напряму підготовки 6.040201 Математика* в “Донбаському державному педагогічному університеті” на прикладі вивчення дисципліни “Лінійна алгебра”, визначити ефективні методи організації її контролю та самоконтролю засобами інформаційних технологій та поширити досвід даного впровадження ІКТ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтеграція у європейський освітній простір потребує впровадження у навчальний процес вищої школи новітніх методів, що засновані на використанні ІКТ. Одним із завдань Болонського процесу є створення глобального міжнародного освітнього середовища, однією з переваг якого є надання можливості студенту самостійно обирати не тільки курси, а й темп навчання. Одними із суттєвих недоліків традиційного навчання є такі: неможливість індивідуалізації темпів навчання; відсутність постійного зворотного зв'язку, що зумовлює відсутність інформації про ступінь засвоєння нового навчального матеріалу кожним студентом. Тому набувають актуальності ефективні форми самостійної роботи студентів та способи їх контролю.

Невід'ємною частиною сучасного навчального процесу у вищій школі є самостійна робота. Згідно "Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах України" самостійна робота є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час,

вільний від обов'язкових навчальних занять. Самостійна навчально-пізнавальна робота студентів – це різноманітні види індивідуальної та колективної діяльності студентів, які здійснюються ними на заняттях або позааудиторний час у процесі виконання завдань викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі [12, с. 148].

Не можна переоцінити важливість проблеми оволодіння студентами методів самостійної роботи навчання. Це зумовлено тим, що саме в період навчання в ВНЗ у майбутніх фахівців закладаються основи професіоналізму, формуються вміння самостійної професійної діяльності, самоосвіти та самовдосконалення. Неможливо здійснити якісну підготовку висококваліфікованого спеціаліста в сучасних умовах без залучення студентів до самостійної роботи. СРС характеризується як цілеспрямована сукупність суб'єктних дій студента під керівництвом викладача на основі використання засобів супроводу навчального процесу. Самостійність – це інтегральна якість особистості, яка визначає її можливості здійснювати самостійну роботу на основі формування якостей рефлексивного керування [3].

В сфері освіти останнім часом спостерігається стрімке посилення інтересу до автоматизації контролю результатів навчання. Особливу увагу при цьому приділяють розробці нових інформаційних технологій для комп'ютерного оцінювання результатів навчання студентів.

Останні досягнення в практиці вищої освіти довели, що розвиток майбутнього фахівця як суб'єкта професійної діяльності і члена соціуму не може здійснюватись без самостійності і активності, які є основними характеристиками особистості і формуються в умовах оптимальної організації самостійної роботи. Самостійна робота студентів як вища форма навчальної діяльності, поза сумнівом, є однією з складових професійного становлення майбутнього фахівця.

Самостійна робота сприяє формуванню у студентів ініціативності, дисциплінованості, точності, почуття відповідальності, необхідних майбутньому фахівцю в подальшому навчанні та професійній діяльності. Важливим завданням викладача вищого навчального закладу є правильна організація самостійної роботи студентів, забезпечення умов успішного її перебігу, що передбачає не лише базові наукові знання, уміння педагогічно доцільно активізувати пізнавальні інтереси студентів у навчальному процесі [12, с. 149]:

– розвиток умінь працювати з науковою, інформаційно-науковою, популярною, методичною літературою;

- формування умінь правильно складати план змісту матеріалу, що вивчається, конспектувати його, будувати алгоритм розв'язання задач, доведення теорем;
- розвиток дослідницьких умінь студентів;
- формування умінь робити узагальнення та висновки;
- активізація пізнавальної діяльності.

Самостійна робота є завершальним етапом розв'язання навчально-пізнавальних завдань, які розглядалися на лекціях, семінарських, практичних та які виносяться для опрацювання самостійно. Адже знання можна вважати надбанням студента тільки за умови, що він приклав для їх здобуття свої розумові та практичні зусилля. Вирішальна роль в організації самостійної роботи студентів належить саме викладачу, який має розпізнати та всебічно розвивати кращі якості студента як майбутнього фахівця високої кваліфікації, навчити його самостійно працювати з науковою інформацією, закласти основи самоорганізації і самовиховання з тим, щоб сформувати вміння у подальшому безперервно підвищувати власну кваліфікацію.

Ефективність самостійної роботи залежить від багатьох факторів: її організації, змісту, взаємозв'язку та характеру завдань та результатів її виконання [5, с. 15]. Випробуваною формою організації є складання графіку всіх видів навчальних робіт. У графіку зазначається термін усіх заходів, обсяг часу, відведеного на самостійну роботу, тематика занять, література.

Необхідно враховувати обов'язкові елементи при формулюванні завдання для самостійного виконання: текст завдання, вимоги до виконання, вимоги до подачі результатів, критерій оцінювання, термін подачі результатів.

Ми вважаємо, що для ефективної організації СР необхідно дотримуватись наступних вимог.

1. Обґрунтування необхідності завдань в цілому й конкретного завдання, що вимагає виявлення та стимулювання позитивних мотивів діяльності студентів.
2. Надання детальних рекомендацій щодо виконання роботи.
3. Надання можливості виконувати творчі роботи.
4. Здійснення індивідуального підходу до організації СР.
5. Нормування завдань для СР (визначення, узгодження, врахування витрат часу).
6. Підтримання постійного зворотного зв'язку зі студентами в процесі СР.

Організацію контролю та самоконтролю самостійної роботи ми досліджуємо на прикладі дисципліни “Лінійна алгебра”, що викладається

на першому курсі підготовки бакалаврів напряму 6.040201 Математика* в Донбаському державному педагогічному університеті. При вивченні названої дисципліни на самостійну відведено більше третини годин від загальної кількості (78 із 216).

Процес навчання в університеті має свою специфіку, зумовлену певними чинниками:

– зміною соціальної позиції студентів при переході від школи до університету, який супроводжується різними зовнішніми змінами в устрої життя минулих школярів, які суб'єктивно переживають цю життєву кризу, оскільки вона супроводжується розпадом сталої системи зв'язків і відношень людини з іншими людьми і побудовою основ для нової форми життєдіяльності [12]:

- методами і способами здійснення навчальної діяльності;
- спеціалізацією процесу навчання.

В зв'язку з цим потрібно особливу увагу звернути на організацію навчального процесу, і самостійної роботи зокрема, на першому курсі. Для кращої адаптації першокурсників до навчального процесу серед інших заходів рекомендується здійснювати посилений контроль за їх діяльністю.

Реалізація вимог ефективної організації СРС можлива за умов застосування відповідних форм організації самостійної навчальної діяльності студентів. Ми вважаємо, що при вивченні курсу “Лінійна алгебра” використання ІКТ якраз і є тією відповідною формою організації СРС студентів.

Звертаючись до проблеми організації та змісту самостійної роботи першокурсників, необхідно зазначити, що ефективне керування самостійною роботою полягає у створенні оптимальних умов для її повноцінного здійснення, формування навичок самоосвіти й самоконтролю, необхідних для досягнення високого рівня знань, що може бути забезпечено організацією стану виконання індивідуальних завдань за допомогою хмарних технологій.

Необхідність пошуку нових підходів щодо організації контролю та самоконтролю самостійної роботи студентів у сучасних умовах, де інформаційні технології є надійною допомогою, пов'язана з розв'язанням наступних протиріч:

- між зростаючою часткою часу в навчальному процесі, що відводиться на самостійну роботу, і обмеженою часткою часу на перевірку її результатів;
- між процесом виконання самостійної роботи і необхідністю своєчасного зворотного зв'язку результатів контролю чи самоконтролю цієї роботи;

– між потребами в інтенсифікації контролю самостійної роботи та відсутністю інформаційних технологій, які б сприяли цьому.

Використання комп'ютерних технологій в процесі виконання завдань та самоконтролю забезпечують:

- психологічно комфортне середовище для знаходження правильної відповіді;
- гарантують конфіденційність у виконанні завдань;
- забезпечують можливість багатократного повернення до правильної відповіді в процесі самоконтролю;
- усувають страх отримати неправильну відповідь;
- підвищують ефективність навчання за рахунок реалізації принципів індивідуалізації, диференціації, особистісного підходу при вивченні дисципліни «Лінійна алгебра»;
- успішно реалізують прийоми контролю і самоконтролю;
- розвивають навички і уміння автономного розв'язування поставлених завдань.

С.М. Яшанов підкреслює, що використання засобів нових інформаційних технологій відкриває перспективні можливості практичного передавання функції управління самостійною навчальною діяльністю студенту і тим самим може сприяти підвищенню ефективності процесу формування навичок і вмінь самостійної навчальної роботи студента.

Відомо, що використання ІКТ в процесі навчання підвищує мотивацію учнів та студентів до навчання, сприяє розвитку інтелекту і формуванню навичок самостійної роботи з пошуку необхідної інформації, розширює обсяг навчальної інформації, забезпечує індивідуальний підхід у навчанні, підвищує якість контролю знань учнів, забезпечує гнучкість управління навчальним процесом.

Усі перелічені переваги комп'ютерної форми навчання допомагають вирішити важливе завдання у засвоєнні курсу «Лінійна алгебра» – формування у студентів стійких навичок у розв'язуванні базових завдань. Отже, організація СР студентів із застосуванням ІКТ сприяє підвищенню ефективності навчання.

Для ефективної педагогічної взаємодії учасників СР важливим є такий вагомий фактор діяльності самого студента, як самоконтроль. Під час виконання вправ за допомогою ІКТ присутній самоконтроль, певною мірою регламентований комп'ютером. Він є однією із найбільш важливих складових навчальної компетенції студентів. Отже, з метою формування навчальної компетенції, студент повинен оволодіти навичками управління власним навчальним процесом. [5]

Методи організації контролю та самоконтролю, що розглядаються, призначені для майбутніх вчителів. Очевидно, що вчитель мусить бути готовим до використання ІКТ в своїй професійній діяльності, володіти навичками організації навчання із використанням ІКТ, знати можливі раціональні і найбільш ефективні способи його організації, вміти комбінувати їх та пристосовувати до потреб конкретної учнівської аудиторії, а також знати, як реалізувати принцип особистісно-орієнтованого навчання, як організувати активну творчу діяльність учнів в умовах застосування ІКТ.

Ефективність самостійної роботи на стадії формування вмінь і навичок розв'язування задач значною мірою залежить від можливості студента вчасно проконтролювати себе. Помилка, виявлена самим студентом на даному етапі, спонукає його до пошуку причини цієї помилки, більш детального вивчення теоретичного матеріалу. Для перевірки отриманого розв'язку задачі зручно використовувати спеціальні комп'ютерні програми та хмарні технології.

Використання методів контролю та самоконтролю, організованого із використанням елементів ІКТ, показують студенту можливості, способи, шляхи використання ІКТ в процесі власного навчання, що особливо важливо для формування ІКТ-компетенції майбутнього вчителя. Ефективність організації СРС із застосуванням ІКТ полягає в тому, що студент вже з першого курсу навчання оволодіває навичками управління власним навчальним процесом, формуючи свою навчальну компетенцію.

Для перевірки та самоконтролю студентів нами запропоновано використовувати базу знань та набір обчислювальних алгоритмів WolframAlpha від компанії Wolfram. У самостійних завданнях для студентів присутній такий перелік тем за якими потрібно виконати завдання: системи лінійних рівнянь, ортонормований базис, власні значення та власні вектори, квадратичні форми та інше. Для того щоб перевірити правильність виконання своїх дій, за допомогою WolframAlpha, треба мати постійний доступ до мережі Інтернет та зокрема до сайту www.wolframalpha.com, на якому і буде проходити перевірка завдань за темами самостійної практичної роботи студентів. Так на прикладі першого варіанту самостійної роботи покажемо методи аналізу дій студентів та викладачів при контролі та перевірки завдань. Для системи лінійних рівнянь використовується запит у WolframAlpha **solve** $2x_1+4x_2+3x_3=0$, $x_1+5x_2+4x_3=0$, $-3x_1+5x_2+4x_3=0$, після якого видається наступну відповідь, яка показує тільки частинний розв'язок системи.

 computational... knowledge engine

2 x1+ 4 x2+3x3=0, x1+ 5 x2+4 x3=0, -3 x1+ 5 x2+4 x3=0

Input:
 $\{2x_1 + 4x_2 + 3x_3 = 0, x_1 + 5x_2 + 4x_3 = 0, -3x_1 + 5x_2 + 4x_3 = 0\}$

Solution:
 $x_1 = 0, x_2 = 0, x_3 = 0$

Alternate form:
 $\left\{x_3 = -\frac{2x_1}{3} - \frac{4x_2}{3}, x_3 = -\frac{x_1}{4} - \frac{5x_2}{4}, x_3 = \frac{3x_1}{4} - \frac{5x_2}{4}\right\}$

Computed by [Wolfram Mathematics](#) [Download page](#)

 computational... knowledge engine

solve 2 x1+ 4 x2+3x3=0, x1+ 5 x2+4 x3=0, -3 x1+ 5 x2+4 x3=0

Input interpretation:

	$2x_1 + 4x_2 + 3x_3 = 0$
solve	$x_1 + 5x_2 + 4x_3 = 0$
	$-3x_1 + 5x_2 + 4x_3 = 0$

Result:
 $x_1 = 0$ and $x_2 = 0$ and $x_3 = 0$

Computed by [Wolfram Mathematics](#) [Download page](#)

Однак при введенні запиту без ключового слова **solve** можна побачити також й загальний розв'язок системи. Тож студент в змозі обирати необхідний для нього результат та робити перевірку.

Аналогічну процедуру введення запиту будемо робити для пошуку власних значень та власних векторів. Так при введенні $\{\{1,0,1\},\{1,1,-1\},\{2,4,0\}\}$ у WolframAlpha формується матриця та видається багато інформації про неї.

WolframAlpha computational knowledge engine

Input: $\{\{1,0,1\},\{1,1,-1\},\{2,4,0\}\}$

Dimensions: 3 (rows) \times 3 (columns)

Але студент повинен лише обрати те місце результату що стосується власних значень та власних векторів.

Eigenvalues: $\lambda_1 = 2$
 $\lambda_2 \approx 1.73205 i$
 $\lambda_3 \approx -1.73205 i$

Eigenvectors: $v_1 \approx (1., 0., 1.)$
 $v_2 \approx (-0.25 - 0.433013 i, 0.125 + 0.649519 i, 1.)$
 $v_3 \approx (-0.25 + 0.433013 i, 0.125 - 0.649519 i, 1.)$

Висновки. Підсумовуючи, зауважимо, що використання ІКТ значно розширює і урізноманітнює процес вивчення дисципліни “Лінійна алгебра”. При вдалому виборі матеріалу та його цілеспрямованому плануванні ці технології вносять елементи новизни в навчальний процес, викликають зацікавленість студентів до вивчення основ алгебри, роблять студентів більш організованими, незалежними та дисциплінованими, розширюють їх мотивацію, надають їм можливість працювати над завданнями в зручний для них час, сприяючи, таким чином, індивідуалізації навчання та ефективному оволодінню навчальним матеріалом та навчальним процесом в цілому.

Побудована система організації поточного, проміжного і підсумкового контролю і самоконтролю досягнень студентів з вивчення дисципліни “Лінійна алгебра” є ефективною. Вона дозволяє виявити динаміку і закономірності процесу навчання і спростити роботу з організації навчального процесу.

Література

1. Говорухин В. Компьютер в математическом исследовании: Maple, MATLAB, LaTeX. Учебный курс. / В. Говорухин, В. Цибулин – Изд-во "Питер", 2001 – 624 с.
2. Жалдак М.І. Комп'ютер на уроках математики: Посібник для вчителів / М.І. Жалдак. – К.: РННЦ "Дініт", 2003. – 324 с.
3. Журавська Л.М. Концептуальні умови управління самостійною роботою студентів у вищих закладах освіти / Л.М. Журавська // Освіта і управління. –К., 1999. – Т. 3, №2. – С. 105 – 115.
4. Клочко В.І. НІТ навчання математики в технічній вищій школі: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.02 / Клочко В.І. – Вінниця, 1998. – 396 с.
5. Козаков В. А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение : учебн. пособ. / Козаков В.А. – К.: Вища школа, 1990. – 248 с.
6. Новые педагогические и информационные технологи в системе образования: учеб. пособие для студ. вузов, обуч. по пед. спец. / Ред. Е.С. Полат. – 2-е изд., стер. – М. : АCADEMIA, 2005. – 272 с. : ил. – Библиогр.: с. 268-269
7. Раков С.А. Математична освіта: компетентнісний підхід з використанням ІКТ: Монографія / С.А. Раков. – Х. : Факт, 2005. – 360 с.
8. Сінько Ю.І. Системи комп'ютерної математики та їх роль у математичній освіті, [Електронний ресурс] / Ю.І. Сінько – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/itvo/2009_3/articles/article37.pdf
9. Співаковський О.В. Теорія і практика використання інформаційних технологій у процесі підготовки студентів математичних спеціальностей / О.В.Співаковський. – Херсон: Айлант, 2003. – 224 с.
10. Триус Ю.В. Комп'ютерно-орієнтовані методичні системи навчання: Монографія / Ю.В.Триус.– Черкаси: Брама-Україна, 2005. – 400 с.
11. Федотова М.А. Формирование самостоятельной деятельности студентов в дидактической компьютерной среде // Информатика и образование. – 2006. – № 10. – С. 126 – 128.
12. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – 2-ге вид., доп. – К. : Академвидав, 2010. – 456 с.
13. Яшанов С. М. Активізація процесу формування вмінь та навичок самостійної роботи студентів при використанні електронного підручника. – Наукові записки, № 6. – Київ, 2004.

Нізовцев А.

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри видобування нафти і газу та геотехніки Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

УДК 378.126

МОДЕРНІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ЯК ЗАПОРУКА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНЖЕНЕРА

У статті обговорюються можливі шляхи модернізації вищої технічної освіти для підвищення професійної компетентності майбутніх інженерів, їх конкурентоспроможності на ринку праці. Проаналізовано проблеми якості інженерної освіти. Розкрито ключові складові впливу на

покращення ефективності професійної підготовки випускників. Встановлено пріоритети модернізації професійної підготовки інженерів. Запропоновано використання професійного середовища у начальновиховному процесі. Визначено напрями підвищення іміджу вищої технічної освіти, особливості підготовки інженерів в умовах сучасних реалій.

Ключові слова: вища технічна освіта, модернізація, професійна компетентність інженера, конкурентоспроможність, профорієнтація.

Низовцев А.

кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры добычи нефти и газа и геотехники Полтавского национального технического университета имени Юрия Кондратюка

МОДЕРНИЗАЦИЯ ВЫСШЕГО ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ КАК ЗАЛОГ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ИНЖЕНЕРА

В статье обсуждаются возможные пути модернизации высшего технического образования для повышения профессиональной компетентности будущих инженеров, их конкурентоспособности на рынке труда. Проанализировано проблемы качества инженерного образования. Раскрыты ключевые составляющие влияния на улучшение эффективности профессиональной подготовки выпускников. Установлено приоритеты модернизации профессиональной подготовки инженеров. Предложено использование профессиональной среды в учебно-воспитательном процессе. Определено направления повышения имиджа высшего технического образования, особенности подготовки инженеров в условиях современных реалий.

Ключевые слова: высшее техническое образование, модернизация, профессиональная компетентность инженера, конкурентоспособность, профориентация.

Nizovtsev A.

the candidate of pedagogical sciences, the senior Lecturer of the chair for oil- and gas extraction and the geotechniques of the Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

MODERNIZATION OF HIGHER TECHNICAL EDUCATION AS A PLEDGE OF PROFESSIONAL COMPETENCY FOR AN ENGINEER

Possible ways of modernization in the higher technical education for the rise of professional competence by future engineers, their competitiveness on the labor market are being discussed in the article. The problems of the engineering education quality have been analyzed. The key components of influence on improvement of efficiency in professional training of graduates have been discovered. The use of professional surrounding in the teaching and educational process has been proposed. The directions of the image increase of higher

technical education, the peculiarities in training engineers under conditions of the up-to-date realities have been determined.

Key words: *higher technical education, modernization, professional competence of an engineer, competitiveness, vocational guidance.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. На сучасному етапі соціально-економічних перетворень України, розширення змістового поля професійної діяльності, зміна професійно-кваліфікаційної структури кадрів згідно з реальними потребами ринку праці й вимогами до якості персоналу детермінували перегляд концептуальних основ професійної освіти на компетентнісній основі. Означені чинники, визначають напрями вдосконалення діяльності ВНЗ та мають істотний вплив на компоненти системи професійної підготовки інженерів: мету, цілі, зміст, принципи, методи, форми, засоби, систему контролю та оцінювання результативності функціонування. Ефективним засобом адаптації людини до сучасного життя є інноваційна освіта орієнтована на майбутнє й пов'язана з підготовкою студентів до використання методів прогнозування, моделювання, проектування в професійній діяльності, самостійного підходу до проблеми, застосування вмінь глибоко розуміти, мислити, діяти. Швидкі темпи глобалізації та інформатизації суспільства, формування динамічного простору, зумовили гостру необхідність модернізації освітньої системи з метою її відповідності вимогам сучасного життя. Потреби розбудови нової моделі економіки в Україні вимагають тісного зв'язку ринку праці та освіти, яка забезпечить фахову компетентність і конкурентоспроможність майбутнього інженера. Комплексне й цілісне оновлення вищої технічної освіти у напрямі подолання протиріч між високотехнологічним розвитком виробництва та недостатньою орієнтацією системи професійної підготовки набуває суттєвої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Пріоритетні напрями функціонування вищої технічної школи, питання взаємозв'язку компетентності та конкурентоспроможності майбутнього фахівця окреслені в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 рр. [7]. Досвід і результати інженерної освіти свідчать про тісний взаємозв'язок компонентів професійної діяльності, що сприяє широкому залученню досягнень науки й техніки, виробництва, забезпеченню матеріально-технічної бази, формуванню практичних здібностей, творчого підходу до праці; дає якісно організувати управління виробництвом і людьми. Йдеться про вдосконалення компетентності працівників, зайнятих у технологічних галузях економіки. У зв'язку з цим

професійна підготовка інженерів має спрямовуватися на адаптацію кваліфікованого робітника до вимог інноваційного розвитку галузей, формування творчої, ініціативної особистості, високого рівня компетентності, самоорганізації і самореалізації, готовності до вирішення виробничих завдань і проблем. Питанням підготовки фахівців вищої школи в Україні присвячено праці А. Алексюка, А. Беляєвої, В. Бикова, В. Бондара, С. Гончаренко, Р. Гуревича, К. Катханова, В. Кременя, П. Підкасистого, О. Романовського, С. Сисоєвої, Л. Товажнянського, Д. Тхоржевського, А. Цини, М. Шкіля, С. Шапоринського, Н. Шиян та ін. Аналіз основ реформування вищої освіти на засадах трансформації сучасного суспільства здійснений в роботах В. Андрущенко, Н. Бордовської, І. Зязюна, О. Корсака, В. Кременя, В. Лутая, М. Михальченка, А. Реан, З. Самчука, В. Шевченка та ін. Проблеми формування професіоналізму й компетентності досліджували Н. Бібік, Х. Гайнутдінов, І. Кириченко, О. Пометун, Є. Тараканова Л. Щербатюк. В наукових доробках С. Артюха, О. Лазуренко, К. Махотило А. Кашепова, С. Сулакiшної, А. Малчинова, Є. Харитонової, А. Хуторського Н. Шакуна, О. Пономаренко розглянуто шляхи налагодження взаємодії освіти і потреб сучасного ринку праці.

Під час аналізу якості підготовки інженерних фахівців виявлено суперечності, що негативно позначаються на кінцевому результаті освітньої діяльності, зокрема: вивчення студентами значного обсягу інформації й відсутність принципів її використання на виробництві; уведення нових стандартів освіти і наявність застарілої навчально-методичної та інструктивно-нормативної бази, підходів до організації практичної діяльності студентів. На сьогодні, недостатньо висвітлено питання модернізації вищої технічної школи у напрямі підвищення якості професійної підготовки майбутніх інженерів, озброєння освітньо-кваліфікаційним рівнем згідно запитів роботодавців, інтересів та здібностей людини.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення напрямів модернізації вищої технічної освіти з метою підготовки професійно компетентних інженерів в умовах сучасних реалій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Серед впливів на якість професійної підготовки майбутніх інженерів необхідно відмітити наявність інформаційно-комунікаційних технологій, врахування тенденцій розвитку виробництва, рівень наукових розробок і вимоги роботодавців. Глобальні зрушення в суспільстві залежать від ефективності розвитку цивілізації на основі інтелектуального капіталу. Переоцінити роль вищої технічної школи у формуванні останнього надзвичайно складно, адже метою забезпечення фундаментальної науково-дослідницької та професійної підготовки інженерів є оснащення їх фаховими компетенціями

і здатністю до ефективної виробничої діяльності. Сьогодення вимагає продукування, перевірку й упровадження ефективних стратегій модернізації вищої технічної школи, адже застарілість організації професійної підготовки інженерів зводять нанівець роль освіти як головного механізму соціалізації особистості.

На думку А. Вітченко, потрібно оновити принципи, зміст, технології та підходи до навчально-виховного процесу ВНЗ [3]. Модернізація вищої школи передбачає її інформатизацію, комп'ютеризацію, демократизацію, доступність, постійне підвищення якості. Характеристиками інноваційної освіти є відкритість, надзвичайна мобільність, гнучкість, динамічність, дискурсивність, толерантність, антропоцентрична та аксіологічна орієнтація. На майбутнє головною її ознакою є прогностична функція – здатність забезпечувати адаптацію інженера на виробництві [10]. Елементом ефективної модернізації вищої школи є поступ України в європейський освітній простір та приєднання до Болонського процесу, прийняття єдиних світових критеріїв і стандартів, що відповідають викликам глобалізації, становлення інформаційного суспільства, посилення міграційних процесів, мобільності ринку праці [1]. Модернізація враховує чинники і проблеми гальмування структурних перетворень професійної системи підготовки в напрямі узгодження вимог і потреб роботодавців з ефективною діяльністю освіти: закритість професійної підготовки; розробка професійних стандартів на основі вимог Національної рамки кваліфікацій, паспортів спеціальності, зміна освітніх стандартів на професійні; незалежна оцінка сформованих компетентностей, як гарантії підтвердження готовності й рівня кваліфікації інженера; моніторинг потреб ринку праці, узгодженість формування державного замовлення [11].

Низький рівень конкурентоспроможності інженерів та їх професійної компетентності пов'язаний з дисбалансом, на чому наголошують ЮНЕСКО, Європейський центр розвитку професійної освіти і навчання CEDEFOR [10]. Ключовим завданням вищої технічної школи є навчання майбутніх інженерів сприймати існуючі правила функціонування виробництва й розвитку технологій, інтегруватися з колективом підприємств в умовах ринкової економіки [9]. Технічні університети повинні надавати студентів комплексні знання з професії, орієнтувати на самовдосконалення у фаховій сфері, навчати особливостям працевлаштування, винахідництва, раціоналізаторства, творчого підходу до посадових обов'язків. Це вимагає здобуття навичок критичного осмислення інформації та її джерел, логічного й продуктивного вміння застосовувати знання в практичній діяльності інженерно-технічного працівника, дослідника, науковця. Самореалізацію майбутніх інженерів стимулює професійна мотивація, впевненість у обраній спеціальності,

вибір і забезпечення робочим місцем. Посилення творчої та винахідницької підготовки студентів потребує відповідної психологічної підтримки, участі в конкурентному суперництві, продукуванні й реалізації інновацій, вивченні законів розвитку технічних систем, методів розв'язання винахідницьких задач.

Умотивована особистість сприймає зовнішні атрибути досягнень: житло, авто, офіс, благополуччя, що забезпечено власними зусиллями, а не простого везінням чи збігом обставин [4]. Вищій технічній школі потрібна вагома профорієнтаційна робота з уточнення ідеї універсального успіху, пов'язаного з добросовісним навчанням, наголосом на усвідомленні необхідності прикладання зусиль задля досягнення ефективних результатів, відчуття повноцінності та віри в себе [12]. Не додає студентові впевненості у професійній готовності «інформаційне завантаження» на грані емоційного виснаження без створення ситуацій позитивних прикладів і звершень. Успішні студенти особливо відрізняються рівнем інтелекту, здібностей, мотивацією [4], адже добре навчається той, хто бажає і вміє вчитися, знає навщо йому це потрібно [2]. Падіння рівня професійної мотивації часто спостерігається у вищій школі де слабка профорієнтація перешкоджає цілеспрямованій і системній підготовці інженерів до конкурентоспроможності, повноцінної професійної діяльності [9]. На сьогодні значна частина молодих дипломованих інженерів отримують додаткову освіту або більш затребувану спеціальність, що змушує працювати не за фахом. Система професійної підготовка інженерів має враховувати це й необхідність формування конкурентоспроможного фахівця на основі поєднання інноваційних методів і технологій розв'язання виробничих проблем та вирішення професійних завдань на основі розвинених особистісних якостей і сформованих компетенцій. Висунуті вимоги до якості підготовки інженерів є стимулом модернізації вищої освіти на основі впровадження компетентнісного підходу, без необхідності додаткового перенавчання [5].

Аналіз наукової літератури [1; 3; 5; 6; 8 – 11; 13] з якості освіти дозволяє виділити проблеми системи професійної підготовки:

- ✓ невідповідність структури компетенцій здобутих випускниками потребам роботодавців, спостерігається розрив системних зв'язків між ринком праці, наукою й освітою;

- ✓ оцінювання рівня конкурентоспроможності підготовки фахівців і виявлення чинників її підвищення;

- ✓ відставання компонентів галузевих стандартів (ОКХ, ОПП) від вимог виконання посадових обов'язків;

- ✓ неадекватність змісту планів і програм професійних дисциплін затребуваним компетенціям виробництва;

✓ відсутність надійних механізмів реалізації ОКХ у змісті навчального матеріалу;

✓ відбір та формування контингенту студентів із мотивацією до навчання не узгоджується з рівнем профпридатності;

✓ впровадження системи моніторингу і контролю підготовки фахівців, внутрішнього і зовнішнього оцінювання якості професійної освіти згідно міжнародних сертифікатів;

✓ забезпечення наступності підготовки фахівця, поєднання базової вищої освіти зі спеціалізаціями на магістерському рівні, готовності розв'язання професійних завдань і проблем на первинних посадах.

Зрозуміло, що окреслені проблеми необхідно вирішувати комплексно і за один раз подолати їх неможливо, це кропітка і систематична робота на всіх рівнях. Так, критерієм готовності інженера є практична цінність, затребуваність та відповідність освітніх послуг потребам ринку праці. Розбіжності між очікуваннями роботодавців та можливостями вищої технічної школи взаємодіяти з наукою і виробництвом дисонує у показниках: знання, вміння, навички і компетентності. Згідно потреб промисловості, важливими компетенціями інженерів є практичні навички й уміння професійного характеру, можливість автономно та у співпраці вирішувати виробничі ситуації – 42%, наявність досвіду – 33% [6]. Наше вивчення позиції випускників дає підстави зробити висновок, що останні не адекватно оцінюють питання, яких компетенцій їм бракує: вивчення іноземних мов (41%), здобуття практичних навичок за фахом (28%), формування вмінь комунікації, інформаційного пошуку, презентації (15%), здібностей логічної діяльності (9%). Лише 12% студентів п'ятих курсів наголошують на необхідності розвитку вмінь виконувати посадові обов'язки, розв'язувати виробничі ситуації та проблеми. Значна кількість випускників не усвідомлюють потреби здобуття теоретичних знань та досвіду спілкування. Опитування студентів щодо вимог роботодавців показало наступні результати: практичні професійні навички (45% опитаних), інформаційно-комунікаційна діяльність з використанням INTERNET технологій (24%), колективна співпраця (17%), знання іноземних мов (14%). З'ясування думки роботодавці засвідчило затребуваність: практичних професійних навичок (52% опитаних), умінь вирішувати проблемні ситуації й виконувати поточні завдання (41%) і навичок співпраці (7%). Значну увагу роботодавці зосереджують на творчих здібностях молодих інженерів опрацьовувати й продукувати інформацію, здійснювати комунікацію, демонструвати, системність мислення, стресостійкість, ініціативність, відповідальність, здатність до самонавчання.

Таким чином, аналіз наукової літератури, проведене опитування роботодавців та випускників дозволило визначити пріоритети модернізації професійної підготовки інженерів: зосередження уваги на формуванні професійних компетенцій, накопиченні досвіду вирішенні проблемних ситуацій, виконанні поточних завдань виробництва. Модернізація професійної підготовки інженерів вимагає забезпечення викладачів практичним досвідом роботи за спеціальністю, широке використання новинок виробництва, компетентнісного підходу до проходження студентами практики і оновлення матеріально-технічної бази ВНЗ. Так, виробнича практика є самостійним компонентом програми підготовки майбутнього інженера, що логічно пов'язує теорію з практикою. В організації та змісті практики простежуються ідеї послідовності та неперервності навчання з урахуванням наукових досягнень і технологічної діяльності підприємств. Структура практики складається з активної частини (адаптивного, аналітичного, конструктивно-виконавського етапів) та пасивної (теоретичного й узагальнюючого). Аналіз практики майбутніх інженерів на підприємствах дозволив визначити принципи її організації: обов'язкове уведення орієнтаційної (ознайомча), базової (технологічна), поглибленої практик, стажування та участі у додаткових, за вибором (експлуатаційна, конструкторська, проектна, винахідницька, науково-дослідна, переддипломна); викладачі випускаючих кафедр, керівники практик студентів, повинні мати вчене звання не нижче кандидата наук; базові установи практики, підприємства та організації, взаємодіють з університетами, по лінії формування змісту навчальних курсів; місця практик, перепідготовки та підготовки робітничих професій зосереджуються у структурних підрозділах університетів і на виробництвах галузі; супровід здійснюється представниками підприємств та викладачами університету.

Робота інженера на сучасному етапі розвитку науки і техніки характеризується принципово новими підходами, зміщенням акценту з трудомістких процесів на наукоємні. Навчання студентів включає зміст і структуру виробничої діяльності інженера й існуючі види взаємодії, багатогранний характер його роботи потребує використання широкого кола компетенцій у адаптованому професійному середовищі (рис. 1). Майбутній інженер виконуючи посадові обов'язки перебуває у суб'єкт-об'єкт-суб'єктній взаємодії з інформацією, об'єктами (засобами виробництва), суб'єктами (персоналом). Професійне середовище – це створена система взаємодії згідно зовнішніх умов і внутрішніх чинників стимулювання, адаптації й забезпечення виробничої діяльності майбутніх інженерів, зорієнтована на формування професійної компетентності й внутрішніх якостей особистості. Використання такого середовища має за

мету забезпечення досвідом фахової діяльності та реалізацію можливостей інженера, підготовку до практичної роботи, розвиток здібностей самостійно керувати, організовувати і контролювати.

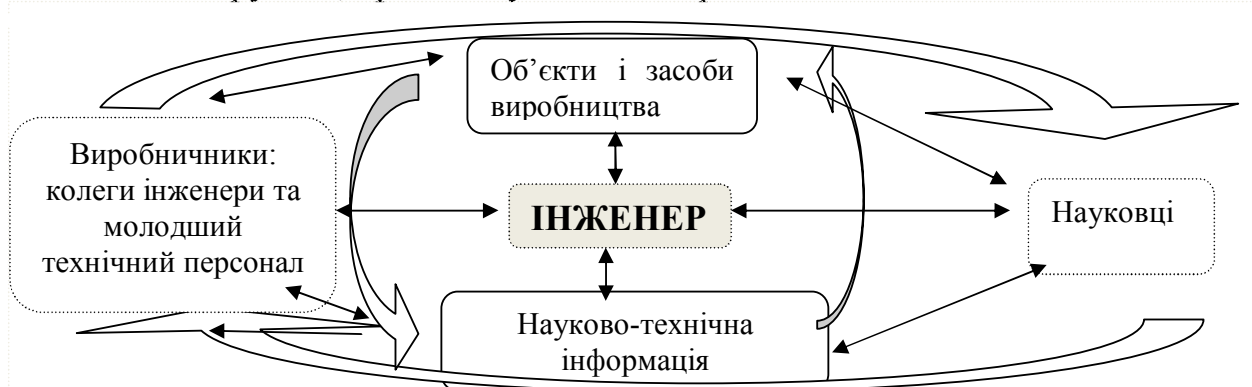

Рис. 1. Професійне середовище інженера

У професійному середовищі здійснюється: інтеграція навчальної, наукової та виробничої взаємодії; використання інноваційних проектів; розвиток самоосвіти. Домінування в навчально-пізнавальній діяльності студентів взаємодії у професійному середовищі як прототипу реальної роботи на виробництві та залучення студентів до виконання посадових обов'язків на партнерській основі забезпечується через надання можливості пошуку й опрацювання різноманітної інформації, використання засобів і методів виробництва, спілкування з керівництвом, консультантами, інженерно-технічним персоналом, знайомства з галузевою специфікою. Таке середовище наближує студентів до природних умов формування професійної компетентності – імітації фахової діяльності інженера, залучення до розв'язання виробничих завдань і проблем різних типів. Завдання першого рівня – традиційні – пропонуються після ознайомлення з теоретичними основами, необхідними для практичного виконання з готовими алгоритмами, технологічними картами, методичними вказівками, довідниками тощо. Другий тип завдань – колективно-пошукові – зорієнтовані на збір і обробку інформації, спостереження, виконання проектно-конструкторських дій, опрацювання й представлення результатів. Третій – передбачає самостійне і нестандартне розв'язання виробничих ситуацій.

Розвиток науки і техніки є процесом безперервного та взаємозумовленого становлення окремого інженера і спільноти в цілому. Під час створення й залучення студентів до професійного середовища варто враховувати участь трьох суб'єктів навчально-пізнавальної діяльності: викладача, студента та академічної групи. Діяльність викладача спрямовується за напрямками: організація роботи окремого студента і роботи групи студентів, «педагогіка паралельної дії» (А. Макаренко), що дозволяє враховувати індивідуальні особливості й можливості колективної

педагогіки. Реалізацію професійного середовища на рівні суб'єкт-об'єкт-суб'єктної взаємодії та вивчення предмета і засобів виробничої діяльності ми розуміємо наступним чином (рис. 2).

Рис. 2. Реалізація професійного середовища

Така взаємодія вимагає супроводу процесу формування професійної компетентності інженера шляхом застосування комплексу методів проектування: фантазування, біоніки, Дельфі, фокальних об'єктів, конструювання, комбінаторики, морфологічного, функціонально-вартісного й дизайн аналізів, часових і просторових обмежень. При залученні студентів до співпраці у професійному середовищі викладач поступово вводить елементи складної, комплексної виробничої діяльності, що дозволяє враховувати рівні розвитку і підготовленості, здійснювати індивідуальний підхід, динамічно застосовувати технології навчання, що поступово прирощують активність і самостійність. Для актуалізації минулого досвіду приділяється увага питанням цілепокладання,

визначення раціональних способів інженерної діяльності, вивчення й проектування технологічних систем та перспективних способів їх реконструкції. Типи професійних середовищ обирають залежно від змісту, засобів, умов, технологій і можливостей інженерної діяльності, що використовуються для досягнення поставленої мети проектування, випробування, розробка, впровадження і підтримання роботоздатності виробничого процесу. Для створення його обирають критерії: 1) гетерогенність і складність, наявність системи елементів, необхідних для оптимізації видів виробничої діяльності; 2) забезпеченість комфортним зв'язком з особистістю; 3) гнучкість та керованість; 4) здатність акумулювати і транслювати інформацію та набувати досвід.

Важливим моментом модернізації вищої технічної школи, спрямованої на якісне підвищення професійної компетентності інженерів, є профорієнтаційна робота, що передбачає психодіагностичну адаптацію, виявлення і коригування затребуваних якостей фахівця, усвідомлення вибору професії, залучення до тренінгів мотивації, комунікації, міжособистісної взаємодії. Профорієнтація забезпечує інтенсивне професійно-інтелектуальне зростання майбутнього інженера, заохочення до активності, комунікабельності, конструктивності у вирішенні промислових ситуацій, мобільності реагування на зміни, готовності до дій в нових умовах. Формування базових компетенцій інженера дозволить у майбутньому самостійно засвоювати нові знання, технології, використовувати управлінські та організаційні навички, бути професійно готовим і конкурентоспроможним на ринку праці.

Висновки з проведеного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Модернізацію професійної підготовки інженерів доцільно здійснювати за напрямками: впровадження ефективної політики в освітній сфері з метою подолання дисбалансу між послугами професійної підготовки та вимогами ринку праці; оновлення технологій професійної підготовки, зміна змісту навчання з урахуванням інновацій; переорієнтація навчально-виховного процесу з передачі знань на оволодіння фаховими компетенціями; поглиблення співпраці між ВНЗ і роботодавцями через залучення висококваліфікованих працівників до проведення лекцій, практичних, консультацій і семінарів; розробка й уведення в навчальний процес вищів професійних середовищ; моніторинг викладачів на предмет наукової діяльності й критично мислення відповідно до нових реалій; профорієнтаційна робота. До подальших напрямів дослідження сучасних особливостей фахової підготовки інженерів ми відносимо питання створення професійного середовища на основі комп'ютерної техніки та інформаційно-телекомунікаційних систем, які реалізуються єдиними технологічними засобами в навчанні і на виробництві.

Література

1. *Артюх, С.* Один із шляхів суттєвого підвищення ефективності системи вищої освіти України / С. Артюх, О. Лазуренко, К. Махотіло // Вища школа. – 2012. – № 11. С. 44 – 48.
2. Бордовская Н.В. Педагогика: учебное пособие / Н.В. Бордовская, А.А. Реан. – СПб. : Питер, 2008. – 304 с. : ил. – (Серия «Учебное пособие»).
3. Вітченко, А. Модернізація освіти в Україні: стратегія прориву чи його імітація (критичний аналіз заходів щодо реалізації державної політики в освітній галузі) / А. Вітченко // Університет – 2010. – №1 – С. 5 – 13.
4. Грецов, А.Г. Выбираем профессию. Советы практического психолога [Текст] / А.Г. Грецов. – СПб.: Питер, 2006. – 224 с.
5. Кириченко, І. Битва за професіоналізм [Текст] / І. Кириченко // Дзеркало тижня. – 2012. – 22 вересня (№33) – С. 8 – 11.
6. Микульонюк І. Забезпечення якості професорсько-викладацького складу ВНЗ – основа ефективної підготовки фахівців / І. Микульонюк // Вища школа. – 2011. – № 5-6. – С. 12–19.
7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>
8. Петрук, В. А. Теоретико-методичні засади формування базових професійних компетенцій у майбутніх фахівців технічних спеціальностей : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. А. Петрук. – К., 2008. – 40 с.
9. Тараканова, Е. В. Формирование конкурентоспособности специалиста на этапе профессиональной подготовки [Электронный ресурс]. URL: http://journal.seip.ru/J2004_1R/Socio/SOCIO.HTM
10. Шакун, Н.В. Модернізація вищої освіти як запорука професійної компетентності та конкурентоспроможності майбутнього спеціаліста / Н.В. Шакун, О.В. Пономаренко // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Додаток 1 до Вип 27. Том VII (40). – К. : Гнозис, 2012. – С. 371 – 378.
11. Шевляков, І. Освітня реформа: зв'язок освіти та ринку праці. Дослідження Міжнародного центру перспективних досліджень [Електронний ресурс] / І. Шевляков. – К., 2011. – URL: http://www.icps.com.ua/files/articles/66/49/Education_Reform_UKR.pdf
12. Шевченко, А. Контрольна робота, чи що заважає дітям бути успішними / А. Шевченко // Дзеркало тижня. – 2012. – 8 липня (№21) – С 11.
13. Щербатюк, Л. Б. Формування професіоналізму майбутніх інженерів-механіків у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. Б. Щербатюк. – Одеса, 2007. – 22 с.

Плачинда Т.

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної та психофізіологічної підготовки Кіровоградської льотної академії
Національного авіаційного університету*

УДК 796.011

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ У КУРСАНТІВ ЛЬОТНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НЕОБХІДНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ

В статті акцентується увага, що за останні десятиріччя зросли вимоги до авіаційних спеціалістів під час їхньої професійної діяльності. Не зважаючи на науково-технічний прогрес, залишається актуальним питання людського чинника. Обґрунтовується необхідність формування у майбутніх авіаційних спеціалістів надійніших професійно важливих якостей для забезпечення безпеки польотів. Говориться про те, що професійна підготовка операторів особливо складних систем є сукупністю ефективних засобів (дисциплін) підготовки. Наводяться необхідні види підготовки в льотному навчальному закладі для організації комплексного процесу професійної підготовки авіаційних фахівців. Пропонуються до розгляду дидактичні принципи на які опирається авіаційна педагогіка для формування в курсантів необхідних професійних якостей.

Ключові слова: безпека польотів, авіаційний фахівець, професійні якості, дидактичні принципи, знання, вміння, навички.

Плачинда Т.

*кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры физической и психофизиологической подготовки Кировоградской летной академии
Национального авиационного университета*

К ВОПРОСУ ФОРМИРОВАНИЯ У КУРСАНТОВ ЛЕТНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ НЕОБХОДИМЫХ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КАЧЕСТВ

В статье обосновывается необходимость формирования у будущих авиационных специалистов надежных профессионально важных качеств для обеспечения безопасности полетов. Приводятся необходимые виды подготовки в летном учебном заведении для организации комплексного процесса профессиональной подготовки авиационных специалистов. Предлагаются к рассмотрению дидактические принципы, на которые опирается авиационная педагогика для формирования у курсантов необходимых профессиональных качеств.

Ключевые слова: *безопасность полетов, авиационный специалист, профессиональные качества, дидактические принципы, знания, умения, навыки.*

Plachynda T.

candidate of pedagogical sciences, associate professor, associate professor of the department of physical and psycho-physiological training Kirovograd Flight Academy National Aviation University

TO A QUESTION OF FORMATION NECESSARY PROFESSIONAL QUALITIES IN CADETS OF FLIGHT ACADEMIES

This article proves the necessity of formation the reliable professional qualities in future aviation specialists in order to secure a flight safety. It was given the examples of necessary kinds of training in flight academy to organize a complex professional training process of aviation specialists. It was suggested deductive principles, on which aviation pedagogy is based to develop in cadets necessary professional qualities.

Key words: *flight safety, aviation specialist, professional qualities, deductive principles, knowledge, abilities, skills.*

Постановка проблеми. Якісно нові соціальні та економічні умови вимагають нового підходу до системи освіти в глобалізованому просторі, а розширення Європи спричиняє радикальні зміни у сфері освіти. Створення Європейського простору вищої освіти висуває складні завдання щодо підвищення мобільності студентів, більш ефективного міжнародного спілкування, простішого доступу до інформації та більш глибокого взаєморозуміння. За останні десятиріччя значно зросли вимоги до авіаційних спеціалістів під час їхньої професійної діяльності, тож до освітньої системи льотних навчальних закладів підвищилися вимоги щодо підготовки майбутніх авіаційних фахівців. Професійні потреби студентів та вимоги ринку праці, на якому курсанти будуть функціонувати як спеціалісти, зумовлюють зростання ролі професійної специфіки у викладанні.

На сьогодні, незважаючи на значний прогрес у галузі вдосконалення авіаційної техніки з погляду підвищення надійності її експлуатації, спостерігається зростання людських жертв і матеріальних збитків через аварії та катастрофи [5]. Саме тому спеціалісти все частіше акцентують увагу не на проблемі технічної надійності повітряного судна, а на ролі людського фактору в безпеці льотної праці. Тому, проблема людського фактору є невід'ємною частиною організації безпеки польотів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вдосконалення професійної підготовки льотного та диспетчерського складу є предметом наукових розвідок багатьох наукових колективів, серед яких необхідно виокремити наукові праці вчених В. Ципенка, М. Кубланова, Н. Столярова, В. Уськова, В. Рісухіна, О. Страдомського, В. Кофмана, Г. Єгорова,

Є. Мойсеєвого, Г. Коваленка, А. Рачко, В. Чепіги, А. Мікинелова, Н. Юши, В. Пономаренка, В. Козлова, Л. Тотіашвілі, І. Бурдуна, А. Гребенкіна та ін.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є висвітлення проблеми безпеки польотів в цивільній авіації та запропонувати до розгляду дидактичні принципи щодо формування у майбутніх авіаційних фахівців професійно важливих якостей.

Виклад основного матеріалу. Комплексність проблеми формування професійної надійності операторів особливо складних систем (ОСС) визначає льотним навчальним закладам окреме місце в системі професійно-технічної освіти. Система професійної підготовки операторів ОСС є сукупністю спеціально втягнених ефективних засобів (дисциплін) підготовки, інтегративний вплив яких у процесі їхнього функціонування спрямовано на формування концентрованого результату – надійності людини-оператора в звичайному та екстремальному режимах діяльності [9, с. 136].

Дослідження проведені науковцем Р. М. Макаровим стверджують, що для організації комплексного процесу професійної підготовки авіаційних фахівців потрібні такі види підготовки [10]: теоретична підготовка, що формує науковий евристичний рівень знань, умінь і навичок; фізична підготовка, що формує “динамічне здоров’я”, стійкість до гіподинамічного режиму та працездатність; психологічна підготовка, яка забезпечує психологічну готовність до професійної діяльності загалом та в окремих моментах життя; тренажерна, що моделює професійну діяльність в окремому її фрагменті у звичайному та екстремальному режимах діяльності; реальна професійна діяльність у професійних умовах; психофізіологічна підготовка, яка передбачає стійкість психічного та фізіологічного рівня людського фактора до екстремальних умов, яка матеріалізує професійні знання, вміння й навички за надійнісними параметрами.

Ми пропонуємо розглянути дидактичні принципи на які опирається професійна авіаційна педагогіка для формування в курсантів необхідних професійних якостей. Це не тільки загальноприйняті педагогічні принципи навчання, але і специфічні процесуальні принципи: принцип суворої регламентації та тимчасової лімітації, принцип додаткового психологічного навантаження, принцип ритмічного зростання психофізіологічного навантаження, принцип комплексного формування професійно важливих якостей.

Специфічні дидактичні організаційні і процесуальні принципи дозволяють цілеспрямовано організувати систему підготовки авіафахівців і створити чітку систему формування надійності льотного складу в професійних умовах діяльності під час виконання польотів. Під час вибору принципів враховується той факт, що в них узагальнена практика підготовки [1; 2; 4], що дозволяє впритул підійти до вирішення проблем

надійного освоєння літального апарату, безпеки польотів щодо людського чинника та вдосконалення знань, навичок і вмінь для подальшої професійної діяльності.

Принцип науковості в навчанні означає, що всі навички, знання та вміння, що формуються у курсантів, методи їх формування знаходяться в повній відповідності з передовою педагогічною наукою. Цей принцип припускає наукове обґрунтування системоутворюючого чинника, засобів підготовки, етапів і періодів підготовки, тривалості етапів підготовки, розподіл засобів підготовки по етапам [6; 11]. Даний принцип вимагає формування інтегративних зв'язків між різними теоретичними дисциплінами професійної спрямованості, визначення їх змісту, здійснення контролю повноти та якості підготовки, визначення фактичного рівня готовності курсантів. Принцип науковості припускає суворий контроль в ході підготовки до польоту, його виконанні й аналізу.

Принцип систематичності в навчанні вказує на те, що знання, навички та вміння пілота до професійних дій формуються у визначеній, педагогічно обґрунтованій, логічній послідовності: перехід від простого до складного, від відомого до невідомого, від приватного до загального [4].

Під принципом свідомості й активності в навчанні розуміється мотивація курсантів, їх прагнення в надбанні знань, навичок і вмінь. Активному придбанню знань, навичок і вмінь сприяє розуміння курсантами необхідності їх формування, а знання, навички й уміння, сформовані свідомо, закріплюються практичною діяльністю. Л.Р. Амірхановою та Б.Ц. Бадмаєвим встановлено, що складовими принципу свідомості в навчанні є допитливість, наполегливість, уважність, самостійність, ініціативний пошук, правдивість тощо та знаходить своє віддзеркалення через самодисципліну, внутрішню інтелектуальну зібраність, при яких навчальні завдання виконуються з цікавістю й активним здобуванням професійних знань, навичок і вмінь [1;3].

Принцип індивідуального підходу створення психолого-педагогічних умов навчання курсантів для подальшої професійної діяльності припускає таку постановку навчального процесу, при якому буде врахований його рівень професійної підготовки. Для здійснення даного принципу викладацькому складу необхідно враховувати рівень володіння знаннями та вміннями профілюючих дисциплін курсантами [7].

Принцип зв'язку індивідуального з колективним тісно граничить з принципом індивідуального підходу в навчанні. Принцип зв'язку індивідуального з колективним виявляється і в діях членів екіпажу. Поставлені навчальні завдання об'єднують індивідуальне і колективне, інтереси всіх членів екіпажу і кожного з них. Цей принцип припускає, що кожен курсант своєю активністю й ініціативою збагачує, розширює та

доповнює загальні вимоги до колективу. Ці вимоги можуть бути вище колективних. А льотний колектив, у свою чергу, висуває до кожного члена певні вимоги, які можуть бути вище індивідуальних [7].

Л.М. Зеленська також вважає, що принцип доступності в підготовці передбачає, що вона повинна бути посиленою, відповідати здібностям і можливостям курсантів з метою постійного професійного вдосконалення їх знань. Даний принцип визначає види навчальних завдань, їх зміст, їх об'єм і складність, методи навчання.

Принцип міцності знань, навичок і вмінь передбачає таку постановку професійної підготовки, при якій курсант при моделюванні екстремальної ситуації буде в змозі відтворити в пам'яті отримані знання та застосувати засвоєні навички та вміння на практиці [4; 6; 11]. Кожне наступне заняття веде до досягнення професійної майстерності. Формування нових знань, навичок і вмінь можливо тільки спираючись на раніше засвоєні та закріплені попередні знання. Цей принцип передбачає повторення вже пройденого матеріалу, з метою закріплення знань і вмінь, що дає можливість відновити забуте та виявити помилки, що раніше були не відмічені. При підготовці майбутніх авіафахівців передбачається спиратися на вищевикладені дидактичні принципи навчання з урахуванням професійної специфіки.

Виходячи зі складності професійної діяльності авіаційного спеціаліста в очікуваних і екстремальних умовах польоту та необхідності професійної надійності застосовуються специфічні процесуальні принципи, які відображають сутність професійної підготовки і діяльності льотного складу [6; 8; 12]. До них відносяться: принцип суворої регламентації і тимчасової лімітації; принцип додаткового психологічного навантаження; принцип ритмічного зростання психофізіологічного навантаження; принцип комплексного формування психофізіологічних якостей і механізмів адаптації до умов діяльності.

Принцип суворої регламентації і тимчасової лімітації спирається в основному на специфічні закономірності реалізації професійних знань, навичок і вмінь в процесі професійної діяльності [11]. У екстремальних умовах польоту пілотові потрібно виконувати свої професійні функції в жорстких тимчасових інтервалах на тлі яскравого вираженого емоційного збудження [8; 11; 12], що обумовлює процес підготовки, в основі якого лежить суворе регламентація тимчасової лімітації діяльності пілота в цілому і певних операцій пілотування.

Принцип додаткового психологічного навантаження на тлі професійної діяльності визначає в інформаційному процесі формування резервів уваги [11; 12]. Необхідність даного принципу обумовлений наявністю екстремальних умов польоту, які вимагають переробки

додаткової інформації, підвищення рівня “психофізіологічної вартості”. Цей принцип заснований на закономірності зниження психологічних витрат організму в міру вдосконалення пілотом освоєваних дій. Необхідність даного принципу виникає при виконанні функцій у модельованих екстремальних умовах польоту.

Науковцями В.В. Козловим, Р.М. Макаровим, С.Т. Левісом та іншими виявлено, що досвідчені пілоти спираються в льотній діяльності не тільки на конкретні показання приладів, але і на узагальнений образ польоту, яким і визначається ступінь професійної підготовленості пілота. Узагальнення образу польоту є важливим чинником професійної діяльності, унаслідок чого дії пілота протікають в коротші інтервали часу, вивільняючи резерви уваги [7; 8]. Формування резервів уваги і здатності виконувати додаткову роботу при проведенні занять на тренажерній апаратурі має важливе значення. Це надає можливість сформуванню стійкі професійні навички в складних умовах, знайти резерв часу в складній обстановці у польоті і необхідність “зорієнтуватися” перед ухваленням рішення та передати інформацію іноземною (англійською) мовою. Додаткова робота та переробка додаткової інформації в умовах ліміту часу повинна виконуватися не в збиток якості виконання основної професійної діяльності.

Принцип комплексного формування психофізіологічних механізмів адаптації до умов професійної діяльності передбачає тренування спочатку професійно важливих якостей всіма видами наземної та льотної підготовки, а потім їх використання в різних поєднаннях шляхом зміни умов діяльності [12]. Принцип ритмічного зростання психофізіологічного навантаження передбачає чергування психофізіологічного навантаження за ступенем нервово-психічної напруженості організму. Після виконання діяльності, що характеризується великим психологічним навантаженням, повинен йти її спад до функціонування організму в режимі нижче за оптимальний рівень працездатності. Після виконання складної вправи необхідно давати як відпочинок вправи, що добре вивчені і не вимагають великих витрат організму [7].

Висновки. 1. Складність завдань, що вирішується авіаційними спеціалістами, насамперед забезпечення безпеки польоту, винятково важкі умови, в яких відбувається професійна діяльність, вимагають постійного зростання професіоналізму авіафахівців, високого рівня наукового забезпечення процесів їх підготовки та практичної діяльності. Тому, актуальним є питання професійної підготовки курсантів льотних навчальних закладів.

2. Льотний профіль навчального закладу – специфічний фактор професійної діяльності викладача, що зумовлено комплексністю проблеми формування професійної надійності операторів ОСС. Надійність людини-

оператора в екстремальних умовах буде залежати від сформованих викладачем знань, умінь і навичок у процесі професійної підготовки.

3. Загально дидактичні та специфічні процесуальні принципи дають можливість цілеспрямовано підійти до змісту навчальних програм, методів і методик підготовки курсантів, формування у них необхідних знань, вмінь і навичок майбутньої професійної діяльності для забезпечення безпеки польотів і професійної надійності авіафахівців.

Література

1. Амірханова Л.Р. Активні форми навчання. Навчально-методична допомога. Уфа.: УГАТУ, 1997. – 247 с.
2. Архангельський С.І. Учбовий процес у вищій школі, його закономірні основи і методи. – М.: Вища школа, 1980. – 368 с.
3. Бадмаєв Б.Ц. Психологія і методика прискореного навчання. – М.: Владос, 1998. – 248 с.
4. Бондарчук Е.И., Бондарчук Л.И. Основи психології і педагогіки: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2001. – 168 с.
5. Ворона А. А. Психолого-педагогические основы профессиональной подготовки летного состава: уч. пособие / Ворона А. А., Гандер Д. В., Пономаренко В. А. – М.: МАПЧАК, 2000. – 340 с.
6. Дьяченко В.К. Організаційна структура навчального процесу і її розвиток. – М.: Педагогіка, 1989. – 160 с.
7. Зеленська Л. М. Дидактичні особливості навчання авіаційних фахівців професійної англійської мови. Наукові записки, Серія: педагогічні науки: Випуск 88, Кіровоград РВВ КДПУ ім. В. Винниченка: 2010. – С. 113-115.
8. Козлов В.В. Людський чинник: історія, теорія і практика авіації. – М.: ННЦ авіаційної-космічної медицини і військової ергономіки ГНП військової медицини МО РФ, 2002. – 280 с.
9. Макаров Р. Н. Авиационная педагогика: [учебник] / Макаров Р. Н., Неділько С. Н., Бамбуркин А. П., Григоревский В. А. – Москва-Кіровоград : МНАПЧАК, ГЛАУ, 2005. – 433 с.
10. Макаров Р. Н. Теория и практика конструирования целевых моделей операторов особо сложных систем управления: монография / Макаров Р. Н., Герасименко Л. В. — М.: КОД, 1997. — 529с.
11. Human Factors in Cabin Safety. Human Factors digest Nol5. ICAO Cir 300 – AN/173. – Montreal, 2003. – 53 p.
12. Lewis S.T. Human Factors in Air Force Aircraft Accidents // Aviation Space and Environ Med. – 1995. – V.46.– No.3 – 234 p.

Полякова С.

старший викладач кафедри технологій виробів легкої промисловості та дизайну Державний вищий навчальний заклад "Донбаський державний педагогічний університет"

УДК 378. 147

ВДОСКОНАЛЕННЯ ВМІНЬ ТА НАВИЧОК З ДИЗАЙНЕРСЬКИХ ДИСЦИПЛІН У СТУДЕНТІВ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ НА ПРИКЛАДІ РОБОТИ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ГУРТКА

В статті розкриваються зміст, форми та методи навчання з дизайнерських дисциплін у поглибленому вигляді на прикладі науково-методичного гуртка. Автором надаються методичні рекомендації щодо організації і проведення занять гуртка з дизайну при підготовці майбутніх вчителів технологій. Особлива увага приділяється професійній орієнтації студентів, пов'язаній із дизайном, проектній діяльності, вихованню художнього смаку.

Ключові слова: гурток, дизайн, одяг, прикладне мистецтво, проектна діяльність, професійна орієнтація.

Полякова С.

старший преподаватель кафедры технологий изделий легкой промышленности и дизайна, государственное высшее учебное заведение «Донбасский государственный педагогический университет»

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УМЕНИЙ И НАВЫКОВ ПО ДИЗАЙНЕРСКИМ ДИСЦИПЛИНАМ У СТУДЕНТОВ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА НА ПРИМЕРЕ РАБОТЫ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОГО КРУЖКА

В статье раскрывается содержание, формы и методы обучения по дизайнерским дисциплинам в углублённом виде на примере научно-методического кружка. Автором приводятся методические рекомендации по организации и проведению занятий кружка по дизайну при подготовке будущих учителей технологий. Особое внимание уделяется профессиональной ориентации студентов, связанной с дизайном, проектной деятельностью, воспитанию художественного вкуса.

Ключевые слова: дизайн, кружок, одежда, прикладное творчество, проектная деятельность, профессиональная ориентация.

Polyakova S.

Senior Lecturer, Department of light industry technology and design, public higher education institution "Donbass State Pedagogical University"

IMPROVING OF SKILLS ON DESIGN DISCIPLINES BY THE STUDENTS OF TECHNOLOGY DEPARTMENT ON THE EXAMPLE OF SCIENTIFIC-METHODICAL CIRCLE

The article describes the content, forms and methods of training in design disciplines in-depth using the example of scientific-methodical circle. The author gives guidelines for the organization and carrying out of classes in the circle of design in the preparation of future teachers of technologies. Particular attention is paid to the professional orientation of students associated with the design of project activities, the formation of artistic taste.

Keywords: *circle, clothing, design and crafts, project work, professional guidance.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Новий напрямок освіти (професійна освіта), спрямований на науково-технологічний прогрес вимагає нові підходи до навчання. У зв'язку з цим до навчальних програм при підготовці майбутніх вчителів технологій бажано додавати гурткові заняття з художньої творчості, які допомагають розкривати творчі здібності студентів, проводити психологічну і практичну підготовку їх до трудової діяльності. Актуальність роботи гуртків є очевидною. Спочатку це були гуртки з народної творчості, де майстри і майстрині ділились секретами своєї роботи. Так поширювалась народна творчість будь-якого ремесла. Гуртки створювались в загальноосвітніх та позашкільних закладах. В ВНЗ гуртки носять біль науковий характер, сприяють розвитку науково-аналітичного мислення. Студенти роблять перші спроби виступів на наукових конференціях, написання наукових статей. Сьогодні край мало методичної літератури з організації роботи гуртків як в школі так і в ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У наш час залишається проблема відсутності у вітчизняній бібліографії спеціальних науково-теоретичних та навчально-методичних праць. Відомий посібник російського автора П. П. Чижикової в якому докладно висвітлюється робота гуртка в ЗОШ з конструювання та моделювання одягу, але у гуртках вищих навчальних закладів зовсім інші цілі та задачі і керуватися таким посібником не можна. Активний розвиток дизайну в останні роки вплинув на появу практичних, вузькоспеціалізованих посібників українських авторів. Особливо виділяється підручник автора Т. Печенюк. Що стосується проектування одягу і дизайну можна виділити підручник автора Ф. М. Пармон "Композиція костюма". Проблеми дизайн-освіти, передумови формування вмінь та навичок у дизайні визначені у підручниках В. В.

Єрмілової, Д. Ю. Єрмілової; Е. М. Рачицької, В.М. Сидоренко. Конструкторської підготовки присвячені підручники Є.К. Амірової, О.В. Сакуліної, Б.С. Сакуліна, А.Т. Труханової “Конструювання одягу”. Питанням розвитку творчих здібностей студентів в процесі конструкторської або декоративно-прикладної діяльності, присвячені роботи І.В. Сарганова, Н.Н. Пучкової, І. М. Фадеевої.

Формування цілей статті (постановка завдання). Незважаючи на існуючі дослідження в цієї темі можна сказати, що питання залишається недостатньо вивченим.

Поліпшення вмінь та навичок дизайнерських дисциплін у студентів ВНЗ на прикладі роботи науково-дослідного гуртка.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Гурток з дизайну “Культура костюму у сучасному суспільстві” на базі технологічного факультету ДДПУ існує п’ять років і допомагає краще сприймати такі дисципліни як “Дизайн”, “Основи формоутворення, тектоніка”, “Кольорознавство”, сприяє вихованню естетичної культури і працьовитості студентів, поширенню їх політехнічного світогляду, розвитку творчих здібностей, вчить сприймати і почувати прекрасне. Студенти, що займаються у гуртку, поглиблюють свої знання з навчальних дисциплін, набувають вміння в справах, які для них цікаві, щоб застосувати їх як в процесі навчання, так і в майбутній професії.

Практична діяльність гуртка визначається його програмою, на основі якої розроблений перспективно-тематичний план роботи, головним напрямком якого є науково-дослідна робота студентів. Кожного року робота гуртка починається з визначення мети, напрямків студентських досліджень та аналізу проблеми і перспектив в дизайн-освіті педагогічних ВНЗ.

На перших заняттях розглядаються питання культури одягу, моральності, відношення до нових тенденцій в одязі, напрямок моди на поточний сезон, сучасний погляд на створення іміджу, тому що для майбутнього вчителя створення гідного власного іміджу є одним з головних вимог професії.

Велика увага приділяється проблемам екологічного проектування одягу, тобто проектуванню одягу з екологічно-чистих матеріалів, що є дуже важливим для підтримання хорошого стану здоров’я сучасної людини.

Особлива увага приділяється основам конструювання, моделювання та композиції одягу, поліпшенню проектно-конструкторської підготовки студентів, які вивчають дизайн в педагогічних ВНЗ, тому що проблема формування конструкторської підготовки студента дизайнера ще не знайшла в навчальних планах повного відображення. Співвідношення художньої і конструкторської діяльності є одним із складних і важливих питань естетики.

Із цього співвідношення витікає складна взаємодія художньої діяльності і трудової. В результаті цього художньо-проектна сфера життя людини, зокрема одяг, розглядається як витвір мистецтва. У процесі дизайнерської діяльності органічно поєднуються естетичне і виробниче начало для досягнення гармонії у створенні матеріальних цінностей.

Підготовку деяких доповідей роблять самі студенти. Вони з великим ентузіазмом збирають матеріал і проводять огляди з напрямку моди ділового огляду людини, кольорових типів зовнішності людини, гармонійних кольорових сполучень. Цікавлять членів гуртку декоративно-художнє оформлення одягу, національне та прикладне мистецтво рідного краю. Зацікавленість народним мистецтвом, особливо народного одягу, в останні роки помітно збільшилась серед молоді. Народний одяг є невичерпаним джерелом натхнення для сучасних і майбутніх дизайнерів, тому що це вічна цінність. Багато українських і закордонних дизайнерів використовують у своїй творчості елементи та ідеї українського національного одягу. Члени гуртка також із задоволенням вивчають український одяг, а його елементи застосовують у своїх моделях, тому що робота над створенням свого зовнішнього вигляду дуже захоплююча. Вона потребує постійних пошуків декоративних рішень для створення гармонійного вигляду і сучасного іміджу. Заслуховування таких доповідей у колективі гуртка викликає радість спілкування, почуття причетності до загальної справи.

Результати студентських досліджень знаходять відображення в доповідях на науково-методичних конференціях та у наукових статтях. У гуртку проводять дослідження, пов'язані з аналізом положення декоративних ліній або конструктивних точок відповідно моди протягом десятиріч і будують графіки, на яких добре помітно, як змінювалась лінія або точка протягом 50-60 рр. Такий аналіз дає можливість зазирнути в майбутнє і передбачити, як буде змінюватись ця лінія або точка наприклад через 10 років.

Для успішної роботи гуртка потрібна необхідна матеріально-технічна база. Аудиторія, де займаються члени гуртка відповідає всім вимогам безпеки праці, виробничої санітарії. Тут розміщено сучасне обладнання та інвентар, що відповідає сучасним естетичним уявленням. У аудиторії є примірочна кабіна з великими дзеркалами, де студенти переодягаються і роблять примірки своїх моделей.

Одним з головних принципів організації занять є чергування різних видів діяльності студентів. Робота носить практичний і науково-дослідний характер. Додаткові теоретичні відомості (про основи конструювання, моделювання, технологію обробки, властивості матеріалів і т.ін.) також необхідні, оскільки без них неможлива самостійна творча робота студентів по створенню художньої системи одягу. По мірі зростання складності

конструкції і технології обробки у студентів поступово формуються міцні навички і вміння, необхідні для виконання більш складних і цікавих завдань.

У плані роботи гуртка визначений об'єм завдань, які член гуртка виконує вдома, в більш затишних умовах, які схиляють до творчості.

Наприкінці року робота гуртка закінчується творчим завданням, яке кожен студент обирає за своїм смаком. Кращі роботи можуть демонструватися на тематичних виставках, які можуть бути присвячені пам'ятній даті університету, факультету та будь-якій події. Організація виставок сприяє притягуванню нових членів до гуртку також з інших факультетів.

Діяльність гуртка вимагає від керівника постійного вдосконалення професійної діяльності, творчого саморозвитку, вивчення нових видів народного мистецтва.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Мета створення гуртка “Культура костюма у сучасному суспільстві” виправдовується цілком. Заняття в гуртку сприяють формуванню художнього смаку, культури в одязі, вчать відрізняти дійсно художні новаторські напрямки в моді від псевдохудожніх, заснованих на бездумному наслідуванні моди.

Заняття в гуртку допомагають краще розуміти композиційні основи дизайну, доповнювати знання з базових дисциплін, здійснювати масштабний процес розвитку творчої особистості, краще підготовлювати майбутніх вчителів технологій до професійної діяльності.

Література

1. Амирова Э.К., Сакулина О.В., Сакулин Б.С., Труханова А.Т. Конструирование одежды. М.: Изд-во Мастерство, 2002. - 496с.
2. Амирова Э.К., Сакулина О.В., Сакулин Б.С., Труханова А.Т. Конструирование мужской и женской одежды. М.: НРПО; Изд. Центр «Академия», 2000. - 304с.
3. Литвинова А.М., Леонидова И.С., Турчановская А.Ф. Моделирование и художественное оформление женской и детской одежды. М.: Изд. «Легкая индустрия», 1972. - 302с.
4. Ніколаєва Т.В. Тектоніка формоутворення костюма. Навчальний посібник. – К.: Арістей, 2005.
5. Ермилова В.В., Ермилова Д.Ю. Моделирование и художественное оформление одежды. – М.: «Академия», 2000.
6. Козлова Т.В., Рытвинская Л.Б., Тимашева З.Н. Моделирование и художественное оформление женской и детской одежды. – М.: Легкая индустрия, 1990.
7. Пармон Ф.М. Композиция костюма. – М.: Легпромиздат, 1985.
8. Козлова Т.В. Основы теории художественного оформления одежды. М.: Легкая индустрия, 1979.

Тимошенко О.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри біофізики Донецького національного університету

УДК 378.147(51+57)

УПРАВЛІННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТОЮ СТУДЕНТІВ БІОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ОСНОВ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ

У статті описані основні форми управління самостійною роботою студентів біологічних спеціальностей у процесі навчання основ вищої математики, що сприяють формуванню у них евристичних і дослідницьких умінь.

Ключові слова: *управління самостійною роботою, студенти біологічних спеціальностей, евристичні уміння, дослідницькі уміння.*

Тимошенко Е.

кандидат педагогических наук, доцент кафедры биофизики Донецкого национального университета

УПРАВЛЕНИЕ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТОЙ СТУДЕНТОВ БИОЛОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ОСНОВАМ ВЫСШЕЙ МАТЕМАТИКИ

В статье описаны основные формы управления самостоятельной работой студентов биологических специальностей в процессе обучения основ высшей математики, способствующие формированию у них эвристических и исследовательских умений.

Ключевые слова: *управление самостоятельной работой, студенты биологических специальностей, эвристические умения, исследовательские умения.*

Timoshenko E.

an Associate Professor of Educational Sciences an Associate Professor of the department of Biophysics of Donetsk National University

INDEPENDENT WORK MANAGEMENT OF BIOLOGICAL SPECIALITIES STUDENTS IN LEARNING OF HIGHER MATHEMATICS UNDAMENTALS

The article describes the basic forms of independent work management of biological specialties students in learning the higher mathematics foundations, which contribute to the formation of heuristic and research skills.

Keywords: *individual work management, biological specialties students, heuristic skills, research skills.*

Постановка проблеми. Осуществить подготовку будущих биологов, у которых профессионализм и компетентность органично совмещаются с неординарностью подходов к научным, производственным и жизненным

проблемам, возможно лишь при условии организации и обеспечения в высших учебных заведениях такого уровня учебного процесса, который отвечает запросам современного развитого общества [1]. В современных условиях социальный заказ государства и общества ориентирует высшую школу на усиление практической направленности обучения с учетом государственных и мировых потребностей рынка труда. В соответствии с таким социальным запросом оптимизация управления познавательной деятельностью студентов вуза в целом, самостоятельной работой в частности выступает основой повышения качества профессиональной подготовки, так как именно самостоятельная учебная деятельность создает базу для непрерывного образования, возможность постоянно повышать свою квалификацию, быть активным гражданином и творцом.

Анализ последних исследований и публикаций. Таким образом, на данном этапе развития общества и внедрения в учебный процесс кредитно-модульной системы обучения актуальной является проблема активизации самостоятельной работы студентов, в частности студентов биологических специальностей в процессе обучения высшей математике.

Исследованию самостоятельной работы и форм ее организации посвящены работы многих исследователей. Так, в работе Н.В.Ванжи [2] теоретически и экспериментально обоснована методика организации самостоятельной работы студентов экономических специальностей во время изучения математических дисциплин, определены психолого-педагогические условия эффективной реализации методической системы организации самостоятельной работы студентов во время изучения математики посредством создания комплекса заданий для самостоятельной работы и методических пособий, учета индивидуальных особенностей студентов, использования современных педагогических технологий. В работе М.В.Ткаченко [3] проанализированы организационные аспекты самостоятельной работы, рассмотрены ее особенности для профессионального становления будущего специалиста. Я.Бойко [4] рассмотрела специфику организации самостоятельной работы студентов в педагогических вузах, автором определены ее виды в зависимости от места и времени проведения, способы контроля за ее результатами, выделены основные формы и технологии ее организации в педагогических вузах, охарактеризованы внешняя, внутренняя и процессуальная (учебная) мотивация ее эффективной реализации. В работе Л.О.Орел [5] проанализирована самостоятельная работа студентов в контексте личностно-ориентированного обучения, обосновано, что личностно-ориентированный подход в организации самостоятельной работы позволяет учитывать индивидуально-психологические особенности студентов, способствует повышению эффективности самостоятельной работы, формированию ответственности и самостоятельности студентов.

В работе [6] автор утверждает, что в каждом виде самостоятельной работы студентов должна быть поисковая задача. Главной мотивацией в его деятельности должна быть поисковая деятельность и тогда результатом самостоятельной работы является повышение уровня знаний студентов, улучшение их профессиональной подготовки, умение самостоятельно мыслить и принимать решения. В.Д. Мороз [7] освещает теоретические и прикладные аспекты самостоятельной учебной работы студентов высших учебных заведений, сделаны выводы о проблемах планирования и организации данного вида работы, рассмотрены место и роль самостоятельной работы как функции управления познавательной деятельностью студента в процессе обучения в системе высшего образования.

Таким образом, анализируя различные аспекты организации и управления самостоятельной работой студентов, описанные исследователями можно отметить, что такая работа предоставляет благоприятные возможности студенту для формирования профессионально ориентированных и исследовательских умений. Таким образом, необходимо связывать содержание самостоятельной работы по высшей математике с будущей профессиональной деятельностью.

Цель статьи – описать основные формы управления самостоятельной работой студентов биологических специальностей в процессе обучения основ высшей математики, способствующие формированию у них эвристических и исследовательских умений.

Изложение основного материала исследования. Одной из форм обучения является выполнение студентами учебных заданий во время самостоятельной работы. В процессе ее организации преподаватель должен обеспечить активную учебно-познавательную деятельность студентов. Она должна быть организована так, чтобы способствовать поиску и усвоению знаний, формированию профессионально ориентированных учебных умений, а также самоконтролю.

В этой связи, особое значение при организации самостоятельной работы студентов-биологов по высшей математике приобретают профессионально ориентированные задачи биологического содержания, которые являются мощным инструментом познания окружающего мира и моделирования будущей профессиональной деятельности. Решая их, студенты приобретают умения анализировать ситуации, характерные для будущей профессиональной деятельности, оперируют профессиональными терминами. Системы профессионально ориентированных задач биологического содержания дают возможность повысить у студентов уровень сформированности знаний, умений и навыков, необходимых для

будущей профессиональной деятельности и развития исследовательских и эвристических умений.

С целью эффективного управления самостоятельной работой студентов биологических специальностей в процессе изучения основ высшей математики нами предложены следующие этапы ее организации.

Этап 1. Мотивация к изучению темы. Перед первой лекцией по теме преподаватель предлагает студентам дома решить задачу биологического содержания, иллюстрирующую необходимость изучения данной темы, чтобы понять, *«нужна ли биологу математика»*.

Например, перед изучением темы «Функции вещественного переменного» в качестве домашнего задания предлагается задача.

Задача. Дрожжи в растворе сахара растут таким образом, что их масса увеличивается за каждый час на 3%. Составить уравнение функции, описывающей процесс увеличения массы дрожжей (v г) от времени t (в часах). Используя найденную зависимость, найти приближенные значения массы дрожжей в момент времени: а) $t=1$ час; б) $t=2$ часа; в) $t=5$ часов. Массу дрожжей в начальный момент времени принять равной $a = 10$ граммов.

Если студентам удастся самостоятельно найти решение, то они понимают, что данная задача привела их к необходимости изучения показательной функции и других элементарных функций.

Этап 2. Усвоения теоретического материала курса. Параллельно с изложением лекционного материала студентам полезно выдать опорный конспект лекций по изучаемой теме для самостоятельной проработки этого материала. С этой целью нами разработан учебно-методический комплекс под общим названием «Изучаем основы высшей математики», в состав которого входит несколько учебно-методических пособий [8], написанных в соответствии с программой курса, в нем определяется тот минимум знаний и умений, которыми должен овладеть каждый студент-биолог.

Используя данный комплекс, студенты могут дополнить теоретические сведения лекционного материала, рассмотреть примеры решения некоторых задач, таблицы, схемы и алгоритмы.

На *третьем этапе* управления самостоятельной работой студенты самостоятельно **оценивают качество усвоения ими теоретического материала**. Предлагаем на данном этапе подключать электронный учебник, содержащий тестовые задания, которые охватывают весь теоретический материал темы и предназначены для организации самопроверки.

Приведем примеры тестовых заданий, направленных на закрепление теоретических положений в теме «Элементы линейной алгебры»:

1. Если в определителе n -го порядка переставить местами две любые строки, то:

- 1) определитель изменит знак; 2) его величина увеличится в 2 раза;

- 3) его значение не изменится; 4) он будет равен нулю;
- 5) его величина уменьшится в 2 раза.
2. Если в определителе n -го порядка две строки пропорциональны, то:
 - 1) его значение отлично от нуля и единицы; 2) он равен нулю;
 - 3) его значение всегда равно единице; 4) его значение всегда равно двум; 5) ничего нельзя сказать о его значении.
3. Метод Крамера применим для решения:
 - 1) систем линейных уравнений; 2) произвольных систем уравнений;
 - 3) систем линейных неравенств; 4) систем квадратичных уравнений;
 - 5) систем дифференциальных уравнений.
4. Система из двух линейных уравнений с двумя неизвестными:
 - 1) может иметь бесконечное множество решений;
 - 2) всегда имеет бесконечное множество решений;
 - 3) всегда имеет единственное решение; 4) никогда не имеет решений;
 - 5) может иметь ровно два решения.

Четвертый этап рассчитан на рассмотрение **образцов применения математического аппарата**. На данном этапе для самостоятельной работы студентам полезно предложить базовые задачи на отработку умений применения математического аппарата в данной теме. Начинается этот этап на практическом занятии с рассмотрения задачи, заданной лектором на дом перед изучением темы. Проверка полученного студентами решения, обсуждение гипотез, этапов ее решения, применение различных эвристических приемов производится для того, чтобы помочь им в решении других профессионально ориентированных задач биологического содержания.

Пятый этап состоит в выполнении дома или в аудитории **типовых индивидуальных заданий по изучаемой теме**, которые обязательны для самостоятельной работы, а также будут полезны для использования при контроле знаний студентов.

И наконец, **шестой этап** рассчитан на **применение математического аппарата к решению задач биологического содержания**. На нем предлагаются задачи биологического содержания, решение которых на основе изученного теоретического материала и отработанных умений применения математического аппарата темы, позволит студенту уяснить связь математики с биологией. Это способствует формированию научного мировоззрения и исследовательских умений. Приведем некоторые примеры таких заданий по теме «Функции вещественного переменного».

1. Закон охлаждения тела утверждает, что разность температур тела и окружающей среды экспоненциально убывает со временем. Если $T(t)$ - температура тела в момент времени t , T_c - температура

окружающей его среды (считаем, что изменения температуры окружающей среды с течением времени не происходит), то $T(t) - T_c = ke^{-at}$, где k и a – некоторые константы. Выразите k через $T(0)$ – начальную температуру тела; постройте график функции $T(t)$ при $T(0)=10$, $T_c=5$, $a=1$.

2. Для борьбы с вирусами табачных растений применяется рентгеновское излучение. С ростом дозы радиации число выживающих вирусов убывает экспоненциально. Если $p(R)$ – доля вирусов, выживающих после дозы радиации R (выраженной в рентгенах), то $p(R) = e^{-aR}$, где a – постоянная, характерная для данного вируса. Выразите через a величину дозы излучения, которая снижает число вирусов на 50%. Какая доза радиации убивает 90% всех вирусов?

3. У годовалых лососей потребление кислорода с повышением скорости плавания возрастает экспоненциально. Определим $C(V)$ как потребление кислорода в час годовалым лососем, плывущим со средней скоростью V футов в секунду. Пусть $C(0)=100$, $C(3)=800$ (соответствующих единиц). Найдите $C(1)$ и $C(2)$.

Во время организации самостоятельной работы студентов с системой профессионально ориентированных задач целесообразно ориентировать их на самостоятельное обучение решать подобные задания. Организуется следующая работа.

1) **актуализации знаний.** Студентам предлагаются тестовые задания на повторение основных понятий, теорем и фактов, из темы. Эти задания полностью охватывают теоретический материал, необходимый для целостного понимания темы и последующей работы с профессионально ориентированными заданиями.

2) **создание простейших математических моделей биологических процессов.** Студентам предлагаются тестовые задания на отработку умения составлять самые простые математические модели, предложенных задач биологического содержания. Среди представленных ответов нужно выбрать ту модель, с помощью которой в дальнейшем будет решена эта задача.

Например.

1. Во время охоты на добычу гепард двигается прямолинейно со скоростью $V(t) = 10t - t^2$. Определить закон движения животного.

$$\text{А) } S(t) = 5t^2 - \frac{t^3}{3} + C; \quad \text{Б) } S(t) = 5t - \frac{t^2}{2} + C; \quad \text{В) } S(t) = 5t^3 - \frac{t^2}{2} + C;$$

$$\text{Г) } S(t) = 10 - 2t; \quad \text{Д) } \text{другой ответ.}$$

2. Эвглена зеленая двигается к свету прямолинейно со скоростью $V(t) = \sin^5 t \cos t$. Определить закон движения простейшего, если $S(0) = 0$.

$$\text{A) } S = \frac{1}{6} \sin^6 t; \quad \text{Б) } S = \frac{1}{4} \sin^4 t; \quad \text{В) } S = \frac{1}{6} \cos^6 t; \quad \text{Г) } S = \frac{1}{4} \cos^4 t;$$

Д) другой ответ.

3. Популяция насекомых растет от начального размера в 10000 особей до численности $p(t)$ за время t (в днях). Если скорость роста в момент t равняется $p'(t) = t + t^2$, то какой будет численность популяции через t дней, если каждый день погибает 1000 особей.

$$\text{A) } p(t) = \frac{t^2}{2} + \frac{t^3}{3} - 1000t; \quad \text{Б) } p(t) = \frac{t^2}{2} + \frac{t^3}{3} + 10000;$$

$$\text{В) } p(t) = \frac{t^2}{2} + \frac{t^3}{3} + 10000 - 1000t; \quad \text{Г) } p(t) = t^2 + t^3 + 10000 - 1000t;$$

Д) другой ответ.

4. Скорость изменения концентрации $C(t)$ препарата с изотопным индикатором в момент времени t равна $C'(t) = 2^{-t}$, где t – время в часах. Найти концентрацию в момент времени t , если начальная концентрация составляет 1 мкг на литр.

$$\text{A) } C(t) = \frac{1 - 2^{-t}}{\ln 2}; \quad \text{Б) } C(t) = \frac{1 + 2^{-t}}{\ln 2}; \quad \text{В) } C(t) = \frac{2^{-t} - 1}{\ln 2};$$

$$\text{Г) } C(t) = \ln 2 \cdot (1 - 2^{-t}); \quad \text{Д) } \text{другой ответ.}$$

3) **математический тренажер**, целью которого является отработка базовых умений на использование основных понятий, фактов и теорем соответствующей темы. Эти задания предшествуют решению профессионально ориентированных заданий.

4) **профессионально ориентированные задания в виде тестов**, предназначенные для формирования умений использовать математический аппарат для решения профессионально ориентированных заданий (перевод биологической задачи на язык математики, нахождения связи между величинами задачи и запись в аналитическом виде, исследование полученных математических выражений и интерпретация полученного ответа с точки зрения биологии).

Например.

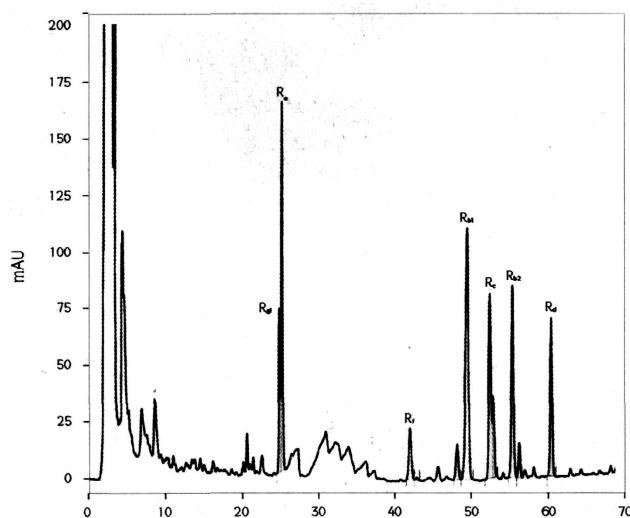
1. Река течет через луг, образуя кривую $y = x - x^2$. Ось Ox – линия шоссе. Какова площадь луга (в га) между шоссе и рекой (единица длины – 1 км)? Ответ вычислить до сотых.

А) 16,67 га; Б) 18,45 га; В) 16,76 га; Г) 16,52 га; Д) другой ответ.

2. Скорость движения черепахи задана уравнением $v = (2t^2 + t)$ мм/с, $t \in [0; 6]$. Найти пройденный ею путь за 6 с от начала движения.

А) 162 мм; Б) 142 мм; В) 144 мм; Г) 166 мм; Д) другой ответ.

3. Фармацевтична компанія Ферросан (Данія) створила новий полівітамінний препарат з мінералами і екстрактом женьшеня. Место вирощування рослини впливає на його властивості. Якість женьшеня визначають на основі вмісту женьшеніозидів - групи общепризнаних первично активних компонентів женьшеня (їх близько 30). Ефект впливу женьшеня залежить від виду женьшеніозидів і співвідношення між ними. Компанія ретельним способом аналізує склад і вміст женьшеніозидів в екстракті з допомогою високоефективної рідинної хроматографії (сучасний метод визначення хімічних речовин). Цей аналіз представлений у вигляді кривої з різними вершинами, які відповідають різним женьшеніозидам (як показано на малюнку).

Площа під піком кривої численно рівна кількості відповідного женьшеніозиду в досліджуваному зразку.

Виберіть правильні твердження:

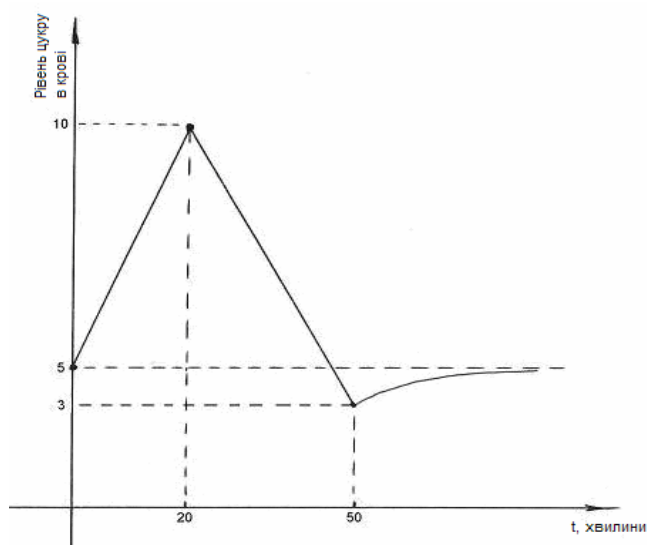
А) для того, щоб вирахувати кількість женьшеніозидів необхідно вирахувати похідну від запропонованої функції;

Б) для того, щоб вирахувати кількість женьшеніозидів необхідно вирахувати певний інтеграл від запропонованої функції на проміжку $[0;70]$;

В) висота піків не впливає на вміст женьшеніозидів;

Г) інший відповідь.

4. Одна з сучасних систем харчування (по Мондіньяку) заснована на припущенні, що надлишковий вага є результатом «збою» в роботі підшлудочної залози, який викликаний неправильним харчуванням сучасної людини. Їжа містить

углеводы, которые вызывают в крови человека резкий скачек уровня сахара (приблизительно через 20 минут после употребления пищи он достигает своего максимального значения). Это в свою очередь приводит к выбросам в кровь дозы инсулина (гормона, который производится поджелудочной железой) и уровень сахара достаточно быстро снижается (даже ниже первоначального), и только потом происходит медленное его возвращение к нормальному уровню (процесс показан на рисунке, полученная кривая называется гликемической).

Работа в таких «стрессовых» условиях приводит к тому, что со временем поджелудочная железа «устает», вследствие чего и происходят сбои в обмене веществ, которые приводят к появлению лишнему весу и сопутствующим заболеваниям. Оказалось, что различные продукты и углеводы, которые содержатся в них, определяют различный вид гликемической кривой. По высоте пика и площади под ним определяется гликемический индекс, зная который можно спланировать свое питание так, чтобы не провоцировать сбои в обмене веществ.

Рассчитать гликемический индекс продукта, если гликемическая кривая

$$\text{имеет вид: } f(x) = \begin{cases} \frac{1}{4}t + 5, t \in [0; 20] \\ -\frac{7}{30}t + \frac{16}{3}, t \in [20; 50] \\ \frac{4}{\pi} \operatorname{arctg}(x - 50) + 3, t \in [50; +\infty) \end{cases}$$

А) 345; Б) 385; В) 405; Г) 415; Д) другой ответ.

Если работа с тестовыми заданиями проводится во время практического занятия без использования компьютера, то это происходит в форме диалога со студентами. Преподаватель помогает решать наиболее сложные из них (если это нужно), используя эвристические подсказки, которые подталкивают студентов к поиску решения и проверке правильности ответа. А если для работы с тестами используется компьютерная тестовая оболочка, то коррекция ответов происходит по окончании работы с программой во время индивидуальной беседы со студентами. Таким образом, студенты решают в определенной последовательности набор профессионально ориентированных задач из каждой темы курса высшей математики. Многократно, от задачи к задаче, самостоятельно повторяя необходимые правила и подходы к их решению, они не только усваивают технику решения математических задач, причем, как стандартных, так и нестандартных по всем темами курса, но и убеждаются в необходимости и важности предмета, который изучают.

С целью более осознанного восприятия математических теорий, фактов, понятий, будущими биологами в процессе самостоятельной работы

предлагаются не только учебно-методические пособия, но и разработанный нами электронный учебник «Высшая математика для биологов» [9].

Он имеет такие особенности: в блоке «учебные материалы», кроме обычных лекций содержатся мультимедиа лекции и разнообразные демонстрационные материалы, справочники, учебные практикумы, ориентированные именно на студентов-биологов; блок «элементы контроля» содержит подблоки: тематический контроль (тесты, задания, рабочая тетрадь, задания для самоконтроля), самоконтроль (практикумы с элементами самоконтроля, дидактические игры), итоговый контроль (тестирование).

В процессе работы с электронным учебником студент может воспользоваться методическими рекомендациями для выполнения учебных заданий. В электронный учебник заложены эвристические тренажеры для обучения решению биологических задач по различным темам, компьютерные презентации лекций, которые могут служить опорными блок-схемами лекций.

Выводы. Такая система управления самостоятельной работой студентов дает возможность преподавателю применять разнообразные эвристические приемы и методы преподавания теории, показывать примеры решения исследовательских задач, формировать мотивацию применения математических методов в будущей профессиональной деятельности.

Это впоследствии предоставит возможность организовать учебный процесс в высших учебных заведениях на высоком уровне, с учетом специфики биологических специальностей и потребностей общества.

Литература

1. Тимошенко Е.В. Роль курса высшей математики в формировании будущего биолога-исследователя / Е.В.Тимошенко // Дидактика математики: проблеми і дослідження: Міжнар. зб. наук. робіт. –Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2010. – Вип. 34. – С.39-48.
2. Ванжа Н. В. Самостійна робота студентів економічних спеціальностей у процесі вивчення математичних дисциплін у вищих навчальних закладах: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Н. В. Ванжа; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. - К., 2003. - 19 с.
3. Ткаченко М. В. Самостійна робота студентів як чинник професійного становлення майбутнього фахівця / М. В. Ткаченко // Наука і освіта . - 2008. - № 1-2. - С. 107-110.
4. Бойко Я. Організація самостійної роботи студентів у вищих педагогічних навчальних закладах / Я. Бойко // Рідна шк . - 2009. - № 10. - С. 19-23.
5. Орел Л. О. Самостійна робота студентів у контексті особистісно орієнтованого навчання / Л. О. Орел // Вісн. Житомир. держ. ун-ту . - 2009. - № 43. - С. 180-183.
6. Котова А. В. Визначення сутності та змісту самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах / А. В. Котова // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту . - 2008. - № 3. - С. 92-95.

7. Мороз В. Д. Самостійна навчальна робота студентів: Моногр. / В. Д. Мороз. - Х. : ХМК, 2003. - 64 с.
8. Зыза А.В. Изучаем основы высшей математики (модуль 1): Учебно-метод. пособие для студентов биол. спец. классических университетов / А.В.Зыза, Е.В.Тимошенко. -Донецк: Изд-во «Ноулидж» (донецкое отделение), 2010. - 101с.
9. Кошова Г.С. Основи вищої математики для біологів [Електроний ресурс]: електроний підручник для студ. біол. факульт. унів. / Г.С.Кошова, О.В. Тимошенко. – 700 Мб. – Донецк, ДонНУ, 2010. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Систем. требов. MS Win XP, MS Office 2003, Internet Explorer 6.0, Adobe Acrobat Reader 5.0.

Цыпина Д.

аспірант Харківського національного економічного університету імені С. Кузнеця, викладач кафедри іноземних мов та перекладу Харківського національного економічного університету імені С. Кузнеця

УДК 378.147

АСПЕКТНИЙ АНАЛІЗ РИТОРИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

У статті надано аспектний аналіз риторичної діяльності майбутніх менеджерів. Викладено основні положення за філософським, культурологічним, соціокомунікативним, психологічним і лінгвістичним аспектами. За результатами аспектного аналізу виокремлено функції риторичної діяльності (пізнавальна, розвиваюча, формуюча, мотиваційна, комунікативна, регулююча, виховна, інтегруюча); виявлено внесок кожного аспекту у визначення сутності риторичної діяльності.

Ключові слова: аспектний аналіз, риторична діяльність, функція.

Цыпина Д.

аспірант Харьковского национального экономического университета имени С.Кузнеця, преподаватель кафедры иностранных языков и перевода Харьковского национального экономического университета имени С.Кузнеця

АСПЕКТНЫЙ АНАЛИЗ РИТОРИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ МЕНЕДЖЕРОВ

В статье представлен аспектный анализ риторической деятельности будущих менеджеров. Изложены основные положения по философскому, культурологическому, социокоммуникативному, психологическому и лингвистическому аспектам. По результатам аспектного анализа выделены функции риторической деятельности (познавательная, развивающая, формирующая, мотивационная, коммуникативная, регулирующая, воспитательная, интегрирующая);

определен вклад каждого аспекта в суть понятия «риторическая деятельность».

Ключевые слова: аспектный анализ, риторическая деятельность, функция.

Tsykina D.

a post-graduate student of Simon Kusnets Kharkiv National University of Economics, a lecturer of the department of foreign languages and translation of Simon Kusnets Kharkiv National University of Economics

ASPECT ANALYSIS OF FUTURE MANAGER'S RHETORIC ACTIVITY

The aspect analysis of future manager's rhetoric activity is given. The author characterizes such aspects as philosophic, cultural, sociocommunicativ, psychological and linguistic. As research results functions of rhetoric activity are considered.

Keywords: aspect analysis, rhetoric activity, function.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Суттєвим аспектом у контексті формування риторичної компетентності майбутніх менеджерів є розгляд риторичної діяльності як її системоутворювального компоненту, проведення її всебічного аспектного аналізу, виокремлення функцій та визначення внеску кожного аспекту до сутності риторичної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз окремих аспектів риторичної діяльності здійснили останнього часу науковці різних напрямів: філософи (А.А.Гусейнов, А.Л.Кудлай, С.Б.Степаненко та ін., соціологи (Ю.М.Жуков, Г.Г.Почепцов, Ф.Снелл та ін.), культурологи (Ф.О.Кузін, Г.К.Михальська, Є.Г.Соколов, Ю.М.Солонін та ін.), психологи (Л.В.Айдинова, М.І.Леонов, О.В.Юрченко та ін.), лінгвісти (В.І.Аннушкін, О.О.Мітусова, Ю.В.Рождественський та ін.). На нашу думку, розгляд риторичної діяльності є складним явищем, він потребує всебічного аспектного аналізу, який включає характеристику філософського, культурологічного, соціокомунікативного, психологічного та лінгвістичного аспектів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У статті розглядаємо риторичну діяльність як складне явище, що потребує всебічного аспектного аналізу. Вперше робимо спробу надати характеристику кожного аспекту із визначенням внеску до сутності риторичної діяльності та виокремленням її функцій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Досліджуючи

історію риторики впродовж століть, можна дійти висновку, що основною її функцією є вплив на свідомість, формування світогляду, ідеології окремо взятої особистості і нації взагалі.

Багато науковців пов'язують риторику з мистецтвом мислити. Так, голова російської риторичної асоціації Аннушкін В.І стверджує, що основою риторики є філософія, посилаючись при цьому на тези Цицерона про зв'язок красномовства з філософією і класика російської риторики М.Ф.Кошанського про те, що «граматика займається тільки словами, риторика – думками» [7, с.3]. В мовленні людина знаходить своє вираження, тому риторика сприяє формуванню її цілісної особистості, включаючи, ідеологію, знання, життєву позицію.

Основним засобом здійснення риторичної діяльності є мова, яка слугує найважливішим інформаційним посередником між суб'єктом і суспільством, через неї передаються знання, думки, образи, здійснюється оперування готовими знаннями. Філософ Ф.В.Лазарєв зазначає, що процес отримання людиною інформації може відбуватися за допомогою як природних, так і штучних сигналів, що передаються від суб'єкта до суб'єкта та функціонують у системі людської мови [8, с.221].

Під час риторичної діяльності не тільки передається інформація, сповнена певним смислом, але й відображаються цінності мовленнєвої особистості ратора. Науковець З.Я. Карманова, яка присвятила свої дослідження філософії мови, смислового виміру риторичного слова, зазначає, що риторичне слово можна співвіднести зі шкалою цінностей мовної особистості. Вони відображають ставлення мовної особистості до цінності буття і які за неминучістю беруть участь у співорганізації думки та слова та визначають її риторичний вибір в комунікативній практиці [6, с.78-82]

Подальший аналіз риторичної діяльності пов'язаний з етичним виміром філософського аспекту. Оскільки етика ораторського мовлення залежить від особистісної парадигми оратора, його відповідальності за свої слова, ця проблема є однією з гострих тем, що дискутуються в риторичній практиці.

Через етос здійснюється вплив внутрішнього світу оратора на внутрішній світ слухачів. Важливість етичного аспекту підкреслювали античні філософи Аристотель, Платон і Сократ, а також сучасні науковці В.І.Аннушкін, О.О.Волков, М.Ф.Кошанський та ін. Як стверджує видатний сучасний риторикознавець В.І.Аннушкін, поза етики риторика стає мистецтвом маніпулювання суспільною думкою.

З цієї причини морально-ціннісна орієнтація оратора має виявлятися у виборі теми та предмета промови, визначенні завдання спілкування, розробці системи аргументації тощо.

Враховуючи те, що ми розглядаємо в нашому дослідженні майбутніх менеджерів як суб'єктів риторичної діяльності, слід зазначити, що етика є не тільки філософською наукою, але й важливим ресурсом ефективного управління, універсальною регуляторною системою поведінки та відносин.

Етика управління визначається як культура управління людьми в організації, яка забезпечує можливість досягнення корпоративних цілей на основі поваги людської гідності та сприяння суспільному благу; технологічне знання, що є предметним у програмах, проектах, етичних кодексах, нормах, еталонах, стандартах, експертних висновках, етичних комітетах та інших видах практичної діяльності, заснованих на моральному виборі рішень і вчинків [4, с.8]. Свідоме підкорення не тільки професійним, але й етичним стандартам, впливає на ефективну діяльність суб'єктів. Принципи етики управління зобов'язують менеджера дотримуватися загальнолюдських норм поведінки, культурних традицій, а також корпоративних і професійних кодексів гідності, норм субординаційної етики. Це передбачає у них формування таких якостей, як чесність, справедливість, відповідальність, обов'язок, повагу гідності, корпоративної та людської солідарності, лояльності та порядності.

До сфер застосування етики управління належить управління комунікаціями. Так, неетичним у менеджменті вважається розголошення конфіденційної інформації, підштовхування працівників на виступ проти організації, брутальне ставлення до працівників.

Етичні проблеми, що виникають у межах однієї організації, між організаціями, організаціями та державою, організаціями та місцевим товариством, організаціями та навколишнім середовищем, виробниками та споживачами, керівництвом та інвесторами, регулюються етичними кодексами. В залежності від рівня впливу на організаційну поведінку розрізняють: міжнародні та національні кодекси етики бізнесу, корпоративного управління, етичні кодекси організації, професійні та персональні кодекси етики [4, с.27].

Розглядаючи персональний етичний кодекс менеджера, серед інших вимог виокремимо ті, що стосуються втілення в риторичній діяльності: чесність і дотримання законів, відмова від неправдивої або неточної інформації у рекламуванні своєї продукції, надання доступу громадськості та державних органів до всіх видів інформації про діяльність компанії, висока культура особистого спілкування.

Структура корпоративних етичних кодексів управління охоплює загальні правила відносин, які передбачають у спілкуванні повагу до кожної людини, тому в міжособистісних відносинах забороняється ображення та приниження співрозмовника, кривдження його гідності; критику дії, а не людини; до них належать також загальні правила роботи,

до яких відноситься вільний обмін інформацією, позитивна відповідь клієнту, заборона неповажного відгуку про конкурентів та похвалання розмірами компанії, її продукцією.

За результатами філософського аспекту риторичної діяльності, можна дійти висновку, що остання виконує такі функції: пізнавальну – виражається в мові як найважливішому інформаційному посереднику між комунікантами з передавання знань, думок, образів, і оперування готовими знаннями; формуючу – формування світогляду, ідеології, системи цінностей; виховну – сприяння вихованню етичних норм, моральних рис менеджера як суб'єкта риторичної діяльності.

З огляду на те, що основними засобами здійснення риторичної діяльності є вербальні, які знаходять своє відображення в різноманітних текстах, зупинимося на культурологічному аспекті. Текст являє собою певну організацію знаків, яку можна вивчати як самостійне явище культури [12, с.35], а також як продукт творчості. Філософ Ф.В.Лазарєв зазначає, що будучи соціалізованим, текст виходить з-під влади свого творця та отримує самостійне життя як соціокультурна реальність, тобто відбувається процес опредметнення [8, с.209].

З процесом опредметнення безпосередньо пов'язаний процес розпредметнення світу культури, що є важливою умовою повноцінного функціонування свідомості людини. В процесі розпредметнення смислів і цінностей у світі культури розпредметнюються їх багатовимірні духовно-сутнісні характеристики, при цьому кожний індивід активно розшифровує для себе й інших смислові витвори культури [8, с.179].

У процесі розгляду культурологічного аспекту риторичної діяльності особливого розгляду потребує концепція діалогу культур, запропонована філософом М.М.Бахтіним і розвинута В.С.Біблером. Так, в ідеї культури діалог є діалогом різних культур, спілкуванням з Іншим через твір, текст. У такому розумінні тексти можуть розглядатися як форма спілкування культур. Концепція діалогу культур передбачає розгляд концепції творчості. За М.М.Бахтіним, «...концепція людини як суб'єкта культури: категорією творчості ... позначається спосіб представленості людини в культурі, або, точніше, спосіб життя людини в культурі» [1, с.111].

До витворів мовленнєвої світової культури належать багаточисленні тексти промов, за орієнтир при цьому береться риторичний, або мовленнєвий, ідеал, який, за визначенням О.К.Михальської, являє собою «історично укладену і специфічну для даної форми культури систему категорій, що відображають найбільш узагальнені вимоги до мовлення та мовленнєвої поведінки...» [10, с.284].

Виходячи з цього формулювання, риторичний ідеал є нормативом мовлення для усього суспільства, закріплений правилами граматики,

вимогами культури мовлення та у мовленнєвому етикеті. Однак, будучи категорією суспільною, риторичний ідеал безпосередньо впливає на риси образу ритора – суб'єкта мовлення, в якому індивідуально втілюються нормативні мовленнєві риси культури [11, с.43].

На риторичну діяльність менеджерів здійснює вплив корпоративна, або організаційна культура, яка охоплює: філософію організації, ідеологію управління, ціннісні орієнтації, очікування, норми, переконання, артефакти та форми поведінки. Тому кожну організацію можна розглядати як неповторне соціокультурне утворення, в якому формується світогляд, цінності і поведінка працівників.

До елементів організаційної культури належать гасла, символи, легенди, міфи, церемонії або ритуали, герої, табу та ін. У професійній сфері менеджера зразком для наслідування можуть стати промови «героїв» – здебільшого видатних підприємців-менеджерів, носіїв культурних цінностей, певної привабливої ідеї.

На основі викладених положень культурологічного аспекту можна виокремити такі функції риторичної діяльності: пізнавальну – дослідження суб'єктом риторичної діяльності різних культур, зокрема, бізнес-культур через порівняння їх логосфер, що відображають мисленнєві форми та ієрархію цінностей даної культури; розвиваючу, яка сприяє розвиткові творчої особистості в процесі опредметнення-розпредметнення витворів мовленнєвої світової культури та розвиткові культури мовлення окремої мовної особистості ритора; формуючу, яка відображається формуванню образу ритора, його індивідуального стилю на основі уявлення суспільства про риторичний ідеал, через залучення до певної організаційної культури.

Специфіка професійної діяльності менеджера передбачає розгляд соціокомунікативного аспекту риторичної діяльності. Так, згідно з дослідженнями, 50-90% робочого часу управлінець витрачає на різноманітні комунікації. Всі види управлінської діяльності пов'язані з інформацією, тому комунікації називають зв'язуючим процесом. У своїй професійній діяльності менеджер бере участь у мікро- та мідікомунікаціях. Здійснюючи риторичну діяльність на мікрокомунікаційному рівні, він може виступати як активний комунікант (діалог, управління) або як активний реципієнт (наслідування). Партнерами з комунікації можуть бути інший індивід або група. Мідікомунікаційний рівень включає таке явище, як групова ієрархія, та передбачає чітку регламентованість контактів між групами.

Комунікації на представлених рівнях відбуваються як всередині організації, так і поза її межами. Перші передбачають комунікації «керівник-підлеглий», комунікації між підрозділами, між керівником і робочою групою, між рівноправними особами. При цьому риторична

діяльність здійснюється на нарадах, засіданнях, обговореннях, діалогах, презентаціях, зборах, у процесі прийняття рішень тощо.

Комунікації між організацією і зовнішнім середовищем пов'язані з підтримкою контактів з діловими партнерами та зв'язків з громадськістю. Перший вид комунікацій передбачає здійснення риторичної діяльності під час комерційних ділових перемовин, другий – участь у брифінгу, прес-конференції, презентації, днях відкритих дверей, круглому столі тощо.

За допомогою риторичної складової в комунікаціях регулюються відносини між працівниками різних рівнів. Так, у найбільш очевидному виді комунікації «керівник-підлеглий» керівник має правильно застосовувати ступені впливу, які, за Н.Еккельманом, мають таку послідовність: схилити до себе – зацікавити – переконати – впливати – завоювати [9].

Крім того, функція з управління персоналом пов'язана також з розв'язанням конфліктів у колективі, в якому суттєву роль відіграє риторична діяльність менеджера. Так, у своїй професійній діяльності останній може стикатися з міжособистісними, міжгруповими конфліктами, конфліктами між особистістю та групою. Завданням менеджера є управління конфліктною ситуацією та її подолання. Вченими-психологами виокремлено стилі поведінки в конфліктних ситуаціях, ефективними з яких є співробітництво та компроміс.

Для досягнення організацією ефективної діяльності значну роль відіграють міжособистісні відносини у команді, встановлення взаємодії, формування командного духу за допомогою діалогічного спілкування.

Беручи до уваги представлені вище прояви соціокомунікативного аспекту риторичної діяльності менеджера, виокремимо такі її функції: комунікативну – підтримка різнорівневих комунікацій всередині організації та поза її межами; регулюючу – регуляція відносин у колективі, розв'язання конфліктних ситуацій; інтегруючу – об'єднання всередині групи, посилення її згуртованості, командного духу.

Риторична діяльність являє собою мовленнєву діяльність, яка належить до психологічних понять, тому особливого розгляду набуває аналіз психологічного аспекту.

У сучасній психології мовлення розглядається як універсальний засіб спілкування, тобто як складну та специфічно організовану форму свідомої діяльності, в якій беруть участь два суб'єкти – той, хто формує мовленнєве висловлення, та той, хто сприймає його.

З точки зору діяльнісного підходу мовлення досліджували такі вчені, як В.Гумбольдт, І.О.Зимня, Т.О.Ладиженська, О.М.Леонт'єв, О.О.Леонт'єв, Ф. де Соссюр, Л.В.Щерба та ін.

На основі теорії діяльності О.О.Леонт'єв підкреслив інструментальну функцію мовленнєвої діяльності та зазначив, що остання

в формі окремих мовленнєвих дій обслуговує всі види діяльності, входячи до складу актів трудової, ігрової, пізнавальної діяльності. Мовленнєва діяльність як така має місце лише тоді, коли мовлення самоцінне, коли спонукальний мотив, що знаходиться в її основі, не може бути задовільнений іншим способом, окрім мовленнєвого. Вченим визначено суттєві ознаки мовленнєвої діяльності, зокрема, предметність, цілеспрямованість, умотивованість, її ієрархічна та фазна організації.

Як будь-яка інша діяльність, риторична діяльність характеризується фазною, або горизонтальною, організацією. Вченими О.О.Леонтьєвим, Т.О.Ладиженською, І.О.Зимньою, С.Л.Рубінштейном визначено різну кількість фаз. Вважаємо за доцільне зупинитися на моделі, запропонованій І.О.Зимньою.

Науковець виділяє спонукально-мотиваційну, орієнтувально-дослідницьку та виконавчу фази. Перша фаза – спонукально-мотиваційна – є складною взаємодією потреб, мотивів і цілей; вона визначає та спрямовує риторичну діяльність. Так, потребами до виконання риторичної діяльності менеджера є потреби вищого порядку, наприклад, потреби існування, зв'язку та зростання, досягнення влади, успіху та причетності. Мотивами, таким чином, можуть бути укріплення свого іміджу в певній організації, прагнення досягти лідерської позиції в команді, здійснення впливу на аудиторію слухачів тощо.

Здійснення риторичної діяльності може переслідувати декілька цілей: інформування слухачів, вплив на їхні почуття та спонукання до дій.

Під час другої фази риторичної діяльності – орієнтувально-дослідницької – відбувається орієнтування в предметі повідомлення, мовних засобах; орієнтування на адресат мовлення, аналіз можливих комунікативних бар'єрів. Результатом здійсненого аналізу є вироблення моделі мовленнєвої поведінки, адекватної ситуації. В цій моделі проявляється вся сукупність мовленнєвих дій та мовленнєвої діяльності людини, змістом якої є зміст мовленнєвої діяльності.

Дана фаза, окрім орієнтування, пов'язана також з плануванням та програмуванням мовленнєвих висловлювань, що передбачають визначення основних смислових фрагментів майбутнього тексту, його композиційної побудови.

Третьою фазою риторичної діяльності є виконавча (регулююча). Вона реалізує мовленнєві висловлювання (або їх сприйняття та розуміння) за рахунок цілого комплексу мовленнєвих дій та операцій, і передбачає операції контролю за здійсненням діяльності, зіставлення результатів з поставленою метою, рефлексію щодо власної мовленнєвої діяльності.

На основі психологічного аспекту виокремимо такі функції риторичної діяльності: мотиваційну – задоволення потреб вищого порядку

суб'єкта риторичної діяльності; розвиваючу – розвиток інтелекту, пам'яті, волі через використання внутрішнього мовлення; формуючу – вплив на інтелектуальну, психологічно-емоційну сфери, мовленнєву поведінку реципієнта та формування психологічно-емоційної сфери мовця; регулюючу – рефлексивне осмислення та контроль власної мовленнєвої поведінки як суб'єкта риторичної діяльності.

Виходячи з визначення риторики як філологічної дисципліни, що вивчає способи побудови художньо виразного мовлення, перед усім, прозаїчного та усного [2, с.416], вважаємо за доцільне розглянути лінгвістичний аспект риторичної діяльності.

Риторична діяльність являє собою здебільшого усне експресивне мовлення і здійснюється у формі монологічного, діалогічного або полілогічного мовлення. У своїй професійній діяльності менеджер може бути учасником діалогу і монологу.

До основних ознак діалогічного мовлення відносяться достатне розкриття теми (предмета мовлення), смислова завершеність і структурна єдність. Його структура припускає граматичну неповноту, припускання окремих елементів граматично розгорнутого висловлювання, наявність повторів лексичних елементів у суміжних репліках, використання мовленнєвих штампів.

На відміну від діалогічного, монологічному мовленню властивими є: односторонній і безперервний характер висловлювання, розгорнутість, логічна послідовність висловлювання, зумовленість його змісту орієнтацією на слухача, обмежене використання невербальних засобів. Крім того, воно більш контекстне, викладається з ретельним відбором адекватних лексичних засобів і використанням різноманітних синтаксичних конструкцій, має композиційну структуру (вступ, основну частину і закінчення).

У монологічному і діалогічному мовленні інформація повідомляється через об'єднані темою та ситуацією спілкування висловлювання, що складають мовленнєві акти, послідовність яких становить зв'язний текст – дискурс. Дослідженням дискурсу присвятив свої праці голландський вчений-лінгвіст Т.А. ван Дейк, який розробив «модель ситуації», що включає найважливіші соціальні категорії, прийняті даним суспільством, і разом з цим особистісні знання носіїв мови, настанови і наміри комунікації, оцінки та емоції [3, с.185].

Прагматичний аспект дискурсу має враховувати соціальні умови взаємодії комунікантів. У зв'язку з цим вченими М.Мінським, Ч.Філлмором запропонована модель фреймів - структур, за допомогою яких можна описати усі фрагменти життєвих ситуацій, що є типовими для суспільства. Наприклад, у своїй професійній діяльності менеджер

стикається з фреймом «ділові переговори», який охоплює цілу низку компонентів: місце проведення, функції комунікантів, відносини між ними, позиції, правила перебігу: 1-й етап – взаємне уточнення позицій учасників переговорного процесу, 2-й етап – обговорення позицій і точок зору учасників, в якому велику роль відіграє аргументація, 3-й етап – етап узгодження позицій.

Вибір вербальних засобів для здійснення риторичної діяльності залежить від рівня розвитку мовної особистості – сукупності здатностей і характеристик людини, що зумовлюють створення та сприйняття нею мовленнєвих творів (текстів), які відрізняються: ступенем структурно-мовної складності, глибиною та точністю відображення дійсності, певною цільовою спрямованістю [5].

У структурі мовної особистості, за Ю.М.Карауловим, виокремлюють вербально-семантичний, лінгвокогнітивний та прагматичний рівні.

Вербально-семантичний рівень складається з лексикону індивідуума, яким він користується в природній вербальній комунікації. Враховується не тільки кількість лексичних одиниць, але й уміння обирати вербальні засоби відповідно до комунікативної ситуації, дотримання правил словотворення, граматики та вимови.

Лінгвокогнітивний рівень пов'язаний з тезаурусом особистості. Така характеристика в структурі мовної особистості менеджера пов'язана з його мовною картиною світу, а його професійно зорієнтоване мовлення є підсистемою мови, яка включає одиниці різних рівнів мовної системи, зокрема, економічну термінологію вузького та широкого використання, нові терміни, професійно терміновану лексику.

Прагматичний рівень визначається цілями і завданнями риторичної діяльності – наміром, інтересами, мотивами та конкретними комунікативними настановами менеджера як мовця.

Надавши основні положення лінгвістичного аспекту риторичної діяльності, виокремимо розвиваючу функцію – сприяння розвиткові творчої та мовної особистості суб'єкта риторичної діяльності.

Отже, узагальнюючи, можна визначити внесок кожного аспекту до сутності риторичної діяльності: філософський і соціокомунікативний дозволяють дослідити цілі риторичної діяльності (комунікація, взаємодія, спонукання до певних дій), гуманізм як принцип їх досягнення; культурологічний аспект – зміст риторичної діяльності; психологічний аспект – фазний перебіг риторичної діяльності, психологічний стан суб'єктів риторичної діяльності, психологічні бар'єри спілкування; лінгвістичний аспект – засоби здійснення риторичної діяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведений аспектний аналіз риторичної

діяльності дозволив виокремити такі її функції, як пізнавальна, розвиваюча, формуюча, мотиваційна, комунікативна, регулююча, виховна, інтегруюча. Проведене дослідження слугує підґрунтям для подальшого визначення сутності і структури риторичної компетентності майбутніх менеджерів, проектування педагогічної системи та організації педагогічного процесу формування риторичної компетентності майбутніх менеджерів в умовах магістерської підготовки.

Література

1. Аверинцев С.С., Давыдов Ю.Н., Турбин В.Н. и др. М.М.Бахтин как философ: Сб. статей / Рос. Академия наук, Институт философии. – М.: Наука, 1992. – С.111-115.
2. Большой энциклопедический словарь / Языкознание. Гл. ред. В.Н.Ярцева – 2-е изд. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
3. Ван Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация: Пер. с англ. / Сост. В.В.Петрова; Под ред. В.И.Герасимова; Вступ. статья Ю.Н.Караулова. – М.: Прогресс, 1989. – 312 с.
4. Громова Л. А. Этика управления: Учебно-методическое пособие. — СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2007. – 183 с.
5. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – М.: Наука, 1987. – 263 с.
6. Карманова З.Я. Философия языка: смысловое измерение риторического слова // Риторика и культура речи в современном обществе и образовании: сборник материалов X Международной конференции по риторике. Выпуск 2. / Науч. ред.-сост. В.И.Аннушкин. – М., Гос. ИРЯ им. А.С.Пушкина, 2006. – С.78 – 82.
7. Кошанский Н.Ф. Общая риторика / Н.Ф. Кошанский. – СПб., 1829. – 131 с.
8. Лазарев Ф. В., Трифонова М. К.Философия. Учебное пособие. – Симферополь: СОНАТ, 1999. – 352 с.
9. Мартыненко Н.М. Основы менеджмента: Учебник. – К.: Каравелла, 2003. – 496 с.
10. Михальская А.К. Педагогическая риторика: история и теория. Учеб. пособие для студентов пед. университетов и институтов. – М.: Издательский центр «Academia», 1998. – 432 с.
11. Михальская А.К. Русский Сократ: Лекции по сравнительно-исторической риторике: Учеб. пособие для студентов гуманитарных факультетов. – М.: Издательский центр «Academia», 1996. – 192 с.
12. Текст как явление культуры. – Новосибирск: Изд-во Акад. наук, 1989. – 195 с.

Шевченко О.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Донбаської державної машинобудівної академії (м. Краматорськ)

УДК 378.147 : 811.111

ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ФАХОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ СТУДЕНТІВ ВТНЗ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглянуті причини виникнення проблем оволодіння фаховою термінологією у студентів технічних ВНЗ. Показані прийоми введення нових термінів на занятті. Описані фактори, що впливають на вибір прийому введення терміну на занятті. Сформульовані вимоги, яких слід дотримуватися під час розробки системи вправ на засвоєння термінології. Описані три основні етапи оволодіння термінологією та вправи, які доцільно використовувати на кожному етапі.

Ключові слова: *технічний ВНЗ, іноземна мова за професійним спрямуванням, термінологія, введення терміну, система вправ.*

Шевченко Е.

*кандидат педагогических наук, доцент кафедры иностранных языков
Донбасской государственной машиностроительной академии
(г. Краматорск)*

ПРОБЛЕМЫ ОБУЧЕНИЯ СПЕЦИАЛЬНОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ СТУДЕНТОВ ВТУЗа НА ЗАНЯТИЯХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

В статье рассмотрены причины возникновения проблем при изучении специальной терминологии студентами технических вузов. Показаны приемы ввода новых терминов на занятии. Описаны факторы, которые влияют на выбор приема ввода термина на занятии. Сформулированы требования, которых необходимо придерживаться при разработке упражнений на усвоение терминологии. Описаны три основных этапа изучения терминологии и упражнения, которые целесообразно использовать на каждом этапе.

Ключевые слова: *технический вуз, иностранный язык по профессиональной направленности, терминология, ввод термина, система упражнений.*

Shevchenko O.

*candidate of pedagogical science, an associate professor of foreign languages
department of Donbass state engineering academy (Kramatorsk)*

THE PROBLEMS OF TEACHING SPECIAL TERMS THE STUDENTS OF TECHNICAL UNIVERSITY AT THE LESSONS OF ENGLISH

The reasons for problems origin in special terms learning by students of technical universities are considered in the article. The ways of new terms

introduction at the lesson of English are shown. The factors that influence the choice of the way of term introduction are described. The requirements, which should be followed during the development of exercises system for terms learning, are defined. Three main stages in terms learning and exercises types, which are reasonable to use at every stage, are described.

Key words: *technical university, English for professional purposes, terms, term introduction, exercises system.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У сучасному світі, який ввійшов у третє тисячоліття, розвиток України визначається у загальному контексті Європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності західної культури: парламентаризм, права людини, права національних меншин, лібералізацію, свободу пересування, свободу отримання освіти будь-якого рівня та інше, що є невід'ємним атрибутом громадянського демократичного суспільства. Для України, у культурно-цивілізаційному аспекті, європейська інтеграція – це входження до єдиної сім'ї європейських народів, повернення до європейських політичних і культурних традицій. Як свідомий суспільний вибір перспектива європейської інтеграції – це вагомий стимул для успіху економічної і політичної трансформації, що може стати основою національної консолідації.

Сьогодні потрібні спеціалісти, які б вільно володіли іноземною мовою і культурою іншомовного спілкування. У цьому контексті великого значення набуває навчання студентів фахової лексики, оскільки успішність іншомовного професійного спілкування значною мірою визначається таким рівнем володіння лексичними навичками, який забезпечить здатність студентів розуміти і вживати у потрібній ситуації саме ту лексичну одиницю, яка точно й економно передає висловлену думку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблеми класифікації спеціальної лексики досліджують у своїх роботах такі українські та російські вчені як Винокур Г., Гриньов С., Комарова З., Реформаторський О., Шилов С. та інші. Методиці навчання термінології присвячені дослідження Качалової Г., Адріанової С., Алексеєва Л., Лейчик В., Тер-Мінасової С. та інших. Але наявність теоретичної та методичної основи, розробленої вищезгаданими вченими, не завжди підходить до практичного використання в процесі вивчення іноземної мови у технічному ВНЗ. Невирішеною залишається проблема засвоєння професійної термінології студентами технічного профілю.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Оволодіння лексикою в умовах професійно спрямованого курсу навчання іноземній мові у технічному ВНЗ має системотворче значення. Мова йде не тільки про певні мовні знання, а про вміння їх використовувати в реальному професійному середовищі. Отже оволодіння студентами фаховою вузькопрофесійною термінологією має велике значення. Мета даної статті – виявити та проаналізувати проблеми засвоєння студентами ВНЗ фахової термінології під час вивчення курсу іноземної мови, а також дослідити можливі шляхи їхнього розв'язання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Центральною проблемою вдосконалення процесу викладання іноземної мови у ВНЗ постають питання визначення мети та змісту навчання. З одного боку, мета визначається потребами більшості, яка відбиває соціальне замовлення, а з іншого – вона визначає саму систему навчання, її зміст та організацію.

Відповідно до сучасних міжнародних освітніх вимог випускник ВНЗ, за рекомендаціями Комітету Ради Європи з питань освіти [1], має володіти вмінням швидко і вільно висловлюватися іноземною мовою без помітних утруднень, пов'язаних з пошуком засобів вираження у процесі досягнення ним соціальних, академічних і професійних цілей. Таким чином, навчання іншомовної фахової лексики студентів виступає необхідним складником у досягненні головної мети навчання іноземній мові – оволодіння англійською мовою як засобом фахового спілкування, що є одним із напрямів розвитку сучасної методичної науки, зокрема такого напрямку, як «іноземна за професійним спрямуванням».

Особливістю викладання іноземної мови у технічному ВНЗ виступає професійне спрямування навчального матеріалу. Термін «професійно спрямоване навчання» вживають для визначення процесу викладання іноземної мови у немовному, у тому числі і технічному ВНЗ, спрямованому на читання літератури за спеціальністю, вивчення професійної лексики та термінології, а також спілкування в сфері професійної діяльності [2].

Професійно спрямоване навчання передбачає професійну спрямованість не лише навчального матеріалу, а й діяльності, яка містить методи і прийоми, що формують професійні вміння. Отже, професійна спрямованість дій потребує інтеграції дисципліни Іноземна мова з фаховими дисциплінами.

Однією з причин ускладненого сприйняття навчального матеріалу є недостатнє володіння спеціальною термінологією у рідній мові. Під час роботи з фаховою літературою слід ураховувати той факт, що хоча мова

технічних текстів і є частиною загальнонаціональної мови, вона має особливості стилю, термінології й граматики.

Термін – це слово, за яким закріплено певне технічне значення. Це сприяє його відносній незалежності від контексту. Тому, щоб правильно визначити поняття, яке передає термін, слід розуміти ту область науки чи техніки, до якої відноситься ця термінологія. Крім того, необхідно знати морфологічну будову терміну [3]. І хоча більшість англійських термінів у будь-якому контексті відповідають термінам у рідній мові, роль самого контексту велика.

Під час оволодіння термінологією слід поступово вводити терміни. Спочатку блоками (пояснювати через тематично пов'язані слова), потім – у контексті. Закріпленню розуміння терміну сприяє правильно розроблена система вправ. Якщо значення певних термінів є складним для розуміння, доцільно використовувати такі прийоми пояснення як: контекстуальна здогадка (з використання ілюстрацій, співзвучних слів тощо), демонстрація, використання малюнків або схем, пояснення за допомогою дефініцій, переклад.

Вибір прийому пояснення терміну залежить від декількох факторів. Першим і найважливішим фактором є характер самого слова.

Головною умовою володіння словом як комунікативною одиницею є, безумовно, оволодіння його відображаючою функцією, тобто значенням. Найбільша складність в оволодінні лексичним значенням, як зазначають всі спеціалісти в галузі навчання іноземних мов, полягає у невідповідності значень слів рідної та іноземної мов. Справа в тому, що який би прийом пояснення терміну не використовували, він повинен приводити до тісного зв'язку звукової форми слова з його денотатом, з конкретною діяльністю, з елементами досвіду студентів.

Одним з прийомів пояснення термінів, що не мають точних еквівалентів у рідній мові, є зорова наочність. Мета зорової наочності – представити предмет чи елемент дії, які можна сприймати зором та ілюструвати семантично важливі ознаки значень. Словесний компонент пояснення доповнює сприйняте зором і в разі необхідності інтерпретує те, що представлено наочно. Співвідношення словесного та наочного компонентів семантизації, а також форма останнього залежать від типологічних особливостей іншомовного слова, а також від ступеня абстрактності його значення [4].

Однак показ предмета або дії достатній лише у випадках, коли значення слів іноземної і рідної мов збігаються, і коли слово рідної мови викликає адекватний образ у свідомості студентів і без наочної ілюстрації.

Таким чином, якщо характер слова дозволяє використовувати прийоми пояснення без перекладу (можливість наочного зображення значення слова, «прозорість словотворної форми» або можливість розміщення слова в «прозорому контексті»), то слід надати переваги цим

засобам. Але після їх використання слід перевірити правильність розуміння значення слова.

Другим фактором є фактор часу. Якщо на занятті доцільно приділити мінімум часу для пояснення термінів, то правомірно використовувати найбільш економний засіб – переклад.

Для того, щоб досягти правильного розуміння значення слова, необхідна додаткова робота з ним до перекладу. Вона включає в себе: вміння працювати зі словом, якщо воно має декілька значень, вміння розрізняти відтінки слів-синонімів та їх вживання у мові, вміння там, де немає конкретного перекладу слова, описати його значення, вміння за словотворними елементами зрозуміти його (знаючи дієслово можна перекласти іменник).

Третім суттєвим фактором, який впливає на вибір прийому пояснення термінів є підготовка студентів. В групах зі слабкою підготовкою неможливе розкриття значення слова за допомогою його тлумачення іноземною мовою. В цьому випадку слід обмежитися можливістю використання контексту та словотворним аналізом, тому що вони припускають наявність у студентів певного рівня володіння мовою.

Надійне запам'ятовування термінів передбачає їх закріплення на довгий строк. А це потребує комплексу заходів, які протидіють природному забуванню. Формою єдності іншомовного навчального матеріалу та конкретних дій з ним, як засіб, що дозволяє вирішувати певну і цілком конкретну методичну задачу, виступають вправи.

У методиці викладання іноземної мови під системою вправ розуміється «організація взаємопов'язаних дій, розташованих у порядку зростання мовних операційних труднощів з урахуванням послідовності становлення мовленнєвих умінь, навичок і характеру реально існуючих актів мовлення» [5]. В комплексі вправ повинні реалізовуватися такі сучасні вимоги, як «комунікативність, вмотивованість мовленнєвих дій студентів, створення навчально комунікативних ситуацій трьох рівнів керованості мовленнєвими діями студентів, новизна, культурологічна спрямованість, забезпечення студентів у процесі виконання вправ необхідними вербальними та невербальними опорами» [6]. Крім того, зміст вправ обов'язково повинен відображати лексичний матеріал у межах тих тем, які вивчаються студентами на заняттях. Доцільно, щоб система вправ, які сприяють засвоєнню термінології студентами ВТНЗ відповідала таким вимогам:

- була послідовною і будувалася з урахуванням зростання мовних та операційних труднощів процесу навчання;
- дотримувалась трьох етапів формування лексичної компетенції;
- була раціонально організованою і включала серію вправ;
- урахувала повторність і циклічність навчального матеріалу;
- включала контроль до системи вправ.

Тож, система вправ повинна відбивати етапи оволодіння мовленням: засвоєння мовного матеріалу, стадія закріплення або оволодіння первинними навичками і вміннями, а також опанування мовленнєвими діями і діяльністю

в цілому, тобто етап розвитку й удосконалення мовленнєвих умінь [5]. Але одночасно система вправ мусить урахувувати поетапність формування розумових дій, де під кожним етапом розуміється послідовність певних операцій, охоплюючих три фази: орієнтуючу, виконавчу і контролюючу. Таким чином у системі вправ ураховуються три етапи засвоєння матеріалу: етап осмислення матеріалу і формування мовленнєвих навичок, етап їх удосконалення та етап розвитку мовленнєвих умінь [6].

Метою вправ I етапу є ознайомлення студентів зі звуковим і графічним образом термінів, з їх семантичними особливостями, сполучуваністю та морфологічними правилами. На цьому етапі виконуються рецептивно-репродуктивні вправи на імітацію, їх номінацію та ідентифікацію.

Вправи другого етапу спрямовані на відпрацювання різних окремих дій, що складають основу функціонування комплексних операцій лексичної навички. Це вправи на вибір термінів із семантичного простору адекватно задуму висловлювання, на семантично обумовлене комбінування термінів, розгортання і редукцію ситуативних висловлювань, ситуативно адекватні заміни. За своїм характером ці вправи є умовно-комунікативні, частково керовані, індивідуальні, із слуховими та зоровими формальними й змістовими опорами і передбачають наявність мовленнєвого завдання і мовленнєвої ситуації. До таких вправ можна віднести наступні: заповнення пропусків у реченні словами, що відповідають цьому мінімальному контексту; доповнення речення за змістом; вправи «питання-відповідь», коли студент повинен у відповіді використати нове слово; вправи в перефразі, коли відпрацьовуються форми нового слова; складання речень з новими словами.

Третій етап – це удосконалення лексичної навички. Мета навчання іноземній мові за професійним спрямуванням – це не просто запам'ятовування слів та конструкцій, а і формування вмінь та навичок використовувати цей матеріал з метою комунікації. Тому на цьому етапі виконуються вправи на включення термінів у просте і складне висловлювання, а також вправи, які забезпечують певний перехід від удосконалення лексичних навичок до розвитку мовленнєвих вмінь. Усі вправи цього етапу комунікативні. Вони призначені для індивідуальної та парної роботи. Щодо видів роботи, то перевага надається роботі в малих групах, дискусії, презентації, інсценізації, рольовим та діловим іграм тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, ми приходимо до висновку, що засвоєння термінології починається з пред'явлення та пояснення термінів, виконання некомунікативних вправ для набуття навички оперування термінами і закінчується виконанням комунікативно-умовних та комунікативних вправ при розв'язанні комунікативних і змістових завдань. Розкриття значення слова на різних етапах навчання проводиться в різному об'ємі з використанням різноманітних дидактичних прийомів. Тож задача викладача не розкривати значення слів самому, а навчати студентів, як

встановлювати семантичні зв'язки нового значення з основним значенням багатозначного слова. Це допомагає формуванню не тільки правильного уявлення про об'єм значення слова на іноземній мові, а й інтегрального розуміння слів, що дає студентам можливість в подальшому самостійно розуміти нові значення слів та веде до формування «чуття мови».

Звичайно, в межах однієї статті неможливо вивчити дану проблему у повному обсязі, тому автор ставить перед собою завдання продовжити дослідження і розробити систему вправ, яка сприятиме засвоєнню термінів студентами технічних ВНЗ на прикладі спеціальності «Машинобудування».

Література

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор укр. видання С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Образцов П. И. Проектирование и конструирование профессионально-ориентированной технологии обучения / П. И. Образцов, А. И. Ахулкова, О. Ф. Черниченко. – Орел, 2005. – 61с.
3. Долгая Т. Ф. Специфика терминов научно-технической литературы и технология обучения терминам в неязыковом вузе / Т. Ф. Долгая // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – № 3 (7). – 2010. – С. 50 – 52.
4. Бурлаков М.О. Зорова наочність як засіб семантизації іншомовної лексики / М. О. Бурлаков // Іноземні мови. – 2005. – № 1. – С. 20 – 21.
5. Личко Л.Я. Формування у студентів-менеджерів англомовної професійно спрямованої компетенції в говорінні / Л. Я. Личко // Іноземні мови. – 2005. – № 1. – С. 30 – 33.
6. Борщовецька В.Д. Навчання студентів-економістів англійської фахової лексики з урахування когнітивних стратегій / В. Д. Борщовецька // Іноземні мови. – 2005. – № 1. – С. 26 – 29.

Шехавцова С.

докторант Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської філології

УДК [378.011.3-051:378.091.21]-047.48

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ УЯВЛЕНЬ ПРО СУБ'ЄКТНІСТЬ СТУДЕНТІВ ДО ПРОФЕСІЙНО- ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті представлені теоретико-методологічні уявлення про суб'єктність студентів до професійно-педагогічної діяльності. У визначенні педагогічних підходів до аналізу уявлень про суб'єктність студентів автор звертається до ідей системно-суб'єктного та синергетичного підходів.

Ключові слова: суб'єктність студентів, професійно-педагогічна діяльність, методологічний підхід, системний підхід, синергетичний підхід.

Шехавцова С.

докторант Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської філології

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К АНАЛИЗУ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ О СУБЪЕКТНОСТИ СТУДЕНТОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье представлены теоретико-методологические представления о субъектности студентов к профессионально-педагогической деятельности. В определении педагогических подходов к анализу представлений о субъектности студентов автор обращается к идеям системно-субъектного и синергетического подходов. Системный подход в процессе формирования субъектности студентов базируется на понятии системы. Синергетический подход позволяет рассмотреть субъектность студентов в качестве открытой системы, которая саморазвивается и динамически совершенствуется благодаря деятельности студентов.

Ключевые слова: субъектность студентов, профессионально-педагогическая деятельность, методологический подход, системный подход, синергетический подход.

Shekhavtsova S.

Doctorate of Luhansk Taras Shevchenko National University, PhD of Pedagogics, Associate Professor of English Philology Department

THE THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE ANALYSIS OF IDEAS ABOUT STUDENTS' SUBJECTIVITIES TO THE PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITY

The article deals with the theoretical and methodological ideas concerning to students' subjectivities to the professional and pedagogical activity. The author studies the systemic and synergetic approaches to determine the pedagogical approaches to the analysis of ideas about students' subjectivities. In the context of students' subjectivities development the systematic approach bases on the notion of system. The synergetic approach allows to study students' subjectivities as the open system which develops independently and transforms dynamically due to the students' activities.

Keywords: students' subjectivities, professional and pedagogical activity, methodological approach, systematic approach, synergetic approach.

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни, які відбуваються в українському суспільстві, зумовили необхідність модернізації системи вищої освіти, а також пошуку нових підходів до

навчально-виховного процесу. Модернізація системи освіти спрямована, з одного боку, на те, щоб людина, формуючись як патріот своєї країни, усвідомлювала реалії полікультурного світу, яка здатна повноцінно жити в цьому світі, а, з іншого, нові умови соціального розвитку України зумовлюють необхідність усвідомлення людини як найвищої цінності.

Очевидно соціально-педагогічний контекст впливає на необхідність суттєвих оновлень педагогічних підходів до розуміння суб'єктності студентів до професійно-педагогічної діяльності. Аналіз спеціальної науково-педагогічної літератури дозволяє виділити низку методологічних підходів, які сприяють не тільки розумінню сутності поняття суб'єктності, а й сприяють формуванню суб'єктності студентів до майбутньої професійно-педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Існуюча джерельна база з проблеми аналізу уявлень про суб'єктність студентів в університеті, представлена в різноманітних психолого-педагогічних наукових дослідженнях, серед яких наукові роботи К. Абульханова-Славської, Л. Абдаліної, М. Боритка, С. Кашлева, О. Мешка, Т. Ольхової, В. Петровського, Л. Скорич, Л. Стахнева, В. Чернобровкіна та ін.

У визначенні методологічних підходів до аналізу уявлень про суб'єктність студентів до професійно-педагогічної діяльності спираємося на праці з методології В. Безпалька, О. Вознюка, Е. Зеєра, С. Клепка, Н. Кузьміної, В. Кушніра, В. Краєвського, В. Крижка, О. Новікова, Н. Сидорчук, В. Сластьоніна та ін.

Мета статті полягає у визначенні теоретико-методологічних підходів до аналізу уявлень про суб'єктність студентів до професійно-педагогічної діяльності з позицій системно-суб'єктного та синергетичного підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж розглянути та проаналізувати науково-методологічні підходи про суб'єктність студентів до професійно-педагогічної діяльності, ми вважаємо за потрібним визначити безпосередньо сутність поняття „методологія” в сучасній педагогічній науці.

Український педагогічний словник надає декілька трактувань поняття методологія, а саме, по-перше, методологія – це сукупність прийомів дослідження, що застосовується в якійсь науці; по-друге, методологія – це вчення про методи пізнання та перетворення дійсності [1, с. 207].

В контексті сказаного актуальною є думка науковців, які досліджували методологію освіти. Ці погляди представлено в роботах О. Новікова, який вважає, що методологія – це вчення про організацію діяльності [2, с. 6]. Дослідник зазначає, що не всяка діяльність потребує організації та використання певної методології. Так, наприклад репродуктивна діяльність не потребує використання методології, натомість, продуктивна діяльність, яка спрямована на отримання

суб'єктивно або об'єктивно нового результату, потребує певної організації діяльності з використанням методології.

На думку видатного російського науковця В. Краєвського, який досліджував саме основи методології освіти і зробив значний внесок в розуміння цього поняття в сучасній педагогічній науці, словники надають нечітке трактування про методологію і сприяє формальному перенесенню визначення цього поняття на педагогічну дійсність при цьому таке перенесення відбувається без врахування особливостей педагогічного процесу і педагогічної науки в цілому. Науковець пропонує для того, щоб зрозуміти характер змін в педагогічній галузі, слід розглянути загальний хід розвитку методології як наукового пізнання, при цьому В. Краєвський розрізняє рівні методології, а саме: перший рівень – філософські знання; другий – загальнонаукова методологія (системний підхід, діяльнісний підхід, характеристика різних типів наукових досліджень тощо); третій – конкретно-наукова методологія (сукупність методів дослідження, принципів, які використовують в певній галузі науки) [3, с. 45 – 48]. В контексті нашого дослідження нас цікавить другий рівень, тобто загальнонаукова методологія.

Ставши на цю точку зору, ми вважаємо, що кожен окремо методологічний підхід являє собою якісно новий засіб вивчення досліджуваного явища, в нашому випадку, суб'єктності студентів до професійно-педагогічної діяльності, і може бути співвіднесений із певним рівнем методологічної науки. Для забезпечення цілісного аналізу суб'єктності студентів до професійно-педагогічної діяльності необхідно використовувати сукупність методологічних підходів, які мають доповнювати один один.

Оскільки нашою метою є не стільки розробка власної теорії методологічних підходів, скільки аналіз уявлень про суб'єктність студентів до професійно-педагогічної діяльності, то для статі буде характерним насичене цитування й аналіз різних точок зору науковців на зазначену проблему.

Загальнонаукову основу методології дослідження суб'єктності студентів до професійно-педагогічної діяльності складає системний підхід. Значним досягненням вітчизняної педагогіки є створення концепції *системного підходу*, який розглядається як напрям спеціальної методологічної науки, завданням якого є розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем. Системний підхід в педагогічній науці спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину [1, с. 305]. Так, ми розглядаємо як систему професійно-педагогічну діяльність, а її складовими буде сам суб'єкт пізнання, тобто особистість студента.

Системний підхід до реалізації майбутньої професійно-педагогічної діяльності в процесі формування суб'єктності студентів в університеті ґрунтується на понятті системи.

Одним із перших застосування системного підходу в педагогічній науці запропонував у 20-ті роках ХХ століття видатний український педагог Я. Мамонтов. Саме він визначив поняття „педагогічна система” на основі розвитку системи народної освіти і генези педагогічних напрямків, що становлять систему педагогічних поглядів, педагогічного ставлення до соціуму.

Важливий нюанс підкреслює Н. Сидорчук, яка вважає, що для опису будь-якої складної системи виникає потреба введення поняття підсистеми як певної досить автономної частини всієї системи. Розподіл складної системи на підсистеми, як правило, є довільним і залежить від цілей створення системи, мети дослідження тощо. Це, в першу чергу, пояснюється неоднорідністю елементів, що утворюють складну систему, їх індивідуальністю та особливістю. Водночас, кожна підсистема може включати ряд „дрібніших” підсистем.

Наступною характеристикою складної системи є взаємодія між виділеними підсистемами, яка виникає внаслідок внесеного дослідником розподілу всієї системи на підсистеми. Щоб забезпечити функціонування всієї системи як цілого, необхідно тим чи іншим шляхом урахувати результат впливу однієї підсистеми на іншу. Зазвичай така взаємодія являє собою обмін сигналами між підсистемами, який здійснюється завдяки каналам зв'язку, що прокладені від однієї підсистеми до іншої [4, с. 53].

Вивченню педагогічних систем були присвячені наукові роботи В. Безпалька, Е. Зеєра, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна та ін. Відповідно до системного підходу єдність впливу на формування суб'єктності студента в системі навчально-виховного процесу університету передбачає узгодженість навчально-виховного впливу з боку всіх учасників процесу студентів, викладачів, кураторів, кафедр, громадських організацій, педагогічних колективів. Важливо, щоб кожна частина в навчально-виховній системі університету діяла відповідно до потреб інших елементів системи, оскільки мета навчально-виховного процесу полягає в об'єднанні зусиль на успішне формування особистості майбутнього фахівця, зокрема, суб'єктності.

Системний підхід надає можливість розглянути суб'єктність студента з включенням його в різні види діяльності в структурі професійно-педагогічної діяльності як системи, у взаємозв'язку і взаємодії всіх компонентів та елементів цієї системи, при цьому важливим є дотримання послідовних зв'язків в змісті, формах, методах у формуванні суб'єктності студентів. Реалізація системного підходу зумовлює необхідність вивчення суб'єктності студента до професійно-педагогічної діяльності як системної якості, яка

формується в результаті включення студента в педагогічну діяльність, проявляється та оцінюється в процесі виконання організаторських функцій, а також функцій контролю, планування, корективної, досягнення результату в педагогічній діяльності.

Однак, слід відзначити, що системний підхід не забезпечує всіх необхідних засад для вивчення як поняття суб'єктності студента, так і професійно-педагогічної діяльності в цілому. На думку В. Бодрова, цей методологічний принцип не сприяє визначенню, що саме в конкретному випадку є системою, її компонентами та, відповідно, системними взаємозв'язками [5, с. 15]. Очевидно, задля визначення компонентів та елементів певної системи системний підхід реалізується у сукупності з іншими, більш конкретними науковими підходами, теоріями та методами.

В цьому контексті Є. Сергієнко пропонує *системно-суб'єктний підхід* до аналізу уявлень про суб'єктність студента до професійно-педагогічної діяльності і визначає загальність принципів системності у розвитку суб'єктності. По-перше, поняття системності вміщує в себе показники розвитку, тобто будь-яке системне явище має здатність до розвитку, натомість, процес розвитку передбачає наявність складної системної організації. По-друге, зв'язки між елементами системи динамічні, тому, якщо суб'єктність системне явище, то воно має інтегральні характеристики системи і, здебільше, залежать від особливостей взаємозв'язку її елементів, ніж від певних якостей розрізнених елементів. В такому випадку мають значення не певні зміни, а взаємодія між функціями в процесі розвитку. По-третє, ключова характеристика динамічної системи – це самоорганізація, тобто досягнення нових педагогічних завдань через власне функціонування [6, с. 124 – 125].

Отже, суб'єктність сприяє саморозвитку та самоорганізації студента і реалізується завдяки його активності, а також передбачає особистісну діяльність студента, що і зумовило необхідність в нашому дослідженні звернутися до основ *синергетичного підходу*.

Вперше термін „синергетика” виник для позначення міждисциплінарного наукового напрямку, що досліджує процеси хаотизації та виникнення упорядкованих самоорганізованих систем у природознавстві. В останні десятиріччя українські науковці (О. Вознюк, С. Клепко, В. Кушнір, О. Чалий та ін.) активно розробляють синергетичну методологію, яка впливає на розвиток як природних, так і суспільно-гуманітарних наукових напрямків.

Синергетична методологія вносить принципово нове розуміння на теорію світосприйняття. В основі синергетичного підходу полягають ідеї саморозвитку системи, ідеї усвідомлення єдності світу. Ця думка знаходить широку підтримку в низці робіт. Зокрема, вітчизняний науковець В. Крижко

відзначає, що „переваги синергетичного мислення полягають у тому, що воно забезпечує цілісність світобачення. Під впливом синергетики виникла, ідея коеволюційного, тобто узгодженого розуміння еволюційних процесів у природі і суспільстві” [7, с. 362]. В цьому контексті знаходять підтримку ідеї про те, що загальна картина будь-якого явища чи феномену складається із фрагментів, які відповідають різним способам інтерпретації і не сумісні у традиційному розумінні, натомість, вони можуть взаємодоповнювати і сприяти появі нового явища чи феномену.

Зрозуміло, що педагогічний процес, перш за все, залежить від особистісних якостей педагога. В контексті синергетичного підходу ми розглядаємо суб'єктність педагога як цілісну відкриту систему, яка постійно розвивається та динамічно перетворюються завдяки людської діяльності, взаємодій та стосунків. Суб'єктність – це сфера розвитку людини в процесі її підготовки, вибору професійної діяльності, адаптації, становлення, удосконалення її як індивіду, особистості та суб'єкту професійної діяльності, а також оптимального виходу із системи професіоналізації, де суб'єкт активно взаємодіє із середовищем і є носієм суб'єктності, що постійно розвивається.

Очевидно, що не кожна система підпорядковується принципам саморозвитку і самоорганізації, а тільки системи, які володіють певними характеристиками. Педагог, який володіє суб'єктністю, повинен відповідати зазначеним характеристикам, оскільки він є: по-перше, складною системою, тому що має багато елементів і підсистем, оскільки кожна людина складна особистість; по-друге, відкрита система, яка здатна обмінюватися інформацією з оточуючими; по-третє, нелінійною системою (здатною до самостійної діяльності) – розвиток таких систем неможливо передбачити, кількість його варіантів більша, ніж у нелінійних систем, бо незначні впливи можуть спричинити великі наслідки, зміни і навики [7, с. 366].

Висновки. Резюмуючи положення щодо аналізу уявлень про суб'єктність студентів в процесі професійно-педагогічної діяльності з позицій системно-суб'єктного та синергетичного підходів, зробимо кілька висновків.

По-перше, суб'єктність студента до професійно-педагогічної діяльності потребує позбавлення від стереотипного сприйняття її як простої суми знань, вмінь та навичок, педагогічної поведінки. В основі лежить ідея складно організованої системи, суб'єктного досвіду розв'язання проблем в процесі професійно-педагогічної діяльності. При цьому знання не втрачають своєї цінності, а виконують другорядну роль за допомогою якої студент здатен усвідомити та вирішити проблеми в процесі професійно-педагогічної діяльності.

По-друге, формування суб'єктності у студентів до професійно-педагогічної діяльності в університеті неможливо нав'язати і запропонувати шляхи її розвитку, таке формування зумовлюється лише за умови внутрішнім потребам. Ефективність формування суб'єктності студентів до професійно-педагогічної діяльності може визначатися і випадковістю, що ніякою мірою не суперечить існуванню закономірних тенденцій її розвитку.

По-третє, успішне формування суб'єктності студентів до професійно-педагогічної діяльності значною мірою залежить від уміння викладача прогнозувати, визначати можливості розвитку системи, елементи якої наявні на певний час навчально-виховного процесу.

По-четверте, для успішного формування суб'єктності студентів до професійно-педагогічної діяльності необхідне узгодження темпів формування всіх її структурних компонентів, оскільки випередження або відставання окремих елементів не забезпечує формування суб'єктності як системи в цілому.

По-п'яте, позитивні зміни не завжди сприяють формуванню суб'єктності студентів до професійно-педагогічної діяльності, оскільки формування має місце лише тоді, коли система отримує нові інтегративні властивості або якості, яких у неї не було.

Подальшим перспективним напрямком дослідження в обґрунтуванні теоретико-методологічних підходів до аналізу уявлень про суб'єктність студентів до професійно-педагогічної діяльності ми вбачаємо у вивченні особистісно орієнтованого, аксіологічного та суб'єктно-діяльнісного підходів.

Література

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Сергій Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Новиков А. М. Методология учебной деятельности : монография / Александр Михайлович Новиков. – М.: Изд-во «Эгвес», 2005. – 176 с.
3. Краевский В. В. Методология педагогики : пособие для педагогов-исследователей / В. В. Краевский. – Чебоксары: Изд-во Чувашского ун-та, 2001. – 244 с.
4. Сидорчук Н. Г. Модель системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті вимог єдиного освітнього простору / Н. Г. Сидорчук // Професійна педагогічна освіта : сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку: монографія / [авт. кол. О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонова, С. С. Вітвицька та ін.] ; за заг. ред. проф. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – С. 51 – 70.
5. Профессиональная пригодность: субъектно-деятельностный подход / Под ред. В. А. Бодрова. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2004. – 390 с.
6. Сергиенко Е. А. Системно-субъектный подход: обоснование и перспектива / Е. А. Сергиенко // Психологический журнал. – 2011. – Т. 32. – №1. – С. 120 – 131.
7. Крижко В. В. Антологія аксіологічної парадигми управління освітою : навч. посіб. / Василь Крижко. – К.: Освіта України, 2005. – 440 с.

Вікторенко І.

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи
ДДПУ*

Горобець Л.

кандидат біологічних наук, доцент кафедри біології ДДПУ

Кльофа Н.

студентка 4 курсу факультету ПВПК ДДПУ

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті окреслено деякі аспекти підготовки студентів — майбутніх вчителів початкових класів до впровадження в навчальний процес здоров'язбережувальних технологій. Звернено увагу на значення педагогічної практики студентів у вирішенні цієї проблеми.

Ключові слова: *здоров'язбережувальні технології, педагогічна практика, здоровий спосіб життя.*

Вікторенко І.

*кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики высшей школы
ДГПУ*

Горобець Л.

кандидат биологических наук, доцент кафедры биологии ДГПУ

Клефа Н.

студентка 4 курса факультета ПУНК ДГПУ

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ВНЕДРЕНИЮ В УЧЕБНЫЙ ПРОЦЕСС ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩИХ ТЕХНОЛОГИЙ

В статье очерчены некоторые аспекты подготовки студентов — будущих учителей начальных классов к внедрению в учебный процесс здоровьесберегающих технологий. Обращено внимание на значение педагогической практики студентов в решении этой проблемы.

Ключевые слова: *здоровьесберегающие технологии, педагогическая практика, здоровый образ жизни.*

Viktorenko I.

*Candidate of pedagogical sciences, associate professor of the department of
high school's pedagogics of the Donbas State Pedagogical University*

Gorobets L.

*Candidate of biological sciences, associate professor of the department of
biology of the Donbas State Pedagogical University*

Klyofa N.

Student of the faculty of junior school teacher's preparation of the Donbas State Pedagogical University

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS TO INTRODUCTION OF THE HEALTH PROTECTION TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF PRIMARY SCHOOL

In the article some aspects of preparation of the future primary school's teachers to introduction of health protection technologies in the educational process are considered. The large value of pedagogical practice of students for the decision of this problem is marked.

Key words: *health protection technologies, pedagogical practice, healthy way of life.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Саме дорогоцінне у людині - це здоров'я. Тільки здорова, всебічно розвинена людина здатна бути дійсним творцем особистої долі і долі своєї країни.

Протягом останніх років доводиться констатувати, що динаміка показників, що характеризують здоров'я дітей, набула в Донецькому регіоні сталу негативну тенденцію. Майже у 90% випускників шкіл спостерігаються проблеми опорно-рухового апарату: відносно здоровими є лише біля 10% підлітків. Спостерігається ріст захворювань усіх систем органів: опорно-рухової до - 24%, органів зору та слуху — до 12%, травної системи — до 14% і т.і.

За результатами обговорювання стану здоров'я учнів загальноосвітніх навчальних закладів на розширеному засіданні колегії Державної санітарноепідеміологічної служби України (05.03.2013) заступником директора інституту гігієни та медичної екології імені О.М.Марзєєва АМН України Н. Полькою було зазначено:

- захворюваність дітей шкільного віку за останні 10 років зросла на 26,8%;

- у 1-му класі налічується 30,0% дітей, які мають хронічні захворювання, у 5-му класі — 50,0%, у 9-му класі — 64,0%;

- вже у 1-му класі відхилення збоку: опорно-рухового апарату мають до 11,0% школярів; носоглотки — 25,0%; нервової системи — 30,0%; органів травлення — 30,0%, алергійні прояви — 25,0%;

- від 1-го до 9-го класу частота зниження гостроти зору зростає у 1,5 рази; частота порушень постави — у 1,5 рази; розповсюдженість хвороб органів травлення - у 1,4 рази; розповсюдженість хвороб ендокринної системи — у 2,6 рази;

- лише у 7,0 % школярів спостерігається задовільний функціональний стан організму [5].

Сьогодні можна говорити про кризу здоров'я дітей підліткового віку; спостерігається зростання розповсюдження наркоманії, токсикоманії, СНІДу, туберкульозу та інших соціально значущих захворювань. Підсумовуючи сказане, слід відмітити, що погіршення здоров'я дітей дошкільного та шкільного віку стало серйозною соціальною проблемою в наші дні.

Велике значення в цьому, звісно відіграє соціально-економічна перебудова суспільства та незадовільні умови життя великої частини населення, що знижує компенсаторно-приспосувальні можливості дитячого організму та його опірності до дії різних шкідливих факторів [3], а також несприятлива екологічна ситуація [2].

Однією з причин порушення стану здоров'я дітей шкільного віку є організація навчально-виховного процесу в школі, перевантаження — гіподинамія, фізичні та психічні порушення гігієнічних основ розумової діяльності учня, зниження якості лікування і профілактики. Така ситуація викликає занепокоєння суспільства, оскільки здоров'я молодого покоління є фундаментом його подальшого благополуччя, запорукою конкурентоспроможності на ринку праці. Ставиться питання створення такої системи освіти, яка не лише виховувала б освічену, культурну людину, але і зберігала, і укріплювала б її здоров'я, формувала навички здорового способу життя.

Дослідженнями доведено, що ефективність формування здорового способу життя прямо пов'язана з активним залученням учнів до здоров'язбережувального навчального процесу. Саме в молодшому шкільному віці дитина має отримувати основи систематичних знань, саме тут повинні формуватися і розвиватися особливості її характеру, волі, морального обличчя, потреби в здоровому способі життя.

Отже, пріоритетним завданням сучасного навчального закладу є створення безпечного освітянського середовища для розвитку здорової особистості протягом її навчання, формування у неї свідомого ставлення до свого здоров'я та життя, сприяння оволодінню життєвими навичками. Заклади освіти повинні повноцінно підготувати особистість до самостійного життя, створивши всі передумови для того, щоб вона могла навчатися протягом життя і була здоровою і щасливою.

На Донеччині активно формується мережа “Шкіл сприяння здоров'ю”. Школа сприяння здоров'ю — це форма функціонування навчальних закладів різного типу та форм власності в системі неперервної освіти, діяльність яких орієнтована на процес навчання і виховання дітей з урахуванням стану їхнього індивідуального, фізичного і психічного здоров'я з одночасним вирішенням завдань щодо їхнього оздоровлення, профілактики захворювань, проблем соціальної адаптації, розвитку

самоствердження, самодостатності, самореалізації в дорослому житті та інтеграції молодого покоління в сучасне суспільство.

У ході наукового дослідження проблеми встановлено, що в наш час на особливу увагу заслуговують діти шкільного віку, стан здоров'я яких значно погіршується протягом навчання. Окрім зазначених вище причин незадовільного стану здоров'я дітей цієї вікової категорії, у великій кількості досліджень звертається увага на те, що сьогодні школа пред'являє значні вимоги до дитини, які нерідко не відповідають її фізіологічним можливостям: перевантаження, гіподинамія, фізичні та психічні порушення гігієнічних основ розумової діяльності учня, зниження якості лікування і профілактики. Особливо це стосується учнів початкової школи, бо молодший шкільний вік дуже відповідальний період у розвитку особистості, початкові роки особистого навчання — це переважно період засвоєння знань. Гострота, рухливість сприймання, наявність необхідних передумов словесного мислення, наслідування багатьох дій і висловлювань, підвищена вразливість, навіювання, спрямованість розумової активності на те, щоб повторити, внутрішньо прийняти, створюють по-своєму сприятливі умови для збагачення і розвитку психіки молодшого школяра.

У результаті цього збільшується емоційне нервово-психічне навантаження на нервову систему, спостерігається зниження фізичної активності дітей, порушується режим їхньої праці та відпочинку [4], [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування здорового способу життя учнів та молоді досліджувалась у різних напрямках: шляхи формування здоров'я школярів (Т. Бухановська, П. Данчук, Л. Качалова, Н. Куїнджі, Л. Пасечнікова, О. Петренко та ін.); формування здорового способу життя молодших школярів (К. Аліфіренко, О. Білориха, Т. Матвеева, Л. Савченко, С. Свириденко, О. Соколова, О. Суржко); сучасні підходи до організації неперервної валеологічної освіти і виховання молоді (Г. Бреславська, І. Казанжи, О. Кочерга, Т. Нікіфорова, В. Пашенко та ін.); здоров'язбережувальні технології як засіб формування у молодших школярів уявлень і понять про здоровий спосіб життя (К. Короленко, Н. Смірнова та ін.).

Але, незважаючи на широкий спектр досліджуваних напрямків, проблема підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження здоров'язбережувальних технологій на сучасному етапі організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх школах вивчена недостатньо.

Це гальмує організацію навчально-виховного процесу у вищій школі та негативно позначається на професійному становленні фахівців.

Останнім часом учені все частіше пов'язують різноманітні процеси, що відбуваються на Землі зі змінами в Космосі — появу плям на Сонці зі станом здоров'я людини. Першим, хто висловив передбачення про вплив Сонця на динаміку біологічних систем, був російський біофізик О.Л. Чижевський. Він дослідив вплив імпульсів сонячних збурень на активність бактерій, що дозволило прогнозувати небезпечні для здоров'я людини сонячні емісії.

Вчені доводять, що планети у Всесвіті впливають одна на одну, а Всесвіт у його сукупності впливає на планету Земля і її біоту, в тому числі і людину. У результаті цього виробилась певна усталена послідовність станів і змін, у відповідь на які людський організм у процесі еволюції виробив численні пристосувальні відповіді — біоритми. Деякі з них, на наш погляд, слід враховувати у навчально-виховному процесі початкової школи.

У зв'язку з обертанням Землі навколо своєї осі живими організмами вироблені навколдобові біоритми (серед них зміна температури тіла, артеріального тиску, чутливості нервової системи, зміна працездатності (підйом — спад) органів і систем (робота серця, легенів і т.і.).

У відповідності до біоритмів перший підйом працездатності 8-12 годин. Це слід враховувати при організації навчально-виховного процесу в початковій школі. Навчальний процес повинен проходити саме в цей час. Оскільки перший пік підвищення працездатності припадає на 10 годину, то найважчі уроки треба планувати на цей період. Максимальна працездатність — другий-третій урок, перший урок — діти впрацьовуються. Це треба враховувати при складанні розкладу і на 2-3 уроки ставити математику, українську мову, російську мову, іноземну мову (за гігієнічною шкалою важкості предметів), на 4-5 уроки — ставити легші дисципліни, тобто необхідно враховувати динаміку працездатності дітей протягом дня.

Важливим є дотримуватись динаміки працездатності дітей протягом тижня. У практиці організації виробничої діяльності та відпочинку виробився тижневий режим роботи і відпочинку (понеділок — п'ятниця робочі дні і субота, неділя — вихідні). Таким має бути і тижневий режим роботи початкової школи.

Метою статті є: окреслити деякі особливості методичної підготовки студентів — майбутніх учителів початкових класів до впровадження в навчальний процес здоров'язбережувальних технологій.

Виклад основного матеріалу досліджень. Методика підготовки студентів до впровадження в навчальний процес здоров'язбережувальних технологій проводиться через різноманітні форми організації навчально-виховного процесу — лекції, лабораторні і практичні заняття, самостійну і індивідуальну роботу та в позанавчальний час [1].

Великою популярністю у студентів користуються семінари-дискусії, ділові ігри, майстер-класи. У ході таких занять відбувається формування практичного досвіду в обговоренні і вирішенні теоретичних проблем, теоретико-практичного мислення майбутніх учителів. Студенти набувають навичок самостійної роботи зі спеціальною літературою, вміння аналізувати, будувати змістовні і захоплюючі доповіді, активно відстоювати свою точку зору, аргументовано заперечувати, відкидати помилкову позицію однокурсників.

У процесі дискусії збільшується зацікавленість у предметі спілкування, виховується повага до особистості партнера, тобто формуються моральні якості студента.

Одним із пріоритетних напрямків підготовки студентів до впровадження здоров'язбережувальних технологій в навчальний процес є педагогічна практика.

Студентами 4-го курсу факультету ПВПК проаналізовано розклад занять 31 школи (1-4 класів) Донецького регіону міст Слов'янська, Краматорська, Миколаївки та шкіл Слов'янського району. Виявлені порушення гігієнічних норм в організації навчально-виховного процесу: у 55% випадків при складанні розкладу занять не врахована динаміка працездатності школярів протягом дня, в 25 % - протягом тижня. Оскільки понеділок (діти впрацьовуються) і п'ятниця (кінець робочого тижня) вважаються найважчими днями, то і навчальне навантаження на ці дні має бути значно нижчим. У вівторок і середу спостерігається найвищий рівень розумової працездатності, тому на ці дні треба планувати складні уроки, проводити контрольні роботи, перевіряти техніку читання та ін. В четвер з'являються елементи втоми, працездатність починає знижуватись. Не враховується ступінь складності предметів, не чергуються уроки основних предметів з уроками динамічного циклу, не всі вчителі слідкують за поставою учнів, що викликає втому, викривлення хребта; час пояснення нового матеріалу часто перевищує фізіологічні можливості сприйняття його дитиною, фізкультхвилинки проводяться без врахування характеру навчальних занять на уроках тощо.

З метою усунення недоліків та передбачення їх у майбутній практичній діяльності викладачами кафедри організується захист педагогічної практики з шкільної гігієни у формі діалогу, дискусії, круглих столів, під час яких студенти презентують розроблені ними поради, рекомендації, пам'ятки для студентів — майбутніх практикантів та вчителів-практиків. Так, активного обговорення набула проблема ефективності уроку з урахуванням здоров'язбережувальних технологій: відповідність часу проведення уроку гігієнічним вимогам, відповідність уроку санітарно-гігієнічним вимогам, цілі уроку, зміст навчального

матеріалу, методи та засоби навчання, доцільність фізкультхвилинок (кількість, відповідність часу проведення фізкультхвилинок динаміці працездатності, відповідність змісту фізкультхвилинок характеру виконуваної роботи на уроці, варіювання фізкультхвилинок); особистість учителя, що забезпечує збереження психічного здоров'я школярів (розумна вимогливість і доброзичливість учителя по відношенню до учнів, педагогічна етика і педагогічний такт, психічний стан вчителя і стійкий позитивний настрій); характер, об'єм і диференціація домашнього завдання (відповідність реальним навчальним можливостям, індивідуальним особливостям і здібностям учнів). Стосовно фізкультхвилинок студенти відмічають, що головним є правильно підбирати вправи, враховуючи характер навчальних занять. Наприклад, на уроках після письмової роботи виконати пальчикову гімнастику або вільне струшування плечима, кистями опущених рук; після тривалого сидіння за партою — рухи, що виправляють спину, тобто потягування з глибоким диханням через ніс, а також вправи для ніг. Якщо учні тривалий час виконували завдання з розумовим навантаженням, доречними будуть психогімнастичні вправи.

Загальновідомо, що на фізичний стан здоров'я школяра впливає режим та якість харчування. У межах взаємодії науково-педагогічного комплексу “вуз — школа — вуз” кафедра біології активно співпрацює з колективом Прелеснянської ЗОШ Слов'янського району Донецької області над проблемою “Здорова дитина — здорова родина — здорова нація”, якою передбачено пріоритетним у навчанні і вихованні школярів організацію здорового способу життя, виховання здорового майбутнього громадянина України. Студентські та учнівські наукові доробки з цієї проблеми знайшли позитивний відгук під час обговорення на науково-методичній конференції університету. Юні науковці презентували розроблені ними пам'ятки для школярів “Правильне харчування школяра”, “Ми обираємо здорову їжу”, “Вітаміни та їх роль в житті людини”, “Яблуко та здоров'я людини” та ін.

В межах наукової тематики в Прелеснянській ЗОШ зусиллями студентів 4 курсу факультету ПВПК було проведено майстер-клас “Як правильно харчуватись?” Гра, дискусія, театралізована вистава сприяли підвищенню культури харчування як самих студентів, так і молодших школярів. Під час підготовки до заходу у майбутніх учителів була можливість виявити свої творчі здібності, підібрати розвивальні завдання на здоров'язбережувальну тематику відповідно до віку школярів, використовувати драматизацію. Через казкові сюжети майбутні вчителі знаходили шлях до сфери емоцій дітей. Зустріч дітей з героями казок не залишала їх байдужими, викликали бажання допомогти герою, що попав у

бїду, розібратися в казковїй ситуації — все це стимулювало інтерес дїтей до проблем здоров'я.

Висновки з даного дослідження. На сучасному етапі розвитку педагогічної теорії і практики актуального значення набувають питання підготовки студентів — майбутніх вчителів початкових класів до впровадження в навчальний процес здоров'язберезувальних технологій. Необхідно розробити таку систему методичної підготовки майбутніх вчителів, яка б забезпечила в подальшому оптимальні умови для розуміння дїтьми переваг здорового способу життя, заохочувала б їх до здобуття знань, умінь та навичок правильної організації життєдіяльності, стимулювала до самостійного й усвідомленого вибору життєвої позиції.

Література

1. Вікторенко І. та ін. Методична підготовка майбутніх учителів до валеологічного виховання учнів молодшого шкільного віку [текст] / І.Вікторенко // Мат-ли V Міжнародних та XIX Всеукраїнських педагогічних читань. - Донецьк. - 2012. - С. 55-58.
2. Данчук П. Фізичний стан дїтей, які проживають у забрудненій зоні [текст] / П. Данчук // Фізична культура, спорт та здоров'я нації.- 2008.- № 1.- С.12-17.
3. Качалова Л. Творення безпечного оточення дїтей — стратегія соціальної політики в Україні [текст] / Л.Качалова // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я.- 2003.- № 3.- С. 74-77.
4. Короленко К. Здоров'язберігальні технології як засіб формування у молодших школярів уявлень і понять про здоровий спосіб життя [текст] / К.Короленко, Н.Смірнова // Вісник Запорізького національного університету. - 2009. - № 2. - С.77-82.
5. Навчання без шкоди для здоров'я. Довідник-практикум керівника та педагогів школи сприяння здоров'ю / за заг. ред. В.Поуль.- Донецьк: Витоки, 2013.- 292 с.
6. Пономаренко В. Міжгалузевий комплексний підхід до охорони здоров'я дїтей в сучасних умовах [текст] / В. Пономаренко // Мат-ли 11-го з'їзду педіатрів України "Актуальні проблеми педіатрії на сучасному етапі". - К., 2004. - С. 22.

Кулик Н.

кандидат технічних наук, доцент кафедри менеджменту Донбаського державного педагогічного університету

УДК 378. 147:005. 342

ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ КРЕАТИВНОЇ ОСВІТИ

У статті досліджено сутність креативного менеджменту як науки і виду управлінської діяльності та визначено засади формування концепції креативної освіти. З'ясовано, що в основу концепції менеджмент-освіти має бути покладено формування у студентів навичок креативного інноваційного мислення. Формування людини креативного типу припускає

освоєння нею принципово нової культури мислення, суть якої полягає в розвитку інтелекту за допомогою нетрадиційних технологій навчання.

Ключові слова: креативність, креативний менеджмент, концепція, творчість, інновація.

Кулик Н.

кандидат технических наук, доцент кафедры менеджмента Донбасского государственного педагогического университета

ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОНЦЕПЦИИ КРЕАТИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье исследована сущность креативного менеджмента как науки и вида управленческой деятельности и обозначены основы формирования концепции креативного образования. Определено, что в основу концепции менеджмент-образования должно быть положено формирование у студентов навыков креативного инновационного мышления. Формирование человека креативного типа предполагает освоение ею принципиально новой культуры мышления, суть которой заключается в развитии интеллекта с помощью нетрадиционных технологий обучения.

Ключевые слова: креативность, креативный менеджмент, концепция, творчество, инновация.

Kulik N.

Ph.D., assistant professor of management Donbass State Pedagogical University

PECULIARITIES OF ADAPTIVE MANAGING OF EDUCATION

In the article there are investigated the peculiarities of adaptive managing of education, there are defined the basic principles of adaptive managing, the functions concerning educational establishments and the algorithm of adaptive managing, there are also determined the features of the situation that demands adaptive managing.

Key words: adaptive managing, adaptable models of activities, self-management.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Удосконалення системи освіти має відштовхуватись від потреб середовища і спрямовуватись на їх задоволення. Проте цю проблему можна розглядати з різних позицій. На наш погляд, передусім необхідно підійти до створення досконалішої концепції освіти. Зважаючи на істотний вплив на економічну динаміку інноваційних чинників, в основу концепції менеджмент-освіти має бути покладено формування у студентів навичок креативного інноваційного мислення. Сучасний період вимагає не лише уміння адаптуватись до нового, а й випереджати події, займати проактивну позицію, створювати нове.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питання креативного менеджменту мало вивчені вітчизняними вченими. Закордонні дослідники цього напрямку, такі як Алан Дж. Роу, Едвард де Бонно, Майкл Мікалко, пропонують свої праці в художньо-публіцистичному стилі та у формі ділових ігор. Перша вітчизняна спроба викласти теоретичні та практичні аспекти креативного менеджменту належить Г.Г. Свидруку.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Актуальність запровадження креативного менеджменту в діяльність підприємств та організацій очевидна. Але не вирішеною є проблема встановлення, підбору, вироблення адекватних ефективних емпіричних інструментів дослідження феномена креативності в різних його проявах та на різних шаблях управління підприємством. Слід не лише вчитися виявляти та вимірювати креативність, а й створювати умови для її розвитку. Тому важливо визначити й розробити оптимальні методи активного сприяння та його розвитку у креативних індивідів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є з'ясування сутності креативного менеджменту як науки і виду управлінської діяльності та визначення засад формування концепції креативної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Креативність – це здатність генерації нового знання шляхом розширення і трансформації бачення реальності як майбутнього, здатного системно організувати діяльність, тобто це творче конструювання. Креативність передбачає творчий підхід (проектування) нових властивостей об'єкта із вже існуючих елементів (властивостей, відносин.)

Креативний менеджмент є досить новим поняттям і являє собою самостійну галузь управлінської науки та професійної діяльності, яка спрямована на формування сучасних умов розвитку організації.

Теорія креативного менеджменту знаходиться на перетині інноваційного менеджменту, теорії творчості, яка має багато різновидів (теорія науково-технічної, художньої творчості) та низки наукових дисциплін (менеджмент, психологія, правознавство).

Складність вивчення феномену креативності полягає у тому, що механізм його формування та розвитку надзвичайно складний і не піддається формалізації. Наприклад, не існує типового зразка правильної поведінки, позитивної творчої поведінки, умов її наслідування або однозначного соціального схвалення.

Едвард де Боно підкреслює, що креативність – не природний талант, а радше навички, яким можна навчитись. Для того, щоб досягнути креативності, слід кидати виклик консервативним твердженням і правилам, „адже рухаючись проторованим шляхом, наше мислення часто випускає з поля зору приховані можливості, що знаходяться поза ним” [3].

Розвиток здібностей завжди був прерогативою навчальної діяльності, а тепер він перейшов і до теорії та практики управління.

Згідно теорії Л. Виготського, одиницею пізнавального досвіду є „клітинка свідомості” – базова структура першого типу знань, а досягається цілісний навчальний результат за рахунок індивідуальних та практичних пізнавальних стратегій (базова структура другого типу знань) [1].

Навчальна діяльність складається з мотиваційного, виконавчого, корегуючого та результативного компонентів. Тобто вона забезпечує взаємозв'язок між послідовними інтелектуальними та практичними діями з досягнення навчальної (пізнавальної) діяльності.

Індивідуальний склад дій та спосіб мислення відрізняються (так, індивід може надавати перевагу візуальному стилю мислення), і якщо їх вивчити, можна розробити принципово нові навчальні технології. Процес навчання повинен виходити не лише з логіки побудови наукової галузі, а й враховувати логіку індивідуального пізнання.

Навчання креативності повинно починатися з самопізнання. Будь-який метод, який розширює знання людини про себе, збільшує її креативність тому, що робить доступнішими джерела фантазії, ідеї. Щоб змінити світ, необхідно вміти „відриватися від землі”, захоплюватися, розвивати уяву.

Особи, які мають креативні здібності, часто є предметом занепокоєння організації тому, що вони можуть виявляти такі риси, як недисциплінованість, непунктуальність, інфантильність, ексцентричність. Але в той же час, саме на такому стилі поведінки побудований метод „мозкової атаки”.

Однією з рис українського менеджменту є доволі сильне прагнення уникати невизначеності. Потреба у правилах, інструкціях, наказах пов'язана із прагненням працювати у добре структурованому середовищі. Отже, в Україні домінує чітко структурований навчальний процес з точними цілями, докладними вказівками до виконання завдань і жорстким графіком виконання. Якщо переважає консерватизм, то, відповідно, проявляється підозріле ставлення до нових ідей і нестандартної поведінки. Часто при виборі рішення обмежуються права меншості або молодших за віком.

Стандарти діяльності, яких дотримуються у великих організаціях, потребують модифікації та переосмислення. Необхідно знайти способи, які б дозволили бути індивідуалістами в організації, поважати нестандартних працівників. В епоху швидких змін, прискорення накопичення наукових

відкриттів і технічних досягнень керівники повинні навчитися управляти творчими людьми, виявляти їх, навчати і виховувати. Змінюється процес технічної і фахової освіти. Користі від засвоєння фактів і методів зараз небагато, бо вони миттєво застарівають.

Нові концепції навчання мають розвинути здатність до імпровізації, не боятися змін. Це стосується як працівників інженерної сфери, так і адміністраторів, менеджерів у бізнесі чи промисловості. Важливо приділяти увагу не лише готовим продуктам творчості, а навчанню персоналу, тобто творчому процесу, особистості.

Імператив творчості вимагає змін у менеджменті – передусім, у переміщенні акценту з фінансових активів на людські, оскільки фінансові активи у творчому суспільстві хоча й необхідні, але не першорядні. Також треба відходити від авторитарно-бюрократичних методів, в яких креативні рішення не можуть генеруватися, переходити до демократичних.

Що стосується навчальних закладів, то досить частими є випадки, коли дисципліни, креативні за призначенням, по суті, наповнюються надміру формалізованим змістом. Так, при викладанні менеджерам курсу „Методи прийняття управлінських рішень” основна увага здебільшого приділяється економіко-математичним та експертним методам їх обґрунтування. Дані методи і відповідні економіко-математичні моделі детально вивчаються в курсах „Дослідження операцій” та „Економетрія”. Натомість поза увагою залишаються евристичні методи, спрямовані на активізацію творчого пошуку (інверсія, ідеалізація, мозкова атака, метод фокальних об’єктів, методи аналогій та вільних асоціацій, морфологічного аналізу тощо), що найчастіше використовуються у груповій (командній) роботі. Наявні посібники лише коротко описують послідовність здійснення пошуку оптимальної альтернативи управлінського рішення. Без практичної їх апробації студенти не можуть відчути креативну сутність цих методів. Водночас кількість практичних занять, де можна було б формувати навички групової креативної роботи, недостатня. Як наслідок, студент знає про існування методів активного творчого пошуку, але практично не вміє їх застосовувати. Недостатні навички креативного мислення призводять до того, що практична діяльність студента в якості менеджера здебільшого наповнена стандартними схемами і процедурами.

Не спрямована на формування креативного мислення і практика підсумкового оцінювання знань студентів лише за результатами іспиту. Це, як правило, налаштовує на запам’ятовування і просте відтворення теоретичного матеріалу, на те, щоб за будь-яку ціну (в тому числі і за допомогою шпаргалки) відповісти на запитання екзаменаційного білета. І дуже часто додаткові запитання, що мають на меті виявити системність знань студентів, залишаються без відповіді. Такий підхід формує взаємини

між викладачем та студентом не як такі, що налаштовують на здобуття і засвоєння знань, а як такі, щоб, з одного боку, спіймати на незнанні, а з іншого – не бути спійманим на цьому.

Отож, формування концепції креативної освіти передбачає низку реформ у суспільстві, бізнес-середовищі та вищих навчальних закладах.

У філософії існує принцип адекватності методів пізнання (управління) об'єкту пізнання. Сьогодні у практичному менеджменті цей принцип порушений, у результаті спостерігаються неадекватність управління і втрата керованості. Відбувається критичне загострення основного цивілізаційного протиріччя (ОЦП) – приріст потреб значно випереджає приріст ресурсів. У цьому сенсі, віртуалізація суспільства є не стільки природним, еволюційним ходом подій, скільки підсвідомою відповіддю людства на виклики епохи. При цьому теорія і практика менеджменту, і освіта в тому числі, залишаються незмінними, заснованими на класичних принципах тейлоризму (у кращому випадку модернізованого). Як і раніше, студентів вчать організовувати і перетворювати знання, але не генерувати їх, того, що в існуючих реаліях явно недостатньо.

У літературі [2] аналізуються протиріччя аналогічні ОЦП: протиріччя закону техногуманітарного балансу, протиріччя між новою якістю енергетичного базису цивілізації і старою якістю ринкових регуляторів економічного розвитку. Сучасні автори доводять зв'язок між загостренням даних протиріч і зниженням внутрішньої та зовнішньої стійкості суспільства. Моральний і екологічний імперативи екогуманізму полягають у тому, що слід підкоряти своє життя і діяльність новим канонам і табу, і таким чином змінювати вартісно-нормативні і мотиваційні установки людини.

Принципова роль творчості, а отже і креативності, полягає у сприянні позитивним змінам. Наприклад, у концепції „творчої цивілізації” вона відіграє подвійну роль: підвищуючи ефективність використання ресурсів і змінюючи структуру потреб людини – потреба у творчості стає основною потребою. Конкурентоздатність організації, економіки і держави в цілому, у широкому сенсі цього слова, визначається не використанням окремої ідеї, а постійно відтвореною здатністю генерувати і впроваджувати системи таких ідей. Ключ до стійкого розвитку суспільства у безупинному творчому розвитку. Це стосується не тільки загальноцивілізаційних глобальних проблем соціально-економічного, політичного і технологічного розвитку, але також проблем національного, регіонального й організаційного розвитку. ОЦП, як глобальне системне протиріччя, продукує протиріччя на всіх рівнях соціальності: регіональні, галузеві й організаційні, міжгрупові, міжособистісні і внутріособистісні, приводячи соціально-економічну систему в режим катастрофічності.

Людство потребує нового типу мислення – креативного. Формування людини креативного типу припускає освоєння нею принципово нової культури мислення, суть якої полягає в розвитку інтелекту за допомогою нетрадиційних технологій навчання. У подібних технологіях акцент робиться не стільки на організацію і освоєння знань, скільки на їх походження.

Звідси ключовою задачею освіти поступово має стати навчання творчому мисленню, у тому числі і колективному, а ключовим елементом будь-якої сучасної технології професійної освіти – технологія формування і розвитку креативного мислення. Сьогодні стає важливішим правильно, розумно і швидко думати, аніж багато знати, за влучним висловом А. Ейнштейна – „Уява важливіша за знання”.

Подібна технологія дозволяє протягом півтора-двох годин організованого мислення відчувати суть проблеми набагато глибше і просунутися до вирішення набагато далі, ніж за тижні, а можливо – і місяці безсистемних пошуків. На цю технологію, як на каркас, одягається будь-який предметний матеріал, у вигляді конкретної управлінської ситуації.

Сучасний погляд на навчання передбачає, що воно являє собою не просто розвиток індивідів за допомогою підвищення їхньої кваліфікації, але вирішення завдань творчого характеру залежить від стилю мислення індивіда. Краще, якщо уявлення про предмет дослідження або проблему є комплексним, тобто охоплює різні сторони та властивості. Крім того, важливо уявити предмет в онтогенезі і так звані циклічні уявлення відображають еволюційні зміни об'єкта, що дозволяє передбачити майбутні риси, поведінку тощо.

Процес розвитку здібностей як цілісної характеристики особистості пов'язаний не стільки з кількісним їх збільшенням, скільки з якісною перебудовою. Тому велике значення мають не стільки „вимірювання” певних особливостей, підпорядкування визначення рівня розвитку творчого мислення (конкретних його компонентів) деякій набраній кількості балів за виконання певних завдань, скільки спостереження за їх проявом у процесі навчально-пізнавальної діяльності, процесом виконання завдань творчого характеру, індивідуальним підходом до вирішення проблемних завдань.

Для розвитку творчого мислення використовуються методи ситуаційного навчання, що спонукають до постановки питань і пошуку шляхів розв'язання проблем. Одним із методів вирішення проблем і навчання в командах є навчання дією, що дає можливість індивідам, групам людей чи організаціям змінитися, використовуючи концепцію активного навчання.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На практиці найважливішими проблемами формування креативного суспільства можна вважати труднощі з освоєння

нової парадигми мислення (управління) – через незнання нелінійних принципів управління. Наприклад, дотепер абсолютна більшість науковців користуються поняттям „дерево цілей”, хоча в термінології системно-креативного менеджменту використовується поняття „павутина”(мережа). „Дерево” передбачає статичність і ієрархічність цілей, а „павутина” – динамічність і мережеве узгодження. Брак навчально-методичних матеріалів і програмного забезпечення з креативного менеджменту гальмує розвиток даного напрямку освіти, а відсутність прямої мотивації є додатковим негативним чинником.

Література

1. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском творчестве: Психол. Очерки. – 3-е изд. – М.:Просвещение, 2001. – 93с.
2. Котельников Г.А. Синергетика как миропонимание XXI века // Синергетика в современном мире. – Белгород, ч.3, 2001. – С 12-38.
3. Яковлев В.Я. Философские принципы креативности // Вестник Московского Университета. – 2005.

Лазуткина Ю.

*кандидат філософських наук, старший викладач кафедри іноземних мов
Донбаської державної машинобудівної академії.*

УДК 378.147 : 811.111

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ТЕХНІЧНИХ ВНЗ

У статті розглянуто питання використання сучасних комунікативних методик у процесі викладання англійської мови у технічних вищих навчальних закладах. Аналізуються традиційний та комунікативний методи навчання англійської мови, ефективність їх застосування для підготовки майбутніх фахівців в галузі немовної освіти.

Ключові слова: *комунікативний підхід, ділова іноземна мова, нові технології навчання, конкурентоздатний фахівець, зміст навчання.*

Лазуткина Ю.

*кандидат философских наук, старший преподаватель кафедры
иностраных языков Донбасской государственной машиностроительной
Академии*

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ И ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В ТЕХНИЧЕСКИХ ВУЗАХ

В статье рассматриваются вопросы использования современных коммуникативных методик в процессе преподавания английского языка в технических высших учебных заведениях. Анализируются традиционная и коммуникативная методики преподавания английского языка,

эффективность их использования для подготовки будущих специалистов в области неязыкового образования.

Ключевые слова: *коммуникативный подход, деловой иностранный язык, новые технологии обучения, конкурентоспособный специалист, содержание обучения.*

Lazutkina Yu.

PhD Social philosophy science, Donbass State Engineering Academy

SOME ASPECTS AND TEACHING FEATURES OF FOREIGN LANGUAGE IN NON LINGUISTIC HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTE

The article presents the overview of modern communicative methodology implementation in teaching English in technical high educational institutes. The traditional and communicative methods has been analyzed, efficiency of their use for preparation of future specialists in the field of non-linguistic education.

Key words: *communicative approach, business English, new teaching technology, competitive specialist, the content of education.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Проголошення Україною незалежності та взяття курсу на євроінтеграцію кардинально змінили підходи до викладання іноземними мовам у вищих навчальних закладах. Значення дисципліни "іноземна мова" для становлення сучасного фахівця нині є цілком очевидною. Основне призначення і функції цієї навчальної дисципліни полягають у реалізації на практиці принципу гуманітаризації вищої професійної освіти. Здатність до оновлення, відкритість новому є характеристикою до сучасної вищої школи. Це зумовлено необхідністю освіти постійно реагувати на виклики суспільства, враховувати тенденції та перспективи розвитку людства. Тому ознакою сучасної системи освіти є поєднання двох напрямів організації навчання – традиційного та інноваційного. Такі проблеми викладання багатоаспектні, адже впливають одна на іншу, можуть бути розглянуті з різних точок зору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Саме з цієї причини зараз відбувається активний пошук нових та удосконалення наявних методик навчання. Аналіз актуальних досліджень і наукових публікацій з вищенаведеної тематики свідчить, що нині на ринку освітніх послуг пропонують класичний, комунікативний, лінгвосоціокультурний та інтенсивний методи навчання, британські методики і курси з підготовки до складання кваліфікаційних іспитів та тестів. У сучасному викладанні англійської мови професійного спрямування важливим чинником при виборі

навчальних методів є використання комунікативного підходу як фундаменту, на якому базується процес оволодіння фаховою англійською мовою. Викладач англійської мови організовує навчальну діяльність, враховуючи основні тенденції у розвитку сучасної методики навчання іноземним мовам – комунікативну спрямованість, підвищення мотивації навчання, активізацію мовленнєвомислительної діяльності студентів у процесі оволодіння англійською мовою як засобом спілкування (оскільки комунікативний зміст не лише передається, але й створюється в результаті мовленнєвомислительної діяльності), ситуаційну орієнтованість заняття, що є потенційною запорукою якісного рівня комунікативної взаємодії у відповідній професійній сфері [3].

Формулювання цілей статті(постановка завдання). Метою даної роботи є аналіз пропозицій,що існують сьогодні на ринку навчання англійської мови та оцінка можливості та ефективності їх уживання у сучасних програмах навчання у технічних ВНЗ. Завдання - обґрунтувати сучасні підходи навчання ділової англійської мови та особливості викладання у технічних ВНЗ, показати ефективність застосування інноваційних форм і методів викладання ділової англійської мови студентам - майбутнім фахівцям.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основи оволодіння англійською професійно-орієнтованою лексикою закладаються у вищому навчальному закладі, тому саме у вишах займаються розробкою і впровадженням новітніх методик з викладання англійською професійно-орієнтованої лексики студентам. Ми вважаємо, що більш ефективний шлях удосконалення навчального процесу полягає в оптимізації методики формування професійно-орієнтованої лексичної компетенції. Висвітлюючи мету даної статті, слід наголосити, що сучасна методика викладання іноземних мов ґрунтується на вихідному положенні – на комунікативності, що передбачає побудову навчання у вигляді моделі, наближеної до реальної ситуації. Виявлено дев'ять факторів, які сприяють успішному навчанню: «ясність презентації нового матеріалу; ентузіазм викладача; різноманітність діяльності у ході занять; поведінка, орієнтована на досягнення; прийнятний навчальний матеріал; визнання та стимуляція поглядів тих, хто навчається; відсутність критицизму; використання направляючих коментарів; керівництво відповідями тих, хто навчається» [4, с. 47].

Комунікативний підхід є орієнтованим на вивчення мови через спілкування. Використання мови у реальній комунікативній ситуації виявило в рамках комунікативного підходу деякі тенденції,релевантні для викладання іноземної мови. Специфіка педагогічної діяльності викладача іноземної мови визначається тим, що вона фактично є не просто навчальною,

а комунікативно-навчальною. Оскільки засвоєння іноземної мови потребує умінь реального спілкування заняття слід спрямовувати на подолання власне мовного бар'єру і на розкріпачення та формування комунікаційних умінь (вміння реалізувати змістове повідомлення, здійснити обмін думками навіть за умов браку мовних засобів), а також на відпрацювання правил формулювання думки в ситуації спілкування. Комплексний розвиток всіх рівнів реалізації спілкування досягається, по-перше, за умови організації не лише парних, а й групових комунікативних взаємодій; при цьому рекомендується організовувати і особистісно-групове спілкування, тобто виступи перед аудиторією з повідомленнями, доповідями та ін. По-друге, доцільною є постійна зміна умов спілкування, його контексту - місця, часу, простору, кількості співбесідників, переважаючого настрою комунікативних ситуацій та ін. По-третє, можливе сполучення міжособистісного й групового спілкування з предметно-практичною діяльністю та її прогнозування. По-четверте, виправдане надання своєрідної допомоги партнеру: підтримання його темпу мовлення, стимуляції його активності, створення обстановки дружності та невимушеності” [2, с 165].

Рівень навчання іноземним мовам великою мірою залежить від якостей того, хто навчає. Викладач є посередником між студентами і навчальним матеріалом у процесі навчання. Він відбирає й реалізує стимули, скеровує реакції студентів на них. Для ефективного виконання такої ролі йому слід бути готовим до виконання функцій порадирика, помічника, консультанта, комунікатора, партнера в спільному вирішенні навчальних проблем і завдань. Успішному виконанню зазначених функцій сприяє наявність у викладача таких якостей, як схильність до лідерства, готовність надати допомогу студентіві, дружелюбність, здатність розуміти учнів, уміння активізувати в них почуття відповідальності, створити умови для вільної навчальної діяльності, готовність до змін, незадоволення досягнутими результатами і постійне прагнення досягати більшого.

Варто звернути увагу і на поняття «інноваційне навчання» та його зміст у праці О.Т. Козлової, на думку якої, це - новий тип організації навчально-виховного процесу, що «орієнтуються на створення готовності особистості до швидко зростаючих змін у суспільстві, готовності до невизначеного майбутнього за рахунок розвитку здібностей до творчості, до різноманітних форм мислення. А також до здатності до співпраці з іншими людьми.» [1, с.240].

Одна з ефективних моделей навчання – інтерактивна. Особливий інтерес представляють інтерактивні технології, метою яких є створення комфортних умов навчання, за яких кожен студент відчує свою успішність, інтелектуальну спроможність. Термін “інтерактивна педагогіка ” відносно новий: до наукового обігу його ввів у 1975 р. німецький дослідник Ганс

Фріц. У своїх дослідженнях він визначив мету інтерактивного процесу – це зміна і поліпшення моделей поведінки його учасників. Інтерактивність у навчанні можна пояснити як здатність до взаємодії, навчання у режимі бесіди, діалогу, дії. Отже, у дослівному розумінні інтерактивним може бути названий метод, в якому той, хто навчається, є учасником, тобто здійснює щось: говорить, управляє, моделює, пише, малює тощо. Він не виступає лише слухачем, спостерігачем, а бере активну участь у тому, що відбувається, власне створюючи це явище [5].

Окремо потрібно виділити метод проектів. Є.С. Полат відзначав, що метод проектів передбачає визначену сукупність навчально-пізнавальних засобів та дій студентів, які дозволяють вирішити ту чи іншу проблему в результаті самостійних пізнавальних дій та припускають презентацію цих результатів у вигляді конкретного продукту діяльності. Як педагогічна технологія це є сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за своєю сутністю [6].

У пошуках кращого методу навчання англійської мови слід звернути увагу на те, що останнім часом у процесі навчання спостерігається тенденція помітного зрушення від структурного підходу до комунікативного, де в центрі уваги стоїть людина або колектив. Слід зазначити, що в процесі навчання велику роль грає сукупність методів та прийомів. Не можна знайти метод для всіх випадків життя, так само як для всіх викладачів та студентів. До методів, що використовуються іншими, слід братися творчо, зупинившись на самої ідеї і далі розвиваючи її стосовно конкретних умов.

Мовленнєва діяльність не існує сама по собі, а розгортається у процесі соціальної взаємодії. Тому, якщо оволодіти засобами мови можна без контакту з іншими людьми, то оволодіти мовленням можна лише через спілкування. Через іноземну мову відбувається уточнення термінологічних і концептуальних диференціювань, тобто термінологічного і концептуального змісту професійно-релевантних дисциплін, що сприяє розвитку професійного інтелекту, а через нього – й інтелекту в цілому. Оволодіння іноземною мовою сприяє формуванню соціально-професійної особистості фахівця в різних галузях, яка відповідає вимогам постіндустріального цивілізаційного розвитку, і тим самим сприяє забезпеченню більш високого рівня техніки й економіки і через них – зміцненню соціальної стабільності. Викладання іноземної мови на не філологічних спеціальностях вимагає зосередження уваги та зусиль на читанні літератури з фаху. Цілеспрямоване читання є необхідною умовою набуття студентами за порівняно недовгий проміжок часу достатнього рівня комунікативної компетенції в професійній діяльності. Професійна спрямованість у навчанні читання відображає не тільки тематику текстів а й характер текстових вправ, що є основою виконання навчальних

дій. Методичні матеріали з вивчення іноземних мов повинні базуватися на текстових вправах, що носять проблемний характер, містять в собі запитання, на які в підручнику немає готової відповіді, таким чином створюється проблемна ситуація. Саме такі вправи спонукають до аналізу та спрямовують їх зусилля зрозуміти і оцінити текстову інформацію та знайти відповідь.

Хоча в суспільстві існує повне розуміння великої значимості гуманітарних дисциплін на всебічний розвиток особистості студентів як носіїв людських цінностей, культури, національних норм і традицій, які впливають на розвиток цивілізації, і в ДДМА, саме технічному закладі, склалося особливе ставлення до гуманітарних дисциплін, створені групи поглибленого вивчення іноземної мови, що свідчить про розуміння важливості вивчення іноземної мови з точки зору міжнародного співробітництва та конкурентоспроможності випускників ДДМА (вивчення іноземної мови визначено як один з пріоритетів освіти), але саме для технічних ВНЗ проблема співвідношення гуманітарних та технічних дисциплін стала особливо гострою у зв'язку з великою різницею того, що викладається в гуманітарних та технічних дисциплінах. Технічні заклади стоять перед необхідністю болючого вибору визначення годин навантаження дисциплін.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, стратегія та тактика вибору технологій навчання англійської мови студентів відіграє найважливішу роль. Діяльно-творчий компонент акумулює досвід застосування інноваційних технологій навчання. Забезпечення високого рівня професійної підготовки майбутніх конкурентоспроможних фахівців набуває найбільшої ефективності за умов застосування провідних новітніх методик навчання. Саме комунікативні методики викладання англійської мови дозволяють студентам формувати високій рівень компетентності. Безумовно, проблема підходів та вдосконалення підготовки студентів є складною та недостатньо вивченню. Перспективи дослідження полягають у тому, щоб провести подальший аналіз в таких напрямках як вдосконалення іншомовної підготовки студентів технічних ВНЗ, поліпшити процес якісної підготовки майбутніх конкурентоспроможних спеціалістів.

Література

1. Елканов С. Основы профессионального самовоспитания будущего учителя: практ. пособие / С.Елканов. - М.: Просвещение, 1989. – 245 с.
2. Китайгородская Г.А. Некоторые обязательные характеристики интенсивного обучения иностранным языкам / Г.А. Китайгородська // Сб. науч. тр. МГПИИЯ им. М.Тореза. - Вып. 133. - М., 1979. - С. 127 - 155

3. Кобышева А.В. Современные методы обучения английскому языку: учеб. пособ. /А. В. Кобышева. //Современные методы обучения английскому языку – Минск: Тетра Системс, 2011. – 304 с.
4. Л.Люлька Деякі аспекти навчання та вивчення іноземних мов у світлі Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти/ Люлька Л.//Персонал.— 2006. — № 9. — С. 94–99.
5. Організація навчально-виховного процесу. З досвіду роботи вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації./ за ред.Салмай Н.М., Цибенко Н.В. – Випуск 10. – 2007. – с.80-95.
6. Полат Е.С. Теоретические основы составления и использования системы средств обучения иностранному языку для средней общеобразовательной школы: автореф. дис. на стиск. степени докт.наук.:спец.13.00.02."Теория и методика обучения"/ Е.С Полат - Москва, 1989. – 426.

Помирча С.

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри теорії та практики початкової освіти Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

УДК 316.454.52-057.87

ФІЛОСОФСЬКІ, ПСИХОЛОГІЧНІ, ПЕДАГОГІЧНІ, СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСАДИ ОПАНУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ РИТОРИКИ

У статті розглядаються теоретичні аспекти взаємозв'язку риторики, як науки, з психологією, педагогікою, логікою та іншими гуманітарними науками, бо, як відомо, комунікативно-мовленнєві аспекти професійної діяльності майбутнього вчителя початкових класів вимагають цілеспрямованої комунікативної підготовки майбутніх фахівців, формування у них відповідних риторичних умінь у процесі навчання у вищому навчальному закладі освіти. Визначено систему необхідних і достатніх комунікативних умінь, сформованість яких забезпечує професійну компетентність, уможливорює ефективне здійснення педагогічної діяльності та сприяє особистісному становленню майбутнього педагога, а саме: вміння готувати публічну промову й виступати з нею перед аудиторією; вміння вести бесіду, ділову розмову; володіти конструктивним полілогом у формі дискусії, диспуту, полеміки; вміння давати загальнориторичну оцінку якості й ефективності продукту мисленнєво-мовленнєвої діяльності.

Аналіз літературних джерел засвідчив, що, незважаючи на плідність наукових пошуків учених у галузі риторики, педагогіки, психології донині відсутня цілісна перспективна концепція риторичної підготовки майбутніх вчителів початкових класів, яка передбачає цілеспрямоване формування риторичних умінь у студентів як професійно необхідних.

Ключові слова: риторика, гуманітаризація освіти, мисленнево-мовленневої діяльності, риторична культура, культура мовлення, комунікативність, риторичні вміння.

Помирчая С.

кандидат філологічних наук, старший преподаватель кафедри теорії і практики начального образования Государственного высшего учебного заведения «Донбасский государственный педагогический университет»

**ФИЛОСОФСКИЕ, ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ, ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ,
СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОВЛАДЕНИЯ
ЭЛЕМЕНТАМИ РИТОРИКИ**

В статье рассматриваются теоретические аспекты взаимосвязи риторики, как науки, с психологией, педагогикой, логикой и другими гуманитарными науками, потому что, коммуникативно-речевые аспекты профессиональной деятельности будущего учителя начальных классов предусматривают целеустремленной коммуникативной подготовки будущих специалистов, формирования у них соответствующих риторических умений во время обучения в высшем учебном заведении. Вызначена система необходимых коммуникативных умений, наличие которых обеспечивает профессиональную компетентность, которая способствует эффективному педагогическому процессу, а именно: умение готовить публичное выступление и выступать с ним перед аудиторией; умение вести беседу, деловой разговор; владеть конструктивным диалогом в форме дискуссии, диспута, полемики; умение давать общериторическую оценку качеству и эффективности продукта мислительно-речевой деятельности.

Анализ литературных источников подтверждает, что, несмотря на основательность научных исследований ученых в области риторики, педагогики, психологии в настоящее время отсутствует целостная перспективная концепция риторической подготовки будущих учителей начальных классов, которая предусматривает целеустремленное формирование риторических умений у студентов как профессионально необходимых.

Ключевые слова: риторика, гуманітаризація образования, мислительно-речевая діяльність, риторическая культура, культура речи, коммуникативность, риторические умения.

Pomircha S.

candidate of philological sciences, senior teacher of department of theory and practice of primary education of State higher educational establishment «Donbass state pedagogical university»

**PHILOSOPHICAL, PSYCHOLOGICAL, PEDAGOGICAL,
SOCIOLINGUISTIC PRINCIPLES of CAPTURE ELEMENTS of
RHETORIC**

The theoretical aspects of intercommunication of rhetoric are examined in the article, as sciences, with psychology, pedagogic, logic and other humanities sciences, because, as known, the communicative-speech aspects of professional activity of future teacher of initial classes require purposeful communicative preparation of future specialists, forming for them of corresponding rhetorical abilities in the process of studies in higher educational establishment of education. The system of necessary and sufficient communicative abilities, the formed of that provides a professional competence, does possible effective realization of pedagogical activity and assists the personality becoming of future teacher, is certain, and exactly: ability to prepare public speech and come forward with her before an audience; ability to conduct conversation, business conversation; to own structural polilog in form a discussion, dispute, polemic; ability to give the general rhetorical estimation of quality and efficiency of product of cognitively-speech activity. The analysis of literary sources witnessed that, without regard to fruitfulness of scientific searches of scientists in industry of rhetoric, pedagogic, psychology to integral perspective conception of rhetorical preparation of future teachers of initial classes, that envisages the purposeful forming of rhetorical abilities for students as professionally necessary is this day absent.

Key-words: *rhetoric, humanitarian education, cognitively-speech activity, a rhetorical culture, culture of speech, communicativeness, is rhetorical abilities for students as professionally necessary.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Риторика є комплексною наукою, яка вбирає в себе змістові компоненти інших наук: філософії, лінгвістики, психології, педагогіки, етики, логіки. Кожний компонент, взаємодіючи з іншими, набуває якісно нового змісту. О. Зарецька справедливо називає риторику «методологією гуманітарних знань» [2, с. 3].

Риторика тісно пов'язана з філософією, яка вивчає загальні закони розвитку людини, природи, суспільства і сприяє формуванню світогляду особистості, забезпечуючи методологічні основи. Вона є філософсько-дидактичною наукою, яка дає змогу людині розвинути системність мислення, мовлення і поведінки, а значить є основою цілісного бачення людиною навколишнього світу. Майже всі видатні ритори були

філософами (Арістотель, Платон, Сократ), а кращі зразки риторичних творів – це філософські.

Гуманітаризація освіти покликана формувати цілісну картину світу, високу духовність і культуру особистості, її планетарне мислення. У філософії поняття «гуманітаризація» означає зміну сутнісного центру світу зі світу природи на світ людини. Відповідно філософсько-дидактичний аспект проблеми передбачає наявність у навчальному матеріалі людських цінностей і смислів. Тому одним із ефективних шляхів практичного здійснення гуманізації й гуманітаризації є формування і розвиток риторичної культури як культури мисленнево-мовленневої діяльності, що націлює думки, слова і вчинки людини у світ вищих духовних цінностей – до істини, добра і краси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання зазначеної проблеми й на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Мистецтво красномовства розглядаємо як результат творчої діяльності людини, яка має необхідний рівень мовленнєвих якостей, що робить можливим досягати значних успіхів використовуючи засоби риторики. Ряд дослідників обґрунтовують риторичну культуру в контексті поняття «риторична культура». Це говорить про трансформацію риторики в нову, більш високу якість, де вона є не просто науковою галуззю чи навчальною дисципліною, а виявляє себе як певний вид культури – риторичну культуру. В дослідженнях О. Юніної поняття «риторична культура» розкривається в аспекті філософсько-антропологічної концепції культури і розглядається як «ціннісно орієнтована мисленнево-мовленнева діяльність (діяльність, спрямована до істини, добра і краси), оволодіваючи якою людина стає духовною особистістю і яскраво вираженою індивідуальністю» [6, с. 25].

Розвиток філософсько-культурологічного бачення риторики представлений у роботах М. Бахтіна, А. Михальської, І. Пешкова, Г. Сагач, О. Юніної та інших, де акцент робиться на такі фундаментальні поняття як діалог, спілкування, розуміння, взаємодію, духовний розвиток особистості.

Зокрема, в роботах Г.М. Сагач, О.А. Юніної доводиться думка про те, що, риторична культура здатна справити на людину дуже продуктивний і плідний вплив: активно сприяти розвитку її інтелектуального й духовного потенціалу, культури мислення, мовлення, комунікації [5, с. 56], цілісному формуванню людської особистості, гармонізації стосунків суб'єкта як із самим собою, так і з оточуючим світом [5, с. 6].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – теоретично визначити, обґрунтувати взаємозв'язок риторики з

гуманітарними науками, які спрямовані на формування комунікативно-мовленнєвих якостей майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Крізь призму філософії мова – не тільки засіб вираження філософських концепцій, але й засіб пізнання світу й людини, «єдиний засіб, здатний допомогти нам проникнути в приховану від нас сферу ментальності, оскільки вона визначає спосіб поділу світу в тій чи іншій культурі, розповідає нам про людину такі речі, про які сама людина не здогадується» [3, с. 114].

Сьогодні повністю не визначено всіх зв'язків риторики з **лінгвістикою**. Свого часу риторика розглядали як складову стилістики, або ж прагматики чи лінгвістики тексту. Однак риторика не є частиною якоїсь із названих вище наук. Так само, й ці науки не можна відносити до складових риторики, бо вони з риторикою мають спільний об'єкт дослідження (мовленнєва діяльність) і предмет дослідження (текст). Так, своєрідність риторики виявляється в тому, що вона розглядає не лише аспект мовлення, а мисленнєво-мовленнєву діяльність в цілому. До того ж, риторика вивчає текст на етапі його існування, створення, вимовлення, а також як продукт виступу. Риторика тісно пов'язана з культурою мовлення, яка вивчає, як зазначає Л. Мацько [4], комунікативні якості мови (правильність, точність, образність та ін.) у статичній формі. Риторика ж досліджує ці якості в динаміці й комбінаціях, залежно від умов спілкування. Значить, культура мовлення є необхідним етапом оволодіння мовою, а риторика – наступним етапом, який передбачає вже комплекс якостей, їхні комбінації у видах публічного мовлення. У риторичній діяльності завжди якнайбільша увага приділялася розвитку доцільності мовлення, тобто такої якості, яка має міцну функціонально-стилістичну опору.

Значну роль у риторичній діяльності відіграє вміння впливати на аудиторію слухачів з метою викликати емоції, почуття, збудити до дії, а значить промовцеві необхідна виразність, яка є, як відомо, предметом дослідження прагматики. Проте якщо прагматика займається вивченням лінгвістичних та психологічних закономірностей категорії виразності, то завдання риторики – використати продукт прагматичних досліджень, тобто реалізувати його в публічному мовленні.

Існує тісний зв'язок між риторикою та **психологією**. Риторика вивчає вербальне мислення та закони управління чуттєво-емоційною сферою людини. Психологія досліджує чуттєво-емоційну сферу життєдіяльності людини і закони, які нею управляють, розкриває поняття «знання, вміння й навички», вживані в риторичній діяльності, а також дає основу для розвитку риторичних здібностей людини.

Важливим елементом педагогічної діяльності, зокрема риторичної компетенції, є риторичні вміння. Психологічними засадами риторичних умінь є розуміння основних психічних процесів, які суттєво впливають на отримання і засвоєння особистістю різних знань, формування її умінь і навичок. Тому доцільно розглянути функції цих процесів при використанні засобів риторики у формуванні комунікативних якостей педагога.

Термін «риторичні вміння» вживається досить часто в науковій літературі, зокрема, в працях С. Абрамовича, Д. Александрова, С. Іванової, А. Капської, М. Кохтева, М. Львова, Г. Сагач.

У психологічному аспекті визначаються відповідні основи ораторського мистецтва, прийоми впливу на аудиторію. Тут розглядаються питання викликання й утримання уваги аудиторії, необхідності вивчення її потреб, інтересів, прагнень, врахування її вікового складу, психологічного ставлення до даної промови, теми виступу тощо.

За твердженням спеціалістів з експериментальної риторики Єльського університету, підвищення ефективності переконуючого впливу залежить від того, наскільки враховано індивідуальні особливості, соціальні установки людей, правила конструювання повідомлень. Саме на цих засадах, на їх погляд, ґрунтується переконуюча комунікація.

Повідомлення матиме переконуючий вплив, якщо воно або зніме суперечність між елементами свідомості у тих, на кого цей вплив спрямовано, або підсилить її. На думку Н.Волкової, **переконуючий вплив** — комунікативний процес, який передбачає активну взаємодію різних за статусом комунікаторів, які мають різну мету, є комунікативно рівноважними (наділені свободою участі, впливу один на одного, що відповідає суб'єкт-суб'єктній парадигмі) [1, с. 40].

Знання особливостей уваги дають змогу вчителю прогнозувати навчальний процес, налагоджувати й підтримувати контакт з аудиторією. Психологи встановили, що чим вищий рівень розвитку уваги, тим вища ефективність навчання. Уважність учнів – необхідна умова успішного оволодіння ними шкільною програмою, виховувати в них уміння бути уважними. К.Д. Ушинський колись правильно зазначив, що увага – це «ті двері, через які проходить все, що входить в душу людини із зовнішнього світу».

Отже, увага являє собою форму психічної діяльності людини, яка полягає в її спрямованості і зосередженості на певних об'єктах.

Професійно-педагогічні особливості уваги виявляються в умінні слухати, налагодити контакт, створити емоційний мікроклімат заняття, здійснювати регуляцію й контроль за процесом взаємодії тощо.

Як і увага, пам'ять не має безпосереднього зв'язку з реальністю, вона базується на відчутті, сприйнятті, мисленні, уяві тощо. Важливість пам'яті

для процесу навчання риторики пояснюємо такими її функціями: накопичувати і тривалий час зберігати слова та граматичні конструкції; відбирати необхідні для висловлення думки синтаксичні схеми й наповнювати їх адекватними словами; розташовувати відібрані слова відповідно до характеру синтаксичної схеми; утримувати в пам'яті відібрані слова і відшукувати нові, необхідні для розгортання висловлювання; утримувати в пам'яті логіку викладу матеріалу, загальну суть висловлювання у стислій формі; утримувати в пам'яті необхідний і достатній для виступу обсяг матеріалу тощо. Отже, пам'ять сприяє забезпеченню цілісності розвитку й реалізації особистості, посідає провідне місце в системі пізнавальної діяльності людини.

Показниками психологічної стійкості діяльності вчителя є упевненість у собі, відсутність емоційної напруги та страху перед дітьми, уміння володіти собою, наявність вольових якостей, задоволення діяльністю й нормальну стомлюваність.

Суттєвою професійною якістю педагога вважають ініціативність, що базується на багатій уяві та сприяє появі безлічі нових яскравих ідей, планів. Учені вбачають тісний її зв'язок із самостійністю, що виявляється в умінні критично оцінювати поради і пропозиції інших людей, діяти на основі своїх поглядів і переконань. Зазвичай такі люди активно захищають свою точку зору, своє розуміння проблеми, цілі й шляхи її розв'язання.

Не менш важливою рисою вольової людини вважають рішучість, тобто вміння приймати і втілювати в життя обґрунтовані, виважені й тверді рішення. Зовнішніми ознаками рішучості називають спроможність без вагань, швидко та енергійно переходити від вибору дій і засобів до самого виконання дії, уміння протистояти страху і вдаватися до виправданого ризику.

Риторика і **логіка** становлять відносно самостійні галузі науки, адже предметом логіки є мислення в цілому та закони мислення, а предметом риторики – вербальне мислення і ті закони, які забезпечують його ефективність. Логіка розглядає теорію доведення, а риторика – процес аргументації з метою переконання, тому взаємозв'язки між ними очевидні.

Заслуговує на увагу зв'язок риторики з **педагогікою**. Ми розглядаємо педагогіку як науку про закономірності навчання і виховання особистості, що передбачає інтеграцію всіх знань про людину, про її психічні стани, розвиток й навчання індивідуума та колективу, активну взаємодію особистості вчителя й особистості учня. Риторика ж розглядає окремі аспекти виховання, перш за все засобом переконуючого слова, визначає найбільш ефективний вплив на особистість слухача.

Чітко простежується зв'язок риторики з педагогічною майстерністю. Педагогічна майстерність визначається як комплекс властивостей

особистості, який забезпечує високий рівень професійної діяльності. Риторика дає можливість забезпечити і розвинути важливі складові педмайстерності – культуру мовлення, поведінки, професійного спілкування тощо.

Педагогічний процес базується на спілкуванні вчителя та учнів, і від того, наскільки воно раціонально побудоване, прогнозоване й успішне, залежить реалізація всіх завдань, що стоять перед освітою. Отже, найважливіше професійне завдання – зробити освітнє спілкування посправжньому особистісним, домогтися взаєморозуміння між усіма його учасниками.

Таким чином, орієнтирами у формуванні комунікативної компетентності майбутнього вчителя засобами риторики вважаємо головні принципи національної системи освіти (гуманізація, гуманітаризація, демократизація, національне спрямування) та інноваційні підходи, що орієнтують на виховання інтелектуальної, мислячої, вільної, духовно багатой і творчої особистості.

Крім психологічних засад, варто, на нашу думку, розглянути й **соціолінгвістичні**, бо риторика як лінгвістична наука розвивається у тісному зв'язку з соціологією. Адже, суспільство визначило певні критерії поведінки (і мовленнєвої зокрема) учителя в суспільстві. Так, мовленню вчителя притаманні нормативність, образність, логічність, висока мовна і мовленнєва культура, багатий словниковий запас, ясність тощо.

Педагогічну професію розглядають як соціальний механізм, створений суспільством для забезпечення потреби у прямому і цілеспрямованому передаванні соціального досвіду. Будучи сферою підвищеної мовленнєвої відповідальності, педагогічне спілкування, закладає основи обміну нормами і цінностями як найважливішими орієнтирами людської діяльності, що пронизують усі сторони життя людини й суспільства, виражають переваги, орієнтацію, інтереси окремих осіб, груп і прошарків суспільства й пов'язані з пізнавальною, творчою і практичною діяльністю.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Посилення соціальної ролі вірцевого мовлення вчителя зумовлене зрушенням кола джерел формування високої мовленнєвої культури; відсутністю державного замовлення на носія гарного українського мовлення; браком мовного і мовленнєвого критерію у визначенні рівня фаховості; дією ментального чинника (комплекс національної меншовартості, престижу мови в суспільстві); втратою інтересу до читання художньої, публіцистичної та науково-популярної літератури; зниженням якості друкованої продукції; низьким рівнем побутового спілкування в суспільстві; некомпетентністю і байдужим ставленням до свого мовлення

публічних людей (політиків, посадовців, журналістів та ін.); бідністю, посередністю й недосконалістю мови реклами.

Література

1. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: Навчальний посібник / Н.П. Волкова. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 256 с.
2. Зарецкая Е.Н. Риторика: Теория и практика речевой коммуникации / Е.Н. Зарецкая. – М.: Дело, 1998. – 477 с.
3. Маслова В.А. Лингвокультурология: [учеб. пос. для студ. высш. учеб. заведений] / Валентина Авраамовна Маслова. – М.: Академия, 2001. – 208 с.
4. Мацько Л.І. Культура української фахової мови: [навч. посіб.] / Л.І. Мацько, Л.В. Кравець. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 360 с.
5. Сагач Г.М. Загальна риторика: Сучасна інтерпретація / Г.М. Сагач, О.А. Юніна. – К.: Товариство «Знання» України, 1992. – 59 с.
6. Юнина Е.А. Педагогическая риторика / Е.А. Юнина. – Пермь: ПОИПКРО, 1995. – 248 с.

Салівон О.

к.п.н., доц. кафедри фізичної реабілітації Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Ю.Бугая

УДК 373.211.24

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГО ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ ЗДОРОВ'Я У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

У статті представлено теоретичний аналіз умов ефективного психолого-педагогічного забезпечення процесу формування ціннісних орієнтацій на здоров'я у підлітків в системі навчально-виховної роботи сучасного загальноосвітнього закладу.

Ключові слова: *ціннісні орієнтації, валеологічний світогляд, інтеграція, підлітковий вік.*

Салівон А.

к.п.н., доц. кафедри физической реабилитации, Международный научно-технический университет имени академика Ю. Бугая

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕННОСТЕЙ ЗДОРОВЬЯ В ПОДРОСТКОВОМ ВОЗРАСТЕ

Теоретический анализ психолого-педагогические условия формирования ценностей здоровья в подростковом возрасте. В статье представлен теоретический анализ условий эффективного психолого-педагогического обеспечения процесса формирования ценностных ориентаций на здоровья у подростков в системе учебно-воспитательной работы современного общеобразовательного учреждения

Ключевые слова: *ценностные ориентации, валеологическое мировоззрение, интеграция, подростковый возраст.*

Salivon A.

PhD, professor of department Physical Rehabilitation International Science and Technical University named after Yu. Buhaya

THEORETICAL ANALYSIS OF THE PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL CONDITIONS OF THE VALUE OF HEALTH IN ADOLESCENCE

The article presents theoretic analysis of the conditions of the effective psycho-pedagogic support of the process of the formation of value orientations onto the teenagers' health of in the system of educational work of a contemporary secondary educational establishment.

Key words: *value orientations, valeologic outlook, integration, adolescence.*

Постановка проблеми. Конституція України визнає життя і здоров'я людини найвищими соціальними цінностями. Відповідно до Основного Закону, держава несе відповідальність перед людиною за свою діяльність і зобов'язана ефективно вирішувати завдання виховання здорового покоління, від чого значною мірою залежить соціально-економічний розвиток суспільства і країни в цілому.

За роки незалежності в Україні створено певний досвід законодавчого і нормативного забезпечення виховання у підлітків та молоді ціннісного ставлення до здоров'я і здорового способу життя. Статтею 3 Конституції України здоров'я людини, як і її життя, особиста честь і гідність, недоторканість та безпека, **визнані найвищою соціальною цінністю**. Право кожного на охорону здоров'я, деклароване статтею 49 Конституції України, деталізується в Основах законодавства України про охорону здоров'я.

У Загальнодержавних соціальних цільових комплексних програмах, а саме: «Фізичне виховання – здоров'я нації», «Розвитку фізичної культури і спорту на 2006-2011р.», «Здорова нація на 2009-2013», Концепції формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді Наказ МОН України №605 від 21.07.2004р. поставлено завдання перед системою національної освіти, забезпечити переорієнтацію навчально-виховного процесу та фізкультурно-спортивної галузі на збереження та зміцнення здоров'я учнівської молоді засобами новітніх, інтерактивних технологій з **метою формування у учнів ціннісних орієнтацій на здоровий, активний спосіб життя та потреби у фізичному самовдосконаленні**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний наліз розробленості проблеми мотиваційно-ціннісного ставлення дітей та молоді до здоров'я і здорового способу життя в педагогічній теорії і практиці вказує на те, що вона є досить складна і багатогранна. Її намагалися

вирішити ще Конфуцій, Сократ, Платон, Аристотель і інші великі мислителі античності. Значний внесок у розвиток уявлень про природу цінностей внесли як зарубіжні Г.Олпорт, Ф.Вернон, Г.Линдзи, М.Рокич, В.Франкл та ін., так і вітчизняні дослідники С.Ф.Анисимов, А.С.Арсеньєва, Е.В.Бондаревская, Б.С.Братусь, Л.А.Вершинина, О.Г.Дробницький, В.Т.Лисовский, Н.Д.Никандров, А.В.Разин, В.Н.Сагатовский, В.А.Сухомлинский, Г.І.Чижакова.

Теоретико-методологічні засади цих питань сформульовано у працях А.Г.Здравомислова, І.Н.Смирнова, Л.П.Сущенко та ін.; проблему суб'єкт-суб'єктного, особистісно зорієнтованого підходу до виховання висвітлено в роботах А. Маслоу, С.Л.Рубінштейна, І.Д.Беха, Л.І.Божович, Ю.В.Кікнадзе, М.В.Левківського, В.Г.Постового, М.Г.Чобітька, та ін.; питання формування здорового способу життя з позицій медицини розкрито в роботах М.М.Амосова, Н.В.Артамонова, А.П.Леонтьєва, Ю.П.Лісіцина, В.С.Язловецького та ін.; психолого-педагогічні аспекти виховання здорового способу життя дітей і молоді розглянуті в дослідженнях Т.Є.Бойченко, Г.П.Голобородько, Т.Ю.Круцевич, В.М.Оржеховської, Ю.Т.Похолінчука, С.О.Свириденко, М.С.Солопчука; формування здорового способу життя засобами фізичного виховання досліджували О.Ф.Артюшенко, О.М.Вацеба, Г.І.Власюк, Л.В.Волков, М.С.Герцик, О.Д.Дубогай, С.А.Закопайло, М.Д.Зубалій, О.С.Куц, В.Ф.Новосельський, І.А.Панін, А.Г.Рибковський, Є.В.Столітенко, А.Л.Турчак, Б.М.Шиян, П.І.Щербак та інші [1, 2, 4, 8].

Згідно основних положень теорії цінностей С.Ф.Анисимов, О.Г.Дробницький, М.С.Каган, В.А.Караковский, Н.Д.Никандров, В.Н.Сагатовский, В.А.Сластенин, Е.И.Сухова, Г.І.Чижакова, В.А.Отрут та ін. формування ціннісних орієнтацій сприяє процесу розвитку особистості в цілому. Як один з елементів структури особистості, вони відіграють вирішальну роль у регуляції поведінки, формуванні світогляду, переконань, виборі життєвого шляху. Саме завдяки цінностям особистість відчуває себе цілісно в оточуючому її світі. Важко переоцінити значення ціннісних орієнтацій як умови розвитку особистості суб'єкта, особистості, здатної до самостійного і відповідального вибору.

Спираючись на психологічну теорію розвитку особистості К.А.Абульханова-Славская, Б.Г.Ананьев, Л.И.Божович, Л.С.Выготский, В.В.Давыдов, А.Н.Леонтьев, В.Н.Мясищев, А.В.Петрівський, С.Л.Рубінштейн, Д.И.Фельдштейн та ін. можна зробити висновок, що ціннісні орієнтації є важливим компонентом структури особистості, в них ніби резюмується весь життєвий досвід, накопичений особистістю в її індивідуальному розвитку. Таке розуміння ціннісних орієнтацій дає змогу пояснити та експериментально і емпірично вивчати спрямованість діяльності особистості в будь якій сфері її життя.

Здійснений теоретичний аналіз літературних джерел вказує, що ціннісні орієнтації, ставлення займають одне з провідних місць у дослідженні соціальної детермінації людської поведінки, її саморегуляції та прогнозуванні. Адже соціальні зміни в суспільстві істотно впливають на зміни в системі цінностей особистості підлітка.

Метою нашого дослідження є теоретичне та експериментальне обґрунтування впровадження інтерактивних форми з програми «рівний-рівному» та авторської методики «Цитати про здоров'я та рухову активність» у навчально-виховний процес загальноосвітньої школи щодо формування ціннісного ставлення до здоров'я і здорового способу життя в учнів підліткового віку основної школи.

Необхідність пошуку нових інтерактивних форм та методик і зумовило вибір щодо **об'єкту дослідження** – психолого-педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій на здоров'я в підлітковому віці та єдності ціннісних орієнтацій у сфері здорового способу життя. Надання допомоги підліткам в правильному виборі духовно-моральних цінностей, орієнтації на загальнолюдські і національні цінності, побудова такого виховного простору, який *«формував би життєздатність особи, тобто здатність виживати в умовах нинішньої реальності, не деградуючи, а розвиваючись в творчому напрямі»* (Н.Д.Никандров) є пріоритетними завданнями сучасної загальноосвітньої школи [5, 8, 9, 10, 13, 14].

Методологічною основою дослідження стало положення про єдність природи, людини та суспільства, сучасні розробки особистісно зорієнтованої освіти, філософські та медико-біологічні положення про взаємозалежність фізичного, психічного, соціального й духовного здоров'я; наукові уявлення про сутність та закономірності розвитку підлітків; психолого-педагогічні положення щодо виховання культури здоров'я особистості; концептуальні основи педагогічної науки про сутність та принципи національного та валеологічного виховання в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особистість розвивається формуючись. Необхідно відмітити, що в психології та педагогіці під формуванням розуміють сукупність прийомів і способів соціального впливу на індивіда, ціллю якого є створення у нього системи певних соціальних цінностей, світогляду, про соціальних установок, виховання моральних якостей. Розвиваючись, особистість приймає певну форму – певний спосіб організації, структуру, котрий може як сприяти гармонійному розвитку, так і гальмувати його.

Нагальна потреба та актуальність формування в підлітків ціннісних орієнтацій на здоров'я і позитивного ставлення до здорового способу життя підтверджується різноманітними теоріями, які пояснюють механізми соціально-психологічного розвитку дітей та підлітки. Так,

зокрема, теорії розвитку дітей та підлітків констатують, що у віці від 6 до 15 років закладаються навички та звички, оскільки саме у цьому віці діти вчать мислити абстрактно, оцінювати наслідки своїх дій, приймати рішення, з'являється зацікавленість до осіб протилежної статі. Крім того, соціальні стосунки у цей віковий період стають більш складними. Підлітки шукають відповідей та пояснення тій інформації, яку вони отримують з різних джерел, починається формування індивідуальних цінностей та правил рівноваги між особистими інтересами та інтересами інших людей.

Вирішення питання про те, як суспільні цінності перетворюються в особисті є актуальним на сучасному етапі розвитку суспільних відносин. Але вивчення наукової літератури також вказує на недостатність дослідження проблеми формування ціннісного ставлення у підлітків саме до здоров'я та здорового способу життя. Значна частина вчителів загальноосвітніх шкіл не володіють достатніми теоретичними і методичними знаннями, практичними вміннями і навичками формування ціннісних орієнтацій в учнів підліткового віку [1, 3, 8, 9, 13].

Проблема формування у підлітків ціннісного ставлення до здоров'я і здорового способу життя охоплює широкий спектр питань. Але необхідність збереження здоров'я і запобігання його руйнації потребує пошук нових, інтерактивних форм вкорінення в систему освіти формування у підлітків ціннісного ставлення до здорового способу життя, так звану культуру здоров'я. ***Школа, трудові колективи, сім'я – найефективніші інституції формування культури здоров'я ціннісного ставлення у підлітків до здоров'я, здорового способу життя — недостатньо використовують свої можливості через брак практичного досвіду та не розробленість відповідних психолого-педагогічних, виховних технологій.***

Сучасна освіта - це значно більше, ніж навчання письму та читанню, це суттєво складніше явище, ніж передача певного набору інформації та знань. Сучасна високоякісна освіта — це особистісно орієнтований розвиток людини, формування самосвідомості, системи норм і цінностей, навичок спілкування та прийняття рішень, умінь керувати своїми бажаннями та діями інших, долати перепони, протистояти з боку волі іншого тиску; це набуття інших звичок, необхідних для успішного інтегрування молодих людей у суспільні відносини та самостійного життя.

Освіта та здоров'я також є взаємодоповнюючими компонентами успішного повсякденного буття дітей та молоді. Результати різноманітних досліджень дозволяють стверджувати, що традиційна система освіти більшою мірою орієнтована на здобуття знань та інформації, а формування життєвих цінностей, умінь і навичок недостатнє, рівень підготовки дітей до самостійного життя не відповідає сучасним вимогам. Підліткам потрібні не

лише знання, а й *ціннісні орієнтації*, життєві навички, що допомагають робити життєвий вибір, досягати цілі, коригувати поведінку, оцінювати ризики, зберігати і покращувати здоров'я та якість життя. Це ставить перед педагогічним колективом загальноосвітньої школи завдання створення таких умов розвитку учнів, які б сприяли *утвердженню цінностей здоров'я*, гармонізації їх взаємин у сфері дозвілля та єдності ціннісних орієнтацій щодо *здорового способу життя* [1, 2, 4, 8].

Отже, освіта в галузі здоров'я має поєднувати засвоєння необхідних знань, формування певного ставлення та конкретних навичок, необхідних для позитивної поведінки, збереження та зміцнення здоров'я. Саме ця тріада *«знання – ціннісне ставлення – навички (включаючи життєві навички)»* визначає зміст навчання в галузі здоров'я. Школа має відігравати провідну роль у створенні умов для здобуття дітьми та підлітками знань, формування ціннісного ставлень та виробленні навичок, які потрібні для захисту власною здоров'я. Саме освіта допомагає підліткам та молоді ідентифікувати фактори, які впливають на їх вибір стосовно ризикованої поведінки і далі - на стан їх здоров'я.

Ціннісні орієнтації конкретної особистості формуються і функціонують на основі системи цінностей, виробленої суспільством, нерозривно і тісно пов'язані з цим утворенням. У суспільній та індивідуальній свідомості цінності здоров'я повинні виконувати функцію життєвого орієнтира, моральної основи для вибору діяльності і субординації цілей. Отже, аналізуючи ціннісні орієнтації, можна робити висновки про те, яке місце та позицію займає у ставленнях особистості здоров'я. *Ціннісні орієнтації на здоров'я та здоровий спосіб життя виступають як результат саморозвитку особистості, структурування відносно зовнішньої діяльності процесу реалізації і процесу розгортання особистісних цінностей і смислів.*

Сучасна психологія вважає, що формування будь-яких понять, відносин, суджень, установок, ставлень. цінностей у дітей та підлітків проходить складний шлях. Жодне поняття не можна «внести» у свідомість дитини в готовому виді. Дитина, підліток може запам'ятати слово, висловлене судження, але це не його судження. Поняття повинне скластися в дитини в процесі нагромадження їм самим почуттєвого, життєвого і спеціального досвіду.

Психологічний аспект ціннісних орієнтацій, як одного із структурних компонентів спрямованості особистості, тісно пов'язаний з дослідженням її внутрішнього світу, суспільної поведінки, спрямованої на засвоєння і відтворення цінностей життя і здоров'я а також особистої культури здоров'я. **Здоров'я** значною мірою залежить від самої людини, її свідомості та активного ставлення до свого здоров'я, від її поведінки. Саме від того, якого

способу життя дотримується людина, як вона виявляє себе у праці, навчанні, спілкуванні, як організовує своє дозвілля, як харчується, в якому співвідношенні перебуває її фізична і психічна активність, чи гігієнічно обґрунтований режим праці та відпочинку, залежить стан її здоров'я.

На наше переконання ефективність формування ціннісних орієнтацій у підлітків в системі організації ціннісно-орієнтованого навчально-виховного процесу забезпечується при дотриманні теоретично обґрунтованих і експериментально перевірених педагогічних умов, а саме:

1. Ціннісні орієнтації є складним, відносно стійким новоутворенням в психологічній структурі особи підлітка, визначальну його свідомість, спрямованість, систему ціннісних установок, ціннісне відношення до значущих сфер навколишнього життя, виступаюче спонукачем діяльності і поведінки відповідно до наявної в суспільстві системи цінностей.

2. Формування ціннісних орієнтацій у підлітків є цілеспрямовано організований процес їх залучення до загальнолюдських і національних цінностей, які охоплюють основні аспекти життєдіяльності і розвитку особистості і утворюють основу виховання і він набуває ефективності за **умови системного застосування інтерактивних форм у проведенні просвітницької роботи з учнями, включення їх у активну діяльність** а також співпраці педагогів із батьками учнів.

3. Запорукою досягнення високих показників ефективності формування ціннісного ставлення учнів підліткового віку до здоров'я і здорового способу життя є правильна організація просвітницької діяльності і врахування психолого-педагогічних і фізичних особливостей учнів.

Результати дослідження розширюють наявні теоретичні уявлення про необхідність і можливість формування ціннісних орієнтацій у підлітків в системі навчально-виховної роботи, можуть послужити основою для подальшої розробки цієї проблеми.

Висновки з даного дослідження. Отже, ціннісні орієнтації на здоров'я і здоровий спосіб життя є важливим компонентом структури особистості. Це той компонент структури особистості, який являє собою певну вісь свідомості, навколо якої обертаються помисли і почуття людини і з точки зору якої вирішується багато життєвих питань.

Література

1. Бех, І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання - нова освітня філософія [Текст] // І.Д. Бех. // Педагогіка толерантності. - 2001. - №1. - С. 16-19.
2. Бойко, О.В. Становлення та розвиток поняття «здоровий спосіб життя» [Текст] // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах: Зб. наук. праць. Книга I. - К., 2000. - С. 124.117-

3. Вакуленко, О.В. Здоровий спосіб життя як соціально-педагогічна умова становлення особистості у підлітковому віці [Текст] / О. В. Вакуленко. - Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. - К., 2001. - 20 с.
4. Войтенко, В.М. Здоровий спосіб життя і рухова активність підлітків [Текст] / Гуманістично спрямований виховний процес і становлення особистості: Зб. наук. праць. - К., 2001. - С. 64.
5. Гріневич, І.І. Сутність здорового способу життя: історично-педагогічний аналіз проблеми [Текст] / І.І. Гріневич // Наукові записки. Психолого-педагогічні науки. - Ніжин, 2001. - № 1.- С. 92-99.
6. Жабокрицька, О.В. Гуманізація освіти і виховання основ здорового способу життя підлітків [Текст] / О.В. Жабокрицька // Збірник "Наукові записки". — Серія: Педагогічні науки. Засоби реалізації сучасних технологій навчання – Кіровоград, РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 2001. – Вип. 38. - С. 66–69.
7. Закопайло, С.А. Компоненти здорового способу життя старшокласників [Текст] / С.А. Закопайло // Фізичне виховання в школі. - 2001. - №3. - С. 52-53. - 2002. - №1. - С. 54-55.
8. Копельчук, Я.В. Виховання в учнівській молоді здорового способу життя [Текст] / Я.В. Копельчук // Наукові -93.записки. Психолого-педагогічні науки. - Ніжин, 2002. - № 3. - С. 92
9. Кузьменко, В.Ю. Виховання у підлітків позитивного ставлення до здорового способу життя [Текст] / В.Ю. Кузьменко // Наукові записки. Психолого-педагогічні науки. - Ніжин, -104.2002. -№ 4. - С. 102
10. Левківська, О.П. Психологічні засади формування у підлітків здорового способу життя [Текст] / О.П. Левківська // Психологічні стратегії в освітньому просторі: Зб. наук. праць. - К.: Київський міжрегіональний інститут удосконалення вчителів імені Бориса Грінченка, 2000. - С. 24.
11. Теоретичні основи формування у підлітків здорового способу життя [Текст] / С.В. Мельник // Теоретико-методичні проблеми 60.навчання і виховання: Зб. наук. праць. - К.: Фенікс, 2000. - С. 52-
12. Національна доктрина розвитку освіти. Указ Президента України 17 квітня 2002 року № 347/2002. - Освіта України. - №33. - 23 квітня 2002 р. - С. 4-6.
13. Сущенко, Л.П. Здоровий спосіб життя людини як об'єкт соціального пізнання. [Текст] / Л.П. Сущенко. - Дис...канд. філос. наук. - Запоріжжя, 1997. - 186 с.
14. Щербак, П.І. Інтегрований підхід до організації уроків фізичної культури як засіб оптимізації здорового способу життя учнів [Текст] / П.І. Щербак // Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи: Зб. наук. статей II Міжнародної конф., 22-23 травня 2003 р. – Дрогобич: Коло, 2003. – С. 281-287.

Ульянова В.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музично-інструментальної підготовки вчителя Харківської гуманітарно-педагогічної академії

УДК 74. 584 (4 УКР.) 738.11

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ПОНЯТТЯ «ЯКІСТЬ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА РАЙОННОМУ РІВНІ»

У статті обґрунтовано та визначено поняття „якість шкільної освіти на районному рівні”. Автором на основі теоретичного аналізу виокремлено сутність складових, що формують систему управління шкільної освіти на районному рівні.

Ключові слова: *структура, якість, шкільна освіта, районний рівень.*

Ульянова В.

СОДЕРЖАНИЕ И СТРУКТУРА ПОНЯТИЯ «КАЧЕСТВО ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА РАЙОННОМ УРОВНЕ»

В содержании статьи обосновано и выведено понятие „качество школьного образования на районном уровне”. Автором, на основе теоретического анализа, выделены совокупность составляющих, которые формируют структуру понятия «качество школьного образования на районном уровне».

Ключевые слова: *структура, система, качество школьного образования.*

Ulianova V.

THE SYSTEM FOR MANAGING INNOVATIVE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL UNIVERSITIES

In the article substantiates and defined the concept of „system of innovative development of pedagogical universities accreditation levels”. Author on the basis of theoretical analysis singles out a set of components that form the system of innovative development of pedagogical universities.

Keywords: *innovation development, system, managing pedagogical Universities.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковим чи практичними завданнями. Важливим аспектом дослідження проблеми управління якістю належить до найбільш актуальних проблем сучасної теорії освіти. Її актуальність зумовлена потребами практики, насамперед потребами різкого нарощування освітнього потенціалу нації, забезпечення конкурентоспроможності випускників загальноосвітніх шкіл і університетів на ринку праці як всередині держави, так і на міжнародному рівні.

У відповідності з Національною доктриною розвитку освіти головне завдання державної політики в галузі освіти України – постійне підвищення її якості відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень.

Більшість науковців і практиків, які працюють у галузі освіти, вважають проблему підвищення якості освіти центральною для реформування освіти в цілому. Головним сьогодні є усвідомлення цієї проблеми, розуміння того, що таке якість освіти, чим вона визначається та від чого залежить, як її можна підвищити та чому з таким утрудненням просувається цей процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Розвиток теорії й методології управління в галузі шкільної освіти, обґрунтування закономірностей, принципів, функцій, методів управління якістю освітнього процесу здійснені провідними вітчизняними й зарубіжними вченими: В. Безпальком, Є. Березняком, Ю. Васильєвим, В. Зверєвою, Ю. Конаржевським, М. Кондаковим, В. Кричевським, Т. Лукіною, В. Масловим, В. Панасюком, М. Поташником, А. Субетто, Т. Шамовою та ін.

Окремі аспекти проблеми управління якістю освіти стали предметом сучасних наукових досліджень. Серед них: система управління виховною роботою в регіоні (С. Шевченко), формування професійної готовності директора школи до управління якістю освіти (Б. Жебровський), методологічний аспект управління загальноосвітніми навчальними закладами приватної форми власності (М. Кириченко), управління малокомплектними початковими школами різної структури (В. Мелешко), вплив комунікативних особливостей жінки-керівника закладу освіти на ефективність її управлінської діяльності (Я. Шкурко), соціально-педагогічні умови вдосконалення підготовки керівних кадрів органів державного управління в галузі культури та мистецтва (Л. Троєльнікова), система підготовки резерву керівників загальноосвітніх навчальних закладів до управлінської діяльності (Г. Тимошко) та ін.

Проблемі підвищення якості освіти на державному і шкільному рівнях присвячені дослідження українських учених (В. Бегей, В. Бондар, Л. Даниленко, Б. Жебровський, Г. Єльнікова, Л. Калініна, І. Лікарчук, Н. Островерхова, В. Пікельна, Т. Сорочан та ін.).

У контексті дослідження вагоме значення мають праці, в яких розглядається проблема управління якістю освіти на районному рівні (М. Алієв, Л. Даниленко, М. Легкий, Г. Оглобіна, С. Репіна, Б. Черник та ін.). Дослідники фокусують увагу на особливостях функціонування

районної системи освіти, її проблемах і способах вирішення окремих з них, наголошують на необхідності перегляду традиційних методів реалізації цього процесу та впровадження в зміст і характер управлінської діяльності інновацій як передумови її оптимізації, переведення на рівень сучасних вимог.

Формування цілей статті (постановка завдання). У статті розглядаємо як теоретично обґрунтувати та визначити поняття «якість шкільної освіти на районному рівні». Вперше робимо спробу представити їх як системне вивчення проблеми ефективності управління якістю шкільною освітою на районному рівні. Доцільність розв'язання зазначеної проблеми пов'язана з необхідністю подолання *суперечностей* між: законодавчо закріпленою необхідністю створення результативно діючої районної системи управління якістю шкільної освіти і недостатньою теоретичною розробленістю організаційно-педагогічних умов, що її забезпечують; сучасними вимогами до якості шкільної освіти і недостатнім рівнем ефективності діяльності районного відділу освіти з управління якістю освіти у загальноосвітніх школах (відсутність єдиного підходу до системи управління якістю шкільною освітою на районному рівні, недостатній рівень професійної компетентності викладачів і організаційно-управлінської компетентності керівництва, відсутність методичних розробок, відсутність стратегічного планування в області якості освіти та ін.); потребою в системному підході щодо оцінювання якості шкільної освіти і відсутністю системи оцінювання, зокрема показників та критеріїв, які надали змогу кількісно її оцінювати.

Проведений огляд наукових досліджень дозволяє стверджувати, що не дивлячись на наявність значного наукового матеріалу в цій галузі, проблема ефективності управління якістю шкільною освітою на районному рівні в нових соціально-економічних і культурних умовах розвитку суспільства залишається недостатньо дослідженою. На сучасному етапі відсутній єдиний підхід до системи управління якістю шкільною освітою на районному рівні, критерії і показники ефективності управління якістю шкільною освітою на районному рівні та відповідні методи педагогічної діагностики [13, с. 278].

Виклад основного змісту статті. Фахівці в галузі системних досліджень наводять понад 40 визначень поняття „система”. Такий широкий спектр дефініцій одного поняття свідчить про його складність. Ще К. Л. Берталанфі писав: „Кожен, хто захотів би проаналізувати найбільш уживані сучасні поняття й висловлювання, знайшли б на початку списку слово „система”. Це поняття поширилося у всіх сферах науки й прийшло в повсякденне мислення, у жаргон і засоби масових комунікацій” [3, с. 37].

Під системою в літературі розуміють „будь-яку сукупність змінних, ... властивих реальній машині” (У. Р. Ешібі), „безліч елементів з

відношеннями між ними та між їхніми атрибутами” (Р. Фейджин і А. Холл), „сукупність елементів, організованих так, що зміна, виключення або введення нового елемента закономірно відбивається на інших елементах” (В. Н. Топоров), „відображення входів і станів об'єкта у виходах об'єкта” (М. Месарович) тощо [4, с. 13].

Різні й різноманітні визначення поняття „система” детально проаналізовано В. М. Садовським (див., наприклад, [12, с. 73,79]). Можна приєднатися до зробленого ним висновку про те, що численні спроби встановити стандартне визначення цього поняття доки не привели до успіху та що, по суті, таке завдання, мабуть, не вирішено на формальному рівні, тому необхідно повернутися до поняття „система”, що стосується різних класів системних об'єктів [2, с. 47–49].

Диференціація підходів щодо визначення суті поняття „система” в наукових працях різних авторів дала підстави стверджувати, що систему визначають як сукупність елементів більшість вищезазначених авторів, але в цьому визначенні роль взаємозв'язку елементів відходить на другий план; як цілісність систему визначають М. Х. Мескон, М. Альберт і Ф. Хедоурі, проте ці науковці не враховують існуючих внутрішніх взаємозв'язків системи; також М. Х. Мескон, М. Альберт і Ф. Хедоурі і Р. Акофф розглядають систему як ціле, що визначається однією або кількома основними функціями. Отже, ми бачимо, що у визначенні поняття „система” враховується функціональна сторона, яка, на наш погляд, не є уніфікованою для характеристики будь-яких систем; автори Р. Фейджин, А. Холл, С. Бир, Ю. М. Плотинський, І. П. Подласий, І. В. Зайченко, Г. Ф. Пономарьова подають визначення системи, де головною ознакою постає взаємопов'язаність елементів, проте не враховується така особливість системи, як зміна структури впродовж її функціонування, зберігаючи водночас відносну ізольованість та цілісність.

Зважаючи на вищевикладене, під поняттям „структура” надалі розумітимемо цілісну сукупність взаємозалежних один від одного елементів, здатних при активній взаємодії з навколишнім середовищем набувати ознак варіативності та детермінованості, змінювати організаційну структуру, зберігаючи відносну ізольованість та цілісність для досягнення бажаного результату.

У цьому визначенні були виокремлені ознаки системи, які, згідно з загальною темою дослідження „сутність і структура поняття, якість шкільної освіти на районному рівні”, є найбільш суттєвими.

Перша з них – цілісність. Суть цієї ознаки в тому, що властивості системи не є простою сумою властивостей її окремих елементів. Функціонування системи не може бути зведене до функціонування її окремих компонентів, тобто ми вважаємо за доцільне використати закон

фізики й застосувати його в межах нашого дослідження, а саме: сума системи в цілому не тотожна сумі елементів окремих об'єктів цієї системи.

Наступною ознакою системи є структурність або подільність, тобто можливість опису системи на основі встановлення її структури, зв'язків і відношень окремих її елементів. Цим же визначається залежність поведінки системи від поведінки та властивостей її окремих елементів. Тут не може бути механічного розподілу: система може бути поділена тільки на такі підсистеми (частини), в яких є свої власні функції та структура.

Цілеспрямованість означає, що функціонування систем підпорядковане досягненню певного бажаного результату, образ якого існує в системі.

Важливою, але не обов'язковою ознакою системи є ієрархічність, тобто кожен елемент системи має розглядатися як підсистема нижчого рівня. Водночас досліджуваний об'єкт є структурним компонентом системи більш високого рівня. З іншого боку, ця система може бути слабо структурованою, тому що за цією ознакою зв'язки в системі можуть мати неявний вигляд.

До ознак системи належить також взаємозалежність системи та навколишнього середовища. Система формує й проявляє свої властивості тільки в процесі функціонування та взаємодії із зовнішнім середовищем. Система реагує на дії зовнішнього середовища, розвивається під цими впливами, але при цьому зберігає якісну визначеність і властивості, що забезпечують відносну її стійкість.

Отже, проаналізувавши основні ознаки систем, які виділяють багато фахівців в галузі систем [9, с. 41; 374, с. 163–165; 236, с. 68–70; 13, с. 584], вважаємо, що ці ознаки відповідають об'єкту нашого дослідження та будуть

Управління навчальним закладом – це складна взаємодія, що включає духовні та матеріальні процеси. Основним компонентом навчального закладу як соціальної системи є людина. Але, крім людей, для нормального його функціонування необхідні різноманітні речі, технічні об'єкти, яких згодом стає все більше. Ці матеріальні об'єкти можуть бути розглянуті як самостійні елементи навчального закладу, як системного утворення.

Управління навчальним закладом – це управління насамперед людьми та стосунками між ними, а також управління речами [15, с. 42–43].

Г. С. Цехмістрова визначає навчальний заклад як самостійний об'єкт з правами юридичної особи, метою діяльності якого є задоволення потреб населення в освітніх послугах, оволодінні знаннями найширшого спектра, залежно від рівня та типу знань, що надаються. Ця загальна мета може конкретизуватися в завданнях, які ставить перед собою навчальний заклад [16, с. 32].

Висновки. Здійснивши аналіз наукових джерел, можемо стверджувати, що розкривши визначення понять «управління», «організація» і «самоорганізація», вважаємо за доцільне окреслити такі поняття, як «розвиток», «саморозвиток», «усвідомлений саморозвиток», «спонтанний саморозвиток», «адаптація», «адаптивне управління», що використовують у дослідженні, оскільки в межах цієї роботи не є головною метою розгляд психолого-педагогічних основ розвитку освітньої системи педагогічного виховного навчального заходу.

Усе вищезазначене дає нам підстави для уточнення основних ідей концепції спрямованої самоорганізації в управлінні освітою, тобто визначити пріоритетними в освіті розвиток людини і діяльності, для цього слід, об'єднати процеси самоуправління й управління, забезпечуючи спрямовану самоорганізацію, що здійснює сама людина в заданих параметрах. Логіка цього дослідження вимагає аналізу базових понять, а саме: управління, самоуправління, організація, самоорганізація, розвиток, освіта, спрямована самоорганізація, адаптація, діалогічна адаптація, адаптивне управління, професійна адаптація.

Література

1. Акофф Р. Л. Планирование будущего корпорации / Р. Л. Акофф. – М. : Прогресс, 1985. – 327 с.
2. Бельчик Т. А. Системная оценка функционирования вуза в управлении подготовкой специалистов (на примере Кемеровской области): дис.... канд. економ. наук. : 08.00.05 / Бельчик Татьяна Алексеевна. – Кемерово, 2003. – 250 с.
3. Берталанфи К. Л. Общая теория систем – обзор проблем и результатов / К. Л. фон Берталанфи // Системные исследования. – 1969. – С. 30–50.
4. Блауберг И. В. Системные исследования и общая теория систем / И. В. Блауберг, В. Н. Садовский, Э. Г. Юдин // Системные исследования. Ежегодник. – М. : Издательство Наука, 1969. – С. 7–28.
5. Зайченко І. В. Педагогіка: навч. посібник / І. В. Зайченко. – К. : „Освіта України”, 2006. – 528 с.
6. Мескон М. Х. Основы менеджмента / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури; пер. с англ. – М. : Дело, 2000, – 704 с.
7. Платон. Собрание сочинений в 4 т. – / общ. ред. А.Ф. Лосева и др. – М. : Мысль, 1990. – Т. 1. – 860 с.
8. Плотинский Ю. М. Модели социальных процессов / Ю. М. Плотинский. – 2-е изд. – М. : Логос, 2001. – 296 с.
9. Поварич И. П. Стимулирование труда: Системный подход / И. П. Поварич, Б. Г. Прошкин. – Новосибирск: Наука. Сибирское отделение, 1990. – 198 с.
10. Подласый И. П. Педагогика : учебник / И. П. Подласый. – 2-е изд., доп. – М. : Издательство Юрайт, 2010. – 574 с.
11. Пономарьова Г. Ф. Словник-довідник з курсу педагогіки / Г. Ф. Пономарьова. – Харків: „Сонат”. – 2004. – 234 с.
12. Садовский В. Н. К вопросу о методологических принципах исследования предметов, представляющих собой системы / Проблемы методологии и логики

-
- науки / В. Н. Садовский. – Томск : Издательство Томского университета, 1962. – С. 73–80.
13. Философский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 815 с.
14. Харківська А. А. Проблема побудови системи управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ і підхід до її вирішення / А. А. Харківська // Вісник прикарпатського університету. Педагогіка, 2011. – Вип. XL. Ч.2. – С. 122–127.
15. Хомич Л. О. Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук. : 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Л.О. Хомич. – К., 1999. – 42 с.
16. Цехмістрова Г. С. Управління в освіті та педагогічна діагностика: навч. посібник / Г. С. Цехмістрова, Н. А. Фоменко. – К. : Видавничий Дім

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Бондаренко Г.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету

УДК 821. 161.2-31.09 (477) «19»

ФОЛЬКЛОРНІ МОТИВИ ТВОРЧОСТІ М.СТЕЛЬМАХА ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ПІЗНАННЯ МЕНТАЛЬНОЇ СВОЄРІДНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

У статті доведено важливість формування загальнолюдських моральних цінностей особистості на прикладах української літератури, зокрема, під час вивчення творчості М.Стельмаха. Висвітлюються фольклорні мотиви та морально-духовні засади, які мають вплив на розвиток учнів.

Твори М.Стельмаха допомагають нам повніше осягти художній зміст, виявити конкретно-історичне та загальнолюдське значення зображеного. Моральні пошуки й знахідки знайшли своє відображення у романі М.Стельмаха «Чотири броди».

Своєрідність пізнання ментальності українського народу досягається за допомогою засобів фольклору та національного гумору. Основними засадами епічно-фольклорних компонентів творів М.Стельмаха є створення ситуацій та характерів героїв, що впливають на формування української ментальності.

Ключові слова: *моральні пошуки, фольклорні мотиви, загальнолюдські моральні цінності, українська література, ментальність українця.*

Бондаренко Г.

кандидат педагогических наук, доцент кафедры украинского языка и литературы Донбасского государственного педагогического университета

ФОЛЬКЛОРНЫЕ МОТИВЫ ТВОРЧЕСТВА М.СТЕЛЬМАХА КАК ОДИН ИЗ ПУТЕЙ ПОЗНАНИЯ МЕНТАЛЬНОЙ СВОЕОБРАЗНОСТИ УКРАИНСКОГО НАРОДА

В статье доказано важность формирования общечеловеческих моральных ценностей личности на примерах украинской литературы, в частности, во время изучения творчества М.Стельмаха. Освещаются фольклорные мотивы и морально-духовные основы, которые имеют влияние на развитие учащихся.

Произведения М.Стельмаха помогают нам полнее постичь художественное содержание, выявить конкретно-исторические и общечеловеческие значения представленного. Моральные поиски и находки нашли свое отображение в романе М.Стельмаха «Четыре брода».

Своеобразие познания ментальности украинского народа достигается при помощи средств фольклора и национального юмора. Основными принципами эпико-фольклорных компонентов произведений М.Стельмаха есть созданием ситуаций и характеров героев, что влияют на формирование украинской ментальности.

Ключевые слова: моральные поиски, фольклорные мотивы, общечеловеческие моральные ценности, украинская литература, ментальность украинца.

Bondarenko G.

Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor of the Ukrainian Language and Literature Chair, Donbas State Pedagogical University
FOLK MOTIVES OF M.STELMAKH AS A WAY KNOWING THE MENTALITY OF THE UKRAINIAN PEOPLE

The article proves the importance of the formation of human moral values of the individual as an example of Ukrainian literature, particularly in the study of M.Stelmakh. The folk motives, moral and pedagogical principles that have influenced the development of students covered.

The works of M.Stelmakh help us better comprehend artistic sense, to identify the specific historical and universal values that is represented. Moral searches and finds reflected in the novel „Four fords” by M.Stelmakh.

The peculiarity knowledge the mentality of the Ukrainian people is learned by means of national folklore and humor. The main means epic and folklore components of the works of M.Stelmakh are to create situations and the characters that influence the formation of the Ukrainian mentality.

Key words: *the moral quest, the folk motives, the universal moral values, Ukrainian literature, the Ukrainian mentality.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Фольклорні мотиви та морально-духовні засади пронизують роман М.Стельмаха "Чотири броди". Багатство народної мови з усіма її чудовими відтінками, барвами та інтонаціями, народна пісня, закоханість у поле і людську працю, численні народні прислів'я і приказки, лірична піднесеність – все це характерні ознаки поезики творів М.Стельмаха. У романі "Чотири броди" прозаїк піднявся на вищий рівень художнього узагальнення то й ціннісно-нормативна система має аномальний характер, що негативно впливає на орієнтаційну спрямованість особистості, її духовний та соціальний розвиток.

М.Стельмах – митець високої естетичної культури, потужної сили художнього узагальнення. Такий рівень його письма досягнутий органічним поєднанням новаторських творчих пошуків з продовженням і розвитком кращих літературних та фольклорних традицій минулого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сприймаючи світ як поєднання людини з природою, космосом, Богом, намагаючись розгадати тайни їх існування, М.Стельмах використовує принцип міфопоетики, що обумовлені характером міфомислення самого автора. Селяни, що живуть на землі, і духом, і плоттю зрослися з нею. М.Стельмах сприймав і відображав міфічні образи у відповідності з уявленнями і вимогами свого часу, тісно пов'язуючи їх з гострими проблемами сучасності.

В українському літературознавстві розгляд художньої майстерні М.Стельмаха вже був у центрі наукових досліджень останніх десятиліть. Однак, з урахуванням того, що сьогодні питання поетики художнього твору в літературознавчій науці набуло особливої актуальності, недостатньо висвітленою залишається дослідження поетики кольористики романних структур митця.

Художня палітра М.Стельмаха нагадує полотна вибагливого живописця. У його романах "...нема й тіні тої сірості, одноманітності, тої "середньостатичної" безбарвної мови, яка, на жаль, ще властива деяким нашим прозовим полотнам", зазначає Н.Бернадська [1, с.159]. Це обумовлене світосприйняттям письменника, наявністю у нього тонкого відчуття й розуміння краси. "Та я бачу світ справді красивим, цікавим. І сірим словом мені здається писати письменникові, який схильний до романтики, було б грішно" [1, с.165]. Звідси – мальовничість, яскравість, свіжість його полотен, різнобарв'я кольорів, відтінків, рембрандтівські переливи світла і тіні.

В останні роки коло дослідників національної проблеми в українській літературі значно розширилося. Так, Н.Бернадська [1, с.160] досліджує біографічні мотиви у творах М.Стельмаха, І.Семенчук [6, с.147] доводить, що поетичність його прози, так само як і зв'язок з фольклором, – це постійні прикмети його творчої манери, але в ранній період творчості митця вони не впливали з романтичного світобачення, а були начебто окрасою його цілком реалістичного письма. С.Пінчук [5, с.8] – досліджує українство як етноментальний та духовний феномен у творчості М.Стельмаха. Міфологічні мотиви відіграли значну роль у генезі літературних сюжетів, а теми, образи, персонажі використовуються і переосмислюються в літературі майже протягом усієї її історії", – зазначає Н.Петриченко [4, с.410]. В.Мовчан розглядає витоки творчої уяви як формувальну властивість свідомості, що має місце в ментальному досвіді українців [3, с. 91]. Я.Гуменний наголошує на тому, скільки у творчості

М.Стельмаха душевної чистоти, любові до рідної землі, історії народу, його традицій і звичаїв, одним словом, величі духу українців! [2, с.177]

Формування цілей статті (постановка завдання). Ми стоїмо на порозі глибокого пізнання творчого доробку цього самотнього митця, письменника з оригінальною системою світобачення, образного мислення, людини високої ерудиції і небуденного розуму, і не лише в українському літературному контексті, а й в контексті світової літератури. Отже, мета роботи – виявити вплив фольклору на прозову та поетичну творчість М.Стельмаха, що формує духовний світ особистості школяра та сприяє збереженню його національної ідентичності та національних традицій на виховання патріотизму у молодого покоління.

Відповідно до мети статті ми висуваємо ряд завдань:

- проаналізувати стан проблеми національно-ціннісних аспектів та естетичної функції фольклору для збереження національної ідентичності українця у творах М.Стельмаха;

- визначити основні елементи фольклору в художній літературі як засобу відродження народної моралі.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Український фольклор, творчість трудового народу віддавна славиться своїм гуманізмом, любов'ю до батьківщини, повагою до інших народів, душевною красою своїх героїв.

Морально-етичне вістря фольклору спрямоване на утвердження високих і світлих ідеалів, одним з яких є ідеал здорової, духовно багатой і фізично досконалої людини.

Морально-духовні надбання українського народу ми розглядаємо як осередок національно-духовних цінностей, вони розкривають спадкоємний зв'язок соціокультурного розвитку нації і водночас відображають своєрідність духу, поведінки, мислення, традицій, світосприймання.

Формування духовного образу нації українців зазнало складного історичного шляху: морально-духовні цінності попередніх поколінь з часом трансформувалися в національний образ українців, який базується на спадкоємності поколінь та їх нерозривному зв'язку. Тому роман М.Стельмаха «Чотири броди» починається епіграфом із давньої української пісні, у якій образно висловлено народні погляди на мету і сенс людського існування: "Ой, думай, думай, чи переплинеш Дунай". М.Стельмах ставить перед собою завдання: використовуючи народнопоетичну скарбницю, показати людину-трудівника на складних перехрестях новітньої історії як втілення народної моралі, народного досвіду і чеснот.

У плані ідейно-тематичному "Чотири броди" є ніби новим художнім втіленням того життєво-історичного досвіду, який послужив прозаїкові для

створення "Великої рідні". Перед нами українське село від кінця 20-х років до початку Великої Вітчизняної війни, перших місяців гітлерівської окупації. Але увага автора тут концентрується не так на головних віхах історії, як на їхньому відлунні в серцях героїв твору, на змінах у їх світовідчутті, життєвій позиції. Усе це зцементоване єдиним авторським поглядом, єдиною авторською концепцією зображуваного – звеличенням вихованого віками високоморального, естетично повновартісного народного начала в житті і психології селянства, осудженням усього того, що нівечить красу і людяність народної душі.

У назві роману закодовано сутність життя людини: у кожній людині є чотири броди в житті, які вона має перейти: "блакитний, як досвіт, – дитинства, потім, наче сон, – хмільний брід кохання, далі – безмірної роботи і турботи, а зрештою – онуків і прощання. Справді, у кожного – своя ріка життя, яку треба гідно здолати, не оминаючи ні буйства повені, ні підступності мілини. Кожен у житті має переплисти свій Дунай.

Через ці чотири броди проходить життя і головного героя роману Данила Бондаренка (молодого вчителя, потім голови колгоспу, а в роки минулої війни відважного партизана та активних учасників громадянської війни – Зіновія Сагайдака, Михайла Чигирини, Віктора Мусульбаса. Чотири броди проходять у житті також Семен Магазаник та його пришелепкуватий син (у війну німецький поліцай) Стьопочка, і фашистський агент Влас Кундрик, над яким партизани вчинили законну розправу, і районний прокурор Прокіп Ступач, і Безбородько, який за часів тимчасової фашистської окупації став головою районної управи...

Двобій добра і зла, правди і кривди – ця наскрізна стельмахівська тема поезій і прози – звучить як основна і в романі "Чотири броди".

Розглядаючи жанрову особливість роману, його концептуально-композиційну довершеність, вкажемо на те, що ці особливості виявляються і посилюються через своєрідні художницькі деталі. У М. Стельмаха чотири броди – це не просто заголовок. Це надзвичайно вагомий, об'єднуючий образ-символ, контрапункт, від якого починається у своєму цільному розвитку вся романна симфонія. Адже чотири броди стоять не тільки в заголовку. Згадкою про них починається чи не більшість розділів книги.

Образ чотирьох бродів відзначається не тільки своєю оспіваною у народній пісні поетичністю. Він виконує ще й іншу функцію – сталого елемента, до якого прирівнюється все минуле і змінне, щоб таким чином художньо виразити плинність і змінність життя, тобто той історизм, про який уже йшлося, зазначає С.Пінчук [5, с.9].

А ще образ чотирьох бродів несе в собі неабияке смислове навантаження, зокрема, "4" позначає одне з основних епічних чисел.

Пригадаймо: чотири сторони світу, чотири вітри, чотири сонця в "Слові о полку Ігоревім", чотири кути в хаті, чотири колеса у возі тощо. Навколо образу чотирьох бродів письменник розгортає своєрідну, теж узятую зі скарбниць народної мудрості філософію життя. У назвах бродів (козацький, татарський, журавлиний тощо) відбилися сторінки давньої історії народу, і це в загальній історіософічній концепції роману має вагоме значення.

Потрудилась історія (тут колись проходив Чорний шлях, саме село, переказують, виникло неподалік од зруйнованого ординцями міста), у часи новіші став розділяти людей базар, отож і нині серед поселян можна зустріти неперевершених майстрів гендлярської справи. Природа теж втрутилася і поставила село Дяківці на рівнинний, широкий простір, де воно вклинювалося в довколишні броди, від того мешканці села жили не на видноті в усіх – хто у злагоді з природою, хто у змові з власною совістю.

А в татарському броді глухо бухикають весла: похилі, неначе давнина, діди ледь-ледь снують на човнах-душогубках, і не знати, що вони виловлюють – рибу чи далеку минувшину, бо тут, над берегом, і соняшники, немов щити, бо тут, над водою, і комар дзвенить, як ординська стріла, бо тут і досі хвиля вимиває зотлілий посів зотлілого часу: чиїсь таляри, чиїсь щерблені стріли і щерблені кості [8, с. 8].

Художня стихія роману "Чотири броди" наскрізь поетична, лірична. Твориться вона, зокрема, думними заспівами до кожного розділу, які концентрують у собі певне узагальнення подальших подій.

У втіленні авторського задуму особливу роль відіграє пісня, як зазначає С.Яременко. Вона супроводжує героїв упродовж життя, є камертоном їхніх думок і настроїв. За допомогою пісні письменник розкриває свою філософію життя: чесна праця на рідній землі, з чистим сумлінням перед людьми, перед вічністю. Народна пісня формує внутрішній світ Данила Бондаренка одвічними істинами, красою і силою образного слова. Лейтмотивом долі головного героя, як і багатьох інших, проходить давня українська пісня, винесена автором в епіграф [9, с.143]. У Данила Бондаренка це сталося, коли він з партизаном Саламахою, втікаючи від фашистів, проскочив на мотоциклі контрольно-пропускну заставу і, "чуючи за собою погоню, вирвався в поле, де ще гірше шаленіла негода". Навколо свистіли трасуючі кулі, шалено стріляли фашисти і поліцаї, гналися вівчарки, і Данило відчув, як "щось цюкнуло між плечі, на груди впала кров". Не міг притримати її, "бо треба було долати чорний вітер, і Данило мовчки, без слова, без стогону долав його, все нижче і нижче схилиючи обважнілу голову до ручок мотоцикла. Ще трохи, ще

трохи – і він добереться до журавлиного броду, а далі мотнеться кригою на татарський” [8, с.478].

У Данила ще вистачило сили на журавлиний брід, вистачило сили й посміхнутись усьому світу, бо недаремно жив у ньому і, як міг, дуже нелегко, але чесно перепливав свій Дунай...” [8, с.423]

Ставлення до народної пісні визначає духовний світ людини. Так, районний прокурор Ступач із зневагою промовляє: ”Корчувати ці пісні, цей архаїзм і етнографізм треба! Корчувати!” [8, с.435]. Така позиція свідчить про душевне убозтво і нікчемність людини.

М. Стельмах змальовує своїх героїв через призму народних поглядів на проблеми добра і зла, правди і кривди. Ідучи за уснопоетичною традицією, він одних персонажів зображає як втілення світлих начал у людині, а інших – як темних. Перші уособлюють красу життя, совісність, порядність, працелюбність, вірність матері, коханій, Вітчизні. На іншому полюсі – людяні на зразок Безбородька, сина і батька Магазаників, Кундрика. Вони з тієї породи, яка ”все хоче взяти від життя, але нічого не дати життю”, внаслідок чого втрачають людське начало.

Змальовуючи жіночі образи, М. Стельмах рівняється на ідеал жіночої вроди, запозичений з народної творчості. У зображенні своїх героїнь письменник дотримується принципу гармонії: зовнішній привабливості відповідає внутрішня глибина. Таким постає портрет Оксани у сприйнятті Ярослава: ”Змалюй оцю стриману гнучкість стану, оці чорні приламані брови, що тримають і ніжність, і рішучість, оцей довірливий, із скіфським смутком погляд...”. А про Ярину, сестру відчайдухів Гримичів, Данило каже так: ”Вона ж у вас гарна, як весна, а завзята, наче віхола” [8]. Стельмахів ідеал жіночої вроди найповніше реалізується в образі Мирослави. Це про неї Бондаренко думає: ”Звідки ж ти взялася? З якого поля? З якої пісні?” [8]. Те ж саме можна сказати і про інших жінок, змальованих у творі. Вони – ніби з пісні, вродливі, працьовиті, ніжні, вірні, втілення любові і материнства, самопожертви і сивої печалі віків, яка завжди огортала жіночі плечі, на які лягали турботи і переживання за дітей і чоловіків.

Відтворюючи злети й падіння хліборобської долі, красу людей, які плакають землю, силу народного духу, М. Стельмах щедро черпає з криниці українського слова – дотепного, щирого, мудрого. Звернемо увагу і на таку художню особливість стилю Михайла Стельмаха, як залюбленість у народні прислів'я, приказки, афоризми, дотепні вислови, ідіоматичні звороти. Використання автором у ”Чотирьох бродах” прислів'їв та приказок несе певне ідейне навантаження. Так, наприклад, нашу увагу привертають такі вирази: ”Уже й виріс, та розуму не виніс” (каже про Семена Магазаника його батько Мирон, натякаючи на тупоумність сина і лихий норів його),

Милентію "Ведмідь на вухо наступив" (погано чує або не має музикального голосу), "По цій мові, будьте здорові", "Коса наскочила на камінь", "Вези візок, а ми послухаємо" (тобто говори дурницю!).

Виховного та емоційно-естетичного значення набувають ще такі прислів'я та приказки, використані в "Чотирьох бродях": "Тікав од диму, а упав у полум'я", "Не вмер Данило, то болячка задавила", "Старого лиса не виведеш з ліса", "Шкварчиш, як сало на пательні", "Молодому коневі – до бою, а старому – до гною", "Года, – як вода: пройшли – й нема", "Державі краплю, собі квартиру" [7].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У романі "Чотири броди" вплив фольклору виявляється багатоаспектно. М.Стельмах іде за народними морально-психологічними критеріями в оцінці героїв – вони вірні сини своєї землі, зберігають вдячну ніжність до матері і коханої, шанують пам'ять роду, прагнуть гідно пройти крізь життєві випробування. Письменник також використовує у тексті фольклорні художні засоби. Відштовхуючись від культури народу, він творить епопею селянського життя на крутих зламах ХХ століття.

М.Стельмаха ми вважаємо людиною з філософськими поглядами на життя, закоханим у світ. Про свої твори М.Стельмах говорив: "Стою перед вами, зачарований людською красою, і красою вечірніх дівочих пісень, і красою сонця у небі, і красою матері з дитиною, і красою своєї матері-землі, і красою діянь і звершень мого безсмертного народу" [7, с.32].

Ця гармонійність досягалася через функціонування історично усталених культурних механізмів: самоорганізації, самоврядування, саморегуляції, утворюючи систему етнопсихологічної регуляції людської поведінки. Саме фольклор є важливим джерелом пізнання історії і духовної культури народу.

Проникнення в найпотаємніші глибини народної душі, чудове знання народного побуту, блискуча, начебто вихоплена з повноводої ріки життя трудового селянства мова, дух фольклорної поетики і весь авторський спосіб художнього світосприймання – ось та основа, на якій виросло вже визнане мистецтво М.Стельмаха.

Література

1. Бернадська Н. Українська література ХХ століття./ Навчальний посібник для старшокласників та вступників до вищих навчальних закладів. К.: «Знання-Прес», 2006. – С.159-166.
2. Гуменний Я. Фольклоризм романів М.Стельмаха: Феномен національної пам'яті // Поетика художнього тексту / Всеукраїнська науково-теоретична конференція, Київ-Херсон, 1996. – С.176-178.

3. Мовчан В. Художній геній і ментальний досвід. // Польська, українська, білоруська та російська літератури в європейському контексті. Вип. 6. Ч.1. Луцьк «Вежа», 2008 – С.82-92.
4. Петриченко Н. Міфологічні образи і символи як категорія художнього тексту. // Актуальні проблеми слов'янської філології / Лінгвістика і літературознавство. Вип. XVIII, 2008. – С.408-411.
5. Пінчук С. Біля джерела ліро-епосу Михайла Стельмаха // Українська мова і література в школі, № 5, 1987. – С.3-10.
6. Семенчук І. Художня майстерність Михайла Стельмаха. К: Радянський письменник, 1968. – 228 с.
7. Стельмах М. З любов'ю до людини. – В кн.: Розповідають майстри. К.: Радянський письменник, 1979. – 317 с.
8. Стельмах М. Чотири броди – К: Радянський письменник, 1979. – 527с.
9. Ярмоленко С. Фольклор і література. К.: Либідь, 2000. – 324 с.

Гавриш О.

*вчитель іноземних мов Краматорської загальноосвітньої школи І-ІІІ ст.
№25*

УДК 373.5(430)

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ СЕРЕДНІХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ НІМЕЧЧИНИ

У статті проаналізовано сучасну систему середніх загальноосвітніх закладів Німеччини. Автор висвітлює основні моменти диференціації учнів залежно від їхніх здібностей і різних нахилів в навчанні. У даному дослідженні також систематизуються та узагальнюються знання щодо основних типів шкіл (реальної, головної, гімназії та загальної), їхньої організації та особливостей, терміну навчання, системи оцінювання та основних напрямків реформування. Крім того у статті висвітлюються форми роботи у спеціальних школах Німеччини.

Ключові слова: *типи шкіл, освіта, учні.*

Гавриш Е.

*учитель иностранных языков Краматорской общеобразовательной школы
І-ІІІ ст. №25*

ОСОБЕННОСТИ СИСТЕМЫ СРЕДНИХ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ ГЕРМАНИИ

В статье проанализирована современная система средних общеобразовательных учреждений Германии. Автор раскрывает основные моменты дифференциации учеников в зависимости от их способностей и различных склонностей. В данном исследовании также систематизируются и обобщаются основные типы школ (реальная, основная, гимназия и общая), их организация и особенности, срок обучения, система оценивания и основные направления реформирования.

Кроме того, в статье рассматриваются формы работы в специализированных школах Германии.

Ключевые слова: типы школ, образование, ученики.

Gavrysh O.

the foreign languages teacher of Kramatorsk comprehensive school 25.

PECULIARITIES OF SYSTEM OF SECONDARY SCHOOLS IN GERMANY

In the article the modern system of secondary schools in Germany is carried out. The author marks out main features of pupils' differentiation depending on their intellectual faculties and different gifts. She systematizes and generalizes basic facts about main types of school (real, comprehensive, gymnasium and general school), their structure and peculiarities, apprenticeship, the system of estimation of pupils' results and guidelines of their reformation. In the article the author points out also the form and content of the work in special schools in Germany.

Keywords: types of secondary school, education, schoolchildren.

Постановка проблеми. В умовах інтеграційних процесів, що відбуваються сьогодні в світі, вітчизняні дослідники все частіше розглядають організаційну модель освіти як відкриту динамічну систему, що зумовлює необхідність вивчення не лише вітчизняного досвіду загальної шкільної освіти, але й досвіду світових освітніх систем і допомагає визначати нові підходи та стратегічні напрямки розвитку середньої освіти в Україні.

Педагогічний досвід середньої освіти в Німеччині становить постійний інтерес для сучасних науковців, які розглядають теоретичні, історичні та спеціальні освітні проблеми. Серед актуальних питань, що мають значення для ознайомлення з цим досвідом, є вивчення особливостей системи середніх загальних закладів освіти Німеччини.

Аналіз останніх досліджень. Питанням шкільної освіти у Німеччині присвячені роботи як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Дослідженню організації головної школи в Німеччині присвячена робота М.Гладченко, особливості дошкільної та початкової освіти закордоном розглядають Л.Парамонова та К. Протасова, проблемами сучасної освіти у Німеччині займаються Ф. Апіш, Х.Даурова, Н. Михайлова, Л.Пісарєва. Серед німецьких науковців необхідно відмітити К.Вінкеля, Ю.Дідеріха, А.Кіпніса, Д.Кіпніса, К.Хуррельмана. У своїх роботах вони розглядають історію школи, особливості навчання в загальній школі, перспективи подальшого розвитку середньої освіти у Німеччині. Але у своїх дослідженнях науковці частково розкривають сучасний стан системи середніх загальноосвітніх закладів Німеччини.

Мета статті: проаналізувати, систематизувати та узагальнити знання щодо особливостей системи середніх загальних закладів освіти Німеччині.

Виклад основного матеріалу. Шкільна система Німеччини на сьогоднішній день характеризується різноманіттям загальноосвітніх закладів. Основними видами середньої школи є реальна (Realschule), основна (Hauptschule), гімназія (Gymnasium) та загальна школа (Gesamtschule).

У реальній школі навчання триває з 5 (у деяких землях з 7 класу, наприклад, у Берліні, Гамбурзі) до 10 класу. Учні цієї школи отримують розширену загальну освіту та на її основі готуються до подальшого навчання зі спеціальності (переважно в торгівельній галузі та адміністрації). Навчання у реальній школі націлене на розвиток практичних вмінь та навичок, але воно також має міцний зв'язок з теоретичними основами та науковими дослідженнями. Реальна школа характеризується західнонімецькими педагогами як «Теоретико - практична» [3].

Після закінчення реальної школи випускник має середній ступінь I та отримує свідоцтво про закінчення середньої школи (Mittler Reife/Realschulabschluss). Підставою для отримання цього свідоцтва є оцінки учня з усіх предметів не нижче 4 (ausreichen) [2, с. 17].

Аналіз наукових праць та додаткових джерел дає змогу говорити, що при навчанні у реальних школах Німеччини велика увага приділяється профорієнтаційній роботі. Це стає можливим завдяки не тільки комплексності навчання, але й також введенню різноманітних спеціальних дисциплін. Так, більшість шкіл пропонують своїм учням курси домоведення та моделювання. Займаються цією профорієнтаційною роботою спеціальні представники підприємств або соціальні педагоги.

Але на даному етапі розвитку освіти та культури Німеччини у більшості земель реальні школи вже майже не існують як самостійні форми середніх шкіл. Вони інтегруються з головними школами (Hauptschule) у загальні школи (Gesamtschule) (наприклад, як у Бранденбургу), підвищені народні школи (Sekundarschule) у Берліні, Бремені, Нижній Саксонії, розширені реальні школи (Erweiterte Realschule) (наприклад, у Саарі), середні школи (Mittelschule) у Саксонії тощо.

Основна школа у німеччині існує насамперед для дітей, які схильні до практичної та ремісничої діяльності. Їм надається ґрунтовна загальна освіта. Рівень викладання там доволі низький. Фактично зараз установа hauptschule перетворилася на зібрання найслабших школярів, переважно з сімей мігрантів, в яких батьки через власну неосвіченість не розуміють важливості доброї освіти для майбутнього дітей.

Особливістю головної школи є ремісничоорієнтовне викладання. Під час канікул школярі зобов'язані проходити виробничу практику. Протягом навчання у школі вони постійно відвідують регіональні ярмарки професій

(berufsmessen), центри зайнятості (berufsinformationszentren) та державні агентства праці (bundesagentur für arbeit). [2, с.14].

У деяких землях (наприклад, у нижній саксонії) практикують співпрацю головної школи з місцевими господарствами та відомствами з питань зайнятості населення. Це допомагає розвивати даний тип школи та робити її більш привабливою для батьків та учнів.

Аналізуючи роботи німецьких науковців та додаткові джерела, нами було виявлено, що у більшості головних шкіл німеччини в одному класі навчаються діти з різними рівнями успішності та мовної компетенції, різних соціокультурних прошарків та релігійних конфесій. Саме тому у даному типу школи інтегруються різноманітні дидактичні та соціально-педагогічні програми. Це допомагає стримувати та вирішувати велику кількість проблем серед учнів та покращувати взаєморозуміння між педагогами, школярами та їхніми батьками.

До найголовніших концепцій роботи можна віднести:

- Бригадний метод викладання;
- Розробка проектно-орієнтованих навчальних модулів;
- Німецькі курси для іноземних школярів;
- Курси підвищення кваліфікації для вчителів;
- Шкільна соціальна робота;
- Соціальна групова робота;
- Соціальне навчання;
- Тренінги;
- Консультування наркозалежних тощо.

Необхідно відзначити, що сучасні науковці з проблем освіти німеччини такі, як ульріх траутвайн (ulrich trautwein), юрген баумерт (jürgen baumert) та каї маац (kai maaz) розрізняють 3 форми головної школи:

1. Модальна форма. До неї відносяться головні школи з середнім рівнем продуктивності праці (близько 45% усіх головних шкіл німеччини).

2. Проблемні школи. Це головні школи з низьким рівнем продуктивності праці. Близько половини учнів цих шкіл не виконують навчальної програми за рік. 50% з них походять з сімей іммігрантів, які вдома не спілкуються німецькою мовою. 40% складають сім'ї, в яких батьки не мають закінченого професійного навчання. Більше третини цих сімей страждають від безробіття. Такі школи насамперед знаходяться у гамбурзі, бремені, берліні та рурському районі.

3. Успішні школи. Учні з цих головних шкіл мають такий рівень навчання та успіху, як і випускники реальних шкіл. Даний тип головної школи можна знайти у баварії, баден-вюртемберзі, рейнланд-пфальці та сільських регіонах північної рейн-вестфалії. [4].

Навчання у даному типі школи завершується одержанням свідоцтва про закінчення головної школи (*hauptschulabschluss*). Це свідоцтво видається при отриманні учнем оцінок не нижче 4. Після закінчення цього типу школи випускник має середній ступінь і.

Але з кожним роком престиж головної школи серед населення німеччини падає. Як вже було зазначено раніше, все частіше влада у різних землях реальні школи об'єднує з головними та створює інтегровані та середні школи.

Навчання у гімназії надає школярам можливість отримати широку та поглиблену загальну освіту. Лише після закінчення цього типу школи (середній рівень плюс 2-3 класи вищої гімназії, так званої *gymnasiale oberstufe*) відразу можна поступати до університету або іншого вищого навчального закладу.

Цей вид середньої школи відвідують насамперед діти, у яких є здібності до вивчення мов, а також учні, у яких виявлено хист до логічно – абстрактного мислення та потяг до поглибленого навчання. Разом з отриманням різноманітних умінь та навичок, сучасної інформації в учнів гімназії формується характер, розкривається творчий потенціал, розвивається естетичний смак. Школярам також прищеплюються моральні та етичні норми поведінки. Метою освіти є розкриття усіх можливостей учня [2, с. 19].

Навчання у гімназії триває у більшості земель з 5 класу (у берліні воно починається з 7 класу) до 12 (програма g8) або 13-го класу. Воно закінчується складанням іспитів на атестат зрілості (*abitur*). Згідно нового закону про освіту, всі діти, які в 2005 – 2006 навчальному році перешли вчитися до гімназії, мають право скласти іспити на атестат про повну середню освіту після 12 року навчання.

Гімназія як єдиний навчальний цикл охоплює другий ступінь навчання (*sekundarstufe i*) з 5 по 9 класи, а також трирічний реформований ступінь - *sekundarstufe ii* - з 10 до 12 класу.

5 та 6 класи у гімназії – це пробний ступінь, як і в інших школах. Два роки педагоги спостерігають за дітьми, розвивають їхні здібності, знання, навички, отримані у початковій школі.

Необхідно відзначити, що у німеччині існують різні типи гімназій: старих мов (*humanistisches gymnasium (hg)*) , нових мов (*neusprachliches gymnasium (ng)*), математико–природознавчі (*mathematisch-naturwissenschaftliches gymnasium (mng)*), спортивні гімназії (*sportgymnasium*), музичні тощо.

Учень будь-якого типу гімназії у більшості випадків планує у майбутньому поступити до вищого навчального закладу. Саме тому оцінювання у німецьких гімназіях здійснюється дуже суворо. Як і у всіх типах шкіл німеччини, найвища оцінка є «1», а найнижча «6». Учні старших

класів, які при складанні екзамену з математики, отримали у гімназії «5», з легкістю отримали би «3», якщо навчалися б у реальній школі.

Гімназії у німеччині були і залишаються у більшості випадків школами для елітного прошарку населення. Це є причиною великої кількості соціальних і педагогічних проблем як серед дітей, так і при роботі педагогів з гімназистами. Саме тому з учнями гімназій постійно працюють соціальні робітники та педагоги.

Ще одним типом середньої школи у німеччині є загальна або її ще називають «об'єднана» школа (*gesamtschule*). На теперішній час у німеччині загальна школа за своєю формою є школою підвищеного рівня, у якій діти після початкової школи можуть вчитися мінімум до 9-10 класу. Вона є альтернативою традиційній трьохрівневої системі шкільного навчання. Головна відмінність від традиційної системи полягає у тому, що навчання у загальній школі дає можливість отримати різні види свідоцтв про завершення середньої освіти у межах однієї школи.

Загальна школа дає дитині загальну, розширену або поглиблену загальноосвітню підготовку та забезпечує індивідуальну спрямованість навчання згідно з її працездатністю та нахилами. Такий спосіб організації школи вимагає від кожного педагога особливих дидактичних методів, бо якщо між учнями не має первісної диференціації, вчитель повинен самостійно це зробити протягом роботи зі школярами. Для полегшення роботи педагогічного колективу та вирішення супутніх проблем даного типу школи у більшості земель використовується допомога шкільних соціальних педагогів. [5].

У німеччині існує 2 типи загальних шкіл:

1. Кооперативні;
2. Інтегровані.

Кооперативні загальні школи (*kooperative gesamtschulen*) являють собою об'єднання головної, реальної та гімнастичної школи. Об'єднаний характер школи, шкільна єдність визначається єдиним керівником школи, об'єднанням вчителів у спільну вчительську колегію, вибором одного голови батьківського комітету.

Перевагами цього типу школи є те, що учні не обирають школу, суспільна робота вчителів дозволяє рекомендувати кожному школяру найбільш доцільний для нього спосіб навчання. Метою кооперативної загальної школи є якомога тісніше поєднання всіх трьох напрямів навчання. Зміст навчальної програми, основні елементи оцінювання досягнень учнів, використання необхідних підручників та багато інших шкільних питань є узгодженими між головною, реальною та гімназійською гілками.

В інтегрованій загальній школі учні розподілені за напрямками головної, реальної школи чи гімназії. Метою даного типу школи є

колективне навчання учнів, укріплення соціальних зв'язків серед них та розвиток разом з цим індивідуальних здібностей дитини. Особливістю роботи інтегрованої загальної школи є відсутність поняття «другорічник». Замість цього учнів переводять на більш низький рівень навчання, наприклад, з «реального» напрямку на «головний». Але за бажанням батьків навчання може бути повтореним [2, с.13].

Закінчивши загальну школу учні можуть отримати свідоцтво про закінчення головної школи (просте або розширене) після 9 чи 10 класу; про закінчення реальної школи після 10 класу; розширене свідоцтво про закінчення реальної школи, яке дає право переходу до старших класів гімназії (oberstufe).

Окрім основних типів шкіл у німеччині особливу увагу приділяють також спеціальним школам (sonderschulen).

Спеціальні школи – це школи, які працюють з дітьми та підлітками з особливими потребами, у яких порушена здатність навчатися, які мають психічні або фізичні недоліки, девіантну поведінку.

Навчальні програми цього типу школи у більшості випадків відповідають програмам шкіл системи загальної середньої освіти, але при цьому враховуються проблеми учнів, здійснюється індивідуальний підхід.

Заняття у спецшколі починаються з 1 класу і продовжуються до 10 класу. Випускники мають можливість отримати атестат середнього ступеня і та середнього ступеня її після закінчення школи.

Підлітки-інваліди зобов'язані отримати професійну освіту. Держава докладає немалих зусиль для інтеграції таких учнів у професійну сферу життя, сприяючи отриманню професійних вмінь та навичок. Навчання в державних спеціальних школах є безкоштовним, учням сплачують навіть проїзд до школи.

У наш час у німеччині практикуються коопераційні форми шкіл (kooperative schulformen): звичайні школи дуже щільно співпрацюють зі спеціальними школами.

Спеціальні школи працюють у формі подовженого або повного дня. Для дітей з особливими формами інвалідності існують інтернати, які можуть відвідувати діти з різних земель німеччини. Одним із прикладів подібної школи–інтернату є багата традиціями гімназія для сліпих у марбурзі [1].

Висновок. Аналізуючи літературні джерела можемо зробити висновок, що на сьогоднішній день німецькі учні та їхні батьки мають можливість обирати серед різноманіття середніх загальних закладів освіти найбільш доцільний для себе тип школи. Це сприяє різнобічному розвитку нахилів та здібностей дитини, покращенню надання освітніх послуг та зменшенню соціальної напруги у шкільному середовищі.

Література

1. Ворожейкина о.л. образование в федеративной республике германия//соц.-полит. Ж-л. 1998. - №4.- с.172-198
2. Михайлова н. Школьное образование в германии [електронний ресурс]/ н.михайлова, д. Кипнис, а. Кипнис. – [http:// www.lib.ru/ textbooks/ german/schule.txt](http://www.lib.ru/textbooks/german/schule.txt)
3. [Http://www.bildungxperten.net/wissen/realschule-besondere praxisorientierung](http://www.bildungxperten.net/wissen/realschule-besondere-praxisorientierung)
4. Ulrich trautwein, [jürgen baumert](#), kai maaz: [hauptschulen = problemschulen?](#) In: [aus politik und zeitgeschichte](#). Nr. 28, 2007
5. <http://de.wikipedia.org/wiki/gesamtschule>

Зубарева О.

кандидат філософських наук, старший викладач кафедри музики і хореографії Донбаського державного педагогічного університету

УДК 378.304:792.9

ЖАНР АГІТБРИГАДИ ЯК ФОРМА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ ТА ВИХОВНОЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено дослідженню практичного використання творчого жанру агітбригади як складової творчої соціалізації особистості та ефективного методу профорієнтаційної роботи. З'ясовано виховний вплив цього жанру на учасників студентської профорієнтаційної агітбригади. Здійснено аналіз наукової літератури, що розкриває основні дослідження соціалізації та профорієнтації в педагогічній, психологічній, філософській науці. З'ясовано роль агітбригади у вихованні та творчому розвитку молоді. Встановлено багатожанровість профорієнтаційної агітбригади, розкрито сутність форми профорієнтаційної агітбригади в системі освіти, як чинника формування професійного самовизначення та творчої соціалізації особистості.

Ключові слова: профорієнтаційна робота, соціалізація особистості, агітація, агітбригада.

Зубарева Е.

кандидат философских наук, старший преподаватель кафедры музыки и хореографии Донбасского государственного педагогического университета

ЖАНР АГИТБРИГАДЫ КАК ФОРМА ЭФФЕКТИВНОЙ ПРОФОРИЕНТАЦИОННОЙ И ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Статья посвящена исследованию практического использования творческого жанра агитбригады как составной творческой социализации личности и эффективного метода профориентационной работы. Выяснено

воспитательное значение этого жанра на участников студенческой профориентационной агитбригады. Осуществлен анализ научной литературы, которая раскрывает основные исследования социализации и профориентации в педагогической, психологической, философской науке. Раскрыта сущность формы профориентационной агитбригады в системе образования, как фактора формирования профессионального самоопределения и творческой социализации личности.

Ключевые слова: профориентационная работа, социализация личности, агитация, агитбригада.

Zubareva O.

candidate of philosophical sciences, senior teacher of department of music and choreography of the Donbas state pedagogical university

AGITATBRIGADA'S GENRE AS FORM OF EFFECTIVE PROFESSIONAL AND PERSONAL DEVELOPMENT AS AN INDIVIDUAL OF HIGHER EDUCATIONAL SYSTEM

The article focuses on the research of practical usage and role of creative genre of agitbrigada on the effectiveness of quality of education, as well as the influence on the student participants of the educational agitbrigada in their development as creative well-rounded individuals. Research literature has been analysed, which uncovers the foundational principles of socialization and career guidance in pedagogical, psychological, and philosophical studies. The important role of agitbrigada in upbringing and creativity development of an individual is uncovered. The essence of the form of career guidance of agitbrigada in the education system is unveiled, as a factor for personal growth, creativity development, and socialization of an individual.

Keywords: professional development, socialization of personality, agitation, agitbrigada.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Наразі Україна долає період державотворення, який проникає у всі шари соціуму та зачіпає і трансформує культуру, мистецтво, освіту тощо. Згідно із Законом України «Про освіту», освіта є основою інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями [3, с. 43]. Для виконання цієї мети вища педагогічна школа має підготувати висококваліфікованого спеціаліста, що

неможливо без самостійного, впевненого, свідомого вибору професії вчорашнім школярем.

Через інтерес молоді до вибору своєї майбутньої професії відбувається реальна *соціалізація особистості*, що припускає актуалізацію і психолого-педагогічну підтримку проектування життєвих планів, які стосуються різних параметрів власного унікального життя. Вибір професії – важливий крок в житті кожної людини. У цьому на допомогу молодому поколінню приходять *профорієнтаційна робота*.

Сучасна ситуація в нашій країні і проблеми, які відчувають вищі навчальні заклади, а саме «демографічна яма», примушують по-новому глянути на організацію профорієнтаційної роботи. Традиційні підходи в цій галузі не повною мірою відповідають вимогам сьогодення. Єдиний вихід з ситуації, що створилася, – використання активних форм і методів при проведенні роботи профорієнтації. Такою формою профорієнтаційної роботи, яка повною мірою відповідає вимогам сьогодення, і є чинником, що активізує формування професійної спрямованості особистості, є студентська профорієнтаційна *агітбригада*.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Оскільки ми розглядаємо жанр агітбригади в контексті профорієнтаційної роботи, тож зазначимо, що в незалежній Україні проблему професійної орієнтації порушують такі науковці, як В. Андрущенко, В. Журавський, І. Козловська, В. Кремень, В. Міненко, В. Огнев'юк, І. Прокопенко, А. Ручка, М. Тименко, Т. Якимович та ін. Але досі не створено цілісної педагогічної системи профорієнтаційної роботи зі школярами – майбутніми абітурієнтами, студентами навчальних закладів рівнів навчання.

Необхідність створення такої педагогічної системи обумовлено декількома причинами, насамперед «демографічною ямою», такою, що визначає зниження випуску в загальноосвітніх школах і, як наслідок, падіння конкурсу абітурієнтів; по-друге, збільшеною потребою молодого покоління в ранньому професійному самовизначенні, у виборі професії відповідно до інтересів, схильностей особистості, врешті, затребуваністю освіти, що розвиває здібності людини, її творчий етнокультурний потенціал. А однією із активних форм цілісної педагогічної системи профорієнтаційної роботи є робота профорієнтаційної агітбригади.

Прослідкувавши прямий зв'язок профорієнтації з проблемою соціалізації, з'ясовано, що проблема соціалізації особистості має досить різнобічне висвітлення у межах різних галузей знань: філософії, соціології,

етики, психології, педагогіки, які розглядають різні аспекти цього процесу. Проте найбільш значуща ця проблема для педагогічної науки, оскільки саме вона передбачає теорію і практику навчання, виховання, а отже, і соціалізації нового покоління. Проблема соціалізації піднімається в роботах Л. Виготського, А. Макаренка, Т. Парсонса, С. Рубінштейна, В. Сухомлинського, В. Ціби, В. Юркевича. Але соціалізація особистості не можлива без мотивації, що спонукає людину до пізнавальної активності в галузі вибору професії, суб'єктивно виражається в емоційному тоні, в увазі до об'єкту інтересу – до професії. Отже, таку мотивацію надає використання жанру агітбригади в профорієнтаційній роботі, бо справляє психолого-педагогічну дію на свідомість і настрої молоді.

У радянські часи явище агітаційної бригади визначалось як форма культурно-освітньої роботи М. Абросимовим, Б. Березіним, В. Козловим, А. Манаєнковим, В. Рябковим. Із часом інтерес до явища агітаційного театру поступово згасав, число агітаційних бригад поступово зменшувалося і до кінця ХХ століття цю форму вважали застарілою і незатребуваною. Сьогодні, у зв'язку з активізацією добровольчої, волонтерської діяльності, явище агітбригади стає знову актуальним, отримує нову сучасну форму. Сучасні російські дослідники Н. Дабарська, Л. Ручко у своїх працях розглядають і аналізують явище агітбригади, але сучасна форма агітбригади та її значення досліджена недостатньо і потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Наразі розвивається система профорієнтаційної роботи ВНЗ зі школами. Закладами вищої освіти використовуються різні форми профорієнтації: випускаються і активно поширюються інформаційні бюлетені, публікуються матеріали в засобах масової інформації.

Завданням статті є дослідити та розкрити сутність форми профорієнтаційної агітбригади в системі вищої освіти, як чинника формування професійного самовизначення та соціалізації: на матеріалі досвіду роботи по створенню профорієнтаційної агітбригади. Об'єктом дослідження нашої статті є профорієнтаційна робота у ВНЗ.

Предмет дослідження – профорієнтаційна агітбригада як ефективна форма профорієнтації в системі освіти. Оскільки в умовах «демографічної ями» результати діяльності профорієнтаційної агітбригади дають позитивний результат, таким чином, дослідження агітбригади із заявлених позицій має певне значення не лише з наукового, але і з практичного боку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Професійна орієнтація, профорієнтація, вибір професії або орієнтація на професію (лат. *professio* – рід занять і фр. *orientation* – установка) – система заходів, спрямованих на

надання допомоги молоді у виборі професії [9]. Профорієнтація розглядається Т. Якимович, І. Козловською як цілісний соціально-педагогічний феномен, що має специфічні педагогічні ознаки, а саме: мету, зміст, форми й технології реалізації, а також кінцевий результат – професійне самовизначення та становлення майбутнього фахівця [7, с. 86].

Правильно вибрана професія дозволяє в соціально-прийнятній формі реалізувати особистий потенціал і задовольнити глибинні потреби-спонукання. Людина вибирає професію, яка дає їй можливість якнайповніше задовольнити основні потреби і соціалізувати внутрішні спонукання, тобто направити їх енергію в соціально-прийнятне русло. Між людськими потребами і способами їх задоволення, пропонованими професією, існує стійкий взаємозв'язок. Наприклад, професія педагога дає можливість спілкуватися з іншими людьми, передаючи їм свої знання; задовольняє потребу у вербальному спілкуванні і контактах, носить творчий характер.

Соціалізація особистості – процес формування таких якостей людини, які забезпечують її включення в певну громадську цілісність; у цьому процесі індивід засвоює знання, норми, цінності, прийняті в тій або іншій спільності людей [10]. Серед засобів соціалізуючої дії, на етапі обрання та опанування професії, явище агітбригади посідає особливе місце, воно соціально-художнє, педагогічне.

Так, на факультеті підготовки вчителів початкових класів ДДПУ створено творчу спілку, що об'єднує найбільш активну частину студентів, які займаються творчою діяльністю. Ці студенти входять до складу профорієнтаційної агітбригади. Позааудиторна робота, що проводиться на факультеті, сприяє реалізації завдань професійної підготовки майбутніх учителів. Створюються умови для соціалізації особистості через активну участь студента у проектній діяльності агітбригади.

Цікавим і профорієнтаційно-значущим є проект «Арт-освіта». Виступ агітбригади носить дивертисментний характер, коли в єдиному сценарії зібрано закінчені номери, епізоди (дивертисменти), вирішені в різних жанрах, звідси розширена агітбригадна багатожанровість. Багатожанровість – це закономірність взаємозв'язку понять змісту і форми. Зміст є головним в творчості агітбригад, тобто агітація і пропаганда. *Агітація* – найважливіша складова частина виховної роботи, один з випробуваних засобів спонукання людей до активної дії.

Професійна *агітація* цей засіб ідейної психолого-педагогічної дії на свідомість і настрої молоді, їх батьків і інших груп населення з метою формування у них певних професійних, моральних та інших громадських цінностей, що спонукають до свідомого й обґрунтованого вибору професії і підготовки до неї (тут йде формування глибинних мотивів особи). Для

людей, що займаються профагітацією, важливо мати комунікативні навички, навички словесного впливу на людину, а також творчий потенціал, оскільки ця робота в чомусь схожа на рекламу [2, с. 40].

Л. Шелестова тримається визначення агітбригади як «однієї з дієвих форм громадянського та морального виховання, яке забезпечує органічне поєднання глибокого змісту з яскравими художніми та емоційними формами. Агітбригада розвиває впевненість, комунікабельність, громадянську зрілість та психологічну готовність вихованців до суспільно-політичної практики» [6]. Із практичних позицій можемо дати таке визначення *агітбригади* – це організована творча форма існування агітколективу, члени якого мають певні творчі здібності. До складу такого колективу входить від п'яти до п'ятнадцяти чоловік.

Агітбригада поєднує інформативність газети з магією театру, естрадну яскравість із гострою публіцистикою. Головне – визначити специфіку агітаційно-художньої творчості. У основі діяльності агітбригади є актуальність, відповідність певної мети і завдань виховної роботи. Профорієнтаційна агітбригада – одне з нових студентських об'єднань факультету підготовки вчителів початкових класів Донбаського державного педагогічного університету. Студенти факультету стають співорганізаторами профорієнтаційних заходів для старшокласників, представляють університет на ярмарках вакансій у місті.

Жанр агітбригади – складний і відповідальний. Робота в будь-якому жанрі мистецтва вимагає уміння, підготовленості, майстерності. Так, сучасна агітбригада вимагає надзвичайно уважного до себе ставлення, бо що активніша форма передачі інформації, то активніше залучено в цей процес слухачів, щобільше каналів сприйняття задіяно у процесі сприйняття інформації, то вище рівень засвоєння інформації, формування стосунків, установок, мотивів до діяльності.

Лаконічний і виразний сценічний жанр агітбригади таїть в собі багаті можливості для творчості. Звільнившись від колишнього політизованого змісту, в наші дні він переживає відродження як форма театрального дійства, близька за своїми особливостями до популярного КВК [8]. Агітбригадний жанр не має створеного професійним драматургом спеціального репертуару. І практично репертуар для агітбригади створюється своїми творчими силами. «Творчість в широкому сенсі розглядається як діяльність в ситуації невизначеності, спрямована на отримання результатів, що мають об'єктивну або суб'єктивну новизну» [1, с. 13].

Жанр агітбригади відчутно конкретний за своєю дією на глядача, він відкриває неосяжні горизонти для пошуку, ініціативи, творчості. Одним із найголовніших, визначальних критеріїв роботи агітбригади стає ступінь її впливу на формування глядацької думки. Конкретність завдань, що стоять

перед агітбригадою, дозволяє аналізувати зв'язок між результатами своєї діяльності і навколишнім життям.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. З одного боку ефективність роботи профорієнтаційної агітбригади, яка має рекламний, інформаційний, агітаційний характер, можна відстежити за кількістю абітурієнтів, що визначилися із вибором професії педагога. Із другого боку, виховне значення агітбригади для її учасників важко переоцінити. Така творча діяльність виховує у студентів самостійність, цілеспрямованість, наполегливість, організовує, розвиває акторські та творчі, педагогічні здібності, загальну ерудицію, оптимізм, винахідливість, швидкість і точність реакції, емоційну врівноваженість, ясність і переконливість мовлення, самовладання, організаторські уміння, товарицькість, надає ролі активного, свідомого, відповідального рівноправного учасника профорієнтаційної роботи.

Отже, ми розподілили вплив профорієнтаційної студентської агітбригади на її ефективність для профорієнтаційної діяльності в навчальних закладах та на виховний вплив безпосередньо на її учасників, як чинник творчої соціалізації особистості. Встановлено, що використання жанру агітбригади матиме суттєве значення для організації виховного та профорієнтаційного процесу в сучасній системі вищої освіти та непересічну важливість для виховання соціально активної особистості майбутнього педагога.

Література

1. Грецов А.Г. Тренинг креативности для старшеклассников и студентов. – СПб.:Питер, 2007. – 208с.
2. Гудкова Е.В. Основы профориентации и профессионального консультирования: Учебное пособие / Под ред. Е.Л. Солдатовой. – Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2004. – 125 с.
3. Закон України «Про освіту» // Відомості Верховної Ради України, 2002. – №20
4. Міненко В. Л. Профорієнтація молоді як механізм формування свідомого професійного вибору / В. Л. Міненко // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2012. – Вип. 2 (37). – С. 388 – 394.
5. Тименко М. М. Соціально-педагогічні умови профорієнтаційної діяльності соціального педагога в середньому загальноосвітньому навчальному закладі / М. М. Тименко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – Луганськ: Видавництво ЛНПУ ім. Тараса Шевченка"Альма-матер", 2009, № 4. – С.18 – 23.
6. Шелестова Л. Форми виховної роботи // Класному керівнику : Як організувати роботу? / упоряд. : Л. Шелестова, Н. Чиренко, Н. Адамчук. – К. : Шкільний світ, 2009. – С. 39 – 57.
7. Якимович Т. Особливості професійної орієнтації в умовах фахового навчання / Т. Якимович, І. Козловська // Збірник наукових праць третьої Міжнародної

науково-практичної конференції «Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи». – Львів, С. 86 – 89.

8. Блог «Копаящаяся в методиках. Н. А. Дабарская, методист ЦГДБ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mei--blog.blogspot.com/2013/02/blog-post_25.html
9. Блог «Википедия» [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://ru.wikipedia.org/wiki/Профессиональная_ориентация
10. Блог «Википедия» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/Социализация>

Крикун І.

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри природничо-математичних дисциплін та педагогічних технологій початкової освіти Донбаського державного педагогічного університету

УДК 373.3.013.43

СВІТОГЛЯДНІ ПОГЛЯДИ Г.С. СКОВОРОДИ ЯК ОСНОВА ВИХОВАННЯ ПРАЦЕЛЮБСТВА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядається проблема виховання працелюбства з точки зору дослідження його історико-педагогічних витоків становлення. Осмислено світоглядне значення окремих поглядів та ідей Г.С. Сковороди для виховання та розвитку молодших школярів. Показано, що основоположним каменем побудови християнсько-православної моделі виховання працелюбства є покора Богові, що має непересічне значення для розв'язання проблем сучасної школи.

Ключові слова: працелюбство, виховання, пізнання, моральність, самопізнання, «споріднена праця».

Крикун І.

кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры естественно математических дисциплин и педагогических технологий начального образования Донбасского государственного педагогического университета

МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ Г.С. СКОВОРОДЫ КАК ОСНОВА ВОСПИТАНИЯ ТРУДОЛЮБИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

В статье рассматривается проблема воспитания трудолюбия с точки зрения исследования его историко-педагогических истоков становления. Осмыслено мировоззренческое значение отдельных взглядов и идей Г.С. Сковороды для воспитания и развития младших школьников. Показано, что основополагающим камнем построения христианско-

православної моделі виховання трудолюбия являються повинення Богу, що має важне значення для розв'язання проблем сучасної школи.

Ключевые слова: трудолюбие, воспитание, познание, нравственность, самопознание, «сродный труд».

Krikun I.

*candidate of pedagogical sciences, senior lecturer of the Department of natural and mathematical sciences and teaching technologies of primary education
Donbass state pedagogical University*

IDEOLOGICAL CONVICTIONS OF G.S. SKOVORODA AS A BASIS OF UPBRINGING OF HARDWORKING OF JUNIOR PUPILS

In the article the problem of upbringing of hardworking from the point of view of the investigation of its historical and pedagogical origins of the formation is considered. In the article was made an attempt to rethink the ideological meaning of individual convictions and ideas of G.S. Skovoroda in the process of upbringing and development of junior pupils too. It is shown that the fundamental stone in the formation of the Christian Orthodox upbringing model of hardworking is obedience to God. This conclusion has a special importance for solving the problems of modern school.

Keywords: *hardworking, upbringing, cognition, morality, self-cognition, «related work».*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В сучасному глобалізованому світі значно зростає роль гуманістичних принципів виховання молодого покоління. Педагог налаштований лише на передачу знань вже давно не відповідає викликам часу, а особистість, яка у власній творчій діяльності репрезентує широкий спектр виховних засобів на основі гуманістичних цінностей та моральних принципів, викликає тільки повагу і є основоположним каменем побудови громадянського суспільства.

Саме праця і працелюбство «зробили» людину, вирвали її з тенет тваринного світу і по сьогоднішній день в еру комп'ютерних технологій визначають антропологічну сутність людини. Проблема працелюбства формувалась на різних етапах становлення педагогічної думки, проте за часів українського Відродження, саме у творчості Григорія Сковороди визначились чи не найважливіші, основоположні моменти визначення теорії працелюбства, які мають не тільки теоретичне, а й головним чином світоглядне значення вкрай актуальне і важливе для сьогоднішніх реалій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема працелюбства у вітчизняних дослідженнях висвітлюється через призму народної педагогіки (С. Бабишина, М. Самсонюк, М. Стельмахович, Є. Сявавко, Ю. Руденко, та ін.), що тісно пов'язана з історичними та археологічними дослідженнями (В. Бондаренко, М. Кондрашук, Л. Силенко та ін.).

Метою статті є дослідження основоположних світоглядних принципів формування працелюбства в історії педагогічної думки, а саме – творчості Григорія Сковороди. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити **завдання**: дослідити роль самопізнання у вихованні працелюбства; визначити теорію «спорідненої праці» Г. Сковороди як конструктивний елемент педагогічної теорії працелюбства і виховання молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ключова постать в історії української педагогічної думки – Г. Сковорода (1722 – 1794) – видатний філософ, просвітител-гуманіст, поет і народний учитель – увіковічив себе вченням про споріднену працю, яке ґрунтувалося на ідеях філософії серця. Критично мисляча, широкого світогляду, талановита душею особистість Г. Сковороди до сьогодні залишається незбагненою. Символізм і метафоричність його висловлювань спонукає до роздумів, самопізнання. Порушуючи питання можливих шляхів досягнення людиною щастя не в потойбічному світі, а в реальному бутті на землі, Г. Сковорода вирішує його на користь самопізнання і пошук істини, без яких неможливо зрозуміти власного життєвого призначення, обрання «спорідненої праці». У діалозі «Разговор, называемый Алфавит, или букварь мира», що є завершальним у сквородинівському циклі розмов про щастя, окреслена авторська концепція універсуму щастя через культивування спорідненої праці. Ця ідея змістовно розкрита і в таких творах, як «Благодарный Еродий», «Пчела і Шершень», «Жайворонки» та ін.

За Г. Сковородою, людина створена бути щасливою, пізнавати себе і любити себе за умови докорінної зміни її поглядів на зовнішній світ. Чуттєвий досвід, на думку філософа, є вирішальним у духовному вдосконаленні, адже велика частина помилок суспільства іде від незнання людиною себе.

Вивчення творчо-педагогічної спадщини Г. Сковороди дозволяє окреслити шляхи досягнення такого самопізнання. По-перше, покора Богові, що виявляється і в працелюбстві. По-друге, це вдячність Богові, бо саме вона допомагає людині усвідомлювати натхнення, «веселіє сердечне», і завдяки цьому долати життєві труднощі.

Розглядаючи вчення про споріднену працю, наголосимо, що філософ твердив: «Кожна людина має внутрішнього провідника, який допомагає визначити покликання». Тому він радив своїм учням: «Узнай себе. Внеси себе и послушай Господа своего. Есть в тебе царь твой, отец и наставник... Он один знает, что тебе сродное, сие есть полезное. Сам он и поведет к сему, зажжет охоту, закуражит к труду, увенчает концом и благословением главу твою» [1, с.214]. Такі поради філософа мають дуже сучасне звучання.

Вищевикладене аргументує, що Г. Сковорода утверджував ідею пізнання через моральність, сенс людського життя, бо розкривається й реалізується в праці для суспільства, у працелюбстві, у сумлінному виконанні своїх обов'язків, реалізації свого природного покликання. Мислитель послідовно проводив думку: оскільки «істинна людина» міститься в «невидимій натурі», «Богові-законі», то пізнання самого себе, тобто «свого Бога», розкриває нахили і здібності, «спорідненість», які визначають характер, напрям і зміст праці людини.

Відкидаючи замкнуте, пасивне самоспоглядання, Г. Сковорода наголошував на принципі «живь по натурі». Адже, «как практика без сродности есть бездельная, так сродность трудолюбием утверждается... Узнать не трудно, а трудно привыкнуть. Наука и привычка есть то же. Она не в знании живет, но в делании. Ведение без дела есть мучением, а дело - без природы» [1, т. 2, с.113].

Аналіз філософських творів Г. Сковороди свідчить, що основою виховання працелюбства є глибоке знання природних нахилів і здібностей: «Природа есть первоначальная всему причина и самодвижущаяся пружина. Она есть мать охоты... Она стремится к труду и радуется им, как сыном своим. Труд есть живой и неусыпный всей машины ход потоль, поколь породит совершенное дело, соплетающее творцу своему венец радости. Кратко сказать, природа запалает к делу и укрепляет в труде, делая труд сладким» [1, т. 1, с.323]. Якщо, стверджував філософ-педагог, кураж породжується захоплюючою творчою працею вільної людини, а ухилення від своєї природи призводить до нещастя, то звідси впливає висновок, що кожна людина, якщо вона хоче бути щасливою, повинна слідувати своїй натурі, внутрішній природі.

Г. Сковорода підкреслював, що праця по «неспорідненості», без натхнення не приносить радості і насолоди, і навіть земні принади і багатства не дає такі, що звеселяють душу. Так, у байці про двох котів він висміяв тих, хто лише заради одержання прибутків домагається занять, до яких не має ні покликання, ні любові. У байці йде мова про те, як кіт, ласий до риби, почав її ловити, хоч і дуже боявся води. Нове заняття позбавило його спокою, а разом з цим і щасливого життя. Сила байки значуща і злободенна й для сучасників: «... Природному охотнику больше веселия приносят самая ловля и труд, нежели поставленный на стол жаренный заяц... А тот уже самый верный друг званію своему, если и самая доходов убыль, нищета, хула, гонение – любви его угасить не может» [1, т.1, с.339].

Мислитель зазначав, що «отнять от души сродное делание – значит ее лишити живности своей» [1, с. 350]. Відсутність працелюбства, праця всупереч спорідненості, на думку Г. Сковороди, приносить шкоду суспільству, спотворюючи результати праці. «По сей-то причине, –

підкреслював народний учитель, – искусный врач неудачно лечит. Знающий учитель без успеха учит. Ученый проповедник без вкуса говорит. С приписью поддьячий без правды правду пишет. Перевравший Библию студент без соли вкушает...» [1, с.328–329].

Вивчення першоджерел довело, що Г. Сковорода поняття спорідненої праці, виховання працелюбства, відчуття щастя розглядав у близькості з поняттям «сердечное веселіє» – формула робити все, граючи. Істина є благо. Розділяючи людину на серце і тінь, Г. Сковорода сповідував істину, що саме акт відтіняння мертвого стає запорукою другого народження. Працелюбство, любов до природженої праці викликає в людини під час діяльності особливу гру емоцій і почувань, що допомагає пізнати себе, подолати власні примхи, стати безкорисливою.

Г. Сковорода знав ціну праці, але навмисне відвертав погляд від її матеріального результату – прибутку, наполягаючи, що джерело радості «спорідненої праці» не в праці самій по собі, не в її загальнокорисності і не в почутті виконаного обов'язку, а в тому, що «внутреннее увеселение» допомагає людині народитися заново, «узнять в себе, кто куда рожден» [1, т.1, с.24]. Г. Сковорода розумів, що потрібна неабияка духовна відвага, щоб у рабській праці у поті чола знайти закон сродності. Однак він також вірив, що тільки перестаючи бути іграшкою, у природній, хоча й важкій праці людина виходить із стану заціпеніння, пробуджується до «духовної веселості», «вільно обирає час і форму своєї гри» [1, т.1, с.25]. Таким чином, можна говорити про те, що споріднена праця, працелюбство відкриває особливий простір, який можна назвати святом. «Протиставлення свят будням звичайне і поверхове. Свято родичається з діянням. Воно животіє в буднях, визріває, приготується. Свято йде «шляхом зерна», що помирає, аби принести рясний плід, і точкою його «вмирання» стає порожнеча. Місце спорожніло, вивільнилося – воно «змагає» за жаданою незабутньою повнотою. «Что стоите праздны?» [1, с.28].

Саме так людина повинна пережити душевне й тілесне спустошення, втому, щоб «веселіє сердечне» не виявилось легковажним. Саме перемогою над духом порожнечі й небуття одухотворяється свято.

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне наголосити, що виховання працелюбства Г. Сковорода ототожнював із знаходженням і виконанням спорідненої праці, яка опановується людиною лише в процесі діяльного самопізнання, згідно з принципом «живи по натурі». Тільки так людина може досягнути щастя, яке за психологічною ознакою є «веселієм сердечним», «святим».

Неробство тлумачив Г. Сковорода як моральне зло, вмирання. Керуючись своєю життєвою філософією й педагогічним досвідом, великий гуманіст умовами виховання працелюбства визначав вивчення і

самопізнання внутрішньої природи людини, прагнення істини, формування здатності і вміння цінувати й процес, і результати спорідненої праці.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином проведене дослідження дозволяє висновувати про надзвичайно важливу ціннісну, практичну і світоглядну роль творчої спадщини Г.С. Сковороди у вихованні як молодшого школяра, так і загалом сучасної людини, що проявляється принаймні в двох аспектах. По-перше, концепт самопізнання має вирішальну роль у вихованні працелюбства в плані визначення внутрішньої недосконалості людини та дії (праці) щодо її усунення. По-друге, теорія «спорідненої праці» Г.С. Сковороди виступає конструктивним елементом педагогічної теорії працелюбства і виховання молодших школярів, що проявляється у перспективі заохочення до відповідального і осмисленого визначення майбутньої професії, близької до душі і такої, що робить людину щасливою.

Література

1. Сковорода Г.С. Твори: [В 2-х т.]. / Г.С. Сковорода. – К.: АТ Обереги, 1994.

Цибулько Л.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

УДК 37.013.42 : 37.018.32

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ ТА ДІТЬМИ, ПОЗБАВЛЕНИМИ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Автором розкриваються вихідні концептуальні положення, різноманітні види, форми і методи щодо організації соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, закордоном. У статті виділено низку загальносвітових тенденцій і єдиних принципів у сфері утримання, виховання і захисту прав дитини-сироти та здійснено аналіз можливості використання зазначеного зарубіжного досвіду в Україні.

Ключові слова: *соціально-педагогічна робота, діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, зарубіжний досвід.*

Цыбулько Л.

*кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики
Государственного высшего учебного заведения «Донбасский
государственный педагогический университет»*

**ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ОРГАНИЗАЦИИ СОЦИАЛЬНО-
ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ С ДЕТЬМИ-СИРОТАМИ И
ДЕТЬМИ, ЛИШЕННЫМИ РОДИТЕЛЬСКОГО ПОПЕЧЕНИЯ**

Автором раскрываются исходные концептуальные положения, разнообразные виды, формы и методы организации социально-педагогической работы с детьми-сиротами и детьми, лишенными родительского попечения, за границей. В статье выделены ряд общемировых тенденций и единых принципов в сфере содержания, воспитания и защиты прав ребенка-сироты и осуществлен анализ возможности использования указанного зарубежного опыта в Украине.

Ключевые слова: социально-педагогическая работа, дети-сироты и дети, лишенные родительского попечения, зарубежный опыт.

Tsybulko L.

*candidate of pedagogical Sciences, associate Professor of education
the department of Pedagogies of State higher educational establishment of the
«Donbass state pedagogical university»*

**FOREIGN EXPERIENCE OF THE ORGANISATION OF SOCIALLY-
PEDAGOGICAL WORK WITH CHILDREN-ORPHANS AND
CHILDREN DEPRIVED OF PARENTAL CARE**

The author initial conceptual positions, various kinds, forms and methods of the organisation of socially-pedagogical work with children-orphan and children deprived of parental care, abroad reveal. In article a number of universal tendencies and uniform principles in sphere of the maintenance, education and protection of the rights of the child-orphan are allocated and the analysis of possibility of use of the specified foreign experience in Ukraine is carried out.

Keywords: socially-pedagogical work, children-orphan and children deprived of parental care, foreign experience.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науково-практичними завданнями. Сучасний період розвитку нашого суспільства потребує негайного розв'язання важливих завдань щодо організації соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, створення психолого-педагогічних умов для їх розвитку, становлення і життєдіяльності. Ефективне виконання поставлених завдань можливе за умови вивчення, аналізу й використання в Україні зарубіжного соціально-педагогічного досвіду роботи із зазначеною категорією вихованців

На даному етапі розвитку українського суспільства перед працівниками освіти держава ставить завдання національного виховання підростаючого покоління, формування в дітей особистісних рис громадянина України, формування в молодого покоління потреби у прийнятті участі в розбудові української держави. Це завдання освітянами частково вирішується, проте зустрічається багато труднощів. Особливо вони спостерігаються в педагогічній роботі з такою категорією вихованців як діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання порушеної проблеми й на які спирається автор. У галузі соціальної педагогіки низку питань, що стосуються проблеми організації педагогічної роботи із дітьми-сиротами в закладах освіти, оздоровчих таборах, соціально-педагогічних службах, у своїх працях розглядали Ф. Думко, А. Іванченко, І. Зверева, Н. Кривоконь, Г. Лактіонова, Л. Міщик, Т. Осипова, Л. Пундик, С. Харченко й ін. Проте аспект аналізу зарубіжного соціально-педагогічного досвіду роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, не знайшов, на наш погляд, достатнього відображення в психолого-педагогічній науці.

Саме тому **метою** цієї статті є висвітлення зарубіжного досвіду організації соціально-педагогічної роботи з такою категорією дітей як діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Вивчення зарубіжного досвіду рішення проблеми захисту прав дітей-сиріт, надання їм соціальної й психолого-педагогічної допомоги і підтримки в розвинених країнах, їх вихідних концептуальних ідей, різноманіття видів, змісту, форм і методів соціально-педагогічної роботи показує, що незважаючи на їхнє зовнішнє розходження, в них можна виявити багато спільного. Насамперед, усіх поєднує те, що проблеми соціальної захищеності громадян, у тому числі й дітей-сиріт, повсюдно були й залишаються надзвичайно актуальними й вимагають першочергового розв'язання.

Вивчення закордонної літератури з проблеми дослідження дозволило встановити, що в сучасному західному світі передача дитини-сироти в дитячі будинки розглядається як крайній або короткочасний захід захисту дитини, залишеної батьками, перед її улаштуванням або поверненням у сім'ю.

Так, у **Сполучених Штатах Америки**, які вважаються батьківщиною соціальної роботи, традиції соціальної допомоги реалізовувалися в благодійній і філантропічній діяльності церкви, приватних осіб і громадських організацій ще в XVIII-XI ст. Однак поступово сам процес надання конкретної допомоги нужденним в різних її формах сконцентрувався в руках

особливої категорії працівників - так званих „соціальних працівників”, які працювали в дитячих притулках, лікарнях для незаможних, розподіляли різного виду посібники й т.д. [1, с.7].

У США важливе місце в системі дитячих установ займає досить широка мережа притулків для сиріт і кинутих дітей. У 60-70-і роки в країні одержали поширення притулки для дітей і підлітків, що пережили емоційний зрив. Зараз ці установи працюють у режимі стаціонару й виконують роль реабілітаційних центрів, куди направляють дітей з неблагополучних родин, підлітків, що втекли з будинку або зробили дрібні правопорушення. Кожний подібний центр розрахований усього на 8-10 дітей. По всій країні їх налічується більше 200. Вихователі в цих центрах уміють професійно працювати як індивідуально з кожною дитиною, так і з групою, знімають стрес, пережитий дитиною, виступають у ролі радників, консультантів [1, с.19].

У державному законі США „Допомога при всиновленні” й „Акті про забезпечення турботи про дітей” врахована потреба дітей у сім'ї і стабільності. Перебування дитини в інтернатній установі розглядається як тимчасовий захід. При цьому розміщення дітей поза рідним будинком дозволяється на строк не більше 18 місяців. Після закінчення строку повинно бути прийняте рішення про те, на яку родину покладається відповідальність утримувати дитину. Якщо біологічна сім'я не змогла реабілітуватися, рекомендується помістити дитини в нову родину. При цьому дітей розташовують недалеко від будинку, щоб біологічні батьки частіше й більшою мірою могли брати участь у житті дітей. Спеціальна дитяча установа, в якій живуть і виховуються діти з 12-літнього віку, максимально наближається до родини: в ній проживає кілька десятків вихованців, щоб вихователі могли кваліфіковано здійснювати індивідуальний підхід, піклуватися про кожную дитину [1, с. 54].

Система піклування про сиріт у **Швеції** пройшла в другій половині ХХ століття два етапи: 40-80-ті роки - закриття дитячих будинків, 90-ті роки - введення сім'ї в розряд установ догляду за дітьми. Роботу із закриття дитячих будинків проводив заклад „Барнюн Ско” (Стокгольм), що стало ідеологічним центром розробки майбутньої соціальної турботи про дітей як у Швеції, так і в інших скандинавських країнах. Дітей-сиріт влаштовували в родини й працювали з ними в домашній обстановці замість дитячого будинку. Стратегія полягала в тому, що необхідно не тільки поставити дитину в центр уваги, але й протистояти процесам, які виключають родину із суспільства. Діяльність персоналу була перенесена в найближче середовище дітей - у сім'ю та мікросередовище [2, с.36].

У тимчасових дитячих будинках Швеції створюють сприятливі умови для дітей у віці від декількох тижнів до 12 років. Соціальні

кураторські служби направляють у ці будинки дітей, в яких не склалися стосунки в родині. Якщо батьки змінили своє ставлення до дитини, то через 8 тижнів вона може повернутися додому. Для тих, хто продовжує перебувати в дитячому будинку, створюються сприятливі умови, близькі до домашніх: спільні вечори, перегляди телепередач, організація ігор, свят. У кожної дитини є окрема кімната, її можуть відвідувати друзі й однокласники. Діти відвідують звичайні школи й дитячі сади. Якщо через півроку не вдається встановити нормальні стосунки між батьками й дітьми, виховання дитини можуть тимчасово довірити іншій родині, з якої укладається річний контракт. Протягом року біологічні батьки можуть зустрічатися зі своїми дітьми в нових родинях [2, с.37].

У **Німеччині** стосовно дітей-сиріт сформувалися дві концепції соціальної роботи - критико-емансипована концепція й концепція орієнтування в житті. Перша концепція ставить за мету на основі з'ясування причини неблагополуччя спонукання вихованців-сиріт до критичної й активної дії. В основі цієї концепції покладено принцип самодопомоги, використання власного потенціалу дитини при розв'язанні своїх проблем. Друга концепція припускає активізацію самооцінки, що спричиняється зниженням опіки з боку соціального педагога або працівника. На практиці ця концепція реалізується через створення груп самодопомоги, в яких люди з аналогічними проблемами надають один одному допомогу. Це групи самодопомоги для батьків, що виховують дітей у неповних родинях, для алкоголіків і наркоманів, хворих невиліковними хворобами. Роль фахівців у подібних групах полягає в підтримці й допомозі без зайвої опіки, що вимагає особливої системи їхньої підготовки. Необхідно відзначити, що соціальна допомога вихованцям-сиротам у Німеччині носить комплексний характер, коли індивідуальні проблеми неодмінно розглядаються в соціальному контексті. Ця комплексність полягає також і в тому, що допомога надається не однією людиною, а представниками різних професій і різних соціальних служб, які працюють за єдиною концепцією [2, с.38].

У **Нідерландах** перший соціальний закон, що стосувався бідних людей і сиріт, був виданий ще в 1848 р. Саме з цього часу в країні почався розвиток соціальної роботи. Особливо інтенсивного характеру соціально-педагогічна робота з дітьми-сиротами набула після Другої світової війни, коли за активної фінансової участі США почалося відновлення країни з руїн. Саме за підтримки американців у Нідерландах були розроблені і впроваджені методи й форми надання соціальної допомоги, підготовки соціальних кадрів. По всій країні з'явилися школи соціальних працівників [3, с.9].

У наш час у країні існує розгалужена мережа соціальних служб різного профілю, в тому числі й спрямованих на рішення проблем дитячого

сирітства, - як традиційних, що зустрічаються практично у всіх країнах, так і таких, що мають інноваційний характер.

У Нідерландах разом з дитячими будинками й притулками для дітей-сиріт і дітей із психосоціальними проблемами реалізуються такі форми соціального захисту, як улаштування дитини-сироти в іншу родину, що проживає в тій же місцевості, або денна допомога. Виникнення подібних форм соціально-педагогічної допомоги було пов'язане з негативним ставленням до утримання дитини-сироти в притулках й інтернатах, що спричиняє віддалення її від звичної домашньої обстановки й звичного оточення, втрату зв'язків зі своїм соціальним середовищем. Крім того, досвід показує, що спільне проживання проблемних дітей породжує низку ще більш складних проблем. Ще одним доводом на користь вищезгаданої форми соціально-педагогічної допомоги дітям-сиротам і важковиховуваним дітям є дорожнеча утримання дитячих притулків й інтернатів.

Цікавим досвідом роботи з бездомною молоддю є досвід нідерландського пансіону „Зейзихт”, створеного в 1990 році з приватної ініціативи. Сюди приходять молоді люди, які вже мали невдалий досвід перебування в звичайних соціальних установах. У пансіоні бездомні підлітки за порівняно невелику плату, яку вони виплачують зі своєї соціальної допомоги, одержують дах над головою. Працівники пансіону виконують функцію не наставників, а розпорядників, які встановлюють довірчі стосунки, намагаючись надати їм психологічну підтримку [3, с.13-15].

У **Фінляндії** перші спеціалізовані закони про соціальний захист, які стосувалися проблем захисту дитини, алкоголізму, бродяжництва й якими держава прагнула запобігти розвитку небажаних тенденцій у соціальному житті суспільства, були видані в 1936р.

Соціальна політика в державі протягом усіх цих років розроблялася й реалізовувалася в життя державою й комунами. В наш час соціальна політика Фінляндії щодо соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами охоплює державний, регіональний і комунальний, мікрорайонний і общинний, колективний і приватний рівні [2, с.56].

Серед всіх видів соціального обслуговування найвищими темпами у Фінляндії розвивається організований догляд за дитиною в денний час, що здійснюється дитячими установами, окремими родинами, а також за допомогою організації соціальними працівниками ігор і дитячої самодіяльності.

Крім цієї допомоги у Фінляндії соціальні служби надають консультативну допомогу родинам усиновителів і дітям, що перебувають у таких родинах. Зазначений досвід, на наш погляд, становить певний інтерес, тому що спрямований на дотримання інтересів сироти, допомоги біологічним або прийомним батькам до й після факту всиновлення.

З метою попередження соціального сирітства державна політика Фінляндії спрямована на вирівнювання доходів родин, що мають дітей, і бездітних громадян шляхом перерозподілу доходів. Доплата на дітей, допомога на виховання малолітніх, допомоги на народження дитини і її утримання - найважливіша частина перерозподілу доходів на користь родини. Муніципалітети можуть додатково збільшувати допомогу на життя окремим верствам населення.

У **Бельгії** в основі соціально-педагогічної підтримки дітей-сиріт лежить ортопедагогіка, що передбачає попереднє вивчення освітньо-виховної ситуації дитини-сироти з метою виявлення тих факторів зовнішнього й внутрішнього характеру, які стали причиною проблемної ситуації, і з'ясування, чи можна якось цю ситуацію змінити. Ортопедагогіка вивчає також специфічні характеристики конкретної ситуації, які необхідно враховувати вихователям, пропонує модель особливого середовища, в якому має потребу дитина-сирота, і спеціальні методи, які повинні бути використані. В остаточному підсумку, ціль ортопедагога - відновлення нормального життя вихованця, після чого дитина опиняється в сфері нормального педагогічного впливу [4, с.219].

У Бельгії розвинена мережа різних установ соціально-педагогічної допомоги. Однією з подібних установ, призначених для утримання дітей-сиріт, які опинилися поза родиною, є інститут „Наші діти”, що складається з мережі розташованих у невеликих містечках або селах окремих установ на 15-20 чоловік. Інститут фінансується державою. Для влаштування дитини-сироти в установи інституту існують спеціальні служби за місцем проживання, які виявляють такі родини й таких дітей. В окремих установах утримуються діти однієї статі, як одного, так і різного віку. Однак неодмінна умова утримання дітей – проживання в окремих кімнатах, які вони обставляють за своїм смаком. Діти користуються свободою пересування, беруть участь у готуванні їжі й прибиранні приміщення. Вони можуть заробляти гроші у вільний від навчання час, які витрачають на свій розсуд [4, с.221].

В окремих установах утримуються різні за статтю категорії дітей: в одних - тільки хлопчики, в інших - тільки дівчата; різні й вікові характеристики вихованців: контингент може бути різновіковим або, наприклад, тільки підлітки 14-18 років. Але скрізь діти перебувають в окремих кімнатах, які обставляють за своїм смаком. Діти їздять у школу, можуть виходити у вільний час із притулку, беруть участь у приготуванні їжі, прибиранні приміщень. Заохочується робота дітей у вільний від навчання час, наприклад, на фабриці (миття пляшок та інша некваліфікована робота), в ресторані або кафе (допомагають готувати, мити посуд і т.п.). Зароблені гроші діти можуть витратити на свій розсуд [4, с. 223].

Усього в інституті втримується близько 100 дітей різного віку. На весь інститут 1 директор, 2 заступника, 1 ортопедагог (має університетську освіту, розробляє й контролює методику роботи з кожною дитиною на основі всієї отриманої про неї інформації; несе основну відповідальність за виховання й розвиток дитини), 1,5 ставки соціальних працівників (мають вищу, але не університетську освіту, працюють із родинами, іншими державними установами, збирають інформацію про дітей, які надходять в інститут). Крім того, в кожній установі 1 старший вихователь і 5-7 позмінних вихователів (удень, коли всі в школі, і вночі - 1, а ввечері - 3). Вихователі повинні мати вищу неуніверситетську освіту. Їхня оплата здійснюється за трьома рівнями: найбільш високо оплачуваними є працівники, що мають фахову освіту в галузі соціальної педагогіки або соціальної роботи; за другим рівнем оплачуються люди, які мають вищу, але іншу (наприклад, інженерну) освіту; за низьким - без вищої освіти взагалі [4, с.224].

Особливий інтерес представляє соціально-педагогічний досвід роботи з подолання соціального сирітства у **Великобританії**. Аналіз наукової літератури [5] дозволив установити, що в цій країні напрацьовано великий досвід організації опіки та піклування над дітьми шляхом створення прийомних сімей (foster family). Під прийомною сім'єю у Великобританії розуміється сім'я або окрема людина, яка взяла на утримання та виховання дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування. Ці сім'ї мають власних дітей і можуть взяти на виховання одну, дві, або три дитини, але не більше.

Місцеві органи влади виплачують прийомній сім'ї певну суму грошей на утримання дитини-сироти та за те, що вона піклується про дитину. Цієї суми достатньо для того, щоб покрити витрати на утримання дитини, але її не можна розглядати як заробітну плату. Це пов'язано з тим, що структура прийомної сім'ї розрахована на людей, які прагнуть допомогти дітям, а не отримувати від цього матеріальний зиск. Гроші, що виплачуються, розраховані лише на утримання дитини, але їх трохи більше, ніж витрачає середня сім'я на утримання дитини, однак ці гроші не можна розглядати як винагороду.

Слід зауважити, що згідно з англійським законодавством прийомні батьки не мають змоги вибрати собі дитину. Рішення про направлення дітей або підлітків до тієї або іншої прийомної сім'ї приймає соціальний працівник. Прийомні батьки проходять підготовку щодо вирішення певних труднощів, які можуть виникати при спілкуванні з дітьми. У випадку коли прийомні батьки не можуть вирішити якихось проблем, вони звертаються за допомогою до соціального працівника.

В рамках дослідження цікавою представляється система короткострокових прийомних сімей Великобританії, які беруть на утримання

дитину на короткий час: декілька тижнів або кілька місяців, доки рідна сім'я дитини не вирішить своїх проблем (хвороба, перебування в лікарні тощо) або доки дитину не направлять на утримання в дитячий будинок або іншу сім'ю. Також існує форма довгострокової прийомної сім'ї, що бере дитину на утримання з моменту виникнення необхідності вилучити дитину з неблагополучної родини до часу, коли дитина стає дорослою [5, с.24].

Не можна не відзначити існуючі в країні сім'ї-спеціалісти, що беруть на утримання дітей, як правило, підліткового віку, які мають проблеми з поведінкою, або дітей з проблемами фізичного розвитку, дітей-інвалідів. Такі діти потребують більше часу на виховання і спеціальних знань. Сім'ї, що утримують проблемних дітей, отримують гроші також і за свою працю.

У знайомій для українського суспільства ситуації, коли дитині не можуть знайти прийомної сім'ї (як правило це пов'язано з віком або зі складною поведінкою дитини), її направляють в установу, що називається дитячим будинком. У звичайному дитячому будинку утримується, як правило, 6-20 дітей. Дитячі будинки створюються з урахуванням того, що діти довго не будуть затримуватися у них. Дітей направляють у рідну сім'ю, якщо вона готова їх прийняти, або прийомну сім'ю, якщо вік дитини становить менше 14 років [5].

Система утримання в дитячому будинку розроблена так, щоб дитина не залишалася в ньому більше часу, ніж це дійсно потрібно. Коли дитина потрапляє в дитячий будинок, то соціальний працівник розробляє персональний план, згідно з яким встановлюється, коли дитина повинна залишити дитячий будинок і коли може бути направлена в інше місце чи в прийомну сім'ю.

Дитячі будинки розраховані на те, щоб утримувати дитину (підлітка), коли вона переживає гострі кризи, наприклад, коли дитина втекла з дому, підліток полаявся або побився з батьком, коли батьки дитини загинули, і її немає кому доглянути. Дитячі будинки, розташовані недалеко від місця проживання рідної сім'ї, не більше, ніж за півгодини їзди. Отже, дитина може продовжувати навчання в тій само школі, в якій вона навчалася перед тим, як потрапила до дитячого будинку, має змогу відвідувати членів своєї родини, родичів, знайомих [5, с.27].

Винятки становлять діти, які втекли з дому та їздили по країні. Важко відстежити місце їх проживання та встановити адресу, тому такі діти можуть певний час знаходитися в одному дитячому будинку, потім бути переведені до іншого. Для них важко визначити план перебування в дитячому будинку. Але робиться все можливе, щоб встановити місце знаходження та адресу їх батьків або людей, у яких вони проживали до того, як опинилися на вулиці .

У Великобританії досить поширена правова форма виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування – усиновлення. Така форма виводить дитину із системи державного піклування. Як і в Україні, у Великобританії, як правило, усиновляють немовлят або зовсім маленьких дітей, що не мають можливості в подальшому повернутися у власну сім'ю. Різниця між усиновленням та прийомною сім'єю в тому, що батьки, які усиновили дитину, отримують на неї батьківські права. При цьому кровні батьки повністю втрачають такі свої права на неї. Дитина стає частиною нової сім'ї, і сім'я не отримує гроші на її догляд і виховання. Частіше за все дітей усиновляють сім'ї, які через певні обставини не можуть мати власних дітей.

У випадку, коли дитина залишається без батьківської опіки, за нею закріплюється соціальний працівник, в обов'язки якого входить розробка індивідуального плану дитини, зв'язок з батьками та усіма дорослими, які оточують дитину, пошук потенційних прийомних батьків або будинку дитини для утримання та виховання такої дитини. Протягом усього перебування дитини в дитячому будинку, соціальний працівник зустрічається з нею, а також співпрацює з працівниками цієї установи для корекції життєвих планів підопічного. Водночас він намагається розв'язати проблеми біологічної сім'ї, щоб дитина могла туди повернутися, але вдаватися до заходів примусового характеру щодо лікування алкогольної чи наркотичної залежності не має юридичного права – це справа спеціальних служб. Вилучення дитини із сім'ї у випадку аморальної поведінки батьків відбувається тоді, коли судові органи призначають останнім певні заходи виправлення або реабілітації, а ті відмовляються виконувати постанову суду.

Якщо дитина має певні психологічні проблеми, вона направляється на курс психологічної терапії у центр консультації дитини та сім'ї за місцем проживання. У центрах працюють психіатри, психологи та соціальні працівники. Діти відвідують різні групи, залежно від наявних у них проблем.

Соціальний працівник намагається вирішити проблеми кровної сім'ї, щоб дитина мала змогу повернутися до рідних батьків, але вдаватися до заходів примусового характеру щодо лікування алкогольної або наркотичної залежності він не має юридичного права.

Впровадження зазначених вище форм і методів утримання та виховання дітей-сиріт у Великобританії дало можливість отримати чудові результати. Так, якщо на початок 70-х років у країні під державною опікою в закладах інтернатного типу перебувало 80% дітей-сиріт і дітей, які залишилися без батьківського піклування, і 20% - у сім'ях, то зараз – навпаки [5, с.30].

Отже, знайомство із зарубіжним досвідом роботи з надання допомоги дітям-сиротам дозволяє виділити низку загальносвітових тенденцій і єдиних принципів у сфері утримання, виховання і захисту прав дитини-сироти, яка опинилася в складній життєвій ситуації: гуманізація системи профілактики й попередження правопорушень, перевага охоронно-захисних заходів над заходами покарання й примусу; створення мережі спеціальних установ, призначених надавати соціально-педагогічну та медико-психологічну допомогу родині й дитині-сироті; здійснення різних видів підтримки родини з метою збереження її для дитини; тимчасовий характер улаштування дитини в державну установу інтернатного типу; пріоритет сімейних форм утримання дітей-сиріт, надання соціально-правової й психолого-педагогічної підтримки прийомної сім'ї.

Дослідження історичного досвіду й знайомство із сучасними тенденціями щодо утримання і захисту прав дітей-сиріт у різних країнах дозволяє нам зробити висновок про доцільність звертання до закордонного досвіду при створенні вітчизняної соціально-педагогічної системи утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. При цьому слід зважати на те, що сама структура певної зарубіжної системи багато в чому визначається, як правило, специфічним соціальним законодавством кожної країни, особливостями адміністративного устрою держави. Саме тому перенос зарубіжного досвіду в Україну вимагає його адаптації, врахування соціальних, економічних, законодавчо-правових, адміністративних й інших особливостей нашої країни.

Література

1. Чорбинский С.И. Социальная работа и социальные программы в США / С.И. Чорбинский. - М., 2002. - 150 с.
2. История социальной педагогики. Становление и развитие зарубежной социальной педагогики : [учебник] / под ред. В. И. Беляева. – М. : Гардарики, 2003. – 255 с.
3. Социальная работа и молодежь группы риска: рос. эксперты в Нидерландах / Под ред. Й. Л. Хазекампа. - Амстердам, 1994. - 107 с. - (На рус. языке).
4. Бильет Б. Ортопедические воззрения во Фламандском сообществе / Б. Бильет / Понятийный аппарат педагогики и образования: Сб. науч. тр. / Отв. ред. М.А.Галагузова. - Вып. 3. - Екатеринбург 2008. - С.219-225.
5. Волинець Л. Британська модель соціальної допомоги дітям / Людмила Волинець // Соціальна робота та соціальна політика. – 2010. – № 1. – С. 25–31.

ЗАГАЛЬНА ШКОЛА

Алфімов Д.

Донецький національний університет, завідувач кафедри управління освітою

УДК 37.018.2

МОНІТОРИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИХОВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядається роль запровадження моніторингу у відстеженні ефективності виховання лідерських якостей школярів. Розкривається програма моніторингу, мета, завдання, етапи організації моніторингу. Визначаються вимоги до проведення моніторингу, функції моніторингу.

Ключові слова: моніторинг, функції, програма моніторингу.

Алфимов Д.

Донецкий национальный университет, заведующий кафедры управления образованием

МОНІТОРИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ ВОСПИТАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ КАЧЕСТВ ШКОЛЬНИКІВ

В статье рассматривается роль внедрения мониторинга в отслеживании эффективности воспитания лидерских качеств школьников. Раскрывается программа мониторинга, цель, задачи, этапы организации мониторинга. Определяются требования к проведению мониторинга, функции мониторинга.

Ключевые слова: мониторинг, функции, программа мониторинга.

Alfimov D.

Donetsk National University, manager of department of management education

MONITORING EFFICIENCY EDUCATIONS LEADER QUALITIES OF SCHOOLCHILD

In the article the role of introduction of monitoring is examined in watching of efficiency of education of leader qualities of schoolchild.

Disclosed, term "monitoring", circumstances to carrying out monitoring: objectivity, validity, systematicity, monitoring functions: the infomatsionny, search research, forming, correcting, systemically forming, predictive.

We consider the monitoring program, which includes: monitoring purpose, problem of carrying out monitoring, methods and concrete techniques of carrying out monitoring, terms of carrying out monitoring, monitoring stages: preparatory, practical, analytical.

Requirements to carrying out monitoring, preparation and carrying out the monitoring, the corresponding conditions of carrying out monitoring are defined.

Keywords: *monitoring, functions, monitoring program*

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Ураховуючи інтереси суспільства, «Національна доктрина розвитку освіти» визначає стратегічні напрями і наголошує на необхідності «підвищення якості освіти, оновленні її змісту та форм організації навчально-виховного процесу» [2]. Водночас держава бере на себе функції забезпечення моніторингу освітнього процесу шляхом регулярного збору інформації, об'єктивного аналізу та прийняття відповідних рішень.

Отже, основним засобом вивчення якості шкільної освіти є моніторинг, система інструментарію якого здатна оцінити ефективність освітнього процесу та передбачити подальші кроки до її підвищення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. У 90-х роках ХХ століття інтерес до моніторингу в педагогічній науці та практиці активізується. Сучасні дослідження проблем моніторингу вивчають: ефективність роботи початкових шкіл (Дж. Уїлмс та ін.); рівень розвитку моніторингу в межах загальноосвітніх навчальних закладів (А. Вілохін, А. Ісаєва, В. Кальней, Г. Сігеева, Дж. Уїлмс, С. Шишов та ін.); організацію поточного відслідковування системи набутих знань, умінь і навичок учнів (В. Аванесов та ін.); оцінювання навчальних програм (Д. Кемпбелл та ін.); добір еквівалентних груп, класів для вивчення ефективності експериментальних і контрольних шкіл (Ч. Тедлі та ін.); управління якістю освіти (М. Поташник); управління якістю освіти на основі нових інформаційних технологій (Д. Матрос, Д. Полев, Н. Мельникова та ін.); удосконалення організації освітнього процесу (Л. Мойсеєва та ін.) та інші.

Натомість у сучасній українській педагогічній науці недостатньо розроблені підходи до виявлення критеріїв оцінювання лідерських якостей школярів початкової, середньої, старшої шкіл, механізмів моніторингу та процесів його використання. Тому завдання дослідження полягає в аналізі наукових підходів до використання моніторингу як засобу вивчення лідерських якостей школярів; у висвітленні процесу організації підготовки та застосування моніторингу; визначенні функцій моніторингу; інформаційному забезпеченні розробки та реалізації моніторингу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У сучасному розумінні моніторинг виконує роль процесу діагностування. Однак вимагає уточнення те, що діагностика не займала провідного місця у практиці шкільної освіти. Нерідко такі проблемні моменти шкільного життя, як міжособистісні стосунки,

особистісний розвиток учнів, розвиток їх ділових, лідерських якостей, їхній рівень навчальної мотивації та рівень тривожності, згуртованість колективу вирішувалися емпіричним шляхом, без урахування наукових підходів. Відтак, виникає невідповідність між реально існуючою практикою та вимогами суспільства до якості шкільної освіти.

Упровадження педагогічного моніторингу дозволить психологізувати лідерські якості учнів, що підніме рівень сформованості цих якостей.

Формулювання цілей статті – визначити мету, завдання, процедури організації моніторингу як забезпечення ефективності виховання лідерських якостей школярів.

Виклад основного матеріалу. У педагогіці моніторинг має свої етапи становлення й розвитку. Інтерес до моніторингу як явища педагогічного процесу вперше виникає в 30-ті роки ХХ століття. Шлях становлення та розвитку моніторингу у світовій системі педагогіки, за дослідженням пройшов три етапи.

Перший етап становлення (30-50-ті роки), посиляючись на американського вченого Р. Тайлера, дослідниця відзначає як такий, що «вперше акцентував увагу на можливості системного підходу в галузі моніторингу, починаючи від адекватного структурування змісту освіти і закінчуючи ефективними процедурами оцінювання навчальних досягнень учнів з основних дисциплін з урахуванням не лише отриманих знань, а й набутих умінь і навичок».

Другий етап (60-70-ті роки) пов'язаний з діяльністю групи вчених Центру порівняльних досліджень у галузі освіти (США), яка ініціює проведення міждержавних моніторингових досліджень шляхом тестування навчальних досягнень учнів.

80-90-ті роки (третій етап) – це час завершення формування моніторингу як цілісної системи, що включає збір даних на різних рівнях освіти, урахуває контекстуальну інформацію, ресурсний внесок, освітній процес та освітні результати і передбачає інтерпретацію отриманих фактів з метою вироблення плану подальших дій.

Отже, поняття «моніторинг» вивчається й використовується в межах різних сфер науково-практичної діяльності, у тому числі педагогічної. Водночас необхідно відзначити, що окремі аспекти цієї важливої проблеми ще потребують вивчення.

У наукових дослідженнях та в педагогічній практиці вже склалися вимоги до проведення моніторингу, які враховувалися і в нашому дослідженні:

- об'єктивність: максимальне уникнення суб'єктивних оцінок, урахування всіх результатів (позитивних і негативних), створення однакових умов для всіх учасників навчально-виховного, навчально-

пізнавального процесу, навчальної діяльності та самостійної роботи (керівників, учителів, класних керівників, школярів);

- валідність: повна й всебічна відповідність контрольних заходів змісту діяльності (анкетування, спостереження, бесіда, діагностичні методики, чіткість критеріїв виміру й оцінки);

- урахування психолого-педагогічних, вікових рис особистості вчителя, класного керівника, школярів під час навчання у загальноосвітній школі (можливості у підготовки та у загальному розвитку особистості, якостей особистості, творчості, самостійності, реалізації життєвих планів та професійного, практичного становлення особистості);

- систематичність: проведення моніторингу забезпечення неперервності в певній послідовності та за відповідною системою (на послідовних, взаємопов'язаних етапах, на стадіях організації, самоорганізації забезпечення неперервності);

- гуманістична спрямованість моніторингу забезпечення неперервності: створення умов доброзичливості, довіри, поваги до особистості, позитивного емоційного клімату. Результати моніторингу неперервності виховання лідерських якостей школярів мали стимулюючий характер.

Функції моніторингу неперервності виховання лідерських якостей учнів:

1. Інформаційна: як можливість аналізу джерел результативності у забезпеченні неперервності. На основі системного аналізу – інформації відбувається управління і самоуправління в ході організації і самоорганізації виховання лідерських якостей школярів. При такому аналізі фіксуються досягнення учнів, учителів, коли вагома увага надається вивченню особливостей розвитку лідерських якостей школярів.

2. Пошуково-дослідницька: передбачає участь у моніторингу забезпечення наступності всіх суб'єктів навчально-виховного процесу, сприяє підвищенню професійної культури керівників, учителів, навчальної культури та культури лідера-школяра. Дослідницька настанова у забезпеченні неперервності виховання лідерських якостей школярів є основою розвитку компетентності, діяльності та розвитку особистості, учнівської самостійності, творчості в навчальній діяльності, у ході допрофесійної і початкової професійної підготовки, реалізації життєвих планів, професійного вибору, практичного становлення особистості.

3. Формувальна: запровадження моніторингу забезпечення неперервності виховання лідерських якостей школярів в практику роботи загальноосвітньої школи, що дозволяє більш ефективно організувати навчально-виховний процес, формувати творчу навчальну діяльність учнів. Спираючись на результати моніторингової оцінки процесу забезпечення

неперервності, підбираються методи й прийоми індивідуального впливу, методи ускладнення завдань, завдяки чому ефективно реалізується індивідуальна життєва та професійна траєкторія учня, а її проблемні аспекти постійно перебувають в зоні уваги учителів та самої учнівської молоді.

4. Коригувальна: ця функція тісно пов'язана з попередньою. Спрямованість моніторингу забезпечення неперервності на вивчення стану розвитку лідерських якостей учнів передбачає виявлення і фіксацію непрогнозованих, несподіваних результатів навчально-виховної діяльності. Тому коригувальна функція допомагає усунути негативні моменти у діяльності школярів, учителів тощо.

5. Системотвірна: потребує проведення моніторингу на основі системно-цілісного підходу.

6. Прогностична: моніторинг неперервності спрямований не тільки на вивчення стабільного розвитку лідерських якостей школярів на різному віковому етапі, а й сприяє прогнозуванню подальших тенденцій їх розвитку.

Отже, моніторинг забезпечення неперервності та наступності підпорядкований вивченню результатів, ефективності, якості підвищення рівнів лідерських якостей школярів.

Багаторічна дослідницька робота дозволяє сформулювати наступну програму моніторингу:

Мета моніторингу. Доведення ефективності особистісно орієнтованої технології виховання лідерських якостей школярів.

Завдання проведення моніторингу:

1. Запровадити моніторинг забезпечення неперервності виховання лідерських якостей школярів.

2. Відстежити сформованість рівнів лідерських якостей школярів початкової, середньої, старшої школи.

3. Підібрати ефективні методики визначення рівнів сформованості лідерських якостей учнів.

Методи і конкретні методики проведення моніторингу:

1. Методами проведення моніторингу забезпечення неперервності виховання лідерських якостей школярів виступають: бесіда, спостереження, анкетування.

2. Методики діагностування досягнутих результатів суб'єктами забезпечення неперервності виховання лідерських якостей школярів.

Терміни проведення моніторингу: три – чотири повторності.

Етапи моніторингу. Моніторинг забезпечення неперервності виховання лідерських якостей школярів має здійснюватися в три етапи.

Перший етап – підготовчий, який передбачає вибір цілей, визначення об'єктів, установа терміну проведення, вивчення стану забезпечення неперервності.

Другий етап – практичний, суть якого полягає у зборі інформації шляхом відповідних методів та засобів, проведення заходів, використання видів контролю щодо апробації особистісно орієнтованої технології виховання лідерських якостей школярів.

Третій етап – аналітичний, під час якого відбувається обробка отриманої інформації, її систематизація, аналіз даних, формулювання висновків та рекомендацій.

Підготовка і проведення моніторингу мають врахувати теоретичні уявлення та практичний досвід керівників, учителів у контексті забезпечення неперервності; знання ними принципів і закономірностей виховання лідерських якостей школярів, його специфіку у сучасній загальноосвітній школі.

Необхідною умовою виступає обговорення результатів моніторингу на педагогічних радах, засіданнях методичних об'єднань вчителів, в тому числі класних керівників тощо.

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, моніторинг вивчається й використовується в межах різних сфер науково-практичної діяльності, у тому числі педагогічної. Перспективами подальшого педагогічного дослідження можуть бути: виявлення передового педагогічного досвіду, його узагальнення та розповсюдження в контексті як проведення моніторингу виховання лідерських якостей школярів, так і використання його результатів; корекція педагогами і керівниками загальноосвітніх шкіл планів роботи з учнівським колективом, активістами, а також пошук шляхів удосконалення роботи з батьками, позашкільними закладами освіти тощо, щоб створити об'єктивну картину навчально-виховного процесу.

Література

1. Гребенюк Т. Б. Мониторинг развития индивидуальности школьника: Науч. - метод. пособие / Т. Б. Гребенюк, Н. А. Тучинская. / Науч. ред. О. С Гребенюк. – 2-е изд. – Калининград, 2002. – 96 с.
2. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – № 33. – 23 квітня.
3. Мальков ЗА., Рапез Р. Педагогика и народное образование за рубежом. Экспресс-информация. – Вып. 1 (169). – М.: НИИ теории и истории педагогики, 1992. – 15 с.
4. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І.А. Зязюна. – К: ВШОЛ, 2000. – С. 29-30.
5. Новиков А. Принципы построения системы непрерывного образования / А.М. Новиков // Педагогика. – 1998. – № 5.
6. Суліма Є. Інноваційно-інформаційний розвиток освіти – якісно новий етап модернізації всієї освітньої системи / Є. Суліма // Рідна школа. – 2010. – № 9. – С. 3-8.

Кузьміна О.

*доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки
Донбаського державного педагогічного університету*

УДК 373.018.32:316.624-057.874

СВІТОВА СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ(ПРОДОВЖЕННЯ)

У статті окреслюється, що формування життєвої компетентності соціальними заставами у світі забезпечується науковим обґрунтуванням методів, розумів і технологій соціально-педагогічної роботи, їх визначенням, доведенням необхідності їх застосування.

За кордоном існує й така форма об'єднання виховних сил допомоги, як інтеграція виховних впливів церкви, школи й родини, церкви, школи й місцевої громади. Так, католицька церква проголосила, що одне із призначень церкви полягає «у гармонізації прав індивіда з потребами соціального життя». У США вплив церкви на підростаюче покоління здійснюється по таких напрямках: через спеціальні церковні школи, перетворення церков у своєрідні суспільні центри й клуби, через організацію дозвілля, занять спортом, діяльність різних організацій у громаді. Нинішня церква являє собою так звану «соціальну консультацію», куди може прийти кожний, щоб порадитися про проблеми свого життя або про проблеми своїх близьких.

У межах громади також розробляються й здійснюються програми широкого залучення місцевих бізнесменів до справ школи, наприклад, реалізація таких програм: «Мобілізація молоді», «Організація розвитку сусідської громади», «Корпус місцевої молоді», «Трудовий корпус» і т.п. Суть цих програм зводиться до надання можливості молодим людям одержати навички практичної роботи й основ професійної підготовки на промислових підприємствах місцевих громад. У США існують також дитячі і юнацькі організації профорієнтаційної спрямованості, що прищеплюють дітям дух конкуренції, «вільного підприємництва» і індивідуалізму.

Наступний важливий напрямок формування життєво компетентної особистості - педагогіка дозвілля. Спроба інституціалізувати дозвілля молоді в рамках численних і досить різноманітних за формою й змістом роботи культосвітніх, туристсько-спортивних, розважальних установ говорить про те, що організація вільного часу у світі стає одним з найважливіших засобів формування життєвої компетентності особистості й здійснюється на основі інтеграції виховних сил всіх цих установ. Разом з тим такий акцент на дозвілля, на його роль у процесі розвитку особистості й розважальний характер змісту самої роботи пояснюється прагненням влади контролювати свідомість молоді, направивши всю її енергію в русло

діяльності інституціоналізованих соціально-педагогічних установ, молодіжних клубів й т. ін. Прогресивна частина соціальних педагогів Німеччини у своїх теоретичних роботах, а також у практичній соціально-педагогічній діяльності намагається протистояти масованому наповненню розвагами процесу виховання, формувати в молоді здатність критичного сприйняття пропонованих форм проведення дозвілля, потреби у власній творчій діяльності, позитивні естетичні й моральні орієнтації.

Сьогодні виникає нова потужна область педагогіки - виховання споживача. Для західних «педагогів» розгляд проблеми споживання в педагогічному аспекті здійснюється з позиції прагматичного підходу, коли мова йде лише про надання учнів «реальним орієнтаціям», необхідним для успішного функціонування в умовах «вільного ринку». Із цією метою в ряді шкіл Німеччини в старших класах уведено спеціальні курси підготовки учнів до вступу в сучасне суспільство «масового споживання», програми яких містять інформацію про політику цін, закони попиту та пропозиції. Однак ще живі й інші напрямки, представники яких стривожені активізацією споживчого духу молоді .

Іншою ефективною формою інтеграції виховних впливів батьків, шкільної адміністрації, громадськості й інших організацій, причетних до справ школи, є американська служба «Гайденс», що грає важливу роль у формуванні життєво компетентної особистості підлітка. Мета цієї служби визначалася загальною спрямованістю американської системи освіти на підготовку й адаптацію підростаючих поколінь у соціокультурному середовищі. У процесі цього використовувалися принципи індивідуалізму й адаптації особистості, розроблені педагогікою прагматизму. Служба «Гайденс» орієнтована на соціальні зміни, чим пояснюється зміна концепцій у 1980-х роках і поява програм чисто практичного напрямку, наприклад, програма «Підготовка до життєвої кар'єри». При такому підході сутність слова «кар'єра» в американській педагогіці означає сукупність видів свідомої продуктивної діяльності людини, що включає його роботу зі спеціальності, ведення домашнього господарства й продуктивне використання дозвілля. У програмі підкреслюється, що, окрім професійних умінь, кожному громадянину необхідні звички, які забезпечують адаптацію до умов навколишнього світу. У програмі вперше з'являється термін «керівництво вибором стилю життя» , сутність якого складається у виборі соціальних ролей, формуванні у свідомості молоді стереотипів діяльності як заособів адаптації до реальних відносин у суспільстві. Аналіз діяльності «Гайденс» дозволяє виділити три важливих аспекти:

- економічний - професійна орієнтація;
- навчальний - допомога у виборі й вивченні предметів;
- соціальний - вивчення особистості й коректування її розвитком.

У процесі організації своєї соціально-педагогічної діяльності ця служба об'єднує зусилля всіх сил, які беруть участь у вихованні. Це - вчителі-консультанти, які поєднують викладання з консультуванням; консультанти по спеціальних питаннях, які працюють із учнями, які мають відхилення в поведженні; шкільний психолог, члени медичного персоналу, бібліотекар, аташе по зв'язку із судами, консультант із працевлаштування, класні радники, керівники клубів і команд, секретарі й асистенти. На рівні штату й округу функціонують спеціальні відділи на чолі з директором або координатором служби «Гайденс».

На початку 1980-х років формується концепція так званого «кооперованого» (загального, колективного) виховання з «ми-орієнтацією». Традиційна індивідуалістична спрямованість на досягнення особистого успіху в конкурентній боротьбі за місце в житті змінюється розумінням взаємозв'язку особистої долі з безліччю інших. Ці ідеї знайшли застосування в проекті 1993 р. за назвою «Мобілізація й духовне відродження американської молоді (через служіння суспільству, навколишньому середовищу й духовна спадщина)». Відповідно до проекту в межах школи необхідно виховувати:

- громадянина демократичного суспільства;
- гарного сім'янина;
- ефективного працівника;
- споживача дозвілля.

В 1992 році міністр утворення США Т.Х. Бепп заявив, що «мета американської освіти полягає в тім, щоб надати можливість кожній дитині одержати якісну освіту, що дозволить їй повною мірою реалізувати свої потенційні можливості у вільному суспільстві й функціонувати як громадянин сучасного світу».

Програма розширення процесу суспільного виховання дітей і підростаючого покоління розвертається у всіх країнах Західної Європи. Так, у Німеччині поширені форми комплексних угод шкіл з базовими підприємствами, установами культури, тому особливе значення тут надається дослідженням виховних можливостей родин. Увага до позашкільного середовища дозволяє обґрунтувати шлях морального вдосконалювання дорослих і дітей по місцю проживання через так звані співтовариства - історично сформованою організаційною формою об'єднання людей за місцем проживання. Ці співтовариства поєднують жителів одного будинку (декількох будинків, однієї вулиці) для рішення різноманітніших завдань: культурно-виховних, господарсько-побутових та інших.

Аналогічну роботу поширюють і в країнах Східної Європи, так, в Угорщині створюються так звані освітні центри, основна функція яких - направляти й координувати виховну роботу дитячих садків, навчальних

закладів, різного типу позашкільних установ, спортивних організацій. Центри займаються також організацією освіти дорослих, курсів підвищення кваліфікації й перепідготовки фахівців, пропагандистів педагогічних та інших знань. У завдання центрів входить раціональна організація вільного часу населення, насамперед молоді. Сьогодні в Угорщині близько 300 таких центрів .

У Польщі створюються «локальні системи» зв'язку школи із середовищем, які є підсистемами державної освіти, і включають також такі важливі елементи, як територіальні муніципалітети, громадські організації, установи культури, батьків учнів. Школа в середовищі активізує мотивацію учнів до роботи й навчання, розвиває їхнє самоврядування, активно залучає їх до турбот дорослих, тим самим сприяє ефективному формуванню життєвої компетентності особистості.

Під відкритим характером школи розуміється її тісний зв'язок з життям, широке залучення школярів до суспільної діяльності, використанню школою знань і досвіду, придбаних дітьми поза школою, залучення до педагогічного процесу батьків і широкої громадськості. Відкрита школа повинна орієнтувати дії інших виховних сил суспільства, направити до єдиної мети виховання.

Відкрита школа функціонально й організаційно пов'язана з навколишнім середовищем, і в її умовах відбувається процес формування життєвої компетентності особистості. Відкрита школа «відмовляється від організації нагляду» за дітьми й підлітками в стінах школи. Її головне завдання - використовувати свої матеріальні й організаційні умови, а також умови мікрорайону, родини й позашкільних установ для максимально повного розвитку учнів. При такому підході школа впливає на організацію цілеспрямованої виховної діяльності у навколишньому середовищі, на зміни установок в оточуючому середовищі, що сприяє перетворенню її у виховне середовище.

Формування життєвої компетентності старшокласників забезпечують такі закордонні освітні установи: «Виховна хартія» (Франція), центри соціальної служби для молоді (Німеччина), «Команди допомоги» (США), діяльність громад (США), «Локальні системи зв'язку школи із середовищем» (Польща), курси моралі (Японія) та інші. Діяльність цих і інших форм роботи з позначеної проблеми реалізовувалася через такі напрямки діяльності:

- допомога суспільних служб у вихованні традиційним інститутам сімейного й шкільного виховання;
- діяльність розгалуженої мережі різних форм позашкільного утворення;

- побудова процесу формування життєвої компетентності особистості з урахуванням можливостей середовища, що веде до ефективного співробітництва всіх шкільних і позашкільних сил;

- впровадження програм діяльності в школі з орієнтацією на життя, професію;

- розвиток «педагогіки дозвілля»;

- введення в навчальні плани старшокласників спеціальних курсів вступу людини в сучасне суспільство;

- облік у виховному процесі соціально-педагогічних, психолого-педагогічних, організаційно-педагогічних умов, дотримання яких сприяє ефективному розвитку життєвої компетентності особистості.

Висновки. Отже, процес формування життєвої компетентності особистості підкоряється об'єктивним закономірностям, знання яких має загальнонаукове значення. Відповідно можна визначити тенденції розвитку соціально-педагогічних ідей і напрямків, стан їхньої реалізації.

Література

1. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю : навч. посіб. / Капська А. Й. – К. : УДЦССМ, 2001. – 219 с.
2. Капська А. Й. Соціальна робота : навч. посіб. / Алла Йосифівна Капська. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 328 с.
3. Хакен Г. Информация й самоорганизация. Макроскопический подход до сложным систем : [пров. з англ.] / Хакен Г. – М. : Мир, 1991. – 324 с.
4. Хакен Г. Синергетика. Иерархия неустойчивости в самоорганизующихся системах і устройствах : [пров. з англ.] / Хакен Г. – М. : Мир, 1985. – 419 с.

Беседін Б.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри геометрії та методики викладання математики Донбаського державного педагогічного університету, учитель математики Слов'янського педагогічного ліцею

Донченко Я.

аспірант кафедри педагогіки вищої школи Донбаського державного педагогічного університету, учитель інформатики ЗОШ І-ІІІ ст. № 2 м. Краматорська

УДК 37.016:51

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ КОМПОНЕНТІВ МАТЕМАТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ШКОЛЯРІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуті поняття “культура”, “математична культура” та “компоненти математичної культури”. Визначені та охарактеризовані підходи до визначення змісту поняття “математична культура”. На основі

робіт вчених та педагогів, сформульовані складові математичної культури учнів загальноосвітніх закладів у контексті вивчення курсу алгебри основної школи. Підкреслено, що математична культура учня загальноосвітнього закладу - невід'ємна складова загальної культури людини. Зазначено, що розробка даної проблеми сприяє розвитку пізнавальної діяльності учнів основної школи та інноваційної діяльності вчителів-новаторів.

Ключові слова: культура, математична культура, математична підготовка, компоненти математичної культури.

Беседин Б.

кандидат педагогических наук, доцент кафедры геометрии и методики преподавания математики Донбасского государственного педагогического университета, учитель математики Славянского педагогического лицея

Донченко Я.

аспирант кафедры педагогики высшей школы Донбасского государственного педагогического университета, учитель информатики ООШ I-III ст. № 2 г. Краматорска

К ВОПРОСУ РАЗВИТИЯ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ АЛГЕБРЫ В ОСНОВНОЙ ШКОЛЕ

В статье рассмотрены понятия “культура”, “математическая культура” и “компоненты математической культуры”. Определены и охарактеризованы подходы к определению содержания понятия “математическая культура”. На основе работ ученых и педагогов, сформулированы компоненты математической культуры учащихся общеобразовательных учреждений в контексте изучения курса алгебры основной школы. Подчеркнуто, что математическая культура ученика общеобразовательного учреждения - неотъемлемая составляющая общей культуры человека. Отмечено, что разработка данной проблемы способствует развитию познавательной деятельности учащихся основной школы и инновационной деятельности учителей-новаторов.

Ключевые слова: культура, математическая культура, математическая подготовка, компоненты математической культуры.

Besedin B.

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor of Geometry and Teaching Mathematics Methodology Department, Donbass State Pedagogical University, Mathematics teacher of Slavyansk Pedagogical Lyceum

Donchenko Y.

Post-graduate student, Pedagogic Sciences Department, High School of Donbass State Pedagogical University, teacher of Computer Studies of Kramatorsk comprehensive secondary school № 2

ISSUES OF DEVELOPING MATHEMATICAL CULTURE OF SCHOOLCHILDREN ON LESSONS OF ALGEBRA IN SECONDARY SCHOOL

This article is dedicated to discussing definitions of “culture”, “mathematical culture” and “components of mathematical culture”. Approaches to regarding meaning of definition “mathematical culture” are determined and characterized. Based on works of scientists and teachers components of comprehensive school students’ mathematical culture were formulated in context of studying algebra course in secondary school. It was emphasized that mathematical culture of secondary school student is an inevitable part of general human culture. It was noted that elaboration of this question contributes to developing secondary school students’ cognitive activity and to innovative work of creative teachers.

Key words: *culture, mathematical culture, mathematical background, components of mathematical culture.*

Постановка проблеми. У процесі навчання математики в середній школі, учень повинен не тільки опанувати алгоритми або методи розв’язання задач, він також повинен оволодіти певним рівнем математичної культури. Рівень розвитку математичної культури учнів знижується щороку. Учні не виявляють інтересу до самого предмета, не отримують навичок самостійної роботи з математики. Ця проблема поглиблюється ще і значним розривом між слабкими знаннями шкільного курсу математики, з одного боку, і високим рівнем необхідних знань у вищій школі – з іншого.

Аналіз сучасного стану методичної думки про детермінованість математичної освіти викликає особливий інтерес працівників освіти. Щорічно вносяться пропозиції, методичні розробки, рекомендації з поліпшення середньої математичної освіти. Як наслідок, проблема формування математичної культури стала однією з найбільш гострих проблем. Професор Х. Ш. Шіхалієв вважає, що всі стандарти, які стосуються математичної освіти повинні відображати вимоги до формування математичної культури учнів, інакше вони не будуть повними [7].

Кожен учень повинен отримати уявлення про наукову картину світу, мати тверді знання з основ наукових знань, а, також, повинен навчитися логічному мисленню і ясному викладу своїх думок, тобто володіти математичною культурою.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз наукових праць та публікацій свідчить про розробленість певних аспектів математичної культури студентів педагогічних, економічних та гуманітарних ВНЗ. Особлива увага приділяється розвитку належного рівня математичної культури у студентів педагогічних ВНЗ, майбутніх вчителів математики та інформатики, та студентів, які обрали технічні спеціальності. Відомими є

роботи Г. Л. Луканкіна, А. Г. Мордковіча, І. В. Метельського, І. А. Новика, В. Г. Скатецького і ін., які присвячені розв'язанню даної проблеми у педагогічних ВНЗ. Дана проблема також висвітлена у роботах С. І. Федорової, С. В. Плотникової та ін.

Є велика кількість публікацій про викладання математики для фізиків, техніків та інженерів, які належать видатним ученим і педагогам А. Анго, А. Н. Крилову, Л. Д. Кудрявцеву, А. Д. Мишкіс, Я. Б. Зельдович, І. М. Яглому.

Публікацій, присвячених проблемі формування математичної культури у школярів, значно менше, хоча окремі аспекти розглядаються у багатьох з перерахованих вище дослідників (Л. Д. Кудрявцев, А. Д. Мишкіс та ін.).

На особливу увагу в контексті означеної проблеми заслуговують наукові праці таких вчених-педагогів як Г. М. Булдик, Дж. Ікрамов, В. І. Снегурова, Х. Ш. Шіхалієв.

Постановка завдання. Метою статті є визначення та характеристика феномену процесу розвитку математичної культури учнів основної школи та визначення її компонентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В літературі існує більше п'ятисот визначень культури. Поняття «культура» погано піддається формулюванню – воно для цього занадто невизначене, багатозначне, головним чином в наслідок його ємності, якою наповнили це поняття його винахідники і яку неможливо вмістити в одну формулу. Кожне з них розкриває якийсь аспект культури [4].

Сьогодні математика виступає не лише як наука, але і як важлива частина світової культури, і, зокрема, як частина культурного світу кожної людини. Без розуміння сенсу математики, розглядати її проблеми з філософської точки зору просто не можливо.

Поняття «культура» (від лат. *Cultura* – «обробка») з'явилося у науковому лексиконі у другій половині XIX століття. Згодом, воно стало самостійним предметом дослідження багатьох вчених, філософів, культурологів.

Е. А. Поздняков вважає, що культура є щось більше, ніж звичайна сукупність науки, мистецтва, релігії та ін., хоча вони і мають до неї пряме відношення. Також, він відмічає, що культура виступає як властивий людському роду феномен, вона неподільна, всі її аспекти взаємозв'язані і єдині за своєю глибинною суттю.

Також, Е. А. Поздняков розглядає і наукове мислення, саму науку, їх зв'язок з культурою. Він наводить означення науки з «Короткої філософської енциклопедії». Наука – сфера людської діяльності, функцією якої є вироблення і теоретична схематизація об'єктивних знань про дійсність; галузь культури, яка існувала не в усі часи і не у всіх народів [4].

Історично склалося так, що у культурному світі паралельно існують два носія сенсу математики. Чупахин М. П. назвав один з них математичною культурою, а інший – культурою математики. Різниця між цими культурними об'єктами в тому, що культура математики – це сукупність математичних знань, «сховище математичних структур», а математична культура – це методологія і методика сенсоутворення в математиці. Найчастіше, втрата орієнтації в просторі математичної культури відбувається через відсутність методологічних знань, а, часом, і незнання елементарної методики виявлення сенсу математики.

Математична культура включає в себе філософську і методологічну культуру, методичну підготовку і навички неформального моделювання в рамках отриманої математичної освіти.

Математична культура як частина загальнолюдської культури не тільки є однією з її складових, а й несе в собі печатку її різноманіття і повноти. Тому дослідження математичної культури можна розглядати як багатопараметричну задачу.

Термін «математична культура» з'явився у 20-30-ті роки ХХ століття. Трохи пізніше деякі автори почали розглядати це поняття як систему знань і вмінь людини, необхідних для розв'язання певних завдань.

У 40-50-ті роки ХХ століття проблема формування математичної культури розглядалася у світлі появи робіт з теорії поетапного формування розумових дій. Ця проблема розглядалася з двох різних боків: з боку вченого-математика та вченого-педагога. Але в цих дослідженнях не був реалізований системний підхід, проблема формування математичної культури не розроблялася в аспекті пошуків оптимального управління навчальним процесом.

Починаючи з останньої чверті ХХ століття, почалася посилена диференціація та інтеграція наук, що призвело до більш активного обговорення проблем математичної культури. З появою операційних систем та мов програмування, стали актуальними дослідження алгоритмічної культури, яка виступає як складова частина математичної та інформаційної культури, що базується на математичній. В цей період математична культура розглядається як система математичних знань, умінь і навичок, що органічно входять у фонд загальної культури учнів, і вільне оперування ними в практичній діяльності. Дослідження Дж. Ікрамова допомагають виділити нові компоненти математичної культури, такі як математична мова і математичне мислення. Вони вводяться у зв'язку з тим, що автор під математичною дисципліною розуміє об'єктивну змістовну сторону знання, знакову форму вираження знання, процедуру переходу від знання до знаків і навпаки.

Сучасні підходи до аналізу математичної культури особистості представлені в ряді розглянутих нижче дисертаційних досліджень.

На думку Дж. Ікрамова, знання в мисленні кодуються у вигляді понять, суджень та умовиводів, а в мові виражаються за допомогою слів, словосполучень і пропозицій. Тому в якості параметрів, важливих компонентів математичної культури виступають математичне мислення і математична мова. Термін «математична мова» вживається для позначення всіх основних засобів, за допомогою яких в усній та письмовій формі виражається математична думка. Отже, в поняття «математична мова» включаються логіко-математичні символи, графічні схеми, креслення, а також наукові терміни разом з елементами природної мови [3].

В. Н. Худяков у своєму дисертаційному дослідженні розглядає математичну культуру учня початкової профільної освіти (спеціаліста) як суттєвий елемент загальної культури сучасної людини. Він вважає, що математична культура виростає із загальної культури, яка є середовищем і матеріалом для становлення першої [6].

Розвитком та особливостями формування математичної культури студентів педагогічних ВНЗ займалася О. В. Артеб'якіна. Під цим поняттям науковець розуміє складну систему, яка виникає як інтегративний результат взаємодії культур, що відображає різні аспекти математичного розвитку: знаннєвий, самоосвітній і мовний [1].

Т. Г. Захарова крім математичного знання виділяє чотири основні аспекти, які розширюють знання математики до рівня математичної культури. Це виділення людиною математичної ситуації з усього розмаїття ситуацій у навколишньому світі, наявність математичного мислення, використання всього розмаїття засобів математики та готовність до творчого саморозвитку, рефлексія [2].

Є. В. Путилова включає в математичну культуру чотири основні компоненти: математичне моделювання як метод пізнання наукової картини світу, методи математики, математичне мислення, мова математики.

Також, компонентами математичної культури виступають логічна, алгоритмічна, графічна та обчислювальна культури, математична самоосвіта, математична мова та ін. [5].

Узагальнюючи ідеї сучасних науковців, можна зробити висновок, що математичну культуру учня можна розуміти як комплекс взаємопов'язаних властивостей, комплекс культур, які взаємодоповнюють один одного, та утворюють базу або ядро математичної культури.

В контексті розглянутих робіт, можна виділити наступні складові та критерії розвитку математичної культури учнів основної школи:

1. *Обчислювальна культура*

Вміння оперувати з раціональними числами без допомоги ЕОТ; вміння раціонального обчислення; вміння прикидки результату; усні обчислення.

2. *Алгоритмічна культура*

Розуміння сутності алгоритму та його властивостей; розуміння сутності мови як засобу для запису алгоритму; володіння прийомами і засобами для запису алгоритмів; розуміння алгоритмічного характеру методів математики та їх додатків; володіння алгоритмами шкільного курсу математики; розуміння елементарних основ програмування на комп'ютері.

3. *Логічна культура*

Вміння конструювати визначення математичних понять; вміння виділяти загальні ознаки математичних понять; вміння виділяти специфічні ознаки математичних понять; вміння розпізнавати математичні об'єкти за їх визначенням; вміння вибудовувати «ланцюжок» умовиводів (індуктивні і дедуктивні докази); вміння виявляти структуру теореми і її вид (проста або складна); вміння визначати вид доведення (пряме чи непряме); вміння проводити міркування щодо пошуку доведень; вміння знаходити логічні помилки в міркуваннях; вміння висувати гіпотези і перевіряти їх на достовірність; вміння складати алгоритм (план) рішення задачі; вміння класифікувати задачі по виду; вміння класифікувати задачі за способами їх розв'язання; вміння вибирати ключові завдання; вміння складати аналогічні задачі; вміння розчленовувати задачу на прості задачі; вміння узагальнювати задачу; вміння проводити дослідження результатів розв'язаної задачі; вміння оцінювати оптимальність способу вирішення завдання.

4. *Графічна культура*

Вміння грамотно зчитувати інформацію з таблиці, діаграм, графіків; вміння грамотно будувати фігури та тіла як на площині, так і у просторі; вміння користуватися креслярськими приладами.

5. *Мовна культура*

Вміння чітко висловлювати свою думку; вміння грамотно використовувати математичні терміни; чітке розуміння використовуваних термінів.

Висновки. Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив сформулювати визначення поняття «математична культура» та виділити її компоненти у контексті розглянутих досліджень.

Математична культура школярів основної школи є необхідною складовою загальної культури в процесі формування особистості. Отже, під математичною культурою учня будемо розуміти комплекс якостей, систему культур, які у свою чергу формують саму математичну культуру. Серед компонентів математичної культури, слід виділити наступні:

обчислювальна культура, алгоритмічна культура, логічна культура, графічна культура, мовна культура.

Література

1. Артеб'якіна О. В. Формування математичної культури у студентів педагогічних вузів [Електронний ресурс] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / О. В. Артеб'якіна. – М. : РДБ, 2002. – 162 с.
2. Захарова Т. Г. Формирование математической культуры в условиях профессиональной подготовки студентов вуза : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Т. Г. Захарова. – М. : РГБ. – 2005. – 173 с.
3. Икрамов Дж. Развитие математической культуры школьников (языковой аспект) : дис. ... д-ра пед. наук / Джурабай Икрамов. – Сырдарья. – 1983. – 330 с.
4. Поздняков Э. А. Философия культуры. – М. : Интур реклама. – 1999. – 542 с.
5. Путилова Е. В. Формирование математической культуры студентов гуманитарных факультетов педагогических вузов как общедидактические задачи [Электронный ресурс] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Е. В. Путилова. – М. : РГБ. – 2003. – 184 с.
6. Худяков В. Н. Формирование математической культуры учащихся начального профильного образования [Текст] : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / В. Н. Худяков. – Магнитогорск. – 2002. – 120 с.
7. Шіхалієв Х. Ш. Більше уваги формуванню математики культурою учнів. / Х. Ш. Шіхалієв // Математика в школі. – 1994. – № 2. – С. 13 – 14.

Ганзера Г.

учитель вищої категорії, учитель математики Слов'янського педагогічного ліцею Слов'янської міської ради Донецької області

Шутько О.

асистент кафедри іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету

Інденко Н.

асистент кафедри іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету, учитель другої категорії, учитель англійської мови Слов'янського педагогічного ліцею Слов'янської міської ради Донецької області

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ Й АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УЧНЯМИ СТАРШИХ КЛАСІВ

У роботі розкрито необхідність інтегрованого підходу до вивчення математики й англійської мови, що має на меті розуміння учнями спеціальної математичної термінології, формування мовної, мовленнєвої компетентностей за майбутньою спеціальністю і підвищення мовного рівня учнів у цілому, підготовку старшокласників до вступу до європейських вишів.

Ключові слова: інтегроване навчання; створення англомовного середовища; термінологічна лексика; підвищення рівня мовної підготовки.

Ганзера А.

учитель высшей категории, учитель математики Славянского педагогического лицея Славянского городского совета Донецкой области

Шутько Е.

ассистент кафедры иностранных языков Донбасского государственного педагогического университета

Инденко Н.

ассистент кафедры иностранных языков Донбасского государственного педагогического университета,

учитель второй категории, учитель английского языка Славянского педагогического лицея Славянского городского совета Донецкой области

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ИНТЕГРИРОВАННОГО ПОДХОДА К ИЗУЧЕНИЮ МАТЕМАТИКИ И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА УЧАЩИМИСЯ СТАРШИХ КЛАССОВ

В работе раскрыта необходимость интегрированного подхода к изучению математики и английского языка, целью которого является понимание учащимися специальной математической терминологии, формирование языковой компетентности будущей специальности и повышение языкового уровня учащихся в целом, подготовку старшеклассников к поступлению в европейские вузы.

Ключевые слова: интегрированное обучение, создание англоязычной среды, терминологическая лексика, повышение уровня языковой подготовки.

Ganzera G.

the top academic degree teacher, the teacher of Mathematics of Slavyansk pedagogical lyceum of Slavyansk city council of Donetsk region

Shutko O.

the assistant lecturer of foreign languages department of Donbas state pedagogical university

Indenko N.

the assistant lecturer of foreign languages department of Donbas state pedagogical university,

the English second degree teacher of Slavyansk pedagogical lyceum of Slavyansk city council of Donetsk region

SOME ASPECTS OF INTEGRATED APPROACH TO STUDYING MATHS AND ENGLISH BY HIGH SCHOOL STUDENTS

The work deals with the importance of integrated approach to studying Maths and English, which aims to make students understand specific Maths terminology, forming language and speaking competences according to future

profession and improving speaking level of students in the whole, and preparing high school students for entering European Higher Establishments.

Key words: integrated studying, creating English speaking surrounding, terminology, improving speaking level.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасне соціальне замовлення вимагає адекватних змін у педагогічній сфері діяльності. Прискорення зазначеного процесу – вимога часу, що зумовлюється процесами глобалізації, спрямованістю її на світові освітні стандарти. А інтеграція України до європейського освітнього простору з одного боку розширює можливості випускників щодо вступу до європейських вишів, а з іншого ставить питання про готовність сьгоднішніх школярів до такого навчання. Адже постає проблема формування основних комунікативних і мовних компетентностей у сучасних старшокласників, перед якими відкриваються нові можливості і перспективи освіти й отримання професії. Підготовка учнів до міжнародного тестування IELTS (International English Language Testing System) і TOEFL є принципово новим компонентом додаткової освіти і має на меті формування комунікативної, соціокультурної, інформативної та інших компетентностей для успішного проходження тестування при вступі до вишів Європи, США, Австралії.

Формування соціально-значущої особистості, фахівця в багатьох галузях промисловості, яка б була конкурентоспроможною на міжнародній арені, є першочерговим завданням сучасної освіти. Тому важливим завданням школи сьогодні є не тільки підготовка випускника, що володіє іноземною мовою в рамках програми загальноосвітньої школи, а й обізнаного з термінологічною лексикою відповідно до майбутнього фаху.

Відкритість українського суспільства вимагає не просто традиційного вивчення іноземної мови, але й компетентнісних навичок їх використання у різних сферах діяльності. Формальне повторення навчальних курсів у перекладі з однієї мови на іншу не викликає захоплення, слабо розвиває творчі здібності як учнів так і викладачів. Тому актуальною є модель двомовного викладання окремих предметів, у тому числі математики. Такий підхід не просто поєднує знання англійської мови з предметною галуззю, а й формує уяву про образ життя, стиль мислення, які є у новій мовній культурі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор, виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми, яким присвячено означену статтю. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що проблемі інтеграції знань через предметні зв'язки приділяли увагу багато

дослідників, у тому числі П. Каптеров, І. Зверев, І. Фролов та інші. У цих дослідженнях виділено види, функції, методи інтеграції знань природничо-наукових, суспільних, технічних дисциплін.

На думку І. Фролова [7] саме інтегроване навчання є освітою майбутнього. Сучасна система освіти характеризується диференційованим підходом до вивчення окремих предметів, коли дисципліна вивчається відокремлено від реального життя. Такий підхід призводить до того, що після завершення навчання випускники заново вчаться застосовувати набуті знання на практиці.

На інтегрованих уроках відбувається синтез знань різних предметів, результатом якої є виникнення нової якості, що представляє єдине ціле, досягнуте широким поглибленим взаємозв'язком цих знань.

Дослідники єдині у визначенні цілей і результатів інтегрованих уроків - від підвищення інтересу до навчання і міцного засвоєння знань до розвитку творчого мислення і формування світогляду в цілому.

Але питання інтеграції предметів гуманітарного і природничо-математичного циклів, у тому числі інтеграції математики і іноземної мови, залишається відкритим, не достатньо вивченим.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розгляд теоретичного і практичного аспектів інтегрування математики з іноземною (англійською) мовою як необхідний чинник формування особистості старшокласників.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сьогодні вивчення іноземної мови розширює свої можливості за рахунок доступності сучасних методик її викладання, нових соціокультурних зв'язків, які виникають в українському суспільстві. Вивчення окремих предметів базового курсу іноземною мовою стає одним з нових підходів, які сприяють як підвищенню мовної підготовки, так і самої дисципліни.

Інтеграція математичної і гуманітарної культур - складний процес. Галілео Галілей у свій час стверджував: «Природа розмовляє з нами мовою математики». Але складність двомовного викладання математики полягає у тому, що мова може подвоювати зміст математичних понять і суджень. Необхідна математична строгість, яка виключає багатозначне тлумачення одних і тих самих понять. Тому впровадження елементів викладання математики іноземною мовою розкриває психологічні можливості людини: контекстне сприйняття змісту матеріалу, здатність до розумової діяльності у різних мовних середовищах.

Базові знання з математики й іноземної мови, що виступають як індивідуальний досвід, взаємопідсилюють один одного і дозволяють наповнити новим змістом результати, досягнуті в цих областях знань.

Таким чином, можна вважати, що вивчення математики із залученням іноземної мови не тільки розширює межі пізнання учнів. Це важливий дидактичний підхід, який підвищує освітню компетентність, якість профільного навчання.

Викладання в процесі вивчення математики спеціальної термінологічної лексики має носити іншу дидактичну спрямованість, ніж основний курс математики, який викладається рідною мовою, як і вивчення іноземної мови у порівнянні з базовим курсом її вивчення. Головною задачею вивчення математики з використанням англійської мови є оволодіння учнями навичками засвоєння математичних термінів, формул, правил, побудови математичного діалогу англійською мовою. Акцент робиться на «математичну» англійську мову, в якій головним є структурований метод навчання термінів і ключових фраз, побудови логічних ланцюгів у вивченні теми.

У такому курсі повністю відсутнє механічне відтворення тексту, воно замінено ігровими ситуаціями, діалогами, вправами на логічне порівняння, зіставлення, визначення помилок, тобто навчальні завдання, що активізують не тільки пам'ять, але й образне мислення, уміння аналізувати і робити логічні висновки. Такий комплекс прийомів має забезпечити вчителя своєрідним англійським середовищем, в якому учні мають спілкуватися, робити висновки, читати, грати у рольові ігри, викладати свої думки.

Важливо, щоб математичні ідеї основного курсу, які повторюються в нових мовленнєвих формах, отримали продовження через різні види пізнавальної і практичної діяльності. Такими можуть бути дослідницький практикум, семінари, творчі завдання. Доцільно проводити диспути і конференції, які потребують умінь відстоювати свою точку зору, вміння переконувати опонентів у правильності своєї позиції. Математика тут виступає як наука, що стверджує абсолютну правоту і безкомпромісність наукової дискусії, що є надзвичайно актуальним у процесі залучення учнів до науково-дослідної діяльності.

Наведемо фрагмент захисту науково-дослідницької роботи, що була представлена на обласному етапі конкурсу – захисту робіт учнів-членів МАН за темою «Дослідження і побудова числових конструкцій».

Studying and building the numeral constructions.

They say, numbers rule the world.

No, they just direct how to rule it.

Johann Wolfgang von Goethe

The work is devoted to the topic, which has been bothering people and still is those who are inspired by Mathematics. "Numeral constructions for sums of cubes and squares". Long time ago our ancestors didn't know what counting

is. They divided things into one and many, then they counted using fingers, next numbers appeared. Nevertheless, the science about simple figure theory is the most ancient in Maths, it still remains of current importance nowadays.

The work deals with two numeral constructions material for which is *natural number*. There are two answers “Yes” or “No” as for existence of needed construction.

The aim of the research work:

1) basing on learning the issue about Pythagorean triple to study the numeral constructions for sums of cubes and squares of natural numbers different in pairs

2) to study and do tasks connected with natural numbers and building numeral constructions

3) broaden knowledge about numbers

Topicality. There are many people inspired by Maths, but not many know about wide properties of numbers, that’s why this topic is current and questions are opened.

The object of research is numeral constructions.

The subject of research is numeral constructions for sums of cubes and squares of natural numbers different in n-pairs.

Next tasks were indicated for reaching the previous goal.

- *study theoretical material* of given problem

- consider separate Pythagorean triple and set the general formula of their calculation

- consider and build numeral constructions for sums of squares and cubes of natural numbers different in pairs

- research and build optimization functions of product and overdegree of natural numbers, sum of which is provided by the data

- try to compartmentalize numeral constructions received.

Studying the constructions

2.1 Numeral construction for sum of squares and cubes of natural numbers different in pairs.

Let’s study next construction.

Let’s prove that for any natural number, the square of which can be presented as a sum of squares of different natural numbers $2, 3 \dots n$.

Let’s place a random Pythagorean triple onto basis, for example

$$5^2 = 4^2 + 3^2.$$

We’ll write summands in descending order.

We’ll multiply both parts by 5^2

$$25^2 = 20^2 + 15^2$$

$$25^2 = 20^2 + 3^2 \cdot 5^2$$

$$25^2 = 20^2 + 3^2(4^2 + 3^2)$$

$25^2=20^2+12^2+9^2$. So number 25^2 is presented as sum of squares of two and three natural numbers different in pairs.

We'll multiply both parts by 25^2 , and we get

$$125^2=100^2+60^2+45^2$$

$$125^2=100^2+60^2+9^2(4^2+3^2)$$

$$125^2=100^2+60^2+36^2+27^2$$

$$125^2=100^2+75^2.$$

So we've shown that there is a number, the square of which can be presented as a sum of squares of two, three, four of natural numbers different in pairs.

Let's prove this assertion for a random "n" using method of mathematical induction.

Let's have equality $25^2=20^2+15^2=20^2+12^2+9^2$ as a basis of mathematical induction.

Let's assume that for $n=k$ there is such "A", the square of which can be presented as a sum of squares of natural numbers 2, 3...k different in pairs:

$$A^2=a_{21}^2+a_{22}^2=a_{31}^2+a_{32}^2+a_{33}^2=\dots=a_{k1}^2+a_{k2}^2+\dots+a_{kk}^2$$

Let's prove that for $n=k+1$ there is a number, square of which can be presented as a sum of squares 2, 3 ... k+1.

We'll multiply the given equality by 5^2 :

$$(5A)^2=(5a_{21})^2+(5a_{22})^2=(5a_{31})^2+(5a_{32})^2+(5a_{33})^2=\dots=(5a_{k1})^2+(5a_{k2})^2+(5a_{k2})^2+\dots+(5a_{kk})^2.$$

Note that all summands are different and put into descending order.

We'll arrange on multipliers the smallest summand:

$$(5A)^2=(5a_{21})^2+(5a_{22})^2=(5a_{31})^2+(5a_{32})^2+(5a_{33})^2=\dots=(5a_{k1})^2+(5a_{k2})^2+\dots+(5a_{k,k-1})^2+(4a_{kk})^2+(3a_{kk})^2$$

Conclusion: we've proved that the assumption that there is a such a number A, the square of which can be presented as a sum of squares of natural numbers different in pairs 2, 3... k, so there is such a number, square of which can be presented as a sum of squares of natural numbers 2, 3...k+1, then there is always for every natural number $n \geq 2$ such a natural number, square of which can be presented as 2, 3,..., n natural numbers.

The same operations can be carried out for any Pythagorean triple as:

$$13^2=12^2+5^2$$

$$17^2=15^2+8^2$$

According to set tasks at work: theoretical experience on the problem of researching? The issue of existing numeral constructions for sums of cubes and squares different in pairs. At work we've studied a great number of Pythagorean triples and we've derived general formula for their calculation.

Based on built constructions for sums of squares and cubes of natural numbers in pairs we have compartmentalized received numeral constructions

and we have proved the existence of constructions for sum of natural numbers of quartic degree in n-pairs.

We've studied such interesting functions, one of which is the product, another is overdegree of number, sum of which is given by the data.

Thank you for your attention!

Обов'язковим елементом такої роботи є створення термінологічного словника[1],[2] на початку роботи з темою і розширення словника базових математичних дій мовленнєвими зворотами, необхідних для захисту роботи [4], [5].

Наприклад:

The work is devoted – робота присвячена

The work deals with – у роботі розглянуто

The aim of the research work – мета роботи

Topicality – актуальність теми

To be of current importance – бути актуальним

The object of research – об'єкт дослідження

The subject of research – предмет дослідження

Basing on learning the issue – на основі вивчення питання

To study theoretical material – вивчити теоретичні аспекти

According to set tasks – відповідно до поставлених завдань

Theoretical experience – теоретичний досвід

To broaden knowledge – розширити знання

Compartmentalize – узагальнити

Note that – зауважте, що

Conclusion - висновок

Simple figure theory – елементарна теорія чисел

Wide properties of numbers – широкі властивості чисел

Natural numbers – натуральні числа

For every natural number - для кожного натурального числа

Numbers different in pairs – числа попарно різні

Pythagorean triple – Піфагорова трійка

Random triple – довільна трійка

Let's study - розглянемо

Let's prove - доведемо

Can be presented – можна представити

To show- показати

Assumption - припущення

Let's assume- припустимо

To arrange on multipliers – розкласти на множники

Calculation – обчислення

Counting - обчислення

To multiply by - помножити

Product - добуток

Summand - доданок

The smallest summand – найменший доданок

In descending order – в порядку спадання

Equality - рівність

Both parts – обидві частини

Assertion - твердження

The square of number – квадрат числа

Sums of squares and cubes суми квадратів і кубів

Quartic degree – четверта степінь

Overdegree - надстепінь

To set the general formula – вивести загальну формулу

To derive general formula for calculation – виводити загальну формулу для обчислення

Method of mathematical induction – метод математичної індукції

The same operations – аналогічні дії

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Таким чином, у сучасній освітній ситуації, коли все частіше виникає необхідність вивчення окремих предметів іноземною мовою, що є однією із складових успішного виступу учнів на всеукраїнських конкурсах, турнірах, олімпіадах, конференціях, двомовне викладання математики дає можливість моделювати мовленнєві ситуації, підвищувати науковий, мовний рівень учнів, мотивувати подальше вдосконалення таких умінь.

Література

1. Васильева О.Н., Блинова Т.А. Терминологический словарь по математике (на английском языке).- М.: МАДИ, 2007. - 29 стр.
2. Завалишина Т.И., Полющенко В.С. Определение, происхождение математических терминов, правописание и произношение их на английском языке.-М.,2009.-с.45.
3. Лурье М.Л. Информационные технологии как фактор культурологической направленности преподавания математики на английском языке в системе школа-вуз.(Материалы XVII международной конференции 28-29 июня 2006 года).
4. Пентус М. Р.. Примеры словосочетаний из математических текстов на английском языке [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://pcs.math.msu.su/~pentus/ftp/mehmat/english.txt>
5. Сосинский А. Б.. "Как написать математическую статью по-английски".- М.: "Факториал", 1997, 2004. 112 страниц.

6. Сукова Н.И., Интегрированный урок математика (геометрия) + английский язык по теме: "Площадь фигур. Решение задач в 8-м классе". //Преподавание математики. - М., 2009. - с.5-8.
7. Фролов М.И. Теория новой естественной педагогики и ее методическое обеспечение. Сб. матер. Науч.-техн. Конф. МГУП. М.: МГУП, 2001.

Цибулько Г.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики технологічної і професійної освіти. ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Салогуб В.

Студентка технологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

УДК 373.5.015.3:159.952.13

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті розглядаються питання формування пізнавальної активності старшокласників та вплив на цей процес колективної творчої справи.

Ключові слова: *пізнавальна активність старшокласників, розвиток колективної творчої справи; технологія колективного творчого виховання.*

Цыбулько. Г.

кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики и методики технологической и профессиональной подготовки. ГВУЗ. Донбасский государственный педагогический университет

Салогуб В.

студентка технологического факультета ГВУЗ. Донбасский государственный педагогический университет

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ СТАРШЕКЛАСНИКА

В статье рассматриваются вопросы формирования познавательной активности старшеклассников и влияние на этот процесс коллективных творческих дел.

Ключевые слова: *познавательная активность старшеклассников, развитие коллективных творческих дел, технология коллективного творческого воспитания.*

Tsybulko G.

candidate of Pedagogical sciences, assistant professor of Donbas State Pedagogical University

Salogub V.

Student of the Technological faculty, Donbas State Pedagogical University.

PSYCHO-PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF THE FORMING OF TEENAGERS COGNITIVE ACTIVITY

The problem of the forming of teenagers cognitive activity and the influence of the collective creative deeds on this process are considered in the article.

Key words : *teenagers cognitive activity, development of the collective creative deeds, technology of the collective creative upbringing.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Життя потребує кардинальної зміни педагогічної свідомості, інтенсивного пошуку ефективних засобів організації освіти. Вирішення цих питань покладає велику відповідальність на сучасного викладача, ставить серйозні вимоги до його педагогічної підготовки, володіння активними й інтерактивними методами навчання та виховання.

Чим глибше наука проникатиме в потаємні процеси мислення і творчості, тим вправніше й впевненіше навчальний заклад виховуватиме у старшокласників потребу в знаннях, любов до активної розумової праці, інтерес до навчання.

На підставі аналізу сучасної теорії та практики формування пізнавальної активності старшокласників зробимо спробу цілісно розкрити сутність цього явища як системи, її компонентний склад, визначити рівні розвитку кожного з них, їхні змістові характеристики, обґрунтувати методику їхньої діагностики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування пізнавальної активності не нова. Її вивчали спеціалісти в галузі психології та педагогіки стосовно навчального процесу (Л.П. Аристова, Ш.І. Ганелін, В.В. Давидов, М.І. Єникеев, Л.В. Занков, М.М. Левіна, І.Я. Лернер, В.Ф. Паламарчук, П.І. Підкасистий, М.М.Скаткін, Т.І. Шамова, Г.І. Щукіна та ін.)

Проте як системне педагогічне явище, що має своєрідну структуру і виявляється на різних рівнях, проблема пізнавальної активності старшокласників досліджена недостатньо.

Виклад основного матеріалу. На підставі аналізу зазначених та інших психолого-педагогічних досліджень розглянемо формування пізнавальної активності старшокласників як педагогічну проблему.

Активність людини у наукових дослідженнях трактується як поняття, що охоплює будь-яку діяльність і визначається як спосіб існування органічної матерії взагалі, а також як існування людини зокрема.

Активність особистості – самостійна категорія, соціальне явище, що має специфічні особливості.

Пізнавальна активність розглядається як специфічна властивість особистості, спрямована на активне набуття знань в інтересах суспільства.

На підставі аналізу теоретичної літератури вважаємо, що пізнавальна активність є складною системною властивістю суб'єкта, яка інтегрує важливі якісні характеристики його пізнавальної діяльності: пізнавальну самостійність, ініціативність, а також повноту і мобільність його знань, умінь і навичок, що формуються у цьому процесі.

Різні підходи дослідників і педагогів-практиків до визначення пізнавальної активності, її структури засвідчують передусім природу самого явища як складної інтегративної, багаторівневої у генезисі системи. У наукових дослідженнях структуру цього явища розглядають як будову і внутрішню форму організації системи, єдність стійких взаємозв'язків між її елементами, що може мати різні прояви.

Загалом виокремлюють такі важливі компоненти пізнавальної активності суб'єкта, які визначають вищезазначені якісні ознаки його пізнавальної діяльності: мотиваційний (потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, установки), операційний (репродуктивні, стандартизовані, пошукові, творчі дії) та інформаційний (сприйняття матеріалу, зв'язок відомого з невідомим, актуалізація матеріалу). Ця структура характерна для кожної якісної ознаки пізнавальної активності особистості, що визначають сутність цього поняття. На думку науковців, якість кожного зазначеного компонента також формується на різних рівнях: творчому, пошуковому, репродуктивному. Деякі дослідники замість пошукового рівня вводять реконструктивний, сутність якого полягає в здатності студентів змінювати, перебудовувати у різних варіантах знання, що здобуваються.

Формування активності в будь-якому виді діяльності відбувається лише в процесі організації певної діяльності. Творча діяльність – це найвища форма людської діяльності. Це активна взаємодія людини з навколишнім світом, у результаті якої людина цілеспрямовано змінює цей світ і створює щось нове, яке до цього не існувало і має суспільне значення.

Отже, у процесі творчої діяльності змінюється не тільки довкілля, але й, що особливо важливо, змінюється сама людина, розвиваються її духовні сили і здібності. Творча людина здатна здобувати знання самостійно, а не тільки отримувати їх у готовому вигляді, а потім застосовувати у вирішенні нових завдань. Ось чому творчій навчально-пізнавальній діяльності старшокласників належить особливе місце у навчальному процесі, оскільки якраз творча діяльність як найбільш продуктивна має великі можливості для розвитку особистості.

Як інтегративна якість активності старшокласників, пізнавальна ініціативність визначає її мотиваційні й емоційний аспекти.

Проблема пізнавальної активності (тут і далі ПА), способи та методи активізації навчальної діяльності старшокласників – одна з постійних проблем педагогіки вищої школи. Цій темі було присвячено багато досліджень. Але останнім часом спостерігається деяке згасання інтересу до питань, пов'язаних з активізацією пізнавальної діяльності студентів. Чому? Річ у тім, що найчастіше проблему ПА розглядають заради самої активності у навчанні. Але при цьому забувається, що активність у пізнанні – це тільки одна з ланок у ланцюзі неосяжного процесу пізнання світу. Людина пізнає світ (об'єктивний та суб'єктивний) як стихійно, безсвідомо, так і планомірно, у спеціально створених умовах (дитячий садок, школа, вищий навчальний заклад). Активність може проявлятися і в тому, і в іншому видах пізнання. Але якщо у першому випадку активність спочатку направляється самою людиною, то у другому частіше за все активність стимулюється іншими людьми (педагогами, вихователями, вчителями та ін.).

Як приклад, розглянемо вплив колективного творчого виховання на розвиток пізнавальної активності учнів до основи організації колективного творчого виховання покладено такі структурні компоненти технології: колективна організаторська діяльність; колективна творчість; колективна постановка мети; ситуації-взірці; емоційне насичення колективного життя; суспільне спрямування діяльності колективу. Базовим компонентом технології колективного творчого виховання є *колективна організація діяльності*, тобто такий спосіб її організації, за якого всі члени колективу залучаються до процесу планування, підготовки, виконання та аналізу спільних справ. Така методика роботи формує у старшокласників навички побудови ефективних міжособистісних відносин в студентській групі, вміння вирішувати завдання, враховуючи інтереси і кожного члена колективу, і справи в цілому.

Показником рівня розвитку колективного мислення є колективна *творчість*, що дає можливість спілкуватися у колективі не за шаблоном, не за заданим сценарієм, а з вигадкою, фантазією, імпровізацією, грою, відкриває нове саме для цих учнів, для цього колективу.

Таким чином, технологія формування продуктивної пізнавальної атмосфери в позакласній виховній роботі сприяє формуванню творчої особистості, діяльність якої відрізняється новизною, неповторністю, оригінальністю, для якої потреба в творчості є життєвою потребою, а творчий стиль діяльності - найбільш характерним, цьому допоможуть інновації, впроваджені в життя.

Будь-яка діяльність повинна починатися з попереднього ціле покладання. У цій технології – це *колективна постановка мети*. Учні,

вчителі та батьки учнів спільно виробляють мету колективного життя. Колективне ціле покладання має два напрямки: вироблення загальної довгострокової мети та визначення конкретних дій на певний період часу.

Обов'язковим компонентом технології є *ситуації-взірці*. Це обмежений у часі (від декількох годин до місяця) відрізок колективного життя, в якому учні, вчителі та батьки учнів живуть підвищено інтенсивним, напруженим колективним життям згідно з принципами демократизації, гуманізму, творчості.

Особливе значення надається *емоційній насиченості колективного життя*, тобто набору засобів, спеціально спрямованих на збільшення емоційної напруги, збудження почуттів єднання, довіри, душевного підйому. Ці засоби поділяються на дві групи – символи та обряди. Символами є значки й емблеми, форма і девізи, символічні жести. Обряди, як прийнята форма поведінки у конкретних ситуаціях, тісно пов'язані з емоційним життям колективу та сприяють духовному єднанню учасників діяльності.

Характерним компонентом технології називають *суспільне спрямування діяльності колективу*. Важливо, щоб учні у процесі діяльності, здійснюваної на користь людям, розуміли стан цих людей і хотіли допомогти їм. Необхідно, щоб у роботі поряд з формуванням в учнів таких якостей, як творчість, відповідальність, діловитість, комунікативність, розвивався і гуманістичний, моральний сенс діяльності.

Демократизація й гуманізація суспільства зумовили відповідні зміни в методиці виховної роботи. У ній починає домінувати акцент на взаємодію дорослих і вихованців, які, об'єднуючись задля загальної мети, формують стосунки між собою на принципах співробітництва й співтворчості.

Класний керівник орієнтується на позитивні якості студента, вірить у його творчі сили, намагаючись активізувати й розвинути їх. Цьому сприяють творчий підхід до учнів, гнучкість форм впливу на них, урізноманітнення змісту діяльності учнівського колективу.

Перехід до системи колективного творчого виховання відбувається за одним із напрямів — «технологічним» чи «ідеологічним». Прибічники «технологічного» підходу обмежуються засвоєнням основних форм методики. Практика свідчить, що зміни технології виховного процесу підвищують інтерес старшокласників до спільної діяльності, розвивають їх активність. Але здебільшого це не сприяє формуванню нового ставлення до життя, яке є результатом змін не лише способів діяльності, а й характеру міжособистісних стосунків у колективі. Прибічники «ідеологічного» підходу впевнені, що достатньо захопити вихованців і педагогів ідеєю спільної творчої праці, змінити характер міжособистісних стосунків у колективі, і вони самі визначать оптимальну для себе технологію діяльності. Така недооцінка технологічних аспектів системи

нерідко призводить до провалів хороших задумів, безуспішної трати сил, згасання зацікавленості справою.

Найраціональнішим є поєднання обох підходів. Оскільки методика КТВ передбачає спосіб організації життя учнівського колективу, за якою вихованці й викладачі, будучи захопленими спільною справою, турбуються про поліпшення клімату в колективі, самопочуття, настрою один одного, вони спільно планують, організують та аналізують свою діяльність, накопичуючи, осмислюючи пропозиції, ідеї, розвиваючи власні погляди, почуття дружби, поваги, взаєморозуміння й турботи.

Здійснення життєво-практичної сторони кожної колективної творчої справи визначає реалізацію таких виховних завдань:

1. виховні завдання, які ставлять вихователі в процесі організації колективної творчої діяльності, вирішуються непомітно для вихованців, їх відкривають вихованці – в тій чи іншій мірі – при обговоренні результатів колективної творчої справи, і вони стають їхніми вимогами до себе;

2. у процесі колективної творчої діяльності здійснюються в тісній єдності завдання різноманітних частин виховання: громадянського, морального, трудового, розумового, фізичного, естетичного;

3. у процесі колективної творчої діяльності розвиваються в єдності всі три сторони особистості: пізнавально-світоглядна (знання, погляди, переконання, ідеали), емоційно-вольова (почуття, прагнення, інтереси, потреби), діяльнісна (уміння, навички, звички, здібності, риси характеру);

4. у процесі колективної творчої діяльності реалізуються різні функції виховної діяльності: вихователі передають готовий суспільно цінний досвід разом з вихователями та під їх керівництвом; відбувається поєднання цього досвіду з попереднім, обмін поєднаним досвідом, його закріплення та нагромадження у вигляді позитивних традицій, подальший їхній розвиток;

5. у процесі колективної творчої діяльності взаємопов'язано здійснюються різні ланки спрямованого виховання: виховання та самовиховання старшокласників та педагогів як особистісне, так і взаємне.

Висновки. *Колективна творча справа* – це конкретне втілення багатогранної громадянської турботи в єдності її трьох сторін – практичної, організаторської, виховної. Саме тому виховна дія КТС на особистість кожного учасника така глибока, цілісно-багатостороння. У колективних творчих справах відбувається – в єдності – формування громадянської самосвідомості, істинно гуманних почуттів та переконань, *зміцнення пізнавальної самостійності*, розвиток різносторонніх здібностей й потреби віддавати їх на загальну радість і користь. У них долається споживацько-егоїстичне ставлення до навколишнього життя як джерела

задоволення й користі тільки для себе, ставлення до себе як насамперед споживача готових благ – матеріальних і духовних.

Література

1. Безпалько О.В. Зміст і методика позакласної виховної роботи. / Авторський колектив: О.В.Безпалько, І.О. Трухів, А.Й. Капська та ін. - К.: - 1993.
2. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: Навч. посіб. / С.Г. Карпенчук. – 2-ге вид, допов. і переробл. – К. : Вища шк., - 2005 – С. 147-160.
3. Тюріна В. Пізнавальна перспектива і перспективні задачі: формування самостійності / В. Тюріна //Рідна школа – 1997 - № 9 – С. 38-40.

Шелудешева М.

асистент кафедри теоретичних, методичних основ фізичного виховання і реабілітації Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

УДК 796.035:061.2–053.2

СУТНІСТЬ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ В ДИТЯЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАННЯХ

У статті розкрито сутність спортивно-оздоровчої роботи в дитячих громадських об'єднаннях. Здійснено теоретичний аналіз наукової літератури з окресленої проблеми. Проаналізовано нормативні документи. Визначено складові «спортивно-оздоровчої роботи в дитячих громадських об'єднаннях»: фізичне виховання, фізична культура, спорт, спортивно-масова робота, фізкультурно-оздоровча робота, спортивно-оздоровча робота. Розглянуто ці поняття відносно професійної діяльності вчителя фізичної культури в загальноосвітній школі. Наведено, як приклад спортивно-оздоровчих заходів, табори, які проводять дитячі громадські об'єднання, зокрема організація НСОУ – Пласт. Аналізується багаторічний досвід роботи табору оздоровлення та відпочинку дитячих громадських об'єднань, який дозволяє виявляти особливості цього соціально-педагогічного середовища. Розкриваються специфічні особливості фізичного виховання у спортивно-оздоровчому скаутському таборі.

Ключові слова: *фізичне виховання, фізична культура, спорт, спортивно-масова робота, фізкультурно-оздоровча робота, спортивно-оздоровча робота, дитячі громадські об'єднання*

Шелудешева М.

асистент кафедри теоретических, методических основ физического воспитания и реабилитации Государственного высшего учебного заведения «Донбасский государственный педагогический университет»

СУЩНОСТЬ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВИТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В ДЕТСКИХ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОБЪЕДИНЕНИЯХ

В статье раскрыта сущность спортивно-оздоровительной работы в детских общественных объединениях. Осуществлен теоретический анализ научной литературы по определенной проблеме. Проанализированы нормативные документы. Определены составляющие «спортивно-оздоровительной работы в детских общественных объединениях»: физическое воспитание, физическая культура, спорт, спортивно-массовая работа, физкультурно-оздоровительная работа, спортивно-оздоровительная работа.

***Ключевые слова:** физическое воспитание, физическая культура, спорт, спортивно-массовая работа, физкультурно-оздоровительная работа, спортивно-оздоровительная работа, детские общественные объединения.*

Sheludesheva M.

assistant of the chair of theoretical, methodical bases of physical training and rehabilitation of the State higher educational institution «Donbass state pedagogical University»

THE ESSENCE OF SPORTS AND RECREATION ACTIVITIES IN CHILDREN'S PUBLIC ASSOCIATIONS

The essence of the sports and recreation activities in children's public associations is considered in the article. Carried out a theoretical analysis of scientific literature on the definite problem is made. Legal documents a analyzed. The components of a «recreation work in children's public associations»: physical education, physical culture, sports, mass sports work, health-improving work, sport and health work a determined.

Key words: physical education, physical culture, sports, mass sports work, health-improving work, sport and health work, children's public associations

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науково-практичними завданнями.

На сучасному етапі розвитку української держави суттєво підвищилася увага до проблем виховання дітей та молоді, зокрема проблеми фізичного, психічного і духовного здоров'я. Розв'язання завдань виховання здорової нації, відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні, слід здійснювати шляхом створення здоров'язбережувального освітнього середовища, формування валеологічної культури школярів та студентської молоді. Зростає потреба в нових формах виховання, пошуках нових шляхів вирішення цього питання. Важливого значення при цьому набувають громадські дитячі об'єднання, кількість яких в Україні останніми роками значно зросла. Саме в дитячих об'єднаннях задовольняються потреби дітей в спілкуванні, спільній діяльності, в реалізації інтересів, фізичному вихованні та оздоровленні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання порушеної проблеми й на які спирається автор.

У дисертаційних роботах, присвячених вивченню проблеми громадських об'єднань, приділено увагу окремим її аспектам, зокрема проблемі дитячих та молодіжних організацій присвячені такі дослідження, як: Ю.Візитів, С.Левицький, Ю.Поліщук, Б.Савчук, Т.Самотулка, В.Янів, В.Окаринський, М.Окаринський. Також присвячена ціла низка досліджень підготовці вчителів, вихователів до роботи з дитячими громадськими об'єднаннями (С. Бобришов, Б. Ковбас, С. Харченко).

Теоретико-методологічні основи діяльності Пласту визначено О. Вахняниним, В. Кархутом, Б. Кравцівим, С. Левицьким, Ю. Старосольським, О. Тисовським, О. Яремченком та ін. Організаційно-педагогічні засади виховного процесу у скаутській організації Пласт досліджено Ю.Жданович.

Формулювання мети та завдань статті: здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з окресленої проблеми, визначити сутність спортивно-оздоровча робота в дитячих громадських об'єднаннях, дати визначення основним його складовим.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У нашому дослідженні використовується таке ключове поняття, як спортивно-оздоровча робота в дитячих громадських об'єднаннях. У науковій і навчально-методичній літературі частіше зустрічаються поняття фізкультурно-оздоровчої й спортивно-масової роботи і рідше – спортивно-оздоровча, які знайшли досить широке висвітлення, при цьому результати вивчення доступних нам джерел показали різноманітність конкретних формулювань цих понять, що визначило деяке різночитання авторами їхнього змісту й визначень їх складових. Досить часто зустрічаються такі поняття як спортивно-оздоровчі програми, спортивно-оздоровчі табори, спортивно-оздоровчі центри (клуби), але конкретного визначення цього складового поняття «спортивно-оздоровча робота» не було знайдено в науково-педагогічній літературі. Найчастіше зустрічається поняття як спортивно-оздоровчий центр. Він не залежно від цільової спрямованості є ефективною формою організації активного дозвілля населення, що дозволяє врахувати основні запити людей.

Вважаємо за необхідне розглянути в нашому дослідженні супутні поняття, як фізкультурно-оздоровча робота. Визначення фізкультурно-оздоровчої роботи та форм цієї роботи у різних джерелах загалом збігаються, але за словами Л.Іванової [7, с. 26-27] існує розмитість: майже не зустрічається конкретне визначення та відсутнє чітке розгалуження у супідрядності понять «фізкультурно-оздоровча» та «спортивно-масова» робота. Р.Белов, Б.Сергеев, М.Третьяков взагалі використовують термін

«фізкультурна робота» [2, с. 8]. Фізкультурно-оздоровча й спортивно-масова робота взаємозалежні, тому перед тим, як визначати поняття спортивно-оздоровчої роботи, ми спочатку розкриємо саме ці поняття.

Результати теоретичного аналізу нормативних документів свідчать, що словосполучення «фізкультурно-оздоровча діяльність» і «фізкультурно-оздоровча робота» використовуються в одному значенні та розглядаються, «як один з основних напрямів впровадження фізичної культури [10, с. 44]». У цих документах зазначається, що «фізкультурно-оздоровча діяльність спрямована на підтримання та зміцнення здоров'я у виробничій, навчально-виховній та соціально-побутовій сферах» [10, с. 44] та пояснюється, що «у навчально-виховній сфері (дошкільних виховних, середніх загальноосвітніх, професійних навчально-виховних, вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації) фізкультурно-оздоровча робота здійснюється в поєднанні з фізичним вихованням дітей та молоді, з урахуванням стану здоров'я, рівня фізичного та психічного розвитку [10, с. 45]».

Розглянемо ці поняття відносно професійної діяльності вчителя фізичної культури в загальноосвітній школі.

Л.Волков вважає фізкультурно-оздоровчу роботу в школі однією із складових фізичного виховання учнів і відносить до неї гімнастику до занять, під час занять (фізкультхвилинка та фізкультпауза), між заняттями на перервах (ігри на перервах), крім того автор визначає позакласну фізкультурно-оздоровчу та спортивно-масову роботу, яка організовується на основі широкої самостійної діяльності учнів [6, с. 17]. В.Кинль розглядає фізкультурно-оздоровчу роботу в системі фізичного виховання, вважаючи її дієвим засобом підтримки розумової працездатності школярів та до них відносить: гімнастику до занять, фізкультхвилинки на уроках та фізичні вправи на перервах, щоденні фізкультурні заняття в групах подовженого дня, дні здоров'я та спорту [9, с. 3]. На думку Л.Іванової [7, с. 30]., фізкультурно-оздоровча робота є одним з основних напрямів впровадження фізичної культури в освітнє середовище, який спрямований на підтримання та зміцнення здоров'я дітей і молоді та здійснюється з урахуванням стану їх здоров'я, рівня фізичного та психічного розвитку.

До фізкультурно-оздоровчої роботи в режимі шкільного дня відносять на думку Г.Богданова, такі заходи: гімнастику до уроків, фізкультхвилинки в процесі уроків, години здоров'я та рухливі перерви, дні здоров'я та спорту а також позакласні заняття, форми яких не є раз і на завжди визначеними, у зв'язку з тим, що інтереси учнів змінюються, але взагалі це фізкультурні, спортивні та туристські гуртки [4, с. 6-7].

Як зазначає Л.Іванова [7, с. 30]., заходи фізкультурно-оздоровчої роботи в режимі навчального дня та спортивно-масові заходи це складові

фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів. Особливістю або головною відзнакою спортивно-масових заходів є те, що, враховуючи їх змагальний характер, до них можуть залучатися тільки ті діти, які не мають обмежень щодо стану свого здоров'я.

Науковці Ю.Копилов, В.Лях, Г.Мейксон головну роль фізкультурно-оздоровчої роботи вбачають у сприянні нормальному фізичному розвитку організму, прищепленні та удосконаленні різних рухових навичок з метою зміцнення здоров'я та сприяння масовому охопленню школярів заняттями фізичною культурою [13, с. 177].

Для об'єктивного аналізу сутності понять «фізкультурно-оздоровча діяльність» та «спортивно-оздоровча діяльність» необхідно розкрити, що вихідними й супутніми поняттями є «фізична культура», «фізичне виховання», «оздоровча фізична культура». Без визначення цих понять не можливо розглядати спортивно-оздоровчу роботу, адже саме а сутності спортивно-оздоровчої діяльності лежать ці базові дефініції.

Аналіз представленої літератури дає можливість дійти до певного висновку щодо розбіжності у визначенні поняття «фізична культура». Так, останню розглядають як якісну характеристику діяльності, що задовольняє потреби в підготовці людини до праці, захисту Вітчизни, до інших форм життєдіяльності за допомогою її фізичних, біологічних сил і можливостей, шляхом оздоровлення та загартування (В.Видрін); як діяльність, яка цілеспрямовано здійснює вплив на процес фізичного удосконалення людини, що дозволяє забезпечити спрямований розвиток її життєво важливих фізичних якостей і здібностей (Л.Лубишева); як могутній природний засіб оздоровлення та неспецифічної профілактики (громадянської та особистої), який тісно поєднується з профілактичним напрямком медицини (В.Мурза).

Словникове тлумачення поняття «фізичне виховання» не однозначне. Його визначають як виховання з метою зміцнення здоров'я людини й правильного її фізичного розвитку [12, с. 875]; як одну із сторін виховання в цілому, організований процес всебічного розвитку фізичних здібностей, формування і вдосконалення життєво важливих рухових навичок і вмінь людини та підкорюється загальним закономірностям суспільного розвитку, залежить від матеріальних умов життя і всієї культури суспільства, змінюється з кожним новим періодом розвитку суспільства, набуваючи все більшого значення в суспільному житті [14, с. 239].

На основі вивчення педагогічної літератури, нормативних документів, враховуючи завдання дослідження, «фізичне виховання» розглядаємо, як спеціалізований педагогічний процес цілеспрямованого систематичного впливу на формування фізичної культури особистості, що базується на вмінні використовувати фізичні вправи та природні чинники (сили природи,

гігієнічні фактори) з метою зміцнення здоров'я, розвитку фізичних якостей та удосконалення морфологічних і функціональних можливостей.

При цьому маємо на увазі, що мета фізичного виховання – це зміцнення здоров'я, поліпшення фізичного розвитку, удосконалювання фізичних якостей і здатностей особистості. А одним із принципів є принцип оздоровчої спрямованості.

Наступною інтегральною складовою є оздоровча фізична культура. У системі оздоровчої фізичної культури Ж.Холодов і В.Кузнецов виділяють наступні основні напрямки:

1. Оздоровчо-рекреативна фізична культура (відпочинок і відновлення сил, використовуючи фізичні вправи, спортивні ігри, туризм).

2. Оздоровчо-реабілітаційна фізична культура (використання фізичних вправ для лікування, відновлення й тренування основних функцій організму, втрачених внаслідок хвороб, травм і інших причин).

3. Спортивно-реабілітаційна фізична культура (відновлення організму спортсмена після перетренувань, перенапруги й спортивних травм).

4. Гігієнічна фізична культура (різні форми фізичної культури, включені в режим дня людини: ранкова гігієнічна гімнастика, фізичні вправи, прогулянки й т.д.).

Д.Волков у своїх дослідженнях розглядає оздоровчу фізичну культуру як «сукупність наукових відомостей, а також засобів і методів фізичного виховання, спрямованих на зміцнення здоров'я, тренування функціональних систем, поліпшення фізичного розвитку, фізичної підготовленості й профілактику захворювань у всіх групах населення, починаючи з дитячого віку» [5].

Розглядаючи суть поняття «спортивно-масова робота» вважаємо за необхідне дослідити такі поняття, як «спорт» і «масовий спорт» й розглянути форми (заходи), які проводяться в процесі цієї роботи.

Спорт від фізичної культури відрізняється наявністю обов'язкового змагального компоненту, «він виступає в багатьох іпостасях: і як засіб оздоровлення, і як засіб психофізичного вдосконалювання, і як діючий засіб відпочинку й відновлення працездатності, і як видовище, і як професійна праця» [8, с.301].

«Спортивно-масова робота» В.Валієвою [4, с.48] розглядається як діяльність із залучення максимально можливої кількості людей до спеціалізованих занять фізичними вправами тренувального характеру, спрямована на їх підготовку до участі в змагальній діяльності й на формування здорового способу життя.

Б.Ашмарин пропонує спортивно-масову роботу розглядати як масові фізкультурно-оздоровчі заходи, бо вони вирішують завдання оздоровлення із

залученням до занять фізичними вправами й спортом великої кількості людей [1].

Досліджуючи зміст і напрямки дитячих громадських об'єднань, ми дісталися висновку, що найбільш поширеними заходами спортивно-масової роботи є заходи оздоровчого характеру, які вирішують наступні завдання:

- активізація рухового режиму протягом спортивних занять й впровадження фізичної культури в повсякденний побут дитини;
- зміцнення здоров'я й удосконалювання культури рухів;
- сприяння поліпшенню фізичного розвитку й рухової підготовленості дітей та молоді;
- оволодіння навичками самостійних занять фізичними вправами.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що для дитячих громадських об'єднань притаманні не фізкультурно-оздоровчі, не спортивно-масові, а спортивно-оздоровчі заходи.

Спортивно-оздоровчі заходи (спортивно-оздоровчий туризм, «Веселі старти», малі олімпійські ігри, туристичні походи, естафети, зустрічі з представниками різних видів спорту, спортивні вечори, бесіди про гігієну, здоров'я та фізичну культуру та ін.) є необхідним елементом підтримки організму дітей за допомогою фізичних вправ у нормальному, життєдіяльному стані або приведення його в цей стан і повинні сприяти підвищенню їхньої рухової активності. Отже, можемо говорити про застосування саме спортивно-оздоровчої роботи, яка пов'язана з лікуванням, оздоровленням та відпочинком дітей. Сукупністю цих заходів володіють табори, які проводять дитячі громадські об'єднання. Найбільше таких таборів проводять скаутські організації. Як приклад, організація Пласт – НСОУ протягом року проводить близько 120 таборів різної спрямованості.

Наприклад, скаутські, зокрема пластові спортивно-оздоровчі табори характеризується як оптимальне соціально-педагогічне середовище, в якому створюються умови для життєдіяльності дитини, котра тимчасово перебуває в новому мікросоціумі. Аналіз багаторічного досвіду роботи табору оздоровлення та відпочинку дозволяє виявляти особливості цього соціально-педагогічного середовища, серед яких є: організація системи регулярної допомоги дітям в оздоровленні шляхом покращення фізичного стану, посилення рухової активності; комплексу різних типів ігор шляхом духовної і педагогічної підтримки; проведення просвітницької роботи; організації доброзичливих міжособистісних стосунків, нормального ритму життя, індивідуального і фізичного комфорту; захисту здоров'я – все це сприяє утворенню такого середовища, яке дозволяє дитині виконувати відповідні соціальні функції і вдосконалюватись фізично.

Пріоритетним завданням фізичного виховання в таких таборах є на нашу думку, зміцнення і підтримка здоров'я дітей. Основою фізичного

виховання у таборах оздоровлення і відпочинку є організація регулярної рухової активності дітей, спрямованої на розвиток і підтримку фізичних якостей, які забезпечують багатогранний фізичний розвиток і підтримку фізичних якостей, що забезпечують оздоровчий ефект.

Фізичне виховання у спортивно-оздоровчому скаутському таборі має специфічні особливості, які необхідно враховувати при організації фізкультурно-оздоровчих і спортивно-масових заходів. Ці особливості обумовлені порівняно коротким періодом перебування дітей у таборі, розмаїтістю контингенту дітей за віком, стану здоров'я, рівня фізичного розвитку й фізичної підготовленості, більш широкими, ніж у школі, можливостями для занять плаванням, туризмом, рухливими й спортивними іграми на місцевості, іншими видами спорту й т.д. Тільки в умовах таких таборів можливе проведення організованої, щоденної, ранкової гігієнічної гімнастики (у Пласті її називають «руханкою»), найбільш ефективне використання природних сил природи для загартовування дітей, організація й проведення великих спортивних комплексних змагань і спартакіад.

Всі фізкультурно-оздоровчі й спортивно-масові заходи проводяться з урахуванням віку дітей, стану їхнього здоров'я рівня фізичного розвитку й фізичної підготовленості. Ці заходи повинні відповідати запитам і інтересам дітей, сприяти всебічному розвитку в них ініціативи й самодіяльності, що відповідає провідним принципам організації роботи в дитячому колективі.

Успішне вирішення завдань фізичного виховання в таборі можливо тільки за активної участі в цій роботі всіх членів організації (проводу, інструкторів), чіткому розподілі обов'язків між ними. А також при наявності відповідних умов навколишнього середовища, матеріально-технічного забезпечення й ін.

Проаналізувавши основні напрямки роботи дитячих громадських об'єднань і взявши до уваги, що поняття «робота» – це заняття якою-небудь справою, діяльність, спрямована на досягнення певної мети, можна зазначити, що спортивно-оздоровча робота в дитячих громадських об'єднаннях – це діяльність з організації й проведення спеціалізованих регулярних і систематичних занять фізичними вправами з оздоровчою спрямованістю, проведених у специфічних формах і в певній послідовності в умовах дитячих громадських об'єднань.

Висновки й перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що спортивно-оздоровча робота в дитячих громадських об'єднаннях – це діяльність з організації й проведення спеціалізованих регулярних і систематичних занять фізичними вправами з оздоровчою спрямованістю, проведених у специфічних формах і в певній послідовності в умовах дитячих громадських об'єднань, яка спрямована на пропаганду здорового

способу життя й впровадження фізичної культури в життя кожного члена дитячого об'єднання чи молодіжної організації.

У зв'язку із зростанням кожного року кількості всеукраїнських дитячих і молодіжних об'єднань, зростає потреба у висококваліфікованих кадрах, які задовольнятимуть потреби у виконанні спортивно-оздоровчої роботи в цих організаціях. Для цього необхідно з'ясувати сучасний стан підготовки майбутніх учителів фізичної культури до спортивно-оздоровчої роботи в дитячих громадських об'єднаннях.

Література

1. Ашмарин Б. А. Теория и методика физического воспитания : учеб. [для студ. фак-тов физ. культуры пед. ин-тов по спец. 03.03 «Физкультура»] / Ашмарин Б. А., Виноградов Ю. А. – М. : Просвещение, 1990. – 226 с.
2. Белов Р. А. Самостоятельные занятия студентов физической культурой / Белов Р. А., Сергеев Б. В., Третьяков Н.А. – К. : Вища школа, 1988. – 208 с.
3. Богданов Г. П. Школьникам – здоровый образ жизни (Внеурочные занятия с учащимися по физической культуре) / Богданов Г. П. – М.: Физкультура и спорт, 1989. – 192 с.
4. Валиева В. К. Формирование готовности студентов педвузов к физкультурно-оздоровительной и спортивно-массовой работе в общеобразовательной школе : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Валиева Валентина Константиновна. – Чебоксары, 2006. – 23 с.
5. Волков Д. В. Педагогические условия совершенствования физического воспитания младших школьников, отстающих в росте : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Волков Денис Вадимович. – Чебоксары, 2002. – 170 с.
6. Волков Л. В. Физическое воспитание учащихся : учеб.-метод. пособ. / Волков Л. В. – К. : Рад. шк., 1988. – 184 с.
7. Иванова Л. І. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів : дис. канд. пед. наук 13.00.04 / Иванова Любовь Іванівна. – К., 2006. – 376 с.
8. Ильинич В. И. Физическая культура студента : учеб. для студ. вузов / В.И. Ильинич – М. : Гардарики, 2002. – 448 с.
9. Кинль В. М. Физкультурно-оздоровительные мероприятия в группах продленного дня младших школьников : пособ. для учителя. / Кинль В. М. – К. : Рад. шк., 1988. – 160 с.
10. Книга вчителя фізичної культури : довід.-метод. видання / упоряд.: С.І.Операйло, А. І. Ільченко, В. М.Єрмолова, Л. І.Іванова. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 464 с.
11. Лубышева Л. И. Социальное и биологическое в физической культуре человека в аспекте методологического анализа / Лубышева Л. И. // Теория и практика физической культуры. – 1996. – № 1. – С. 2 – 4.
12. Словник іншомовних слів / [авт.-уклад. Мельничук О.С.]. – К. : Укр. рад. енциклопедія, 1995. – 966 с.
13. Физическое воспитание учащихся 5 – 7 классов : пособ. для учителя / В. И. Лях, Г. Б. Мейксон. – М. : Просвещение, 2002. – 192 с.
14. Энциклопедический словарь по физической культуре и спорту. Т. 3. – М. : Физкультура и спорт, 1963.– 423 с.

ПОЧАТКОВА ШКОЛА

Чепіга В.

доцент кафедри музики та хореографії ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Чугай С.

старший викладач кафедри музики та хореографії ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

УДК 373.3.063

**УКРАЇНСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ
МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

У статті представлено реалізацію музично-педагогічних шляхів українського фольклору як засобу формування музичних здібностей молодших школярів на уроках музики та позакласної роботи.

Ключові слова: *український фольклор, музичні здібності, шкільна музична освіта, творча здібність дітей, жанри музики.*

Чепіга В.

*доцент кафедри музики та хореографії ГВУЗ
«Донбасский государственный педагогический университет»*

Чугай С.

*старший преподаватель кафедры музыки и хореографии ГВУЗ
«Донбасский государственный педагогический университет»*

**УКРАИНСКИЙ ФОЛЬКЛОР КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ
МУЗЫКАЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ**

В статье представлена реализация музыкально-педагогических путей украинского фольклора как средства формирования музыкальных способностей школьников на уроках музыки и внеклассной работы.

Ключевые слова: *украинский фольклор, музыкальные способности, школьное музыкальное образование, творческая деятельность детей, жанры музыки.*

Chepiga V.

*associate Professor of music and choreography chair of Donbass State
Pedagogical University*

Chygay S.

*senior teacher of music and choreography chair of Donbass State Pedagogical
University*

**UKRAINIAN FOLKLORE AS A MEAN OF FORMING MUSICAL
ABILITIES OF JUNIOR PUPILS**

The ways of musical and pedagogical realization of ukrainian folklore as a mean of pupils' musical activities forming at music lessons and out of classes activity are considered in the article.

Key words: *ukrainian folklore, musical activities, musical education at school, pupils' creative activity, musical genre.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями.

Основним невід'ємним компонентом сучасної загальноосвітньої підготовки в Україні є естетичне виховання. Його спрямування на опанування підростаючим поколінням національним культурним досвідом, зокрема фольклорним арсеналом культури, співвідноситься з доктринальними положеннями Державної національної програми "Освіта" ("Україна XXI століття"), Концепції національного виховання, Державним стандартом початкової загальної освіти. Найбільш органічно цей процес відбувається у практиці музично-естетичного виховання початкової школи, адже музичний фольклор, як першооснова музичної культури, є природним підґрунтям для загального музично-естетичного розвитку молодших школярів та формування у них музичних здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Осмислення проблеми музичних здібностей, як однієї з найактуальніших проблем музичної освіти, здійснено в наукових працях у різних аспектах: філософсько-естетичному (М.Каган, О.Лосев), соціологічному (А.Сохор, В.Цукерман), психологічному (Л.Виготський, Д.Ельконін, Н.Лейтес, С.Рубінштейн, О.Леонтьєв, Є.Назайкінський, Б.Теплов), музикознавчому (Б.Асаф'єв, Л.Баренбойм, В. Меду шевський, Б.Яворський). Дослідження музичних здібностей, пошук шляхів і методів їх формування й розвитку здійснено вітчизняними науковцями (О.Коваль, Л.Масол, Е.Печерська, О.Ростовський) та зарубіжними вченими-педагогами (Е.Жак-Далькроз, З.Кодай, К.Орф, Ш.Судзуки, Б.Трічков). Окремі аспекти досліджуваної проблеми дістали втілення в наукових працях у ракурсі загальному зичного виховання (Е.Абдуллін, О.Апраксина, Г.Падалка, О.Рудницька), зокрема на народній основі (А.Авдієвський, І.Бех, А.Болгарський, І.Зязюн, А.Іваницький).

Формування цілей статті (постановка завдання). Однак, не зважаючи на вагомий теоретичний та практичний внесок вищевказаних досліджень у розв'язання означеної проблеми, залишаються недостатньо дослідженими методичні засади формування музичних здібностей у дітей молодшого шкільного віку.

Актуальність проблеми, що обумовлена державними пріоритетами до застосування вітчизняних національних традицій як засобу впливу на

музично-естетичне виховання й розвиток дітей молодшого шкільного віку, потреби музично-виховної практики, а також наявність протиріччя між визначеними потребами шкільної й позашкільної освіти і культури щодо ефективного використання українського дитячого музичного фольклору та недостатнє теоретичне й методичне забезпечення процесу музично-естетичного виховання, зокрема використання українського фольклору у процесі формування й розвитку музичних здібностей молодших школярів, зумовили вибір теми нашого дослідження.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування та експериментальна апробація програми використання засобів українського дитячого музичного фольклору у процесі розвитку в учнів початкових класів музичних здібностей.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Український музичний фольклор допомагає вирішенню широкого кола педагогічних завдань, пов'язаних з музично-естетичним вихованням дітей і молоді. Високий мистецький рівень, невичерпна енергія, завзяття, емоційна насиченість вітчизняного фольклору, розмаїття пісень яскраво відбивають світогляд, естетичні уподобання, саму психологію українського народу. Це самобутнє явище посідає визначне місце не тільки в національній, а й у європейській та загалом світовій культурі. Тому базування процесів виховання та навчання дітей з раннього віку на народних традиціях, серед яких особливе значення належить пісенному жанру дитячого фольклору, є актуальним.

Соціально-педагогічне значення українського музичного фольклору настільки багатогранне, що в ньому знаходять відображення не лише естетичні й етичні ідеали, а й історія, філософія, психологія, дидактика – вся ціннісна система, культурна спадщина українського народу, яку він передавав поколінням. Як першооснова музичної культури, вітчизняний музичний фольклор, є природним підґрунтям для загального музично-естетичного розвитку, формування музичної культури, зокрема музичних здібностей молодших школярів.

По-перше, особливості музичної мови творів дитячого фольклору – простота та музичність мелодій утішок, забавлянь, колискових тощо – формують здатність дитини до сприймання, естетичні смаки, становлення інтересів, допомагають швидко запам'ятати і репродукувати їх композиційну побудову. Веселі пісеньки-пестушки, різноманітні жартівливі ігри з використанням ритмічних рухів, торохтілок, дитячих музичних іграшок та музичних інструментів запам'ятовуються, надають різні музичні враження, розвивають природні музичні нахили.

По-друге, пісенний фольклор, будучи важливим засобом інтелектуального та духовного зростання, має дивовижну здібність розвивати у школярів творчий підхід, виховувати творчу фантазію, дає можливість проявляти власні творчі можливості. Активним засобом розвитку творчої діяльності є творчі завдання. Саме особливості пісенного дитячого фольклору, його природність спонукають дітей до творчих дій, активізації ініціативи, емоційної чутності. Тільки в таких умовах найбільш повно розкриваються творчі можливості дітей.

Усна народна творчість протягом тисячоліть була чи не єдиним засобом узагальнення життєвого досвіду народу, втіленням народної мудрості, народного світогляду, народних ідеалів. “Фольклор” (від англ. Folk-lore, folk – рід, народ, lore – знання) – узагальнене визначення народної мудрості, народного знання, народної творчості, що разом визначається як “народна мудрість, народознавство”. В українській фольклористиці цей термін одним з перших почав використовувати М. Драгоманов.

Слід відзначити, фольклорні жанри не існують ізольовано, а розвиваються в тісних взаємозв'язках. Так, у минулому естетичні смаки, художні здібності дітей формувались та розвивались на чисельних піснях календарних та обрядових свят, ритуалів, які давали перші уявлення про навколишній світ, вчили шанувати працю, робити добро, бути милосердними, любити природу. Взимку це були новорічні й різдвяні колядки і щедрівки, які адресувались господарям із щирими побажаннями щастя, здоров'я, всілякого гаразду. У веселих різдвяних театральних дійствах – вертепах, діти спочатку спостерігали, знайомилися, вчилися, розвивали, а потім і проявляли свої музичні та акторські здібності, духовно опановували дійсність. Навесні співалися веснянки – хорові пісні з іграми, танцями, в яких органічно поєднувалися мелодія, слово, рух, відповідні міміка й жести. Під час літнього сонцестояння урочисто, з багатьма обрядами і піснями святкувався поетичний і магічний День Івана Купала. Восени та взимку, коли вже були завершені основні сільськогосподарські роботи, проходили вечорниці, на яких поєднувалися заняття рукоділлям з піснями й танцями. Кожен народний звичай, традиція, обряд чи свято обов'язково спрямовані на виховання людської душі, гідності, легкої вдачі, індивідуально-колективної праці і дозвілля. Засобами самореалізації, через народні традиції природно розв'язуються проблеми розумового, морально-етичного, трудового, фізичного та естетичного виховання. Весь календарний та сімейний обрядові цикли несуть у собі компоненти становлення особистості через етнопедагогічні ситуації, які спонукають індивіда до творчості, сприяють самопізнанню, самоутвердженню, самовихованню, самоконтролю, відповідальності, самовдосконалення [5].

Теоретико-методологічні аспекти застосування народних музичних традицій для розвитку музично-творчих здібностей дітей, у тому числі молодшого шкільного віку, широко розроблялись у ХХ столітті зарубіжними дослідниками Б.Бартоком, З.Кодаєм, К.Орфом, Б.Трічковим. Використовуючи в музичній освіті дітей творче музикування, формуючи в них музичний слух, як основу музичної освіти, на класичній, сучасній та народній музиці різних країн і континентів, вони прагнули включити музику до загальної системи гармонійного розвитку особистості людини [4].

Зокрема, К.Орф, видатний німецький композитор і педагог, вважав, що в дитинстві найкраще звертатися до найдавніших мовних форм, які духовно відповідають раннім ступеням розвитку свідомості дитини. На його думку, не можна виховати особистість на випадковому матеріалі. Найкращим для виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку є народна словесна творчість: колискові пісні, лічилки, дражнили, скоромовки, заклички, приказки, колядки, щедрівки, веснянки тощо. При їх виконанні діти можуть легко ставати творцями найпростішої мелодії, що активізує музичне мислення, а обрядові тексти фольклорного матеріалу викликають посилену роботу уяви учнів. “Це був світ, доступний усім дітям. Я не думав про виховання особливо обдарованих дітей, а мав на увазі виховання на ширшій основі, яка б дала змогу охопити й малообдарованих дітей” [9].

Аналізуючи музично-виховну систему К.Орфа, О. Ростовський зазначає, що вона “закладає хороші передумови для участі дітей у різноманітній музичній діяльності, оскільки ґрунтується не лише на інструментальному, а на ритмопластичному, танцювальному, співацькому музикуванні. Вона акумулює передові гуманістичні ідеї гармонійного розвитку особистості, пробудження її творчого потенціалу. Орієнтація на природні сили особистості, на елементарне музикування, на фольклор як першооснову музичної культури, визначають прогресивність і плідотворність педагогічних пошуків К.Орфа” [4].

Золтан Кодай, видатний угорський композитор, фольклорист, педагог і просвітитель, писав: “Музика - могутнє джерело душевного збагачення. Наша справа – відкрити його усім людям” [2]. З.Кодай був переконаний, що відкриті ним і Б.Бартоком, який також підкреслював значення фольклору, народних ладів і ритмів у дитячому музичному вихованні, народні пісні мають стати надбанням усього народу.

О.Ростовський зазначає, що вихідна позиція педагогічної концепції З.Кодая полягає в тому, що основою музичної культури нації і основою музичної освіти, є народна музика і пісня, які через доступність мови та простоту форми передають дітям високі культурні та мистецькі цінності. На думку педагога, тільки спів може розвинути ладовий слух, що є

фундаментом музикальності [4]. “Глибока музична освіченість розвивалась завжди тільки там, де основою був спів... Коріння музики у співі” – декларував З.Кодай [2].

Цікавими є педагогічні ідеї відомого болгарського педагога ХХ століття Бориса Трічкова. В основі його методики був метод “свідомого нотного співу” (“Східці”), в якому беруть участь не тільки розум і свідомість, а й “слухняне горло”, тобто голосовий апарат. Найважливішим педагог вважав встановлення координації між слухом і голосом. Диференціюючи форми і методи роботи, завданням музичного виховання дітей молодшого шкільного віку було досягти повної музичної координації дитячого голосу і слуху; розвинути тональне почуття щодо болгарської народної пісні та західноєвропейської музики; розвинути живе відчуття ритму; культивувати любов до музики та активне бажання співати. Б.Трічков вважав: якщо музичне виховання проводиться методично правильно і цілеспрямовано, “свідомий спів” у школі буде здійснюватись на міцній основі. Як зазначає О.Ростовський, ця думка Б.Трічкова не втратила свого науково-практичного значення до цього часу [4].

Найважливішим жанром дитячого музичного фольклору є колискова музична поезія. Колискові пісні – найбільший здобуток народної педагогіки за всю історію людства. Вони неподільно з’єднані з практикою виховання і водночас закладають передумови формування музичних здібностей у дитини з самого раннього віку, створюють сприятливі умови для наступних виховних впливів [1]. На нашу думку, саме з колискових пісень походить музичність всієї української нації, яку неодноразово підкреслювали в своїх спостереженнях дослідники. Спів і музика супроводжують дитину з перших кроків життя, вводять у оточуючий її світ. Колискові, як форма народної музично-поетичної творчості, містять у собі великі можливості щодо формування фонематичного сприймання, чому сприяє їх особлива інтонаційна організація (співуче виділення голосом голосних звуків, повільний темп, протягування звуків на розспів, ритмічність погойдування і т.п.), наявність повторюваних фонем, звукосполучення і звуковідтворення. “Баю-баю, дитинку качаю, мою малесеньку, мою ріднесеньку”, – сповнені безмежної любові, тепла і ніжності слова матері, створюють особливу емоційну атмосферу, а зворушливі лагідні мелодії під ритмічне погойдування колиски, вводять дитину в чарівний світ музичних звуків, тим самим впливають на розвиток музичного слуху та позитивних емоцій.

Дитячі пісні, як правило, синкретично зв’язані з іграми, хороводами. Тут має місце синтез слова, руху й музики, які сприяють трудовому, розумовому, моральному і фізичному вихованню молоді. Це своєрідні ігри-змагання з танцювальними рухами, імпровізацією, драматизацією. У

них найбільше яскраво відбиті національні риси і комплексність вираження національного характеру: слово, музика, дія.

“Гра є моделюванням дійсності і озвучуванням певного фрагмента її”, зазначає М.Шуть [8, с.13]. Автор під таке трактування відносить самокерування поведінкою, відтворення, успадкування та примноження суспільного досвіду, формування та узагальнення творчих компетенцій особистості тощо. Він підкреслює, що моделювати дійсність – “значить “ліпити” щось за обраним оригіналом чи образом, тобто “формувати” (створити зовнішній вигляд) дещо реальне засобами умовного, з метою дослідити складне явище, процеси, об’єкти, зв’язки” [8, с.13]. Ставлячи питання “що таке “грати?”, ігротехнік відповідає: “Грати – значить повнокровно і змістовно жити” [8, с.14].

Скоромовки належать до циклу найкоротших жанрів, які виконуються за допомогою словосполучень, що важко вимовляються. У процесі вдосконалення усного спілкування в народі створювалися своєрідні образні формули, усталені кліше, які з часом розширювали своє первісне значення, варіювалися, вдосконалювалися. Скоромовки, виконуючи функцію гри, були своєрідними логопедичними вправами, спрямованими на формування правильного, чіткого й виразного мовлення: “Кіт котові каже: “Коте, до комори кадуб вкотили. В кадуб вкинеш капустину, кілька китичок калини”; “Вередували вереднички, що не зварили вареничків. Не вередуйте, вередниченьки, ось поваряться варениченьки”; “Летіла лелека, заклекотіла до лелеченят”. Джерелом скоромовок, побажань, вітань, прикмет, висловів було не лише реальне життя, а й влучні образи пісень, легенд, переказів і казок. Цільове призначення цього жанру різнобічно – скоромовки можуть бути використані для розвитку гучності й рухливості голосу дитини, для виховання правильної вимови звуків, для їх засвоєння, для освоєння дитиною інтонаційного розмаїття, темпу та ритму музики. Наприклад, за допомогою малих форм фольклору діти навчаються виражати ту чи іншу інтонацію: засмучення, ніжність, ласку, подив, попередження тощо. Отже, за допомогою глибоких, ритмічних, лаконічних і чітких за формою приказок та скоромовок діти навчаються чіткій і дзвінкій вимові, проходять школу художньої фонетики.

Важливими складовими українського дитячого музичного фольклору є музичні загадки, музичні казки, пісні з казок, пісні-казки. Зокрема “загадки, являють собою малі форми усної народної творчості, в яких у гранично стиснутій, образній формі викладаються найбільш яскраві й характерні ознаки предметів чи явищ” [7, с.20]. Відгадування й створення музичних загадок впливає на всебічне формування музичних здібностей дітей. Вживання для створення в загадці метафоричного образу різних

засобів виразності (прийому уособлення, використання багатозначності слова і музичної інтонації, визначень, епітетів, порівнянь) сприяють формуванню образності мислення школярів.

Казки являють собою жанр художньої народної прози: епічні оповідання алегоричного, повчально-розважального, чарівно-фантастичного, героїчного або побутового змісту з установкою на вигадку. Власне казки поділяються на героїко-фантастичні (чарівні) казки, казки про тварин, соціально побутові казки та небилиці, кумулятивні казки. Слово “казка” вперше зустрічається в сімнадцятому столітті як термін, що позначає ті види усної прози, для яких у першу чергу характерним є поетичний вимисел. Як показав досвід, виразні оповідання, бесіди про героїв казок, про почуття, що вони випробують, про труднощі, що їм приходится переборювати, розглядання ілюстрацій, гри в казки – значно розвивають емоційну сприйнятливості дітей. Застосування в роботі з молодшими школярами музичних казок впливає на формування здібності до різних видів музичної діяльності, позитивно впливає на загальний процес розумового розвитку особистості дитини.

Фантастичний світ українських народних казок, пісень-казок, музичних вставок та пісень з казок, з їх ірреальними, варіативними елементами, органічно поєднуючи репродуктивні, стандартні, традиційні елементи з новими, креативними, спонукають учнів до мислення, сумісної (з вчителем) інтелектуальної діяльності, допомагають дитині шукати й знаходити творчі рішення, сприяють формуванню образно-асоціативного мислення, здатності до інтерпретації. Відомими прикладами українських народних казок і музичних вставок з них можуть слугувати такі, як-то: казка “Дивна сопілка” і пісня з цієї казки “Помалу-малу, чумаче, грай, не врази ж мого серденька вкрай!”; казка “Колобок” і пісня Колобка “Я по засіку метений, я на яйцях печений”, казка “Котик та Півник” і пісня Котика “Ой у лиски, в лиски новий двір; казка “Івасик-Телесик” з піснею “Івасику Телесику, приплинь, приплинь до бережка”.

К.Ушинський першим висунув і обґрунтував важливе положення педагогічної теорії – вимогу народності виховання, ввів у науковий обіг термін “народна педагогіка”. Педагог доводив, що виховання не може бути ізольованим від історичного життя народу, прагнув зробити таку систему освіти, в якій би віддзеркалювався самий дух народів, його яскрава неповторність, риси національної культури [6]. Добре знаючи народні звичаї, обряди, традиції, К.Ушинський наголошував на тому, що “мудрість предків – дзеркало для нащадків”, ратуючи за широке використання фольклорних здобутків у процесі навчання.

У народній педагогіці дитина – це неоціненна частка природи. Питання народності виховання розроблялось відомими українськими

просвітителями М.Костомаровим, П.Кулішем, М.Драгомановим, М.Грушевським, С.Русовою, І.Огієнком.

Висновок. Науково визначене та доцільно організоване музичне виховання дітей, зокрема молодшого шкільного віку, на матеріалі вітчизняного пісенно-ігрового та обрядового дитячого фольклору, зразках народної музичної творчості (закличках, примовках, колядках, щедрівках, веснянках тощо), спрямоване на розвиток їх музичних нахилів, сприяє реалізації інтелектуальних та формуванню музичних, музично-творчих та акторських здібностей школярів, також здібностей до імпровізації.

Література

1. Давыдова О. И., Федоренко В. И. Колыбельные песни как специфический защитный механизм этноса / О.И. Давыдова, В. И. Федоренко // Психологопедагогические проблемы современного образования: Сборник научных статей. – Барнаул: БГПУ, 2001. – С. 128-133.
2. Кодай З. Избранные статьи / З. Кодай. – М.: Сов. композитор, 1983. – 400 с.
3. Нариси української популярної культури // За ред. О. Гриценка. – К.: УЦКД, 1998. – 760 с.
4. Ростовський О. Я. Лекції з історії західноєвропейської музичної педагогіки: навч. посібник / О. Я. Ростоцький. – Ніжин: Видавництво НДПУ ім. Миколи Гоголя, 2003. – 193 с.
5. Смоляк О.С. Український дитячий музичний фольклор: підручник-хрестоматія для викл. та учнів / О.С.Смоляк. – Тернопіль: ЛІЛЕЯ, 1998. – 78 с.: нот.-бібліогр.: – С.77.
6. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения в 2-х томах / К. Д. Ушинский. – М.: Учпедгиз, 1953. – Т.1. – 639 с.
7. Хмельюк М. Использование загадок в работе с детьми / М. Хмельюк // Дошкольное воспитание. – 1983. – № 7. – С. 18-21.
8. Шуть М. М. Школа ігромайстерності: науково-виробниче видання/ М. М. Шуть. – К.: Бібліотека “Шкільного світу”, 2006. – 128 с.
9. Элементарное музыкальное воспитание по системе Карла Орфа / ред.-сост. Л. Баренбойм. – М. : Советский композитор, 1978. – 368 с.

Дьяченко Т.

учитель початкових класів СЗОШ № 1 м. Слов'янська

УДК 372.881.1

ІНТЕРАКТИВНІ ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкрито зміст поняття «комунікативна компетентність молодшого школяра», розглянуто її складові, проаналізовано основні змістові лінії Державного стандарту початкової загальної освіти. Автор акцентує увагу на інтерактивних методах і прийомах формування комунікативної компетентності учнів початкової

школи, наводить приклади найбільш ефективних із них, обґрунтовує важливість застосування кожного із них у процесі формування комунікативної компетентності молодших школярів. У статті слушно зазначається, що в умовах реалізації перерахованих вище прийомів активізується розумова діяльність всіх учасників навчальної роботи, підвищується мотивація говоріння й загальний «тонус» уроку. Крім того, забезпечується формування комунікативної компетентності кожного учня. Досвід мовної взаємодії школярів дозволяє їм перейти до більш складних форм рольового й дискусійного спілкування.

Ключові слова: комунікативна компетентність, комунікація, методи, прийоми формування.

Дьяченко Т.

учитель начальных классов СООШ № 1 г. Славянска

ИНТЕРАКТИВНЫЕ ПРИЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОМУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

В статье автор раскрывает сущность понятия «коммуникативная компетентность младшего школьника», рассматривает ее составляющие, анализирует основные содержательные линии Государственного стандарта начального среднего образования. Автор акцентирует внимание на методах и приемах формирования коммуникативной компетентности учеников начальной школы.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, коммуникация, методы, приемы формирования.

Dyachenko T.

primary school teacher, school № 1 Slovyansk town

INTERACTIVE METHODS OF FORMATION OF THE PRIMARY SCHOOL PUPILS' COMMUNICATIVE COMPETENCE

This article deals with the essence of communicative competence of primary school pupils, its components are examined, the main content of the State standards of primary education is analyzed. The author focuses on the methods and techniques of communicative competence of primary school pupils.

Key words: communicative competence, communication, methods, techniques of formation.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна школа повинна забезпечити формування й розвиток інтелектуальної, творчої, ініціативної особистості, здатної реалізувати себе в житті, бути успішною і сприяти розвитку суспільства. Такі вимоги підтверджуються Конституцією України, законом України «Про освіту», Державною національною програмою «Освіта» та ін.

Актуальність проблеми формування комунікативної компетентності молодших школярів обумовлюється теперішніми тенденціями в освіті. Модель сучасного учня початкової школи передбачає особистість, здатну творчо мислити, приймати раціональні рішення, мати свою позицію, брати на себе відповідальність, уміти адаптуватися до швидкозмінних умов сучасності, тобто бути людиною компетентною в різних галузях і особливо – у спілкуванні. Комунікативна компетентність належить до ключових компетентностей особистості і формуватися вона починає здебільшого в початковій школі, тому шляхи її розвитку в молодших школярів належать до постійно актуальних методичних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Формування комунікативних умінь і навичок – одна із провідних проблем лінгводидактики. Це питання висвітлено в дослідженнях визначних педагогів й лінгвістів XIX – XXI століть, таких як М. Бунаков, Ф. Буслаєв, В. Водовозов, О. Потебня, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін., які вбачали мету навчання рідної мови у формуванні мовленнєвих умінь учнів.

Серед сучасних методистів і науковців питання формування й розвитку комунікативної компетентності молодших школярів найбільш повно досліджено в працях В. Бадер, Н. Бібік, М. Вашуленка, І. Гудзик, А. Ємець, Т. Котик, О. Малихіної, М. Наумчук, С. Пенькової, К. Пономарьової, І. Цепової, О. Хорошковської та ін. Незважаючи на достатній ступінь дослідження, проблеми формування комунікативної компетентності залишаються актуальними і в нашому сьогоденні, адже інноваційні течії в освіті, до яких належать і інтерактивні технології, вимагають перегляду традиційних підходів до формування однієї з ключових компетентностей особистості – комунікативної.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою нашої статті є виклад результатів практичного досвіду застосування інтерактивних технологій із метою розвитку мовлення молодших школярів, а також виокремлення найбільш ефективних серед них для формування комунікативної компетентності учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Компетентність – синонім понять «поінформованість», «обізнаність», «досвідченість», «авторитетність» [4]. Зазначимо, що компетентність – це інтегративна комплексна характеристика особистості, яка вбирає в себе результати попереднього психічного розвитку: знання, уміння, навички, креативність (здатність творчо вирішувати завдання: скласти творчі розповіді,

конструкції за задумом), ініціативність, самостійність, самооцінку, самоконтроль.

Так само комунікативна компетентність – це не просто навички застосування мовних і немовних засобів у конкретному контексті і ситуації спілкування, уміння ефективно впливати на співбесідника, а й уява про діяльні сну мету свого мовлення, усвідомлення комунікативного сенсу спілкування, творче володіння лексичним запасом і необхідними граматико-синтаксичними схемами, інтелектуальна готовність до прийняття мотивованого рішення про закінчення висловлювання.

Головна мета мовного навчання в початковій школі – формування в учнів комунікативної компетентності, базою якої є комунікативні вміння, сформовані на основі мовленнєвих умінь і навичок. Під комунікативною компетентністю більшість дослідників розуміють комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування.

А. Хуторської [9] пропонує таку ієрархію компетентностей (компетенцій):

- ключові, які формуються в процесі реалізації цілісного змісту освіти загальноосвітньої школи;
- загальнопредметні, яких учень набуває впродовж засвоєння змісту певної освітньої галузі;
- предметні, передбачені змістом конкретного предмета і набуваються впродовж конкретного року або ступеня навчання.

Слід зазначити, що до змісту ключової комунікативної компетентності А. Хуторської включає:

- уміння представити себе усно і письмово, написати анкету, заяву, резюме, лист, привітання тощо;
- уміння представити свій клас, школу, країну в ситуаціях міжкультурного спілкування;
- володіння способами взаємодії з оточуючими і віддаленими людьми і подіями; уміння виступити з усним повідомленням, задати запитання, коректно вести навчальний діалог;
- володіння різними видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо), мовною компетенцією;
- володіння способами співпраці в групах, прийомами дій у ситуаціях спілкування; уміння шукати і знаходити компроміси;
- володіння позитивними навичками спілкування в полікультурному суспільстві.

У Державному стандарті початкової загальної освіти [2] визначено такі складові загальнопредметної комунікативної компетентності

молодшого школяра, яка формується під час навчання освітньої галузі «Мови і література»:

– здатність розуміти зміст і головну думку усних і письмових висловлювань;

– здатність вести діалог з дотриманням правил мовленнєвого етикету;

– уміння будувати повноцінні в комунікативному відношенні усні і письмові зв'язні висловлювання, які відображають знання учнів про предмет розмови, їх думки, почуття, наміри;

– уміння налагоджувати взаємодію з оточуючими, будуючи відповідним чином свої висловлювання.

Загальнопредметна комунікативна компетентність формується в процесі вивчення мови (української, національної меншини, іноземної) та літератури (читання). Відповідно до освітньої галузі «Мови і література» Державного стандарту початкової загальної освіти [2] галузь українська мова будується за такими змістовими лініями: мовленнєвою, мовною, соціокультурною.

Мовленнєва змістова лінія, яка є основною, передбачає розвиток усного і писемного мовлення учнів, їхнє вміння користуватися мовою як засобом спілкування, пізнання, впливу.

Мовна змістова лінія спрямована на засвоєння школярами знань про мову, мовні вміння.

Соціокультурна змістова лінія передбачає розширення уявлень учнів про культуру українського народу, її особливості різних регіонах України, у різних етносів, які населяють нашу державу.

Програми [5] передбачають набуття учнями елементарних знань про мовлення: усне і писемне, діалогічне і монологічне; про особливості висловлювань, обумовлені їх комунікативними завданнями. Ситуацією спілкування. Основну увагу в навчанні слід приділяти розвитку вмінь здійснювати всі види мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання, письмо.

Школярів необхідно вчити стежити за розвитком думки, адекватно сприймати інформацію, помічати в тексті слова, найбільш важливі для розуміння; усвідомлювати значення загального тембру, тону сили голосу.

У роботі з аудіювання використовують фронтальні види діяльності: для неї планують завдання. Виконання яких не вимагає від учні усних чи писемних висловлювань. Це може бути виконання дії, описаної в тексті, малюнка до тексту, вибір правильного варіанта відповіді на запитання до тексту.

Формування навичок мовленнєвої діяльності передбачає роботу над побудовою усних і письмових діалогічних і монологічних висловлювань.

Мається на увазі переказ текстів і побудова своїх висловлювань на основі прочитаних чи прослуханих творів, переглянутих фільмів, розповідей про ті чи інші події. Необхідно пропонувати учням складати усні та письмові висловлювання з безпосередньою комунікативною метою: запрошення, вітання, вибачення, оголошення, інструкція, лист.

Важливо, щоб в організації мовленнєвої діяльності учнів на уроках склалися такі ситуації, які спонукали б їх до говоріння. З цією метою використовуються сюжетно-рольові ігри, в яких умовно визначається місце дії, співрозмовник, мета висловлювання. У цей час доцільно використовувати роботу в парах, невеликих групах. При цьому важливо прищеплювати школярам культуру спілкування, яка виявляється і в доречному використанні формул мовленнєвого етикету, і в умінні уважно слухати співрозмовника, призупиняти своє мовлення, щоб дати можливість висловитися іншому, і в умінні сказати добре слово, висловити зауваження у такій формі, щоб нікого не образити.

Розвиваючи писемне мовлення молодших школярів, учитель має заохочувати їх записувати власні думки, враження. Важливим фактором є така організація роботи, щоб у того, хто робить записи, були зацікавлені слухачі або читачі, готові обговорити прочитане. При цьому необхідно вчити учнів удосконалювати, виправляти, переписувати свої роботи.

Необхідною умовою мовленнєвої діяльності є повноцінне володіння мовою, яке формується шляхом засвоєння теоретичних знань із мови. На теоретичному рівні в початковій школі передбачена пропедевтична робота над формуванням в учнів знань про текст, речення. Частини мови, лексичне значення слова, звуки мовлення. Слід чітко розмежовувати два напрями у вивченні мовної теорії: 1) формування знань про мову; 2) розвиток умінь правильно й доречно використовувати мовні засоби. У процесі навчання повинні реалізовуватися обидва напрями. Однак пріоритетним є розвиток практичних умінь і навичок, пов'язаних із застосуванням мовних засобів відповідно до орфоепічних, лексичних, граматичних норм літературної мови.

Для успішної реалізації зазначеного змісту початкової мовної освіти необхідно добирати ефективні комунікативно спрямовані методи, прийоми і форми організації навчальної діяльності.

Залежно від конкретних цілей і загальної мети навчання всі методи М. Успенський [8] поділяє на:

- методи одержання теоретичних знань з мови (пізнавальні);
- методи формування мовленнєвих умінь і навичок (тренувальні);
- контрольні-перевірні методи.

До пізнавальних методів належать: пояснювально-ілюстративний, проблемний, або пошуковий, частково-проблемний, або метод евристичної

бесіди. В основу поділу цих методів покладено рівень розумової активності учня.

Тренувальні методи визначаються на основі характеру мовленнєвої діяльності учнів у процесі формування певних умінь. До них належать: імітативний, або наслідувальний, оперативний і комунікативний.

До контрольних-перевірних методів відносяться: опитування, контрольні-оперативні і контрольні-комунікативні.

Кожному методу відповідають ті чи інші прийоми навчання. Комунікативно спрямоване навчання української мови вимагає урізноманітнення форм організації навчальної діяльності. При цьому перевага надається формам, які створюють таку мовленнєву ситуацію, коли кожний учень має можливість висловитись, проявити себе в комунікативному процесі. Ефективним з таких позицій є інтерактивне навчання, організація якого передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, які сприяють формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії.

Добір і використання слід підпорядковувати змісту і меті навчального предмета, у нашому випадку – формуванню в молодших школярів комунікативної компетентності. Наведемо деякі прийоми інтерактивного навчання, які, на нашу думку, якнайкраще забезпечують розвиток мовленнєвих умінь навичок, формують комунікативну компетентність молодшого школяра.

Інтерв'ю. Загальною ознакою цієї групи прийомів є завдання опитати якнайбільше присутніх на уроці учнів з тим, щоб з'ясувати їхні думки, погляди. Судження, відповіді на поставлені запитання. Для цього школярі, працюючи одночасно, вільно переміщуються по класу. Обирають учня, якому адресують свої питання, фіксують відповіді в записній книжці, обирають іншого учня і т.д. Загальні підсумки такого опитування записують на дошці й використовують для подальшого обговорення.

Цікавою формою інтерв'ю є проведення тестів. Питання тестів (на картках) розподіляються між учнями. Кожен школяр опитує інших учнів і записує їхні відповіді.

Банк інформації. Загальна особливість цієї групи прийомів полягає в тому, що кожен учень спочатку володіє невеликим фрагментом інформації, потім у результаті мовної взаємодії з іншими школярами одержує інформацію з колективного банку й здобуває всю суму знань.

Інша форма цього прийому здійснюється за допомогою тексту, поділеного на невеликі фрагменти. Кожний учень отримує один фрагмент (на картці), вивчає його і починає розпитувати своїх однокласників про зміст інших фрагментів тексту, повідомляючи їм при цьому свої відомості. Після того, як учні завершать обмін інформацією, їм пропонується відповісти на

питання до всього тексту. Природно, що відповісти на всі питання може лише той учень, який розпитав кожного члена групи, зрозумів зміст всіх фрагментів, запам'ятав або записав всі відомості. Питання за текстом спрямовані на загальний зміст, так і на окремі подробиці.

Ще однією формою цього прийому, яка користується в школярів великою популярністю, є гра «Детектив». Учні отримують вихідну інформацію про «надзвичайну подію». Усі вони свідки, яким щось відомо про те, що трапилося, проте цілісної картини подій немає ні в кого. Розгадати детективні обставини зможе тільки той хто збере всі подробиці, відомі іншим учням.

На початковому етапі навчання можливий простий варіант цієї гри – потрібно знайти заховану річ. Кожен учень отримує картку із зазначенням місця, де цієї речі немає. Зібравши всю інформацію, учні роблять висновок про те, де знаходиться річ.

Пошук пари. В основі цього прийому лежить умова, що в групі кожний учень має свою пару, про яку він не здогадується і яку повинен знайти, задаючи іншим учням питання. Пошук пари може проходити як пошук «адресата». Кожний учень стає членом якоїсь сім'ї, відомості про яку є на картці, і чекає «вітальну листівку» від своїх «родичів». Однак, він отримує «чужу» листівку і шукає її адресата. Він тут, але хто він? Його можна знайти, задаючи питання школярам про «членів сім'ї», про «міста, в яких вони живуть», про інші подробиці.

Групові рішення. Цей прийом має найчастіше форму популярної телепередачі «Брейн ринг». Клас ділиться на кілька груп школярів, які разом готують відповіді на поставлені питання, приймають рішення і доповідають про них. Використовуються питання, що перевіряють ерудицію, кмітливість, почуття гумору.

Координація дій. Існують різноманітні форми реалізації цього прийому. Одна з них полягає в тому, щоб організувати між учасниками спілкування «обмін предметами». Кожний учень отримує картку, на якій позначено «наявний у нього предмет», а також те, що він хоче отримати в результаті обміну. Картки складають таким чином, що прямий обмін здійснити неможливо. Необхідно спробувати кілька варіантів і через серію обмінів отримати бажану річ.

За допомогою координації своїх дій учні можуть розташувати у правильній послідовності фрагменти тексту. У роботі беруть участь стільки учнів, на скільки фрагментів можна поділити обраний текст. Про зміст уривків школярі не знають. Вони вільно переміщуються по класу, ставлять своїм товаришам запитання, вислуховують їх, зіставляють зміст прослуханих уривків, визначають правильну послідовність розповіді і в такій послідовності один за одним висловлюють її зміст.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. В умовах реалізації перерахованих вище прийомів активізується розумова діяльність всіх учасників навчальної роботи, підвищується мотивація говоріння й загальний «тонус» уроку, забезпечується формування комунікативної компетентності кожного учня. Досвід мовної взаємодії школярів дозволяє їм перейти до більш складних форм рольового й дискусійного спілкування.

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що головним екзаменатором наших учнів є життя. І те, наскільки вони будуть адаптованими до соціального середовища, здатними оперативно приймати правильне рішення в нестандартних ситуаціях, умітимуть аналізувати й контролювати власну діяльність, тобто успішно її виконувати, залежить, насамперед, від того, якою мірою в них будуть сформовані ключові компетентності, зокрема комунікативна.

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти (зі змінами, затвердженими колегією Міністерства освіти і науки України від 20.10.2005 року «Про підсумки переходу початкової школи на новий зміст та структуру навчання») // Початкова школа. – 2006. – № 2. – С. 3 – 8.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти (Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 р. № 462) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.osvita.ua/legislation/ser_osv/17911
3. Зінов'єва Т. Формування ключових компетентностей учнів / Т. Зінов'єва // Директор школи. – 2005. – № 42. – С. 19.
4. Марецька Н. Компетенція чи компетентність: що ми формуємо у молодших школярів / Н. Марецька // Початкова школа. – 2007. – №9. – С. 6 – 9.
5. Навчальні програми початкової школи (1 – 4 клас) [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу : www.osvita.ua/school/materials/program/8793/
6. Пометун О.І. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібн. – К.: А.С.К., 2004. – 192 с.
7. Розвиток мовленнєвих компетенцій молодших школярів / укл. В.В. Горіянова. – Херсон: РПО, 2008. – 22 с.
8. Успенский М.Б. Совершенствование методов и приемов обучения русскому языку в национальной школе. / М.Б. Успенский. – М., 1979. – 128 с.
9. Хуторской А.В. Практикум по дидактике и современным методикам обучения. / А.В. Хуторской. – СПб.: Питер, 2004. – 154 с.

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Пристинський В.

доцент кафедри теоретичних та методичних основ фізичного виховання і реабілітації, кандидат педагогічних наук, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»

Качан О.

керівник фізичного виховання, здобувач кафедри теоретичних та методичних основ фізичного виховання і реабілітації, Краснолиманське професійно-технічне училище

УДК 37.013.42/377.5

**СОЦІАЛІЗАЦІЯ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ВИКОРИСТАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА
МУЛЬТИМЕДІЙНОГО ОБЛАДНАННЯ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ**

У статті розглядається доцільність впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у процес фізичного виховання учнів професійно-технічних навчальних закладів. Їх застосування на уроках фізичної культури буде сприяти засвоєнню певної системи знань, норм і соціальних цінностей особистості учнів.

Ключові слова: *інформаційно-комунікаційні технології, мультимедійне обладнання, уроки фізичної культури, учні професійно-технічних навчальних закладів, соціалізація.*

Пристинский В.

доцент кафедры теоретических и методических основ физического воспитания и реабилитации, кандидат педагогических наук, Государственное высшее учебное заведение «Донбасский государственный педагогический университет»

Качан А.

руководитель физического воспитания, соискатель кафедры теоретических и методических основ физического воспитания и реабилитации, Краснолиманское профессионально-техническое училище

**СОЦИАЛИЗАЦИЯ УЧАЩИХСЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-
ТЕХНИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ В ПРОЦЕССЕ
ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-
КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И**

МУЛЬТИМЕДІЙНОГО ОБОРУДОВАНИЯ НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

В статье рассматривается целесообразность внедрения современных информационно-коммуникационных технологий в процесс физического воспитания учащихся профессионально-технических учебных заведений. Их использование на уроках физической культуры будет способствовать усвоению определенной системы знаний, норм и социальных ценностей личности учащихся.

Ключевые слова: *информационно-коммуникационные технологии, мультимедийное оборудование, уроки физической культуры, учащиеся профессионально-технических учебных заведений, социализация.*

Pristinskii V.

associate Professor of the Department of theoretical and methodological bases of physical education and rehabilitation, candidate of pedagogical sciences, State higher educational institution «Donbass state pedagogical University»

Kachan A.

head of the physical education Department, applicant of theoretical and methodological bases of physical education and rehabilitation, Krasnolimanskiy technical training college

THE SOCIALIZATION OF STUDENTS OF VOCATIONAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE PROCESS OF USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES AND MULTIMEDIA EQUIPMENT AT THE LESSONS OF PHYSICAL CULTURE

The article considers the expediency of introduction of modern information and communication technologies in the process of physical education of students of vocational educational institutions. Their use on the lessons of physical culture will facilitate the absorption of certain system of knowledge, norms and social values of the individual students.

Key words: *information and communication technology, multimedia equipment, physical education lessons, students of vocational schools, socialization.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Соціалізація особистості є одним із основоположних соціальних процесів, що забезпечує існування людини в суспільстві та передбачає процес засвоєння певної системи знань, норм і цінностей, котрі дозволяють їй функціонувати як повноправний член суспільства [7].

Розвиток інформаційних технологій, повсюдне використання комунікаційних ресурсів, що є продуктом інтелектуальної діяльності найбільш кваліфікованої частини працездатного населення суспільства,

визначає необхідність формування у підростаючого покоління творчо активного резерву. Відтак, нині є актуальною проблема розробка певних методичних підходів щодо впровадження засобів новітніх інформаційних технологій для реалізації ідей розвивального навчання, розвитку особистості учня, його соціалізації також й у процесі фізичного виховання.

Наявний досвід впровадження в навчально-виховний процес засобів інформаційно-комунікаційних технологій показує, що завдяки їм можливо ефективно розв'язувати завдання професійної освіти в різного профілю професійно-технічних навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що різні аспекти застосування мультимедійних технологій в освіті були розглянуті Г. Ацвацатуровим, С. Гавровим, Н. Нікандровим С. Григор'євим, В. Гриншкуним, Ю. Єгоровою, В. Заболотним, О. Качаном, О. Пінчук, В. Пристинським, Т. Пристинською, О. Чайковською та іншими. Науковці у своїх публікаціях відмічають, що мультимедіа є інтерактивним засобом підвищення ефективності навчання у загальноосвітній школі та професійно-технічних навчальних закладах, котрі доцільно використовувати у підготовці висококваліфікованих спеціалістів, а також у процесі профорієнтаційної роботи; існує гостра потреба у методичному забезпеченні створення та застосування мультимедійних педагогічних програмних засобів тощо. Наголошується на тому, що використання мультимедійних технологій дозволяє підвищити інтенсивність та ефективність процесу навчання, розв'язує проблему доступу до нових джерел різноманітної за змістом і формою представлення інформації; їх застосування у навчально-виховному процесі здатне змінити його сутність, але за умови доцільного використання комп'ютера і дотримання основних дидактичних принципів (науковості, систематичності, послідовності, наочності, активності, свідомості [1, 2, 3, 4, 5, 6].

Формулювання мети роботи (постановка завдань). *Метою* нашої статті є представлення досвіду впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та мультимедійного обладнання у процес фізичного виховання учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні комп'ютерні технології спроможні забезпечити передачу знань та доступ до різноманітної навчальної інформації на рівні, а іноді й набагато ефективніше, ніж традиційні засоби навчання, оскільки дозволяють інтерактивне управляти пізнавальним процесом учнів. Інтеграція звуку, зображення та тексту створює нове, надзвичайно багате за своїми властивостями навчальне середовище. Інтерактивні можливості використання комп'ютерних програм дозволяють встановити і стимулювати зворотній зв'язок, забезпечити активний діалог та постійну

педагогічну підтримку і супроводження діяльності учнів, що досить складно зробити в більшості традиційних систем навчання і виховання.

З поняттям “інформація” нерозривно пов’язане поняття “мультимедіа”. Мультимедіа вважають символом сучасного комп’ютерного світу. Мультимедійні заходи нині стали найбільш популярним напрямом використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті. Мультимедійні технології – це нові інформаційні технології, що забезпечують роботу з анімованою комп’ютерною графікою і текстом, мовою і високоякісним звуком, нерухомими і рухомими зображеннями. Якщо структурувати інформацію, котру здатна реалізувати мультимедійна технологія, то, так би мовити, мультимедіа – це синтез трьох стихій: інформації цифрового характеру (тексти, графіка, анімація тощо), аналогової інформації (мова, музика, інші звуки тощо) та аналогової інформації візуального відображення (відео, фотографії, картинки тощо).

З метою удосконалення методики сучасного уроку фізичної культури та на виконання наказу Міністерства освіти і науки України від 07.11. 2000 р. № 522 “Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної діяльності”, наказу Управління освіти і науки від 7 жовтня 2011 р. № 570 “Про експериментальну діяльність у професійно-технічних навчальних закладах області” наказом Донецької обласної державної адміністрації управління освіти і науки № 567 від 09.10. 2012 р. вирішено впровадити сучасні інноваційні технології у процес фізичного виховання учнів Краснолиманського професійно-технічного училища.

У зв’язку з недостатньою компактністю використання звичайного настільного комп’ютера в умовах проведення уроків з фізичного виховання ми зупинили наш вибір на планшетному комп’ютері [2]. Але в процесі впровадження та за умов інтенсивного розвитку технологій у світі кількість модифікацій інноваційних засобів зросла – від планшетного комп’ютера 4.3" – 10" до iPod Touch 3.5", що дозволяє вчителю в умовах високої динамічності уроку фізичного виховання бути більш мобільним у розв’язанні різних навчально-виховних завдань та педагогічних ситуацій (наприклад, можливість бути більш уважним у забезпеченні підстраховування під час виконання вправ тощо).

Наш досвід свідчить, що більш оперативно й ефективно, у зв’язку з цим, вирішується проблема забезпечення наочності у навчанні. Використання тримірної графіки, звуку, мультимедіа та відповідних інтерфейсів стає можливим завдяки дистанційного управління за допомогою бездротового зв’язку Wi-Fi. Саме завдяки бездротовій передачі даних на такі пристрої, як проектор, інтерактивна дошка, принтер, аудіосистема, радіомікрофон, значно збагачується арсенал засобів навчання та спрощується аналіз якості засвоєння навчального матеріалу.

Висока динамічність інформаційних технологій дозволяє вчителеві оперативно систематизувати й узагальнювати досить великий обсяг необхідної інформації, а потім доводити її до учнів, батьків та колег. Для цього стає у нагоді ще одна можливість Інтернету – створення методичних ресурсів у мережі на прикладі сайтів та блогів. Існування власного сайту дозволить вчителю крім ретельної підготовки до уроку використовувати його в процесі навчання, учням та їх батькам слідкувати за перебігом процесу навчання, а потім приймати участь в обговоренні рухових досягнень та домашнього завдання у блозі вчителя [4].

Одним із завдань уроку фізичної культури є формування знань, умінь і навичок, а також їх аналіз у забезпеченні техніко-тактичних дій учнів з видів програмного матеріалу. Вчителю, іноді, досить складно дослідити правильність техніки виконання фізичних вправ у зв'язку з високою динамічністю уроку та значну кількість учнів. Для цього використовуємо інтерактивні можливості планшетного комп'ютера – фото-, відеокамеру, спеціальні програми при вивченні та корекції рухів.

Враховуючи глобальну інформатизацію навчання, від сучасного вчителя вимагається не тільки якісне проведення заняття, а й здійснення навчально-дослідної діяльності, що спонукає до постійного розвитку та удосконалення професійного рівня. У зв'язку з цим, ми рекомендуємо використовувати такі можливості планшетного комп'ютера, як вимірювання рівню освітлення, шуму, температури, вологості у спортивній залі, підключення дротових та бездротових датчиків для вимірювання фізичного стану та рухової підготовленості учнів тощо.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином вважаємо, що при організації та проведенні сучасного уроку фізичної культури нині є вкрай актуальним широке впровадження у навчально-виховний процес сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що дозволить успішно поєднувати фізичну і розумову діяльність учнів, розвивати інтелектуальні та творчі здібності, а відтак, більш ефективно соціалізувати його особистість.

Організація навчально-виховного процесу з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє:

- зробити урок більш цікавим і ефективним, спрямованим на розвиток мотивації до навчання та успішності в рухових досягненнях;
- учням більш активно і свідомо сприймати мету і завдання уроку щодо засвоєння навчального матеріалу;
- надати більше можливостей для розвитку особистих та соціальних цінностей;

- застосовувати електронні ресурси для оволодіння та вдосконалення знань, рухових умінь і навичок, отримання додаткової інформації щодо зацікавленої теми;
- навчати учнів проявляти креативне і творче мислення, підвищувати рівень самооцінки;
- підвищити ефективність поточного й оперативного контролю та обліку знань учнів.

Перспективами подальших розвідок та досліджень у даному напрямі вважаємо розробку методичних і практичних рекомендацій, створення комп'ютерних програм, які забезпечували б можливість учням використовувати набуті знання, уміння і навички в самостійній роботі над фізичним і духовним вдосконаленням своєї особистості.

Література

1. Гавров С.Н. Образование в процессе социализации личности / С.Н. Гавров, Н.Д. Никандров // Вестник УРАО. – 2008. – № 5. – С. 21-29.
2. Качан О.А. Використання інформаційно-комунікативних технологій на уроках фізичної культури / О.А. Качан // Фізичне виховання в сучасній школі. – 2013. – №1/2013 р. – С. 21-23.
3. Качан О.А. Нетрадиційні форми і методи проведення занять з фізичної культури, як засіб навчально-виховного процесу підлітків : навч. посібник /О.А. Качан – Донецьк, 2010. - С. 13-15.
4. Качан О.А. Перспективи використання планшетного комп'ютера на уроках фізичної культури / О.А. Качан // Актуальні проблеми розвитку спорту для всіх: досвід, досягнення, тенденції : мат. VI міжн. наук.-практ. конф. – Тернопіль, 2012. – С. 272-276.
5. Пристинский В.Н. Знания о культуре здоровья человека во всемирном интернет информационном пространстве / В.Н. Пристинский, Т.Н. Пристинская // Актуальные проблемы физической культуры и спорта: сборник науч. статей / под ред. проф. Г.Л. Драндрова. – Чебоксары (Россия): Чувашский гос. пед. ун-т им. И.Я. Яковлева, 2010. – С. 383 – 387.
6. Сайт Качана Олексія Анатолійовича, керівника фізичного виховання Краснолиманського професійно-технічного училища. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://aleksey-kachan.ucoz.ua/>.
7. Соціалізація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>.

Гордєєва К.

аспірантка кафедри теоретичних та методичних основ фізичного виховання й реабілітації Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

УДК 17.022.1 : [37.091.12:36-051] + 37.013.42

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті досліджено процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у навчально-виховному середовищі вищого навчального закладу. Схарактеризовано й проаналізовано рівні підготовки кадрів для соціальної сфери. З'ясовано, що професійна підготовка соціальних педагогів в нашій державі здійснюється в різних формах, а саме: очній, очно-заочній, заочній, вечірній, екстернатній, дистанційній. Автором доведено, що сфера праці соціального педагога в сучасному соціумі є надзвичайно широкою, саме тому стрімко підвищуються вимоги до нього як до спеціаліста соціальної сфери.

Ключові слова: професійна підготовка, соціальний педагог, вищий навчальний заклад.

Гордеева Е.

аспірантка кафедри теоретических и методических основ физического воспитания и реабилитации Государственного высшего учебного заведения «Донбасский государственный педагогический университет»

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

В статье исследовано процесс профессиональной подготовки будущих социальных педагогов в учебно-воспитательной среде высшего учебного заведения. Охарактеризовано и проанализировано урони подготовки кадров для социальной сферы. Выяснено, что профессиональная подготовка социальных педагогов в нашей стране осуществляется в разных формах, а именно: очной, очно-заочной, заочной, вечерней, экстернатной, дистанционной. Автором доказано, что сфера работы социального педагога в современном социуме очень широка, потому стремительно повышаются требования к нему как к специалисту социальной сферы.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, социальный педагог, высшее учебное заведение.

Gordeyeva K.

graduate student of theoretical and methodical bases physical education and rehabilitations of the State higher educational University «Donbasky State Pedagogical University»

**PROFESSIONAL TRAINING OF SOCIAL EDUCATORS IN
EDUCATIONAL FIELD OF HIGHER EDUCATIONAL
ESTABLISHMENT**

The process of professional training of future social educators in educational field of higher educational establishment is researched in the article. The levels of staff training in social sphere are characterized and analyzed. The professional training of social educators in our country is proved to be provided in different forms, namely in internal, internal and correspondence, correspondence, evening, external and distance ones. The author has proved that social educator's sphere of working in modern society is very broad that provokes the increasing of requirements as to the specialist of social sphere.

Key words: *professional training, social educator higher educational establishment.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливим науковими чи практичними завданнями. У процесі стрімкого розширення соціальної самостійності й ініціативи молоді постійно збільшуються вимоги до фахівців соціально-педагогічної сфери, що, у свою чергу, зумовлює підвищення вимог до їхньої професійної підготовки. У такому сенсі формування гармонійно розвинутої висококваліфікованої особистості соціального педагога на сучасному етапі суспільного розвитку набуває особливої актуальності. Означене продукує необхідність пошуку шляхів оптимізації та модернізації фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів. У такому сенсі тема нашого наукового пошуку є актуальною та потребує детального вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання зазначеної проблеми й на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Різні аспекти процесу підготовки соціального педагога досліджено провідними сучасними соціальними педагогами. Так, О. Безпалько, Р. Вайнола, І. Звереві розкрили різні аспекти соціально-педагогічної роботи в Україні [4], А. Капська дослідила ступеневу систему професійної підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери [6], Л. Міщик з'ясувала теоретико методичні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах професійної освіти [8], В. Поліщук вивчила зарубіжний досвід підготовки фахівців соціальної сфери [11] й ін. Отже, проблема нашої розвідки є значущою як в теоретичній, так і в практичній сферах і потребує детального наукового вивчення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – розкрити процес підготовки майбутніх соціальних педагогів в системі вітчизняної вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Згідно з Л. Міщик, під професійною підготовкою соціальних педагогів розуміють процес формування фахівця нового типу, здатного швидко й адекватно реагувати на зміни, що відбуваються у суспільстві, компетентно вирішувати соціально-педагогічні проблеми в усіх типах та видах навчально-виховних установ і закладів соціальної роботи, на всіх рівнях управління. Зважаючи на це, соціальний педагог повинен не лише ефективно працювати з індивідом, групою, колективом, але водночас сприяти утвердженню чи зміні соціального статусу особистості, групи, колективу в суспільстві [9, с. 14].

В. Поліщук професійну підготовку соціальних педагогів визначає як процес і результат оволодіння цінностями соціально-педагогічної діяльності, професійно необхідними знаннями, уміннями й навичками, професійно важливими особистісними якостями, які є основою формування готовності до професійної соціально-педагогічної діяльності [11, с. 139].

Досліджуючи процес професійної підготовки соціальних педагогів дослідниця пропонує детальну характеристику й аналіз рівнів підготовки кадрів для соціальної сфери. Так, перший рівень – допрофесійна підготовка (курси в загальноосвітніх навчальних закладах); другий – навчання у середніх навчальних закладах; третій рівень – навчання у вищих закладах освіти, особи які мають бажання, можуть навчатися на спеціальних факультетах післядипломної освіти; четвертий рівень – перепідготовка й підвищення кваліфікації фахівців (система різноманітних курсів, стажувань тощо); п'ятий рівень – підготовка науково-викладацьких кадрів. З огляду на специфіку нашого дослідження предметом наукового пізнання буде третій рівень підготовки соціальних педагогів, а саме: навчання у ВНЗ. Сучасна система вищої професійної освіти передбачає отримання освітньо-кваліфікаційних рівнів „бакалавр” (4 роки), „спеціаліст” (1 рік), „магістр” (1-1,5 роки).

Фахова підготовка спеціалістів соціальної сфери, зокрема соціальних педагогів здійснюється у вищих навчальних закладах I – IV рівня акредитації. Сьогодні до них належать як традиційні педагогічні університети й інститути, так і класичні університети, академії, вищі навчальні заклади технічного, економічного, юридичного, спрямування тощо.

Не менш важливо зазначити, що професійна підготовка соціальних педагогів в нашій державі здійснюється в різних формах, а саме: очній, очно-заочній, заочній, вечірній, екстернатній, дистанційній.

Важливо зазначити, що процес фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищому навчальному закладі регламентується низкою нормативних документів, у яких зазначені як цілі професійної підготовки, так і предмет їхньої діяльності, головні функції та вимоги до спеціалістів, його місце в структурі суспільства. Основним документом, який регламентує процес фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищому навчальному закладі, є Державний галузевий стандарт підготовки фахівця.

У процесі наукового пізнання було з'ясовано, що в наукових дослідженнях А. Глузман [2], І. Звереві [4], А. Капської [7], Л. Міщик [10], В. Поліщук [11], С. Харченко [14] обґрунтовано такі основні підходи до професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, як: системний, особистісно-діяльнісний та індивідуально-творчий; різнобічно визначено сутнісно-змістовне насичення процесу фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів. У контексті нашої проблеми дослідження привертають увагу наукові твердження А. Капської. На думку вченої, зміст підготовки фахівців у сфері соціальної педагогіки повинен містити такі компоненти:

- „аналіз стану соціального розвитку та розвиток умінь своєчасної оцінки тенденцій соціальної політики;
- чітке уявлення щодо змісту та класифікації сучасних форм, методів, практики соціальної роботи;
- педагогічний процес підготовки фахівців соціальної сфери, розробка теорій, концепцій, моделей та технологій, спрямованих на ефективне функціонування освітнього процесу;
- розробка та реалізація програм, спрямованих на підвищення професійної компетентності соціального педагога” [7].

Згідно логіки викладу матеріалу необхідно деталізувати сфери, в яких може працювати соціальний педагог. Так, соціальний педагог може працювати: в сім'ї, різних типах освітніх закладів (школах, гімназіях, ліцеях, коледжах, вищих навчальних закладах та ін.); дошкільних закладах і закладах додаткової освіти, спеціальних профілактичних закладах, що належать до системи органів внутрішніх справ, дитячих приймальних і розподільних притулках, закладах корекції поведінки, спеціалізованих центрах, дитячих колоніях, тюрмах, спецПТУ й ін.); соціальних службах (медико-психолого-педагогічних, реабілітаційних, геріатричних центрах, будинках для дітей з особливими потребами, центрах зайнятості та працевлаштування, центри зайнятості населення та ін.); закладах охорони здоров'я (дитячих лікарнях, спецлікарнях для психічно хворих дітей, дітей-наркоманів, будинках відпочинку, санаторіях і т. д.); закладах комітетів у справах молоді (дворових дитячих клубах, будинках відпочинку для підлітків, молодіжних гуртках, освітніх молодіжних центрах); соціальних службах підприємств, організацій і установ, гуртожитків, комерційних

структур, творчих громадських організацій, різноманітних фондів, благодійних організацій; службах комунальних структур (соціально-педагогічних, культурно-спортивних комплексах, центрах конкретної соціальної допомоги в домашніх умовах); у центрах соціальних служб для молоді, телефонах довіри; у валеологічних службах (профілакторіях, реабілітаційних центрах, центрах оздоровлення при лікарнях, санаторіях, профілакторіях, при медичних пунктах та ін.); службах культурно-дозвілєвої анімації (підліткових клубах, будинках творчості дитини, будинках культури, школах народних ремесел, сімейних клубах, сімейних будинках, парках, ігрових майданчиках та ін.); центрах дозвілля та творчості дітей, фізкультурно-оздоровчих і спортивних установах, закладах літнього відпочинку дітей, дитячих та юнацьких об'єднаннях, зорієнтованих на реалізацію завдань соціального виховання дітей, в тому числі і в приватній практиці; установах, що належать до системи органів внутрішніх справ і юстиції (приймальники-розподільники, спецінтернати і спецПТУ, тюрми, колонії, суди та ін.); установах комітетів у справах сім'ї і молоді, будинках творчості, молодіжних гуртках, будинках для відпочинку підлітків, центрах профорієнтації, центрах зайнятості, клубах і кімнатах при ЖЕКах та ін.); культурно-дозвілєвих і спортивно-оздоровчих закладах різного відомчого підпорядкування; службах соціального захисту і соціального забезпечення [3].

І. Зверева стверджує, що соціальний педагог вивчає і використовує реальні можливості виховного потенціалу суспільства в зв'язку зі системою діючих соціальних чинників. Серед них – сім'я, громада, навчальний і трудовий колектив, друзі, неформальні групи, засоби масової інформації, мистецтво, політика, економіка, екологія. Урахування перелічених чинників у соціальному становленні особистості, а також забезпечення педагогічно доцільної організації стосунків індивіда з середовищем є головним завданням соціального педагога [13, с. 242].

О. Безпалько наполягає, що відповідно до посадових обов'язків соціальний педагог вивчає: психолого-медико-педагогічні особливості дітей та молоді; умови їхнього життя в мікросоціумі; виявляє інтереси, потреби, труднощі, проблеми, конфліктні ситуації відхилення в поведінці дітей та молоді; надає їм своєчасну допомогу та підтримку; виступає посередником між особистістю та організацією, сім'єю, спеціалістами різних соціальних служб, відомств та адміністративних органів; здійснює реабілітацію дітей-інвалідів; організовує роботу з дітьми та молоддю за місцем проживання; забезпечує соціальний супровід дітей-сиріт; працює по профілактиці негативних явищ серед дітей та молоді [1, с. 25].

А. Капська зазначає, що фахівці, які готувалися у ВНЗ за спеціальністю „Соціальна педагогіка” можуть працювати: педагогом

соціальним; викладачем соціально-педагогічних дисциплін (для освітньо-кваліфікаційного рівня „магістр”); організатором позакласної та позашкільної виховної роботи з дітьми; культорганізатором дитячих та позашкільних закладів; завідувачем центру (молодіжного, реабілітаційного, колекційного); начальником кабінету (методичного, ресурсного та ін.); інспектором з охорони дитинства; спеціалістом соціальної служби для сім’ї, дітей та молоді, центрів для дітей та молоді, центрів розвитку та планування сім’ї) [5, с. 4].

Висновки. Отже, можна з упевненістю стверджувати, що сфера праці соціального педагога в сучасному соціумі є надзвичайно широкою, саме тому стрімко підвищуються вимоги до нього як до спеціаліста соціальної сфери. При чому цей процес стосується не лише високого рівня набутих знань, умінь і навичок, а й в рівній частині його професійних цінностей і переконань.

Подальшого наукового вивчення потребують механізми оптимізації процесу підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Література

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А.Й.Капська, О.В.Безпалько, Р.Х.Вайнола; заг. ред. А.Й.Капської. – К., 2002. – 164 с.
2. Глузман А.В. Университетское педагогическое образование: опыт системного исследования./ А.В. Глузман. – К. : Просвіта, 1997. – 312 с.
3. Державна програма соціальної політики на 1997-2000 роки / Постанова КМУ. — 1997. — 32 с.
4. Зверева І. Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія і практика : монографія / І. Д. Зверева; М-во освіти і науки України; Ін-т проблем виховання Академії педагогічних наук. – К. : Правда Ярослави́чів, 1998. – 393 с.
5. Капська А.Й. Практична діяльність студентів як оптимальна їх підготовка до роботи в різних мікро соціумах / А.Й. Капська // Соціальна робота: теорія, досвід, перспективи. – Ужгород: УДУ, 1999. Ч.1. – С.281-285.
6. Капська А.Й. Ступенева система професійної підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери / А.Й. Капська // Науковий часопис: Серія 11. – К.:НПУ імені М.П.Драгоманова. – 2004. – 1(23). – С.19-29.
7. Капська А.Й. Соціальна робота: навч.посібник. / Алла Йосифівна Капська. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 328 с.
8. Міщик Л.І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти / Л.І. Міщик. – Запоріжжя : Промінь, 1997. – 370 с.
9. Міщик Л. І. Соціальна педагогіка: досвід та перспективи / Л.І. Міщик. – Запоріжжя, 1999. – 248 с.
10. Мищик Л.И. Профессиональная подготовка социального педагога (педагогический, психологический и управленческий аспекты) / Л.И. Мищик. – Запорожье, 1996. – 104 с.

11. Поліщук В.А. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: зарубіжний досвід / В.А. Поліщук. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. – 184 с.
12. Поліщук В.А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти : [монографія ; за ред. Н.Г. Ничкало] / Віра Аркадіївна Поліщук. – Тернопіль : ТНПУ, 2006. – 424 с.
13. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / [Т. Ф. Алексеєнко, Т. П. Басюк, О. В. Безпалько та ін.] ; за ред. І. Д. Зверєвої ; М-во освіти і науки України, Ін-т проблем виховання АПН України. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.
14. Харченко С.Я. Дидактические основы подготовки студентов к социально-педагогической деятельности / С.Я. Харченко. – Луганск : Альма матер, 1999. – 138 с.

Хващевська О.

аспірантка кафедри теоретичних, методичних основ фізичного виховання і реабілітації Донбаського державного педагогічного університету

УДК 316.614.5+373.5.035

ШКОЛА ЯК ПРОВІДНИЙ ІНСТИТУТ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

У статті розглянуто школу як провідний інститут соціалізації. Встановлено, що школа є першою й основною моделлю соціального світу, яка передає дитині частину соціального досвіду, впливає на формування її базових установок, забезпечує психологічну підтримку, здійснює життєдіяльність на основі спільного економічного, морального, психологічного укладу, виховання дітей. Автором розкрито декілька значень поняття «школа». Схарактеризовано поняття «соціальне виховання». Визначено напрямки діяльності школи та соціального інституту, сукупність автономних параметрів школи, провідні функції школи.

Ключові слова: школа, соціалізація, інститут соціалізації, шкільна соціалізація, соціальне виховання.

Хващевская О.

аспірантка кафедры теоретических, методических основ физического воспитания и реабилитации Донбасского государственного педагогического университета

ШКОЛА КАК ВЕДУЩИЙ ИНСТИТУТ СОЦИАЛИЗАЦИИ ДЕТЕЙ И МОЛОДЕЖИ

В статье рассматривается школа как ведущий институт социализации. Установлено, что школа является первой и основной моделью социального мира, которая передает ребенку часть социального опыта, влияет на формирование его базовых установок, обеспечивает психологическую поддержку, осуществляет жизнедеятельность на

основе общего экономического, морального, психологического уклада, воспитание детей. Автором раскрыты несколько значений понятия «школа». Дана характеристика понятия «социальное воспитание». Определены направления деятельности школы и социального института, совокупность автономных параметров школы, ведущие функции школы.

Ключевые слова: школа, социализация, институт социализации, школьная социализация, социальное воспитание.

Khvashevskaya O.

Graduate student of theoretical, methodological bases of physical education and rehabilitation Donbass state Pedagogical University

SCHOOL AS A LEADING INSTITUTE OF SOCIALIZATION OF CHILDREN AND THE YOUNG

In the article considers the school as a leading Institute of socialization. It is established that the school is the first and basic model of the social world, which transmits the child part of the social experience, affects the formation of its basic facilities, provides psychological support, carries out activities on the basis of the General economic, moral, psychological structure, the education of children. The author revealed the multiple meanings of the term «school». The characteristic of the notion of «social education». Identified areas of school and social Institute, set of independent parameters school, the leading school functions.

Key words: school, socialization, Institute of socialization, school socialization, social education.

Постановка проблеми. Одним із наукових напрямів соціальної педагогіки є обґрунтування соціально-педагогічної місії школи як провідного інституту соціалізації. У сучасних умовах загальноосвітня школа не може функціонувати як автономна організація, оскільки як сам навчальний заклад, так і його учні, перебувають під впливом конкретних економічних і соціокультурних умов, що, зі свого боку, дає можливість характеризувати школу як “адаптер та транслятор впливу факторів соціалізації на особистість” [8]. Сучасна соціокультурна [ситуація](#) в Україні характеризується якісними змінами пріоритетів і цінностей у суспільній свідомості, що не могло не торкнутися освіти та [педагогічної](#) науки в цілому. Соціально-економічна і політична нестабільність в країні продукує зміни і в сфері культури, освіти, стає на заваді [соціалізації](#) молодого покоління. Особливу тривогу викликає неготовність молоді, в тому числі учнів шкіл, до сприйняття загальнолюдських і національних духовно-моральних цінностей і традицій. Саме тому школа нині має виконувати нові соціально-педагогічні функції, що зумовлені суспільними змінами й проблемами, необхідністю мінімізації негативних впливів навколишнього середовища на дітей і молодь.

Аналіз останніх досліджень. Проблема соціалізації школярів знайшла відображення в дослідженнях таких вчених, як: С. Діба, Л. Завацька, І. Зверєва, О. Карпенко, О. Кузьменко, Н. Лавриченко, Г. Лактіонова, С. Савченко, С. Харченко, Н. Чернуха та ін. Різні фактори оптимізації процесу соціалізації дітей шкільного віку розкрито в працях Г. Авер'янової, В. Москаленко (економічна соціалізація підлітків), Т. Герлянд (соціальний розвиток особистості в молодшому шкільному віці), Л. Канішевської (формування у старшокласників соціальної зрілості), В. Іванова (особливості соціалізації старшокласників), П. Кліша (соціальне виховання підлітків у мікросоціумі), О. Кузьменка (соціальне становлення особистості в умовах відкритої соціально-педагогічної системи), Р. Пріми (соціалізація молодших школярів засобами родинно-побутової звичаєвості) й інших науковців.

Різні аспекти шкільної соціалізації, визначення її змісту та технологій реалізації досліджуються О. Глуховою, О. Жабокрицькою, М. Коцем, І. Краснощок, Н. Кудикіною, Л. Музичко, Г. Поляковою, К. Приходченко, О. Середюком, О. Федоскіною й ін.

Метою статті є характеристика школи як провідного інституту соціалізації суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес соціалізації реалізується через систему певних соціальних інститутів, покликаних коригувати формування соціальних якостей особистості відповідно до суспільно значущих цінностей, обмежувати або активізувати вплив будь-яких факторів. У зв'язку зі втратою старих соціальних інститутів необхідне вироблення нових технологій соціалізації, впровадження яких сприяло б, по-перше, задоволенню потреб особистості, групи, суспільства в цілому; по-друге, навчанню людини осмислено "обробляти" механізм реалізації своєї поведінки, адекватного загальним соціальним умовам чи конкретній соціальній ситуації, в якій людина знаходиться. На нашу думку, найбільш ефективним застосування цих технологій є в школі, як у провідному інституті соціалізації. Спробуємо це довести.

У сучасній науковій парадигмі поняття «школа» використовується в декількох значеннях:

- як соціокультурне явище, життєвий процес, постійна само зміна й осягнення себе та світу (таке трактування передбачає динамічний розвиток дитини, набуття нею свого «Я», сходження особистості до духовно-моральних цінностей людського буття);

- як соціальний інститут, в процесі функціонування якого здійснюється освіта (школу можна розглядати як відкриту систему соціуму, результат взаємодії соціальних інститутів, які об'єднують свої функції для розвитку інтересів, здібностей і потреб);

- як штучна соціальна організація, ланка суспільно-державної системи (школа свідомо організована та керована установа, яка реалізує себе через спільну діяльність створених груп, кожна з яких має свій соціальний статус, соціальні ролі, загальну соціально значиму ціль).

Школа – специфічна соціальна організація, оскільки:

- справжні результати роботи школи можна оцінити лише через тривалий час після її закінчення;
- школа суспільно підзвітна, обов'язкова для учнів, а отже, не позбавлена елементів напруги, примусу;
- учителі мають в школі реальну автономію;
- учні як члени організації мають особливий, тимчасовий статус;
- основними компонентами соціальної організації школи є зміст освіти, процес оцінювання та розподілу учнів згідно зі статусами, групами та соціальним середовищем;
- соціальне замовлення на роботу школи інтерпретується школою.

Виступаючи результатом творчості людей, розвиваючись і вдосконалюючись шляхом їхніх усвідомлених доцільних дій, школа сама активно впливає на суспільне життя, її сфери та структури й виступає джерелом і фактором соціальних змін. Вона є самостійним мікрофактором соціалізації, який впливає на молоде покоління, певним чином уніфікуючи його розвиток, багато в чому визначаючи не тільки майбутні професійні можливості молодих людей, але і їхні особистісні характеристики.

А. Мудрик виділяє в шкільній життєдіяльності, такі механізми соціалізації:

1. Психологічні та соціально-психологічні механізми соціалізації:

- імпринтинг (відкладання в пам'ять) – фіксування людиною на рецепторному та підсвідомому рівнях особливостей впливу життєво важливих об'єктів, з якими вона зустрічається;
- екзистенціальний натиск – оволодіння мовою та підсвідоме засвоєння норм соціальної поведінки;
- наслідування – один зі шляхів довільного, а частіше мимовільного засвоєння людиною соціального досвіду;
- ідентифікація (ототожнення) – процес підсвідомого ототожнення себе з іншою людиною, групою, «зразком»;
- рефлексія – внутрішній світ, у якому людина розглядає, оцінює, приймає або відкидає цінності, які притаманні різним соціальним інститутам (суспільству, сім'ї, групі однолітків тощо).

2. Соціально-педагогічні механізми соціалізації містять:

- традиційний механізм соціалізації, який представляє собою засвоєння людських норм, еталонів поведінки, поглядів, стереотипів, що характерні для найближчого оточення;

- інституційні механізми соціалізації, що функціонують у процесі взаємодії людини з інститутами суспільства та різними організаціями;
- стилізований механізм соціалізації діє в межах певної субкультури;
- міжособистісний механізм соціалізації функціонує в процесі взаємодії людини з суб'єктивно значущими для неї особами.

Шкільна соціалізація пов'язана з тривалістю й обов'язковістю перебування дитини в школі, що перетворює цей етап соціалізації в нормативний (обов'язковий).

Школа виступає для дитини першою й основною моделлю соціального світу. Саме шкільний досвід допомагає засвоювати ті закони, згідно з якими живе дорослий світ, способи існування в межах цих законів (різні соціальні ролі, міжособистісні відносини тощо). Передача відбувається не тільки та не стільки на уроках і класних годинах, через публічні виступи та задушевні розмови вчителів, скільки протягом усього шкільного життя.

Необхідно розмежувати два соціально-психологічні завдання школи як інституту соціалізації. Перше – засвоєння учнями нормативної поведінки, друге – визначення власної позиції. На перший погляд ці завдання взаємовиключають одне одного. Однак, це не зовсім так. Насправді вони лише відображають різні аспекти входження учня в суспільство.

В управлінні процесом соціального відтворення можна виділити п'ять основних елементів:

1. Внутрішнє середовище індивіда;
2. Первинна екоструктура індивіда;
3. Групова екоструктура;
4. Організація (школа, установа, інститут); це також середовище співтовариства, але інституційно організованого, формального;
5. Зовнішнє середовище.

Створення такого життєвого середовища, яке сприяло би відтворенню необхідних суспільству якостей, не вимагає значних додаткових матеріальних ресурсів. Досягнення зазначеної мети потребує передусім змін у суспільній свідомості як вчителів, так й учнів. Оскільки саме від формування людських якостей залежить проєкція соціальної системи на "рейки" соціального розвитку. Належні принципи організації життєвого середовища – важливий засіб соціалізації особистості учнів.

Однією зі складових соціалізації є відносно соціально контрольована соціалізація, тобто виховання. Спеціально створені державні та недержавні організації, основним завданням яких є соціальне виховання певних вікових груп населення. До таких, поряд з установами додаткової освіти, дитячими організаціями, дитячими оздоровчими таборами і т.п., належить і школа.

Соціальне виховання можна розглядати як процес відносно соціально контрольованої соціалізації, що здійснюється у спеціально створених виховних організаціях, допомагає розвинути можливості дитини, а саме її здібності, знання, зразки поведінки, цінності, відносини [7].

Іншими словами, соціальне виховання являє собою процес планомірного створення умов для цілеспрямованого позитивного розвитку дитини та її духовно-ціннісної орієнтації.

У системі соціального виховання визначають три взаємопов'язаних напрямки діяльності школи й інших соціальних інститутів:

- передавання (організація) соціального досвіду учням, створення необхідних сприятливих умов для повноцінної самореалізації, саморозвитку особистості, її самоактуалізації у близькому оточенні, самовиховання в напрямку, бажаному для суспільства; активізація всіма суспільними засобами інтелектуального, емоційного, морального, культурного, фізичного й інших напрямків розвитку особистості;

- створення сприятливого середовища в сім'ї та її близькому оточенні, формування в мікросередовищі соціально значущих групових і колективних норм, орієнтацій і цінностей, що є основою сприятливого психологічного клімату, високого емоційного тону, а також сприяє збереженню референтної значущості цього оточення для особистості;

- ресоціалізація та соціальна реабілітація, що передбачають комплекс заходів подолання асоціальних відхилень і профілактику правопорушень у дітей, підлітків, молоді, забезпечення соціальної допомоги та захисту дітей, підлітків і молоді з особливими потребами з метою подолання їхньої соціальної дезадаптації та включення в життя.

Згідно зі сукупністю автономних параметрів школа:

- обов'язкова виховна організація (згідно з принципом входження людини в неї);
- державна, колективна, приватна, конфесійна (згідно з юридичним статусом);
- муніципальна (щодо відомчої належності);
- відкрита (згідно з ступенем відкритості-закритості);
- постійна (згідно з тривалістю функціонування);
- різновікова з внутрішньою структурою, традиційно передбачає одновікові об'єднання (згідно з віковим складом).

Провідними функціями школи як виховної організації є:

- культурно-освітня (культурно-духовний розвиток учнів, формування грамотних, освічених, соціально зрілих людей, просвітництво дітей, вироблення системи знань і поглядів, прийомів вирішення завдань і проблем, формування навичок – отримання знань, трудових тощо);

- регулятивно-виховна (ціннісні установки, відносини, позиції, орієнтації, мотивація діяльності, формування мотиваційної культури особистості);
- комунікативна (формалізація відносин, рольової поведінки, формування кола шкільного спілкування);
- організаційно-управлінська;
- соціально-інтегративна;
- виробничо-економічна;
- суспільно-політична.

Висновки. Отже, місія школи як провідного соціального інституту й агента соціалізації дітей і молоді полягає в забезпеченні прав дитини, формуванні в неї необхідного адаптаційного потенціалу, створенні відповідних умов для її самореалізації, а також мінімізація негативних впливів соціуму на особистість шляхом використання сприятливих факторів соціального оточення.

Література

1. Андреева Г. М. Социальная психология : учеб. для вузов / Г. М. Андреева. – М. : Изд-во МГУ, 1988. – 429 с.
2. Голованова Н.Ф. Социализация школьников как явление педагогическое / Н.Ф. Голованова // Педагогика. – 1988. – № 5. – С. 42-45.
3. Кузь В.Г. Школа – центр воспитания / В.Г. Кузь. – М. : Педагогика, 1991. – 155 с.
4. Кон И. С. Ребенок и общество / И. С. Кон. – М. : Наука, 1988. – 270 с.
5. Мудрик А. В. Социальная педагогика : учеб. для студентов пед. вузов / А. В. Мудрик / под ред. В. А. Сластенина. – М. : Изд. центр „Академия”, 2002. – 200 с.
6. Мудрик А. В. Социализация и «смутное время» / А. В. Мудрик. – М.: Знание, 1991 – 80с.
7. Мудрик А.В. Социальная педагогика / А.В. Мудрик. – М. : Академия, 2000. – 200 с.
8. Шакурова М. В. Социальное воспитание в школе : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / М. В. Шакурова / под ред. А. В. Мудрика. – М. : Академия, 2004. – 272 с.

Шулик Т.

аспірантка кафедри теоретичних, методичних основ фізичного виховання і реабілітації Донбаського державного педагогічного університету

УДК 37.013.42 : 316.624

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ

У статті розкрито історію виникнення та розвитку терміну „адиктивна поведінка”. Обґрунтовано суперечливість визначень цього поняття. Проаналізовано погляди науковців різних галузей наук на сутність адиктивної поведінки. Визначено підхід, який є найбільш доцільним у педагогічному дослідженні, присвяченому вивченню різних аспектів, пов’язаних з цим видом поведінки. Виокремлено основні визначення соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки. Сформульовано власне визначення соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки.

Ключові слова: адиктивна поведінка, психічна залежність, фізична залежність, педагогічне дослідження, соціально-педагогічна профілактика.

Шулик Т.

аспірантка кафедри теоретических, методических основ физического воспитания и реабилитации Донбасского государственного педагогического университета

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОФИЛАКТИКА АДДИКТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ИССЛЕДОВАНИИ

В статье раскрыта история возникновения и развития термина „аддиктивное поведение”. Обоснована противоречивость определений этого понятия. Проанализированы взгляды учёных разных отраслей наук на сущность этого термина. Определён подход, который является наиболее целесообразным в педагогическом исследовании, посвящённом изучению различных аспектов, связанных с этим видом поведения. Выделены основные определения социально-педагогической профилактики аддиктивного поведения. Сформулировано собственное определение социально-педагогической профилактики аддиктивного поведения.

Ключевые слова: аддиктивное поведение, психическая зависимость, физическая зависимость, педагогическое исследование, социально-педагогическая профилактика.

Shulik T.

the post-graduate student of chair of theoretical and methodical bases of physical training and rehabilitation of Donbass State Pedagogical University

SOCIAL AND EDUCATIONAL PREVENTION OF AN ADDICTIVE BEHAVIOUR OF THE PEDAGOGICAL RESEARCH

The history and the development of the term „addictive behaviour” are revealed in this article. The contradictory definitions of concepts of the term are grounded. The views of scientists of various branches of science on the nature of the term are analyzed. The most appropriate approach in pedagogical research is dedicated in the course of the study of various aspects related to this kind of the behaviour. The basic definitions of social and educational prevention of an addictive behaviour are singled. Its own definition of social and educational prevention of an addictive behaviour is formulated.

Key words: *addictive behaviour, psychic dependence, physical dependence, pedagogical research, social and educational prevention.*

Постановка проблеми. Визначення поняття „адиктивна поведінка” є суперечливим і, в залежності від напрямку дослідження, потребує певної конкретизації. Суперечливість визначення цього терміну пов’язана, у першу чергу, з існуванням різних поглядів на трактування його сутності. Так, існує точка зору, згідно якої адиктивна поведінка розглядається як зловживання певними речовинами або видами діяльності без формування залежності від них, згідно ж іншої позиції – результатом адиктивної поведінки є психічна залежність і нарешті, представники третього підходу цей вид поведінки розглядають як такий, завершальним етапом якого є формування психічної та фізичної залежностей. Ураховуючи різноманітність поглядів на окреслену проблему, по-перше, виникає потреба у виборі визначення, яке є найбільш доцільним при проведенні саме педагогічного дослідження, по-друге, актуальним стає дослідження та визначення поняття соціально-педагогічної профілактики цього негативного явища в сучасному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як вже було зазначено, дослідників проблеми адиктивної поведінки умовно можна розділити на три групи. Так, О. Безпалько [1], Г. Золотова [3], А. Лічко [5], Н. Максимова [6], О. Пилипенко [7], Н. Сергеева [9] й інші під адиктивною поведінкою розуміють зловживання певними речовинами або видами діяльності без формування залежності від них. В. Міллер [12], О. Сізанов, І. Фурманов, В. Хриптович [11] та інші наголошують на тому, що її результатом є психічна залежність. О. Змановська [2], Ц. Короленко, Т. Донських [4], Г. Старшенбаум [10] та інші цей вид поведінки розглядають як такий, завершальним етапом якого є формування психічної та фізичної залежностей. Питанню соціально-педагогічної профілактики

адиктивної поведінки присвячено роботи вітчизняних соціальних педагогів Г. Золотової [3], О. Пилипенка [7], Н. Сергєєвої [9] та ін.

Мета статті. Проаналізувати погляди науковців різних галузей на сутність поняття „адиктивна поведінка”, визначитися з підходом, який є найбільш прийнятним в педагогічному дослідженні, сформулювати власне визначення поняття „соціально-педагогічна профілактика адиктивної поведінки”.

Виклад основного матеріалу. Уперше термін „адиктивна поведінка” був визначений американським ученим В. Міллером. Адиктивною поведінкою науковець назвав зловживання різними речовинами (включаючи алкоголь і паління тютюну), що змінюють психічний стан, до того, як від них сформується фізична залежність [12]. У 1990 році визначення було розширене російськими вченими Ц. Короленком і Т. Донських, які розглянули цей вид поведінки не тільки як зловживання психоактивними речовинами, а й як зловживання певними видами діяльності (азартні ігри, сексуальні адикції тощо). Так, на думку науковців, „адиктивна поведінка виражається в прагненні до відходу від реальності шляхом зміни свого психічного стану за допомогою прийому деяких речовин або постійної фіксації уваги на певних предметах або активностях (видах діяльності), що супроводжується розвитком інтенсивних емоцій” [4, с. 5].

Науковці медичної галузі А. Лічко та В. Битенський визначають адиктивну поведінку як зловживання психоактивними речовинами, коли залежність від них ще відсутня. У своїй сутності цей термін має не хворобу, а порушення поведінки, яке не потребує медичного втручання. Тому у вирішенні цієї проблеми головними є виховні заходи [5].

Науковець Н. Максимова адиктивну поведінку визначає як поведінку людини, що зловживає алкоголем або іншими наркотичними (токсикоманічними) речовинами [6]. Цей етап, на переконання вченої, передуює формуванню психічної та фізичної залежностей від психоактивних речовин.

До вивчення поняття „адиктивна поведінка” у своїх працях неодноразово зверталися вітчизняні дослідники в галузі педагогіки. Так, Н. Пихтіна цей термін вживає для означення ситуацій, що пов’язані не з хворобою, а з відхиленнями в поведінці під час зловживання наркогенними речовинами. Терміни „адиктивна поведінка”, „наркотизм”, „зловживання наркогенними речовинами” вона вважає тотожними та зауважує, що для їх подолання доцільними є освітньо-виховні, а не медичні заходи [8, с. 7]. Г. Золотова визначає адиктивну поведінку „як вид порушення адаптації, для якого притаманне прагнення до відходу від реальності шляхом штучної зміни свого психічного стану завдяки прийому

різноманітних психоактивних речовин чи постійній фіксації уваги на певних видах діяльності з метою розвитку та підтримання інтенсивних емоцій” [3, с. 37]. Н. Сергєєва наголошує на тому, що адиктивна поведінка не є хворобою, а може бути визначена як негативна пристрасть, яка передує формуванню залежності. Результатом цього виду поведінки є існування людини у „власному” світі, відсутність бажання вирішувати свої проблеми, відставання або зупинка в особистісному розвитку і, нарешті, проявлення ознак деградації [9, с. 16].

Учені-психологи І. Фурманов, О. Сізанов і В. Хриптович адиктивну поведінку розглядають як проміжний етап у процесі формування залежності. Ними сформульована теза про те, що результатом залежної поведінки є сформованість психологічної та фізіологічної залежностей, а адиктивної – лише психологічної. Науковці наголошують на тому, що адиктивна поведінка з’являється тоді, коли в людини фіксуються ранні випадки зловживання психоактивними речовинами, наслідком яких є змінений стан свідомості та погіршення соціального функціонування без ознак фізіологічної залежності. Учені схематично зображують місце адиктивної поведінки між етапом перших спроб і залежною поведінкою [11, с. 13].

Учена О. Змановська терміни „залежна поведінка” й „адиктивна поведінка” розглядає як синоніми, визначаючи їх як одну з форм девіантної поведінки особистості, яка пов’язана зі зловживанням чимось або кимось (хімічна залежність, гемблінг, релігійна деструктивна поведінка тощо) з метою саморегуляції або адаптації. Ступінь тяжкості адиктивної поведінки може змінюватися від практично нормальної поведінки до тяжких форм біологічної залежності, що супроводжуються вираженою соматичною та психічною патологією [2, с. 119].

До науковців, які психічну та фізичну залежності розглядають як один з етапів розвитку адиктивної поведінки, належать Ц. Короленко та Т. Донських. Ними досить детально описано основні етапи („вузли”) розвитку цього виду поведінки, останнім з яких є формування фізичної залежності [4, с.19-30].

Враховуючи той факт, що сутність більшості педагогічних досліджень полягає у вивченні взаємозв’язків між вимогами суспільства, що розвивається, до своїх членів і закономірностями розвитку людини як суспільно-біологічної істоти, можемо констатувати, що найбільш доцільно в педагогічному дослідженні адиктивну поведінку розглядати як феномен, який передує появі психічної та фізичної залежностей, оскільки цей вид поведінки вчених-педагогів цікавить, у першу чергу, не як патологічне, а як поведінкове відхилення.

Далі розглянемо визначення соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки. Вітчизняний педагог О. Пилипенко визначає

соціально-педагогічну профілактику адиктивної поведінки як особливу сферу соціального захисту, яка полягає у здійсненні певних соціально-педагогічних впливів з метою створення позитивних умов життя підлітка, і виступає захисною функцією соціалізації. Науковцем виокремлена система спрямувань соціально-профілактичної діяльності, на які слід орієнтуватися при проведенні соціально-педагогічної профілактики [7, с.68-69]. Г. Золотова формулює таке визначення досліджуваного явища „соціально-педагогічна профілактика адиктивної поведінки – це гуманістично формуюча, науково обґрунтована та своєчасна діяльність, спрямована на мінімізацію факторів соціального ризику, створення оптимальної соціальної ситуації розвитку особистості, проявлення різних видів її активності, розкриття її внутрішнього потенціалу, пов’язана з усуненням факторів та умов вживання психоактивних речовин” [3, с.38-39].

Узагальнивши існуючі визначення понять „профілактика”, „соціальна профілактика” та „соціально-педагогічна профілактика адиктивної поведінки”, нами сформульовано власне визначення: соціально-педагогічна профілактика адиктивної поведінки – вид соціальної діяльності спеціально уповноважених органів держави, соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді, об’єднань громадян та інших соціальних інституцій, спрямованої на здійснення системи заходів щодо попередження адиктивної поведінки дітей і молоді, виявлення й усунення факторів та умов вживання психоактивних речовин і звернення та фіксації уваги на певних предметах або видах діяльності з метою зміни психічного стану, створення оптимальної соціальної ситуації розвитку особистості, забезпечення високого рівня здоров’я.

Висновок. Проаналізувавши наукові джерела, нами було встановлено, що адиктивна поведінка є багатограним явищем, яке досліджується в багатьох науках. Вивчивши різні підходи до визначення сутності цього поняття, ми дійшли висновку, що найбільш доцільно в педагогічному дослідженні розглядати її як феномен, який передуює появі психічної та фізичної залежностей. Подальші дослідження в цьому напрямі мають стосуватися попередження та викорінення цього негативного явища із сучасного суспільства, розробки нових форм і методів соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки.

Література

1. Беспалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях / Беспалько О. В. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 134 с.
2. Змановская Е. В. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения) / Змановская Е. В. – М. : Издательский центр „Академия”, 2003. – 288 с.
3. Золотова Г. Д. Соціально-педагогічна профілактика адиктивної поведінки студентів (на прикладі навчальних закладів I-II рівня акредитації): дис. ...

- кандидата пед. наук : 13.00.05 / Золотова Ганна Дмитрівна. – Луганськ, 2005. – 238 с.
4. Короленко Ц. П. Семь путей к катастрофе: Деструктивное поведение в современном мире / Ц. Короленко, Т. Донских. – Новосибирск : Наука, Сиб. отделение, 1990. – 224 с.
 5. Личко А. Е. Подростковая наркология: Руководство / А. Личко, В. Битенский. – Л. : Медицина, 1991. – 304 с.
 6. Максимова Н. Ю. Соціально-психологічний аспект профілактики адиктивної поведінки підлітків та молоді / Н. Максимова, С. Толстоухова. – К., 2000. – 200 с.
 7. Пилипенко О. І. Соціально-педагогічна профілактика адиктивної поведінки в роботі соціального педагога (теоретико-методологічні аспекти) / О. І. Пилипенко // Профілактика наркотизації. – 1994. – Вип. 1. – С. 52–99.
 8. Пихтіна Н. П. Формування професійно-педагогічної готовності майбутнього вчителя до профілактики адиктивної поведінки: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Пихтіна Ніна Порфирівна. – К., 2000. – 210 с.
 9. Сергєєва Н. В. Соціально-педагогічні умови профілактики комп'ютерної адикції підлітків: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.05 / Сергєєва Наталія Володимирівна. – К., 2010. – 208 с.
 10. Старшенбаум Г. В. Аддиктология: психология и психотерапия зависимостей / Старшенбаум Г. В. – М. : Когито-Центр, 2006. – 367 с.
 11. Фурманов И. А. Профілактика порушеного поведіння в установах освіти / Фурманов И. А., Сизанов А. Н., Хриптович В. А. – Минск : РИВШ, 2011. – 205 с.
 12. Miller W. Addictive behaviors: treatment of alcoholism, drug abuse, smoking and obesity / Miller W. – Oxford ets. : Pergamon Press, 1984. – 353 p.

ПСИХОЛОГІЯ*Девіс Л.*

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної психології
Донбаського державного педагогічного університету*

УДК 159.922.7-053.5**ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ
САМОСВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ**

У статті проаналізована проблема психологічного забезпечення формування самосвідомості молодших школярів, які виховуються в умовах психічної депривації. Вирішення завдань ефективного розвитку особистості вимагає активного дослідження теоретичних засад особливостей та умов формування самосвідомості молодших школярів у різних умовах виховання.

Формування у школярів адекватного самосприйняття та позитивного ставлення до себе потребує розробки та апробації ефективних методів управління розвитком самосвідомості учнів. У ході наукового пошуку було визначено теоретичні принципи й методологічні підвалини цієї проблеми. У практичному плані були досліджені психолого-педагогічні умови формування структури самосвідомості особистості в умовах родинної депривації, які є основою для побудови системи психокорекційної роботи щодо її розвитку.

Викладений у статті матеріал дозволяє побачити на основі яких теоретичних засад у процесі психокорекції формуються нові рівні та елементи самосвідомості особистості, яка розвивається в умовах родинної депривації. Цей аналіз також висвітлює психолого-педагогічні умови виникнення негативного самоставлення учнів та особливості психокорекції таких відхилень у вихованців загальноосвітніх інтернатних закладів.
Ключові слова: *самосвідомість особистості, депривація сімейної взаємодії, самосприйняття, психокорекція структури самосвідомості.*

Девіс Л.

*кандидат психологических наук, доцент кафедры общей психологии
Донбасского государственного педагогического университета*

**ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ОБЕЗПЕЧЕНИЕ СИСТЕМЫ
ФОРМИРОВАНИЯ САМОСОЗНАНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ
УЧЕБНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ ИНТЕРНАТНОГО ТИПА**

В статье проанализирована проблема психологического обеспечения формирования самосознания младших школьников, воспитывающихся в условиях психической депривации. В ходе анализа были определены теоретические принципы и методологические основы изучения данной проблемы.

В практическом плане исследованы психолого-педагогические условия становления самосознания младших школьников в разных условиях воспитания, что позволяет создать научную основу для построения системы психокоррекционной работы по развитию и формированию адекватного самовосприятия воспитанников заведений интернатного типа.

Ключевые слова: *самосознание личности, психическая депривация, самовосприятие, психокоррекция структуры самосознания.*

Devis L.

associate professor of department of general psychology SHEE "Donbass State Teachers Training University"

FEATURES OF DEVELOPMENT OF CONSCIOUSNESS OF PERSONALITY IN THE CONDITION OF DOMESTIC CO-OPERATIONAL DEPRIVATION

This article gives a scientific grounding of the problem, the essence of which is the character of communication and interrelations of child with adults determines the peculiarities of child's development and his attitude to himself and to another people. Self-image as the authors move, arises during a life practice, from experience in individual activity and from communication experience. The main reasons of the problem concerning personal development of boarding-school pupils, can be insolvent and unproductive forms of communication with adults, the lack of psychological comfort and development perspectives.

Key words: *psychical deprivation, consciousness, co-operation, development of personality.*

Постановка проблеми. Зарубіжні та вітчизняні науковці розглядали проблему формування особистості в умовах психічної депривації в контексті розвитку дитини як суб'єкта сумісної діяльності з дорослими.

Психологи зазначають, що вирішення вказаних завдань допоможе узагальнити вже напрацьоване в цій галузі і тим самим вирішити проблему успішного управління розвитком самосвідомості школярів, які виховуються в умовах родинної депривації. Це також дозволить не лише зрозуміти механізми й умови формування відхилень у розвитку структурних компонентів самосвідомості молодших школярів у різних умовах виховання, але й сформулювати відповідні рекомендації для вчителів і психологів закладів інтернатного типу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Е.Еріксон висунув та обґрунтував ідею про те, що в атмосфері любові й безумовного прийняття в дитини закладаються основи для її майбутніх контактів з іншими людьми та для формування позитивного ставлення до самого себе. У протилежному випадку, якщо дитина бачить байдуже ставлення, є дуже велика вірогідність формування негативного самовідношення. Саме в дитинстві, наголосив автор, коли міжособистісні стосунки є вирішальними для формування самосвідомості, і виникає низка обмежень у виборі критеріїв власної значущості. Дослідження Д.Боулбі, Д.Мід, С.Кулі та інших виділили положення про те, що тип взаємостосунків, який складається між дитиною та батьками чи дорослими, які опікуються, є вирішальним фактором для розвитку її самовідношення. Схвалення значущих інших створює в дитини позитивний образ самої себе, постійні догани, осуд, акцентування на невдачах сприяють появі негативного самовідношення [10].

Здебільшого зарубіжні автори, серед них Н. Валіон, відводять провідну роль соціальному оточенню в розвитку самовідношення дитини. Цей погляд вони обґрунтували, дослідивши особливості особистості дитини в різних умовах виховання. Дослідження вчених показують, якщо у дитини сформувалося почуття залежності, слабкості, власної малоцінності, а оскільки людям властиво переносити на інших почуття, які вони відчувають до самих себе, таким чином негативне самовідношення тягне за собою й низьку оцінку навколишніх людей. [1].

У вітчизняній психології самосвідомість трактується як специфічна форма свідомості, спрямована на усвідомлення самого себе суб'єктом діяльності, на усвідомлення свого місця в системі наявних відношень і яка слугує одним із способів регулювання відношень людини зі світом і з самим собою. Самосвідомість як об'єкт дослідження була розглянута низкою вітчизняних і зарубіжних психологів, які серед джерел самосвідомості виділили власну практичну діяльність людини [4].

Психологи указують, що людина усвідомлює свою самостійність, своє виділення як самостійного суб'єкта з оточення лише через свої відношення з навколишніми людьми і вона приходить до самосвідомості й пізнання власного «Я» через пізнання інших людей. Отже, автор підкреслював, що самосвідомість людини не первісна даність, а продукт розвитку, і при цьому вона не має своєї окремої від особистості лінії, але включається як сторона в процес її реального розвитку [5].

У роботах В.В.Століна, І. В.Дубровіної та інших, докладно було вивчено такий параметр самосвідомості, як самовідношення дитини певного періоду. Як вважає автор, воно є ніби лінійною функцією від

відношення з боку дорослого, насамперед матері. Автор пише, що неповага до дитини переходить у дефект самовідношення, аж до неприязні до самого себе. Автор твердить, що дитина починає оцінювати себе як хорошу чи погану залежно від внутрішньої позиції, яка є лише формою засвоєння батьківської думки. Відбувається заміна безпосередньої оцінки дорослого на внесену цим дорослим внутрішню систему самооцінок [3].

Значна кількість робіт вітчизняних психологів також підкреслює факт залежності ставлення до себе від особливостей взаємовідношень дитини з матір'ю. У працях М.І.Лісіної обґрунтовано глобальну значущість емоційно обґрунтованих стосунків дитини з близькими дорослими в ранній період її розвитку. Розвиваючись в оточенні, яке повертає до довіри та любові, з відчуттям того, що її люблять і приймають такою, якою вона є, дитина одержує міцні основи для формування в неї позитивного ставлення до себе і робить можливим її наступну конструктивну взаємодію з іншими людьми.

Н.Н. Толстих наголошувала на тому, що незадоволена потреба дитини в спілкуванні з дорослим негативно відбивається на повноцінності розвитку дитини, різко збіднюючи досвід її соціального навчання. Зупинимось докладніше на основних досягненнях вітчизняної й зарубіжної теорії формування самосвідомості особистості [7].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Незважаючи на ретельне вивчення та загалом достатню розробленість зазначеної проблеми в сучасній науці, теоретичні засади та психолого-педагогічні умови формування самосвідомості молодших школярів загальноосвітньої школи-інтернату досі не визначалися предметом конкретних досліджень вітчизняних і зарубіжних психологів. Поза увагою науковців залишилися зокрема важливі питання впливу на становлення структури самосвідомості вихованців інтернатного типу особливостей соціальної ситуації розвитку, специфіки їхнього психічного розвитку та особливостей взаємостосунків із дорослими та однолітками.

Мета нашого дослідження – проаналізувати особливості розвитку самосвідомості молодших школярів, які виховуються в загальноосвітніх школах та в закладах інтернатного типу, визначити теоретичні засади її формування в умовах школи-інтернату.

Для досягнення мети ми поставили перед собою такі завдання: розкрити теоретичні підходи до проблеми розвитку самосвідомості учнів шкіл-інтернатів і виявити психолого-педагогічні умови їх формування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи психолого-педагогічні умови формування самосвідомості молодших школярів загальноосвітніх шкіл-інтернатів, психологи виявили, що відсутність повноцінної сім'ї чи порушені родинні стосунки також справляють

негативний вплив на її розвиток. Більшість дослідників у своїх наукових працях зауважують, що з відчуття власної беззахисності у дітей з'являються відхилення у розвитку самосприйняття, основною причиною яких автори зазначають відсутність справжнього контакту з батьками, дефіцит розуміння, тепла, підтримки й любові [2].

Автори помічають, що дитина, яка не має базового батьківського захисту, перебуває в постійній нервовій напрузі, що негативно позначається на становленні її самосвідомості. У роботах М.І. Лісіної та інших авторів наведено наукові факти, які вказують на залежність розвитку позитивного самосприйняття дітей від контактів із дорослими. За госпіталізму, викликаного відсутністю турботи й любові близьких дорослих, у дитини формується негативне самосприйняття [8].

У доробках С.Ю. Мещерякової, Л.Н. Галігузової, Т.М. Землянухіної та інших науковців обґрунтовано, що в процесі спеціальної організованої діяльності у дітей формується позитивне ставлення до себе, що загалом справляє позитивний вплив на розвиток особистості. Науковці зійшлися на думці про те, що в міру розвитку особистості дитини вплив спілкування на розвиток самосвідомості все більше опосередкований специфікою співробітництва, сформованою під впливом контактів з іншими людьми. При цьому учені підкреслюють, що спілкування з навколишніми людьми вирішальним чином визначає особливості розвитку її самосвідомості [3].

Психологи виокремили цілу низку негативних чинників, що впливають на розвиток самосвідомості школярів, які виховуються в закладах інтернатного типу й перебувають у складних життєвих умовах. Для оптимізації процесу розвитку самосвідомості вихованців закладів інтернатного типу, необхідно уточнити позицію дорослого відносно до таких дітей. Вихователь повинен намагатися послаблювати вплив залежності, розвивати автономію дитини від дорослого. Для розвитку продуктивного спілкування з дорослими й однолітками корисні тренування, відпрацювання навичок поведінки в різноманітних конкретних ситуаціях, зокрема складних, конфліктних. Це може здійснюватися як у повсякденному житті, так і в процесі спеціально організованих групових занять [4,7,10].

Дорослий, який працює в дитячому закладі інтернатного типу, повинен звертати особливу увагу на те, як складаються його емоційні зв'язки з дітьми. Педагогам важливо оптимізувати процес розвитку самосвідомості своїх вихованців, для цього важливо всебічно стимулювати процес рефлексії та самопізнання.

Для формування адекватного ставлення дитини до себе, будь-який дорослий, що з ним спілкується, повинен постійно утримувати продуктивні способи взаємодії з вихованцями інтернатних закладів.

Потрібен підхід до дитини як до особистості в цілому, який завжди повинен ґрунтуватися на безумовному сприйнятті дитини як унікального створіння. Педагоги та вихователі закладів інтернатного типу повинні усвідомлювати, що діти гостро потребують об'єктивних та доброзичливих оцінок своєї діяльності, або окремих дій, рис характеру, досягнень.

Висновки. На наш погляд система допомоги дітям, які виховуються у закладах інтернатного типу, повинна бути переглянута з урахуванням деяких важливих рекомендацій. Для формування позитивного самовідношення дітей, позбавлених родинного піклування, необхідно створити спеціально організовану сумісну діяльність дітей і дорослих, спрямовану на суспільно значущу ціль. Дуже потрібно надавати дітям можливість проявити себе у благодійних акціях та інших корисних справах.

Таким чином, можна констатувати факт, що особистість дитини, яка виховується поза родиною, активно соціалізується тільки тоді, коли вона має можливість проявляти активну життєву позицію, коли вона робить внесок у соціум, коли проявляє турботу не лише про себе, але й про інших. Тільки таким чином можна сформувати адекватне позитивне ставлення дитини до себе і до інших людей.

Література

1. Валіон Н. Феномен психічної депривації і його роль у розвитку особистості / Н. Валіон // Психологія і суспільство. – 2000. – № 2. – С. 124–133.
2. Галигузова Л. Н. Психологические аспекты воспитания детей в домах ребенка и детских домах / Л. Н. Галигузова, С. Ю. Мещерякова, Л. М. Царегородцева // Вопросы психологии. – 1990. – № 6. – С. 17–25.
3. Дубровина И. В. Особенности психического развития детей в семье и вне семьи / И. В. Дубровина, М. И. Лисина // Возрастные особенности психического развития детей : сб. науч. тр. / отв. ред. И. В. Дубровина, М. И. Лисина. – М., 1982. – С. 3–18.
4. Лангмейер И. Психическая депривация в детском возрасте / И. Лангмейер, З. Матейчек; пер. Г. А. Овсянникова. – Изд. 1-е русск. – Прага : ЧССР, 1984. – 334 с.
5. Прихожан А. М. Дети без семьи / А. М. Прихожан, Н. Т. Толстых. – М. : Педагогика, 1990. – 160 с.
6. Прихожан А. М. Работа психолога в учреждениях интернатного типа для детей, оставшихся без попечения родителей / А. М. Прихожан, Н. Н. Толстых // Рабочая книга школьного психолога / под ред. И. В. Дубровиной. – М. : Просвещение, 1991. – С. 274–302.
7. Прихожан А. М. Развитие личности в условиях психической депривации / А. М. Прихожан, Н. Н. Толстых // Формирование личности в онтогенезе / под ред. И. В. Дубровиной. – М., 1991. – 159 с.
8. Психическое развитие воспитанников детского дома / под ред. И. В. Дубровиной, А. Г. Рузской. – М. : Педагогика, 1990. – 264 с.
9. Психологическое изучение детей в школе-интернате / под ред. Л. И. Божович. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1960. – 108 с.
10. Bowlby J. Maternal care and mental health. Geneva: World Health Organization, 1951.

Дяченко Л.

*старший викладач кафедри логопедії та спеціальної психології
Донбаського державного педагогічного університету*

Бабак В.

*старший викладач кафедри валеології та корекційної медицини
Донбаського державного педагогічного університету*

УДК159.944.4.:61-051

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ «ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ» У ЛІКАРІВ

В статті надається аналіз основних підходів до розуміння понять «стрес», «професійний стрес» та синдром «професійного вигорання». Синдром «професійного вигорання» аналізується як наслідок довготривалих професійних стресів середньої інтенсивності. Розкрита структура, рівні та стадії синдрому, проаналізовані основні підходи до його вивчення. Особливу увагу приділено особливостям та детермінантам виникнення синдрому «професійного вигорання» у лікарів.

Ключові слова: «стрес», «професійний стрес», синдром «професійного вигорання».

В статье предоставлен анализ основных подходов к пониманию понятий «стресс», «профессиональный стресс» и синдром «профессионального выгорания». Синдром «профессионального выгорания» анализируется как следствие долговременных профессиональных стрессов средней интенсивности. Раскрыта структура, уровни и стадии синдрома, проанализированы основные подходы к его изучению. Особое внимание уделено особенностям и детерминантам возникновения синдрома «профессионального выгорания» у врачей.

Ключевые слова: «стресс», «профессиональный стресс», синдром «профессионального выгорания».

The analysis of the main approaches to understanding the notions of «stress», «professional stress» and syndrome of «professional burning». The syndrome of «professional burning» is analysed as a result of long duration of professional stresses of middle intensity. A structure, levels and stages of this syndrome is disclosed and the basic approaches to its study are analysed. The autor pays special attention to peculiarities and determinants of appearing of syndrome of doctors' «professional burning».

Keywords: «stress», «professional stress», syndrome of the «professional burning».

Постановка наукової проблеми та її значення. Соціальні, політичні та економічні зміни, які відбуваються в Україні сьогодні, висувають до медичних установ нові, більш складні вимоги, що, безумовно, впливає на психологічний стан працівників, обумовлює виникнення та розвиток професійних стресів. Особливо яскраво вплив стресів проявляється у діяльності лікарів, через перенасиченість її такими стресогенами, як відповідальність за життя людей, підвищена емоційна напруженість, недостатня соціальна оцінка тощо. Одним із найважчих наслідків довготривалого професійного стресу є синдром «професійного вигорання».

Проблема синдрому «професійного вигорання» знайшла своє відображення у роботах зарубіжних і вітчизняних вчених (Л. М. Карамушка, Н. О. Левицька, Г. В. Ложкін, С. Д. Максименко, Т. В. Форманюк, Х. Дж. Фрейденбергер, У. Б. Шуфелі та ін.). Вияви синдрому «професійного вигорання» вивчались у представників різних професійних груп – спортсменів (Б. Вайт, В. Могран, Р. Сміт, Р. Уейнберг, Р. Флиппин, А. Хакней та ін.), працівників освітніх організацій (Л. О. Китаєв-Смик, Л. Ф. Колеснікова, В. В. Никонов, А. О. Реан та ін.), соціальних працівників (Т. Марек, К. Ван Вак та ін.). Проблема синдрому «професійного вигорання» у медичних працівників вітчизняних закладів охорони здоров'я не виступала раніше предметом спеціального дослідження.

Проблема синдрому «професійного вигорання» у лікарів передбачає виклад основних науково-теоретичних засад дослідження, серед яких чільне місце належить обґрунтуванню змісту основних концепцій цього явища в рамках психологічної науки.

Мета статті – визначення науково-теоретичних засад дослідження феномену «професійного вигорання» у лікарів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Вивченням феномену стресу займаються різні науки: психологія, фізіологія, медицина. Перші формулювання терміна стрес окреслювали його як результат зовнішньої дії. Але в подальшому стрес стали визначати як здатність людини реагувати на подразник. Вже у роботах У. Кеннона робиться припущення про те, що зовнішні природні сили можуть бути причиною різних довготривалих захворювань, а також про те, що людям притаманна природна здатність чинити опір таким впливам.

Однією з перших наукових спроб пояснити захворювання, пов'язані зі стресом була зроблена Г. Сельє. З фізіологічної точки зору Г. Сельє розглядає стрес як сукупність стереотипних запрограмованих реакцій, що підготовлюють організм до фізичної активності (до опору, боротьби, втечі). Стрес виникає тільки тоді, коли вплив факторів (стресорів) переважає адаптаційні можливості людини. При цьому важливим є не ступінь

об'єктивної загрози самої ситуації, а саме суб'єктивне ставлення до неї. Матимуть значення і внутрішні особливості людини. Наголошуючи на обмеженні адаптаційних можливостей організму, Г. Сельє вказував на те, що їх виснаження може призвести до захворювань і навіть до смерті [1].

У подальших дослідженнях теорії стресу дослідники відійшли від однобокого підходу до розуміння сутності стресу тільки як тиску оточуючого середовища, або як набору фізіологічних реакцій. Лазарус припустив, що стресова реакція людини залежить від того, як вона вміє сприймати та оцінювати (свідомо чи несвідомо) значення небезпечного, загрожуючого явища. Більш того, інтенсивність стресового досвіду, на думку Лазаруса, визначається головним чином тим, наскільки людина відчуває, що зможе подолати ту чи іншу усвідомлену ним загрозу [2]. Кокс та його колеги запропонували розглядати стрес, як частину складної та динамічної системи транзакцій між індивідом та його природним оточенням [3].

У вітчизняних дослідженнях для глибшого розуміння психологічного функціонування організму в складних умовах, деякі дослідники почали використовувати поняття психічної напруженості, розмежовуючи його з поняттям стресу. Термін «психічна напруженість» використовувався для позначення неспецифічної реакції організму й особистості на вплив складної ситуації, яка залежить від характеру факторів складності, ступеня чутливості до них організму, а також індивідуальних особливостей відображення ситуації. Термін «стрес» використовувався для позначення крайнього ступеню психічної напруженості. Стан напруженості дає змогу підвищено й адекватно функціонувати організму, стрес дезорганізує діяльність [3].

В останні десятиріччя було з'ясовано негативний вплив професійних психічних перевантажень на рівень працездатності, якість праці та стан здоров'я працівників. Йшлося про те, що внаслідок впливу робочих (професійних) стресорів у працівників різних типів професій виникали психосоматичні розлади, негативні поведінкові реакції [4; 5]. Це обумовило визначення проблеми професійного стресу, як окремого напрямку досліджень.

Професійний стрес у науковій літературі був позначений як багатовимірний феномен, який виражається у фізіологічних і психологічних реакціях на складну робочу ситуацію. А. Леонова виокремила три основні підходи в дослідженнях професійного стресу: екологічний, транзакційний, регуляторний. Згідно з екологічним підходом стверджується, що професійний стрес виникає в результаті невідповідності вимог професійного середовища та індивідуальних ресурсів людини, що працює. Сам факт стресу встановлюється на основі пошуку закономірності між факторами

напруженості праці та її негативними наслідками. Професійний стрес у транзакційному підході трактується як індивідуальна пристосувальна реакція людини на ускладнення ситуації. Центральне місце в аналізі займає суб'єктивна значущість ситуації, в якій діє людина, і стратегії подолання труднощів. У рамках регуляторного підходу стрес розуміється як особливий клас станів, що відображає механізми регуляції діяльності в ускладнених умовах. Основним предметом дослідження є деталізація уявлень про зміну механізмів регуляції діяльності під впливом різних факторів, а також визначення їх «ціни» з точки зору внутрішніх витрат [5].

Така ієрархічна побудова підходів відбиває рівні аналізу професійного стресу у прикладних дослідженнях.

Одним із найважчих наслідків довготривалого професійного стресу є синдром «професійного вигорання». Серед професій, що мають високий ризик виникнення професійного стресу не останнє місце займає професія лікаря. Синдром «професійного вигорання» є стресовою реакцією, яка виникає внаслідок довготривалих професійних стресів середньої інтенсивності. З точки зору визначення стресового процесу за Г. Сельє, (тобто стадій тривоги, резистентності і виснаження), вигорання можна віднести до третьої стадії, якій передують стійкий і непідвладний контролю рівень збудження.

Термін «професійне вигорання» був введений американським психіатром Х. Фреденбергом для характеристики психічного стану здорових людей, що знаходяться в інтенсивному спілкуванні з клієнтами, пацієнтами, в емоційно навантаженій атмосфері при наданні професійної допомоги. Це люди, які працюють в системі «людина – людина»: лікарі, юристи, соціальні працівники, психіатри, психологи, вчителі тощо. В своїй діяльності вони змушені постійно стикатися з негативними емоційними переживаннями своїх клієнтів (пацієнтів, вихованців), вони мимовільно стають залученими до цих переживань, із-за чого відчувають підвищене емоційне напруження [4].

Головною причиною «професійного вигорання» Л. О. Китаєв-Смик [6] вважає психологічну, душевну перевтому. Особливо швидко і помітно воно настає при надмірному навантаженні у людей, які в силу професійних обов'язків повинні «дарувати» клієнтам тепло своєї душі. Жертвами «вигорання» насамперед стають психотерапевти, лікарі і вчителі, тобто професіонали спілкування, покликані і навчені ввічливо, з душевною теплотою, обслуговувати інших людей. «Вигорання – плата за співчуття» – так назвала американський психолог К. Маслач свою книгу, де наведені результати досліджень, які вона отримала вивчаючи це явище.

На сьогодні добре відомі три підходи до визначення синдрому «професійного вигорання». Перший підхід розглядає «вигорання» як стан

фізичного, психічного і передусім емоційного виснаження, що викликане довготривалим перебуванням в емоційно перевантажених ситуаціях спілкування. При такому підході «вигорання» розглядається приблизно як синдром «хронічної втоми». Другий підхід розглядає «вигорання» як двовимірну модель, що складається, по-перше, з емоційного виснаження та, по-друге, – з деперсоналізації, тобто погіршення ставлення до інших, а іноді й до себе. Але найпоширенішим є третій підхід, запропонований американськими дослідниками К. Маслач і С. Джексон. Вони розглядають синдром «професійного вигорання» як трьохкомпонентну систему, що включає емоційне виснаження, деперсоналізацію та редукцію власних особистісних досягнень [8].

Причин виникнення синдрому дуже багато. Це і особистісні особливості, такі як: низький рівень самоповаги, високий рівень тривожності, прагнення до неодмінного успіху, або гіпервідповідальність, невелика кількість інтересів окрім роботи або їх відсутність, впевненість людини в тому, що вона є єдиною, хто здатен виконувати цю роботу тощо. Але не менше детермінують виникнення синдрому соціальні умови в яких опиняється людина, що має професію, пов'язану з великою емоційною напругою. Це і матеріальна незахищеність, і недостатня кількість працівників в організації, що провокує збільшення темпу та об'єму роботи працівників та ставить їх в стресові умови, і, дуже часто, відсутність можливості для розвитку кар'єри та професійного зростання на робочому місці тощо.

В. В. Бойко, спираючись на виділені К. Маслач компоненти «вигорання» (емоційне виснаження, деперсоналізація та редукція професійних обов'язків) та теорію Г. Сельє, означив такі компоненти синдрому «професійного вигорання» – напруження, резистенція та виснаження. Кожен з компонентів супроводжується чотирма симптомами, завдяки яким можна дослідити специфіку прояву синдрому у лікарів [7].

Згідно Спаньол і Капуто синдром «професійного вигорання» може розглядатися з погляду наявності трьох рівнів і трьох стадій. У індивідуума, що відчуває на собі дію «вигорання» першого ступеня, проявляються помірні, недовгі, і випадкові ознаки цього процесу. На другій стадії синдрому «професійного вигорання» симптоми проявляються більш регулярно, носять більш затяжний характер, і важче піддаються корекції. Ознаки і симптоми третьої стадії вигорання є хронічними [5].

На думку К. Маслач, «професійне вигорання» може проявлятися у вигляді трьох стадій. На першій стадії вигорання індивідуум виснажений емоційно і фізично і може скаржитися на головні болі, застуду й інші різні болі. Для другої стадії вигорання характерні два набори симптомів. Наприклад, у лікаря може розвинутися негативне, цинічне, і знеособлене

ставлення до людей (і до колег, і до пацієнтів), чи, навпаки, у нього можуть виникнути негативні думки щодо себе через почуття, які у нього виникають до інших людей. Щоб уникнути цих негативних почуттів, лікар «заглиблюється в себе», виконує тільки мінімальну кількість роботи, і не хоче ні з ким спілкуватися. В індивідуума можуть проявлятися ознаки і симптоми однієї чи обох груп. Заключна стадія – повне вигорання, що, згідно К. Маслач, буває не часто, виливається в повну відразу до усього на світі [8].

Синдром «професійного вигорання», як ми зазначали вище, є наслідком довготривалих професійних стресів. Стрес може бути викликаний факторами, що пов'язані з діями у особистого життя та факторами, що пов'язані з роботою, а також груповими факторами стресу.

Отриманні у результаті багато численних досліджень дані свідчать про певний зв'язок між життєвими ситуаціями, які викликають стрес та початком розвитку різних захворювань. Вони дозволяють зробити висновок, що викликаючи стрес дії чи явища можуть бути одним з багаточисленних факторів нашого повсякденного життя, що сприяють виникненню різних психічних відхилень та психоемоційних захворювань [2; 3; 6].

До найбільш точно встановлених стресорів, що пов'язані з виробничим середовищем, відносяться: невпевненість у завтрашньому дні; неможливість впливати на свою роботу; характер виконуваної роботи; рольова двозначність та рольовий конфлікт; специфічна організаційна структура; стресогенний стиль управління; тиск робочого графіка; перевантаження чи робоче навантаження тощо. Стрес може виникнути також і в результаті інших факторів, наприклад, поганих побутових умов, відхилень у температурі приміщення, поганого освітлення чи надмірного шуму тощо. Неправильні співвідношення між повноваженнями і відповідальністю, погані канали обміну інформацією в організації і необґрунтовані вимоги співробітників один до одного теж можуть викликати стрес.

Всі вищевказані умови є потенційними стресорами а не факторами, які автоматично викликають стрес. Реакції на ці стресогенні фактори індивідуальні. На чутливість (сензитивність) або стресостійкість (толерантність) впливає ряд ситуативних і особистісних змінних [6].

На сьогоднішній день говорячи про сферу медицини, не можна не торкатися соціально-економічних умов у яких вона функціонує та розвивається. В системі працює достатньо велика кількість активно зайнятого населення країни, з них більше половини складають жінки. Складні соціально-економічні умови не дозволяють здійснювати фінансування галузі в повному обсязі і це позначається на матеріальному становищі працівників галузі. Низька оплата праці стала причиною відтоку

найбільш кваліфікованих і мобільних кадрів, здебільшого чоловіків, у більш престижні сфери трудової діяльності.

До соціально-психологічних детермінант ми відносимо такі організаційні фактори, які впливають на розвиток «професійного вигорання»: характер керівництва; зворотній зв'язок, час, який витрачається на роботу; невизначеність, відсутність чи надлишок відповідальності тощо. В організаціях також проявляються різні симптоми цього явища, серед яких: висока плінність кадрів; зниження залученості співробітників до роботи; пошук «винних»; режим залежності, що виявляється у виді гніву на керівництво і прояві безпорадності і безнадійності; недостатня співпраця в колективі; прогресуюче падіння ініціативи; зростання почуття незадоволеності від роботи.

Серед особистісних факторів, що роблять індивіда більш вразливим ми виділяємо: реакція на стрес (тип А), екстраверсія – інтроверсія, нейротизм, екстернальність – інтернальність, рівень особистісної тривожності, самооцінка, рівень емпатії тощо.

На стрес впливають і такі соціально-демографічні та професійні характеристики, як стать, вік, професійний стаж, тип медичного закладу, сімейний стан тощо.

Також слід зауважити, що найбільш енергійні і віддані роботі лікарі дуже часто є найбільш вразливими щодо професійних стресів, і тому деякі з найбільш успішно і плідно працюючих мають найвищий ризик вигорання. У них є тенденція до ідеалістичних, а не реалістичних очікувань, вони стають надто захопленими своєю роботою і їм важко відірватися від неї. Такі лікарі усамітнюються у своєму маленькому світі, де більшість позитивних емоцій вони знаходять у своїй професійній діяльності. Їхні екзистенціальні потреби задовольняються через їхню професійну ідентичність і тому професійні погрози і стреси вони переживають як виклик фундаментальним надіям, призначенню.

Отже, в силу специфіки професійної діяльності в галузі медицини синдром «професійного вигорання» є дуже поширеним серед лікарів. Теоретичний аналіз проблеми дозволяє побудувати теоретичну модель детермінант виникнення синдрому «професійного вигорання» у лікарів. Серед складових цієї моделі, ми виділяємо:

1) соціально-економічні детермінанти (економічна нестабільність; складні політичні процеси; інтенсифікація професійної діяльності; соціальний статус професії; рівень соціального захисту; рівень оплати праці в даній галузі тощо);

2) соціально-психологічні детермінанти (бажання працювати в обраній організації чи сфері діяльності; ставлення співробітника до

взаємостосунків у колективі; фактори ефективності праці; мотиви праці; конфліктність колективу; задоволеність життєдіяльністю колективу тощо);

3) індивідуально-психологічні детермінанти (особистісні: рівень тривожності, агресивності, фрустрованості, ригідності, рівень суб'єктивного контролю тощо; соціально-демографічні та професійні: вік, стать, стаж професійної діяльності, сімейний статус тощо).

Висновки й перспективи подальших досліджень. Результати аналізу основних науково-теоретичних засад дослідження проблеми синдрому «професійного вигорання» у лікарів дозволили зробити певні висновки.

Поняття «стрес» розглядається як реакція організму, яка виражається у стані напруги, пригніченості та виникає у людини під натиском екстремального впливу. Стрес є комплексним процесом, який включає як фізіологічні, так і психологічні компоненти. За допомогою стресу відбувається мобілізація організму на самозахист, до пристосування до нової ситуації, приводе у дію захисні механізми, що забезпечують опір дії стресу чи адаптацію до нього.

Стрес має три стадії прояву. Стадія тривоги мобілізує резерви і включає механізми саморегуляції захисних процесів у відповідь на швидке зниження рівня стійкості організму, порушення деяких вегетативних та соматичних функцій. На стадії опору організм намагається чинити опір загрози, якщо загроза продовжує діяти і її не можна уникнути. Стадія виснаження настає у випадку порушення захисних пристосувальних механізмів при надмірно сильному і тривалому впливі стресора. При цьому дуже різко знижуються адаптаційні резерви організму, як наслідок з'являються функціональні та морфологічні порушення. У стресі виділяють три ступені прояву: слабкий (фізичні та фізіологічні зміни не спостерігаються), середній (відбуваються відчутні зміни у соматичному та психічному станах, спостерігається загальна мобілізація психічної діяльності), сильний (відбувається порушення та розлад основних фізичних, фізіологічних та психічних функцій людини).

Поняття «професійний стрес» визначається як багатовимірний феномен, який виражається у фізіологічних і психологічних реакціях на складну професійну ситуацію. Розглянуто три основні підходи до вивчення професійного стресу – екологічний, транзакційний, регуляторний. З огляду на ці підходи професійний стрес розглядається у першому випадку як результат невідповідності вимог професійного середовища та індивідуальних ресурсів людини, що працює), у другому – як індивідуальна пристосувальна реакція людини на ускладнення ситуації, у третьому – як особливий клас станів, що відображає механізми регуляції діяльності в ускладнених умовах.

Синдром «професійного вигорання» розглядається як наслідок довготривалих професійних стресів середньої інтенсивності. З точки зору визначення стресового процесу за Г.Сельє, (тобто стадій тривоги, резистентності і виснаження), вигорання відноситься до третьої стадії, якій передують стійкий і невідчужуваний контроль рівень збудження. Термін окреслює психічний стан здорових людей, що знаходяться в інтенсивному спілкуванні з клієнтами, пацієнтами, в емоційно навантаженій атмосфері при наданні професійної допомоги. Структуру синдрому «професійного вигорання» більшість дослідників визначає як трикомпонентну систему, що включає емоційне виснаження, деперсоналізацію та редукцію особистісних досягнень за К. Маслач та С. Джексон, або напруження, резистенція, виснаження за В. В. Бойко. Синдром з погляду його розвитку має рівневу організацію. Перший рівень має помірні ознаки процесу, недовгі і випадкові. На другому рівні симптоми носять більш затяжний характер. Третій рівень – ознаки і симптоми «професійного вигорання» є хронічними. У якості детермінант виникнення синдрому «професійного вигорання» у лікарів ми розглядаємо:

- 1) соціально-економічні детермінанти;
- 2) соціально-психологічні детермінанти;
- 3) індивідуально-психологічні детермінанти.

Перспективним напрямом подальшого дослідження є визначення діагностичних методів та методик, що можуть адекватно та глибоко розкрити структуру та особливості прояву синдрому у лікарів, а також експериментальна перевірка теоретичної моделі детермінант виникнення синдрому «професійного вигорання» у лікарів.

Література

1. Сельє Г. Стресс без дистресса / Общ. ред. Е. М. Крепса. – М.: Прогресс, 1982.
2. Лазарус Р. Теория стресса и психофизические исследования / Р. Лазарус // Эмоциональный стресс. – М., 1970. – С. 178–209.
3. Бодров В. А. Информационный стресс. – М.: ПЕР СЭ, 2000. – 352 с.
4. Абабков В. А., Перре М. Адаптация к стрессу. Основы теории, диагностики, терапии. – СПб.: Речь, 2004. – 166 с.
5. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки, Т. В. Зайчикової – К.: Міленіум, 2004. – 264 с.
6. Китаев-Смык Л. А. Психология стресса. – М.: Изд-во «Наука», 1983. – 368 с.
7. Бойко В. В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других. – М.: Информ. Издат. Дом Филин, 1996. – С. 132–147.
8. Maslach, C., Jackson, S. E., Leiter, M. P. Maslach Burnout Inventory Manual (4 Edition). Palo Alto, California: Consulting Psychological Press, Inc., 1997. P. 46–71.

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

Кривошея Н.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти ДВНЗ
«Донбаський державний педагогічний університет»

УДК 373.2.015.31:78

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ НАВИЧОК ВОКАЛЬНО-ХОРОВОГО ВИКОНАВСТВА У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стаття присвячена одній з важливих проблем музичного виховання у дошкільних навчальних закладах – формуванню й розвитку навичок музичного виконавства. Представлена розробка системи музично-дидактичних завдань з розвитку навичок вокально-хорового виконавства; критерії розвитку вокально-хорових навичок у дітей старшого дошкільного віку на музичних заняттях. Визначені музично-педагогічні умови і шляхи розвитку виконавських навичок старших дошкільників під час вокально-хорової роботи.

На основі вивчення специфіки музичної інтонації розроблені вправи та критерії для вивчення рівнів сформованості вокально-хорових навичок дошкільників. Якість і виразність хорового виконання у дошкільному віці повною мірою залежить від того, як діти опанували вокально-хорові співацькі навички, як їх навчили володіти необхідними художньо-виконавськими вміннями. Автор статті спирається на роботи дослідників А.Болгарського, Н.Добровольської, О.Коломоєць, Д.Огороднова, К.Пігорова, Г.Стулової, П.Чеснової, де детально розглянуто різні аспекти вдосконалення хорового строю.

У статті сформульовані методичні вимоги щодо використання вправ на етапі розспівування дітей під час вивчення пісень. Надані методичні поради для роботи над цими вправами.

Ключові слова: співацькі навички, вокально-хорове виконавство, вокально-хорові вправи, розвиток, вокальні дії, інтонаційна чистота, узгоджене інтонування, звуконаслідування.

Кривошея Н.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільного образования
ГВУУ «Донбасский государственный педагогический университет»

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОГО ИСПОЛНИТЕЛЬСТВА У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Стаття посвящена розробці системи музикально-дидактичних завдань для розвитку навиків вокально-хорового виконання; критеріїв розвитку вокально-хорових навиків у дітей старшого дошкільного віку на музикальних заняттях. Визначено музикально-педагогічні умови і шляхи розвитку виконавських навиків старших дошкільників під час вокально-хорової роботи. Сформульовано методичні вимоги до використання вправ на етапі розспіву дітей під час вивчення пісень. Дані методичні рекомендації для роботи з даними вправами.

Ключові слова: *співальні навички, вокально-хорове виконання, вокально-хорові вправи, розвиток, вокальні дії, інтонаційна чистота, узгоджене інтонювання, звукоподражання.*

Krivosheya N.

The Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Preschool Education SHEE «Donbass State Pedagogical University»

TEACHING CONDITIONS OF THE DEVELOPMENT OF VOCAL AND CHORAL SINGING SKILLS AT SENIOR PRESCHOOL AGE CHILDREN

The article is devoted to the development of music and didactic tasks to develop the skills of vocal and choral singing; development of the criteria of the vocal and choral skills at preschool age children at music lessons.

Musical and pedagogical conditions and ways of the development of performing skills during the vocal and choral work at the senior preschool age children are defined. The methodological requirements for using the exercises on the descant stage of the children during learning songs are stated. Methodological recommendations for working with these exercises are given.

Key words: *singing skills, vocal and choral singing, vocal and choral exercises, development, vocal performances, intonational purity, consistent intonation, onomatopoeia.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. На сучасному етапі кардинальні зміни в освіті детерміновані суспільно-історичним розвитком нашої держави, входженням України у світовий освітній простір. У державних документах (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Концепція національного виховання, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. та ін.) визначаються основні цілі, пріоритети, умови, очікувані результати та інші найважливіші положення розвитку освіти в нашій країні на найближчі десятиліття. Як підкреслюється у зазначених документах, суттєвого удосконалення потребує художньо-естетичне виховання підростаючого покоління.

Серед нових завдань, що стоять перед сучасним дошкільним вихованням, важливого значення набувають питання художньо-естетичної освіти та виховання дітей. Одним із найважливіших факторів виховання морально-естетичних почуттів, формування світогляду, художніх поглядів та переконань, духовних сподівань підростаючого покоління є залучення до музичного мистецтва на музичних заняттях у дошкільних навчальних закладах.

Однією з основних проблем музичного виховання дошкільників є формування й розвиток навичок музичного виконавства, яке на музичних заняттях має вигляд вокально-хорового співу, гри на музичних інструментах та рухів під музику. Слід зазначити, що одним із провідних видів музичного виконавства у дошкільних навчальних закладах є спів, під час якого розвивається низка спеціальних музичних здібностей і навичок, звуковисотний слух, чуття ладу і гармонії, музично-слухові уявлення, чуття ритму, а також навички дикції, артикуляції, звуковедення, чистого інтонування тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У багатьох системах музичного виховання, як вітчизняних, так і зарубіжних, питання формування й розвитку чистого інтонування займають провідне місце. Серед них: музично-педагогічна концепція угорського композитора З. Кодая, болгарська «стовбиця» Б. Тричкова, українська вокально-хорова педагогіка М. Леонтовича тощо. У сучасній вітчизняній музичній педагогіці питанням розвитку вокально-хорових навичок чистого інтонування, дикції, артикуляції, дихання, формування й розвитку ладового чуття та звуковисотного слуху приділяється значна увага. Йдуть пошуки нових підходів до поєднання елементів відносної та абсолютної сольмізації, але чіткої науково-методичної позиції ще не вироблено. Недостатня розробленість наукових підходів до розвитку окремих музичних здібностей та виконавських навичок дошкільників у процесі загально-музичного виконання визначає актуальність теми статті.

Формулювання цілей статті – на основі вивчення психолого-педагогічних досліджень, літературно-музикознавчих першоджерел розглянути шляхи та педагогічні умови розвитку навичок вокально-хорового виконавства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вокально-хоровий спів являє собою форму музичної діяльності у старшому дошкільному віці. Особливості вокальної роботи як одного з провідних видів музично-естетичного виховання полягають у тому, що вокально-хорова діяльність – найдоступніший вид музичного виконавства. Ця доступність пояснюється тим, що голосовий апарат – «інструмент», який надається людині від

народження. Вокальний розвиток дитини органічно включається у становлення і розвиток дитячої психіки, тому створює базу для більш конкретного розуміння змісту музичних творів, який передається поетичним текстом, музичною інтонацією. Все це сприяє розвитку конкретного мислення та уяви. Процес вокально-хорового співу має колективний характер та впливає на розвиток особистісних якостей дітей. Вокальна робота забезпечує можливість здійснення музичних вражень, сприяє вмінню користуватися «музичною мовою» та розвитку музичних здібностей дитини.

Питаннями вокально-хорового співу займалися відомі керівники хорових колективів К. Пігров, П. Чесноков, хормейстери-практики Н. Добровольська, О. Коломоєць, І. Морісова, Г. Струве.

Вокально-хорова діяльність дошкільників відбувається у двох видах. По-перше, це музична діяльність, пов'язана зі слуханням музики і співом на слух (починаючи від повторення голосом окремого звуку і закінчуючи розучуванням пісні), коли дії дитини здійснюються в основному рефлексивно, з мінімальною участю волі і пізнання. По-друге, це музична вокально-хорова діяльність, коли дитина самостійно та активно виконує музичне завдання, точно співвідносить його виконання з рухом і записом. В цьому випадку необхідне попереднє усвідомлення дитиною особистих рухів і музичних уявлень з подальшим тренуванням для вироблення вже автоматизованих навичок.

Якість і виразність хорового виконання у дошкільному віці залежить повною мірою від того, як діти опанували вокально-хорові співацькі навички, як їх навчили володіти необхідними художньо-виконавськими вміннями. Правильно сформовані навички відіграють значну роль у навчанні співу. Співацькі навички – це комплекс автоматизованих дій різних частин голосового апарату, які відбуваються під час співу і залежать від волі співака, його виконавського бажання. Результати досліджень, проведених науковцями Н. Орловою, Г. Стуковою, А. Менабені, дають підстави стверджувати, що в основі співацьких навичок лежить створення й закріплення умовно-рефлексивних зв'язків, утворення гнучких систем цих зв'язків – динамічних стереотипів. Формування співацьких навичок дозволяє знизити контроль свідомості за відповідними співочими діями, зосередити увагу на художньо-виконавських завданнях.

У своєму дослідженні ми намагалися підвищити рівень розвитку навичок вокально-хорового виконавства шляхом вдосконалення чистоти вокальної інтонації. На початку експериментальної роботи було проведено констатувальне вивчення рівнів вокально-хорового виконавства, а саме – чистоти інтонування дітей експериментальної та контрольної групи на

основі використання комплексу діагностичних методів, до складу якого увійшли творчі завдання та вокально-хорові музичні вправи. Дослідження чистоти вокально-хорового інтонування дітей старшого дошкільного віку проводилось в три етапи: 1. Перевірка чистоти інтонування поступового руху теорії в мажорному ладі у межах чистої квінти між I та V ступенем. 2. Перевірка чистоти інтонування інтервалу терції за допомогою співу відомої пісні. 3. Перевірка точності та інтонаційної чистоти під час інтонування мажорного та мінорного звукорядів у нескладних мелодіях.

Результати дослідження виявили, що загальний рівень розвитку навичок чистого інтонування в контрольній та експериментальній групах не високий і приблизно однаковий. Для дітей складними виявилися інтонаційні вправи, пов'язані з вірним виконанням висхідного та низхідного мелодійного руху, не всі впоралися з інтонуванням інтервалу терції.

В основу формувального етапу експерименту була покладена система відомого хормейстера К. Пігрова, який будував вокально-хорову роботу на основі вдосконалення мелодійного строю хорового колективу та вправ з інтервалами. Крім того, використовувалися наочні елементи системи співацького виховання Б. Тричкова.

Основними напрямками роботи з розвитку навичок чистого інтонування на музичних заняттях ми обрали: поступове засвоєння музичних інтервалів на основі спеціальних вокально-хорових вправ; усвідомлення основних напрямів мелодійного руху; розвиток основних ладових тяжінь, відчуття ладової стійкості й нестійкості; залучення наочності, елементів «стовбиці» Б. Тричкова.

Основним методом формування співацьких навичок чистого інтонування у ході нашого дослідження були вокально-хорові вправи – багаторазово повторені спеціально організовані вокальні дії. Наведемо методичні поради щодо роботи над вправами:

1. На початковому етапі навчання мелодію нової вправи бажано підтримувати акомпанементом. Це потрібно не лише для досягнення чистоти інтонування, а й для розвитку гармонійного слуху дітей. Коли інтонація у них буде стійкою, можна обмежитися гармонійною підтримкою.

2. Іноді для розвитку координації слуху й голосу корисно співати вправи без супроводу (з попередньою ладовою настройкою).

3. Початкові вокально-хорові вправи слід співати неголосно, на природно відтворених звуках (найчастіше це фа-соль першої октави). Поступово діапазон вправ розширюється.

4. Корисні різні співацькі вправи, зокрема на *legato*, *staccato*, з різним звуко-висотним і ритмічним малюнком.

5. Головна умова результативності – продуманість вокально-хорової роботи, що запобігає безцільним повторенням.

Слід зазначити, що виховання співацьких навичок – це єдиний процес, зумовлений злагодженою роботою дихально-голосового апарату. Яке б конкретне завдання педагог не ставив (укріпити дихання, вдосконалити дикцію в пісні, домогтися інтонаційної чистоти співу тощо), він має прагнути до комплексного виховання всіх навичок у єдності вокальних вимог. Це зумовлюється тим, що орган слуху, голосові органи (гортань, глотка, м'яке піднебіння, ротова і носова порожнина) і органи дихання (легені, діафрагма і міжреберна мускулатура, м'язи трахеї і бронхів) – усе це єдиний складний співацький механізм, між ланками якого існує тісний взаємозв'язок, який не можна порушувати.

Як зазначали музиканти-педагоги, що займалися питаннями вокально-хорової роботи з дітьми К. Пігров [1], В. Соколов [2], П. Чесноков [3] та іншими, правильна вокальна інтонація залежить від багатьох чинників, передусім – від музично-слухових уявлень дітей, розвитку їхньої слухової уваги.

Відчутні труднощі викликає робота з дітьми, що неточно інтонують. Причиною фальшивого співу нерідко виявляється відсутність координації між слухом і голосом. Як правило, у цих дітей не розвинута слухова увага, вони не вміють вслухатися в звуки, порівнювати їх за висотою, не вміють слухати себе. Такі діти не звикли співати і переносять висоту розмовного тону (сі малої – ре-мі першої октави) на спів. З часом більшість дітей, що неточно співають, поступово самі по собі «вирівнюються» у співі.

Добираючи вправи для вокально-хорової роботи, ми дотримувалися таких методичних вимог:

- вправи мають бути простими за мелодичним і ритмічним рисунком, легко запам'ятовуватися, їх доцільно будувати у вигляді модулюючої секвенції по півтонах уверх і вниз;
- спочатку вправи виконуються в помірному темпі, який надалі може змінюватися залежно від навчальних цілей;
- спів нової поспівки можна підтримувати акомпанементом. Коли інтонація у дітей стане стійкішою, можна залишити лише гармонічну підтримку. Далі корисно співати вправи без підтримки інструмента, з попередньою ладовою настройкою;
- доцільно використовувати вправи, які мають конкретний образний зміст: викликають у дітей емоційний відгук. Це дає можливість поєднати вокально-технічні завдання з художньо-виконавськими.

Метою контрольного етапу стало визначення зміни рівня розвитку навичок чистого інтонування дошкільників. Результати засвідчили значне підвищення рівня розвитку вокально-хорових навичок дітей експериментальної групи, що переконує в ефективності обраних шляхів розвитку інтонування дошкільників.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведене нами дослідження дозволило дійти певних висновків. Вироблення вокально-хорових виконавських навичок здійснюється успішно лише за умов тісного зв'язку з розвитком музичного слуху в дітей. Слуховий контроль дає можливість встановити, чи відповідає відтворений звук його попередньому «внутрішньому» уявленню.

Необхідною умовою вироблення співочих навичок є вправа, тобто цілеспрямована повторюваність з метою удосконалення цих навичок.

На перших етапах занять з дітьми ведеться робота над вихованням основних вокально-хорових навичок в їх елементарному вигляді: збереження правильного, природного положення корпусу, голови й рук під час співу, глибокий вдих без піднімання плечей і поступовий економний видих, вільне відкриття рота, одночасний початок співу тощо.

У подальшій роботі набуті елементарні навички закріплюються, заглиблюються і вдосконалюються, крім того відпрацьовуються навички нижньореберного та діафрагматичного дихання, що вимагає збереження вдихаючого положення грудної клітини і розширення нижніх ребер, додаються вправи на розширення діапазону, гнучкість, рухливість голосу, нюансування та виконавські штрихи.

В процесі застосування вокально-хорових вправ важливим моментом є правильне співвідношення між роботою над окремою навичкою і з'єднання навичок в єдиний комплекс засобів виразності художнього виконання.

Під час роботи над вокально-хоровими вправами треба додержуватися певних умов:

- виховувати *усвідомлене відношення* дітей до поставлених навчальних завдань, щоб діти, в результаті усвідомленого навчання і раціонального повторення, могли самостійно застосовувати вироблені навички;

- *поступово і послідовно ускладнювати навчальні завдання*, йти від простого до більш складного, нові вправи повинні бути пов'язані з попередніми;

- враховувати *особливості самого процесу утворення навичок*, який іде від сприйняття і засвоєння правила до уміння його застосувати, до закріплення цього вміння, поступового набуття навички. Дуже важливо підтримувати активність, увагу дітей в процесі роботи над формуванням і розвитком співочих навичок: цьому сприяють нова пісня, нова вправа, нове завдання при повторенні відомого матеріалу, новий методичний прийом в закріпленні навичок, емоційність педагога тощо;

- охоплювати цілий комплекс різноманітних завдань, наприклад, відпрацьовувати навички наспівного протяжного звучання у поєднанні з навичками співу *non legato*, з виробленням легкості, рухливості голосу;
- вести вокально-хорову роботу регулярно й послідовно, щоб навчити дітей складному мистецтву співу.

Під час формування й розвитку вокально-хорових навичок у дітей паралельно розвиваються і розумові здібності (уява, пам'ять), і психічні властивості (уважність, зосередженість, мислення), і творчі здібності.

У ході педагогічного експерименту було виконано всі завдання, поставлені на початку дослідження, та підтверджено вірогідність висунутої гіпотези про можливість розвитку навичок вокально-хорового виконавства в дошкільників.

В цілому, інтонаційна робота на музичних заняттях має охоплювати усі форми музичної діяльності – спів, ознайомлення з нотною грамотою, гру на інструментах, слухання музики. Діти повинні засвоювати інтонаційну виразність музичного мистецтва, розвивати інтонаційний слух і мислення. Це також стане міцною основою розвиненого музичного слуху і, окремо, чистоти інтонування при співі.

Література

1. Пігров К. Керування хором / К. Пігров. – К. : Музика, 1962. – 128 с.
2. Соколов В. Школа хорового пєня : для дошкільників, младших школьників и школьників середнього возраста / В. Соколов, В. Попов, Л. Абеян. – М. : Музыка, 1987. – 158 с.
3. Чесноков П. Хор и управление им / П. Чесноков. – М. : Музыка, 1961. – 202 с.

ЗМІСТ

ВИЩА ШКОЛА

Бондаренко В., Курчій О., Штерєб В.	3
СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З АБИТУРІЄНТАМИ ЯК СПОСІБ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ВЧИТЕЛЯ	
Благодетєлєва В., Лєдняк Г.	11
НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ЛІНГВІСТІВ ІДІОМАТИЧНОСТІ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ	
Бурцева Ю.	18
ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ПРОПЕДЕВТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	
Гутарєва Н., Мусхаріна Ю., Бабак В., Мусєнко Є.	25
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ЗДОРОВ'Я МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ	
Гусачєнко Л., Жидкова О.	33
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ДИТЯЧИХ ХОРЕОГРАФІЧНИХ КОЛЕКТИВІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	
Грищенко Т.	39
ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ	
Глазова В., Чуйко О.	47
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ ДО ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ КОМПЕТЕНЦІЙ БЕЗПЕЧНОГО КОРИСТУВАННЯ РЕСУРСАМИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	
Нікітіна Н.	53
ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ У СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ	
Ковалєнко В.	59
ПРОБЛЕМА СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ «ІНТЕРЕСУ»	
Kiselyova O., Kyselyov O.	69
TEACHING TRANSLATION AT SECONDARY SCHOOLS	

Карпенко О., Бондаренко В., Блудова А.....	74
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ СПОСОБІВ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЗНАТЬ, НАВИКІВ, ТВОРЧОСТІ І ДИСЦИПЛІНИ СТУДЕНТІВ	
Полякова С.....	82
ЗАСВОЄННЯ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ ТЕХНОЛОГІЙ КУРСУ «КОЛЬОРОЗНАВСТВО» В УМОВАХ ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ	
Глинная Н.	87
МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ УЧЕБНИКОВ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ В ВУЗЕ	
Олійник Р., Калимбет А., Белошапка О.	93
ЗАСОБИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ ПРИ ВИВЧЕННІ ПРОФІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН	
Шумілова Е., Перепічасько Є., Пліско Ю.	98
ВИВЧЕННЯ ЗАСОБІВ ЕЛЕКТРОБЕЗПЕКИ В НИЗЬКОВОЛЬТНИХ МЕРЕЖАХ СТУДЕНТАМИ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ	
Савінкова І.	103
РОЛЬ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ МАРКЕТИНГУ В ЕКОНОМІЧНІЙ КРИЗИ	
Сьомкін В.	109
ДИСТАНЦІЙНИЙ СУПРОВІД ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ	
Прун А., Дудченко І., Ткаченко В.....	115
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ РОБОТИ ФІЗИЧНОГО ПРАКТИКУМУ	
Топольник Я.	121
ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ТА СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА	
Шурыгина Л., Шурыгин Е.	128
ПРОБЛЕМЫ ГУМАНИТАРИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ И СИНЕРГЕТИКА	
Ябурова О.	136
ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ, ФІЛОСОФСЬКИХ ТА СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	

Ягупець Ю., Нікітенко А.....	146
ПРОБЛЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА ТЕХНОЛОГІЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ	
Пашенко З., Пилипенко В., Рябухо О.....	155
ОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЮ ТА САМОКОНТРОЛЮ РЕЗУЛЬТАТІВ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ІКТ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	
Нізовцев А.	166
МОДЕРНІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ЯК ЗАПОРУКА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНЖЕНЕРА	
Плачинда Т.....	178
ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ У КУРСАНТІВ ЛЬОТНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НЕОБХІДНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ	
Полякова С.....	185
ВДОСКОНАЛЕННЯ ВМІНЬ ТА НАВИЧОК З ДИЗАЙНЕРСЬКИХ ДИСЦИПЛІН У СТУДЕНТІВ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ НА ПРИКЛАДІ РОБОТИ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ГУРТКА	
Тимошенко О.	190
УПРАВЛІННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТОЮ СТУДЕНТІВ БІОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ОСНОВ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ	
Ципіна Д.	200
АСПЕКТНИЙ АНАЛІЗ РИТОРИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ	
Шевченко О.	211
ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ФАХОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ СТУДЕНТІВ ВТНЗ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	
Шехавцова С.....	217
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ УЯВЛЕНЬ ПРО СУБ'ЄКТНІСТЬ СТУДЕНТІВ ДО ПРОФЕСІЙНО- ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Вікторенко І., Горобець Л., Кльофа Н.....	225
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	

Кулик Н.	232
ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ КРЕАТИВНОЇ ОСВІТИ	
Лазуткина Ю.	239
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ТЕХНІЧНИХ ВНЗ	
Помирча С.	245
ФІЛОСОФСЬКІ, ПСИХОЛОГІЧНІ, ПЕДАГОГІЧНІ, СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСАДИ ОПАНУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ РИТОРИКИ	
Салівон О.	253
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГО ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ ЗДОРОВ'Я У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	
Ульянова В.	261
СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ПОНЯТТЯ «ЯКІСТЬ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА РАЙОННОМУ РІВНІ»	
ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ	
Бондаренко Г.	268
ФОЛЬКЛОРНІ МОТИВИ ТВОРЧОСТІ М.СТЕЛЬМАХА ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ПІЗНАННЯ МЕНТАЛЬНОЇ СВОЄРІДНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	
Гавриш О.	276
ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ СЕРЕДНІХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ НІМЕЧЧИНИ	
Зубарєва О.	283
ЖАНР АГІТБРИГАДИ ЯК ФОРМА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ ТА ВИХОВНОЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
Крикун І.	290
СВІТОГЛЯДНІ ПОГЛЯДИ Г.С. СКОВОРОДИ ЯК ОСНОВА ВИХОВАННЯ ПРАЦЕЛЮБСТВА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	
Цибулько Л.	295
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ ТА ДІТЬМИ, ПОЗБАВЛЕНИМИ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ	

ЗАГАЛЬНА ШКОЛА

- Алфімов Д.**..... 306
 МОНИТОРИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИХОВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ
 ЯКОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ
- Кузьміна О.**..... 312
 СВІТОВА СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ
 КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ (ПРОДОВЖЕННЯ)
- Беседін Б., Донченко Я.** 316
 ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ КОМПОНЕНТІВ МАТЕМАТИЧНОЇ
 КУЛЬТУРИ ШКОЛЯРІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ
- Ганзера Г., Шутько О., Інденко Н.** 323
 ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ
 МАТЕМАТИКИ Й АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УЧНЯМИ СТАРШИХ КЛАСІВ
- Цибулько Г., Салогуб В.**..... 332
 ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ
 ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ
- Шелудешева М.** 338
 СУТНІСТЬ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ В ДИТЯЧИХ
 ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАННЯХ

ПОЧАТКОВА ШКОЛА

- Чепіга В., Чугай С.** 347
 УКРАЇНСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ
 МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
- Дьяченко Т.** 355
 ІНТЕРАКТИВНІ ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ
 КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

- Пристинський В., Качан О.** 364
 СОЦІАЛІЗАЦІЯ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ
 НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ВИКОРИСТАННЯ
 ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА
 МУЛЬТИМЕДІЙНОГО ОБЛАДНАННЯ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ
 КУЛЬТУРИ

Гордєєва К.	370
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	
Хващевська О.	376
ШКОЛА ЯК ПРОВІДНИЙ ІНСТИТУТ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ І МОЛОДІ	
Шулик Т.	383
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ	
ПСИХОЛОГІЯ	
Девіс Л.	389
ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ САМОСВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ	
Дяченко Л., Бабак В.	395
НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ «ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ» У ЛІКАРІВ	
	395
ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ	
Кривошея Н.	404
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ НАВИЧОК ВОКАЛЬНО- ХОРОВОГО ВИКОНАВСТВА У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Шановні автори статей! Збірник наукових праць “Гуманізація навчально-виховного процесу” є фаховим виданням із педагогічних наук (Бюлетень ВАК України № 3, 2010 р.). Свідомство про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 8844 09.06.2004 р. видано Державним комітетом телебачення і радіомовлення України. Періодичність видання – 4 рази на рік. Містить наступні розділи: ВИЩА ШКОЛА; ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ; ЗАГАЛЬНА ШКОЛА; ПОЧАТКОВА ШКОЛА; ВИХОВАННЯ; ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ; ПСИХОЛОГІЯ; СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА; ДЕФЕКТОЛОГІЯ.

Перш ніж подати статтю до друку уважно прочитайте вимоги і неухильно дотримуйтесь їх. Деякі автори оформлюють статті, згідно вимог, які надають інші фахові видання або на власний розсуд. У публікації повинні відповідати поля, шрифт, інтервал, структурні елементи, література тощо. Часто трапляються випадки, коли автор використовує автоматичні перекладачі.

Попередження: статті, які не відповідають зазначеним вимогам опубліковані не будуть! Авторів про це не буде повідомлено, стаття не повертається. Слідкуйте за тим, у якому вигляді ви подаєте свою статтю. Пам’ятайте: «Статті подаються повністю підготовленими до друку в авторській редакції. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій».

Згідно з Постановою Президії ВАК України № 7–05/1 від 15.01.2003 року „Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України” до друку приймаються лише статті, де присутні необхідні елементи, які потрібно виділити напівжирним шрифтом:

1. Прізвище та ім’я автора(ів) статті (українською, російською та англійською мовами).
2. Посада, вчене звання, місце роботи (українською, російською та англійською).
3. УДК. *Надається довідково-бібліографічним відділом бібліотеки ВНЗ, де ви працюєте. За правильність надання УДК несуть відповідальність працівники бібліотеки. Кожній новій статті присвоюється своя УДК.*
4. Назва статті (українською, російською та англійською мовами).
5. Анотації (українською, російською та англійською мовами). Українська анотація повинна бути до 10 речень, російська та англійська – до 5 речень.
6. Ключові слова (українською, російською та англійською мовами).
7. Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв’язок з важливим науковими чи практичними завданнями.
8. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.
9. Формулювання цілей статті (постановка завдання).
10. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.
11. Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.
12. Література друкується в кінці статті за абеткою. Джерела подаються у квадратних дужках [1, с. 3]. Дотримуйтесь встановленим вимогам щодо оформлення літературних джерел міждержавного стандарту ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 і Бюлетеню ВАК України. – № 3. – 2008. Для нумерації використовуйте список. Не ставте цифри вручну та не оформлюйте літературу в таблиці.

Таблиці повинні мати вертикальну орієнтацію і будуватися за допомогою майстра таблиць редактора Word з арабською нумерацією.

Формули підготовлені в редакції формул MS Equation 2.0.

Набір тексту статті здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, rtf), на папері формату А 4 (книжковий), береги скрізь по 2,5 см., вирівнювання по ширині, абзац – 1,25, шрифт 14 TNR, через 1,5 інтервали.

Не ставте абзац, використовуючи клавішу «Пробіл» та «Табуляцію». Алгоритм призначення абзацу такий: верхня панель «Формат» – Абзац – Вкладка «Відступи та інтервали» (треба на неї натиснути). Відступи: ліворуч, праворуч 0; Інтервал: перед, після 0. Відступ - 1, 25. Інтервал - полуторний. Тепер треба натиснути вкладку «Положення на сторінці». Поставити «галочки»: заборона висячих рядків, не відривати від наступного.

Не користуйтеся для форматування тексту пробілами, табуляцією і т.ін. Не ставте переноси вручну, не користуйтеся автоматичним переносом. Не використовуйте у документі колонтитули, зноски.

Посилання на роботи, що не публікувались неприпустиме.

Текст має бути уважно вчитаний і перевірений. Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

Для авторів без вченого ступеня рукопис супроводжується рецензією кандидата (доктора) наук.

Обсяг статті – 7 – 20 аркушів (до 20 000 знаків з пробілами).

Вважаємо прохання щодо дотримання вимог та деякі пояснення стануть вам у нагоді. Сподіваємось на порозуміння і подальшу співпрацю.

Увага! На виконання наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17.10.2012 за № 1111, п. 2.9 "Про обов'язкову наявність статей англійською мовою на веб-сторінці видання" авторам необхідно подати до редакції реферат статті англійською мовою для розміщення на сайті збірника. У кінці подається література (References) транслітерована латинськими буквами.

Реферат статті англійською мовою: Microsoft Word (*.doc, rtf), на папері формату А 4 (книжковий), береги скрізь по 2,5 см., вирівнювання по ширині, абзац – 1,25, шрифт 12 TNR, через 1 інтервал. На 1 сторінку.

Транслітерація здійснюється згідно:

1. ГОСТ 7.79-2000 (ИСО 9-95). МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫЙ СТАНДАРТ.

Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу правила транслитерации кирилловского письма латинским алфавитом

<http://www.qrz.ru/beginners/translit.shtml>

2. Постанова КМУ від 27.01.2010 №55 «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею» <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/55-2010-п>

References

http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/references_extend_summary_ukr.pdf

У нагоді стане офіційний трансліт онлайн <http://translit.kh.ua/>

Алгоритм подання матеріалу:

1) Статті подаються повністю підготовленими до друку на електронну скриньку кафедри педагогіки вищої школи Донбаського державного педагогічного університету – [kaf.PHS DSPU@ gmail.com](mailto:kaf.PHS DSPU@gmail.com).

2) Технічний редактор перевіряє публікацію на відповідність до вимог.

3) Друк здійснюється за рахунок авторів публікацій. 1 сторінка коштує 30 грн. Вартість 1 збірника 30 грн. Друковане видання надсилається поштою тільки на домашню адресу автора.

Плата за публікацію статті здійснюється після її рекомендації до друку. Вам буде відправлено повідомлення електронною поштою суму для сплати і номер рахунку.

4) Автором (ами) заповнюється інформаційний ресурс. Не сплачується.

5) До статті додається рецензія (за необхідністю).

6) На окремому аркуші подається довідка про автора (не рахується як друкована сторінка, не входить в оплату за статтю): прізвище, ім'я, по батькові, домашня адреса, контактні телефони, E-mail.

7) Копія чеку про оплату за статтю.

8) Реферат англійською мовою. Не сплачується.

Отже, автор надсилає електронною поштою файли:

1. Стаття для друку (назва файлу: Ст_ Науменко С..doc.).
2. Реферат статті для розміщення на сайті (назва файлу: Реф._ Науменко С..doc.).
3. Інформаційний ресурс (назва файлу: Инф.рес._ Науменко С..doc.).
4. Довідка про автора (назва файлу: Довідка про автора_ Науменко С..doc.).
5. Ксерокопія (сканер) чеку про сплату за статтю у форматі pdf., jpeg. (назва файлу: Чек_ст. Науменко С..pdf.).
6. Фотокопія (сканована) рецензія у форматі pdf., jpeg. (назва файлу: Рецензія_ Науменко С.. pdf.).

З матеріалами збірників можна ознайомитися на сайті: www.intellect-invest.org.ua, <http://www.slavdpu.dn.ua/index.php/nauk/naukbooks/694-gnvp>, http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gnvp/texts.html.

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ (фрагмент)

Науменко С.

кандидат педагогічних наук, виконуючий обов'язки завідувача науково-організаційного відділу Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, старший науковий співробітник лабораторії оцінювання якості освіти

УДК 373.5.091.26:91]:37.091.33-027.22:001.891

ПРАКТИЧНІ РОБОТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ МОНІТОРИНГУ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ 6–7 КЛАСІВ З ГЕОГРАФІЇ

У статті розкрито зміст поняття «практична робота», охарактеризовано дві групи практичних робіт, описано методику використання практичних робіт як інструменту реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів. Розкрито зміст практичних робіт у чинній програмі з географії для 6 і 7 класів та в програмі, що буде впроваджена в 2014/15 навчальному році. Проаналізовано зміст практичних робіт у діючих підручниках з географії для 6 і 7 класів.

Ключові слова: моніторинг, педагогічний моніторинг, моніторинг навчальних досягнень учнів, контроль, оцінювання, форми контролю, інструмент реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів, практична робота, навчальна практична робота, підсумкова практична робота.

Науменко С.

кандидат педагогических наук, исполняющий обязанности заведующего научно-организационного отдела Института педагогики Национальной академии педагогических наук

Украины, старший научный сотрудник лаборатории оценивания качества образования

ПРАКТИЧЕСКИЕ РАБОТЫ КАК ИНСТРУМЕНТ РЕАЛИЗАЦИИ МОНИТОРИНГА УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ УЧАЩИХСЯ 6-7 КЛАССОВ ПО ГЕОГРАФИИ

В статье раскрыто содержание понятия «практическая работа», охарактеризованы две группы практических работ, описана методика использования практических работ как инструмента реализации мониторинга учебных достижений учащихся. Раскрыто содержание практических работ в действующей программе по географии для 6 и 7 классов и в программе, которая будет внедрена в 2014/15 учебном году. Проанализировано содержание практических работ в действующих учебниках по географии для 6 и 7 классов.

Ключевые слова: мониторинг, педагогический мониторинг, мониторинг знаний учащихся, контроль, оценка, формы контроля, инструмент реализации мониторинга учебных достижений учащихся, практическая работа, учебная практическая работа, итоговая практическая работа.

Naumenko S.

candidate of pedagogical sciences, Acting Head of the Science-Organization Department in the Institute of Education of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, evaluation the quality of education laboratory Senior Researcher

PRACTICAL WORKS AS A TOOL FOR MONITORING THE ACADEMIC PERFORMANCE OF STUDENTS GRADES 6-7 IN GEOGRAPHY

This article reveals the concept of "practical work" as well describes two groups of practical work and technique of practical work usage as a tool of monitoring student achievements described too. The content of practical work in the current program in geography for grades 6 and 7 and the program that will be implemented in the 2014/15 academic year is revealed. The content of practical work in current textbooks on geography for 6th and 7th grades has been analyzed.

Key words: monitoring, pedagogical monitoring, monitoring of student achievements, monitoring, evaluation, form of controls, instrument for monitoring implementation of student achievements, practical work, training practical work, final practical work.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Моніторинг є одним із засобів управління якістю освіти та інструментом її удосконалення і поліпшення. Він являє собою систему збирання, обробки, зберігання і поширення інформації про стан освіти, прогнозування на підставі об'єктивних даних основних тенденцій розвитку освіти та розроблення науково-аргументованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування освітньої галузі.

Педагогічний моніторинг – це систематичне безперервне контролююче відстеження якісних результатів навчання, виховання й розвитку учнів у системі «вчитель-учень». До

його складу входить моніторинг навчальних досягнень учнів, який передбачає систематичне спостереження за станом навчальних досягнень учнів, прогнозування і вдосконалення цього стану. Моніторинг навчальних досягнень учнів здійснюється завдяки контролю й оцінюванню. Проте, на відміну від контролю й оцінювання, він реалізує зворотній зв'язок у навчальному процесі, що дає змогу оперативно реагувати і в разі потреби його коригувати. Інструментарієм реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів є форми контролю їхніх навчальних досягнень. Однією із форм контролю та інструментом реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів є практичні роботи.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Теорію освітнього моніторингу і напрями його впровадження у навчальних закладах розкрито у працях Г. Азгальдова, О. Ануфрієвої, Г. Гунти, Г. Дмитренка, Г. Єльнікової, В. Кальней, О. Локшиної, Т. Лукіної, О. Ляшенка, А. Майорова, В. Олійника, Е. Райхмана, С. Шишова та ін.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті – розкрити методику використання практичних робіт як інструменту реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1392 від 23 листопада 2011 р., географічний компонент входить до складу освітньої галузі «Природознавство» [6]. Одним із завдань цієї галузі є набуття учнями досвіду практичної та експериментальної діяльності, здатності застосовувати знання у процесі пізнання світу. Це завдання реалізується за допомогою практичних робіт, що використовуються на уроках географії.

Як вважає С. Кобернік, *практична робота* – це «засіб формування вмінь і навичок учнів у технології виконання завдань з картами атласів, контурними картами, статистичним матеріалом, довідниками [8, с. 48]». Практичні роботи допомагають учням закріпити теоретичний матеріал та змушують їх порівнювати об'єкти природи. Їх поділяють на навчальні (тренувальні) й підсумкові.

Під час виконання *навчальних (тренувальних) практичних робіт* учні опановують якийсь прийом навчальної роботи. Наприклад, вчать розв'язувати задачі з використанням різних видів масштабів, визначати географічні координати за географічною картою та географічні координати крайніх точок і протяжність материка, будувати графіки зміни температури повітря тощо.

Підсумкові практичні роботи зазвичай проводяться після виконання серії тренувальних практичних робіт для перевірки сформованості умінь і навичок в учнів та їх подальшого розвитку. За змістом підсумкові роботи здебільшого являють собою складання описів або характеристик географічних об'єктів, компонентів природи, природних комплексів тощо. Наприклад: «Складання порівняльної характеристики висотної поясності у різних частинах Кордильєр»; «Порівняльна характеристика ландшафтів у різних секторах однієї природної зони».

Відповідно до чинної навчальної програми з географії [4] у 6 класі під час вивчення курсу «Загальна географія» учні виконують 14 практичних робіт, у 7 класі у процесі опрацювання курсу «Географія материків і океанів» – 12 практичних робіт. Розглянемо розподіл практичних робіт по класах.

Згідно із Навчальною програмою з географії для учнів 6–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів [5], що розроблена на основі положень Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (2011 р.) і поетапно впроваджуватиметься з 2014/15 н.р., учні, вивчаючи курси «Загальна географія» (6 клас) і «Географія материків та океанів» (7 клас), мають не тільки виконувати практичні роботи, з яких дві оцінюються обов'язково кожного півроку, а й проводити наукові дослідження, що в пояснювальній записці називаються творчими завданнями. Проводячи наукові географічні дослідження, учні мають продемонструвати вміння і навички, притаманні цьому виду роботи, а саме: виділяти проблемні питання та гіпотези, планувати дослідження, аналізувати і тлумачити процес дослідження, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та формулювати

висновки. Для презентації таких досліджень учні можуть використовувати прості схеми, діаграми, розрахунки, міні-проекти, есе.

Аналіз діючих підручників з географії для 6 і 7 класів [1; 2; 7; 11; 12; 13] показав, що в них вміщено практичні роботи. Їх зміст повністю відповідає змісту практичних робіт, визначених чинною навчальною програмою з географії для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів [4]. Проте кількість практичних робіт відповідає лише в підручнику С. Коберніка і Р. Коваленка [7] (див. рис. 1).

Висновки. Отже, географічні задачі є інструментом реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів. Адаже за їх допомогою вчитель може визначити рівень навчальних досягнень і компетентність учнів та на основі здобутих даних втрутитися у навчальний процес, щоб підвищити його якість. Однією з умов використання практичних робіт як інструменту реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів є проведення після поточного чи тематичного оцінювання «роботи над помилками». Під час цієї «роботи» кожний учень має усвідомити причини виникнення своїх помилок. Адаже метою моніторингу навчальних досягнень учнів є виявлення конкретних досягнень учнів з кожного предмета і слідкування за рівнем їх зростання.

Література

1. Бойко В. М. Географія материків і океанів : [підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закладів] / В. М. Бойко, С. В. Міхелі. – К : Зодіак-ЕКО, 2007. – 288 с.
2. Бойко В. М. Загальна географія : підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закладів / В. М. Бойко, С. В. Міхелі. – К : Пед. преса, 2006. – 272 с.
3. Географія. Інструктивно-методичні рекомендації. Лист Міністерства № 1/9-426 від 01.06.2012 «Щодо інструктивно-методичних рекомендацій із базових дисциплін» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/metodichni-rekomendatsiji/>.
4. Географія. Навчальні програми для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/educational_programs/1349869429/.
5. Географія для 6-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів. [Навчальна програма для учнів 6–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/educational_programs/1349869088/.
6. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>.
7. Кобернік С. Г. Географія материків і океанів : [підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закладів] // С. Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко. – К. : Навч. кн., 2007. – 272 с.
8. Кобернік С. Г. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах : [навч.-метод.] посібник / С. Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко, О. Я. Скуратович ; [за ред. С. Г. Коберніка]. – К. : Навчальна книга, 2005. – 319 с.
9. Лист Міністерства № 1/9-368 від 24.05.2013 «Про організацію навчально-виховного процесу у 5-х класах загальноосвітніх навчальних закладів і вивчення базових дисциплін в основній школі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/metodichni-rekomendatsiji/>.
10. Національна доктрина розвитку освіти (затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
11. Пестушко В. Ю. Географія материків і океанів : [підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закладів] / В. Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварова. – К. : Генеза, 2007. – 288 с.
12. Пестушко В. Ю. Загальна географія : [підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закладів] / В. Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварова. – К. : Генеза, 2006. – 240 с.
13. Скуратович О. Я. Загальна географія : [підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закладів] / О. Я. Скуратович, Р. Р. Коваленко, Л. І. Круглик. – К. : Пед. преса, 2006. – 256 с.

ЗРАЗОК РЕФЕРАТУ СТАТТІ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ (фрагмент)

Naumenko S.

candidate of pedagogical sciences, Acting Head of the Science-Organization Department in the Institute of Education of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, evaluation the quality of education laboratory Senior Researcher

PRACTICAL WORKS AS A TOOL FOR MONITORING THE ACADEMIC PERFORMANCE OF STUDENTS GRADES 6-7 IN GEOGRAPHY

This article reveals the concept of «monitoring of student achievements», «monitoring implementation tools of student achievements», «practical work». Thus, monitoring of student achievements is systematic observation of the student achievements as well prediction and improvement of this state. One of the forms of the control and monitoring implementation tool of student achievements is practical work.

Practical work on geography lessons is a way of developing abilities and skills of students in performance of tasks technology with Atlas, contour maps, statistical data directories. Practical works help students to consolidate the theoretical material and induce them to compare objects of nature.

Have been described two groups of practical work. They are training and final.

During the execution of training practical work students master some method of academic work. For example, they learn to solve tasks by using different scales as well determine the geographic coordinates on a geographical map, geographic coordinates of the extreme points. They also learn to determine the length of the continent and build graphs of air temperature and so on.

Final practical work is usually carried out after a series of training practical work to test the skills and abilities of students and its future development. The content of the final work are largely descriptions or characteristics of geographic features, natural components, natural systems and so on.

One of the conditions for the use of practical work as a tool for monitoring the implementation of student achievements is to hold a "work on the bugs." after their execution During this "work" every student should understand the causes of his errors. For the purpose of monitoring student achievements is to identify specific student achievement in each separate subject and tracking their level of growth.

The content of practical work in the current program in geography for 5-9 grades of secondary schools and the geography program that will be implemented in the 2014/15 academic years is revealed.

Analysis of these two programs has shown that the new programs of work have a more practical focus, as evidenced by their names. Thus, according to the current curriculum in Grade 6 during the course "General Geography" students perform fourteen practical works and in 7th grade during the study course "The geography of continents and oceans they perform twelve practical works. According to the new curriculum in the 6th grade students are proposed to perform nine practical works and conduct three research studies in the form of presentations or writings (essays), mini-projects, posters, works on the ground. In 7th grade fifteen practical works and conducting of 10 studies are provided.

It has been revealed during the analysis of existing textbooks on geography for grades 6 and 7 that practical work in them placed under the rubric named "practical tasks" and "practical work". Their content is fully matches with the content of practical work specified by the current curriculum in geography. However, their amount corresponds in the textbook of Kobernika S. and R. Kovalenko only.

Thereby, practical work is an instrument of student achievements monitoring. After all, by using them the teacher can determine the level of academic achievements as well competence of students and based on data obtained one are able to intervene in the learning process to improve its quality.

Відомості про публікацію подаються до Українського реферативного журналу «Джерело», яке висуває саме такі вимоги. Відсутність одного з елементів, унеможливує подачу інформації.

Інформаційний ресурс

Інформація вводиться програмою-конвертером без додаткового опрацювання оператором. Тому вона має відповідати викладеним вимогам.

Відомості про кожне окреме серіальне видання оформлюється у вигляді текстового файлу в кодовій таблиці 866(MS-DOS) або 1251(Windows).

У тексті не допускаються пусті рядки, «р о з р я д к а», вирівнювання правого краю, відступ від лівого краю, наявність знаків переносу, елементи псевдографіки та інші нетекстові символи. Службові символи представляються кодами з першої половини таблиці FSCII, знак номера – латинською літерою N.

Супровідна інформація про видання повинна включати наступні елементи:

1. Бібліографічний опис серіального видання (назва, рік видання, том або випуск, номер).

2. Кількість поданих статей.

Дані про статтю наводяться мовою оригіналу публікації й повинні мати порядковий номер згідно з переліком обов'язкових елементів:

Z – службовий символ-роздільник даних про окремі статті

11 Мова тексту статті (укр, рус, англ)

12 1-й автор (прізвище та ініціали)

13 2-й автор (прізвище та ініціали), 3-й автор (прізвище та ініціали),

14 Назва статті = паралельна назва (українською або російською мовами для англomовних статей)

15 Номери першої та останньої сторінок статті

16 Кількість бібліографічних посилань

17 Реферат (див. практичний посібник В.І. Лутовинової Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації. – К., 2007.–71 с.) або анотація

18 Ключові слова (коротко, не більше, ніж 1/2строки)

19 Індекс УДК.

З метою більш повного відображення результатів вітчизняних наукових робіт у світовому інформаційному просторі та організації міждержавного обміну реферативною інформацією пропонуємо надсилати дані трьома мовами: українською, російською англійською (якщо вони є у виданні)

Українською мовою

21 1-й автор (прізвище та ініціали)

22 2-й автор (прізвище та ініціали), 3-й автор (прізвище та ініціали),...

23 Переклад назви статті

24 Реферат (анотація)

25 Ключові слова

Російською мовою

31 1-й автор (прізвище та ініціали)

32 2-й автор (прізвище та ініціали), 3-й автор (прізвище та ініціали),...

33 Переклад назви статті

34 Реферат (анотація)

35 Ключові слова

Англійською мовою

41 1-й автор (прізвище та ініціали)

42 2-й автор (прізвище та ініціали), 3-й автор (прізвище та ініціали),...

43 Переклад назви статті

44 Реферат (анотація)

45 Ключові слова

Зразок

1. **Гуманізація навчально-виховного процесу** : збірник наукових праць. / [За заг. ред. проф. **В.І. Сипченка**]. – – Вип. LXVI. – Слов'янськ : ДДПУ, 2013. – 417 с.

2. 56

11. укр
12. Глазова В.В.
13. Чуйко О.В.
14. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ ДО ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ КОМПЕТЕНЦІЙ БЕЗПЕЧНОГО КОРИСТУВАННЯ РЕСУРСАМИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ
15. 47-53
16. 2
17. У статті розглядаються шляхи розв'язання проблеми, пов'язаної з формуванням в учнів компетенцій безпечного користування ресурсами мережі Інтернет. Окреслені знання, якими повинен оволодіти студент на заняттях зі «Шкільного курсу інформатики та методики її навчання» з питань інформаційної безпеки учнів. Наводиться можлива система заходів, розроблених для всіх учасників освітнього процесу: вчителів, учнів, батьків і спрямованих на забезпечення умов для створення безпечного Інтернету.
18. шкільний курс інформатики, методика навчання інформатики, компетенції, інформаційна безпека учнів, Інтернет.
19. УДК 378.091.12-051 : 004
21. Глазова В.В.
22. Чуйко О.В.
23. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ ДО ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ КОМПЕТЕНЦІЙ БЕЗПЕЧНОГО КОРИСТУВАННЯ РЕСУРСАМИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ
24. У статті розглядаються шляхи розв'язання проблеми, пов'язаної з формуванням в учнів компетенцій безпечного користування ресурсами мережі Інтернет. Окреслені знання, якими повинен оволодіти студент на заняттях зі «Шкільного курсу інформатики та методики її навчання» з питань інформаційної безпеки учнів. Наводиться можлива система заходів, розроблених для всіх учасників освітнього процесу: вчителів, учнів, батьків і спрямованих на забезпечення умов для створення безпечного Інтернету.
25. шкільний курс інформатики, методика навчання інформатики, компетенції, інформаційна безпека учнів, Інтернет.

31. Глазова В.В.
32. Чуйко Е.В.
33. ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНФОРМАТИКИ К ФОРМИРОВАНИЮ У УЧАЩИХСЯ КОМПЕТЕНЦИЙ БЕЗОПАСНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕСУРСОВ СЕТИ ИНТЕРНЕТ
34. В статье рассматриваются пути решения проблемы, связанной с формированием у учащихся компетенций безопасного использования ресурсов сети Интернет. Обозначены знания, которыми должен овладеть студент на занятиях дисциплины «Школьный курс информатики и методика ее обучения» по вопросам информационной безопасности учащихся. Приведена возможная система мероприятий, разработанных для всех участников образовательного процесса: учителей, учащихся, родителей и направленных на обеспечение условий для создания безопасного Интернета.
35. школьный курс информатики, методика обучения информатике, компетенции, информационная безопасность учащихся, Интернет

41. Glazova V.
42. Chuiko O.
43. FUTURE INFORMATION TECHNOLOGIES TEACHERS TRAINING OF FORMING THE PUPILS' COMPITENCE OF SAFE WORLD WIDE WEB RESOURCES USING
44. The article deals with solving the problem concerned with forming the pupils' competence of safe world wide web resources using. The knowledge of information safety that pupil should master at School course of Information technologies and methodology of teaching is brought out. There is given the possible system of events which is created for all members of educational process: teachers, pupils, parents, the events are aimed at providing with conditions for safe internet creating.
45. school course of Information technologies, methodology at teaching information technologies, competences, pupils' information safety, the Internet.

ПРЕЗИДІЯ ВИЩОЇ АТЕСТАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

10 лютого 2010 р.

№ 1-05/1

Затвердити перелік наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Затверджено постановами президії ВАК України
від 27.05.2009 р. № 1-05/2
від 08.07.2009 р. № 1-05/3
від 14.10.2009 р. № 1-05/4
від 18.11.2009 р. № 1-05/5
від 16.12.2009 р. № 1-05/6
від 10.02.2010 р. № 1-05/1
від 10.03.2010 р. № 1-05/2

№	Назва видання	Засновник (співзасновники)	Галузі науки	Дата затвердження
276	Гуманізація навчально- виховного процесу	Слов'янський державний педагогічний університет	педагогічні	10.02.10

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

(Випуск LXVI)

Відповідальний за випуск:
Швидкий С.М. – кандидат історичних наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи ДДПУ

Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

Макет і верстка – *Черкашина Л.А.*

Підписано до друку 04.12.2013 р. Ум. др. арк. 26,06.

Адреса редакції: вул. генерала Батюка, 19. Кафедра педагогіки вищої школи Донбаського державного педагогічного університету, м. Слов'янськ, Донецької області, Україна, 84116.

Тел.: + 380509898962.

E-mail: kaf.PHS DSPU@gmail.com.

Формат 60x84 1/16.
Тираж 100 прим. Зам. № 619.

Підприємець Маторін Б.І.
84116, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19.
Тел./факс +38 06262 3-20-99. E-mail: matorinb@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №3141, видане Державним комітетом телебачення та радіомовлення України від 24.03.2008 р.
